4/6

Kötés [illegible]

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

SCHÖNHERR GYULA
TITKÁR

ÉS

VARJÚ ELEMÉR
AZ IGAZG. VÁL. TAGJA.

MAGYAR KIRÁLYI ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

TIZENKILENCZEDIK KÖTET

1901-IK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG
MCMI.

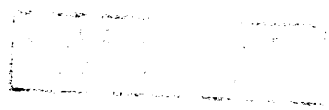

Kötési sorrend itt = 1901. évi tartalom
1902. évi szöveg
1902. évi tartalom
1901. évi szöveg

TARTALOM.

az 1901. évi (1-ik) kötet [illegible] van [illegible]

1. Értekezések és önálló czikkek.

		Lap
DARÓCZY ZOLTÁN	Adatok az Eturuh nemzetség leszármazásához	42
FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ	Szilágyi Sándor	1
— —	A XIV. századi czímer-adomány. *(Egy oklevélhasonmással és két czímerrajzzal)*	97
GRÜNN ALBERT	I. Lajos király oklevél-megerősítő záradéka. *(A szöveg közt egy hasonmással)*	27
ILLÉSSY JÁNOS	A Bellaji Bellavics család	190
KÁLLAY UBUL	Adalék a Gutkeled nemzetség nemzedékrendjéhez	41
— —	A Tornaiakról	86
— —	Adalékok az Aba-nemzetség történetéhez	198
KARÁCSONYI JÁNOS dr.	Adalék Hunyady János származásához	49
KUBINYI MIKLÓS	Az árvai várkápolna sírboltjai. *(Egy czímerrajzzal)*	118
MELIÓRISZ BÉLA dr.	A Bothfalvi Both család czímere. *(Szines czímerképpel)*	38
MOCSÁRY ISTVÁN	A Nagyiváni Fekete család	122
PETROVAY GYÖRGY	A Szaplonczay család leszármazása 1360-tól. *(Három czímerrajzzal)*	73
PÓR ANTAL	I. László veszprémi püspök származása	138
— —	Dénes kalocsai érsek (1350—1355) nemzetsége	141
Ifj. REISZIG EDE dr.	A Pethendi Budai család czímerlevele. *(Szines czímerképpel)*	85
U. R.	Tinódi Sebestyén armálisa. *(Egy czimerrajzzal)*	197
VARJÚ ELEMÉR	János király czímerbővítő levele Gritti Alajos részére. *(Egy pecsétábrával)*	88
— —	Pozsony város czímerlevelei 1436-ból. *(Szines czímerképpel és egy oklevél-hasonmással)*	134
— —	A Szalók nemzetség. *(Szines czímerképpel)*	153
WERTNER MÓR dr.	Az árpádkori ország- és udvarbirák genealogiája. *(Két közlemény)*	7, 54
— —	«Boccolozza» és «Curnisso»	87
— —	Nemzetségi kutatások. *(Két közlemény)*	104, 174
— —	Még egyszer Hunyadi János származásáról	142

2. Kisebb rovatok.

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései ... 42, 90, 145, 194

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1901-ik évben. SCHÖNHERR GYULA titkártól ... 200

Szakirodalom. Karácsonyi János, A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Ismerteti VARJÚ ELEMÉR 45

Hetényi Bódog, Magyarország külön czímerének és a magyar korona országai egyesített czímerének leirása és rajza ... 46

Pálmay József, Udvarhelyvármegye nemes családjai. Ism. —*g.*— ... 47

Vjestnik kr. horvatsko—slavonsko—dalmatinskog zemaljskoga arkiva. Ism. MELICH JÁNOS ... 95

Apsai Mihályi János, Mármarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Ism. G. A. ... 96

Fejérpataky László, Monumenta Hungariæ Heraldica ... 146

Nagy Géza és Nemes Mihály, A magyar viseletek története. Ism. GRÜNN ALBERT ... 146

A főrendiház évkönyve. Ism. VARJÚ ELEMÉR ... 148

Lap
Magyarország vármegyéi és városai. Biharvármegye és Nagyvárad. *(Két czímerképpel)* Ism. VARJÚ ELEMÉR --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 149
Balogh Gyula, Vasvármegye nemes családjai. Ism. Cs. --- --- --- --- --- --- --- --- --- 151
Uréchia V. A., Notice sur les armoiries du peuple roumain. Ism. ÁLDÁSY ANTAL --- --- --- 204
Zerniczki—Szeliga Emilian. Der Polnische Adel. Ism. G. A. --- --- --- --- --- --- --- 206
Nagy Iván. Családtörténeti értesitő. III. évfolyam 1—8. füzet. Ism. V. E. --- --- --- --- --- 207

*

Kérelem a lengyelországi Salamon család története ügyében --- --- --- --- --- --- --- 48
Megjegyzések «Az örökös főrendiség eredete Magyarországon» czímü munkának a Turulban megjelent ismertetésére. Dr. SCHILLER BÓDOG-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- 90
Válasz «Az örökös főrendiség eredete Magyarországon» czímű munka birálatára irott észrevételekre. GRÜNN ALBERT-től --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 93
Rövidke viszonválasz «Az örökös főrendiség eredete Magyarországon» czímű munka birálójának válaszára. Dr. SCHILLER BÓDOG-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 151
Előfizetési felhivás Pálmay József Háromszékvármegye nemes családjai czímű munkájára. 151
Kérelem Benke Mátyás és István armálisa ügyében --- --- --- --- --- --- --- --- --- 152

Melléklet

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1901-ben. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai.) I—VIII.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1902-ben.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és czélja.

1. §. A társaság neve: «*Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság*». — Székhelye: Budapest.

2. §. Czélja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palæographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot *a)* az alapító, *b)* a pártoló, és *c)* az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok háromfélék, úgymint: *a)* azok, kik a társaság czéljaihoz 100 osztr. ért. forinttal, *b)* azok, kik 200 o. é. forint alapítványnyal járulnak, *c)* az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frtnyi alapítványt tesznek. Ezen *c)* alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi jogon.

Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejárati határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhitelű értékpapirosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk czélját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tiz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenkint tíz forint tagdíjat befizet.

6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módozatok szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenkint 5 forint tagdíjat befizet.

7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúlta után is fenmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másodelnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnökölnek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztet végez; a határozatokat végrehajtja; a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javúltával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgató-választmány intézkedik.

Rendkívüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frtig terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálati szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bízza meg a szerkesztői teendőkkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudományszakok terén jeles munkálkodásuk által kitüntek közül szavazattöbbséggel választatnak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által írásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtetik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenkint legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak kötelességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módozatok szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekeltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székök és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivévén, ha valamelyik a tisztikarba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísze- és javára. Ezeknek minden ülésen székök és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A renden kivüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanoly módozattal választatnak, de megbízatásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választható az ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosíttatnak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja címmel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határnapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnöklő, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e czélra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesíttetnek.

28. §. Az igazgató választmány ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelessége a társaság szakába vágó felolvasásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár élőszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezésöket előbb be kell nyújtani az igazgató választmánynak, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évnek első választmányi ülésén döntik el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököket, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgymint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgató tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosult tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképessége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlnék ennyi össze, a választás megejtése végett újabb határnapra tűzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése czéljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ívszámát, és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos czikkeken kívül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítva.

37. §. A társaság egyes családok megbizásából elfogadhatja okleveleik sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot bíz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdíja fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kívül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyonát képezik a 3. §. és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képezvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természettel nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendők. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmány rendeletéből, részben a társaság pénzbeli kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyonát képeznék még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémia vagy a Nemzeti Muzeumban helyezendők el, az igazgató választmány rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségkép a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitágítja.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen czélra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel, jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen czélból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», másod sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» czímén tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait, kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományszakok művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott czélt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni értéke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különben feloszlatás terhe alatt kötelezteték.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselők.

ELNÖK:

Báró RADVÁNSZKY BÉLA.
Ötödizben megválasztatott 1902 deczember 20-án.

MÁSODELNÖKÖK:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.
Megválasztatott 1898 deczember 16-án.

Id. BÁNÓ JÓZSEF.
Megválasztatott 1900 deczember 20-án.

TITKÁR:

Dr. SCHÖNHERR GYULA.
Megválasztatott 1899 január 26-án.

JEGYZŐ:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.
Megválasztatott 1899 január 26-án.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KÁLMÁN.
Megválasztatott 1896 november 26-án.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.
Megválasztatott 1892 október 6-án.

A TURUL SZERKESZTŐI:

Dr. SCHÖNHERR GYULA
Megválasztatott 1897 február 27-én.

VARJÚ ELEMÉR
Megválasztatott 1901 február 28-án

II. Igazgató-választmány.

Gróf Apponyi Sándor. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Áldásy Antal. *Megválasztatott 1896 november 26-án.*
Barabás Samu. *Megválasztatott 1892 november 24-én.*
Gróf Bánffy György. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Idősb Bánó József. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Békefi Remig. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Berzeviczy Edmund. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Boncz Ödön. *Megválasztatott 1892 november 24-én.*
Borovszky Samu. *Megválasztatott 1897 november 27-én.*
Bunyitay Vincze. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
Dr. Csánki Dezső. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Csoma József. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Id. Daniel Gábor. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
Dr. Dézsi Lajos. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Emőkei Emich Gusztáv. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Éble Gábor. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*
Dr. Fejérpataky László. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Fraknói Vilmos. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Géresi Kálmán. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Ghyczy Pál. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*
Dr. Illésy János. *Megválasztatott 1894 november 29-én.*
Kammerer Ernő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Karácsonyi János. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
Kállay Ubul. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Dr. Károlyi Árpád. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Baczkamadarasi Kis Bálint. *Megválasztatott 1893 november 30.*
Kollányi Ferencz. *Megválasztatott 1901 november 28-án.*
Dr. Komáromy András. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Kőváry László. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Kubinyi Ferencz. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Lehoczky Tivadar. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Makay Dezső. *Megválasztatott 1894 november 29-én.*
Báró Mednyánszky Dénes. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Nagy Gyula. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Némethy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Báró Nyáry Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Megválasztatott 1883 február 25.*
Dr. Ortvai Tivadar. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Lovag Óváry Lipót. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Pauler Gyula. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Petrovay György. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Pettkó Béla. *Megválasztatott 1899 november 28-án.*

Pór Antal. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
Báró Prónay Dezső. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Báró Radvánszky Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Ifj. Reissig Ede. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
Dr. Schönherr Gyula. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
Soós Elemér. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Szent-Iványi Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Idősb Szinnyei József. *Megválasztatott február 25-én.*
Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Thaly Kálmán. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Csekei Varjú Elemér. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*

Levelező tagok.

Királydaróczy Daróczy István. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
Doby Antal. *Megválasztatott 1884 april 24-én.*
Dudás Gyula. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Nádudvari Győry Árpád. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
Hattyúfy Dezső. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Dr. Hodinka Antal. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Jedlicska Pál. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*
Kandra Kabos. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Aszalói Kecskés Dezső. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
Benedekfalvi Luby Károly. *Megválasztatott 1884 april 24-én.*
Sváby Frigyes. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítványnyal:

† Gróf Andrássy Manó.
† Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
Dolhai és Petrovai öreg Petrovay János. *Pozsony.*
Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
Liptószentiváni Szent-Iványi Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítványnyal:

Árvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Árva-Váralja.*
† Báró Atzél Béla. *Budapest.*
Gróf Bánffy György. *Budapest.*
Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
† Gróf Csáky László.
Gróf Csekonics Endre. *Zsombolya.*
† Gróf Cziráky János.
Gróf Dessewffy Aurél. *Budapest.*
Gróf Erdődy Rudolf. *Novimarof.*
Gróf Esterházy Ferencz. *Tata.*
Herczeg Esterházy Miklós. *Kis-Marton.*
Gróf Festetich-könyvtár. *Keszthely.*
Báró Inkey Imre. *Budapest.*
† Ipolyi Arnold.
† Gróf Károly Gyula.
Gróf Károlyi László. *Budapest.*
Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*
† Lanfranconi Grazioso Enea.
Gróf Majláth György. *Zavar.*
† Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
† Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Skiczó*, u. p. Kis-Tapolcsa.
Szerémi herczeg Odescalchi Gyuláné szül. gróf Degenfeld Anna. *Budapest.*
Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
† Báró Radák Ádám.
Báró Révay Gyula. *Budapest.*
Sigmund Akos. *Budapest.*
Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Erdő-Tárcsa*, u. p. Aszód.
† Gróf Sztáray Antal.
† Gróf Tisza Lajos.
† Idősb báró Vay Miklós.
Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
Gróf Wass Jenő. *Czege.*
Gróf Zselénski Róbert. *T.-Ujfalu.*

III. 100 forintos alapítványnyal:

Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
Babics József. *Zsombolya.*
Balásházy Bertalan. *Ködombpuszta*, u. p. Henczida.
† Báró Bánffy Ádám.
† Bay Gábor és neje sz. Ormos Katalin.
Bay Ilona. *Debreczen.*
Beöthy Ákos. *Budapest.*
† Báró Bésán N. János.
Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
Bezerédj Pál. *Szegszárd.*
Budapest székesfőváros könyvtára.
Burchard-Bélaváry Konrád. *Bpest.*
Csapó Vilmos. *Tengelicz*, u. p. Gindly-család.
Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
† Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
Karczag István. *Bécs.*
Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi*, u. p. Déva.
Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
† Kellemesi Melczer István.
† Alsó-Szopori Nagy Imre.
† Báró Nyáry Albert.
Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
† Ormós Zsigmond.
Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanoi herczeg. *Stübing.*
Pettkó Béla. *Budapest.*
Sopron vármegye közönsége.
Szilassy Aladár. *Budapest.*
Szontágh Pál. *Horpács*, u. p. Nagy-Oroszi.
Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
Tisza Kálmánné, szül. gróf Dégenfeld Ilona. *Budapest.*
Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

Ajkay Béla. *Kisfalud-Mihályi.*
*Gróf Almássy Dénesné. *Gyula.*
*Báró Ambrózy István. *Malonya.*
Ambrózy Nándor. *Sátoraljа-Ujhely.*
Dr. Andrásovics Béla. *Budapest.*
*Gróf Andrássy Géza. *Betlér.*
*Gróf Andrássy Gyula. *Budapest.*
*Gróf Andrássy Tivadar. *Budapest.*
Andreánszky Antal. *Budapest.*
*Báró Apor István. *Aporfalva*, u. p. Dicső-Szent-Márton.
Antal János. *Budapest.*
Dr. Áldásy Antal. *Budapest.*
Baán Elemér. *Körmöczbánya.*
Baditz Lajos. *Kapuvár.*
Szentkatolnai Bakk Endre. *Vizakna.*
Dr. Ballagi Aladár. *Budapest.*
Bődi Balogh Gyula. *Szombathely.*
Barabás Samu. *Budapest.*
*Baranyay Mária. *Budapest.*
Barlanghy Arpád. *Temesvár.*
*Baross Károly. *Budapest.*
Baróti Lajos. *Budapest.*
Bartal Béla. *Fadd.*
*Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár.*
Ludányi Bay Ferencz. *Jász-Kisér.*
*Idősb Bánó József. *Budapest.*
Bárczay Elemér. *Tisza-Roff.*
Komoróczi és Szentandrási Bencsik István. *Király-Helmecz.*
*Beniczky Ádám. *Zsámbok*, u. p. Tura.
*Beniczky Elemér. *Heves-Csehi.*
*Beniczky Ferencz. *Budapest.*
*Beniczky Géza. *Homok*, u. p. Tisza-Földvár.
Beniczky Kálmán. *Turócz-Szent-Márton.*
*Benke Gyula. *Budapest.*
Benkó Imre. *Nagy-Kőrös.*
Gróf Benyovszky Rezső. *Alsó-Tengelicz.*
*Berczik Árpád. *Budapest.*
Berseny Béla. *Arad.*
*Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres.*
*Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest.*
Bécsi m. kir. testőrségi könyvtár.
*Béldi István. *Marosvásárhely.*
Dr. Békefi Remig. *Budapest.*
Bolgár Emil. *Budapest.*
Dr. Boncz Ödön. *Budapest.*
Dr. Borovszky Samu. *Budapest.*
Borsay Jenő. *Gákova.*
Bosnyák László. *Kaposvár.*
Bothfalvi Both Tamás. *Eperjes.*
*Botka Béla. *Bánlak.*
Bölöni László. *Bánfi-Hunyad.*
*Bronts Viktor. *Susa.*
Budapesti egyetem tört. szemináriuma.
Budapesti kegyesrendiek főgymnasiuma.
Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad.*
Buzinkay Gyula. *Budapest.*
Felsőpulyai Bük Géza. *Lébény-Szt-Miklós.*
Csatay Gyula. *Debreczen.*
*Gróf Csáky Albin. *Budapest.*
*Gróf Csáky Ödön. *Főrév.*
Dr. Csánki Dezső. *Budapest.*
K. Császár Ferencz. *Budapest.*
*özv. Csergheő Gézáné. *Budapest.*
Csernátony Gyula. *Besztercze.*
Csernovics Diodor. *Arad.*
Dr. Csiky Viktor. *Seprős.*
*Báró Csollich Géza. *Budapest.*
*Csoma József. *Devecser*, u. p. Forró-Encs.
Erdőghfalvi Csuha Malva. *Császlócz*, u. p. Ungvár.
*Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa*, u. p. Czirák.
Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest.*
Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks.*
*Szamosujvári Dániel László. *Ó-Lécz*, u. p. Szerb-Bóka.
Dedek Crescens Lajos. *Budapest.*
Deési kaszinó-egylet.
*Gróf Degenfeld Gusztáv. *Téglás.*
*Gróf Degenfeld József. *Debreczen.*
*Gróf Degenfeld Lajos. *Szilák.*
*Gróf Degenfeld Sándor. *Erdőszáda.*
Dely Imre. *P.-Peres*, u. p. Furta.
Dr. Demjanovich Emil. *Budapest.*
*Dessewffy Arisztid. *Budapest.*
Délmagyarországi rég. és tört. egylet. *Temesvár.*
Dévai főreáliskola.
Dr. Dézsi Lajos. *Budapest.*
Doby Antal. *Homonna.*
Dókus Gyula. *Sátoraljа-Ujhely.*
Domahidy Viktor. *Budapest.*
Dorgó Albert. *Kolozsvár.*
Dr. Döry Ferencz. *Budapest.*
*Dráveczky Gyula. *Ér-Mihályfalva.*
Dudás Gyula. *Zombor.*
*Báró Duka Géza. *Kádár*, u. p. Rittberg.
*Dr. Duka László. *Nagy-Becskerek.*
*Br. Edelsheim-Gyulay Lipót. *Brezovicza*, u. p. Zágráb.
*Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest.*
Eölvedi-Bresztóczi József. *Budapest*
Eperjesi Széchenyi kör.
*Gróf Erdődy Ferencz. *Galgócz.*
Gróf Erdődy Imréné szül. gróf Migazzi Irma. *Galgócz.*
*Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár.*
*Gróf Esterházy Mihály. *Cseklész.*
*Gróf Esterházy Miklós Móricz. *Budapest.*
Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kismarton.*
Dr. Esztegár László. *Budapest.*
Esztergomi főegyházmegyei könyvtár.
Éble Gábor. *Budapest.*
Fáy Béla. *Dédács*, u. p. Piski.
*Fáy István. *Puszta-Szemszürü*, u. p. Batka.
*Fáy László. *Nyustya.*
Báró Feilitsch Bertold. *Nyiregyháza.*
Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest.*
Dr. Fejérpataky László. *Budapest.*
Fekete Albert. *Szkáros*, u. p. Zsadány.
Fest Lajos. *Eperjes.*
*Gróf Festetich Andor. *Szeleste.*
Dr. Fialka Gusztáv. *Budapest.*
Fiáth István. *Nagy-Hantos.*
özv. Fogarassy Samuné. *Susák.*
Gróf Forgách László. *Mándok.*
Dr. Fraknói Vilmos. *Róma.*
Füssy Tamás. *Zala-Apáti.*
*Gyulai Gaál István. *Büssü.*
Gachal Sándor. *Budapest.*
Gerold és társa. *Bécs.*
Dr. Géczy Dezső. *Budapest.*
Géresi Kálmán. *Debreczen.*
Ghyczy Pál. *Csendespuszta*, u. p. Nagy-Lapás.
Gombos Kálmán. *Kismarton.*
Bilkei Gorzó Nándor. *Gyoma.*
Gózony László. *Zala-Egerszeg.*
*Gömöry Oszkár. *Budapest.*
Graenzenstein Béla. *Budapest.*
Dr. Grünn Albert. *Budapest.*
Gyarmathy Sándor. *Budapest.*
Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó.*
*Br. Győrffy Pál. *Szilágy-Kraszna.*
Báró Győrffy Samu. *Budapest.*
Nádudvari Győry Árpád. *Bécs.*
Gyulay Kálmán. *Kerepes.*
*Hajós József. *Budapest.*
Halmágyi Sándor. *Budapest.*
Dr. Hampel József. *Budapest.*
Harmos István. *Sopron.*

Hattyúfy Dezső. *Székesfejérvár.*
Hedry József. *Alsó-Láncz*, u. p. Buzita.
Hedry Lőrincz. *Kassa.*
Ó-moraviczai ifj. Heinrich Ferencz *Budapest.*
Tiszabeői Hellebronth Antal. *Trient.*
Tiszabeői Hellebront Géza. *P.-Gyenda*, u. p. Tisza-Roff.
Hets Ödön. *Budapest.*
Hodinka Antal. *Bécs.*
Hódy Imre Ferencz. *Rév-Fülöp*, u. p. Kővágó-Ors.
Hont-vármegyei múzeum-társaság. *Ipolyság.*
Horváth Emil. *Budapest.*
Horváth Sándor. *Budapest.*
*Huszár Béla. *Balogh*, u. p. Balassa-Gyarmat.
Huszár Dezső. *Duna-Adony.*
*Báró Huszár Károly. *Abafája*, u. p. Szász-Régen.
Ibrányi Mihály. *Galga-Györk.*
Dr. Illésy János. *Budapest.*
*Nagyilosvai Ilosvay Aladár. *Nyir-Meggyes*, u. p. Mátészalka.
Nagyilosvai Ilosvay Bálint. *Budapest.*
*Kisdobronyi Isaák Dezső. *Kis-Szekeres*, u. p. Zsarolyán.
*Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-Rhéde.*
Isépy István. *Sátoralja-Ujhely.*
*Ivády Tihamér. *Budapest.*
*Draskóczi és Jordánföldi Ivánka László. *Budapest.*
Jalsoviczi Jalsoviczky Sándor. *Budapest.*
Jankovics József Mihály. *Munkács.*
Jasztrabszky Kálmán. *Budapest.*
Jedlicska Pál. *Nagyszombat.*
Jeszenszky Alajos. *Nyitra.*
Jeszenszky Lajos. *Csejthe.*
*Jékey Zsigmond. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
Juhász Zsigmond. *Bécs.*
Junkovich Gyula. *Samobor.*
*Ifj. Justh György. *Neczpál.*
Kalocsai érseki könyvtár.
Kammerer Ernő. *Budapest.*
Kandra Kabos. *Eger.*
Karakas Károly. *Nagyvárad.*
Dr. Karácsonyi János. *Bihar-Püspöki.*
*Gr. Karátsonyi Jenő. *Budapest.*
Kassai társalgási egylet.
Kazinczy Gábor. *Kaposvár.*
*Kazy József. *Budapest.*
Kállay András. *Nagy-Halász.*
*Kállay Lipót. *Budapest.*
Kállay Ubul. *Mezőcsáth.*
Dr. Károlyi Árpád. *Bécs.*
*Gróf Károlyi Sándor. *Budapest.*
*Kecskeméti kaszinó.
Aszalói Kecskés Dezső. *Sopron.*
*Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-Ujfalu.*
*Báró Kemény Gyula. *Puszta-Kamarás*, u. p. Mocs.
*Báró Kemény Kálmán. *Vécs.*
Kempelen Béla. *Abauj-Szántó.*
*Pázmándi Kempelen Imre. *Székesfehérvár.*
*Kölcsei Kende Péter. *Ungvár.*
Kenessey László. *Székesfejérvár.*
*Dr. Kenessey Pongrácz. *Veszprém.*
Képviselőházi könyvtár. *Budapest.*
*Gróf Khuen-Héderváry Károly. *Zágráb.*
Kilián Frigyes. *Budapest.*
Baczkamadarasi Kis Bálint. *Magyar-Igen.*
Kisfaludy Á. Béla. *Budapest.*
Kisfaludy László. *Budapest.*
Kiss Emil Károly. *Baltavár.*
Kiss István. *Budapest.*
*Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles.*
Kollányi Ferencz. *Budapest.*
Kollár Jánosné szül. Szentmihályi Klementina. *Pacsa.*
Dr. Komáromy András. *Budapest.*
Komlósi Komlósy Béla. *Bereg-Ilosva.*
Dr. Konkoly Balázs. *Komárom.*
Korizmics Antal. *Alexandria.*
Kormos Béla. *Szombathely.*
*Ruszkai Kornis Ferencz. *Debreczen.*
Lovag Kotz József. *Arad.*
Berenczei és Járdánházi Kovács Jenő. *Homok*, u. p. Mikola.
Kőszeghy Antal. *Budapest.*
Kőszeghy Sándor. *Budapest.*
*Kőváry László. *Kolozsvár.*
Krahl Ernő. *Bécs.*
Bállai Krémer Sámuel. *Deés.*
Kubinyi Ferencz. *Kővár.*
*Kubinyi Hugó. *Deménfalva.*
Ifj. Kubinyi Miklós. *Árva-Váralja.*
Dr. Küffer Béla. *Budapest.*
*Gróf Laszberg Rudolf. *Győr.*
Láng Mihály. *Budapest.*
Lehóczky Tivadar. *Munkács.*
Leleszi prépostság.
Leövey Sándor. *Budapest.*
Bilkei és Gorzói Lipcsey József. *Budapest*
Bilkei és Gorzói Lipcsey Mór. *Szolnok.*
Lippich Gusztáv. *Szolnok.*
Kisfaludi Lipthay Kornél. *Budapest.*
*Olaszliszkai Liszkay Bálint. *Nagy-Becskerek.*
Losonczy István. *Miskolcz.*
Luby Károly. *Nagy-Károly.*
*Magyary-Kossa Sámuel. *Budapest.*
Makay Dezső. *Budapest.*
Makay Emil. *Temesvár.*
Makkay József. *Nagyvárad.*
Malatinszky György. *Atkár.*
Bohuszlaviczi Malobiczky János. *Budapest.*
Máriássy Ödön. *Mád.*
Meczner József. *Korlát*, u. p. Vizsoly.
*Dálnoki és Mezőmadarasi Medve Zoltán. *Budapest.*
Melhard Gyula. *Attala*, u. p. Csoma.
*Meszleny Bencze. *Velencze.*
*Meszleny Pál. *Velencze.*
Apsai dr. Mihályi János. *Máramaros-Sziget.*
*Báró Miske Kálmán. *Kőszeg.*
Miskolczy Imre. *Budapest.*
Miskolczy Jenő. *Debreczen.*
Miskolczi ref. lyceum könyvtára.
*Bocsári Mocsáry István. *Budapest.*
*Bocsári Mocsáry Sándor. *Lapujtő.*
*Mosonmegyei történelmi és régészeti egylet. *Magyar-Óvár.*
Nagy Géza. *Budapest.*
Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest.*
Eözbéghi Nagy Ignácz. *Puszta-Varjas*, u. p. Böös.
Sz. Nagy Lajos. *Budapest.*
Nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtára.
Nagyiday Ferencz. *Verbőcz*, u. p. Tisza-Ujlak.
Nagyszebeni városi levéltár.
Nagyváradi közs. iskolai könyvtár.
Naláczi Ödön. *Deés.*
*Gróf Nádasdy Ferencz. *Budapest.*
*Nemzeti kaszinó könyvtára. *Budapest.*
Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székesfehérvár.*
Németh Titus. *Budapest.*
Némethy Lajos. *Esztergom.*
*Báró Nyáry Béláné. *Pozsony.*
*Orczy Dezső. *Budapest.*
Orczy Zoltán. *Budapest.*
Oroszláni Oroszlány László. *Miskolcz.*
*Országh Lajos. *Kis-Telek*, u. p. Magyar-Mecske.
*Országos kaszinó. *Budapest.*

Országos levéltár. *Budapest.*
Dr. Ortvay Tivadar. *Pozsony.*
Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa.*
Lovag Óváry Lipót. *Budapest.*
Őrgróf Pallavicini Adolfné szül. Bárczay Anna. *Kassa.*
*Őrgróf Pallavicini Ede. *Budapest.*
Pannonhalmi főapátság.
Páriz-Pápai Paraicz Gyula. *Budapest.*
Dr. Pauler Gyula. *Budapest.*
*Paulovics József. *Turócz-Szucsány.*
Payzsos Andor. *S.-A.-Ujhely.*
Pálfiszegi Pálffy László. *Pacsa.*
Páll Albert. *Ungvár.*
Pálmay József. *Székely-Udvarhely.*
Dr. Pászthor Bertalan. *Eger.*
Dr. Pázmány Zoltán. *Kecskemét.*
*Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék.*
Peőcz Elek. *Budapest.*
Peőcz Ferencz. *Torda.*
Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Nagy-Kürü.*
Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Eperjes.*
Dolhai és Petrovai Petrovay László. *Lugos.*
Dolhai és Petrovai Petrovay Margit. *Nagy-Kürü.*
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Levente. *Fenyő-Haraszt*, u. p. Verseg.
Gróf Pongrácz Frigyes. *Bécs.*
Gróf Pongrácz Jenő. *Bashalom.*
Pongrácz Kálmán. *Nyitra.*
Pór Antal. *Esztergom.*
Dr. Pósta Béla. *Kolozsvár.*
Pozsonyi kir. jogakadémia.
Pozsonyi kir. kath. főgymnasium ifjusági könyvtára.
Pozsonyi Toldy-kör.
Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony.*
Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
Puky József. *Félegyháza.*
Radocza János. *Budapest.*
*Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza.*
*Dr. Radvánszky György. *Budapest.*
*Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Varsány*, u. p. Hatvan.
Ragályi Ferencz. *Ragály.*
Lublóvári Raisz Aladár. *Lőcse.*
Rakovszky Endre. *Kassa.*
*Rakovszky Ferencz. *Novák.*
Rakovszky György. *Budapest.*
Rákóczy Aladár. *Budapest.*
Ráth György. *Budapest.*
Reiner Zsigmond. *Budapest.*
Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest.*
*Reviczky Ambró *Budapest.*
Rexa Arthur. *Budapest.*
Dr. Récsey Viktor. *Győr-Szent-Márton.*
*Báró Rédl Béla. *Budapest.*
Dr. Réthy László. *Budapest.*
Révai Leó. *Budapest.*
Romhányi János. *Nyitra.*
*Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor.*
*Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskerek.*
Rudnay Béla. *Budapest.*
*Rudnyánszky György. *Felső-Atrak.*
Rumbold Bernát. *Budapest.*
Báró Salamon Mihály. *Székesfehérvár.*
Sarlay Sámuel. *Ajnácskő.*
Sárközy Aurél. *Komárom.*
Sárközy Imre. *Székesfejérvár.*
Schiller Bódog. *Budapest.*
Dr. Schönherr Gyula. *Budapest.*
*Schulpe Vilmos. *Török-Kanizsa.*
Sigmund József. *Budapest.*
Kissolymosi Simó Ferencz. *Bpest.*
Simonffy Imre. *Debreczen.*
Simonyi Béla. *Aranyos-Maróth.*
Paksi Sipeky Béla. *Borsicz*, u. p. Nemsova.
*Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi.*
Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor.*
Somogyi Zsigmond. *Budapest.*
Soproni kaszinó-egyesület.
Sóvári Soós Elemér. *Budapest.*
*Báró Staudach Adolf. *Budapest.*
Stessel József. *Kis-Marton.*
Dr. Sussich Károly. *Karán-Sebes.*
Sváby Frigyes. *Lőcse.*
Szabadkai közs. főgimnázium.
Dr. Szalacsy Lajos. *Győr.*
Szalay Gábor. *Budapest.*
*Szalóki Tamás. *Nemes-Szalók.*
Szamosujvári főgymnasium.
Szatmár vármegye közönsége. *Nagy-Károly.*
*Gróf Szápáry Gyula. *Taskony.*
Szegedi Somogyi könyvtár.
Szemere Lajos. *Budapest.*
Dr. Szendrei János. *Budapest.*
Szentimrey Tamás. *Mármaros-Sziget.*
Liptószentiváni Szent-Iványi Gyula. *Bikszád.*
*Liptószentiváni Szent-Iványi Gyula. *Budapest.*
*Liptószentiváni Szent-Iványi Károlyné szül. Szent Iványi Margit *Liptó-Szt-Iván.*
*Liptószentiváni Szent-Iványi Oszkár. *Bélád*, u. p. Nagy-Herestyén.
*Báró Szentkereszty Béla. *Árkos*, u. p. Szepsi-Szt-György.
*Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár.*
Szentpály Miklós. *Nagy-Szöllős.*
Dr. Szentpétery Imre. *Budapest.*
Özv. Négyesi Szepessy Andrásné szül. Okolicsányi Mária. *Miskolcz.*
Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz.*
Négyesi Szepessy Mátyás. *Miskolcz.*
Széll Farkas. *Debreczen.*
Nagyszigeti Szily Dezső. *Ollár.*
Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest.*
Idősb Szinnyei József. *Budapest.*
Dr. Szombathy Ignácz. *Budapest.*
Szmrecsányi Szmrecsányi Lajos. *Eger.*
Szögyény Béla. *Sopron.*
Sztankay Béla. *Kassa.*
*Sztankovánszky János. *Kajdacs*
Dr. Szűts Andor. *Székesfehérvár.*
Tagányi Károly. *Budapest.*
*Tahy István. *Budapest.*
*Szili Taund Jenő. *Bécs.*
*Széki gróf Teleki József. *Tetétlen*, via Solt.
Széki gr. Teleki Sándor. *Budapest.*
*Özv. Széki gróf Teleki Sándorné szül. gróf Teleki Jozefa. *Gyömrő*, u. p. Üllő.
Temesvár sz. kir. város.
Terray István. *Sikér.*
Dr. Thallóczy Lajos. *Bécs.*
Dr. Thaly Kálmán *Budapest és Pozsony.*
*Ifj. Tisza Kálmán. *Geszt.*
Tisztviselők orsz. Egyesülete. *Budapest.*
Torkos László. *Budapest.*
Tóth Árpád. *Budapest.*
Tóth Endre. *Nagy-Becskerek.*
Török Kálmán. *Munkács.*
Törös Sándor. *Ipolyság.*
Töttössy Gyula. *Nyulas.*
Turócz-szentmártoni múzeumi tót társaság.
*Ugron István. *Alexandria.*
Ujfalussy Lajos. *Nagy-Károly.*
Ujhelyi Hugó. *Nagybánya.*
Ujj György. *Tata-Tóváros.*
Ullmann József. *Budapest.*

Ungvári kir. kath. főgymnasium.
Csekei Varjú Elemér. *Budapest.*
Vasdényey Géza. *Budapest.*
Vasvármegyei kultur-egyesület. *Szombathely.*
*Báró Vay Béla. *Alsó-Zsolcza.*
*Báró Vay Dénes. *Pozsony.*
*Gróf Vay Tihamér. *Felső-Vadász.*
Városy Gyula. *Kalocsa.*
Vecsey Imre. *Debreczen.*
Vende Aladár. *Budapest.*
Venter Gerő. *Arad.*
Veress Endre. *Déva.*
*Báró Vécsey Józsefné szül. gróf Dessewffy Blanka. *Budapest.*
Viczián Antal. *Budapest.*
*Bojári gróf Vigyázó Sándor. *Budapest.*
Vojth Gergely. *Deés.*
*Gróf Waldeck Frigyes. *Tisza-Roff.*
Dr. Wertner Mór. *Muzsla.*
*Báró Wodianer Albert. *Budapest.*
Závody Albin. *Rózsahegy.*
*Gróf Zichy Ágoston. *Kálóz.*
Zirczi apátsági könyvtár.
Zombory Géza. *Kassa.*
Zorkóczy Tivadar. *Stubnyafurdő.*
Dr. Zubriczky József. *Budapest.*
Zsilinszky Mihály. *Budapest.*
Zsivkovics Lajos. *Budapest.*
Zsolnai kir. kath. főgymnasium.

Az alapító tagok száma		
(500 frtos alapitványnyal élő 4, elhunyt 2,	= 6	—
200 frtos alapitványnyal élő 24, elhunyt 12,	= 36	—
100 frtos alapitványnyal élő 25, elhunyt 8,	= 33)	75
A pártoló tagok száma		128
Az évdíjas tagok száma		322
Az összes tagok száma		525

FELSŐGYŐRI NAGY IVÁN EMLÉKEZETE.

(Felolvastatott a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1901 deczember 13-ikán tartott nagygyülésén.)

Életemben csak kétszer láttam azt a férfiut, a kinek emlékét most föleleveniteni óhajtom. — Első izben az egyetemi könyvtár sarokszobájában mint társaságunk alelnökét pillantottam meg. Társaságunk egyik választmányi gyülését vezette ott, 72 éves korában is figyelemmel hallgatva egyik tagtársunk értekezését és szeretettel rendezve társa ságunk ügyeit. Másodizben a Nemzeti Múzeum dolgozó szobájában találkoztam vele. A gr. Forgách család levéltárának egyes leveleit olvasgatta s készitett azokból ősz hajjal, de ifju hévvel Nógrádmegye története számára jegyzeteket.

Nem volt tehát a megboldogult személyes ismerősöm. Alig tudnám leirni alakját, nem tudok mondani semmi ujat, mástól nem tudottat pályafutásáról vagy társadalmi érintkezéseiről, szokásairól, családi vagy tudományos köréről, a minőkkel a többi emlékbeszédet tartó jelesek beszédeiket érdekesekké, figyelmetgerjesztőkké szokták tenni. — Majdnem azt kell mondanom, hogy ismeretlenek valánk egymással és mégis, a helyett azt kell állitanom, hogy nagyon is nagy volt az ismeretség köztünk. Meg volt ez ismeretség mint a mester és tanitványa között nem az iskolában, nem a személyes érintkezés, hanem az irodalom terén.

Azért méltán mondhatom, hogy midőn társaságunk mélyen tisztelt választmánya engem bizott meg ez emlékbeszéd tartásával, nem idegenre, hanem Nagy Iván lelkének, legfőbb tudományos törekvéseinek, műveinek, nemes szándékainak ismerőjére bizta ez emlékbeszédet. Hiszen én hálás tanitványa vagyok a megboldogultnak s a nemzetségek történetének megirásával mintegy folytatója az ő élete legnagyobb alkotásának: «Magyarország családai»-nak.

A mestert, a magyar családtörténet és heraldika főemberét, jóformán megalapitóját akarom én föleleveniteni, s azt nem is tehetném méltóbb helyen, mint éppen itt e társaságban, a mely Nagy Iván életének főóhajtását: a magyar családtörténet és heraldika fejlesztését megvalósitani törekszik.

* * *

A magyar nemzetnek XIII—XIV. századbeli társadalmi szervezete, nevezetesen a nemzetségi birtokoknak a harmad-negyedizi rokonokra való átszállása, kivált pedig az ily jószágokra vonatkozó elővételi jog erősen követelte, hogy minden nemzetség és család a maga történetét, leszármazását izről-izre ismerje. Valóban ismerte is. Hogy csak pár példát emlitsek ennek megmutatására, 1380-ban a Szent-Szalvátoriak nemzedékrendjüket a hatodik ősig tudták és pedig oklevelekkel igazolhatólag fölvinni;[1] 1399-ben pedig Pelbárthidi János leányai be tudták bizonyitani, hogy az Adonyi család akkor élő tagjai nem 4-ik, hanem 5-ik izi rokonaik.[2] Sajnos az ilyen élő családtörténetből csak véletlenül maradt reánk valami, hisz még nem-

[1] Zichy család okmánytára, VIII. k. 164. l.

[2] Országos levéltár, Dl. 29 107. l.

zetünk aranyágacskájának, az Árpádok nemzetségének hajtásait sem jegyezték föl idejében és pontosan.

A XV—XVII. századbeli jogi állapotok nem kivánták többé a családok leszármazásának pontos ismeretét, sőt a XVI. század zavarai, számtalan családnak ősi fészkéből való kikergetése, a családi tüzhelyig jutó és számos családot két részre osztó vallási és politikai egyenetlenségek, ellenségeskedések lehetetlenné is tették az ily ismeretet. Azért a XVI. és XVII. század a magyar családtörténet legszomorubb időszaka. A leggyökeresebb magyar családoknak külföldről való eredeztetése, Micz bánné meséje, a Throphæum domus Estorasianæ sötét emlékjelei ennek.

Ámde a XVIII. században a neo-aquistica commissio előtt folyt perek s a több izben elrendelt nemességi vizsgálatok annál élénkebb, életbevágóbb szükséggé tették a közszerzőtől vagy a nemességet nyerttől való származás ismeretét, igazolását. A XVII. századbeli hiú, sokszor csupán aljas hizelgésből származó családtörténetek helyett akkoriban igazán pontos, oklevelekkel igazolt s nem egy-két vagy három-négy, hanem 10—12 izig föléró családfákat kellett készíteniök a családoknak vagy meghatalmazottjaiknak.

Ez volt a kert, a melyben a családok történetét terjedelmesebben kezdették művelni, de hogy az ily művelésből valódi tudomány, igazi családtörténet keletkezzék, az még nagyon messze volt. Mert először is az e kertben készitett családfákat csak a tudós birák, olykor titkos bizottságok előtt mutatták föl, azután pedig a művelők nem a történeti igazságot, hanem a vagyont keresték s igy nem csupa jó gyümölcsöt, hanem gazt, burjánt is termeltek a hamis, hiányos családfák képében, a mint arról mindenki, a ki régi táblai pöröket forgatott kezében, meggyőződhetett, sőt a ki Lehóczky Andrásnak 1796-ban megjelent Stemmatographiáját olvassa, minduntalan bármikor is meggyőződhetik.

A családtörténet tudománynyá, csupán jó gyümölcsöt termő kertté csak akkor válhatott, midőn kibontakozva minden földi érdekből semmi mást, hanem csak a történeti igazságot kereste s egyetlen czéljául annak keresését tüzte ki. Ezt tette először Wagner Károly, a XVIII. századbeli Jézus-társasági atyák egyike, de ő, hogy semmi földi érdeket, hiuságot, stb-t ne sértsen, kénytelen volt a kihalt családokra szoritkozni. Az összes magyar nemzetet felölelő családtörténeti mű megirására 1848 után, a nemesi jogok eltörlése s a családok vagyonának, örökösödésének másnemű biztositása után nyilt meg az ajtó.

Roppant nagy jelentőségü volt a magyar családtörténetre az, ki veszi vállaira e nagy magyar nyelvü mü megirásának terhét. Mert még a levéltárak lakatjainak lehullása után is sehol nagyobb vigyázatra, minden érdektől való függetlenségre, éles, bonczoló észre s esetleg a tévedések őszintébb beismerésére nincsen szükség, mint a családtörténetben. Hosszu évek tapasztalata után, nagy műve szerkesztésének befejeztével irja Nagy Iván ez emlékezetes szavakat: «A nemzetségismében kétségtelenül hiba, ha egy törzsből eredő ágak tévedésből külön családokká állittatnak, ez azonban igen ritkán és csakis a hitelességet kutató nyomozóknál szokott megtörténni. — Sokkal gyakoribb, de egyszersmind nagyobb hiba is az, midőn a névhasonlóságnál fogva egészen külön törzsből eredő és külön vérségü ágak egy nemzetségbe csoportosittatnak és eképen idegen vérségekből hasonló családnév folytán közös családfára vagy ujabb családok őseiül összekoholtatnak. Ez eljárás gyakoribb, az azt mivelőkre sokszor jutalmasabb is. Ez ódon iskola volt a genealogok táborában mindég a tulnyomóbb és virágzott hajdan úgy, mint most is. Ezekre illik Botka Tivadar azon helyes mondata: «nincsenek nagyobb történelemrontók, mint a genealogok».[1]

Valóban történelemrontók, nem pedig mentőfonalat nyujtók lettek volna a magyar genealogok is, ha nem Nagy Iván áll élükre. Lehóczky Stemmatographiájának magyar forditása és tóditása lett volna a magyar családtörténet, ha annak összeállitását pl. Básthy József, vagy Barna Mihály vagy Jakab Elek s nem Nagy Iván veszi kezébe.

Nagy Iván adatgyüjtéssel kezdé meg valódi történetirói pályáját. Zürzavaros korszak zürzavaros életü férfiának, Grittinek pályafutását tette az egykoru tanuk vallomásainak lemásolásával

[1] Magyarország családai. Pótlékkötet. 373. l.

és közlésével (a Magyar Történelmi Társulat III. kötetében világossá. Kissé unalmas, időtrabló munka az ilyen, nem is olyan jutalmazó, mint a nagyhangu szólamokkal telt, de könnyedén irt, általános tárgyu értekezések, vagy történeti tárgyról vett elmélkedések, de jóformán minden történetiróra nézve, a ki a történeti valót komolyan keresi és nem pénzkeresés végett vagy hiuságból lesz történetiróvá, szükséges, mert igy ismeri meg az egykoru szemtanuk vallomásainak becsét, igy igyekszik műveiben, ha csak lehet, ilyeneket s nem másod vagy harmadrendü tanukat használni s igy tanulja meg azt a nagy mesterséget, hogyan kell a tanuvallomások közt különbséget tenni, szóval igy lehet biráló, helyesen itélő s elfogultságtól ment történetiróvá. Azért Nagy Iván később sem vonakodott az ilyen történetirói napszámos munkától, a mint azt Komáromy János naplójának, Rédey László történeti maradványainak közlésével, a Magyar Történelmi Társulat kirándulásaiban való részvételével, a Zichy család okmánytárába szolgáltatott másolataival bőven megmutatta.

A mi érdeklődést és gyakorlatot Nagy Iván az adatgyüjtéssel szerzett, azt bőven nyilvánitania tulajdonkép csak 1855-től kezdve volt alkalma. Ekkor jutott az ország szivébe s ott is olyan helyre, hol a magyar történelemmel való foglalkozásra ideje is, alkalma is volt: az egyetemi könyvtár első tisztségébe. Itt és a közel Nemzeti Múzeum kézirattáraiban megnyiltak előtte a történetirói pályához szükséges segédeszközök tárházai s ő mind e kedvező körülményeket rögtön fölhasználta a magyar történelem előmozditására. Feladatának óriás voltát talán nem is gondolva egymagában neki vágott a magyar családok rengeteg erdejének s hivatalának elfoglalása után alig egy évre: 1857 elején a művelt közönség már ily czimü könyvet foghatott kezébe: «Magyarország családai. Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Irta Nagy Iván. Kiadja Friebeisz István.»

Kilencz éven át egymásután jelentek meg e nagy műnek kötetei, néha egy évben kettő is. 1866-ban már megirhatta Nagy Iván utószavát s egy év mulva a pótlék-kötettel önmaga pótolta művének legfőbb hiányait.

A Nagy Ivántól és jó magamtól is annyira megrótt hizelgés bünébe esnék, ha azt állitanám, hogy e nagy munek mindjárt első kötetei is hibátlanok és minden nagyobbfajta tévedéstol mentek. Csak a nagyobbfajta tévedésekről beszélek, s nem teljességet vagy tökéletességet követelek. Mert ha teljességről vagy tökéletességről szólnék, méltán fejemre olvashatnák Nagy Iványnak annyiszor hangoztatott szavát, hogy művét teljesnek, tökéletesnek ő sem tartotta. «Csalatkoznék – mondja mindjárt előszavában, — ki hinné, hogy e munka teljes, tökéletes és hibátlan leend.» Ámde másrészt látjuk, hogy ott van művének első köteteiben az Andrássy, az Apafy, Apor, a Batthyány családok mesés eredete, ott van az Iktári és Bethleni Bethlen, az Alsó-Lendvai és Felső-Lendvai Bánffy, a Bocskai és Raszina-Kereszturi Bocskay, a Keresszegi és Mihályi Csáky családok összezavarása és helytelen összekapcsolása, Micz bánné meséje stb. Ezek elég nagy eltérések az igazságtól s mai álláspontunkon talán csodálkozhatnánk, hogy Nagy Iván azokat észre nem vette.

Azonban ha a dolgot jobban megtekintjük nem csodálkozhatunk, s e tévedések nem vonnak le Nagy Iván érdemeiből semmit. Nem ő követte el e tévedéseket, hanem mások csalták őt a tévedésekbe. Mindenütt lelkiismeretesen jegyzi kútforrásait s látjuk, hogy nagy tekintélyü s többnyire oklevelekből dolgozó irók állitásait követte vagy inkább irta le szükségből, kedvetlenül.

Éppen abban áll aztán Nagy Ivánnak tagadhatatlan, elévülhetetlen érdeme, hogy mindjárt az első kötet készitése közben észrevette elődei műveinek hibás voltát, észrevette, hogy azok néha őt tőrbe akarják csalni. S mig más, tehetségtelen, vigyázatlan vagy földi érdekektől vezérelt iró mindig jobban és jobban belebonyolódott volna az utvesztőbe, melyet a magyar családtörténet addig alkotott, s végleg ott veszett volna a tévedések sürüjében, ő éleslátásával, igazságszeretetével, a földi érdekek teljes megvetésével kitalált az utvesztoből. Sőt mi több, biráló elméjével, nagy emlékezetével a hibás muvek megjelölésével uj, egyenes utakat vágott a családtörténet erdejébe s nincs magyar történetiró a ki ezen utak jótéteményeit ne élvezte volna.

Már az egyik Almássy és az Arady családok

mesés történeténél oly észrevételeket tesz Nagy Iván, a melyek mutatják, hogy munkája kezdetén fölébredt benne a biráló, igazságotkutató lélek. Egy szemérmetlen hazudozó az Arady család tagjául jegyezte Csák Ugolint az 1241-ben a hamisitó szerint 1240-ben) elesett kalocsai érseket. Nagy Iván azt mondja erre: «Volt ugyan Ugolin ekkor kalocsai érsek, de kérdés, az Arady családból származott-e? Ugyanezt kérdhetni a többi ismerős, hivataltviselt egyéneknél is» (I. k. 63. l.). Ennél fogva aztán kijelenti, hogy «bizonyitékok hiányában nem tulajdonitva hitelt az egész hosszas leágazásnak, ezt csupán a munka teljessége végett közöljük.»

A Bethlen család nemzedékrendénél teljes erejével törekedett, hogy a 6—7 különböző származtatás közül a valót eltalálja s lelkiismeretesen jegyezgeti hol, mikép tér el egyik genealogus a másiktól. A Bors családnál felszólal azon hibás vélemény ellen, a mely minden 1300 előtt élő Bors, Bars és Barcz nevü személyt egy családba sorol s ugyanott először hirdeti mesének a «Trophæum Estorasianum» régi nemzedékrendeit. A Botka családnál rögtön észreveszi és kiigazitja azt a nagy tévedést, a mely a Botka család ősei közé sorozta a Raszina-kereszturi Bocskayakat is.

Ezek nyilvánvaló bizonyitékai annak, hogy Nagy Iván mindjárt műve kezdetén egész buzgósággal törekedett a tévedéseket kerülni, sőt ittott irtogatni is. Munkája közben mindig jobban és jobban belepillantva a családtörténetek sürüjébe még óvatosabb, még élesenlátóbb, még igazságszeretőbb lett s bátran állithatjuk, hogy műve III—XII. köteteiben semmiféle, az ő korában, az ő segédeszközeivel már elkerülhető nagy tévedés nincs, vagy ha van, azt reá erőszakolták. Mily szorgalommal járt utána pl. hogy az Eszterházyak eleit a Vesterházyakkal össze ne zavarják. A Kanizsaiakat a Nagymartoniaktól megkülönbözteti, a Máriássy család ősét, noha oklevelet is mutogattak előtte, a XIII. században élő Márk-ban megállapitja s a Szent-Lászlónak és Imre királynak tulajdonitott leveleket elveti, a Mikolay családoknál a régi genealogusoknak és Szirmaynak az egy nevü, de külön vérségü családok összekapcsolásában való könnyelmü, tévedéseket okozó eljárását kellő szigorusággal birálja.

A Nyáry család eredeténél az idevonatkozó hamisitványt elveti. A Vay családnál hiába csalogatják őt (hiányos keltezésü s látszólag Szent-Istvántól és Szent-Lászlótól származó) oklevelekkel, bárósági diplomával, ő megmarad a biztos történeti igazságnál s a család eredetét nem viszi feljebb az 1346-ik évnél.

Ime egy pár bizonyitéka azon éles, de nagyon is kellő birálatnak, óvatosságnak, a melyet Nagy Iván nagy műve irása és szerkesztése közben használt, s a mely állandó értéke az ő művének. Mindazok, kik utána a családtörténetet művelték, e biráló, igazságkutató lélek hatása alatt állottak és állanak. Lehet az ő művét roppant nagyra kibőviteni, lehet őt fölülhaladni, de hogy a genealogia nálunk igazi hivatására talált s a történeti igazság megrontása helyett annak feltalálására szolgáló biztos kalauzzá lett, azt Nagy Iván emlitett lelki tehetségének és munkálkodásának köszönhetjük.

Nem sorolom itt föl érdemének nagyitása végett a régi és a beküldött nemzedékrendek hiányosságát, munkatársainak csekély voltát, a nemes családok közömbösségét, nem emlitem, mily bátran szállott szembe egyes családok hiuságával s hibás hagyományaival (pedig azzal, mint szomoruan tapasztaltam, némelyeket egész életére ellenségeivé tett), de azt méltán emelem ki külön, mint Nagy Iván lelkének egyik ékességét, hogy mindig szivesen vonta vissza hibás állitásait, ha a hibáról, tévedésről meggyőződött. Felvette ő is művébe Érdy nagyhangu bizonyitgatásai után a Crouy családnak az Árpádoktól nevezetesen III. Andrástól való származását, de Horváth Mihály és Botka értekezéseiből látván, hogy azt a történeti igazsággal megegyeztetni nem lehet «Érdy válasza daczára is a hiteles történelmi adatok sorából törlendőnek» jelentette ki. (XII. k. 493. l.) A Keresszegi és Mihályi családok különböző voltát Szalay L. felszólalásából megismervén, a Mihályi Csáky család nemzedékrendjét a Keresszegi Csákyak családfájáról kihagyandónak jelezte (Pótlék-kötet, 170. l.). A Kölcsei Kende családról először csak hiányos nemzedékrendet készithetett, főként Szirmay: Szatmárvármegye cz. műve nyomán. (VI. k. 184—94. l.). Csakhamar Kende Gusztáv ráerőszakolt egy másik, még rosszabb nemzedékrendet, a melyen a Kölcsei Kende és a

Kendilónai Kendy családok egybe voltak kapcsolva s a Kende család a Kendyek leszármazóiként volt föltüntetve. Nagy Iván nem állta ugyan meg, hogy két megjegyzést ne tegyen ez utóbbi családfára, de mégis közölte (VI. k. 543—46.). Meg is büntette magát érte. Már műve XII. kötetének végén (498. l.) jelezte, hogy az egyik sem hiteles; a pótlékkötetben pedig nem habozott az első családfát «hibákkal tömött»-nek, a másodikat «meghamisitott»-nak és «alaptalanul a Kendiekkel összekötött»-nek bélyegezni. (Pótlékkötet 306. l.). Erős és nemes lélek volt az ilyen, a mely a történeti valóságot még önmagánál is többre becsülte.

Nagy Iván családtörténeti nagy művének nem hibája, hanem csak érthető hiánya, hogy benne az Árpádkori családok vagy nemzetségek alig-alig vannak ismertetve s a régi családok első izein jóformán szótlanul surran át. Természetes dolog ez! hiszen ő is csak a meglevőből, a XIX. század ismert családjaiból indulhatott ki az ismeretlen felé, s mikor valaki (hogy hasonlatunkhoz visszatérjünk) egy nagy erdőnek főutait jelölgeti ki, nem szabad eltérittetni magát főfeladatától a részletek vizsgálgatásával. De ha valaki mégis fölpanaszolja e hiányt, mi e panasznak méltán ellenébe állithatjuk Nagy Iván családtörténeti munkásságának második időszakát, az ő mintegy másodvirágzását. Alig alakult meg társaságunk, alig tisztelte meg őt az alelnöki állással, már is bemutatta a Turul első füzetében a Losoncziak és Bánffyak nemzedékrendjét s abban éppen az első izeket ismerteti részletesen s az összes rendelkezésére álló adatokból fáradhatatlanul igyekezett e nevezetes családnak őseit, első elágazását megállapitani. Két év mulva pedig (1885-ben) közölte a Csák nemzetség történetét még pedig minden adatot jól megvizsgálva, a kellő helyre illesztve, az egész nemzetséget főbb ágazataira fölosztva. Ezzel ismét ő adott mintát az ősrégi családok és a nemzetségek helyes, vonzó és a mi fő, igaz történetének megirására. Omne tulit punctum, a mi egy embertől a magyar *családtörténetre nézve* várható volt.

Mikor Nagy Iván főművének cziméhez odafüggesztette e szót: «czimerekkel», még tán nem is sejtette, hogy a családi czimerek közlése és leirása uj, addig ismeretlen világot tár föl előtte és a többi magyar történetiró előtt. Rég volt igaz, midőn a hadba vagy tornára vonuló magyar lovagok pajzsaikra, zászlaikra ismertető jeleket festettek, midőn sisakjaikra az ő erejüket, ügyességüket, bátorságukat ábrázoló diszeket rakosgattak. Más idők jöttek s azok eltörölték a lovagok szines, ragyogó, sok rossz mellett mégis több jót termő, nemes czélokért lelkesedő világát. A zsoldos seregek szürke egyformaságba öltöztek s a czimerek, pajzsok, sisakdiszek lomtárba kerültek. Elfelejtették lassan-lassan a czimerek részeinek még magyar neveit is, hisz nem szedték, nem vették többé magukra darabonként, csak arravaló lett a czimer, hogy tudós és tudatlan iródeákok, hizelgők és műkedvelők különbnél különb, néha vadabbnál vadabb jelentéseket, regéket füzzenek az alakokhoz s hogy azoknak sokasitásával, 3—4 czimer és 10—12 czimeralak összeboronálásával mutassák meg az egyes családok kiválóságát, a többiek fölött való hatalmát s árulják el, mennyire nem tudták a heraldika valódi jelentőségét.

Nem mondom, hogy Nagy Iván előtt semmit sem tudtak a heraldikáról. Ott van Páriz-Pápaynak és Palmának műve a heraldikáról, ott vannak a Cerographia Hungariae szerzőjének és Praynak a királyok pecséteiről irt munkái. De ezek a heraldikának csak egyik részét ölelik föl, a családi czimerekről nem szólnak semmit s nem is szólnak magyarul. Pedig bár a hivatalos heraldika az, a mit minden magyar embernek tudnia kell, a családi heraldika a terjedelmesebb s a magyar történetiróra a hivatalossal csaknem egyenlően fontos.

A magyar és családi heraldika ismertetésében tehát Nagy Iván valóban uttörő. Érdemük van az őt megelőző gyüjtőknek is, különösen Adami Mihálynak és Csergheő Ferencznek, de az ő gyüjtésüket is Nagy Ivánnak kellett megszólaltatnia magyarul. Eleintén bizony e magyar heraldika nehezen indult. A czimerleirások Nagy Iván főmüvének első kötetében a latin leirásoknak nehézkes, néha szolgai forditásai. Nincsenek eleintén megállapitott műszavai. A pajzsmező nála majd udvar, majd mező, a sisaktakaró majd foszlány, majd foszladék, a sisak- vagy oromdisznek nála neve nincs; az Országh család czimerében az éket nem ismeri föl s a csőrsisak helyett a pajzs felé madárfejet rajzoltat,

a pántos sisakot nyitottnak nevezi (pl. I. k. 3. l.) s a nemesek kiváltságának tartja. Szóval e segédtudomány mai álláspontjáról visszatekintve, hiányos volt Nagy Iván igyekezete a magyar heraldika terén, de mégis csak kezdet volt az. Hozzá még e hiányokat is csakhamar jóvátette azzal, hogy akadémiai székfoglalójában éppen a magyar családi heraldikáról szólott s ezen addig hallatlan, ismeretlen tárgyról rendszeres (természetesen az addig felfedezett adatokon nyugvó) ismertetést nyujtott.

Nagy Iván ezen értekezése «Adatok a magyar czimertanhoz» nevet viselt, s a bevezetésen kivül három részre volt osztva. Az első a czimer eredetéről s a czimerviselés jogáról, a másik a magyar czimerészet alaktanáról (vagyis a czimerek részeiről, felosztásának történelméről és szabályairól), a harmadikban a czimerek jelentéséről szólott. A czimerek eredete idejét nagyon koránra tette, mert a Koros-féle és a Vodicsay-féle hamisitványok tévedésbe vitték őt, de már a czimerviseletre és a czimer jogi hatására nézve nagyon helyes szabályokat vont le adataiból. Az értekezésnek második része, sajnos, soha, még kivonatban sem jelent meg, pedig éppen abból tudtuk volna meg, miféle műszavakat akart volna használatba hozni a főművében használt hiányos és hibás szavak helyett. A harmadik részből látjuk, hogy Nagy Iván akkor még a beszélő-czimerek embere volt, s azt állitja, hogy a czimerek vagy valami történelmi eseményt, vagy a család társadalmi állását vagy nevét jelentik. Ez értekezés a magyar heraldika nagy kárára csak kivonatosan a most már kevéssé használt «Magyar Akadémiai Értesitő» 1860. évfolyamában látott napvilágot. (168—72. l.).

Maga megvallá Nagy Iván, hogy ez értekezését egész terjedelmében két okból nem olvasta föl. A második rész kellő megértéséhez szükséges rajzok nem voltak készen és azonkivül reménye volt, hogy még több ilyen, a czimerrészek felosztásának történetét megvilágitó rajzokat szerezhet be. Tehát a gyüjtés, a több adattal való fölszerelés vágya függeszteté föl Nagy Ivánnal ez értekezésének közlését, s az ekként elszalasztott alkalom többé vissza nem tért. Még szerencse e szerencsétlenségben az, hogy az ő gyüjtését részben Nyáry fölhasználta, részben ő maga közölte a Siebmacher-féle Wappenbuch magyarországi részének A—F. betüket magában foglaló részében.

Ismeretes dolog a m. t. közgyülés tagjai előtt, hogy Nagy Iván e Wappenbuch magyarországi részét Cserghő Gézával együtt szerkesztette az 1884—86. években s ismeretes, hogy ezen heraldikai működése is megszakadt, mert Nagy Iván e Wappenbuch F. betüs részének bevégzésével a szerkesztéstől visszalépett. E visszalépés azonban éppen úgy nem vet árnyékot Nagy Iván emlékére, mint 1860-iki értekezésének elmaradása, mert mindakettő tulajdonkép a magyar heraldika érdekében történt. 1860 iki értekezésének közlését fölfüggeszté a heraldika hiányainak pótlása végett, 1886-ban visszalépett a heraldika tulzásainak megakadályozása végett. Maga Nagy Iván kijelenté, hogy visszalépett azért is, mert a jogtörténelmi igazság és a heraldika szabályainak rovására felmerült közleményekért a felelősséget nem akarta elvállalni, de első sorban mégis a szerkesztőtársa és közte támadt nézeteltérések kiegyenlithetetlensége miatt lépett vissza. (Turul, 1886. évf. 200. l.) E nézeteltéréseket pedig Nagy Ivánnál szintén azon kiváló történetirói tulajdonságok okozták, melyek az ő főművét oly becsessé teszik: a lelkiismeretes birálat és igazságszeretet. Csergheőnek a heraldika terén való nagy jártasságát, őt szinte megemésztő, ideges buzgóságát nagyon jól tudom, de azt is tudom saját tapasztalatomból, hogy Cserghеő a heraldika bizonyitó erejét, szabályainak állandóságát sokszor tulbecsülte s a czimerek azonosságából, az egyes korszakok heraldikai szokásaiból sokszor inkább merész, mint igaz következtetéseket vont le. Ellenben Nagy Iván a heraldika művelésében sem akart tovább menni ama határnál, a mit főműve egy helyén «a történeti valóság netovábbjának» nevezett el (I. k. 256. l.). Ő már 1859-ben észrevette pl. a Jabróczky czimerlevél koholt voltát (V. k. 273. l.), már akkor sem vállalt felelősséget a Konkolyi Thege család állitólagos 1242-iki czimerbővitéséért (VI. k. 557. jegyzet), őt 1860-ban sem vitték tévedésbe azok, a kik a czimerazonosság alapján a Nádasdyaknak a Korbavai grófoktól való származását vitatták (VIII. k. 14—15. jegyzet). Az ily lelkiismeretes birálat és igazságszeretet nem birta és nem akarta a heraldikának jóhiszemű tulzásait türni s éppen a magyar he-

raldika érdekében nem csak szakitott azokkal, hanem folyóiratunkban a Csontos család czimerének ismertetése alkalmával föl is szólalt azok ellen (Turul 1886. évf. 163—66. l.). Nem állitotta meg ezzel a magyar heraldika fejlődését, hanem csak a helyes mederbe terelte s igy bár nevéhez nem fűződik valami nagy heraldikai alkotás, a magyar heraldika Nagy Ivánnak sokat köszönhet.

* * *

Ime mélyen tisztelt közgyülés! ezen pár, gyarló vonással igyekeztem elénk állitani Nagy Iván kettős irányu működését a magyar családtörténet és heraldika terén. Mások állitottak és állitanak neki szép, az egész emberről szóló egész emléképületet. Én nem tudtam egész épületet emelni neki, csak két oszlopot birtam faragni az ő emlékére, azt is durván, művészietlenül: az ő családtörténeti és heraldikai működésének ismertetését. De azt hiszem, hogy ez oszlopokra elég világosan felirtam Nagy Iván lelkének szép tulajdonságaiból hármat: a szorgalmat az adatok gyüjtésében, a lelkiismeretes birálatot azok felhasználásában s a történeti igazságnak szeretetét azok közlésében. Ha e szép lelki tulajdonságokat, mint Nagy Iván örökségét, társaságunk megőrzi s működésében mindig szem előtt tartja, akkor társaságunk fennállása és virágzása ércznél, kőnél becsesebb hirdetője lesz Nagy Iván életének.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

A DOROZSMA ÉS BECSE-GERGELY NEMZETSÉG CZIMERE.

(Négy ábrával.)

1. Dorozsma.

Ezen nemzetség a XIII. század utólján vált egy törzsből öt ágazatra, a garai Bánffy, Harapkay, Garay, Hosszu-Bácsy és Szentmihályi családokra.

Ezek közül a Garay-család már korán fényes polczra emelkedvén, ezen család pecsétei s czimerei mentették meg e nemzetség ősi czimerét a feledéstől.

Kevés emlék maradt meg róluk igy is, de ezeknek ősi voltát oklevél is bizonyitja s e kettős alapon biztosan meghatározhatjuk a Dorozsma nemzetség ősi czimerét.

Legrégibb ide tartozó pecsét Kojol Pál machoi báné.[1] Az oklevelen, melyről függ, nincs kelet, de mivel ő 1311—1328. évig volt macsói bán, a pecsét ezen 16 évi időközből származik. E pecsét nagyon rongált, köralaku, körirata nem olvasható, letöredezett, mezején háromszög paizsban, — a mennyire kivehető — kigyó van czölöpös helyzetben, testével csak csekély hajlásokat csinálva.

A többi pecsét a Garay-család nádorságot viselt három tagjától származik. Egyik Garay Miklós nádoré 1372-ből, hol a pecsét kerek mezején jobb sarkaikkal egymást érintő helyzetben három, háromszögpaizs van elhelyezve. Ezek mindenikében egy-egy koronás kigyó van hármas görbülettel, szájában országalmát tartva.[1]

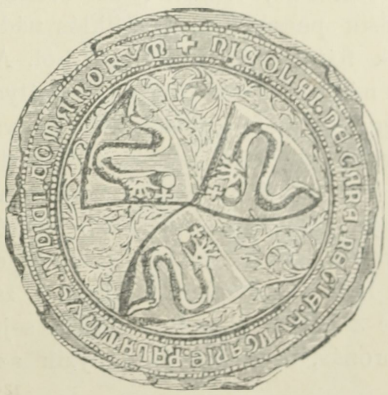

A családi czimert tartalmazó kis paizs ilyen hármas elhelyezésének a pecsét kerek mezején egy másik példája Kont Miklós nádor tiz évvel fiatalabb pecsétje.[2]

[1] Országos levéltár, Dl. 1585.

[1] Nyáry V. t. 41 a.

[2] O. L. Pecsétmutató V. tb. 20 sz.

A czimerpaizsnak többszörös elhelyezése a pecsét kerek mezején nyugaton már másfélszázaddal korábban fellép. A legrégibb példáknál, öt paizst helyeztek egymás mellé körben úgy, hogy a paizsok alsó sarka a kerek pecsétmező központja felé irányult. E szokásnak alapját az ötlevelü rózsa képezte.[1] Liechtenstein Ulrich 1220. évből származó kerek pecsétjére egy ötlevelü rózsa van helyezve s ezen rózsa minden levelére a Liechtenstein czimert tartalmazó kis háromszög paizs van illesztve.[2] Heimburgi Vilmos gróf 1239. évből származó pecsétjén már nem rózsa képezi az alapot, de a rózsaszirmok módjára elhelyezett czimerpaizsok a rózsaszirmok XIII. századbeli alakját vették fel s a rózsa kelyhét hatágu csillag képezi.[3] Velthursi Hugó 1286-ból származó pecsétjén már csak öt háromszögpaizs elhelyezése jelzi a rózsa szirmait.[4]

A XIV. században még mindig divott a czimerpaizsok többszörös elhelyezése a nélkül, hogy ez már az ötszirmu rózsára emlékeztetne. Hohenlohe Kraftné Anna 1350. évből származó pecsétjén négy paizs van alsó csücskükkel egymáshoz illesztve, a melyek közül a két szemközti Hohenlohe, a másik kettő a Leuchtenberg czimert tartalmazza.[5]

Ezekhez sorakozik a Garay Miklós nádor 1372. évi pecsétje, mely először tünteti fel a nemzetségi czimerpaizsot egész teljességében, a kigyót koronásan, szájában az országalmával.

A másik pecsét Garay Miklós nádortól, az előbbinek fiától származik 1392-ből. A pecsét mezején négyes körbe foglalt szabályos négyszögön egymásba fonódott két kigyó van.

Az igy szerkesztett pecsét, t. i. midőn a czimerkép nem paizsban, hanem zászlón van elhelyezve, nyugaton is a legritkább pecséttipusok közé tartozik,[1] hazai pecséteinken az egyedüli.

Ezen kettős paizsalak, a kigyó a zászlón, a mennyire a pecsét homályos vésése sejtetni engedi, koronás, de szájából hiányzik az országalma. A bizonyitékok ide szükséges sorozatát Zsigmond király 1416. évi czimeradománya zárja be. Ezen, a magyar czimeradományoktól sok tekintetben eltérő armálisból[2] csak azt veszszük ki, a mi tárgyunkhoz szükséges. Szövegében világosan le van irva az ősi czimer, az «antiqua arma», melyből kitünik, hogy az kék paizsban czölöpösen állitott többször csavarodott arany, koronás kigyó, tüzet okádó szájában arany országalmát tartva.

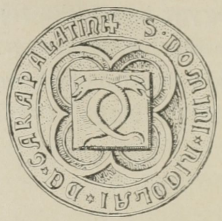

Sisakdiszül az oklevél szerint strucctoll forgóra illesztve a paizsalak szolgál. Miután azonban a strucctoll forgót ily alakjában segédsisakdiszül nem igen alkalmazták, valószinü, hogy a sisakdisz zárt szárny volt, reá illesztve a paizsalak.[3]

2. Becse-Gergely.

Karácsonyi e nemzetség ismertetését azzal kezdi, hogy ez «egyike hazánk legnevezetesebb nemzetségeinek. Ivadékai a XII. századtól kezdve napjainkig, mindig az ország főurai közé tartoztak». Ennek daczára az ezen nemzetségre vonatkozó czimeres emlékek, nagyon csekély számmal maradtak reánk s e csekély maradékokból az ősi czimerre nézve teljes utbaigazitást nem nyerhetünk.

[1] Ha mélyebben be akarnánk hatolni a heraldika ellenes czimer-szimbolikába, alapját a Sz. Mária cultusban kellene keresnünk, mert a heraldikai rózsa a MARIA öt betüje után lett ötlevelü.

[2] Hohenlohe: Sphrag. Aphorismen, XVII. tb. 190. sz.

[3] U. ott, XVII. tb. 189. sz.

[4] U. ott, XVII. tb. 191. sz.

[5] U. ott, XVI. tb. 185. sz.

[1] Orlamundei Albert gróf 1224; Grüningeni Hartman gróf 1257; Holsteini Waldemar gróf 1304; Wolfach város 1389. és Würtenbergi Ulrich gróf 1467. évi pecsétei. Hohenlohe i. m. 16., 17. l. V. tb. 48., 49., 50., 51. ábra.

[2] A czimer hasonmását B. Nyáry közölte heraldikájában, az armális szövegét Fejér, Cod. Dipl. X/V. 681. Eredetije a gr. Zay ltárban van.

[3] Grünenberg 1483-ik évből származó hires czimkönyvében is (64 tábla) közölve van a Garay család czimere «Groff, Grauff von Ungarn» név alatt. A festményen kék paizsban hétszeres hajlásu arany kigyó, szájából tüzet okád, de a kigyó nem koronás és szájában nincsen az országalma. Sisakdisz a paizs-alak, hol a kigyó (segéd sisakdisz nélkül) gyürüs csavarodással nyugszik a sisakon.

Karácsonyi János szerint e nemzetségből a Bethleni Bethlen, az Apaffy, Almakeréki, léli Tóty, Nemegyei, Somkereki és Virágosberki családok származnak.

Az Almakeréki, Nemegyei és Virágosberki családra vonatkozó pecsétet eddig egyáltalán nem ismerünk. Tóti János országbirói birságszedőnek 1344. évből van egy pecsétje az országos levéltárban,[1] de az annyira romladozott, hogy azon a czimerből már semmi ki nem vehető. A Somkeréki családnak legrégibb emléke azon czimer, melyet Zsigmond király 1415-ben Constanzban adományozott somkereki Erdélyi Antalnak.

Az Apaffy családra vonatkozó pecsétek közül legrégibb az, melyet Csergheö Géza ismertetett a Turulban.[2] Nagyfalusi Apaffy Ferencz paizspecsété 1493. évből: haránt helyezett pallos, megette a paizs balfelső sarkából kiinduló sugarak. Ezen paizsképről Csergheő azt tartja, hogy az jelképes és gyanithatólag, a nemzetség egy tagja nyerte valamely alkonyatkor elkövetett hőstettért.

Egy másik már teljes Apaffy czimert közölt Majláth Béla a Turul XVI. kötetének 100. lapján az 1561. évből. Ezen czimernek paizsalakja, lényegében teljesen egyező az 1493. évi czimerrel, csak a pallos van balharánt helyezve s a sugarak a paizs felső karimájából indulnak ki. Sisakdisze a sisakból jobbra és balra lehajló egy-egy venyige ág, a jobbik végén egy szőlőlevél, a balon szintén egy levél és egy szőlőfürt.

Ezen paizsalak és sisakdiszből alakult ki a XVII. században az Apaffyak czimere, melynél a paizsalakot a sisakdiszszel együtt a paizsban egyesitették, elhagyva a paizsalakból a sugarakat s befoglalva a sisakdiszszel együtt a sisakot is a paizsba, hol a paizsalak pallosa a szőllőtőkére akasztott sisakot balharánt irányban üti át.

Az Apaffy czimerről, sem legrégibb alakjában, sem későbbi átalakulásaiban és változásaiban következtetést nem vonhatunk a Beche Gergely nemzetség ősi czimerére.

Marad hátra a Bethlen czimer.

Bethlen Gergely már 1489-ben[3] ugyanazon czimerképet használja pecsétén, a mely ezen család czimere mai napig is. Kék paizsban több-

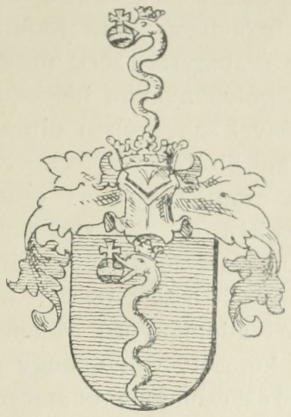

ször hajlott, czölöpösen állitott koronás ezüst kigyó szájában országalmát tart. Sisakdisz a paizsalak.

Ezen czimer mellett kitartott a család hüségesen, évszázadokon át, sőt a későbbi rangemeléseknél az uralkodók mindig ezen czimert erősitik meg, mint e család ősi czimerét.

Ezt tehát a család ősi czimerének tartotta, de kétséges, hogy egyszersmind a kiterjedt előkelő nemzetségnek is czimere lett volna, bár annak motivumait a Somkereki Erdélyi Antal 1415. évi armálisának czimerében is megtaláljuk

a kigyót a gólya csőrében, annak nyaka körül csavarodva, a koronát, a heraldikai szokástól

[1] DL. 3686. sz.

[2] VIII. 83. Országos levéltár. Dl. 19,989.

[3] Siebmacher, Ungarischer Adel, Supplemeutband, 22. l., 14. t.

eltérőleg a gólya fején és nem nyakán. A heraldika jó korszakában a koronát vékony nyaku állatoknak (egyszarvu, szarvas, gólya, daru, hattyu) nem fejére, hanem nyakára szokták illeszteni, itt eltértek a szabálytól azért, hogy a kigyó görbüléseinek a gólya nyakán helyet adjanak.

A czimerlevél szövegében nincsen szó arról, hogy Zsigmond király az ősi czimert bővíti, vagy javitja, de az arany kigyót az ezüst gólya csőrében és nyakán és a koronát a fején, nem tarthatjuk pusztán a véletlen játékának. Ez ábrázolat inkább azt a hatást teszi reánk, mintha a czimerkérő és adományozó valamely alkalmas czimeralakot keresett volna, hogy azzal az eredetileg lebegő ősi czimeralakot szerencsésen egyesithesse.

Ha ez valóban igy történt, akkor ezen czimernél a kiterjesztett szárnyu ezüst gólyát csak mellék czimeralaknak kell tekintenünk, a főczimeralak, az arany kigyó s a korona, a mely itt a gólya fejére van illesztve.

Ha alaposan áttanulmányozzuk magyar czimertárunkat, ehez hasonló esetet gyakran találunk. Hogy többet ne emlitsek, csak Rudolf czimeradományát hozom fel, az 1580. évből Melith György részére, melyről a Káta nemzetség tárgyalásánál lesz szó, vagy a tussaujfalusi Thussai család czimerét, mely család a Kolcs nemzetségből származik.

A Kolcs nemzetségnek ősi czimere aligha volt, de az ebből leszármazó Thussay-család mindig tudta ősi eredetét. A család egyes tagjai czimerül gólyát használtak, mely emelt jobb karmában kulcsot (a felvidék tájkiejtése szerint: kolcsot) tart. A család egyéb tagjainak czimere oroszlán, mely első karmaiban szintén kulcsot tart. E kulcs itt beszélő czimer, a nemzetség nevére vonatkozik és a paizsban a fő czimeralak, a gólya és oroszlán csak mellék czimeralakok, a fő czimeralak alkalmas elhelyezésére.

Visszatérve a koronás kigyóhoz, feltünő az ősi Bethlen czimernek a Dorozsma nemzetség kétségtelenül meghatározott ősi czimeréhez, nem hasonlósága, de azzal legkisebb részleteiben való azonossága. Grif és grif, sas és sas, oroszlán és oroszlán különböző ősi családoknál, még nem jogosit közös eredetre visszavivő feltevésekre, de olyan szokatlan czimeralak, mint *a czölöpösen álló koronás kigyó, szájában országalmával*, méltán felveti előttünk ama kérdést, hogy a Dorozsma nemzetség, mely egy falutól vette nevét, nem egy-e a Becse Gergely nemzetséggel? nem az utóbbinak egy oldalhajtása-e? Ha ez legalább a valószinüségig, okleveles adatok alapján bebizonyitható volna (és a két nemzetség birtokviszonyai e feltevésnek nem mondanak ellent), ez esetben kétségtelenné válnék az is, hogy ezen két nemzetség közös czimere a czölöpösen álló koronás ezüst kigyó volt szájában arany országalmával.

CSOMA JÓZSEF.

CZIMERES KÖNYVEK A MAGYAR NEMZETI MUZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

(Első közlemény, hét czimerrajzzal.)

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában tekintélyes számu heraldikai kézirat, festett és nyomtatott czimereket tartalmazó gyüjtemény van, a melyekről a könyvtár személyzetén kivül alig tud valaki s a melyeknek nagy része mindeddig teljesen felhasználatlan.

Tizenkilencz év előtt a Turul első évfolyamában *Nagy Sándor* könyvtártiszt tollából egy rövidke lajstrom jelent meg, a mely a múzeumi kézirattár harminczkét czimer- és pecséttani érdekü kéziratáról adott számot. Ez a jegyzék azonban nem öleli fel az egész anyagot; hiányzik belőle több érdekes kéziratos czimerkönyv, s teljesen mellőzi a czimermetszeket, czimeres könyvjelzőket tartalmazó gyüjteményeket. A felsoroltaknak is csupán rövid czimét adja, egy szóval sem emlitve meg tartalmukat; a czimek pedig legtöbbnyire nem is sejtetik, minő érdekes anyagot rejt egyik s másik kötet.

Ennek a körülménynek tulajdonithatjuk, hogy a M. N. Múzeum könyvtárának heraldikai anyagát a legnagyobb magyar czimerkönyv, a Siebmachers Wappenbuch magyar részének szerkesztői sem aknázták ki kellő mértékben. Mindössze egy-két, már Nagy Iván által is idézett kéziratot használtak: Adámi és Marsovszky czimergyüjte-

ményeit, épen azokat, a melyek a legkisebb tudományos értékkel birnak, miután anyagukat nagy részben a Liber Regiusokból meritik, ezek pedig eredetiben is igen könnyen hozzáférhetők.

Kiaknázatlan forrást nyitunk meg heraldikánk s családtörténetünk számára, a midőn a Magyar Nemzeti Múzeum czimerkönyveit (ideértve a pecsétrajzokat tartalmazókat is) folyóiratunkban bemutatjuk. Ismertetésünk úgy a kézirattár, mint a nyomtatványi osztály anyagát fel fogja ölelni; nehány czimermetszeteket tartalmazó gyüjtelékes kötet vetekedik érdekesség dolgában a kéziratos heraldikai munkákkal.

Az egyes darabok ismertetésénél csupán azokat a czimereket irjuk le tüzetesebben, a melyek a Magyarország Családaiból s a Siebmacher czimeres könyvéből hiányoznak, vagy a melyek ismert czimereknek kiadatlan változatai; a többieket csak névszerint soroljuk fel, lehetőleg mindeniknél megjelölve a forrást, a honnan a másolat vétetett.

A czimerkönyveknek valamely rendszerbe való sorozását czélszerüségi szempontból mellőzni kellett. A legtöbb gyüjtemény különféle koru s fajtáju czimerlapokból és másolatokból van összeállitva; korrendbe szedésük szinte lehetetlen. Igy tehát a közlésben nem kötjük magunkat előre megszabott sorrendhez.

I.

A Kutschersfeld-féle czimergyüjtemény.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában *236. Fol. Lat.* jelzet alatt egy ivrétü, zöld papirtáblákba kötött kézirat őriztetik, a mely heraldikusaink figyelmét mindeddig elkerülte, bár nem kevesebb mint 53, jórészt kiadatlan családi czimert tartalmaz. Kézzel irott czime első lapján olvasható: *ADPARATVS SCVTARIVS nonnullarum FAMILIARVM HVNGARIAE coloribus effigiatus et ad usum MVSEI NATIONALIS HVNGARICI compilatus a IOAN. KVTSCHERSFELD DE KVTSCHERA NOB. HVNG. N. BANIEN. in Incl. Mus. National. Hung. Biblioth. Széchényiano-Regnicol. Jurato Cancellista. Pestini Anno M. D. CCC. XII.*

A kötet mindössze 55 lapból áll, a melyből a 34. és az 55. üres; az elsőt a czim, a többit pedig különböző időkből való czimerek foglalják el. Ezeket Kutschersfeld a Múzeumba került több gyüjteményből, nagyrészben a Széchényi-féle törzskönyvtárból laponként szedte össze. A czimerek minden rend nélkül következnek egymás után; mivel azonban egymással kapcsolatban álló csoportokba sorozhatók, ismertetésükben a jelenlegi sorrendet nem vesszük tekintetbe.

Az első átlapozásnál feltünik, hogy a kötet legtöbb lapja egyházi társulatok albumaiból származik. Figyelmesebb vizsgálat, a lapok nagyságának és korának egybevetése után azt is meg lehet állapitani, hogy ezek a lapok nem kevesebb, mint nyolcz ilyen albumból vannak kivéve.

A legrégibb s legtöbb lapot egy nagyszombati szent egyesület az *Ur Szent Teste Congregatió* emlékkönyve szolgáltatta. Ezek, számszerint tizenkettő, a következők:

(4.)[1] *Bársony György* nagyváradi püspök († 1678. január 18.) czimere. Eltér a Siebmacherben levőtől, a mely, miután a forrás megjelölése nélkül közöltetik, nem vehető hitelesnek. Leirása a következő: Vörösben, zöld talajba tüzött s két oldalt egy-egy fél lábon álló term. szinü daru által tartott nyilvessző, amelyre zöld koszoruval környezett term. szinü kigyó van helyezve. A czimer barok keretbe van foglalva; fölötte infula és pásztorbot jelzi tulajdonosának méltóságát. Alatta festett mondatszalagon a püspök aláirása olvasható: *Georgius Barsony Eppꝙ Varad.*

Miután Bársony 1663-tól 1675-ig volt váradi püspök, a czimer festése ezen időközre esik.

(11.) *Eszterházy Miklós Antal gróf*, knini püspök, esztergomi prépost († 1695. auguszt. 5.) czimere. Az ismeretes bővitett Eszterházy czimer; fölötte infula és pásztorbot, alatta pedig a tulajdonos sajátkezü aláirása: *Nicolaus Eszterhasy mp.* Készült 1693—1695 között.

(12.) *Eszterházy Pál gróf* († 1712.) czimere. Az Eszterházyak bővitetlen czimere, gyarlón festve. Alatta szalagon a gróf aláirása: *Comes Paulus Ezterhasy.* A czimer és az aláirás 1687 előttről való, mert ez évben Eszterházy Pál birodalmi herczeg lett.

E lap tulsó felén alul még ezek olvashatók:

[1] A zárjelbe tett számok a kötet lapszámát jelentik.

Arva Esterhas Kata m. p. Anno 1708. 12. februarii. (Sajátkezü.)

Ill(ustris)*simus Comes Antonius junior Eszterhasi de Galantha Anno 1716. Die 30 Mai receptus est in Congrega*(tione) *et in honorem sui Sancti Patroni pro decoranda confraternitate fieri curavit feretrum S. Antonii eodem anno.*

(15.) *Fekete János* czimere. Kék paizsfővel ellátott ezüst mezőben, zöld talajon könyöklő vörösmezü kar a paizsfőbe is benyúló nyilvesszőt tart; a sisakdisz koronából kinövő, jobbjában szablyát, baljában ezüst ökölpajzsot tartó arany leopárd. Takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimer alatt barok táblán: *Fekete János az Ur Sz. Test. Congregacionak Rectora. m. pia.* A czimer eddig kiadatlan.

(16.) *Ficsur Ádám* czimere. Ibolyaszin (!) paizson jobbra fordult, pallost tartó arany griff; sisakdisz koronából kinövő pallost tartó *szárnyatlan, kettősfarku* arany griff. Takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimer alatti szalagon aláirás: *Adamus Ficsur Lib*(erae) *Regiaeque Civit*(a)*tis Tyrnavien*(sis) *Iudex.*

A czimer kiadatlan, hanem a családról van említés a Liber Regiusból kiadott jegyzékben, a mely szerint a Ficsur alias Dejthei pozsonymegyei család 1776-ban nemesi igazolványt kapott. A czimer ügyetlen festő kezétől ered, a ki a paizsot hihetőleg azért festette kék helyett ibolyaszinre, hogy a mellette lefolyó takarótól elüssön.

(17.) *Forgách Ádám* országbiró czimere, ezen aláirással: *Comes Adamus Forgach m. p. Tyrnaviae, 9. Januarii, 1672.* A czimer az ismert XVII. századi változat: kékben arany koronából kinövő koronás meztelen nő, félhold és csillag által kisérve, sisakdisz a paizsalak, takaró kék-arany és vörös-ezüst.

(21.) A *Pongrácz* család czimere a Siebmachernél kiadottól elütő ábrázolásban: kékben aranynyal fegyverzett kétfejü sas, a melynek mellére aranynyal keretelt, hegyével fölfelé álló egyenlőszáru háromszög van helyezve s ebben arany koronából kinyuló, arany kürtöt tartó vörösmezü kar, fölötte arany csillaggal látható. A czimert körülfogó kereten infula, mögötte pásztorbot áll. A czimer fölött és alatta üres mondatszalag van. Ez a czimer kétségtelenül Pongrácz György váczi püspöké (1672—1676).

(24.) Ismeretlen főpap infulával födött czimere: kékben arany koronán álló jobbjában szablyát, baljában ezüst pajzsot tartó kettős farku arany oroszlán. A czimer alatt üres mondatszalag.

(29.) A *Pálffy* grófok infulás és pásztorbotos czimere, üres mondatszalaggal. Bizonyosan Pálffy Ferdinánd egri püspök (1678—1680) számára készült.

(32.) *Pontel Mihály* czimere: kékben zöld talajon jobbra fordult kettős farku arany oroszlán, jobbjában zöld leveles száron ülő gránát-almát tartva; sisakdisze a paizsalak, koronából kinőve, takaró mindkét oldalról *arany-ezüst.* A czimer alatt mondatszalagon ezen aláirás: *Michael Antonius Pontel,* fölötte pedig: *Laudetur sanctissimum Sacramentum.*

Ilyen nevü családot forrásmunkáink nem ismernek. Pontel Mihályról mindössze annyit tudunk, hogy valószinüleg nagyszombati lakos volt, mert neje — kinek czimerét alább közöljük — itt halt meg s itt tett nagyobb hagyományt.

(39.) A *Szelepchény* czimer; fölötte zöld papi kalap, mögötte keresztbe fektetett kereszt és pásztorbot. A czimer alatt szalagon: *Georgius Szelepchényi Archiepiscopus Strigoniensis m. p.* Az aláirás kelte 1666—1685 közé esik.

Valamely budai egyházi társulat XVII. századi emlékalbumából való a 14. *hártya*-lap, a melyen a passio eszközeivel ékitett keretben a következő czimer látható: Osztott paizs felső piros mezején szájában ezüst patkót tartó fehér strucz, alsó kék mezején pedig jobbra futó természetes szinü vaddisznó, sisakdisz koronán álló nyilazó kentaur, a takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimer fölött piros mondatszalagon: *Christus Crucifixus anchora salutis meae;* alatta zöld szalagon ezen aláirás: *Petrus Euerling Physicus Budensis. 1691.* A lap alján más kézzel irva: *Defunctus 1702. Qui hunc librum fieri curavit.*

Minden jel arra mutat, hogy Everling Péter budai orvos nem volt nemes ember; érdekes beszélő czimere *(Vadkan = Eber, innen Eberling vagy Everling)*, ha nem önkényüleg felvett polgári jelvény, úgy csak valamely comes-palatinus adománya. Hasonló nevü családról forrásainkban nincs említés.

Ezzel egykoru, de más albumból származó

lap a 28-ik. Anyaga vastag hártya, a melyet a festés egészen a széléig borit. Rajta magyar és osztrák czimerekkel diszitett kapuzatra helyezve, zöld leveles szegélyü, kék keretbe foglalva, rózsaszinü damaszkolt lapon a *Nozdroviczky* család czimere látható. A czimer a Nagy Ivánnál levő s utána a Siebmacherben is kiadott példánytól eltér, miért is itt közöljük: aranynyal damaszkolt kék paizson a bal szélből kinyuló szablyát tartó pánczélos kar, a melyet felül jobbról arany csillag, balról ezüst félhold, alul pedig három arany csillag kisér; sisakdisz koronába tüzött fekete szárnypár közt a paizsbeli kar, lebegő csillag és félhold által kisérve; takaró vörös-

ezüst, kék-arany. A czimert befogó kék kereten ezen aranybetüs felirás olvasható: *Adm*(odum) *Reverendus D*(omi)*nus Andreas Nozdroviczky Cathedr*(alis) *Eccles*(iae) *Nitriensis Canonicus, Plebanus Dubniczensis.* A lap alján pedig barok keretben évrejtő fölirás:

ANNO
qVo eIVs sVMptIbVs aLtare CongrgatIonIs agon IzantIs DeI sVrreXerat,

a melyből kitünik, hogy a festmény 1692-ben készült.

Miután Nagy Iván s a Siebmacher-féle czimerkönyv a Nozdroviczky család czimerét Burgstaller nem mindig megbizható s az itt ismertetett lapnál száz évvel ujabb munkájából vették, példányunk hitelesebb.

A nagyszombati *szent keresztről nevezett* congregáczió albumából három lapot őrzött meg a Kutschersfeld-gyüjtemény. Ezek a következők:

(18.) Papirlapon két pálmaág közé helyezve a Furár család czimere: kékben zöld talajon arany csillag és félhold által kisért jobbra lépő, vörössel fegyverzett ezüst sas; sisakdisz a paizsbeli sas koronán állva. Takaró nincs; a czimert barok keret foglalja be, a sisakról pedig mindkét oldalon piros és kék strucztollak lógnak. A czimer fölötti mondatszalagon: *Tu es qui restituis haereditatem meam mihi.* Alatta: *Joannes Furár Regiae et Liberae Civitatis Tyrnaviensis civis et emeritus Tribunus Plebis, Congregationis S. Crucis Benefactor. Ao. 1736.*

A Furár család ezen czimerét egy 1726-iki pecsét után a Siebmacher (183. l., 146. t.) is közli, de a szinek megjelölése nélkül. Azonban megállapithatjuk, hogy úgy az, mint az általunk bemutatott hibás; az eredeti, I. Lipót által 1676 június 3-ikán Furár Dánielnek adományozott armális a czimerben nem ezüst sast, hanem természetes szinü, nyitott csőrü *pelikánt* mutat s a takarót kék-arany és ezüst-vörösnek jelzi. Ez a czimeres nemes-levél Szepesmegye levéltárában őriztetik.[1]

Az album második lapján (37.) a következő czimer látható: négyelt paizs szivpaizszsal, melynek kék mezején az alsó szélből kinövő derékig meztelen, ezüst köténves, arany koronás, íjját feszitő szerecsen van; az 1. és 4. mezőn vörösben fekete sas, a 2. és 3-ban kékben három arany korona (először ⋆*⋆, másodszor *⋆*) látható. A czimert zöld kalap fedi, az egészre hét águ koronával fedett, infulával és pásztorbottal ékitett hermelin palást borul. A czimer fölötti szalagon: *Dilexi decorem domus tuae. Psal. 25. v. 8.*, alatta: *Il*(lustrissimus) *ac R*(everendissi)*mus D*(ominus) *Ioannes Ludovicus L*(iber) *B*(aro) *Schwartzer Electus Episcopus Rosoniensis, Abbas de Casar, Cathedralis Eccl*(esiæ) *Nitriensis Praepositus Major, Metropolitanae vero Strigoniensis Canonicus, Proto-Notarius Apostolicus.*

Schwartzer János Lajos báró, előkelő svéd család sarja[2] 1778 január 31-én nyerte el a

[1] Turul, VII. évfolyam, 1889., 123. l.

[2] Életrajzi adatait közli *Kollányi*, Esztergomi kanonokok. (Esztergom, 1900.), 380. l.

magyar indigenátust. *(Liber Regius LI. k. 145 l.)* Családja ugyan nem vert gyökeret hazánkban, miután azonban ő maga magyar nemes volt, joggal megvárhatnók, hogy családtörténeti munkáink megemlékezzenek róla.

A harmadik lap (40.) szintén egyházi férfiúé, *Szent-Ilonay József* cz. püspöké. Rajta zöld biretum és püspöksüveg alatt diszes keretbe foglalva ezen czimer látható: kékben zöld hármas hegy középső csúcsára tüzve három természetes piros rózsaszál, jobbról s balról egy-egy hatágú arany csillaggal kisérve; az egész czimeren ezüst

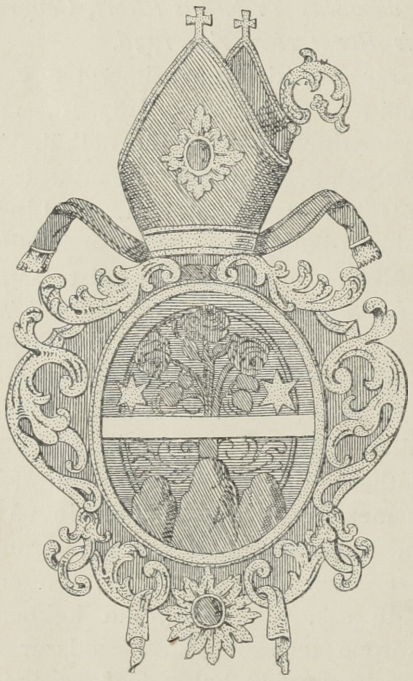

pólya van átfektetve. A czimer fölött üres mondatszalag van, alája ugyanazon kéz, a melytől az előbbi két lap feliratai valók, ezeket irta: *Il*(lustrissimus) *ac R*(everendissi)*mus D*(ominus) *Josephus Szentilonay El*(ectus) *Episcop*(us) *Arbensis, Abbas B*(eatae) *M*(ariæ) *V*(irginis) *de Pankotta, Praeprositus S. Thomae de Monte Strigoniensi, E*(cclesiæ) *M*(etropolitanæ) *Strigon*(iensis) *Canonicus, ac per Archi Dioecesim Strigoniensem in Spiritualibus Vicarius, et Auditor Generalis.*

Szentilonay 1769-ben hunyt el. Czimei után itélve, az albumlap élete végén készülhetett. Családjáról mindössze annyit tudunk, hogy Veszprémmegyében székelt. Czimerét sem Nagy Iván, sem a Siebmacher nem közli.[1]

A XVIII. század első feléből való volt azon album, melynek egy mindkét oldalon felhasznált hártya lapja czimerkönyvünk 22. levelét képezi. Az album valószinüleg egy szakolczai egyesületé volt.

A hártyalap első oldalán *Kárász Zsigmond* szakolczai dékán czimere áll: kékben kettős keresztben végződő arany horgony két oldalt egy-egy arany csillag által kisérve; sisakdisz koronán álló, csőrében zöld pálmaágat tartó fehér galamb; takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimer fölött zöld szalagon vörös betükkel: *Adm*(odum) *R*(everendus) *ac Exim*(ius) *D*(ominus) *D*(ominus) *Sigismundus Karasz.* Alatta másik szalagon: *Liberae, Regiaeque Civitatis Szakolc*(ensis) *Decanus, nec non Almae hujus Congregat*(ionis) *Rector.* Más irással: *Obiit Mense Martio, die 23. A. 1754.*

Nem lehetetlen, hogy ez a Kárász Zsigmond abból a trencsénmegyei Kárász családból származott, a melyikről Nagy Iván munkája VI. kötetében a 90. lapon közöl adatokat. A czimer eddig sehol sem volt közölve.

A lap tulsó felén *Marsinai Ferencz* nyitrai perczeptor czimere látható. A Marsinaiak czimerét Nagy Iván Kaprinai kéziratai nyomán közölte, a ki másolatai között a család II. Ferdinándtól 1640 január 20-án nyert birodalmi czimerlevelének szövegét is megőrizte; a magyar Siebmacher pedig az itt emlitett Ferencz pecsétje után. Az előttünk fekvő némileg mind a kettőtől eltér, a miért is álljon itt a leirása: Négyelt paizson az első mező jobb haránt vágva, felül aranyban fekete sas, alul fehérben három bal haránt vörös pólya; ugyanezt tartalmazza a negyedik mező forditott sorrendben; a második és harmadik kék mezőben zöld talajon ágaskodó kettős farku, zöld ágat tartó koronás arany oroszlánt mutat. A paizson két sisak van, az elsőnek koronáján fekete sas, a másodikén jobbjában pallost, baljában vállára vetett négy hadi lobogót tartó kettős farku koronás arany oroszlán van. Az első sisak takarója fekete-arany, másodiké vörös-ezüst. A czimert hadi jelvények veszik körül; fölötte s alatta mondatszalagokon ezen

[1] Eletrajzát közli Kollányi, i. m. 353. l.

vörös betüs felirás van: *Perill*ustrissimus) *ac G*(enerosus) *D*(ominus) *D*(ominus) *Franciscus S*(acri) *R*(omani) *I*(mperii) *Eques de Marsinai Incliti Comitatus Nitriensis Perceptor, Almae Congregationis Vice-Rector.*

A Marsinai családról Nagy Iván (Mo. Cs. VII. k. 337—339. l.) ismét Kaprinai kéziratai nyomán emlékezik meg, a ki viszont az itt emlitett Marsinai Ferencz feljegyzéseit másolta le. Ezek szerint a család azon délmagyarországi Marsinaiaktól ered, a kiknek a Hunyadiak származtatásánál juttatott szerepet a magyar családtörténet. Mondanunk sem kell, hogy ez állitás oklevelekkel nincs támogatva s igy fölötte kétséges. Mindössze annyi bizonyos, hogy Marsinai Menyhért II. Ferdinánd király hüséges vitéze és ezredese 1640-ben német birodalmi armálist kapott, a melyben régi czimere megbővittetett. Menyhért a szolgálatot elhagyván, Morvaországon szerzett birtokot. Itt laktak utódai is, a kik közül Marsinay Ferencz 1676 november 18-án *cseh lovagi rangot* (s nem mint Nagy Iván irja, honosságot) kapott, az itt bemutatott czimerrel.[1]

Valamelyik nagyszombati Szűz-Mária kongregáczió emlékkönyvéből való a gyüjtemény 36. és 41. hártya lapja. Az elsőn a *Schmitt* család czimere látható zöld apáti kalap és infula alatt. Megegyezik a Siebmacherben (567. l. és 405. t.) *Schmitth* alatt közlöttel, mindössze annyi a különbség, hogy mig ott a takaró vörös-ezüst és kék-arany, az albumlapon kék-ezüst és vörös-arany. A czimer fölött *Prudenter et constanter* jelmondat, alatta pedig szalagon ez áll: *Gregorius Schmitt, E*(cclesiæ) *M*(etropolitanæ) *Strigonien*(sis) *Canonicus Abbas B*(eatæ) *M*(ariæ) *V*(irginis) *de Pankotta, Archi Diaconus Gömörien*(sis) *Liberae Regiaeque Civitatis Tyrnaviensis Plebanus m. p.* A lap alján idegen kézzel irva: *Electus Marianus Rector die 6. Julii, anno 1734.*

A Királyi Könyvek (XXXVII. k., 457. l.) szerint *Schmitt György, János* és *Ferencz* 1735. szeptember 20-ikán kaptak czimeres nemeslevelet. Hihető, hogy a czimerszerzők *elseje* nem *Georgius*, hanem *Gregorius* s ez esetben azonos az itt emlitett Schmitt Gergelylyel, miután a czimerek megegyeznek.

[1] Cseh királyi könyvek, XC. kötet, 127/b. lap. Lásd *Doerr*: Der Adel der böhmischen Kronländer. Prag, 1900., 161. l.

Az ezzel összetartozó (41.) hártyalapon az *Ujvendéghy* család czimerét találjuk. Ezt a czimert ugyanezen lap készittetőjének a nagyszombati scapulárés-társulat albumában[1] levő emléklapja után a Siebmacher is közölte. Azonban ez utóbbi emlékkönyvben a czimer sisak és takaró nélkül van lefestve, mig az előttünk fekvő teljes. Leirása igy hangzik: kékben, zöld talajon szemben álló arany grif és arany oroszlán, egyik lábukkal koronát, a másikkal egy-egy zöld leveles-szárú sárga tulipánt (a Siebmacherben *fehér liliomot)* tartanak; sisakdisz koronába tüzött három zöld leveles sárga tulipán-szál; takaró vörös-ezüst, kék-arany. A czimert zöld infula és arany pásztorbot disziti; fölötte *Soli Deo laus, honor et gloria* jelmondat, alatta pedig ezen aláirás olvasható: *Joannes Uyvendéghy E*(cclesiæ) *M*(etropolitanæ) *Strigoniensis Canonicus Praepositus B*(eatæ) *M*(ariæ) *V*(irginis) *de Lyptho, nec non Archidiaconus Zoliensis. Aetatis suae 71.* Ez alatt más irással: *è vivis abiit 26-ta Junii 1760 aetatis suae 85.*[2]

Ismét más albumból való a 33-adik, a gyüjtemény legdiszesebb lapja. Hártyára van festve s az Üdvözitő kinszenvedésének eszközeivel diszitett boltozatot ábrázol, melynek két oldalánál Sz.-József és Sz.-Erzsébet alakja, közepén pedig rózsaszin háttérre helyezve a következő czimer látható: kék pajzsban zöld talajon jobbra vágtató császári dragonyos; a paizs fölött a sisak helyére *vörösréz üst* van téve, a mely fölött az osztrák kétfejü sas lebeg, gyomrán a magyar czimerrel. A paizs mögül kék-arany és vörös-ezüst takaró tünik elő. A lap alján keretbe foglalva ezen felirás:

IstVD
InsIgne proMerVIt sIbI pletas IaCobI ReIter
tabVLas LIbrI argento aVgentIs

A nagy betük az 1733-adik évszámot adják.

Világos, hogy a czimer csak polgári jelvény; a rajta levő üst hihetőleg a tulajdonos foglalkozására czéloz, úgy, a mint a paizson levő lovas (Reiter) a nevére.

Az albumlapok legutolsó darabja a kötet 30. lapja. Ez valamennyi között a legkisebb

[1] Országos Levéltár.

[2] Kollányi i. m. szerint (335. l.) január 26-án halt meg.

alakú; rajta a következő czimer szemlélhető: kékben, zöld talaj fölött lebegő, lábai között természetes szinü kigyót tartó fehér gólya, feje fölött nyolcz ágú ezüst csillaggal. Sisakdisz koronába tüzött fekete szárnypár között kiemelkedő természetes szinü kigyó. A czimert takaró helyett barok keret veszi körül. Fölötte s alatta bibliai mondások és a czimer tulajdonosára vonatkozó következő jegyzetek olvashatók: *Perillustris ac Generosa Domina Julianna Pexa Consors Perillustris Domini Michaelis Pontel. Benefactrix Congregationis, monstrantiae, lampadis, candelabrorum argenteorum* (igy).

Pexa Julianna, özvegy Pontel Mihályné 1732-ben a nagyszombati Klarissa-apáczákra 1000 forintot hagyományozott.[1] Családját a rendelkezésünkre álló munkák nem emlitik.

A Kutschersfeld-féle czimerkönyv második csoportját temetési czimerek teszik. Ezekből két darabot tartalmaz a kötet; mindkettő többszörösen összehajtogatott igen nagy ívrétü papirlapra van festve. Az első (10.) az *Edelspacher* család czimerét mutatja, a Siebmacherben levő ábrának (Suppl. 131. l., 95. t.) megfelelően. Körötte ezen felirás olvasható: *Spectabilis ac Per*(i)*ll*(us)*tris D*(omi)*nus Georgius Edelspacher de Gyorok Co*(mita)*tus Aradiensis et Csanadiensis T*(a)*b*(u)*lae Jud*(icia)*riae Assessor. Obiit Posonii die 28-o April*(is) *Aetatis vero 72-o A*(nn)*o D*(omi)*ni* 1812. A második (27.) czimer németalföldi családé, a *Minelli* grófoké. Két sárga oroszlán által tartott s kilencz ágú koronával födött négyelt pajzs első és negyedik mezején kékben jobbra lépő arany oroszlán, második és harmadik mezején pedig vörösben fél ezüst szárny van; az egészen arany pólya fekszik, a melyen két feltürt kék ruhás, egymást fogó kéz látható. A czimert felirás környezi: *Illust*(rissi)*mus D*(omi)*nus Joannes Dominicus Comes à Minelli. Obiit Posonii, secunda Junii, aetatis suae Annorum 95. 1812.*

Külön csoportba sorozhatjuk a kötetben levő XVIII—XIX. századi czimermásolatokat is. Számuk tizennyolcz; értékük igen különböző. Néhány eddig kiadatlan czimert találunk közöttük; a nagyobb rész azonban jól ismerteket ábrázol. Betürendbe szedve igy következnek:

[1] Rupp Jakab. Magyarország helyrajzi története. Pest, 1870. I. köt. 101. l.

(7.) *Bernátffi (de Olovácz)* bárók czimere. Negyedrétü papirlapra van festve s leirása igy hangzik: zöld talajon álló faragott kőoszlophoz támasztott öt gombú koronával födött kerekaljú pajzs vörös mezejében zöld talajon szárnyas fehér egyszarvú ágaskodik; az oszlop tetején rostély-sisak áll, a melynek koronájából a pajzsalak nől ki. Az oszlop mellett czimertartó gyanánt talpig pánczélba öltözött, kivont pallosú vitéz áll; az oszlop mögül zöld bokrok látszanak. A czimer alatt ezen aláirás olvasható:

FAMILIAE LIB. BARONVM BERNÁTTFFY DE OLOVÁCZ ANTEA BERNÁKOVICH.

A czimert némi eltéréssel a Siebmacher magyar része is közli.

Talán nem lesz érdektelen, ha ezen nem régen kihalt családról összegezzük a szétszórtan megjelent adatokat, miután sem a Magyarország családai, sem a magyar Siebmacher nem adnak felvilágositást a család eredetéről s rangemelési dátumairól.

A család eredetileg *Bergnakovich*, másként *Grubissich* néven szerepelt s a boszniai *Olovoról* származott. Mint a boszniai nemes családok jó része, a XVI. század folyamán a török elől Dalmácziába s innen egyik ág Horvátországba menekült. A Dalmátországban maradtak megszerezték a velenczei conte czimet; ez az ág Grubissichnak nevezte magát; a horvátországiak Bergnakovich néven magyar nemesekül szerepeltek s *állitólag* 1661-ben magyar bárságot nyertek.[1] Tény az, hogy az 1730-ban elhunyt Plumboi Bergnakovich mk. Grubissich János, a sz. Ferencz-rend szindikusa Illokon levő sirkövén *bárónak* van nevezve.[2] Azonban ez a bárság alig ha volt magyarországi, hanem valószinüleg német birodalmi, mert különben érthetetlen lenne, miért kapott a család 1790-ben újból magyar bárságot.[3] 1803. április 29-én kelt legfelsőbb elhatározás szerint *Bernyákovics József* és *Antal* bárók *Bernátffyra* változtatták a nevüket,[4] ez által is szorosabbra füzve a kap-

[1] Siebmacher's Wappenbuch. Der Adel des Königreichs Dalmatien. (1873.) 112. l.

[2] Siebmacher's Wappenbuch. Der Adel von Kroatien und Slavonien. (1899.) 15. l.

[3] A főrendiház évkönyve. 1900. 397. l.

[4] Liber Regius LXI. k. 109. l.

csot családjuk s az új hazájukká lett Magyarország között. A család 1885-ben Bernátffy József báró kanonokkal fiágban s még ugyanezen évben Kissné, született Bernátffy Idával leányágban is kihalt. Dalmátországi ága ma is virágzik, csakhogy grófi czimét az osztrák nemesi hatóságok nem ismerték el.

A család czimere legelőször a XVI. század legvégén készült Korjenich-Neorich-féle délszláv czimerkönyvben fordul elő. A czimer csak szineire nézve tér el a fentebb leirt példánytól: fekete mezőben jobbra ágaskodó szárnyas arany egyszarvú; sisakdisz tekercsből kinövő szárnyas fekete egyszarvú; takaró fekete-arany.[1] A dalmát Siebmacher szerint a sisakdisz egyszarvujának szine fekete, mig szárnya arany. Az általunk közlött czimer minden bizonynyal az 1790-iki bárói oklevélből van másolva, még pedig 1803 után, a mikor már a család névváltoztatása megtörtént.

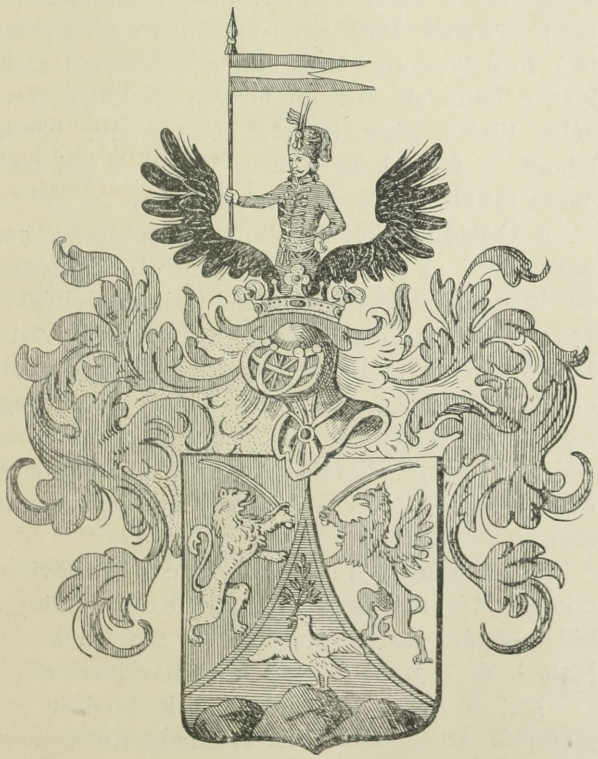

(8.) A *Csintalan* család czimere: Fölfelé menő hajlott szélü ékvágással három részre osztott paizs középső kék mezején hármas zöld halom középső ormán álló csőrében olajágat tartó fehér galamb, a jobb oldali piros mezőben befelé fordult, baljában szablyát tartó arany oroszlán; a baloldali ezüst mezőn jobbjában szablyát tartó vörös griff látható; a sisakdisz koronába tüzött fekete szárnypár közt kinövő medvebőr-süveges kék öltözetű magyar, jobbjában piros-fehér-zöld lobogót tart, balját csipőjéhez illeszti; takaró vörös-arany és vörös-ezüst. A szépen festett czimer aláirása: *Nobilis Ignatii Csintalan in. I. Comitatu Pestiensi Superioris Comissarii.*

Ezt a czimert s vele a nemességet Csintalan Ignácz Ferencz királytól nyerte. Az armális, a melynek hiteles másolatát Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegye levéltára őrzi, 1808-ban szeptember 25-ikén Pozsonban kelt s Pestmegye közgyülésén 1809 márczius 6-ikán hirdettetett ki. Az adományosnak, a ki ekkor kb. 40 éves férfi volt, az oklevél keltekor még nem voltak gyermekei; nem lehetetlen, hogy családja vele halt ki.

Nem föltétlenül megbizható értesülés szerint ezen Csintalan Ignácz a ma is virágzó *Kézdi-Szentléleki Csintalan* családból származott, a mely mint tősgyökeres szabad székely család 1625 július 2-ikán Bethlen Gábortól nyerte el a lófőséget (primipilatust).

(45.) A *File* és a *Végh* család czimere. Tollrajz a XIX. sz. elejéről: vörös paizsban zöld talajon álló, kivont szablyát tartó farkas; sisakdisz a paizsalak koronából kinőve; a takaró szine nincs megadva. Aláirása; *Insigne Familiae File de Eőr et Familiae Végh de Anno 1628.*

A File család czimerét Nagy Iván (Magyarország családai IV. k., 173. l.), Lehoczky Stemmatographiája (II. k., 129. l.) után egészen igy, de minden szinjelzés nélkül közölte. Sajátságos, hogy a magyar Siebmacher (173. l. és 138. t.) az Eőri File család czimerét ettől eltérően irja le: kékben hármas halom középsőjén álló koronából kinövő kettős farkú, szablyát tartó oroszlán; sisakdisz a paizsalak koronából kinőve; takaró kék-arany, vörös-ezüst. Ugyanitt az armális kelte 1629 márczius 24-re van téve s czimerszerzőkül File György és fivérei, István és Balázs szerepelnek. Az oklevél hiteles másolata, a mint olvassuk, Bihar vármegye levéltárában őriztetik.

Annak daczára, hogy a Siebmacherben részletes dátum és pontos czimerleirás van közölve,

[1] Turul, VI. évf. 106. l.

hajlandók vagyunk inkább Lehoczky és czimerkönyvünk adatát elfogadni, miután ennek hiteles voltát a Végh családról, illetve ennek czimeréről ismert adatok is bizonyitják. Ugyanis Nagy Iván[1] s utána a Siebmacher is a *Laki Végh* családról, családi közlés után azt mondja, hogy az 1628-ban kapott armálist s czimere: kékben, zöld talajon álló *kettős farkú oroszlán* kivont kardot tartva; sisakdisz a paizsalak koronából kinőve; takaró kék-arany és vörös-ezüst. Lehetetlen arra nem gondolni, hogy az itt leirt czimer a czimerkönyvünkben szereplő File-Végh czimerrel egy s csak hibásan van leirva. A név, az armális kelte s a czimeralakok nagy hasonlósága szembeszökő. Semmi sem könnyebb, mint egy megkopott czimerábra lompos farkú farkasát kettős farkú oroszlánnak nézni; ennyiben tévedhetett Nagy Iván tudósitója is; az előnév különböző hangzása pedig nem zárja ki, hogy a két Végh család ugyanaz.

A Siebmacher adatát ellenőrizni nincs módunkban; a munka megbizhatóságára elég jellemző, hogy bár idézi Nagy Ivánt, az ennél leirt File-czimerről egy szóval sem emlékezik.

(47.) A *Fördör* család czimere. Papirlapra járatlan kézzel festett czimerábra: szürke (!) paizson jobbra néző, zöld koszoruval diszitett római sisakos, arany ruhás mellkép; a paizson rostélysisak, melynek arany koronáján pallost tartó pánczélos kar van; takaró kék-arany és vörös-arany.

Fördör családról a magyar család- és czimertani munkák semmit sem tudnak. Hogy a család nem is volt magyar származású, elmondja a festmény hátán levő jegyzés.[2] *Equitum Imp*(erialium) *Duc Aura Fördör alias Fördér. Anno 1806 Michael Fördör pro fidelibus Augustae Domus praestitis servitiis ex gratia et clementia regnantis numisma aureum 25 aureos appendens, ligulae rubrae adpensum obtinuit, cujus facies una effigiem cum inscriptione: Imperator Caes. FRANCISCUS II. P. F. Aug., altera vero ensem sceptro sub globo terraqueo et desuper eminente corona imperiale per transversum ligamina interplaxum cum inscriptione: Lege Fide exhibent.*

[1] Magyarország családai, XII. k. 124. l.

[2] Ez a felirás, miután a czimer fel volt ragasztva, nem volt látható; hogy el lehessen olvasni, hátlapjáról le kellett választani a papirost.

Hogyan került e czimer a Magyar Nemzeti Múzeumba, vagy ki volt Fördör Mihály lovag, nem tudjuk megmondani.

(48.) A *Hancsovszky* család czimere. Hű másolat Hancsovsky Xav. Ferencz és János 1718 augusztus 24-ikén III. Károly királytól nyert czimerleveléről. Miután a Siebmacher (220. l. és 173. t.) hibátlanul közli, fölöslegesnek tartjuk leirni. E czimer különös szinei miatt nevezetes, miután benne *zöld paizsban, vörös talajon* álló arany oroszlán látható.

(49.) A *Henter* bárók czimere. Irónrajz szinjelzéssel. Nagy Iván a család nemesi czimerét közölte s utána kiadta azt úgy a magyar, mint az erdélyi Siebmacher, úgy is, mint a bárói ág czimerét. Ez azonban — a mint rajzunkról látható — igen sokban eltér amattól. Leirása a következő; felfelé menő ékvágással három részre osztott paizs középső kék mezején hármas zöld halomra helyezett arany koronán álló, nyillal átlőtt nyakú daru, felemelt jobb lábában követ tart; a másik két vörös mezőben egy-egy befelé fordult arany oroszlán, a jobboldali szablyát, a baloldali irótollat tartva; sisakdisz koronába tüzött négy (ezüst, kék, arany, vörös) lobogó s fél fekete szárny között a paizsbeli daru; takaró vörös-arany, kék-ezüst.

A családnak két ága kapott báróságot; 1744 november 13-ikán Szepsi-Szentiványi Henter Dávid itélőmester s gyermekei (czimerbővitéssel) 1754 május 20-ikán pedig Szepes-Szentiványi Henter Ádám táblai ülnök, neje Nagy Borbála s fiuk Antal-Boldizsár-József személyében.[1] Megfoghatatlan, hogy erről az érdemes s Erdélyben előkelő szerepet játszó családról a *Nemzetségi Zsebkönyv* és a *Főrendiház Évkönyve* egy szóval sem tesz említést.

(2.) A Senkviczi *Kovachich* család bővitett czimere. Régi másolat az Adámi-féle czimer könyvből hártyára festve Megfelel a Siebmachernél (336. l. és 253. t.) *b.* alatt közlött czimernek.

(53.) A *Kubinyi* család 1578-iki bővitett czimerének szines másolata. Rézmetszetben megjelent a Kubinyi Péter által 1814-ben kiadott *Genealogia Familiae de Felső-Kubin* cz. munkában.

(23.) A *Lenhossék* család 1808 szeptember

[1] Erdélyi Liber Regius IX. k., 606. l. és X. k., 316. lap.

21-ikén nyert czimere. Papirra festve, *pinxit Ioannes Bálint 1813.* Valószinüleg maga a czimerszerző, Lenhossék Mihály Ignácz orvos küldte a Múzeumnak. Alairása: *I*(nclyti) *F*(amiliæ) *Lenhossék.* A Siebmacherben *festett czimer* után van közölve, hamis keltezéssel és példányunktól eltérően. Ennek leirása igy hangzik: kékben, zöld hármas halmon álló jobbra fordult arany oroszlán, jobbjában arany Merkur-botot, baljában arany kettős keresztet tartva; sisakdisz a pajzsalak koronából kinőve; takaró mindkét oldalról kék-arany.

(20.) A *Marczibányi* család rendkivül durván s esetlenül festett czimere.

(35.) A *Marsovszky* családnak a XVIII. század modorában igen szépen s finoman festett czimere, a melyet a rajta levő jegyzet szerint 1807-ben Marsovszky Károly ajándékozott a M. N. Múzeumnak. Érdekes változat, a mely eltér az ismert 1430-iki czimertől; kékben, letépett hosszúnyakú sasfő; sisakdisz a paizsalak koronából kinőve; takaró kék-arany, vörös-ezüst.

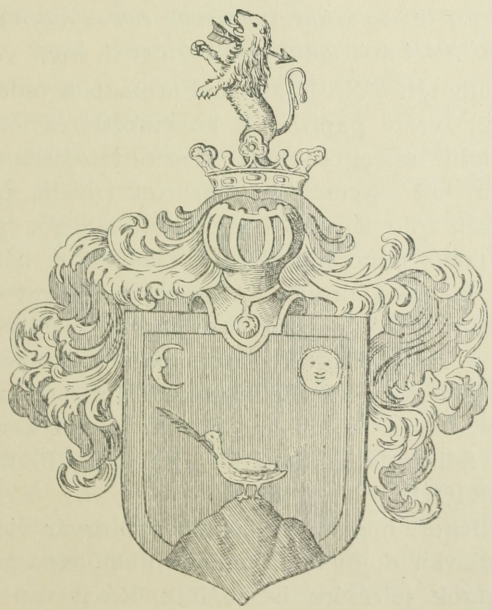

(31.) A *Mokossiny* család czimere: vörösben, zöld hármas halom középső csúcsán álló, szájában zöld pálmaágat tartó, arany félhold és nap által kisért fehér galamb; sisakdisz koronából kinövő, torkán nyillal átlőtt arany oroszlán; takaró vörös-ezüst és arany-ezüst (!) Felirása (Miller Jakab Ferdinánd múzeumi könyvtárőr kezével): *Arma Nobilitaria Familae Mokossiny 1694.*

A családról Nagy Iván munkája VII. kötet 541—542. lapján emlékezik. Közli leszármazását a XVI. század közepétől a XVIII. század végéig, czimerét azonban nem ismerteti.

Az ábránkon levő 1694-ik évszám arra látszik mutatni, hogy a család armálisát ez évben nyerte. Ez az adat Nagy Iván genealogiája mellett is megállhat, miután az azon szereplő XVI—XVII. századi Mokossinyak, nagyobbára evangelikus lelkészek, nem voltak okvetlenül nemesek.

(38.) A *Nedeczky* család czimerének egy változata, a melyet, miután a Siebmacherben levőtől eltér, leirunk: kékben, zöld talajon álló, jobbra fordult fekete medve, a melynek torka nyíllal van átlőve. Sisakdisz a pajzsalak koronából kinőve; takaró kék-arany, vörös-ezüst. A XIX. század elejéről való festmény, negyedrétű papirlapon.

(6.) A *Perényiek* czimere XVII. századi változatban, mint a felirás mutaja, valamely kápolnán levő emlékkőről másolva: két ág között (minden paizs nélkül) koronán álló, kigyófarkban végződő, koronás női fejjel ellátott madár. Alatta ezen felirat:

HONORI
MATRIS DOLOROSAE VIRGINIS DEI
PARAE SACELLVM HOC RESTAU
RARI CURAVIT CATHARINA
NATA BARONISSA DE BERENY.
1693.

Hogy az ötödik sorban a másoló vagy a kőfaragó hibájából áll-e *Perény* helyett *Berény*, nem tudhatjuk. A czimer nyolczadrétű lapocskára tussal van rajzolva; kora a XVIII. század vége.

(50.) A *Gersei Petheők* czimerének a XVII. század modorában készült ábrája. Csak mint kuriozum érdemel figyelmet. A czimert valóságos háromszögletű paizs képezi, az ismert négy osztályos Petheő czimerrel; rajta kilencz gyöngyös korona, ezen pedig rostélysisak van, a melynek arany koronájára piros emelvény van helyezve s ezen II. Ulászlónak trónon ülő, mellette két oldalról pedig fiának s leányának álló alakja látható. Takaró piros-arany, kék-ezüst. Alatta: *Pethő ab Vladislao II.*

(51.) A *Spécz* család czimere: arany csillaggal rakott kék bal haránt pólya által osztott pajzson, felül ezüstben repülő barna madár (harkály? Specht?), alúl aranyban, tövestül kitépett három hármas levéllel ellátott lóhere; sisakdisz koronán álló hatágú arany csillag; takaró kék-arany és kék-ezüst.

E czimert Spécz Antal helytartótanácsi fogalmazó 1814 november 18-án nyerte[1] s valószinüleg ő küldte be másolatban a M. N. Múzeumnak is, miután a lap alján ott látható aláirása: *Antonii Spécz.* Családjáról és czimeréről sem Nagy Iván, sem a Siebmacher nem emlékezik.

(52.) A *Szalay* család czimere: kékben, zöld hármas hegy középső csúcsára helyezett arany koronán álló, csőrében zöld ágat tartó fehér galamb; sisakdisz koronából kinövő szablyát tartó arany oroszlán; takaró kék-arany, vörös-ezüst. Alatta ezen felirás: *Arma seu Nobilitatis Insignia Petri Szalay, atque Filiorum ejus Augustini et Ladislai die 30. Junii Anno 1815 impetrata.*

A Szalay család ezen nemeslevele eredetiben a családnál található; hiteles másolata meg van Pestmegye levéltárában a nemesi iratok közt «*Sz. 55.*» jelzet alatt[2] és a Liber Regiusban a LXIII. kötet 793. lapján. A család már előbb is nemesi jogokat gyakorolt s minden valószinüség szerint azon *Szalay Páltól* származik, a ki 1625 október 21-ikén kapott nemességet a következő czimerrel: kékben, zöld hármas halom középsőjén álló, csőrében zöld ágat tartó fehér galamb; sisakdisz a paizsalak; takaró kék-arany, vörös-ezüst.[3] A két czimer alapjában véve ugyanaz; az 1815-iki csak bővitése az 1625-ik évinek. Az utóbbinak hiteles másolata Zemplén vármegye levéltárában őriztetik.

(26. A sorozat utolsója egy ismeretlen család czimere: ötágú koronával födött s barok keretbe foglalt négyelt paizsban az első és negyedik mezőn kékben fehér hattyú látható, a második és harmadik mező négyelve van, rajta az első s negyedik osztály vörös, a második és harmadik kékkel és fehérrel van kockázva. A paizs közepén fehér sziv-paizs van, zöld talajon álló fekete bikával. Bizonyosra vehetjük, hogy e czimer valamely külföldi családé.

Hét czimeres lap képviseli a fa- és rézmetszetek csoportját. Kettő ezek közül Korabinszkynak kevesek által ismert czimerkönyvéből való; egyik a Károlyi, másik a Zichy grófoké. Mindkettő barna papirra van nyomva; hihetőleg próbanyomások. A többi sorrendben igy következik.

(5.) A *Batthyány* grófok czimere. Egy oldalán üres ívrétű papirlap a Batthyányak rézmetszetű czimerével. A czimer barok keretbe van foglalva, fölötte ötágú korona van, körötte pedig ezen felirás: *SIGNA GENTILITA EXCELSAE DOMUS S: R: I: COMITUM DE BATHIAN.* A kereten a metsző neve: *Hiller Sculp: Pragae.* A czimer alatt hatsoros nyomtatott vers:

Qui timet exuvias armati ex ore Leonis
Suspiciat scuti summa, subibit amor.
Haec praecelsa cluit Prosapia amore, timore,
Servat amore bonos, prava timore premit.
Servet & hoc igitur sub amore timore Clientem,
Qui timet esse malus, sit sub amore bonus.

Készülhetett a XVIII. század utolsó negyedében.

(9.) Ívrétű papirlap a következő rézmetszettel: fölül szalagcsokorral diszitett tojásdad keretben két egymához támasztott ovális paizs, az elsőn zöld hármas hegy fölött lebegő, szablyát tartó pánczélos kar, a másodikon hármas hegy középső ormán ülő, csőrében ágat tartó galamb. A két paizson strucztollas rostélysisak van, a mely fölött korona s papi kalap lebeg; jobbról a görög katholikusoknál használt pásztorbot, balról főpapi korona látható. A kereten ezen felirat van: BELENYENSER PAPIER FABRIQUE.

Világos, hogy a belényesi papirgyár vignettájával van dolgunk, a melyet hihetőleg a papircsomagok jelzésére használtak. Rá is van irva, minő papiron volt: *Concept No.* 3. Hogy a rajta levő czimer minő családot illet, arról egy félig elmosódott irón-jegyzet tesz tanuságot: *Familiae Darabant.* Tudva azt, hogy Belényes a nagyváradi gör. kath. püspökség tulajdona, egy névkönyv segitségével biztosan megtudhatjuk, ki volt a czimer tulajdonosa. Ez pedig *Darabanth* Ignácz, a ki 1789. márczius 30-án lett

[1] Lieber Regius, LXIII. k., 671. l.

[2] Kőszegi, Nemes családok Pest vármegyében, 361. l.

[3] Siebmacher, Wappenbuch des Adels von Ungarn, 613. l. és 433 t.

nagyváradi gör. kath. püspökké s 1805 október 31-én halt meg. A jobbról álló czimer tehát az övé, mig a balról levő a püspökségé.

A Darabanth családot kézikönyveinkben hiába keressük; nevét csak a Turul V. évfolyama mellékletéül megjelent Karagyena-féle jegyzékben találjuk meg. Innen kitünik, hogy az armálist Darabanth Ignácz kapta 1797-ben; az oklevél ma is megvan a váradi káptalan hiteles helyi levéltárában, a hová 1807-ben a püspök halála után letétemény gyanánt került. Valószinű, hogy a nemeslevél csupán a püspök személyére szólt, a kinek leszármazói természetesen nem maradtak.

(54.) *Szlavniczai Sándor Istvánnak*, a hirneves könyvésznek félig eltépett könyvjelzője. Rajta az ismert Sándor czimer szinjelzés nélkül, fölötte ezen felirat: *Stephani Sándor de Szlavnitza et in Luka.*

(41.) Wesselényi Polikszéna bárónő halálára készült sírvers. Ívrétben, egy oldalra nyomtatva. Czime: AZ TEMETŐ SIRBA HELYEZTETETT EMLÉKEZETNEK MÁRVÁNY KÖVE. Ez alatt a Wesselényiek ismeretes szirénás czimere látható, igen durván fába metszve. Alább pedig: *M*(éltóságos) *L*(iber) *B*(aro) *Hadadi Vesselenyi Polyxéna asszonynak, ki született MDCCXLIII eszt. Szent Mihály havának VI. napján, férjhez ment MDCCLX eszt. Szent György havának XXI. napján, é' világból ki-mult Kolos'v*(árott) *MDCCLXIV. eszt. pünkösd havának I. napján estvéli VIII órakor.*

Következik négy négysoros vers, a melyet közölni fölöslegesnek látszik.

(25.) Ismeretlen kettős czimer valamely durván vésett két tenyérnyi nagyságú bélyegzőről barna festékkel, kék hátú boriték-papirra nyomva. Egymás mellé állitott ovális paizsok, az első jobb haránt vágással osztva, benne fölül szablyát tartó kar, alúl talajon jobbra menő kecske, előtte fa; a másik paizsban nyílvesszőt tartó emberi kar látható. A paizsokat virágos keret foglalja be, a melyből az első fölött két szárny közt kinövő kecskebak, a második fölött kinövő szarvas emelkedik ki.

Ismertetésünk végére hagytuk a kötet legérdekesebb csoportját. Áll pedig ez négy czimerből, a melyek eredeti armálisokból vannak kivágva. Azt kell hinnünk, hogy a czimerlevelek megcsonkitása a gyüjtemény összeállitásakor történt, mert ha csak a kivágott czimerek jutottak volna a M. N. Múzeum birtokába, úgy a czimerszerzők nevei s az oklevelek kelte nem lenne rávezetve a megfelelő lapokra. A négy czimer korrendben igy következik:

(19.) *Szabó de Püspök-Ladány Familiae scutum gentilitium a principe Stephano Bocskay die 12. Decembris anno 1606 concessum.* A czimer kék pajzsban, zöld talajon balra lovagló s maga előtt foglyot hajtó vitézt ábrázol; a lovas fején sisak van, testét derékig pánczél födi, a

mely alúl kilátszik a vörös kabát, nadrágja barna, csizmája sárga. Kinyujtott jobbjában szablyát tart, karja csuklóban nyíllal át van lőve; az előtte menő fogoly fején piros turbán vagy süveg van, öltözete fehér kabát, vörös nadrág és csizma, fegyvere szablya és puzdra. A paizson levő zárt sisakon diszül koronából kinőve a fogoly nyilazó alakja látható. A takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimer kékkel keretelt diszes táblára van helyezve.

A czimer mint viseletkép is figyelemre méltó, mert Bocskay István fejedelem lovas-hajdúinak öltözetével ismertet meg. Kétséget sem szenved, hogy a czimer a kitüntetett vitéz egyik hadi

tettét örökiti meg, talán épen azt, a melylyel a nemességet kiérdemelte. A családról semmiféle adatunk sincs.

(44.) Csak kevéssel újabb s hasonló hadi jelenetes czimer a következő, a melynek aláirása igy hangzik: *Familiae Wyth a Mathia II. Rom. Imp. et Rege Hung. 30. Mart. 1618.* A magyar, osztrák és cseh czimeres boltozat alá helyezettt

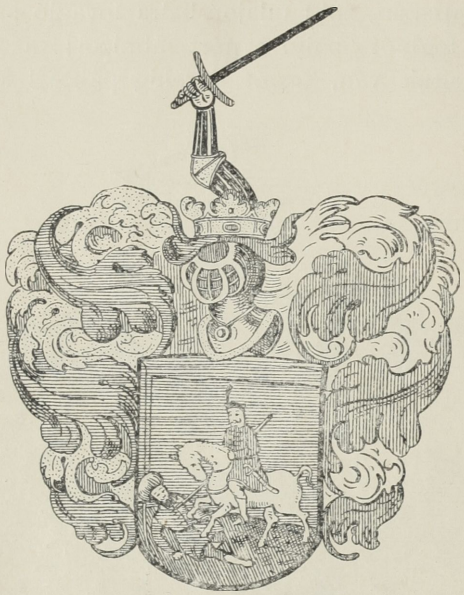

czimer leirása igy hangzik: kékben, zöld talajon jobbfelé vágtató vitéz lándzsáját egy lova lába előtt heverő törökbe döfi; a fehér paripán lovagló magyar tollas fekete kalpagot s vörös kabátot visel, nadrágja kék, csizmája szürke; a török fején ezüstös turbán van, öltözete kék kabát, vörös nadrág és sárga csizma. A paizson álló rostélysisak koronájából pallost tartó pánczélos kar emelkedik ki; takaró kék-arany, vörös-ezüst.

A családról sem Nagy Iván, sem a Siebmacher nem emlékezik.

(46.) *Fene familiae scutum a Ferdinando III. 10-a Augusti 1642. elargitum.* Kissé megkopott czimer arany keretű kék lapon, a melyet szokás szerint a magyar, az osztrák és a cseh czimer diszit zöld koronába foglalva. Vörössel és kékkel négyelt paizsban az első és negyedik mezőben az osztásvonalból előtörő, szablyát tartó, fekete kétfejű sas, a második és harmadikban zöld talajon álló, befelé fordult fekete hattyú; sisakdisz koronába tüzött fekete szárnypár közt jobbra fordult s szablyát tartó kettős farkú kinövő arany oroszlán; takaró kék-arany és vörös-ezüst.

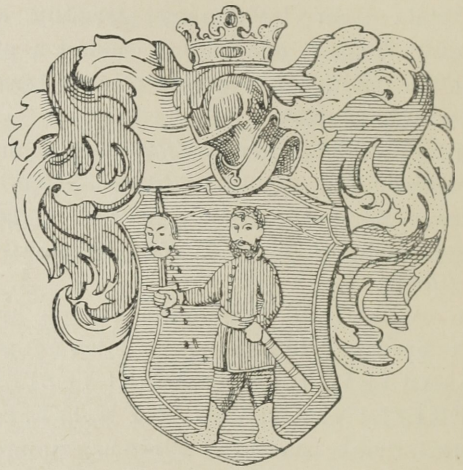

(43.) *Familiae Szeőts alias Hunyadi de Nagy Almás Scutum a principe Georgio Rákóczy 15-a Decembris 1652. elargitum.* Igen kicsike czimerkép,[1] a minőket csak erdélyi czimer-leveleken találunk. (73×73 mm.) Zölddel keretelt rózsaszinű lapon van a czimer; kék paizson födetlen fejű, szakálas és bajuszos, vörös kabátos, lila nadrágos és sárga csizmás férfi, jobbjában pallost tartva, a melyre török fő van szúrva. A paizson zárt sisak van, üres koronával; takaró vörös-ezüst és kék-arany.

Ezzel kimeritettük a Kutschersfeld-féle czimerkönyv anyagát, a mely nem nagy terjedelme daczára is, bőséges heraldikai forrásnak bizonyult.

VARJÚ ELEMÉR.

[1] Ábránk a czimert eredeti nagyságban ábrázolja.

MEGJEGYZÉSEK «A MAGYAR NEMZETSÉGEK A XIII. SZÁZAD KÖZEPÉIG» CZIMÜ MUNKÁRA.

(Első közlemény.)

Dr. Karácsonyi Jánosnak nem rég megjelent nagyszabásu és nagyfontosságu munkáról Varjú Elemér úr e folyóirat hasábjain már egy az általánosságoknál maradó ismertetésben beszámolt, miért is egy második, bár terjedelmesebb és esetleg behatóbb tulajdonképeni kritika e helyen már felesleges volna. Jelen sorok nem is akarnak kritika lenni; jogosultságuk egész más körben keresendő s azt hisszük, helyes úton járunk, ha e jogosultságot az úgynevezett *elemzés* jogával azonositjuk.

Minden nagyszabásu és ujabb, közvetlen forrástanulmányokon alapuló mű, ha egyuttal az eddig elért eredményeket is felveszi, hivatva van «iskolát alapitani» és hosszú évek során át a kutatóknak — különösen pedig azoknak, kiknek az eredeti források közvetlen tanulmányozása bármily oknál fogva nincsen lehetővé téve — vezérfonalul szolgálni, miért is felette szükséges, hogy ilynemü munkák, a mennyire ezt az emberi tehetség határai megengedik, a rendelkezésre álló anyagot úgy mennyiségileg mint minőségileg teljesen felhasználják; azt pedig ellenőrizni, vajjon az ily természetü munka a rendelkezésére állott anyagot teljességben kiaknázta-e, vajjon állításai minden egyes nemzedék és személyre nézve helyesek, eredményei, felfedezései mindig és mindenütt abszolute megbizhatók-e nem lehet a kritika feladata; arra csak az évek hosszú sorai tudnak kellő választ adni, a mikor már a kutatók az adott alkalommal tett összehasonlitás és ellenőrzés útján szerzett tapasztalataikat és megjegyzéseiket az illető munka teljességére és megbizhatóságára nézve esetről-esetre közzétették.

A történelmi kutatásban a föltétlen igazság nem könnyen található fel; ezt csak akkor lehet megállapitani, ha az egyesült erővel minden irányba kiterjesztett kutatás és összehasonlitás eredményeit idővel egy kidomboritott egész alakjában a már meglévő összes anyagba beillesztjük, azért *kivánatos, hogy minden egyes, bármily irányban és bármily téren dolgozó kutató mindazon fogyatkozásokat, helytelenségeket, hibákat és lehetetlenségeket, melyeket kutatásai alatt egyes ősforrásokban és egyes irók müveiben talált, köztudomásra hozza*, miután csak igy lehet a hiányokat és hibákat véglegesen kiküszöbölni és az igazságot kideriteni.

Kutatásaim közben Karácsonyi művével behatóan foglalkozva, abban számos olyan adatot és állitást találtam, a melyek — tekintettel arra, hogy a családtörténelmi kutatás napról-napra nagyobb kiterjedést nyer és a kutatóknak tetemes része a feldolgozott anyagot kénytelen támaszpontnak venni — némi tekintetben helyreigazitásra vagy felvilágositásra szorulnak. E megjegyzések szolgáljanak arra, hogy a munka némely helyeit röviden kiegészitsék, helyreigazitsák, az uj adatokat és vivmányokat pedig teljes értékökben kiemeljék.

* * *

Az ***Aba***-nemzetségnél, melynek szerző 71 oldalt szentel, újabb családot nem találunk; a Lapispataki és Zsegney családoknak a nemzetségi törzsből való kiágazása itt sem volt kimutatható. Az *Amadé-ágnál* azonban érdekes archontologiai adatra bukkanunk, a mennyiben szerző szerint, Börény Péter, 1288-ban nádor, pozsonyi és mosonyi ispán. E Péter nádort mindeddig Csák nb. Péterrel azonositottuk; szerző azonban arra hivatkozik, hogy Csák nb. Péter 1284-ben már nem élt, a mi, ha forrása Hazai okmtár, VII. k. 191—192. l.) megbizható, igaz is. Ez esetben az 1288-iki nádor valószinüleg Börény Péterrel azonos.

Hogy miért idézi szerző e Péternél Wenzel IX. k. 384. l., X. k. 57. l. és XI. k. 339. lapjait, holott egyiken sincs róla emlités téve (az utóbbi épen 1245-ből való!) nem tudjuk.

Azt, hogy e Péter 1288-ban egyuttal Pozsonymegyének a főispánja volt, nem látjuk bebizonyitva, mert Pozsonymegyében 1287-től 1291-ig mindeddig csak az osztrák Tellesbrunni Eberhardot találjuk emlitve részint tényleges, részint

csak volt főispánnak. Arra, hogy az 1288-iki Péter nádor mily nemzetségből származott, azt hisszük, csak az országos ltárban DL. 1233. sz. a. őrizett oklevél pecsétje adhat felvilágositást.[1] A *Galgóczi ágnál* hiába keressük nagy Abának egyik birtokszerzését; pedig az erre vonatkozó okmány ki van adva (Pór, Csák Máté 162); ennek értelmében Dancsa (= Dominika) asszony, Zélei Majs comes özvegye, akkor Bábi (a nyomtatott szöveg helytelenül «Baas»-t mond) Móricz comes neje eladja *Lócz* nevü birtokát, melyet neki fia, Domonkos hagyományozott, az öregebb (= magnus) Aba comesnek, kit a pozsonyi káptalannál egyik tisztviselője, Dyri Pál comes képvisel. Az okmány keltezése kitöltetlen; Bábi István fia Móricz előfordul 1290 és 1309-ben; (Knauz II. k. 611. l. és Hazai okmtár, VII. k. 210. l., mely utóbbiból kitünik, hogy Aba a Lóczczal tőszomszédos *Zavar*ban is birtokos volt, a mi Pozsonymegyében való szereplését is magyarázza). Az *Atinai-ág*nál azt állitja a szerző, hogy Jakab fia Jakab 1338-tól 1340-ig ismeretes. Az általa idézett kútfők nem ezt igazolják; ezek szerint Jakab fia nem Jakab, hanem János és ez már 1337-ben szerepel.

Ezen ágra még azt is meg akarjuk jegyezni, hogy szerzőnek azon állitása, melyszerint I. Lőrincz 1283-ban Tót-Susuk birtokosa, azért nem lehet igaz, mert e Lőrincz már 1283 előtt meghalt. Bizonyitja ezt saját fia, II. Lőrincz 1279 márczius 1-én, midőn mondja, hogy atyjának holtteste a szentmáriahegyi monostorban van eltemetve,[2] és a győri káptalan 1282 január 11-én, midőn II. Lőrincznek 1279. évi okmányát átirja.[3]

Azon további állitása, hogy a király «tőlük» 1286-ban a borsmonostori kegyuraságot elveszi, szintén nem állhat meg. A Fejérnél V/III. k. 461 l., közölt okmány, a melyre Karácsonyi hivatkozik, nincs keltezve; csak azt mondja, hogy (a vasmegyei) Szent-Vid vára alatt november 28-án lett irva; tartalma pedig az, hogy IV. László — mivel Lőrincz comes őt az igazság elhallgatásával tévútra vezette — a «Borskees»-i monostor kegyuraságát Lőrincztől elveszi s azt Mihály nyitramegyei főispánnak és fivérének Demeternek visszaadja. Hogy ki volt 1286-ban Nyitramegye főispánja, nem tudjuk, de az bizonyos, hogy Mihály csak 1271 julius 3-tól 1273 augusztus 24-ig, aztán 1275 április 3-tól 1276-ig szerepel mint Nyitramegye főispánja és hogy, miután 1274 szeptember 25-től 1275-ig nyitrai főispánt nem ismerünk, ő 1274 november végén is az lehetett. Tudjuk továbbá, hogy IV. László 1274 novemberében a Güssingiek ellen hadat menesztett és hogy 1274 november 31-én Szalónak nevü váruk előtt táborozott (Wenzel, XII. k. 114. l.), igy tehát apodiktikus bizonyossággal mondhatjuk, hogy fentebbi okmányt nem 1286-ban, hanem a szintén Vasmegyében feküdt és a Güssingiek tulajdonát képezett Szent-Vid vára előtt három vagy négy nappal korábban, tehát 1274 november 28-ikán állitották ki.

A *Csente-ágnál* azon fontos kijelentéssel találkozunk, hogy az Anjoukori okmánytár, VI. kötetében közzétett ez ágra vonatkozó okleveleknek másolója a nemzetség nevét elferdité «Alia»-t irván Aba helyett. Az ezen oklevelekben emlitett Alia nemzetségnek egyéb tagjait szerző nem veszi figyelembe. — A *Lipóczi-ág*nál a szerző határozottsággal állitja, hogy II. Demeter 1248-ban varasdi főispán, — erről azonban a bizonyitékul idézett kútfők egy árva szóval sem tesznek emlitést, a Fejér V II. k. 211. l. közölte oklevél pedig 1274-re esik és e Demeter nevét nem is emliti. Szerző kétségkivül Wenzel VII. k. 253—254. lapjaira támaszkodik, a melyszerint Aba nb. Demeter comes és a zágrábi káptalannak *korábbi* bizonyságlevele értelmében bizonyos Rados családja a varasdvidéki Budavölgye nevü jószágot birta. Varasdmegyének Demeter nevü árpádkori főispánját egyáltalában nem ismerjük és mennyire alaptalan szerzőnek állitása, mi sem bizonyitja alaposabban, mint a saját maga által idézett kútfő, mely elég világosan mondja, hogy 1248-ban Ecoy (= Éty) a varasdi főispán! És mindezekről a magyarázó szövegben, azaz a nemzetség «politikai» történetében egy szót sem találunk, ott e Demeter nevére rá sem akadunk. III. Demeter birtokainak felsorolásánál azt mondja

[1] E pecsétet magam nem láttam; ifj. Reiszig Ede úr szives közlése szerint az okmánynak, a melyben Péter nádor a pozsonymegyei Csákány határát Béla regisztruma alapján leirja, pergamentszalagon lecsüngő pecsétje elmosódott, de a czimerképből egy *sárkány* alakja kivehető. Ha ez igaz, akkor e czimer sem az Aba, sem a Csák nemzetséget nem illeti.

[2] Fejér, V. k. 2., 596. l.

[3] Sopronmegyei okmtár, I. k. 47. l.

a szerző (61. old.), hogy Ztraak ma már ismeretlen. E néven nem ismerjük, az igaz; de miután a mellette feküdt Pellérd, Szalánta, Szilvás, Aranyos és Garé Baranyamegyének pécsi járásában még ma is léteznek, kézzelfogható, hogy «Ztraak» nem más, mint az ugyanazon járásban Szalánta mellett most is létező *Eszterág* nevü puszta. — A *Szalánczi-ág*ra vonatkozólag azt kell megjegyeznünk, hogy Szinnyei Domonkos és Jánosnak idetartozandósága nincsen bebizonyitva. Szerzőnek kútfői csak azt mondják, hogy Szinnyei Domonkos és János bizonyos Petőcznek a fiai. Ha e Petőcz Aba nb. Szalánczi Petőcz volna, akkor nagyon is feltünő, hogy az 1333-ban létrejött birtokfelosztás alkalmával Domonkos nevü fiát nem emliti; szerző ezt azzal véli megmagyarázhatni, hogy Petőcz e fiát talán már azelőtt Szinnyével elégitette volna ki; de miután szerző szerint Domonkos fivére János is birtokosa Szinnyének, joggal kérdezzük: hogy ha János az 1333-iki osztozásban részt vesz, miért nincs annál jelen Domonkos is? Az ez ágbeli Miklós vajdára pedig megjegyzendő, hogy 1352-ben akadunk reá utoljára. — A *Solymosi-ágról*, melyet a nemzedékrendi táblákba minden megjegyzés nélkül felvett, azt mondja Karácsonyi a magyarázó szövegben, hogy csakis a solymosi birtok fekvése és a solymosi templomban látott töredékes czimer alapján vette föl az Aba nem ágai közé; okleveles adatunk azonban erre eddigelé nincsen. A felvételt nem kifogásolhatjuk, mert az idézett forrásban (Hazai okmtár, VI. k. 211. l.) szereplőknek túlnyomó része tényleg az Aba nemzetségből származik és igy majdnem apodiktikus bizonyossággal feltehető, hogy a Solymosiak is Aba nembeliek. De ugyanazon joggal Jákó fiát *Szücsi* János comest is bevehette volna, kinek utódaira még a XIV. században is ráakadunk. Ugyanez áll részben az akkor szintén szereplő *Encsi* Péterre nézve is.

Az ***Ajka*** nemzetségre meg kell jegyeznünk, hogy abból egy család ágazott ki, a melyet e műben hiába keresünk; erről azonban külön dolgozatban fogunk beszámolni.

Az ***Ajton*** nemzetségnél szerző Szuhai Simont (1329.) I. Albert fiának veszi; holott ez az általa idézett forrásból ki nem tünik.

Az ***Ákos*** nemzetségnél mindenek előtt kiemelendő, hogy az eddig «Bebek»-nek olvasott név, miután azt a XIV. század második felétől óta tulnyomólag már Bebeek, Bubeek, Bwbeek alakban irták, Böbék-nek ejtendő ki. A Böbék-Csetneki ág nemzedékrendi tábláján Fejér VI. l. k. 70. l. szerint Benedek egyik, leánya 1290-ben Kacsics (= Katisz) II. Domonkossal kelt egybe, erről azonban az idézett kútfő mit sem tud. Abban, hogy az ott szereplő Detre fia Benedek a Böbék-ág tagja, igaza van szerzőnek, de e Benedek leánya nem Domonkossal, hanem — a mint ezt az idézett kútfő világosan mondja — Miklós comes fia Miklóssal jegyeztetik el. Ugyanazon Benedeknek még Katalin nevü leánya is volt, ki Balog nb. Tomboldhoz ment nőül, de ezt nem vette fel szerző e táblán, a hol mindenesetre legalább is oly jogos helye van, mint a Balog nemzetség Tombold-ági tábláján. — I. Domonkos halála évét az Anjoukori okmtár II. k. 497. l. szerint 1330. első felére tehetjük. Fiai 1350 után is élnek. II. Domonkos és II. Miklós már 1335 márczius 12-én előfordul U. ott III. k. 139. l.). Benedek fiai Csetneki János és Péter 1357-ben még élnek; ugyanakkor találkozunk Csetneki IV. Miklós és III. Lászlóval is (U. ott VI. k. 582. és k. l.). — Csetneki János utódait hiába keressük a táblán, pedig volt egy fia, Péter és egy (meg nem nevezett) leánya. A fiu, Csetneki Péter előfordul 1340-ben (Anjoukori okmtár IV. k. 53. l.); leánya pedig 1349-ben Ratold nb. Gedei Péternek a neje (U. ott V. k. 272. l.) Hogy ki volt azon Böbék Miklós, ki 1373-ban pataki várnagy, e táblából nem tünik ki. Az *Ernő-ágnál* kiemelendő, hogy István nádor fia Miklós 1307-ben czimzetes vajda (F. VIII. I. k. 221. l.) Az István nádorra vonatkozó, 1304 április 5-ikén kiállitott oklevelet szerző hiányosnak találja, mert a czim «Nos Stephanus Palatinus de Borsod» is hiányos, «mert hisz borsodi nádor sohasem volt s itt a Palatinus szó után kimaradt a «comes» szó». Mi ezt nem tartjuk elfogadandónak; borsodi nádor ugyan sohasem volt, de borsodi főispán sem volt 1304-ben. 1303-ban veje, Ratold nb. Dezső a borsodi főispán[1] és igy nem hihetjük, hogy vejét egy évvel később állásából kitúrta volna. Legyen ez azonban bárhogy, annyi bizonyos, hogy a «Palatinus de Borsod» megértésére szerző magyarázata teljesen felesleges; a helyes forditás

[1] Anjoukori okmtár, I. k. 53. l.

ez: «Mi *Borsodi István* nádor», a «de Borsod» itt tehát a családi név. Az ennek bebizonyitására szolgáló igen számos példáinkból itt csak egyet akarunk kiemelni. Károly király egy 1318-ban kiállitott okmányában pl. azt mondja, hogy néhai István bán «frater Nicolai bani de Mead» valamikor bizonyos helység nevét változtatta stb.[1] Hogy (Gutkeled nb.) István vagy fivére Miklós sohasem volt majádi bán, az is bizonyos; és mégsem jut senkinek sem eszébe azt állitani, hogy itt a comes szó hiányzik és hogy Miklós bán Majádnak comese volt; itt is csak «Majádi Miklós bán» a helyes forditás. Végre még kiemelendő, hogy Erne mesternek egyik rokona, (cognatus) János, 1273-ban a szatmármegyei Homoród mellett birtokol (K. I. 9.). — A *Micskágnál* sikerült szerzőnek Eleknek eddig ismeretlen utódait kiadatlan okiratok alapján egészen a dédunokáig kimutatni; további előnyét ennek a táblának abban leljük, hogy szerző — bár «nem érezte magát kötelezettnek a nemzedékrendeknek az 1350. éven tul való folytatására» — ez ág nemzedékeit 1350-en túl (egyet 1396-ig) levezette; de ennek következtében e tábla többrendbeli hiányai annál érezhetőbbek is. Elek először 1314-ben, nem 1344-ben tünik fel. I. Micsk nejének neve: «Kompolthy N.» nem elég szabatos; akkor még nem létezett egy Kompolti család; helyes csak az, ha e nőt «Aba nb. Pál leányának» nevezzük és ezt esetleg azzal toldjuk meg, hogy a Kompold-ágból való. — II. István már a Prodaviczi nevet viseli, előfordul 1394-ig; ennek a nejét is ismerjük: Aba nb. Somosi Péter leánya Katalin (Zal. II. k. 230. l.), ki férjének a sárosmegyei Tihanyt hozza. III. Ákosról, kit 1388-ig ismerünk, okvetlenül ki kellett volna emelnie, hogy 1387-ben tótországi bán volt (H. O., V. k. 179. l.) I. Miklós 1342-ben szerepel. IV. László már 1394-ben «Ujvári» néven fordul elő (Fejér, X/II. k. 235. l.) I. István fiait már 1370-ben ismerjük. (F. IX/IV. k. 223. l.) A birtokviszonyok ecsetelésénél hiányzik, hogy Micsk bán fia István 1352-ben a körösmegyei Struga birtokosa (Zal. I. k. 532. l.) Az *Álmosdi-ág* tagjait szerző már 1436-ig mutatja ki. Minden ilyen többletet örömmel veszünk, de az itt közölt nemzedékrendi tábla nem megbizható. Hogy Chura (Csire) fia Péter az Álmosdi nevet használta volna, azt az idézett források egyike sem igazolja; A. IV. k. 228. l. világosan mondja, hogy a «Pocsaji» nevet használta, mig a többiek családi nevét nem is emlitik. Van itt azonban ennél sulyosabb hiba, ez pedig a kronológia. Szerző szerint Csire 1261-ben él, fiának fia László pedig még 1432-ben is; már pedig azt, hogy *atya és unoka között 171 évi időkülönbség legyen* sehogy sem tudjuk elhinni; itt legalább is *egy* nemzedék hiányzik. E Lászlónak különben egy Anna nevü leánya is volt, ki 1429 és 1438 között mint Gutkeled nb. Kisvárdai Mihály neje fordul elő (Zichy okmtár IX. k. 325. l.) — A *Toroczkai-ágnál* szerző azt állitja, hogy Helembán neje II. Ehellősnek a nővére; idézett kútfőben azonban azt olvassuk, hogy Ehellős fia Ehellős egyik birtokát «filiis Helemban genitis ex domina sorore, predicti Eheleus patris sui» adta oda, a miből, azt hisszük, kétségtelenül kiviláglik, hogy Helembán neje, a «sorore» és «predicti» közötti vessző daczára, nem II. Ehellősnek, hanem atyjának a nővére, mert ellenkező esetben a vessző után «filia» állna, a mit önkényesen nem szabad hozzágondolnunk. II. Ehellős leányát, Erzsébetet, ki 1336-ban Tolmácsi Miklósnak a neje (Zimmermann-Werner, I. k. 473. l.), hiába kerestük a nemzedékrendi táblán. Istvánról ki kellett volna emelni, hogy 1349-ben Szolnokmegye alispánja (Urkundenbuch zur Gesch. der Deutschen in Siebenbürgen, II. k. 62. l.); Ákos pedig már 1321-ben előfordul. István leányát Margitot, kit 1376 és 1384-ben mint Szentiványi Péter özvegyét ismerünk (ugyanott, II. k. 448., 476., 591. l.) hiába keressük a táblán.

Hogy az «***Alay***» nemzetséget most már az élők sorából törülhetjük, csakis szerző érdeme, ki a Fejér által használt okmány eredetije alapján kimutatja, hogy abban Alay helyett mindenütt «Mayad» áll.

Az «***Atyusz***» nemzetségre nézve azonnal ki kell emelnünk, hogy szerző csak egyetlen egy okiratot ismer, melyben a «de genere Oghus bani» jelző szerepel és hogy az egész nemzetség nem is ezen Atyusz bántól, hanem legalább is ennek nagyatyjától származhatott. Elismeri tehát, hogy Atyusz (= Atyasz) csak a bán keresztneve. Már most nem értjük, hogy miért nevezi az egész nemzetséget «Atyusz»-nak, holott ez

[1] Sopronmegyei okmtár, I. k. 81. l.

csak egyik tagjának a keresztneve, kinek nemzetségét nem ismeri. Pedig munkája bevezetésében azt mondja, hogy csak azon nemzetségeket veszi fel, a melyeknek nevei valóban megkülönböztető jelül és gyüjtő nevekül szolgáltak, ellenben a «de genere Johannis, Petri» stb. nevü vérségi csoportokat nem, mert ilyen helyen a «genus» szó egyszerüen csak a rokonságot jelzi s azt megkülönböztető jelül nem is használhatták. Mi pedig azt hisszük, hogy épen az «Oghus bani»-val van csak a keresztnév kifejezve és nem a szorosabb néven veendő nemzetség. Ha szerző mindamellett bevette, akkor elengedhetlen követelmény, hogy róla «Atyasz *bán* nemzetsége» czimen tárgyaljon.

II. Atyasz szerzőnk szerint csak 1214-ben lép nyilvánosságra; ezzel pedig ellenkeznek azon okirati adatok, melyek szerint ő 1202-ben Fejérmegye, 1206-ban Zalamegye, 1207-ben Veszprém- és Pozsonymegye, 1209 és 1211-ben Sopronmegye főispánja volt (F. III/I. k. 47. l.; Sopr. I. k. 6. l.; W. VI. k. 315. l., XI. k. 85., 94., 96., 102., 113. l.); az sem áll, hogy 1219-ben a királyné udvarbirája és 1228-ban Somogymegye főispánja volt, miután szerző ezt egyetlen adattal sem bizonyitja. Birtokainak felsorolásában pedig nincs megemlitve hogy valamikor a zalamegyei Sárosd-nak is ő volt a tulajdonosa (Zal. I. k. 9. l.). Györk még 1257-ben is él (F.IX/VII. k. 664. l.)

Van azonban e táblán egy sokkal nagyobb és a munka megbizhatóságát mélyen csökkentő hiba. Találjuk ott ugyanis, hogy I. Atyasznak meg nem nevezett fivére Sal nevü fiut hagyott maga után, kit mint comest 1221-től 1227-ig ismerünk és ki 1227-ben végrendelkezvén, birtokait négy leányára hagyja. E Zsal (Sol = Sal) ispánt jól ismerjük, arról azonban, hogy Atyasz bánnak nemzetségbeli rokona, sőt még unokafivére lett légyen, mindeddig a leghalványabb fogalmunk sem volt. Felütjük szerzőnk kutforrását: F. III./I. k. 325. l. és III/II. k. 106. l., de ott egy árva betünyi felvilágositást sem kapunk. Miután a táblán Sal ispán rokonsági összekapcsolása kérdőjel által nincsen kétessé téve s ennek alapján szerzőnek levezetését bebizonyitottnak kell vennünk, keressük a bizonyitó adatokat a magyarázó szövegben a hol ezt olvassuk: «Csaknem biztosra vehető, hogy azon Sol comes, kinek Almádon stb. birtokai voltak, szintén e nemzetséghez tartozik», a kutfők pedig a már megnevezettek. Tehát mi a táblán a szorosabb leszármazási fok megjelölése mellett kétségbevonhatatlan tény, az a magyarázó szövegben «csaknem biztosra vehető»?

Távol legyen tőlünk, a kombinácziót és a valószinüségi számitást a genealogiai kutatásból kiküszöbölni. Ha a valószinüségi számitást még az arithmetika is elfogadja, miért ne legyen helye a genealogiában is? Hány eset lett már ily uton az idők folyamában véglegesen felderitve! Használták ez utat már jóval szerző előtt, használják még napjainkban is a történelmi kutatás legkimagaslóbbjai és fogják számtalan évig használni, csakhogy a kombinácziónak és a valószinüségi számitásnakis megvannak a határai s kérlelhetlenül meg kell követelnünk, hogy *1. a valószinüség az indokoló adatok elérhető legnagyobbszámu érveinek keretén belül mozogjon és hogy 2. a kutató a valószinüségi számitás utján elért eredményt vagy közvetlenül az eredmény lerajzolása előtt vagy pl. a táblán kérdőjelekkel valódi értékére redukálja.*

Jelen esetben szerzőnek egyetlen egy támaszpontja abban állott, hogy Atyasz bánnak is, Sal ispánnak is Zala- és Veszprémmegyében voltak birtokai; mi pedig azt kérdezzük: 1. Elegendő bizonyiték-e ez arra nézve, hogy Sal ispánt nem csak Atyasz bán nemzetségbelijének, hanem még a bán unokafivérének mondja? 2. Ha Sal-t, a kire nézve mitsem tud bizonyitani, már ily szoros rokonsági kapocsba fűzi, miért nem tette ezt Csabával és II. Bánd-dal is, kik magukat határozottan Atyasz bán nemzetségéből származóknak mondják? 3. Ha Sal a bán unokafivére, miért nem illesztette szerző egyuttal István zágrábi püspököt is e családi kapocsba, miután e püspök 1227-ben világosan kimondja, hogy Sol comes az ő szeretett rokona? (Fejér, III II. k. 105. l.)?! — Az *Almádiaknál* találjuk, hogy János, az 1299. évi esztergomi kanonok, Csabának a fivére, a mit szerző a H. O. VI. k. 442. l. alapján állit; igaz ugyan, hogy az idézett helyen «Jhones frater Comitis Chaba» áll; — de ugyanazon okmtár 440-ik lapján azt olvassuk, hogy 1299 április 24-ikén János mester esztergomi kanonok Chaba comesnek a *neposa*, a mi bizony sehol és soha az édes fivérrel nem azonositható. — Miskát pedig, a ki H. O. VI. k. 50. l. szerint I. Bánddal

és II. Dénessel együtt mint I. Dénes fia szerepel, hiába keressük a nemzedékrendi táblán.

Az ***Azan*** nemzetségnél szükséges lett volna, hogy szerző egyet-mást forrása megbizhatóságáról is mondjon. F. VII/V. k. 347—348. l. nem közöl eredeti okmányt, hanem csak Böbék Imre országbirónak (1386—1392) egy 1388-iki átiratát, melyből kitünik, hogy IV. Béla 1268-ban tiz férfiut a veszprémmegyei birtokügyek megvizsgálásával bizott meg és hogy ezek között Azan nb. Sükösd is helyet foglalt. De mi véleményünk legyen Fejér ezen darabjának megbizhatóságáról, ha szerinte ugyanazon 10 biró sorában 1268-ban Böbék Imre nyitramegyei főispánt is találjuk, a miről mindeddig egyetlen egy forrás sem tud és ha az előttünk ismeretes Böbék Imre csak 1379-ben kerül napfényre?!

A «***Baár előbb Kalán***» nemzetségnél sietünk elismerni, hogy szerző az első, ki a Bór és Kalán nemzetség azonosságát közzétette. A nemzetség nevét azért irja Bár = Baárnak, mert — bár igaz, hogy régentén Boornak irták — mind a baranyamegyei, mind a somogymegyei Bár falvakat is «Boor»-nak irták régentén. Bizonyitékul idézi Csánki II. 471-ik lapját, hol a baranyamegyei falut kétszer Boor-, kétszer Bar-nak találjuk; a somogymegyei-re nézve azonban csak az egyetlen H. okl. 249-ikét idézi, mert ez ama bizonyos falut Boornak irja; teszi ezt különben H. O. VII. k. 203. l. az 1288-ik évben is; de miért nem idézte itt szerző Csánki II. 589-et is, hol a helységet 1261-től kezdve kivétel nélkül Bar- és Baarnak nevezik? Ez utóbbiból tehát kitünik, hogy a somogymegyei falut már régentén is Bárnak nevezték, mig ez a baranyamegyeire nézve még nincsen bebizonyitva; azt hisszük, hogy a legrégibb időben Bórnak nevezték, mert ellenkező esetben kivétel nélkül Bar vagy Baarnak irták volna. Ha Boor azonos Bárral, miért nem nevezi szerzőnk e nemzetségnek Good nevü tagját Gád-nak (Gád még jelenleg is torontálmegyei helység), hanem (150. old.) Gót-nak? Miért nem nevezi a Barsa nb. Vook Lászlót Vák-nak (210. old.)? — Ha az e nemzetséget ábrázoló nagy nemzedékrendi táblán végig nézünk és látjuk, hogy a nemzetségnek összes fő- és mellékágai minden kérdőjel nélkül *egy* közös őstől vannak levezetve és az egyes ágakhoz tartozó összes tagok szintén kérdőjel nélkül mindenütt kellőleg el vannak helyezve, kellemesen vagyunk meglepve és irigyeljük a zseniális szerzőt, ki e gyönyörü és első látszatra czáfolhatatlan táblával a nemzetség fölött lebegett genealogiai homályt eloszlotta. Csakhogy a midőn a bizonyitékokat és a magyarázó szöveget nézzük, egyszerre lelohad örömünk, mert a 141. oldalon azt kell olvasnunk, hogy «a nemzetség ágainak ismertetésében ezen kissé *hiányos, de mégis hézagpótló* nemzedékrend szerint haladunk». A következő oldalakon pedig kiviláglik, hogy az összefüggő és az egész nemzetséget magában foglaló tábla csupa kombináczión és valószinüségi számitáson alapszik. Ha szerző e táblát már minden áron meg akarta menteni, akkor kötelessége volt a csak kombináczió utján felvett genealogiai kapcsokat kellőleg megjelölni; táblájának megbizhatósága különben többet érne, ha az egyes ágakat külön rajzolta volna s azokba csak azon tagokat illesztette volna be, a kiknek egymáshoz való tartozandósága minden kétségen kivül áll. Azért nem is bocsátkozunk részletekbe, s csak a következőket emeljük ki: 1. II. Nána nejét szerző csak Majs nádor leányának nevezi; pedig ismerjük keresztnevét és egyéb körülményeit is. Azon apáczák között, a kik 1276-ban Árpádházi Margit szenttéavattatása ügyében tanuskodnak, van néhai Majs nádor leánya *Judit* is, ki 1232-ben született és 1276. augusztus 6-ikán azt mondja, hogy már tizenegy év óta a margitszigeti zárdában tartózkodik.[1] Miután II. Nána 1266-ban végezte be életét, világos, hogy itt özvegyével van dolgunk, ki férjének halála után azonnal a zárdába költözködött. Férjének kérdőjelzett birtoka, «Chusach» pedig a baranyamegyei Csuza. — 2. Egyéb birtokaira nézve figyelembeveendő, hogy a *pécsi* káptalan 1259-ben bizonyos hozományi ügyről szóló okiratában Nána comesnek, Szabolcsmegyében feküdt Attya, Bagy (Boog), György és Nagy-Iván (helytelenül Nagy István) nevü birtokairól szól (Fejér, IV/II. k. 522. l.) 2. Szeri II. Pózsa fiának, Balázsnak nejét itt hiába keressük; pedig ismerjük; Omori Gál leánya, Klára, ez, ki 1343-ban szerepel (Temesm. okmtár, I. k. 73. l.) 3. Az ismert Bánk bánt szerző azért nem tartja Bór-Kalán nembelinek, mert e nemzetség birtokai leginkább Magyar-

[1] Monum rom. episc. Vesprim. I. k. 250. l.

ország déli részén estek, a bán birtokai pedig északon találhatók. Ez utóbbi állitás igaz; csak hogy nem szabad elfelednünk, hogy ismert birtokai között kettőt a bán vétel utján szerzett és a többiről sincsen határozottan kimondva, hogy ősi birtok. Továbbá nem igen hihető, hogy a krónikás egy az utódok emlékezetében annyira ismeretes férfiu nemzetségét eltévesztette legyen. Pályájára nézve meg kell jegyeznünk, hogy Bánk már 1199-ben Abaujvár (H. O. V. k. 4. l.), 1203-ban pedig Zalamegye főispánja volt (F. VI. II. k. 362. l.); már pedig azon körülmény, hogy többször tótországi bán, zalai-, kevei- és bodrogi főispán volt nagy valószinüséggel arra mutat, hogy az ország déli részeiben is voltak birtokai.

A ***Bala*** nemzetségre nézve ugyanaz áll, a mit Azannál mondtunk.

A ***Balog*** nemzetségről mindeddig csak azt tudtuk, hogy első kimutatható tagja bizonyos Ivánka, a kiről azonban nevén és fiain kivül mitsem tudunk. Annál többet tud róla a szerző. Ivánka, ki fivérével, Tamással együtt már 1214-ben mint kiskoru szerepel, szerző szerint Ananiásnak a fia. Ananiásnak két fivére van: Péter és Kázmér; ez utóbbinak fiai Péter és Konrád 1214-ben már nagykoruak. Hisz ez meglepő és gyönyörü, ha igaz! Utána nézünk a magyarázó szövegben és miután szerző itt e személyekről mint a Balog nemzetségnek kétségbevonhatatlan tagjairól szól, mohón kapunk a forrás után, mely mindkét helyen W. VI. k. 370—372-re utal és a csalódás érzetével konstatáljuk, hogy a forrás e személyeknek a Balog-nemzetséghez való tartozandóságát egy árva betüvel sem emliti s hogy belőle az erre vezető elfogadható valószinüséget ki nem betüzhetjük. Nézzük csak! Az okmány a következőket tartalmazza: Tobol és Péter nevü fivérek felhasználták Anániás comes fiainak, Tamás és Ivánkának kiskoruságát, hogy utóbbiaknak hangonyi birtokában garázdálkodjanak. A kiskoruak képviseletében ezeknek unokafivérei, Kázmér fiai Péter és Konrád, viszik a dolgot a király itélőszéke elé, ki az ügy megvizsgálását Salomo mesterre és Marczel fivérére Péter comesre bizza, kik Zundiai Pált pristaldusnak használják. Mivel azonban alperesek a birák megbizhatóságát kifogásolják, a király még a pécsi és a veszprémi püspököt is felhivja, hogy az előbbiekkel együtt járjanak el az ügyben. A püspökök azt tanácsolják a feleknek, hogy peres ügyüket saját megyéjükben szépszerivel intézzék el, a mit ezek el is fogadtak, úgy hogy a király a Salomo mester pristaldusa, Zundiai Pál előtt létrejött egyezséget 1214-ben helyben hagyta. Szerző már most igy kombinált: A Szécsiek ismert őse Balog nb. Ivánka; Hangony Gömörmegyében fekszik, mely megyében a Szécsieknek is voltak birtokai; az itt tárgyalt személyek tehát Balog nembeliek! Nem mondjuk, hogy ez absolute lehetetlen, — de mindaddig, mig ezt valamely megbizható okmány vagy egyéb elfogadható kutfő be nem bizonyitja, ki kell jelentenünk, hogy szerzőnek ezen határozottan bebizonyitottnak vett állitása csak csillogó szappanbuborék. Salomo comes 1214-ben tárnokmester és Bácsmegye főispánja, a miből kitünik, hogy pristaldusa Zundiai Pál nem a nógrádmegyei Szandából (melynek 1331-ben Szécsi Péter a várnagyja), hanem a bácsmegyei Szonda (ma Szonta) helységből származó ember, a mit különben az is bizonyit, hogy e Pál fivére Both, ki 1232 és 1233-ban Dénes nádor pristaldusaként müködik (W. VI. k. 507., 530. l.) világosan a «Szondai» névvel él. Salomo comes azonban Zala- és Veszprémmegye vidékén birtokos; hogy őt s vele a pécsi és veszprémi püspököt bizták meg az ügy megbirálásával, nem igen vall arra, hogy Hangony Gömörmegyében feküdt, hanem sokkal inkább arra mutat, hogy e birtok valahol az ország nyugati vagy déli táján feküdt (a mihez még az is járul, hogy az okmány eredetije Körmenden a Batthyáni levéltárban őriztetik). Tudjuk azt is, hogy a veszprémmegyei Balatonfő-Kajár a Hangony nevet is viselte (W. I. k. 50. l. 1135-ből) és hogy egy Hangony pl. Szerémmegyében is létezett. (Csánki, II. k. 246. l.) Hogy fentebbi Hangony Gömörmegyében feküdt és hogy a Balog nb. Szécsiek Hangonyon is birtokosok voltak, ezt csak szerző tudja (179-ik old.), bár állitását megint csak W. VI. 370—372-vel támogatja s erre nézve egyetlen egy más okmányt sem idéz. Csánki arról, hogy Hangonyban a Szécsiek is birtokosok, mitsem tud (I. k. 136., 158. l.); ha szerző fentebbi Hangonynak gömörmegyei voltáról annyira meg volt győződve, hogy ennek alapján Anániás fiait a Balog nb. Szécsiek őseinek vette, akkor Hangonyi Mátét (177-ik old.) és az ez után még nagy számban

ismeretes Hangonyi-családbelieket ugyanazon joggal Balog-nembelieknek nevezhette volna; de ezt sehol sem teszi! Fejér, VII/II. k. 223. l., mire szerző I. Miklósnál hivatkozik, erről mit sem tud. — II. Ivánka már 1342-ben szerepel; akkor kir. apród; 1347-től 1348-ig pedig kir. tálnokmester. III. Miklós 1387-ben halt meg; nejét is ismerjük. — A Dénes bántól származó rimaszécsi Szécsiek birtokai sorában hiába keressük a Krasznamegyei *Bagos*, *Monyoród* és *Hosszúaszó* nevü helységeket, melyek A. IV. 143 szerint már 1341-ben utódainak kezében találhatók (Csánki I. 589). A Tombold-ágra megjegyzendő, hogy I. Tombold 1266-ban is Gömörmegye főispánja (W. VIII. k. 144. l.) — Hogy a nemzetségnek egyéb ágai Nagy Lajos idejében alig szerepelnek (178), nem egészen áll; Aty fia Miklós fia Péter, kit igen gyakran Petőnek is neveznek, 1337-ben erdélyi alvajda (H. okl. 209), mely tisztsége 1342-ig tart (A. IV. k. 241. l.); fia Miklós 1364—1372 Dobokamegye főispánja és 1377 óta a székelyek ispánja (H. okl. 283., 295., 296. ll.; Székely okmtár, I. k. 77. l.; Sieb. Urkundenbuch, II. k. 523. l.) — Végre még emlitendő, hogy szerző, ki e nemzetség történetét feltünő rövidséggel tárgyalja, biztosra veszi, hogy Friedburgi Altmann egyik ivadéka testi hibájáról Balognak neveztetvén, alkalmat adott arra, hogy az egész nemzetséget igy hivják; ezzel szemben kiemeljük, hogy «Balog» az Árpádkorban mint keresztnév is ismeretes.

A ***Bana*** nemzetségnél azon lehetőségnek ad szerző kifejezést, hogy talán Bana nemzetség nem is létezett és hogy Mihály talán csak a bánai várispánság udvarbirája lehetett. A nélkül, hogy részletekbe belebocsátkoznék, itt csak azt akarom kiemelni, hogy szerzőnek gyanuja alaptalan. Beható kutatások alapján kimutatható, hogy Bana nemzetség tényleg létezett és hogy belőle számos család ágazott ki, a mit egyik sajtókész dolgozatomban bővebben fogok indokolni.

A ***Bancsa*** nemzetség családfáján látjuk, hogy az 1253-ban szereplő Péter I. Bekének és nem, a mint eddig tudtuk, I. Orbásznak a fia, de a magyarázó szövegben (198-ik old.) megint azt olvassuk, hogy e Péter mégis I. István testvére, tehát Orbásznak a fia volt. — A hirhedt Horváti-családnak e nemzetségből való levezetését szerző nem meri elfogadni.

A ***Brucsa*** nemzetséget szerző, ki azt 1888-ban a Borsa nemzetséggel azonositotta, jelen kötetben «Baracska»-nak nevezi.

A Borsa nevü nemzetség mellett szerző még a «***Barsa***» nevüt is ismeri, de az eddigi Borsa nemzetségnek e kettészakitása csak szerző phonetikai felfogásának szüleménye. Elismeri ugyan, hogy eddig a régi irásmód szerint Borsa nemnek ismerték, azonban már csak az erdélyi Borsa nemtől való megkülönböztetés végett is helyesebbnek találja Barsának neveznie. Igazolja szerinte ez elnevezést kiváltkép azon helynév, mely a nemzetség névadó ősének emlékezetét ma is őrzi; ezt 1321-ben «Nog-Borsa»-nak irják ugyan, de a XV. századtól kezdve állandóan Barsa, Baarsa a neve. Szerzőnek itt adott példája nem csak helytelen, de veszélyes is. Hisz abban ugyan igaza van, hogy a régi okiratokban előforduló Borsa helyesen csak Barsa-nak olvasandó, de ha ezt a nemzetség bihar- és békésmegyei ágainál teszi, miért nem teszi ezt az erdélyi ágánál is? Azon érvelése, hogy az utóbbinak emlékét őrző kolozsmegyei (régen dobokamegyei) helységet most is Borsának nevezik, el nem fogadható, mert az, hogy a «Barsa» nemzetségnek ősi fészke Biharmegyében feküdt, ép oly kevéssé van bebizonyitva, mint az, hogy az erdélyi Borsa nemzetségé Dobokamegyében keresendő, hisz ismerünk ezeken kivül még egyéb Borsa nevü helyeket is. Nem akarjuk elhinni, hogy a régi okiratok kiállitói, kiknek csak tudniok kellett, vajjon két egymástól megkülönböztetendő nemzetséggel van-e dolguk, ezt, ha tényleg két különállóról volt szó, eltérő irásmód által egymástól meg nem különböztették volna. Igy tehát, miután Kolozsmegye ép úgy határos Biharral mint Békésmegye, a Karácsonyi által kettéhasitott nemzetség Barsa vagy Borsa néven *egy* közös törzsnek tekintendő.

A *Kopasz-ágra* vonatkozólag megjegyezzük, hogy szerzőnek azon állitása, miszerint III. István († 1333) I. Lorántnak a fia, nem áll; a kutfő (Századok, 1888/154) világosan mondja, hogy Tamás fia Istvánnak a fia; atyja tehát I. István. A mi pedig szerzőnek azon állitását illeti, hogy Fejér VII/V. k. 502. lapján az évszám 1298-ra igazitandó ki, meg kell jegyeznünk, hogy az 1298-iki országgyülésben a világi főurak részt nem vettek (Pauler, II. k. 584. l.) és hogy a szerzőtől idézett okmányban emlitett országgyülést Pesten

a domonkosrendiek templomában *1299* nyarán tartották (v. ö. H. O. VIII. k. 445. l.)

V. János birtokviszonyaira nézve még azt kellett volna felemlitenie, hogy Károly király, midőn Kaplyon nb. Nagymihályi Gergelyt 1327 márczius 17-ikén a biharmegyei Apáti és Tarcsa nevü falvak birtokában megerősiti, világosan kimondja, hogy e két birtok azelőtt Tamás fia László fiáé, a hűtlen János-é volt, kitől azt a király elvette, miután Jánost már azelőtt arra itélték, hogy e javait a Gergelynek okozott károk fejében átadja. Tarcsa nem képezte a nemzetség ősi birtokát, mert János ezt csak királyi adományozás utján, előbbi tulajdonosa magvaszakadtán kapta.[1]

A ***Bék*** (= Beek) nemzetséget a melyből a Varjú család eredt, eddig nem ismertük; Csoma József közleménye szerint Hevesmegyében lakott. Csak két tagjáról van szó.

A ***Béty-Gergely*** (= Becse-Gergely) nemzetségnél azt találjuk, hogy a bátmonostori Töttös család őse Imre, a kit eddig e nemzetség tagjának ismertünk, a kismartoni levéltárban őrzött egyik okmány szerint nem volt e nemzetség tagja, hanem e nemzetségbelieknek *proximussa* «videlicet *gener* ipsorum», a mi csak sógorsági kapocsra utal.

A ***Bél***-nemzetséget szerző az *Ug* nemzetséggel azonosnak veszi.

A «***de genere Beli bani***» való Mártonnál azt hiszi szerző, hogy itt nem a hires Belos (= Belus) bánról van szó és hogy Beli éppen úgy lehetett tősgyökeres magyar név mint Belus latin birtokesete. Helyes; de ez esetben is a nemzetség neve nem Beli, hanem Bél vagy Beli *bán* nemzetsége, úgy mint ez az «Atyasz bán»-nál is van.

A ***Bogát-Radván*** nemzetséghez tartozó táblákból a II-at (253. old.) emeljük ki mint hézagosat. Mindenek előtt megjegyezzük, hogy az itt előforduló családtagok közül némelyek a «*Lazonyi*» nevet is használták (pl. Anj. okmt. II. k. 261. l., VI. k. 528. l.; Tört. tár, 1900. évf. 408., 409. l., 1901. évf. 41—47. l.) Miklósnak van egy Magych nevü leánya, ki 1337-ben Telchi Demeter özvegye s a szabolcsmegyei Berczelnek résztulajdonosa. II. István fia Jakab 1360-ban halt meg, fivére János 1364-ig szerepel. 1371 márczius 31-ikén már nem él. Ozvegye, Kaplyon nb. Czékei László leánya akkor még él. (Tört. tár, 1901. évf. 41—47. l. II. István leánya Zsébe (= Sebe) még 1360-ban is él; első férjének, Olasz Jánosnak, halála után bizonyos Ábrahám fia Péterhez ment férjhez, kinek nejeként 1360-ban szerepel.[1] Az idézetekben Bánóczi Jakabot hiába keresnök «Wenzel, XI. k. 1381. l.» alatt; itt hiányzik az illető kötet 383-ik oldalszáma.

A ***Borsa*** nemzetség nevéről már Barsa alatt volt a szó. E helyen csak szerzőnek II. Lászlóra vonatkozó állitásait akarjuk megbeszélés tárgyává tenni. Szerző szerint e László 1288-tól 1291-ig erdélyi alvajda és éppen azért különböző azon László fia Lászlótól, a ki 1290-ben a biharmegyei Vásári helységben birtokot ajándékoz; ennek ugyanis csak az atyja volt vajda, ő maga nem; II. Lászlónál pedig megforditva csupán ő neveztetik vajdának, atyja sohasem. Szerző bizonyitékaira nézve nem szabad elfelednünk, hogy az Urkundenbuch 158. és 178-ban emlitett László alvajdáról éppenséggel nincsen megállapitva, hogy ez a Borsa nb. Lászlóval azonos és hogy Teleki okmtár, I. k. 245. l. tanusága szerint *egy László 1288-ban erdélyi vajda volt.* Azon okirati kutfők pedig, melyek e II. Lászlót világosan Borsa nembelinek ismerik, *kivétel nélkül* azt mondják, hogy vajda és nem alvajda volt, a mit sem hízelgés, sem vigyázatlanság kifolyásának nem szabad tekintenünk. Szivesen elismerjük, hogy azon László, ki Teleki okmtár, I. k. 245. l. szerint 1288-ban erdélyi vajda, azon Lászlóval azonos, ki Fejér, V/III. k. 434. l. tanusága szerint akkor csak mint alvajda szerepel és hogy 1288-tól 1291-ig egyetlen egy László nevü tényleges vajda sem szerepelt, de ismételten hangsulyozzuk, hogy az 1288-ban és 1291-ben előforduló László alvajdának a Borsa nemzetséghez való tartozandósága egyelőre csak szerzőnek mivel sem bizonyitott odavetése és igy csak feltevésnek veendő. Az 1288 és 1291 között szereplő László alvajda azonos lehet a későbbi hirhedt László vajdával, kinek előtörténetét úgy sem ismerjük. Ha II. Lászlót hivatalának elvesztése után «vajdá»-nak nevezik, ez csak arra mutat, hogy tényleges hivataloskodása *után* is a «vajda» czimmel éhetett.

[1] Sztárai okmtár, I. k. 55., 56. l.

[1] Tört. tár, 1900. évf. 409. l.

Hogy 1290-ben László vajda fia László mester a biharmegyei Vásári-ban birtokot ajándékoz és hogy az erre vonatkozó okmányban a vajda alatt nem a fiu, hanem az atya értendő, világos, — de az, hogy II. Lászlónak az atyját sohasem nevezik vajdának, előttünk nem oly világos, mint szerző látja. Vegyük csak a Wenzel, X. k. 83. és 84. lapján olvasható okiratokat; az egyikben tanusitja az erdélyi káptalan, hogy «László vajda» 1292-ben bizonyos pénteki földet szerez; a másikban elismeri ugyanezen káptalan ugyanazon évben, hogy egynéhány pénteki birtokos ottani birtokát «Ladizlao filio Ladizlay de genere Borsa quondam Wayouode Transiluanie» eladja; igaz ugyan, hogy ez utóbbi okmány egy pár sorral később a vevőt szintén «László vajdá»-nak nevezi, — de ha szemügyre vesszük, hogy az egyik okmányban csak «Ladizlai Wouyude»-ről van szó, feltünőnek kell találnunk, hogy a káptalan ugyanazon évben és az ugyanazon ügyben már szükségesnek találja ugyanezen Lászlót — mint szerző mondja — a «quondam» jelzővel megjelölni, őt határozottan *erdélyi vajdá*nak nevezni s igy azon kérdés merül fel, hogy ha 1290-diki okmányban a Ladizlai, azaz az atya után következő «vaiuode» az atyára vonatkozik, miért vonatkozzon az 1292-ikiben az atya után következő «quondam Wayouode Transiluanie» éppen a fiura és nem az atyára? holott e szövegezés az olvasók tulnyomó részére kétségkivül azt a benyomást teszi, hogy a volt erdélyi vajda alatt itt csakis az atya értendő, miután már több mint feltünő, hogy egy és ugyanazon okiratban valakit «quondam vajvoda» s egy pár sorral később már csak «vajvoda»-nak neveznek és arra nézve, hogy az atya után következő megjelölés csak az atyára vonatkozik, számtalan bizonyitékaink vannak. Különben sok esetet ismerünk, a hol atya és fiu minden hivatali rang nélkül szerepel és hogy esetleg még ugyanazon okmányban egyik-másiknak a hivatala egynéhány sorral később ki van irva; H. O. VII. k. 8—9. l. 1221-ből beszél pl. Tamás comesről; a záradékban pedig már mondja, hogy ugyanazon Tamás Valkómegye főispánja; éppen igy találjuk e záradékban Atyasz bánt is és nemsokára utána Atyasz fia Lőrincz kevei főispánt; pedig hogy Lőrincz atyja Atyasz a bánnal azonos, elismeri szerző is a 134-ik oldalon. Ha az ilyen fajta kieme-

léseknek vagy kihagyásoknak mindig és mindenütt döntő értéket kellene tulajdonitanunk, akkor az eddig elért és általánosan elismert vivmányaink tulnyomó részével szakitanunk kellene. A különféle László nevü erdélyi vajdákról szóló ismereteink még most sincsenek tisztázva[1] és előreláthatólag még sokáig nem is lesznek.

A ***Bés***-családfán hiába keressük Benedek fiát Istvánt, bár szerzőnek kutforrása (Wenzel VII. k. 516. l.) ezt elég világosan emliti. A mi pedig Leusták fiára Bogodra vonatkozó feltételét illeti, arról majd másutt fogunk szólni. Itt csak az legyen kiemelve, hogy Bogod nem hunyt el magtalanul.

A ***Bikács*** nemzetségre vonatkozólag csak azt akarjuk megjegyezni, hogy a hozzá tartozó nemzedékrendi táblából legalább tiz családtag kimaradt és hogy a felvettekre vonatkozó kronológiai adatok több tekintetben nem megbizhatók, a mint ezt másutt megjelenendő külön értekezésben be fogjuk bizonyitani.

A ***Bő***-nemzetségnél nincs megemlitve, hogy Derzs fia István 1266-ban Somogymegye alispánja (Fejér, IX/VII. k. 675. l.) és Merke melletti birtokos H. okl 58. l.) Hogy mit keres Derzsnek ismeretlen atyja a táblán, miután vele egyéb rokonsági összekapcsolás nincsen megjelölve, nem értjük; hisz magától érthető, hogy Derzsnek is valaki volt az atyja. Trepk fia I. István nejét hasztalanul keressük a táblán; pedig tudjuk, hogy a somogymegyebeli *Eddei Csalka* 1339-ban mint Trepk fia István neje és 1354-ben mint ez Istvánnak özvegye szerepel (A. VI. k. 198. l.)

A ***Bökény***-nemzetségre vonatkozik Fejér IV/III. k. 321. l. is; de hogy Bökény-Somlói Péter bán, kit szerzőszerint az 1340-iki csere-

[1] Felhasználom ez alkalmat, hogy egy előbbi dolgozataimba becsuszott hibát ismételten helyreigazitsak. Én t. i. az 1254 végéig ismeretes László nádor-bánt és fiait (László vajdát, Gyulát és Miklós érseket) Borsa nembelieknek vettem; miután azonban az Urkundenbuch, I. k. 316. old. olvasható okmányban azt találtam, hogy László néhai erdélyi vajda a megyesi szászok jogait megnyirbálta s fia László erdélyi vajda e megnyirbálást egészen 1315-ig (*usque modo*, azaz mostanig, mondja Károly király 1315-ben) folytatta, meg vagyok győződve, hogy itt csak Kán nb. László vajdáról van szó és ennek következtében most már elismerem, hogy László nádorbán is a Kán nemzetség sarja. E nemzetségről azonban más alkalommal fogok szólni.

levél említ, egy legyen az 1277-ben élt Péterrel, azt nem találjuk eléggé világosan megfejtve; a mi pedig azon határozott állitását illeti (285.), hogy Bökény nb. Zakariást 1268-ban együttesen idézik a Kapolyi család ősével, másutt fogjuk bebizonyitani, hogy *az, kit szerző a Kapolyiak ősének tart, egész más személy és hogy a Kapolyiak őse egészen másutt keresendő!*

A ***Buchk*** nb. Mochk fia Lénárdot szerző csak 1284-ből ismeri. Ezzel szemben kiemeljük, hogy IV. László idejében «Leonardus Filius Mochvcv *de Varaszo*» néven (ez utóbbi hevesmegyei helység) a hevesmegyei Mórfölde nevü birtok statuálása alkalmával mint királyi ember működik. (H. okl. 122. l.)

A ***Csák*** nemzetségnél három fontos kijelentést tesz a szerző. 1. A Fejérnél IV/I. k. 392. l. közölt oklevelet, melyet Pauler Gyula hamisitványnak tart, szerző valódinak veszi, mert szerinte minden időrendi nehézség rögtön eltünik, ha 1245 helyett 1265-öt veszünk; igen ám, csakhogy az okmány másolója világosan kimondja, *hogy ez a király uralkodásának tizenkettedik évében lett kiállitva!* Tiszteljük szerző meggyőződését, de azt hisszük, hogy nincs igaza, a mit az alábbiakkal meg is indokolunk.

Fejérnek ez okmánya azt mondja, hogy Lónya és fia Györk a németujvári csatában elestek, másik fia László pedig 1245-ben a királytól egynéhány erdélyi birtokot kér, melyek valamikor Csák fia György tulajdonát képezték és melyekre ő, azaz László örökösödési jogokat támaszt; hivatkozik arra is, hogy Csák fia György, akkor *midőn Péter a magyar királyi czimet bitorolta*, urának (I.) Béla királynak, Lengyelországban (a hova ez Péter miatt menekült) sok szolgálatot tett, melyeknek elismeréseül Bélának hazatérte után fentebbi erdélyi birtokokat kapta stb. De Wenzelnél VII. k. 207—208. l. is találunk egy okiratot, a mely lényegében szakasztott mása a Fejér-félének. Györk fia Bajma (Bohma) fia Leszták, kinek fivére és *családi nevükön nevezett* számos rokonai a tatárok elleni harczokban elestek, előadja, hogy őse Bajma, mert II. András és IV. Béla elődjeinek hűséget vallott, *Péter által, ki a magyar királyi czimet erőszakkal bitorolta*, turóczi birtokától megfosztatott és rokonaival együtt az országból kiüzetett, mire a keresztes hadjáratokban és Lengyelország fejedelmének zászlója alatt vitézkedett. Maga Leszták visszakapta azonban II. Andrástól a turóczi birtokról szóló megerősitést és kéri IV. Bélát, hogy e birtokért neki másokat adjon cserébe; meg is teszi ezt a király 1246-ban *és ezt az okiratot is Farkas kir. alkanczellár állitja ki a király uralkodásának tizenkettedik évében!* Vajjon már most a két darab összehasonlitásából a Fejérféle darab valódisága derül-e ki vagy hamis volta, annak fejtegetését fölöslegesnek találjuk.

2. Szerző kimutatja, hogy egy 1424-iki másolatban fenmaradt 1295-iki oklevél az esztergommegyei Süttői családot Csák nembelinek mondja (Wenzel, XII. k. 506., 574. l.), de az Országos Levéltár DL 30,002 sz. oklevele szerint ez nem a Csák, hanem a Száty (szerzőnél Szák) nemhez tartozott.

3. Hasonlókép — folytatja szerző — Száty nembeli volt azon Pál, ki 1183 előtt temesi (helyesebben tőtösi) birtokát az okor-mindszenti és szenttrinitási monostoroknak hagyta (v. ö. Anj. okmt. IV. k. 583. l.) Ez utóbbi Pált mindeddig a Csák nemzetség első okiratilag ismert ősének tartották és igy szerzőnek e kijelentése fontos. El is hiszem, mert 1900 nyarán ugyanazon eredményre jutottam, a mint ezt a Turul 1900. évi folyamának 162-ik lapján megjelent dolgozatomban bővebben indokoltam; de feltünőnek kell találnunk, hogy szerző, ki a kutfők idézésével és valószinüségi számitásai menetének ecsetelésével nem fukarkodik, ily genealogiailag fontos kijelentést egy árva szóval sem indokol; hisz nem minden olvasó vagy kutató van azon helyzetben, hogy ilyen kijelentést kizárólag csak az iró puszta szavára valódinak fogadjon el.

A *Gug-ágnál* azt találjuk, hogy István, a szörényi bán, azon Csák-nak a fia, ki 1237-ben Sopronmegye főispánja; meglepő felfedezés, ha igaz! Csakhogy szerző ezt egy árva érvvel sem bizonyitja. W. XI. k. 294. l. és H. O. III. 2. l. az István nevet nem is emliti, W. VII. k. 133. l. és XI. k. 444. l. pedig csak azt mondja, hogy István bán Csáknak a fia, de a legkisebb támpontot sem nyujt arra nézve, hogy e Csák Sopronmegye főispánja; ugyanez áll Wenzel, II. k. 167. l.; Fejér VII I. k. 338. és IV III. k. 404-re nézve is!

A *Kisfaludi ágra* vonatkozólag azt mondja,

hogy I. János három fia, III. Ugron, I. Domonkos és III. János 1305-ben jószágaikon osztozkodtak; forrásul a Sopronm. okl. I. k. 62. lapját idézi. Erre az a megjegyzésünk, hogy az idézett okmánytár egyetlen egy 1305-ből való okmányt sem tartalmaz és hogy I. k. 62. l. szerint az emlitett osztás nem 1305-ben, hanem 1299-ben történt. Ezen okirat világosan mondja, hogy az osztozkodást közvetitő Csák nembeli rokonok között bizonyos *Konrád* comes is szerepelt, ezt azonban a nemzetség egyes tagjairól szóló táblján (297. old.) hiába keressük. Mellékesen a kutatók figyelmét arra is felhivjuk, hogy az idézett okmányban szerkesztési, olvasási vagy sajtóhiba van a menynyiben benne azt találjuk, hogy az osztozkodás «inter nobiles viros videlicet Dominicum, Vgrinum et Johannem filios Johannis *fratris sui* nomine» történt, a mi annyit jelent, hogy az osztozkodók egyike Domonkos, a többiek t. i. Ugron és János pedig fivérének, Jánosnak, a fiai. Miután azonban többrendbeli más okmányból tudjuk, hogy az osztozkodók tényleg Jánosnak a fiai és édes fivérek voltak, világos, hogy a «fratris sui» helyett csakis «*fratres suos*»-nak kell állnia.

A *Trencsényi-ágnál* szerző az 1254-ben elhalt I. Mátét az 1233 óta az országnagyok sorában felmerült Máté tálnok- és tárnokmester, Nyitra- és Pozsonymegyének főispánjával nem azonositja; szerinte e Máté nem is viselt közhivatalt. Pedig egyebeken kivül még a birtokviszonyok is a mellett tanuskodnak, hogy I. Máté a tálnok- és tárnokmesterrel azonos. II. Máté nádor elismeri 1283-ban, hogy a Nagy-Tapolcsány közelében feküdt Prasicz, Nemeczke és Jácz nevü falvak az ő ősi birtokai, miből tehát kiviláglik, hogy ezeket legalább is atyja, I. Máté, birta. IV. Béla pedig mondja 1260-ban, hogy Chrenócz falut (= Hernoch) valamikor (1244-ben) néhai Máté tárnokmesternek és Pozsonymegye főispánjának adományozta vala (Knauz, I. k. 458. l.); miután Chrenócz Nyitramegyének privigyei járásában fekszik, biztosra vehetjük, hogy Máté tárnokmester az ugyanazon megyének nagytapolcsányi járásában feküdt Prasicz, Nemeczke és Jácznak is ura volt. Tudjuk továbbá azt is, hogy Máté tárnokmester és Pozsonymegye főispánja 1244-ben a Trencsénmegyében fekvő Pruszka nevü birtokát a királynak Tunig nevü földjével elcserélte. Máté tárnokmester 1244-ben kiállitott okmányának pecsétje[1] pedig *határozottan a Csák nemzetség czimerét, az oroszlánt, mutatja.* Találjuk továbbá, hogy szerző I. Máté fiai gyanánt Istvánt és Márkot is felvette, a mit részint a Blagay okmtár 32. és Kubinyi II. 33. lapjával indokol. Mindamellett azt hisszük, hogy e genealogiai kérdés még nincsen véglegesen elintézve s még mindig fenntartjuk azon állitást, hogy Máté: a két nádornak atyja és Máté: István és Márknak az atyja, két egymástól megkülönböztetendő személy. Részletekbe e helyen bele nem bocsátkozhatván, utalunk az Esztergomvidéki régészeti és történelmi évkönyvnek III. k. 83—90. oldalain előadottakra, itt csak azt emelvén ki, hogy IV. László, midőn I. Péternek a szeniczi birtokot adja, Péternek csak Máté nevü fivéréről szól, II. Máté pedig, midőn 1283-ban végrendelkezik, szintén csak egyetlen egy fivérét emliti, holott szerző szerint — ha I. István akkor talán már nem is élt — Márk nevü fivérének fiai István és Péter is életben voltak. III. Máténak szerző előtt ismeretlen fiáról — de nem Miklósról — és annak utódairól más alkalommal lesz szó.

A mi pedig a II.) Máté nádor által († 1283) a margitszigeti apáczáknak adományozott Gyürki és Nándor falvakat illeti, melyekről szerző (330. old.) azt állitja, hogy hollétük biztosan meg nem állapitható, — azt hisszük, hogy azokat könnyen meghatározhatjuk. Mind a kettő akkor és még később is Nógrádmegyében feküdt; Nándort még most is ott találjuk, Gyürki valószinüleg a pestmegyei Tót-Györk[2] és mindezt támogatja azon körülmény, hogy Máté az e falvakról szóló végrendelkezését a pestmegyei Zsámbokban irta.

Az *Ugodi-ág* nemzedékrendi táblján hiányzik I. Demeter leánya, a ki 1232-ben a Győr nb. Csépán nejeként emlittetik (Wenzel, VI. k. 509. l.) — Hogy Ádám Lukának a fia, nem oly bizonyos, mint szerző mondja. Az *Ujlaki-ágra* nézve több rendbeli megjegyzést kell tennünk. Hogy Pózs mester Béla ifj. királynak tárnokmestere, igaz; magam is rájöttem fentebb idézett dolgozatomban; de hogy szerző genealogiailag felette érdekes állitását sem a táblán,

[1] Orsz. lvtár DL. 276. l. Dr. ifj. Reiszig Ede úr szives közlése.

[2] Csánki, I. k. 99. l.

sem a magyarázó szövegben egy puszta betüvel sem indokolja, annál feltünőbb, a mennyiben legkiválóbb kutatónk e Pózs tárnokmestert a Száty nb. Botos fia Pózsa mesterrel veszi azonosnak. Pózs időrendje sem helyes, mert még 1235-ben is tárnokmester és Bácsmegye főispánja (Fejér IV/I. k. 27. l.) Hogy e Pózs 1227-ben gyulafejérvári főispán, nem oly bizonyos, mint szerző állitja, Wenzel XI. k. 200. l. csak comes Albensisnak nevezi, a mi nem kizárólag Gyulafejérvárt jelent; hogy mellette csak Pózsa vajda szerepel és az okmány erdélyi birtokra vonatkozik, nem döntő, mert mind e két Pózsa elég gyakran szerepel Béla ifj. királynak oly okmányaiban, melyek nem vonatkoznak Erdélyre. A 338-ik oldalon azt állitja szerző, hogy Bázs (= Bás) comesnek *unokaöcscse* Pózs mester; a 297-ik oldalon látható nemzedékrendi táblán pedig találjuk, hogy Bázs Pózsnak *a fivére;* de ez csak odavetett állitás, melynek bebizonyitását az idézett forrásokban hiába keressük. Az egész nemzedékrend alapjául egy 1240-iki okmány szolgál (Wenzel VII. k. 107., 108. l.), melynek veleje a következő: a vasmegyei Kenéz birtok vita tárgyát képezi a vasvári káptalan és a kenézi birtokosok között. Ez utóbbiak 1240-ben Pózs mester fiai és Bázs comes fia. Pózs fiai még kiskoruak, miért is őket Demeter Csanádmegye főispánja személyesen, Ugron kalocsai érsek pedig ügyésze által képviselte; Bázs özvegye és fia Csák személyesen jelentek meg az országbiró előtt, ki az ügyet elintézte.[1] E tényállásból legfeljebb azt lehetne következtetni, hogy Bázs és Pózs között valami rokonsági kapocs lehetett, de azt sehogy sem, hogy feltétlenül egy nemzetségbeliek, vagy hogy édes testvérek voltak.

[1] Igaz ugyan, hogy az okmány nem elég szabatos szövege «filios Magistri Pous et Bas Comitis»-ról szól és hogy a «pro filios Pous, et Rennoldus» nehézkes szövegezés arra enged következtetni, hogy Ugron érsek nem Pózs fiait, hanem saját érdekeit képviseli; de ha mi mindamellett Bázsnak csak az egy Csák nevü fiut tulajdonitjuk, ezt azért tesszük, mert Ugron, ki már 24 évvel ezelőtt kir. kanczellár és 21 évvel ezelőtt érsek volt, alig lehetett oly fiatal embernek édes fivére, kit még anyja képviselt. Ha mindamellett mégis elfogadnók, hogy Ugron érsek Bázs fia, még mindig hátra marad azon kérdés, hogy hol maradt Bázsnak harmadik (nevezetlen) fia, kit a tábla bizonyosnak vesz és ha ez akkor már nem élt, miért nem képviselte az érsek ez elhunytnak fiát, Ugront, a későbbi spalatói érseket?

Hogy Ugron kalocsai érsek Bázsnak a fia, a mit szerző bebizonyitott ténynek vesz, épen nem bizonyos. Hogy ez azon Bázs, a ki 1274-ben a nyitramegyei Bán egy részét birta, ezt szerző csak a névazonosságból véli bebizonyitottnak; a kutfő ezt sehogy sem támogatja; tudjuk hogy a Bázs név nem tartozott a ritkákhoz. Hogy III. Ugronnak egyik megnevezetlen fivére 1290-ben szerepel, ez valószinüleg rosz korrekturán alapszik.

A *Miklós*-ágnál azt mondja szerző, hogy I. Miklós leánya, Málasi Demeter neje, ismeretlen. Ez nem áll, H. O. III. k. 215. l. és 7. IV. k. 176. lapján tudjuk, hogy Katalinnak nevezték. Az pedig, hogy I. Máté 1263-ban volt Bonchida birtokosa, épen nem oly bizonyos, mint szerző (316) mondja. Az általa idézett bizonyitékok (W. VIII. k. 63., 66. l.) ezt *sehogy sem* igazolják. Az *egyes tagokra* nézve pedig kiemelendő, hogy az 1271-ben szerepelt Bágyonnak és «Gellért»-nek is voltak utódjaik, de azokról majd más alkalommal lesz szó.

A ***Csanád*** nemzetségb. Telegdi-ág tábláján találjuk, hogy Belenük és fivérei és a nemzetség őse I. Csanád között három ismeretlen nemzedék van; de mi bizonyitja e pontos levezetést? Uj adat e kötetben, hogy az aradi káptalannak egyik 1329-iki oklevele szerint a Bézi-családbeliek is a Csanád-nemzetség tagjai.

A ***Csór*** nemzetségnek birtokai között hiába keressük a győrmegyei Gönyő-t, holott Tamás fia János, kit szerző még ismer, már a «Gönyői» nevet viseli,[1] a mi arra mutat, hogy Gönyőn birtokos volt. Azon állitása pedig, hogy a nemzetség ezen ága Tamás fiaiban (kik közül III. Péter és Mihály H. O. VII. k. 409. l. szerint még 1360-ban is él) kihalt, még további vizsgálódás tárgyát képezi. Úgy tudjuk t. i. hogy *János fia: Gönyői Miklós* 1380-ban Baranyamegye közgyülésén az iránt panaszkodik, hogy Töttös László az ő laki jobbágyait magához csábitotta;[2] miután szerző (387. old.) elismeri, hogy Csór nb. Tamás 1354-ben a bodrogmegyei Lak falu egy részét a királytól kapta, világos, hogy

[1] 1366-ban: Johannes filius Thomæ de Gwneu; 1372-ben: de Gunyw. Csánki III. k. 538. Urkundenbuch zur Gesch. der Deutschen in Siebenbürgen, II. k. 259.

[2] Zichy okmtár, IV. k. 155.

tekintettel arra, miszerint e Tamás fia a Gönyői nevet használta, 1380-ban még mindig a Csór nemzetségről van szó.

A ***Divék*** nemzetségnél kimutatja szerző, hogy a H. O. VII. k. 212. l. szerint «Ratold nb.» Péter és Tamás és Folkmár fia Pál nem az ismert Ratold nemzetség ivadékai, hanem hogy magukat csak Divék nb. Ratoldra (1246—1260) való hivatkozással nevezték Ratold nembelieknek. Birtokviszonyaikra nézve ki kell emelnünk, hogy a pozsonymegyebeli Jányokiak 1392-ben Jaroszló volt pozsonyi alispántól ennek a Pályázóközben feküdt Szunyogos-Csandal nevü birtokát megvették (Hazai Okmtár VII. k. 343. l.) Azt azonban, hogy a H. okl. 189. old. előforduló Chyzuch «Csizics»-csel volna azonos (405. old.) el nem hisszük, ily nevü helységet nem ismerünk, a miért is valóbbszinünek tartjuk, hogy «Chyzuch» alatt Kis(z)uca lappang. (V. ö. különben Tört. Tár 1895. évf. 63. lapjaival).

A ***Dorozsma*** nemzetség tábláján szerző I. András fiát Miklóst nádornak és a nádori Garai-család alapitójának mondja a nélkül, hogy ezt itt vagy a magyarázó szövegben indokolná. — Midőn Nagy Iván 1891 végén az Anjoukori okmtár VI. kötetében (443. old.) egy a Dorozsma-nemzetségre vonatkozó oklevelet tettközzé, feltünőnek találta, hogy azon Miklóst, kit mindaddig I. István bán fiának és a nádori ág alapitójának tartottak, a genealogiai táblába be nem illeszthette, a mivel világosan elismerte, hogy a nádori ágnak a nemzetségi törzsből való szabatos és pontos leszármaztatását 1891 végén nem ismerték. Tudtunkkal nem is ismerték ezt egészen 1897-ig, midőn az egyik folyóiratunkban megjelent dolgozat a kérdést nyomós érvek támogatásával véglegesen tisztázta. Miután fel nem tételezhető, hogy minden jövendőbeli kutató ismerje e dolgozatot, szükséges lett volna, hogy szerző e levezetést, ha már mástól megjelent eredményekre nem volt hajlandó hivatkozni, saját kutatása alatt felmerült érvekkel és bizonyitékokkal támogassa.

Az ***Ekel***-nemzetségről állitja, hogy a Koppán-nemzetséggel azonos.

Dr. WERTNER MÓR.

VEGYES.

A Bethleni és Zbugyai család czimeres levele 1431-ből.

(Szines czimerképpel.)

Zsigmond király olaszországi tartózkodása alkalmával Milanóban, 1431. deczember 17-ikén Csapy László alkanczellár ajánlatára Várdai Miklós familiárisának *Bethleni Gergely fia Jakabnak*, s általa testvérei *Bertalan*, *Gergely* és *Antalnak*, továbbá *Bethleni Mihály fia Veres Péternek*, *Bethleni Antal fiai Miklós és Mihálynak*, *Bethleni János fia Andrásnak* és *Zbugyai Simonnak* az emlitett Jakab rokonának s általuk utódaiknak czimert adományozott.

A czimeres levél[1] szövege igy szól.

Relatio Ladislai de Czhap etc. Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus, ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus, tam presentibus, quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine troni cesaree aut regie maiestatis velud (igy) e sole radii, nobilitates legittimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia maiestate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree aut regie claritatis. Sane ad universorum tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod nos attentis et consideratis fidelitatibus et fidelium servitiorum meritis fidelis nostri Jacobi, filii Gregorii de Bethlem, familiaris fidelis nostri Nicolai de Varda, aulici nostri regii, quibus ipse in nonnullis nostris factis et negotiis unacum eodem Nicolao, domino utputa suo, cum nostra serenitate in Alamanie et hiis Lombardie, ac aliis diversis partibus hinc inde procedendo, maiestati nostre, iuxta sue possibilitatis exigentiam studuit, eoque ferventius et diligentius in antea studebit complacere, quo se et suos singularibus honorum gratiis sentiet fore decoratos, hac arma, seu nobilitatis insignia in principio, seu capite presentium litterarum nostrarum depicta et palpatius arte pictoria figurata ac distinctius expressata, prefato Jakobo, et per eum Bartholomeo, Gregorio et Anthonio, fatribus carnalibus, item Petro Veres, filio Michaelis de dicta Bethlem, necnon Nicolao et Michaeli, filiis Anthonii, ac Andree, filio Johannis, de eadem Bethlem, et Symoni de Zbugya, similiter fratribus proximis et consanguineis annotati Jakobi, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et contulimus, ymo ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie

[1] Eredetije az Orsz. Levéltárban DL. 38695. sz. alatt.

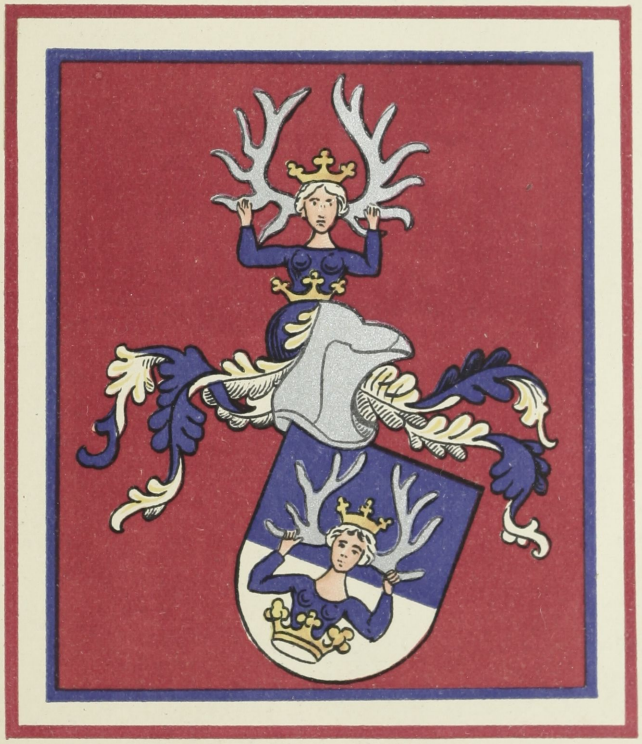

A BETHLENI ÉS ZBUGYAI CSALÁD CZIMERE 1431-BŐL.

concedimus et presentibus elargimur, ut ipsi et eorum heredes ac posteritates universe pretacta arma seu nobilitatis insignia, more aliorum armis huiusmodi utentium a modo inantea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis omnibus, exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, anulis, cortinis, velis, papilionibus, domibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub mere et sincere nobilitatis titulo gestare, iisdemque uti, frui et gaudere valeant atque possint. Quodque ipsi et eorum quilibet cunctaque ipsorum posteritas eisdem gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres, nobilesque et clientes regni nostri armis huiusmodi utentes, quomodolibet de iure, vel consuetudine freti sunt et gavisi, gaudeant et fruantur, ac de tanto singularis et specialis gratie antidoto merito exultent, tantoque ampliori studio ad honorem regalis dignitatis eorum in antea solidetur intentio, quanto se largiori favore regio preventos conspiciunt et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam, presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur impendenti communitas, memorato Jacobo et aliis prenotatis duximus concedendas. Datum Mediolani, feria secunda proxima ante festum beati Thome apostoli, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo primo, regnorum nostrorum anno Hungarie ete, quadragesimo quinto, Romanorum XX. secundo, et Bohemie duodecimo.

A czimereslevél teljesen ép állapotban maradt fenn, eltekintve egykori tulajdonosának azon barbár eljárásától, melylyel a czimert, a nélkül azonban hogy a szöveget csorbitotta volna, az armálisból kivágta, nyilván azért, hogy az armálissal együtt az Orsz. Levéltárba került, meglehetősen kezdetleges czimerfestményt elkészittesse, nem mervén a festőnek az egész armálist odaadni. Szerencse, hogy a kivágott czimer nem kallódott el; különben — miután a szöveg czimerleirást nem tartalmaz, — lehetetlen lenne az adományozott czimert megállapitani.

E czimerlevél Zsigmond királynak az 1431. évben adományozott, eddig ismert czimereslevelei közt a tizenegyedik; pár nappal később kelt, mint a Paczali Peres Andrásé.

A festett czimer az armálison elég ép állapotban van; szinei ugyan helyenként letöredeztek, de kétségtelenül megállapithatók. Méreteit tekintve, Zsigmond szokott armálisaitól teljesen elüt, a czimer feltünően kicsi, talán a legkisebb az eddig ismertek közt. A czimer vörös-fehérkékkel keretelt, egyszerü biborszin táblára van helyezve, a melynek magassága 9, szélessége 7·8 cm.

A czimer leirása a következő: Balra hajlott, kerekalju osztott pajzson háromágu leveles arany koronából kinövő, szemközt néző, kivágott kékruhás, aranykoronás nő, választottan leomló szőke hajjal; fülei helyén egy-egy ötös ezüst szarvasagancscsal, melynek legalsó ágait kezével fogja. A balra fordult csőrsisak disze ugyanaz, azzal az eltéréssel, hogy az agancs hat-hat águ, s a női alak a második növésbe kapaszkodik. Takaró: kék-ezüst.

A czimer teljes magassága 8·2, a pajzs 3·5, a sisak a rajta levő diszszel 4·7. cm.

A czimer nem mondható valami muvészi terméknek. Korántsem oly diszes, mint a Paczali Peres, Berényi Kakas, Krisztalóczi Tarkasis stb. czimereslevelek. Heraldikailag azonban nem lehet ellene kifogást tenni. Motivuma feltünő hasonlóságot mutat a dobai Dobay (Zsigmond, Feldkirchen.....?), Roskoványi (Siebm. III. k. és bárczai Bárczay (Zsigmond, 1421.) családokéival. A szinek megválasztása egészen helyes, a sisaktakarók a két mező szineit mutatják, megfelelően a heraldika idevágó szabályának.

A czimert nyerő két család a zemplénmegyei Bethlen és Izbugya (Izbonya, Zbugya, Zbonya, Zubunya) helységből származik, hol már a XIV. század óta nemesi jogokat gyakoroltak, s igy az oklevél tisztán czimeradománynak tekintendő.

A Zichy okmánytárban[1] olvasható Bethleni Gergelynek, Töttös Lászlóhoz Milánóból 1431. augusztus 31-ikén irt levele, melyben emliti, hogy néhány lova elpusztult, és majd hogy gyalogsorban maradt; ezért kéri őt, küldjön neki egy paripát. Ez az adat is azt mutatja, hogy a Bethleniek közül többen a király szolgálatában állottak; nemkülönben azt is, hogy ez a Gergely, mivel a czimeradományozás már fiát Jakabot éri, időközben meghalt.

Nagy Iván ezt a *Bethleni* családot nem ismeri; mert az általa közölt (II. k 90. l.) Bethleni családdal ez semmiféle kapcsolatban nincs; a *Zbugyai* családból pedig csak Fülöpöt emliti, aki 1430. veszprémi kanonok volt.

Akit egyébiránt e két család leszármazása közelebbről érdekelne, bőséges középkori adatot talál oklevéltáraink majd mindegyikében, az Orsz. Levéltár diplomatikai osztályának gyüjteményében, valamint a jászói konvent és szepesi káptalan levéltárában, a későbbkoriakra pedig az Országos Levéltárban őrzött N. R. A. iratok közt; ez utóbbi gyüjteményből[2] közlöm itt a már kihalt Zbugyai család töredékes leszármazását.

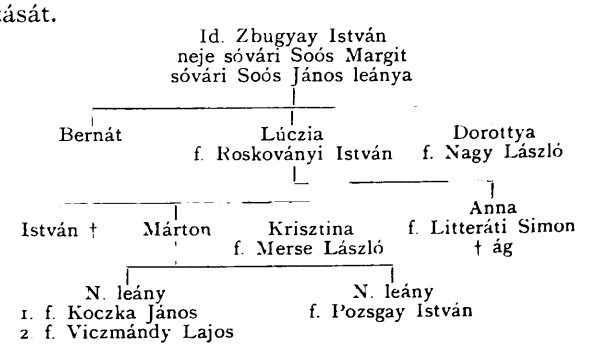

[1] VIII. köt. 458. o.

[2] N. R. A. fasc. 41. No. 49.

HORVÁTH SÁNDOR

Megjegyzés a «Nemzetségi kutatások»-ra.

A Turul 1901. évfolyama 3-dik füzetében megjelent fentebbi czimü igen érdekes értekezésnek a régibb Majádiakra vonatkozó azt az állitását, hogy a sopron vármegyei mai Sz. Margit helység egykori Majád nevével egyéb régi helységeknél többé nem találkozunk, s hogy egy 1219. évi oklevélben előforduló Majád comesnek Majád birtoka a sopron-vármegyei Majádnak felel meg, a történeti adatok megczáfolják.

Tudtommal ugyanis három Majád nevü helységünk volt, melyek közül az egyik régi nevével Középszolnok vármegyében ma is fönn áll; s épen ez a helység az, melyet a tudós kutató — a mint a Turulban olvasom — Sopron vármegyében vélt föltalálni, noha az általa idézett 1219. évi forrás, azaz a Váradi Regestrum szövege szerint Majád comesnek Majád birtoka, azután Somfalva is úgy a multban, mint a mai állapot szerint Középszolnok vármegyében létezett, illetőleg létezik; továbbá ugyanabban a forrásban fölsorolt Hene birtok Bogdány helység mellett Szabolcsmegyében mint puszta ma is ismeretes lévén, semmikép se lehet elfogadni az értekezésnek azt az állitását, hogy Hene Zalamegyében feküdt; mert, hogy ez a birtok tényleg Szabolcs vármegyében van, azt a váradi káptalan 1333. évben kelt bizonyitványában[1] fölsorolt határhelyek is megerősitik, sőt ebből még az is kiderül, hogy az 1219. évi oklevélben említett Urkundnak Hene birtokát utóbb annak fia Miklós is birta.

Egyébiránt, hogy Majád comesnek birtoka csakugyan Középszolnok vármegyében fekszik, s hogy a Majády család a XVIII. század elejéig Középszolnok- és Szabolcs vármegyében virágozván, az utolsó férfitag Majády Gáspár leánya Sára 1710 körül halt meg: arra nézve hivatkozom Balássy Ferencznek a Századokban közölt «Suprutus provincia vagy megye további nyomozása» czimü nagy érdekü tanulmányára,[2] mely Majádot és vidékét behatóan és meggyőzőleg tárgyalja.

A családtörténet érdekében nagyon kivánatos volna tudni, hogy a Gúthkeled nemzetségből származó középszolnokmegyei Majádiak és a sopron-vármegyei Majádiak mikor és hogyan szakadtak ki a közös főtörzsből? A minek tudata a két ág közti kapcsolatra nézve is tájékozást nyujtana. A dolog mai stadiumában bizonyára nagy figyelemre van szükség, hogy a mindkét ágnál előforduló egyenlő személynevek tévedést ne okozzanak; s ezért nincs kizárva, hogy a szóban forgó értekezésnek az 1254. évben kelt adata, mely Majádi Pál comesről szól, talán nem is a középszolnoki, hanem inkább a sopronmegyei Majádi Pálra vonatkozik. A mi pedig az 1259. évben elesett Pordányi Lőrinczet illeti, igen valószinü, hogy itt a sopron-vármegyei Kőhid-pordány (ma Vulka-Pordány) régi birtokosai a Gúthkelediek Bátori vagy valamely másik ágának ősével van dolgunk.

Végezetül megemlitem, hogy Somogy vármegyében is volt egykor Majád nevü helység, a mi kitünik egy 1277. évi oklevélből,[1] melyben a somogy-vármegyei Csege, Al-endréd és Gyógy helységek fordulván elő, ezek társaságában ott szó van «de populis monasterii de Majad». Azt hiszem, hogy e régi, ma nem létező helység is a nevezett somogyi helységek tájékán keresendő, de semmi esetre Sopron vármegyében, a mint ezt egyik jeles tudósunk tevé. Még csak azt jegyzem meg a latin passus értelmezésére nézve, hogy itt valószinüen nem a majádi monostorról, hanem inkább valamely (például a pannonhalmi) monostornak Majádon lakó népéről van szó.

STESSEL JÓZSEF.

[1] Zichy okmánytár, I. k. 415. l.
[2] 1882. folyam, 570. s. k. l.

Buda-Felhéviz mezőváros czimerlevele.

Budának az a része, a mely a mai Viziváros és Ujlak között terül el s térképeinken Országutnak neveztetik, a mohácsi vész előtt *Felhéviz* néven önálló, külön előljárósággal rendelkező mezőváros volt. A kicsiny helység központját a Szt-János vitézek rendháza és ispotálya képezte, a mely védszentje után a Szt-Háromság prépostságának neveztetett. Úgy látszik, a városka területe a prépostság birtokához tartozott s a község fölött a János-lovagok földesúri jogokat gyakoroltak. Azonban szaporodván a lakosság, növekedvén a város, mindinkább kivonni igyekezett magát a földesúri hatalom alól, egyuttal folyvást küzdött a Buda vagy Ó-Budába való beolvasztás ellen. Hogy Buda-Felhéviz a XV. század végén már municipalis jogokkal birt, arról egy 1478-ban kiadott oklevél tanuskodik, a melyet bizonyos ügyben a Szt-Háromsági prépposttal együtt a város *birája és tanácsa* álliott ki. Ez időben azonban még érvényes okleveleket a prépost hozzájárulása nélkül nem adhatott ki a Felhévizi előljáróság, nem pedig első sorban azért, mert nem volt czimere és pecsétje, oklevelei hitelesitésére. Ezen a hiányon a XV. század végső tizedében a város akkori patronusa s a szt-háromsági prépostság kormányzója Laki Thúz Osvát zágrábi püspök segitett, a ki is rábirta II. Ulászló királyt, ajándékozza meg Felhéviz várost czimeres pecséttel, a mely alatt a tanács, más városok szokása szerint okleveleket adhasson ki.

[1] Árpádkori új okmánytár, IX. k. 186. l.

A czimer, illetve pecsétadományt tartalmazó oklevél eredetije a török dulások idején nyomtalanul eltünt. Szerencsére megmaradt az oklevél másolata, a mely úgy a főváros története szempontjából, mint czimertani tekintetből megérdemli a közrebocsátást.

A szöveg századokon át egy pesti provenientiáju formulás könyvben lappangott. Ezt a formulás könyvet a diplomatikusok jól ismerik, Kovachich *Formulae Solennesei* révén, a hol az Nyirkállói Tamásnak, egy a XV. sz. végén élt pesti közjegyzőnek neve alatt szerepel. A könyvnek Nyirkállóitól való részéhez ujabb, XVI. századi kéztől eredő pótlékok járulnak, köztük van a szóban forgó oklevél is.

Kovachich a formulárénak csupán Mátyáskorabeli okleveleit adta ki, a többieknek csak czimeit közölte. Regestái közt bizonyára sokaknak feltünt a következő: *14. Wladislai II. R. Annuentia Sigilli pro Civibus Suburbii Budensis Felhiviz ad Instantiam Osvaldi Episcopi Zagrabien. Praepositi SSS. Trinitatis de Thermis Superioribus Buden. concessi.* Ám a formulárét, a mely Kovachich szerint a pécsi püspöki könyvtár tulajdonát képezte, hiába keresték; a becses kötet eltünt s mai napig sem került elő.

A véletlenség ujabban kezeim közé juttatta a czimerlevélnek a formuláskönyvből még 1830-ban vett másolatát, a melynek hű és hibátlan voltáért kezeskedik a másoló neve. A másoló a fáradhatatlan Podhradczky József volt, a ki a főváros történetéhez gyüjtötte évtizedeken át az adatokat. Fájdalom, az általa összegyüjtött becses anyag, a terjedelmes és alapos monografia nem látott napvilágot. Kéziratát *1205. Fol. Lat.* jelzet alatt a Magyar Nemzeti Muzeum könyvtára őrzi, a hová Jankovich Miklós könyvtárával jutott. Czime: *Historia diplomatica Urbis Budensis et Pesthiensis a primordiis, usque ad annum 1831.* A szerző munkájának csak egy rövid kivonatát adta ki a Tudományos Gyüjteményben, honnan különnyomatban is megjelent 1833-ban Beimelnél, Esztergomban.

Podhraczky kéziratának első kötetében, a 197—198-ik oldalon található a szóban forgó oklevél. Szövege a következő:

Wladislaus dei gratia Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ etc. rex, necnon Silesiæ et Lucemburgensis dux, marchioque Moraviæ et Lusatiæ, ad perpetuam rei memoriam. Cum a nobis per subditos id petitur, quod iustum est et honestum, tam vigor æquitatis, quam ordo exigit rationis, ut eorum præcibus benevole annuamus. Proinde nos, tum accepta supplicatione fidelis nostri reverendi in Christo patris domini Oswaldi episcopi ecclesiæ Zagrabiensis, ac gubernatoris præposituræ Sanctæ Trinitatis de Thermis Superioribus Budensibus, nostræ, pro parte circumspectorum iudicis et iuratorum cæterorumque civium eiusdem ecclesiæ seu præposituræ suburbii huius civitatis nostræ Budensis, vulgariter Felhéviz appelati constitutorum et commorantium propterea porrecta maiestati, tum vero et præcipue ob honorem et reverentiam eiusdem summæ et sempiternæ trinitatis, atque pro utilitate dictæ ecclesiæ sed et augmento prædicti suburbii Felhéviz, animo deliberato ex ex certa maiestatis nostræ scientia, prælatorumque et baronum nostrorum consilio ad id accedente, sigillum cum sculptura trium liliorum, eandem sanctam et individuam trinitatem signantium, ac circumstantia ad id sigillum apta, in argento vel in cupro, aut alio ad id convenienti metallo parandum et fabricandum, eisdem iudici et iuraditis civibus suburbii prædicti duximus annuendum et concedendum; decernentes, ut ipsi a modo deinceps huiusmodi sigillo, quod in perpetuum autenticum esse volumus, ubique ad instar aliarum civitatuum et oppidum, sigilla autentica habentium, omnes litteras eorum causales et alias, quascunque in pendenti et appresso signare et communire, atque his, quorum interesse videbitur edere et emanari facere et generaliter in conficiendis et emanandis litteris, sigillo ipso, eodem libertatis privilegio et prærogativa, quibus aliæ civitates et oppida suis sigillis utuntur, quorumlibet de consvetudine vel de iure uti valeant atque possint. Nos autem nihilominus omnes litteras, que per prædictos iudicem et cives de Felhéviz sub prædicto sigillo, quibuscunque legitime concessæ fuerint, præsentibus autorisantes, tanti vigoris et momenti esse decrevimus, quanti aliarum civitatuum et oppidorum, sigillis utentium, litteræ habentur. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam eisdem iudici et civibus de Felhéviz concessimus præsentes litteras nostras, sigilli nostri secreti munimine roboratas. Datum Bude.

A czimerlevél szövege csonka; hiányzik belőle a keltezés. Annyit azonban elárul a szöveg, hogy az armalis 1490 és 1499 közt kelt, mert a benne emlitett Thúz Osvát püspök csak az előző év októberében nyerte el a felhévizi prépostságot, az 1499-ik év április 16-ikán pedig már elhunyt.

Oklevelünk nem tartozik a teljes szövegü czimerlevelek sorába, a minőkkel királyaink Nagy Lajos óta kedvelt városaikat szokták volt kitüntetni. Nem ad teljes, pajzsra helyezett czimert, hanem csak egyszerü jelvényt, a mely a pecsétre volt vésendő. Magára a jelvényre alig fektet sulyt; a leirás, a mely egyébb czimerlevelekben lehetőleg körülményes szokott lenni, itt elmarad; egyszerüen meg van emlitve, hogy a város, az engedélyezett pecsétre három — a Szent-Háromságot jelképező - liliomot vésethet, a nélkül, hogy a czimerképnek s alapjának szine meg lenne adva. Ellenben erősen ki van emelve az engedélyezett pecsét hiteles és jogérvényes volta; ép oly erővel birjon, mint akármelyik más pecséttel élő város és helység sigilluma s használható legyen akár az oklevelekre függesztve, akár pedig rányomva.

Az ilyen czimeres pecsétet adományozó oklevelek, bár igen ritkák, de nem példátlanok a

mohácsi vész körüli időben. A legkorábbi ismert darab Varasd városnak azon armálisa, melyet 1464 julius 12-én nyert Mátyás királytól.[1] Szövege lényegében megegyezik az itt közlöttel, hanem az oklevél azzal az előnynyel bir a szóbanforgó fölött, hogy benne olyan czimerkép adományoztatik, a melyet Varasd város «*ab antiquo, ex concessione divorum regum Hungarie*» birt s az oklevél élén a pecsét szépen festett képe is ott diszeleg, a miről a szöveg igy tesz említést: «*sigillum honestum cum forma, (quae) in capite seu principio presencium literarum..... arte pictoria figurata est et distinctius expressata.*» A czimerkép leirása a szövegből teljesen hiányzik.

Nem lehetetlen, hogy a felhéviziek armálisán is ott volt a pecsét ábrája, hanem erről a szövegét megőrző formuláskönyvben nincs említés téve.

A mohácsi vészt követő korszakból hasonló czimerlevele van Szatmár városának. Az oklevél János király adománya s 1530-ban kelt eredetijét a városi levéltár őrzi.[1] Formulája a felhévizivel egyezik. A pecsétet ép oly szűkszavuan irja le: «*sigillum cum sculptura unius rosae*». Nevezetes, hogy ez az oklevél egyszerü patens, papirosra irva, a melyrol tehát a festett kép már az oklevél természeténél fogva hiányzik.

Buda-Felhéviz önállósága a XVI. század folyamán megszünt. A török hóditás idején lakóinak száma erősen leapadt; a megmaradtak pedig Ó-Budához csatlakoztak. A város levéltára elpusztult, czimere feledésbe ment s a három liliomot Buda későbbi czimerében hiába keressük.

VARJÚ ELEMÉR.

[1] Kiadta dr. Bojnichich Iván a Viestnik Hiv. Archeološkoga Drustva uj sorozatának első füzetében.

[1] A közelebbi keltezés a rongált eredetin ki nem vehető.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi február 7-ikén *báró Radvánszky Béla* elnöklete alatt rendkivüli ülést tartott, melyen *id. Bánó József*, *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, id. *Daniel Gábor*, *Dézsi Lajos*, *Emich Gusztáv*, *Fejérpataky László*, *Illéssy János*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *ifj. Reissig Ede*, id. *Szinnyei József*, *Varjú Elemér* ig.-vál. tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *Áldásy Antal* jegyző, és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Az ülés egyedüli tárgya *Illéssy János*, és *ifj. Reissig Ede* ig.-vál. tagoknak a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv folytatása tárgyában az 1901 november 28-iki ülés elé terjesztett tervezete volt, mely az ig.-választmány határozatából kinyomatva az ig.-választmányi tagoknak előzőleg megküldetett.

A titkár a tervezetet felolvasván, az ig.-választmány azt pontonként megvitatta és a következő megállapodásokra jutott:

A Magyar Nemzetségi Zsebkönyv második része a nemesi családok ismertetését foglalja magában, első sorban az 1848 előtti korszakban szerepelt vagy nemesitett azon családokat véve figyelembe, melyeknek tagjai a közpályán szerepeltek, vagy állásuknál és vagyonuknál fogva jelenleg is tekintélyesebb szerepet töltenek be.

A családok ismertetésénél a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv I. sorozatánál követett módszer veendő alapul. Ehez képest a család neve és előneve közlése után a család leszármazására és rövid történetére vonatkozó adatok rövid foglalatban közöltetnek, a család és egyes ágai őseinek és születési, halálozási, szereplési dátumaiknak felsorolásával, az elágazások feltüntetéséhez általán szükséges genealogiai táblázatokkal, és a családi czimer pontos leirásával.

Ezt követi az élő nemzedék felsorolása, fő- és mellékágak szerint csoportosítva, a születésükre, állásukra, foglalkozásukra, lakásukra, földbirtokukra, házasságukra vonatkozó pontos adatok feltüntetésével.

Az összeállitás alapjául a történeti résznél első sorban a szakirodalom és a levéltárak anyaga, a nemzedékrendi résznél az egyes családoktól kérdőivek utján beszerzendő adatok szolgálnak.

A kérdőivek a következő rovatokat foglalják magukban:

1. A család neve, előneve és vallása. (Az előneveknél csak az 1848 előtti gyakorlat vagy ujabb megerősités alapján használtak jönnek figyelembe.)

2. A család eredete; a nemesi oklevél helye; hol van az eredeti? A család eredetére világot vető oklevelek eredetiben vagy másolatban megküldendők.

3. Ki volt a család első ismert őse, s kitől jön le a leszármazás szakadatlanul?

4. Mely birtokokra nyert a család királyi vagy nádori adományokat? (A helynév mellé az illető vármegye is kiteendő.)

5. A család nemessége mely vármegyében és mikor hirdettetett ki, és mely vármegyétől nyert a család nemesi bizonyság-levelet?

6. A család jelenlegi nemzedéke mikép ágazott

szét a közös őstől s esetleg mely szakmunkában találhatók erre adatok?

7. A családi czimer leirása.

(A használatban levő családi czimeres pecsétnyomóról két tiszta lenyomat melléklendő.)

8. A jelenleg élő nemzedék: *a)* a családfő keresztneve (ha több névre kereszteltetett, azok mindig felsorolandók), *b)* az elhalt atyának a neve, elhalálozásának helye és ideje, az anyja neve annak megjelölésével, hogy él-e még vagy meghalt? *c)* a családfő születésének helye és ideje, *d)* állása vagy foglalkozása, czimei és rendjelei, *e)* birtoka és állandó lakása, *f)* kivel, hol és mikor lépett házasságra? (A nő születési helye és ideje, és szüleinek neve is kiteendő.) *g)* gyermekei; Név, születés helye és ideje; (ha a gyermekek közül valamelyik már családot alapitott vagy férjhez ment s ha önálló, ezen körülmény a fenti adatok alapján megjelölendő), *h)* a családfő testvérei névszerint és azokra vonatkozó adatok (ugyancsak a fentiek alapján megjelölve), *i)* a családfő atyjának élő testvérei névszerint és azoknak leszármazottai (a mennyiben a családfő ezen adatok birtokában nem volna, annak megjelölésével, hogy e tekintetben a szerkesztőség kihez forduljon).

A kérdőiv annak összeállitója által keltezéssel és nevének aláirásával látandó el.

A kérdőivek szétküldése a szerkesztőség feladata.

Egy kötetben mintegy 400 család ismertetése foglalhat helyet; a kötet iveinek száma 45-ig terjedhet.

Az egyes kötetekben felveendő családok jegyzékét a szerkesztőség a rendelkezésére álló anyaghoz képest saját belátása szerint állapitja meg; a kézirat jóváhagyás végett az igazgató-választmány elé terjesztendő.

A kiadványban czimerrajzok is közöltetnek, és pedig első sorban azon czimerek rajzai, melyek a Siebmacher-féle czimeres könyvben nem jelentek meg; egyébként minden egyes családnak jogában áll czimerét saját költségén fekete vagy szines nyomatban közöltetni.

E megállapodások határozat alakjában kimondatván, az elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *id. Szinnyei József* és *Varjú Elemér* ig.-vál. tagokat kérte fel, s ezzel az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya február 27-ikén tartotta meg ez évi első rendes ülését, melyen *id. Bánó József* másodelnök elnöklete alatt *Barabás Samu*, *Borovszky Samu*, *id. Dániel Gábor*, *Kollányi Ferencz*, *Pauler Gyula*, *ifj. Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *id. Szinnyei József*, *Varjú Elemér* ig.-vál. tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, *Varjú Elemér* ig.-vál. tag felolvasta *dr. Wermer Mór* »Trencséni Csák Máté utódai« czimű dolgozatát, mely a Turulban lát napvilágot.

Ezután a titkár bemutatta Tinódi Sebestyén czimerkérő folyamodásának és 1553 augusztus 25-ikén kelt czimerlevelének fényképeit, melyeket *ifj. Bíró István* m. kir. postatiszt bocsátott a társaság rendelkezésére. A Turul előző füzetében e tárgyban megjelent közlemény kiegészitéseül mindkét oklevél hasonmásban fog a folyóirat legközelebbi füzetében közzététetni.

A folyó ügyek élén a társaság tagjaivá választattak: pártoló tagul *Bronzs Viktor* földbirtokos, Susán, u. p. Rima-Szécs (aj. a titkár), évdijas tagokká *Belházi Bartal Béla* cs. és kir. kamarás, Faddon (aj. Daróczy Zoltán), a *dévai állami főreáliskola* (aj. a titkár), *Dereszkai Huszár Dezső* főszolgabiró, Duna-Adonyban (aj. Sárközy Imre), *Baczkamadarasi Kis Bálint* cs. és kir. kamarás, 1892-től 1901-ig pártolótag, Magyar-Igenben (aj. a titkár), *Rákóczy Aladár*, a m. kir. földmivelésügyi miniszterium könyvtárnoka, Budapesten (aj. Tóth Árpád), a *szamosujvári állami főgimnázium* (aj. a titkár) és *Zombory Géza* m. kir. honvéd-főhadnagy, Kassán (aj. Pettkó Béla és Varju Elemér).

A titkár továbbá bejelentette, hogy *Kollányi Ferencz* az ig.-választmányhoz intézett levélben mondott köszönetet ig.-választmányi taggá történt megválasztatásáért.

A pénztárnok kimutatása az 1901. év számadásairól a költségelőirányzat és a tényleges eredmény összehasonlitásával a következőkben terjesztetett elő.

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1901. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.

	Előirány-zat	Eredmény	Különbözet
	K. f.	K. f.	K. f.
1. Pénztári maradvány 1900-ról	590 54	590 54	— —
2. Értékpapirok kamatai	976 —	996 —	+ 20 —
3. Be nem fizetett alapitványok kamatai 5%	270 —	240 —	— 30 —
4. Pártoló tagok után	2700 —	2659 70	— 40 30
5. Évdijas tagok után	2500 —	2559 —	+ 59 —
6. A Czimeres Emlékek I. és II. kötetére	1686 65	1721 18	+ 34 53
7. A társulati kiadványok eladásából	660 —	674 10	+ 14 10
8. Alapitvány-befizetés	600 —	600 —	— — —
9. Postai megbizások költségeiből megtérülés	35 —	42 34	+ 7 34
10. Rendkivüli bevétel	20 —	25 71	+ 5 71
Összesen	10108 57	10108 57	+ 70 38

A tényleges bevétel e szerint 70 kor. 38 fillérrel több az előirányzatnál.

Kiadás.

	Előirányzat K. f.	Eredmény K. f.	Különbözet K. f.
1. Személyi járandóságok	1500 —	1500 —	— —
2. Pénztárnok külön pótléka	100 —	100	
3. Irói és szerkesztői tiszteletdijak	1450 —	1458	+ 8
4. Négy füzet nyomása s egyéb nyomdai költségek	2850 —	2698 60	— 153 40
5. Szinnyomatok készitése	500 —	620 —	+ 120 —
6. Metszetek, rajzok, készitése	200 —	219 88	+ 19 88
7. Postai megbizások	80 —	79 55	— 45
8. Irodai átalány	120 —	120 —	— —
9. Társulati szolga dija	120 —	120 —	— —
10. Ujévi ajándékok, másolatok stb.	240 —	258 90	+ 18 90
11. A Czimeres Emlékek I. és II. köt. kiadási költségei	2000 —	1721 18	278 82
12. A Nemzets. Zsebkönyv folytatására	200 —	200 —	— —
13. Tőkésités	600 —	568 94	— 31 06
14. Rendkívüli kiadás	20 —	10 —	— 10 —
Összesen	9980 —	9673 05	— 306 95

A tényleges kiadások tehát 306 kor. 65 fillérrel kevesebbet tesznek ki, mint az előirányzatban.

Előirányzott maradvány 58 kor. 19 fill.
Tényleges maradvány 435 « 52 «
A többlet tehát 377 kor. 33 fill.

Vagyonállás: 1901. deczember 31-ikén:

1. Értékpapirokban (24,800 K. koronajáradék, 200 K. jelz. hitelbanki nyer. kölcs.-kötvény) 25,000 kor. — fill.
2. Kötelezvényekkel biztositott alapitványok 4400 « — «
3. Kötelezvény nélküli alapitványok 1000 « — «

Az alapitványok összege 30,400 kor. — fill.

4. A Nemzetségi Zsebkönyv tartalékalapja 400 kor. — fill.
5. A Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdaköltségeire a takarékpénztárba elhelyezve 269 « 46 «
6. Az 1901. évi pénztári maradvány 435 « 52 «

Összes vagyon 31,504 kor. 98 fill.

A pénztári kimutatással kapcsolatosan a számvizsgáló bizottság előadója *Borovszky Samu* ig.-vál. tag felolvasta a bizottság jelentését az 1901. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén a titkár által bemutatott 1902. évi költségvetési tervezetről.

A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő:

Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1901-iki pénztári állapotának és számadásának megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a folyó évi február 14-ikén teljesitett számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni:

Eljárásunkban az eddig szokásos módot követvén, mindenekelőtt a pénztári naplókönyvet vizsgáltuk át s annak 1901. évi minden egyes tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdij befizetésére nézve pedig a tagok nyilvántartási könyvében is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s azt 1901 deczember 31-ikével 10,108 kor. 57 fill. bevétellel, 9673 kor. 05 fill. kiadással és a folyó 1902. évi költségelőirányzatba első bevételi tétel gyanánt átviendő 435 kor. 52 fill. pénzmaradványnyal lezártuk.

Ezután a kézi pénztárt vizsgáltuk át. A pénztár 1902. évi tételeit, kezdve a mult évről átvitt és fentebb kimutatott 435 kor. 52 fillérnyi pénzmaradványnyal, bezárólag február 14-ikéig, összegeztük és 1300 kor. 22 fill. bevételt, 626 kor. kiadást, vagyis 198 kor. pénzmaradványt állapitottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézi pénztárban fedezetül 300 koronát takarékpénztári könyvben, 198 koronát előlegnyugtákban, 176 kor. 22 fillért készpénzben, minélfogva a kézi pénztárt hiánytalannak jelenthetjük.

Vizsgálat alá vettük ezután a törzsvagyon-könyvet. E szerint a társaságnak a mai napon 6 ezer koronás (6000 kor.), 36 négyszáz koronás (14,400 kor.) és 33 kétszáz koronás (6600 kor.) alapitó tagja lévén, az alapitók száma a mult évihez képest kettővel emelkedett. A felsorolt, összesen 27,000 koronát tevő alapitványokból be van eddig fizetve 21,600 kor. és fizetetlen még 5400 korona. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben biztositva van 4400 kor., a miről közvetetlen szemlélet és számbavétel alapján meggyőződtünk, ellenben 1000 kor. kötelezvényekkel biztositva nincsen.

A társulat törzsvagyonához tartozik még az az alapitványi természettel nem biró 3400 kor. összeg is, a mely megtakaritásokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyona összesen (27,000 + 3400) 30,400 koronát tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 21600 kor. befizetett alapitvány és a megtakaritott 3400 kor., összesen 25000 kor. az osztrák-magyar banknál őriztetik, a bank 6 db betéti jegyének megtekintése által győződtünk meg.

Ezek szerint a társaság teljes vagyonállása a fentebb emlitett 30,400 kor. törzsvagyonnal, továbbá a Középkori Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdai költségeire félretett 269 kor. 46 fillérrel s a Nemzetségi Zsebkönyv költségeire fentartott 400 koronával (mely utóbbi 669 kor. 46 fillért tevő összegek két külön takarékpénztári könyvecskére tetettek le), végre a mult évi 435 kor. 52 fillérnyi pénztári maradványnyal, tehát 1901. évi deczember 31-ikén összesen 31,504 kor. 98 fillérrel állapittatott meg.

A mi az 1901-iki zárszámadási eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárszámadásnak részletes összehasonlitását a mellékelt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a bevételek az előirányzatnál kedvezőbb eredményt tüntetnek elő, a mennyiben 435 kor. 52 fillérrel több vétetett be; a kiadások is 306 kor. 95 fillérrel tettek kevesebbet, mint a mennyi előirányoztatott. Ugy, hogy az előirányzott 58 kor. 19 fill. maradvány helyett a tényleges maradvány 435 kor. 52 fillér. A többlet tehát 377 kor. 33 fillér.

Mindezek után jelentvén azt, hogy a t. elnökség az elmult évben is reálisan és körültekintőleg gazdálkodott, javasoljuk a tekintetes választmánynak, hogy

Tóth Árpád társasági pénztárnok urat a mult 1901. évi számadásokra nézve a szokásos fentartással felmenteni méltóztassék.

Áttérve ezek után a titkártól előterjesztett 1902. évi költségvetési javaslatra, annak egyes tételeit az eddigi tapasztalatokkal, a mult év eredményeivel s a jövő szükségleteivel megokoltaknak véljük. Szerencsénk van tehát a költségvetést 9229 kor. 98 fill. bevétellel, 9100 kor. kiadással s igy 129 kor. 98 fillérnyi előirányzott pénzmaradványnyal a tekintetes igazgató-választmánynak elfogadásra ajánlani.

Budapesten, 1902 február 14-ikén.

Szinnyei József s. k. számv. biz. tag. *Borovszky Samu* s. k. számv. biz. tag.

Éble Gábor s. k. számv. biz. tag.

A számvizsgáló-bizottság jelentése egész terjedelmében tudomásul vétetvén, az igazgató-választmány *Pauler Gyula* ig.-vál. tag inditványára ismételten utasitotta az elnökséget, hogy a kötelezvény nélküli alapitók alapitványi ügyeinek rendezésére a szükséges lépéseket megtegye és eljárásának eredményéről az igazgató-választmány elé jelentést tegyen. Egyébkényt a számvizsgáló-bizottságnak buzgó fáradozásaért köszönetet szavazva, *Tóth Árpád* pénztárnoknak a felmentést a szokásos fentartással megadta.

A számvizsgáló-bizottság ajánlata alapján a társaság költségvetése az 1902. évre a következőkép állapittatott meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1902. évre.

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány 1901-ről	435 kor.	52 fill.
2.	Értékpapirok kamatai (24,800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyer.-kölcsönkötvény után 4%)	1000 «	— «
3.	5400 kor. be nem fizetett alapitvány után 5%	270 «	— «
4.	Pártoló tagok után	2700 «	— «
5.	Évdijas tagok után	2500 «	— «
6.	A Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdai számlájára a takarékpénztárban elhelyezve	269 «	46 «
7.	A társulati kiadványok eladásából: *a)* a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből 1600 kor., *b)* egyéb kiadványokból 200 kor.	1800 «	— «
8.	Alapitvány-befizetés	200 «	— «
9.	Postai megbizások költségeiből a várható megtérülés	35 «	— «
10.	Rendkivüli bevétel	20 «	— «
	Összesen	9229 kor.	98 fill.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)	1600 kor.	fill.
2.	A Turul irói és szerkesztői tiszteletdijai *(a)* 25 iv irói dija, ivenként 48 korona 1000 kor.; *b)* szerkesztés ivenként 10 k., 250 kor.)	1450 «	«
3.	A Turul 4 füzetének nyomatása és egyéb nyomdai költségek	3000 «	— «
4.	Szinnyomatok készitése	600 «	«
5.	Metszetek, rajzok készitése	250 «	— «
6.	Postai megbizások	80 «	— «
7.	Irodai átalány	120 «	— «
8.	Társulati szolga dijazása	120 «	— «
9.	Ujévi ajándékok, pénzbeszedési dijak, másolatok stb.	260 «	— «
10.	A Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdai számlája	800 «	«
11.	A Nemzetségi Zsebkönyv II. sorozatának előmunkálataira	600 «	— «
12.	Tőkésités	200 «	— «
13.	Rendkivüli kiadás	20 «	— «
	Összesen	9100 kor.	— fill.
	Előirányzott maradvány	129 kor.	98 fill.

Az évi nagygyülés idejének és tárgysorozatának megállapitása tárgyában a titkár utasittatott, hogy javaslatát az őszi ülés elé terjessze.

Végezetül bemutattatott a pénztárnok jelentése a pénztár állásáról, mely szerint az ülés napjáig befolyt 1360 kor. 52 fill., kiadatott 632 kor. 16 fill., maradvány 728 kor. 36 fill., vagyonállás: értékpapirokban 25,000 kor., kötelezvényekkel biztositott alapitványokban 4400 kor., kötelezvény nélküli alapitványokban 1000 kor., a Nemzetségi Zsebkönyv tartalékalapja 400 kor., a Czimeres Emlékek II. kötetének költségeire félretéve 269 kor. 46 fill., pénztári készlet 728 kor. 36 fill., összesen 31,797 kor. 82 fill.

A jegyzőkönyv hitelesitésére az elnök *id. Dániel Gábor* és *id. Szinnyei József* ig.-vál. tagokat kérte fel és ezzel az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

Néhány észrevétel Varjú Elemér urnak «Czimerlevél hamisitások és hamisitók» czimü czikkemre tett megjegyzéseire.

Varjú Elemér ur a «*Turul*» 1901. évi 4. füzetében a «*Nagy Iván*», III. évf. 1—8. füzeteiről irt ismertetése során, az általam a nevezett folyóirat 7—8.

füzetében «*Czimerlevél hamisitások és hamisitók*» czim alatt alkalomszerüen, az éppen rendelkezésemre állott anyag alapján megirt szerény czikkemről is megemlékezvén, arra néhány biráló megjegyzést tett; ezen megjegyzéseire óhajtok most néhány sorban válaszolni.

Hogy miért nagy kár, hogy jórészt ismert, *(de ily irányban fel nem dolgozott)* s egy darab *(tulajdonképen két darab)* kivételével mind Abaujmegye levéltárából eredő anyagot használtam, azt igazán nem tudom és nem értem?! Nem akartam az összes megyei levéltárakban található hamisitásokat ismertetni és ezt a czikk folyamán sehol nem is igértem! Mondom, *alkalomszerüen*, és az éppen rendelkezésemre állott anyag alapján irtam azt. Miért haragszik hát *Varjú ur* éppen Abaujvármegye levéltárának az anyagára? A mi pedig a Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegye levéltárában őrzött «vagy egy tuczat» hamisitást illeti, nos hát azokat az idézett folyóirat 9—10. füzetében elég részletesen dolgoztam fel!

A Malontai *(nem Malonyai!)* vagy Tolnai Balogh Eliás palimpsestus armálisát illetőleg *Varjú urnak* a «Turul» idézett helyén adott ismertetéséből a következő két állitását vontam kétségbe:

1. Hogy «a hamisitó a formulát Zsigmond egy czimerleveléből vette». Mert, mint emlitém, már magának a czimnek azon része «*necnon Slesie et Lucemburgensis dux, ac Moravie et Lusatie marchio*», legalább is (!) I. Mátyás király korabeli formuláréra mutat. Hogy azután ezen czimbővülést II. Ulászló király is használta és hogy *esetleg* valamely II. Ulászló király-féle armálist is használhatott, vagy használhatott volna, az természetes! De hogy a hamisitó a czimet Ulászló valamely eredeti oklevéléről és főleg arról, a melyet aztán armálissá gyurt át, *nem vette, sőt nem is vehette*, az kétségtelen; mert Ulászló privilegiális levelein a király cziméből ennél többet, mint «*Nos Wladislaus dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc.*» nem talált volna!

2. Hogy «készitési idejét *a rajta levő jegyzések* és külső kinézése után a XVI. század második felére tehetjük». Ismétlem, hogy ezek alapján nem lehet azt megállapitani! Mert a *Varju ur* emlitette *feljegyzéseket* (igy!) nem találom rajta és nem is fogja senki sem megtalálni, mert az armális hátán XVII. vagy XVIII. századi irással csakis ez áll: «*Pro Helia Balogh*». A mi a «külső kinézés»-t illeti, hát igen, régi szinezetét éppen csakis palimpsestus volta adja meg. Ezt a körülményt pedig a hamisitás korának megállapitásánál, nézetem szerint, nem lehet és nem is szabad figyelemre méltatni!

Azt pedig nem állitom sehol, hogy «*megdönthetetlen biztossággal mondható*, miszerint a XVII. század végén, vagy a következő elején készült».

Mert én csak annyit mondottam, hogy «maga a irás, mely különben ügyetlen kezü emberre vall, *arra enged következtetni*, hogy a hamisitás a XVII. század végén, vagy tán a XVIII. század legelején készült».

Hogy pedig egy II. Ulászló király korára készült hamisitásnál nem lehet XI., XII., XIII., XIV. vagy XVII., XVIII. századi irásról szó, azt hiszem, hogy fölösleges különösebben kiemelni! Mert csak természetes, hogy ha II. Ulászló korára hamisit, akkor azt XV—XVI. századi jellegben fogja tenni! Olyan hamisitó, azt hiszem, még nem letezett, a ki, mondjuk, a XVI. század jellegére czélzó hamisitványát a XVII. vagy XVIII. századnak megfelelő modorban készitette volna azért, hogy mégis mindenki XVI. századinak tartsa!

A czimerábra, melyet *Varjú ur* jóval erősebb tanubizonyságként emlit fel, *egyáltalán nem bizonyit semmit sem*; és pedig azért nem, mert az hamisitvány! A *Varjú ur* által e körül folytatott okoskodásból az a tétel következnék, hogy: «*Minden hamisitás azon korból való, a melynek jellegét magán viseli!*» Csakhogy ez nem áll! Mert vannak és lehetnek ugyan egykoru hamisitások, de viszont tudjuk, hogy a hamisitók mindig nagyon szerettek régibb korra hamisitani, a mi természetes is, mert igy kevésbé voltak annak a veszélynek kitéve, hogy hamisitásukat valaki felismeri.

A sisakot és takarókat pedig azon egyszerü okból is elhagyhatta, hogy ne kelljen annyit fáradnia, egyszóval, hogy könnyebben essék tul a hamisitáson.

Ujból végignéztem egy csomó Zsigmond-, I. Mátyás- és II. Ulászló-féle armálist és ezek alapján most is csak azt állitom, hogy mindezek irásának jellegétől végtelen messze áll! *XVI. században készült hamisitványnak semmiképpen sem mondható.* A különben nehezen hozzáférhető hamisitványnak teljes szövege ez:

Manu propropria *(igy!)* domini regis. Wladislaus dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie, Rame Bervie *(igy!)* [G]allitie, Lodomerie, Comanie, Bulgarie rex, necnon Slesie et Lucemburgensis dux, ac Moravie et Lusatie marcio, tibi fideli nostro, nobili Helie Balogh de Malonta, salutem, gratiamque nostram regiam, et optati favoris incrementum. A claro lumine troni regie [maiestatis] veluti e sole radii nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia claritate dependunt *(igy!)* ita, (ut) omne nobile et generositatis insigne a gremio [proven]iat regie dignitatis. Proinde tum ad nonnullorum fidelium nostrorum (humilime) suplicationis instantiam per eos pro tui parte, nostre (propterea) maiestati porrecte, tum vero attend[endo et] considerando fidelitatem et fidelium servitiorum merita, que tu, uti didicimus, primum sacre huius regni nostri Hungarie corone, et deinde maiestati nostre cum omni fidelitatis perseverantia, ferventisque animi zelo, pro locorum et temporum diversitate exhibere studuisti, te igitur prefatum Heliam Balog, ac dominam Ursulalam *(igy!)* consortem tuam, quamvis, ut asseris, *ab antiquo non ignobilem te esse*, et deinceps heredes

vestros, omnemque posteritatem, consideratione premissorum servitiorum, virtutumque tuarum, volentes congruo prevenire honore, et dignis decorare titulis, de regia nostra gratia et benivolentia, ac ex certa nostra scientia, deque plenitudine regalis nostre protestatis, duximus nobilitandos, ac in numerum et cetum verorum nobilium regni nostri agregandos et connumerandos, atque ut vos, vestraque posteritas universa, filiique tui Ladislaus, Barnabas et Benedictus Balog de Malonta, seu de Tholna, *filiique et nepotes illorum, in filios filiorum*, et eorum posteritas iterum universa, huiusmodi nobilitatis titulo liberius uti possitis, hec arma, seu huiusmodi vestre nobilitatis insignia, prout et quemadmodum ipsa in principio, seu capite presentium litterarum nostrarum pictoris artificio, suis apropriatis coloribus figurata sunt, et depicta, vobisque et cuilibet vestrum in solidum, ex eadem regia nostra libertate et beneficentia dantes et conferentes. Imo damus et conferimus, et presentibus elargimur, ut vos, vestrique heredes et posteritates universe, pretacta arma, seu nobilitatis insignia, more aliorum armis utentium, amodo in posterum ubique in preliis, haustiludiis *(igy!)*, torneamentis, duellis, ac aliis omnibus et singulis exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, [v]elis, tentoriis, cortinis, anulis, ac papilionibus, ac generaliter in quarumlicet rerum et expeditionum generibus, sub more *(igy!* mere h.) et sincero *(igy!* sincere h.) [nobili]tatis titulo ferre, gestare, omnibusque et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri nobiles proceres, milites et clientes regni nostri armis utentes, quomodo libet de iure, vel consuetudine utuntur et fruuntur, uti, frui et gaudere possitis et [va]leatis, vestraque universa posteritas valeat *pari modo* (?!). De talismodi igitur singularum *(igy!)* et specialis nostre gratie antidoto merito exultetis, et tanto ampliori studio ad honorem regie maiestatis vestra de cetero solidetur intentio, quanto vos largiori favore regio preventos esse conspicitis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarie utimur appensione communitas, vobis et predicte posteritati vestre duximus concedendam *(igy!)*. Datum Bude, feria quarta proxima post festum pentecostes, anno (domini) millesimo quadringentesimo nonagesimo nono, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno decimo, Bohemie vero vigesimo nono.[1]

Horváth Sándor.

Csoma József. A nemezetségi czimerek tanulmánya. Székfoglaló értekezés, olvastatott a M. T. Akadémia II. osztályának 1900. október 15-ikén tartott ülésében. Budapest, kiadja a M. T. Akadémia, 1900. 8-r. 23 old.

Magyarországon, a hol a czimer- és családtan művelését igen sokan csak valami tudományos szinezetü mükedvelő foglalkozásnak tekintik, nem mindennapi dolog, hogy valakit a Magyar Tudományos Akadémia ép e téren kifejtett munkásságáért választson tagjai közé. Ez a ritka kitüntetés a Turulnak egyik régi munkatársát, Csoma Józsefet érte, a kinek érdemeit a Turul olvasói előtt méltatni fölösleges lenne, miszen azok a becses dolgozatok a melyek számára az Akadémia elismerését megszerezték, kevés kivétellel folyóiratunkban jelentek meg.

Székfoglaló értekezését természetesen a heraldika köréből választotta. E munkájában rövidre szabott összefoglalást nyujt azokról az eredményekről, a melyekre a nemzetségi czimerek tanulmányozása vezetett. Először felsorolja az eddig megállapitott nemzetségi czimereket; számuk nem nagy, mindössze huszonegy. Ezt a számot Csoma ezuttal kettővel növeli s rekonstruálja a Póki és a Katiz nemzetség ősi czimerét. Az előbbié ötszirmú rózsa, az utóbbié kékben arany oroszlán. Ezután az összegyüjtött adatokból fontos és a jövő kutatásoknak irányt szabó elvet von le, a mikor kimondja, hogy a nemzetségeknek csak egy kis része viselt czimert, illetve, hogy a magyarországi családi czimereknek csak igen kis százaléka vihető vissza addig a korig, a mikor a nemzetségi kapocs még fennállott; a miből következik, hogy ismert nemzetségi czimereink száma a leggondosabb kutatások révén sem lesz valami nagyon megnövelhető. Úgy a már kiadott, mint a még remélhető nemzetségi czimerek kevés kivétellel jövevény nemzetségekéi, a melyeknek ősei a legtöbb esetben régi hazájukból a czimert már magukkal hozták.

Az értekezést hét ábra illusztrálja, közülök kiváló érdekkel bir egy eddig kevesek által ismert, a mohácsi vész előtt adományozott czimer kicsinyitett rajza: aranyban jobbra fordult pánczélos vitéz, jobbjában vágásra emelt palossal, a melynek párja derekára van övezve; a vitéz lábánál kicsike vörös paizs van, benne stilizált fehér rózsa. E czimert 1509-ben II. Ulászló király adományozta Muronyi *Veér* Andrásnak, a királyfi főétekfogójának. *V. E.*

Vas Miklós. A Királyi Könyvek székely oklevelei. Különlenyomat az Erdélyi Múzeum 1900. évfolyamából. Kolozsvár, Ajtai K. Albert, 1900. 8-r. Czimlap és 55 old.

E jegyzék egészen mást tartalmaz, mint a mit czimében igér. Anyagát nem a *Királyi Könyvek*ből meriti, a melyekről az Illéssy és Petkó-féle 1895-ben megjelent jegyzék úgy is kellő tájékozást nyujt, hanem azokból az erdélyi fejedelmi igtatókönyvekből, a melyek a gyulafejérvári káptalan és a kolozsmonostori konvent levéltárával kerültek az Országos Levéltárba. Ezen igtatókönyvek, számszerint harminczegy, az erdélyi fejedelmek adományleveleit tartalmazzák, János Zsigmondtól Apaffy Mihályig. A bennök foglalt ne-

[1] Horváth úr észrevételeire akkor fogunk válaszolni, ha a szóban forgó hamisitványt Abauj vármegye levéltárából használatra megkaptuk. *Szerk.*

meslevelek jegyzékét a Turulban tette közzé Tagányi Károly, a mit Vas Miklós azonban szükségtelennek vél megemliteni. Pedig munkája, annak daczára, hogy abba még az exemptiókat, birtokadományozásokat (nemesités nélkül), sőt a községi kiváltságleveleket is felvette, mégsem pótolhatja vagy egészitheti ki a Tagányi lajstromát, miután — erről a két jegyzék összevetése rögtön meggyőz — csak szemelvényeket tartalmaz és tömegesen elhagyja a kétségtelen «székely» armálisokat.

Nagy kár, hogy a szerző egy szóval sem mondja meg, mi alapon vette fel csupán a nála levő adományokat a «székely oklevelek» közzé, holott kétséget sem szenved, hogy az erdélyi igtatókönyvek nemeslevelei legnagyobb részben székelyeknek szólnak, a kik kevés kivétellel a XVII. században lettek nemesekké. Kivánatos volna, hogy munkáját mielőbb átdolgozva és kiegészitve ujból kiadja, mert mai alakjában csak a kutatók megtévesztésére szolgál. *Cs.*

Matunák Mihály. Korpona várkapitányai. Korpona, Iœrges Ágost özvegye és fia, 1901. 8r. 89 oldal s egy tábla melléklet.

Szerző neve régóta ismeretes a történetkedvelők előtt. Tartalmas monográfiái sürün követik egymást s mindegyik bőséges anyagot szolgáltat a hazai genealogiához. Jelen füzetében a hajdan fontos erősségnek s kulcsos városnak Korponának kapitányait állitja össze, elmondva mindegyikről az összegyüjthető életrajzi adatokat. A várnagyok sorát Palásty Bertalan és László (1444) nyitják meg és Gyarmati Balassa Adám báró (1686—1701) zárja be. Mondanunk sem kell, hogy a kötetben egész sereg felvidéki családról találunk adatokat. Az ilyen monografiákból általán véve sokat meritheti a genealogus, ám de a bennük foglalt adatok kiböngészése rengeteg fáradtsággal jár. Matunák munkájához azonban kitünő tárgymutató járul, a mely az összes nevekről tájékoztatja az olvasót. Kivánatos lenne, hogy példáját sokan követnék.

A Deési Daday család genealogiája. Irta III. István. Deés, Demeter és Kiss, 1901. 8-r. 127 old., 3 lev. és egy leszármazási tábla.

E munka nem a nyilvánosság számára készült s igy rá a szokott irodalmi mértéket nem alkalmazhatjuk. Irója főként arra törekedett, hogy családja hajdan szerepelt s ma élő tagjairól lehetőleg minden fontosabb adatot összegyüjtsön. Összeállitja a leszármazást is az első ismert őstől, a XVII. században élt Daday János ev. ref. esperestől kezdve. Valószinü, hogy ezen Daday János leszármazója vagy rokona volt azon *Oláh* másként *Dadai* Andrásnak, a ki III. Ferdinánd királytól 1654 márczius 24-ikén czimeres nemeslevelet nyert. A János ága Szolnok-Doboka vármegyében telepedett le s itt szerepelt a XVII. század dereka óta. Tagjai megyei hivatalokat viseltek és gazdálkodtak. A szabadságharczban a családnak majdnem összes fegyverbiró tagjai részt vettek; többen közülök a fegyverletételt követő időben hosszas fogságot is szenvedtek.

A család czimere régi pecsétek után megállapitva a következő: határozatlan szinü mezőben zöld talajon álló, kivont kardu pánczélos vitéz; takaró és sisakdisz ismeretlen. *Ú. R.*

Zimmermann Franz. Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation. Zweite Auflage. Hermanstadt, 1901. 8-r, 3 lev., 201 old.

Zimmermannak 1887-ben a fentebbi czim alatt megjelent munkája most második kiadásban látott napvilágot. Ez ujabb kiadást azonban bátran egész uj munkának tekinthetjük, annyira megnőtt s megváltozott. Világos képet nyujt a kitünő rendben tartott nagyszebeni levéltárról s megbecsülhetetlen segédeszköz a kutatóra nézve. Az óriási anyagot két részre osztja: oklevelekre és iratokra (Akten); ez utóbbiak minőségük szerint igen sok osztályba vannak sorolva, mindenik megfelelvén Nagyszeben város és a szász egyetem egy-egy ügyosztályának. Függelékül a levéltárban levő kéziratok, névmutatók, törvénykönyvek ismertetését és a kézikönyvtár lajstromát kapjuk. Van egy különlegessége is a könyveknek: a régi Erdély községeinek névmutatója magyar, székely és szász részekre osztályozva. Ezt a névtárt nem ártana azoknak a szász honfitársainknak tanulmányozni, a kik a közelmultban a magyar helységnevek ellen azon az alapon folytattak elkeseredett háborut, hogy a német elnevezések jóval régebbiek, mint a — szerintük — csak ujabb korban lábrakapott magyarok. A Zimmermann nagy szorgalommal összeállitott lajstroma első pillantásra megmutatja, hogy az oláhság a legtősgyökeresebb szász helyek neveit is majdnem kivétel nélkül a magyar kifejezéstől kölcsönözte, a mi világos bizonyiték arra, hogy a magyar nevek használata megelőzte a németekét.

Megjegyezzük még, hogy a nagyszebeni levéltárban számos czimeres nemeslevél is őriztetik. Ezekből a munka megemliti a következőket: *Raizner* János cz. nemeslevele 1649-ből (II. Rákóczy Györgytől); *Simonius* Jánosé 1668-ból (I. Apaffy Mihálytól); *Frank* Bálinté 1692-ből (I. Lipóttól); a *Zabanius* családé 1698-ból; *Reiszner* György és Mártoné 1701-ből; *Vachsmann* Andrásé 1715-ből; *Kinder* Jánosé 1720-ból; *Schuller* Györgyé 1742-ből; *Vieland* Andrásé 1742-ből; *Waldhüter* Andrásé 1742-ből. *X.*

Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft «Adler». Neue Folge. IX—XI. Band. Wien, 1899—1901. 4r. IV lev., 252 old.; 3 lev., 326 old., 17 tábla és 3 lev., 156 old., 12 tábla.

Az osztrák czimertani társulat évkönyveiből egyszerre hármat mutatunk be ez alkalommal, a IX., X. és XI-ediket. A két elsőt külön ismertetni fölöslegesnek látszott, miután nagyon kevés bennük a magyar vonatkozásu anyag; az utolsóban azonban a magyar családtörténet külföldi képviselője, a fáradhatatlan Wertner Mór ismét megjelent egy tartalmas dolgozattal, a mely megérdemli, hogy érette s vele az utolsó három évben megjelent évkönyvet röviden bemutassuk.

Sorba menve a köteteken, a kilenczediket emlitjük először. Egy rövidebb dolgozaton kivül, a melyben *Lampl* József dr. a Kierlingek XI—XIV. századi regestáit közli, egyetlen munka foglalja el az Évkönyvet *Ausserer* Károlytól: *A nonsbergi nemesség* czimmel. Nonsberg (Val di Non) Dél-Tirolnak egyik kastélyokban s nemesi udvarházakban bővelkedő vidéke, a melynek hübérura a középkoron át a trienti püspök volt. A természeti kincsekben szegény, de festői szépségü kis tartományt nagyszámu nemesség lakta. A gazdagabb s előkelőbb családoknak a középkor végén sikerült a trienti püspökség fenhatósága alul kiszabadulni, mig a nemesség zöme testületté csoportosult s afféle nemesközséget alkotott, a minők 1848 előtt hazánkban szép számmal voltak. «Nobili rurali»-knak nevezték magukat és személy szerint is nemesi kiváltságokat élveztek. 1805-ben hivatalos összeirás szerint 420 családból állt a nonsbergi nemesség, a melynek nagy része ekkor már teljesen elparasztosodott. 1806-ban a bajorok elfoglalták Tirolt s Nonsberg is Bajorországhoz csatoltatott. Ez a foglalás végzetessé vált a nobili ruralikra; Miksa bajor király megsemmisitette kiváltságaikat és a köztük lakó parasztsággal egyenlővé tette őket. Ezt a rendelkezést Tirol visszahóditása után az osztrák kormány is érvényben hagyta, bár az egyes családoknak a nemességét — ha kellőleg igazolni tudták — elismerte.

A dolgozatot régi várak s kastélyok képei és számos szép czimerrajz illusztrálja.

A nonsbergi nemességből egy család Magyarországba is leszármazott s ez a *Migazzi* grófok nemzetsége, a mely Mihály Gáspár gróf személyében 1769-ben magyar honosságot nyert.

A tizedik kötetben *Hauptmann* a közép-rajnamenti nemességet csoportositja czimerábrái szerint, kimutatva, hogy a közös czimerü családok egymással vérségi összeköttetésben állanak. *Handel-Mazzetti Viktor báró* Rathalminger Gergely 1428-iki czimeres sirkövét ismerteti s ezzel kapcsolatban a genealogiai munkákban mellőzött ősi felső-ausztriai Rathalminger családot. *Schlippenbach* Albert gróf egy családi levéltárában őrzött XVI. századi bibliát mutat be, a mely a Praunfalk bárók tulajdonát képezte s tele van genealogiai feljegyzésekkel. *Haan Frigyes báró* az egykori alsó-ausztriai *Landmarschallamt* birósága nál kihirdetett s deponált végrendeletek kivonatait közli. A végrendelkezők közt néhány magyar is akad: *Batthyány* Károly grófné szül. *Strattmann* Teréz 1753. VI. 11.; *Eszterházy* Pál herczegné szül. *Tököly* Éva 1711. VII. 1.; *Eszterházy* Pál herczeg 1713.; *Eszterházy* József Antal gróf, 1721.; *Eszterházy* herczegné szül. *Dessana* Anna Margit márkinő, 1749. X. 19.; *Kohary* András József gróf. 1757. IX. 18.; *Kohary* István gróf 1757.; *Megyeri* Zsigmond, 1656. V. 25.; *Megyery* György báró, 1704. I. 22.; *Megyery* Izabella bárónő, szül. *Verdenberg* grófnő, 1745, V. 14.; *Nádasdy* Pál gróf, 1721. VII. 30.; *Pálffy* Anna Terézia grófné, 1683. III. 20.; *Pálffy* Miklós gróf és neje *Harrach* Eleonora grófnő, 1680.; özv. *Pálffy* Miklósné *Harrach* Eleonora grófnő, 1680. X. 10.; *Pálffy* Miklós József gróf, 1707; özv. *Pálffy* Szidónia Ágnes grófné szül. *Liechtenstein* herczegnő, 1718. I. 9.; *Pálffy* Katalin Erzsébet grófnő, (év ?); *Pálffy* Miklós gróf, 1732.; özv. *Pálffy* Antónia grófné szül. *Souches* grófnő, 1748. IX. 28.; *Serényi* János Károly gróf, 1690. XII. 31.; *Serényi* Lipót gróf. 1710. VIII. 27.; *Serényi* grófné sz. *Sternberg* Teréz grófnő, 1756. X. 1. *Zrinyi* grófné szül. *Löblin* Zsófia bárónő, 1676. VIII. 10. Végül a szerkesztő, *Pettenegg* gróf ismerteti a Reichstadti herczeg czimeit és czimereit.

A tizenegyedik kötet első czikke *Wertner* Mór tollából folyt; czime: Genealogiai kutatások. Két részre oszlik; az első a Hunyadiak származásával foglalkozik s magyarul is megjelent a Hunyadmegyei Történeti és Régészeti Társulat XI. évkönyvében. Ez a dolgozat folyóiratunk olvasói előtt bizonynyal ismeretes, már csak azon polemia révén is, a mely felőle a mult évi folyamban olvasható. A másik rész nem annyira a genealogiához, mint inkább a köztörténethez tartozik: *A németek bevándorlása és a nagyszebeni prépostok a XIV. század végéig*. A németek bevándorlásának kérdése már sokakat foglalkoztatott s lapokat lehetne megtölteni az idevágó munkáknak csak a czimeivel is. Wertner mellőzi az irodalomból meritheto adatokat és egyedül az oklevelekre támaszkodva bizonyitja, hogy hazánkba Németország minden részéből jöttek telepesek s hogy a «Saxones» elnevezés nem csak valóságos szászokat, hanem egyátalán német jövevényeket jelentett és csupán ezen elnevezés alapján nem szabad valamely német telep faji hovátartozandóságát eldönteni. Érdekes, a mit Nagy-Szeben alapitásáról mond. Szerinte a német bevándorlók először valamely már

régebben fennálló *Szebény* (később Szeben) nevü hely mellett alapitottá k meg *villa Hermanni*nak nevezett települet. A két hely az idők folyamán egyesült s innen kezdve a két nevet felváltva, sőt (mint ma is) egymás mellett használták. Mert kétségtelen, hogy ha Szeben első neve Hermannstadt vagy Hermannsdorf lett volna, úgy a magyarok s az oláhok vagy átvették, vagy leforditották volna az uj telep nevét, de semmi esetre sem adnak annak egészen eltérő nevet. Viszont a szászok sem kereszteltek volna el uj névre egy helységet, a melybe ők csak betelepültek s a mely már akkor meggyökeresedett nevet viselt.

Fejtegetéseihez kapcsolja a szebeni prépostok lajstromát, minden egyesről összegyüjtve a megszerezhető életrajzi adatokat. Munkája sok uj adatot tartalmaz s Erdély és a szászság történetirói jó forrásra lelnek benne.

A második czikk *Pettenegg* gróftól való s a heraldikai diszü könyvkötésekkel foglalkozik. Mükedvelő munka, mükedvelők számára. Jóval érdekesebb ennél H. G. *Ströhl*nek *orosz-ázsiai czimertekercs* czimü dolgozata. Oroszország csak a XVIII. században állapitotta meg egyes részeinek, kormányzóságainak s városainak czimereit. E czimerek azonban nagyrészt éles ellentétben voltak a heraldika szabályaival, a miért is a mult század derekán az orosz kormány egy német tudóst, *Köhne* Bernát bárót az összes területi czimerek revideálásával s kijavitásával bizta meg. Az általa megszerkesztett, szigoruan szabályos czimereket három 1857-ben kiadott czári ukáz hagyta jóvá s ezek a czimerek ma is érvényben vannak.

A czimerek nagy része a német heraldikus javitásai daczára is nagyon magán viseli az egzotikus jelleget. Sok bennük a «jelenet» és telve vannak olyan ábrázolásokkal, a minőket csak a legujabb kor romlott izlése honositott meg a czimerekben. Gyakoriak például a csoportositott hadi emblémák, természetesen ábrázolt házimacskák s hasonlók. Achalzych város czimerében az Ararát hegye Noé bárkájával, Goriéban két kéve által kisért leomló torony, Petropawlowskéban csinos tájkép megrakott tevével s ennek vezetőjével, Barnaulében füstölgő vaskohó látható. Ströhl czikkét számos szövegkép és kilencz szines nyomásu tábla disziti. *Mirbach-Harff* Ernő gróf folytatja a német rend mestereinek és komturjainak még a VII. évkönyvben megkezdett lajstromát. Bezárja a kötetet *Ströhl* rövid czikke az angol czimerkirályok hivatali czimereiről.

V. E.

K. E. Graf zu Leiningen-Westerburg. Deutsche und österreichische Bibliothekzeichen, Exlibris. Ein Handbuch für Sammler, Bücher- und Kunstfreunde. Stuttgart, Julius Hoffmann, 1901. 8-r. 1 lev. XVIII. 610 oldal, 6 műmelléklet.

Az exlibrisek, könyvjelzők a heraldikusra nézve általában érdekkel birnak, miután a legtöbb ilyen műlap czimerrel van ellátva. Ez a munka azonban eltekintve attól, hogy az exlibrisekről kitünő áttekintést nyujt s mintegy kétszázötvenet hasonmásban is közöl, czimertani szempontból különösebb figyelmet érdemel. A szerző, a ki a heraldikának is szakavatott művelője, egy teljes fejezetet szentel a czimertannak, a melyben «Über deutsche und englische Heraldik» czim alatt a heraldikai izlésről nyujt igen érdekes elmefuttatást. Szembeállitja az ujabb angol heraldikát a némettel; rámutat, hogy a középkor végén közös iránynak hódoló két nemzet miként távolódott el egymástól s mint romlott meg ujabb időben a czimertani izlés Angliában, mig ellenben a németek szakitva czopf-idők rossz irányával, teljesen a XIV—XV. század kitünő mintáihoz tértek vissza.

Ezt a fejezetet magyar heraldikusainknak is figyelmébe ajánljuk. Könyveinkben, épületeinken s mindenütt, a hol czimereket alkalmazni szokás, hemzsegnek az izléstelen, a heraldika gyökeres szabályait megcsufoló czimerek. Össze nem illő pajzsok és sisakok kerülnek egymás mellé; csősisakon rangjelző korona, a korona fölött lebegő sisak, háromszögü pajzson szük nyaku rostélysisak s hasonló szembántó izléstelenség nálunk is mindennapos. Ideje volna, hogy XIV—XV. századi czimereink szép, korrekt stilusához térjünk vissza, a melyeknek még az az érdemük is meg van, hogy bizonyos nemzeties vonást lehet rajtuk felismerni.

A munkában nehány magyar könyvjelző is fel van emlitve, természetesen az *osztrákok* között. Sajnos, hogy a nyugaton még ilyen előkelő szinvonalon álló könyvekben is gyakori az e fajta hiba; az «alapos» németek ma is az ötven év előtt készült földrajzi és történelmi kézikönyvekből meritik ránk vonatkozó ismereteiket.

E.

Kérelem. Dr. Megyery István úr azon kéréssel fordul olvasóinkhoz, hogy a ki tudomással birna arról, ki volt a neje a Buj községben 1759 körül élt Nagyváthi és Mágócsi *Porkoláb* Mártonnak, szivesked-jen azt vele a szerkesztőség útján közölni.

Magyar királyi államvasutak.

Érvényes 1900 október hó 1-től.

A vonatok **indulása** Budapest k. p. udvarról.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
32	6	20	v. v.	Nagy-Kanizsa	944	12	00	tszsz	Kis-Kőrös
604	6	50	gy. v.	Gyfehérv., N.-Szeben, Kolozsvár, M.-Sziget	22	12	25	sz. v.	Bieske, N.-Kanizsa
					310	12	35	«	Hatvan
10	6	50	sz. v.	Bécs, Graz	1302	1	45	gy. v.	Fehring, Graz
402	7	10	gy. v.	Kassa, Munkács	504	1	55	«	Kolozsvár, Arad, Szatmár-Németi
1002	7	15	«	Zágráb, Fiume, Róma					
304	7	30	«	Ruttka, Berlin	4	2	20	«	Bécs, Páris, London
320	7	35	sz. v.	Gödöllő	16	2	30	sz. v.	Bieske
906	7	35	«	Belgrád, Brod	404	2	35	gy. v.	Kassa, Lemberg
1508	7	50	«	kassa, Csorba	904	2	40	«	Konstantinápoly
1008	8	00	«	Zágráb, Fiume, Pécs	312	2	45	sz. v.	Hatvan
606	8	10	«	Arad, Brassó	510	2	55	«	Szolnok
506	8	30	«	Kolozsvár, Brassó	1004	3	00	gy. v.	Zágráb, Fiume, Róma
6	8	50	gy. v.	Bécs, Graz	1022	3	20	v.-v.	Adony-Szaboles, Paks
408	8	50	sz. v.	Munkács, M.-Sziget	910	3	35	sz. v.	Szabadka
1708	9	15	«	M.-Sziget, Stanislau	302	3	45	gy. v.	Ruttka, Berlin
306	9	35	«	Ruttka, Berlin	12	4	30	sz. v.	Győr
					308	5	20	«	Ruttka, Berlin
					508	5	45	«	Kolozsvár, Brassó
					318	6	25	«	Hatvan
					1706	7	05	«	M.-Sziget, Stanislau
					24	7	35	«	N.-Kanizsa, Triest
					1506	8	00	«	Kassa, Csorba
					1006	8	30	«	Zágráb, Fiume, Eszék
					406	8	55	«	Miskolcz, Lemberg
					48	9	00	tszsz	Bieske
					502	9	15	gy. v.	Kolozsvár, Bukarest
					1904	9	35	sz. v.	Gyékényes, Brod
					1304	9	55	«	Fehring, Graz
					608	10	00	«	Arad, Brassó
					908	10	20	«	Belgrád, Eszek, Brod
					8	10	45	«	Bécs, Sopron
					322	11	10	v. v.	Ruttka, Miskolcz

A vonatok **érkezése** Budapest k. p. udvarra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
645	5	00	tszsz.	Arad	311	12	25	sz. v.	Hatvan
321	5	20	v. v.	Ruttka, Berlin	301	12	50	gy. v.	Berlin, Ruttka
1707	5	45	sz. v.	M.-Sziget	903	1	05	«	Konstantinápoly
607	6	10	«	Brassó, Arad	1901	1	25	«	Gyékenyes, Pécs
47	6	15	t.szsz.	Bieske	403	1	30	«	Lemberg, Kassa
405	6	35	sz. v.	Lemberg, Miskolcz	3	1	45	«	London, Páris, Bécs
-	6	40	«	Bécs, Sopron					
907	7	05	«	Belgrád, Brod	503	1	50	«	Kolozsvár, Arad, Szatmár-Németi
507	7	10	«	Brassó, Kolozsvár	1301	2	05	«	Graz, Fehring
1303	7	25	«	Graz, Fehring	315	3	05	sz. v.	Gödöllő
309	7	30	«	Hatvan	21	4	50	«	Bieske, N.-Kanizsa
501	7	50	gy. v.	Bukarest, Brassó	313	5	35	«	Hatvan
1021	7	55	v. v.	Paks, Adony Szaboles	27	6	05	«	Győr
1505	8	15	sz. v.	Kassa, Csorba	505	6	20	«	Brassó, Kolozsvár
1005	8	20	«	Fiume, Zágráb, Eszék	905	6	10	«	Belgrád, Eszek
1003	8	40	gy. v.	Róma, Fiume					
319 [1]	8	45	sz. v.	Hatvan	305	7	00	«	Berlin, Ruttka, Szerencs
509	9	15	«	Szolnok	5	7	15	gy. v.	Bécs, Graz
11	9	20	«	Győr	605	7	20	sz. v.	Brassó, Arad
909	10	00	«	Szabadka	1007	8	00	«	Fiume, Zágráb, Pécs
307	10	05	«	Ruttka, Fülek	1705	8	10	«	Stanislau, M.-Sziget
23	10	15	«	N.-Kanizsa, Triest	407	8	30	«	Munkács, M.-Sziget
					1001	8	35	gy. v.	Róma, Fiume, Zágráb
					941	8	45	tszsz	Kis-Kőrös
					1507	8	50	sz. v.	Csorba, Kassa
					9	9	15	«	Bécs, Graz
					303	9	20	gy. v.	Berlin, Ruttka
					603	9	40	«	N.-Szeben, Gyfehérv., Kolozsvár, M.-Sziget
					25	9	50	sz.-v.	Triest, N.-Kanizsa
					401	10	00	gy. v.	Munkács, Kassa

[1]) Közlekedik bez. október 31-ig.

A vonatok **indulása** Budapest ny. p. udvarról.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
102	1	00	kel.ost.	Bécs, Berlin, Páris	6104	12	05	sz. v.	Czegléd, Szolnok
			expr. v.	Ostende, London	172	12	15	«	Palota-Ujpest
166	5	55	sz. v.	Palota-Ujpest	136	12	25	«	Nagy-Maros
6102	6	35	«	Czegléd, Szolnok	4106	12	50	«	Dorog
4102	6	45	«	Esztergom	174	1	15	«	Palota-Ujpest
168	6	55	«	Palota-Ujpest	104	1	45	gy. v.	Bécs, Páris
6012	7	05	v. v.	Lajosmizse	4108 [1])	2	05	sz. v.	Pilis-Csaba
1402	7	30	gy. v.	Zsolna, Berlin	144	2	20	«	Érsekujvár
106	8	00	«	Bécs	176	2	25	«	Palota-Ujpest
708	8	15	«	Temesvár, Orsova	704	2	30	gy. v.	Bukarest
712	8	30	sz. v.	Temesvár	4104	2	40	sz. v.	Esztergom
170	9	15	«	Palota-Ujpest	720	2	45	«	Czegléd
116	9	25	«	Bécs, Berlin	6002	2	55	«	Lajosmizse
					716	4	25	«	Szeged
					178	4	30	«	Palota-Ujpest
					138	4	50	«	Nagy-Maros
					180	6	00	«	Palota-Ujpest
					140	6	20	«	Párkány Nána
					4110	6	40	«	Esztergom
					710	7	00	«	Verciorova, Bukarest
					6014	7	20	v. v.	Lajosmizse
					182	7	40	sz. v.	Palota-Ujpest
					218	9	05	tv.szsz	Zsolna, Berlin
					118	9	35	sz. v.	Bécs
					706	10	05	gy. v.	Szeged, Verciorova, Bukarest
					152	10	40	sz. v.	Vácz
					902	11	20	keleti expr. v.	Belgrád, Konstantinápoly
					702 [3])	11	30	kel.ost. expr. v.	Bukarest, Konstantinápoly

[1]) Közlekedik ünnep és vasárnap bez. november 25-ig.
[2]) « minden kedd, csütört. és vasárnapon.
[3]) « minden szerdán és szombaton.

A vonatok **érkezése** Budapest ny. p. udvarra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
701 [1])	12	50	kel.ost.	Konstantinápoly,	171	12	55	sz. v.	Palota-Ujpest
			expr. v.	Bukarest	703	1	25	gy. v.	Bukarest
163	5	40	sz. v.	Palota-Ujpest	103	1	50	«	Páris, Bécs
151	6	20	«	Vácz	173	1	58	sz. v.	Palota-Ujpest
6101	6	30	«	Szolnok, Czegléd	175	3	05	«	Palota-Ujpest
165	6	40	«	Palota-Ujpest	6001	3	15	«	Lajosmizse
117	6	50	«	Bécs	135	4	00	«	Nagy-Maros
709	7	15	«	Bukarest, Verciorova	6103	4	20	«	Szolnok, Czegléd
4107	7	25	«	Dorog	4103	4	35	«	Esztergom
167	7	35	«	Palota-Ujpest	177	5	45	«	Palota-Ujpest
217	7	45	tv.szsz.	Berlin, Zsolna	115	6	05	«	Bécs, Berlin
6011	7	50	v. v.	Lajosmizse	179	6	50	«	Palota-Ujpest
127	8	15	sz. v.	Párkány-Nána	711	7	00	«	Temesvar
713	8	25	«	K.-K.-Félegyháza	707	7	40	gy. v.	Orsova, Temesvár
4101	8	35	«	Esztergom	4105 [2])	8	15	sz.-v.	Pilis-Csaba
169	10	10	«	Palota-Ujpest	181	8	25	«	Palota-Ujpest
715	10	55	«	Szeged	125	8	45	«	Nagy-Maros
143	11	05	«	Érsekujvár	105	9	00	gy.-v.	Bécs
					4109	9	10	sz. v.	Esztergom
					1401	9	25	gy.-v.	Berlin, Zsolna
					719	9	58	sz. v.	Szolnok, Czegléd
					101	11	00	kel.ost. expr. v.	London, Ostende, Páris, Berlin, Bécs
					6013	11	10	v. v.	Lajosmizse
					901 [3])	11	20	keleti expr. v.	Konstantinápoly, Belgrád

[1]) Érkezik minden hétfőn és csütört.
[2]) Közlekedik ünnep és vasárnap bez. november 25-ig.
[3]) Érkezik minden kedd, csütörtök és szombaton.

Budapest keleti p. u.—Hatvan.

Állomások		Gy.-v. 402 I—II	Gy.-v. 304 I—II	Sz.-v. 320 I—III	Sz.-v. *1508 I—III	Sz.-v. 408 I—III	Sz.-v. 306 I—III	Sz.-v. 310 I—III	Gy.-v. 404 I—II	Sz.-v. 312 I—III	Gy.-v. 302 I—II	Sz.-v. 308 I—III	Sz.-v. 318 II—III	Sz.-v. 324 II—III	Sz.-v. 1506 I—III	Sz.-v. 406 I—III	V.-v. 322 I—III
Budapest keleti p. u.	ind.	7 10	7 30	7 35	7 50	8 50	9 35	12 35	2 35	2 45	3 45	5 20	6 25	6 50	8 00	8 55	11 10
Péczel	ind.	.	.	8 15	8 31	9 30	10 19	1 21	.	3 28	.	6 04	7 09	7 38	8 45	9 40	12 00
Gödöllő	érk.	.	.	8 38	8 54	9 54	10 45	1 47	.	3 53	4 27	6 30	7 36	.	9 11	10 06	12 28
	ind.	×/7 53	/8 13	.	8 55	9 55	10 46	1 49	×/3 18	3 54	4 28	6 31	7 38	.	9 12	10 07	12 29
Iszód	«	×/8 13	×/8 29	.	8 19	10 17	11 12	2 16	3 38	4 22	4 46	6 59	8 05	Budapest-józsefv. Péczel közöl.	9 38	10 35	1 01
Hatvan	érk.	8 30	8 45	.	9 44	10 38	11 36	2 45	3 55	4 50	5 03	7 25	8 33		10 05	11 03	1 28

Hatvan—Budapest keleti p. u.

Állomások		V.-v. 321 I—III	Sz.-v. 323 II—III	Sz.-v. 405 I—III	Sz.-v. 309 I—III	Sz.-v. 1505 I—III	Sz.-v. °319 I—III	Sz.-v. 307 I—III	Sz.-v. 311 I—III	Gy.-v. 301 I—II	Gy.-v. 403 I—II	Sz.-v 315 I—III	Gy.-v. 313 II—III	Sz.-v. 305 II—III	Sz.-v. 407 I—III	Sz.-v. 1507 I—III	Gy.-v. 303 I—II	Gy.-v. 401 I—II
Hatvan	ind.	2 27	Budapest-józsefv. Péczel között közl.	4 25	5 25	6 00	6 52	8 08	10 20	11 37	12 05	.	3 32	4 54	6 33	6 52	8 03	8 33
Iszód	«	3 06		4 52	5 53	6 29	7 17	8 33	10 50	.	12 23	.	3 59	5 21	6 58	7 19	.	8 52
Gödöllő	érk.	3 48		5 22	6 25	7 04	7 46	9 02	11 21	×12 11	×12 44	.	4 30	5 52	7 25	7 45	×8 37	×9 14
	ind.	3 50		5 24	6 27	7 06	7 48	9 03	11 22	|	|	2 00	4 32	5 54	7 26	7 47	|	|
Péczel	«	4 24	5 16	5 49	6 50	7 31	8 10	9 26	11 45	|	|	2 23	4 55	6 17	7 49	8 10	|	|
Budapest keleti p. u.	érk.	5 20	6 00	6 35	7 30	8 15	8 45	10 05	12 25	12 50	1 30	3 05	5 35	7 00	8 30	8 50	9 20	10 00

* Budapest k. p. u.—Gödöllő között az utasok leszállása ki van zárva. — ° Bezárólag október hó 31-ig közlekedik.

Budapest keleti p. u.—Bicske.

Állomások		Sz.-v. 10 I—III	Gy.-v. 6 I—II	Sz.-v. 22 I—III	Gy.-v. 1302 I—II	Gy.-v. 4 I—II	Sz.-v. 16 I—III	Sz.-v. 12 I—III	T. sz. sz. 48 I—III	Sz.-v. *1304 I—III	Sz.-v. *8 I—III
Budapest keleti p. u.	ind.	6 50	8 50	12 25	1 45	2 20	2 30	4 30	9 00	9 55	10 45
Budapest-Ferenczváros	«	7 07	|	12 36	|	|	2 41	4 41	9 34	10 08	10 59
Budapest-Kelenföld	érk.	7 16	9 06	12 45	2 01	2 36	2 51	4 51	9 45	10 18	11 10
	ind.	7 21	9 07	12 46	2 02	2 37	2 52	4 53	9 50	10 21	11 18
Bicske	érk.	8 27	9 45	1 50	2 40	3 15	3 56	5 57	11 00	11 31	12 18

Bicske—Budapest keleti p. u.

Állomások		T. sz. sz. 47 I—III	Sz.-v. *7 I—III	Sz.-v. 1303 I—III	Sz.-v. 11 I—III	Gy.-v. 3 I—II	Gy.-v. 1301 I—II	Sz.-v. 21 I—III	Sz.-v. 27 I—III	Gy.-v. 5 I—II	Sz.-v. 9 I—III
Bicske	ind.	4 35	5 05	5 46	7 46	12 50	1 11	3 17	4 31	6 19	7 42
Budapest-Kelenföld	érk.	5 44	6 12	6 51	8 49	1 28	1 48	4 18	5 36	6 58	8 46
	ind.	5 47	6 16	6 59	8 59	1 29	1 49	4 28	5 40	6 59	8 48
Budapest-Ferenczváros	«	6 02	6 27	7 12	9 09	|	|	4 38	5 53	|	9 03
Budapest keleti p. u.	érk.	6 15	6 40	7 25	9 20	1 45	2 05	4 50	6 05	7 15	9 15

* A 7., 8. és 1304. sz. személyvonatoknál a szomszédos forgalmu menetjegyek használata ki van zárva.

Budapest ny. p. u.—Párkány-Nána.

Állomások		Sz.-v. 166 I-III	Sz.-v. 168 I-III	Gy.-v. 1402 I-II	Gy.v. 106 I-II	Sz.-v. 170 I-III	Sz.-v. 116 I-III	Sz.-v. 172 I-III	Sz.-v. 136 I-III	Sz.-v. 174 I-III	Gy.v. 104 I-II	Sz.-v. 144 I-III	Sz.-v. 176 I-III	Sz.-v. 178 I-III	Sz.-v. 138 I-III	Sz.-v. 180 I-III	Sz.-v. 140 I-III	Sz.-v 133 I-III
Budapest ny. p. u.	ind.	5 55	6 55	7 30	8 00	9 15	9 25	12 15	12 25	1 15	1 45	2 20	2 25	4 30	4 50	6 00	6 20	7 40
Ilota-Ujpest	«	6 10	7 10		.	9 30	9 39	12 30	12 41	1 30	.	2 35	2 40	4 45	5 04	6 15	6 32	7 55
Icz	«	érk.	érk.	8 03	.	érk.	10 18	érk.	1 24	érk.	2 18	3 18	érk.	érk.	5 43	érk.	7 08	érk.
Nagy-Maros	«			8 21	.		10 50	.	1 57	.	2 35	2 55	.	.	6 15	.	7 41	.
Párkány-Nána	érk.			8 48	9 09		11 30	.	érk.	.	2 58	4 45	.	.	érk.	.	8 30	.

Állomások		Tvszsz. 218 I-III	Sz.-v. 118* I-III	Sz.-v. 152 I-III
Budapest ny. p. u.	ind.	9 05	9 35	10 40
Ilota-Ujpest	«	9 20	9 51	10 56
Icz	«	10 06	10 35	11 40
Nagy-Maros	«	10 42	11 08	érk.
Párkány-Nána	érk.	11 26	11 49	.

Párkány-Nána—Budapest ny. p. u.

Állomások		Sz.-v 163 I-III	Sz.-v 151 I-III	Sz.-v 165 I-III	Sz.-v 117* I-III	Sz.-v. 167 I-III	Tvszsz. 217 I-III	Sz.-v 127 I-III	Sz.-v 169 I-III	Sz.-v 143 I-III	Sz.-v. 171 I-III	Gy.v. 103 I-II	Sz.-v. 173 I-III	Sz.-v. 175 I-III	Sz.-v. 135 I-III	Sz.-v. 177 I-III	Sz.-v. 115 I-III	Sz.-v. 179 I-III
Párkány-Nána	ind.	.	.	.	4 48	.	5 29	6 00	.	8 40	.	12 37	.	.	.	.	3 53	.
Nagy-Maros	«	.	.	.	5 30	.	6 15	6 50	.	9 31	.	.	.	.	9 30	.	4 42	.
Icz	«	.	5 20	.	16 00	.	6 51	7 24	.	10 04	.	1 18	.	.	3 05	.	5 15	.
Ilota-Ujpest	«	5 25	6 04	6 25	16 37	7 20	7 32	8 02	9 55	10 52	12 40	.	1 45	2 50	3 47	5 30	15 52	6 35
Budapest ny. p. u.	érk.	5 40	6 20	6 40	6 50	7 35	7 45	8 15	10 10	11 05	12 55	1 50	1 58	3 05	4 00	5 45	6 05	6 50

Állomások		Sz.-v. 181 I-III	Sz.-v. 125 I-III	Gy.-v. 105 I-II	Gy.-v. 1401 I-II
Párkány-Nána	ind.	.	.	7 49	8 05
Nagy-Maros	«	.	7 13	.	8 33
Icz	«	.	7 50	.	8 52
Ilota-Ujpest	«	8 10	18 32	.	.
Budapest ny. p. u.	érk.	8 26	8 45	9 00	9 25

* Ezen vonatnál a szomszédos forgalmú menetjegyek használata ki van zárva.

A BAKSA NEMZETSÉG CZIMERE.

(Négy czimer- és pecsétrajzzal.)

A kutatások utvesztőjében haladva sok esztendeje fáradozom azon, hogy a Baksa nemzetség ősi jelvényét megállapitsam.

A legelső lépés a kitüzött czél felé az volt, hogy közzétettem a Turulban a Sóvári Soós család levéltárában megtalált azon érdekes armálist, a melylyel Zsigmond király 1417-ben Konstanczban a Soósoknak czimert adományozott, illetve a melyben megerősitette a nevezetteknek ősi jelvényét. A czimerben arany koronából növekvő női mellkép látható, fejére tüzött arany kosszarvakkal.

Ugyanakkor kiadta a szerkesztőség hű hasonmásban azt a czimert is, melyet ugyancsak Zsigmond király 13 nappal később adott a Baksa nembeli Chapi Andrásnak s névszerint felsorolt vérrokonainak.

E két czimer teljesen különböző volta annál inkább feltünő volt, mert a két oklevél adományosai mindannyian egy közös törzsnek, a *Baksa nemzetségnek* a hajtásai voltak.

Hogy ennek a nemzetségnek az ősi jelvénye nem a második czimeradomány nyilvesszős oroszlánja, hanem az előbbeni armális kosszarvas hölgye volt, a felől már eleve nem volt kétségem. Mert mig az átlőtt szemü oroszlán az okirat szerint egy a czimeradományozás előtt csak rövid idővel történt eseményt, Chapy Andrásnak Osztro vára alatt hősi viadalban való megsebesülését szimbolizálja, addig a kosszarvas női alakról maga az armális megmondja, hogy az *ősi idők óta viselt jelvénye a kitüntetett családnak.*[2]

Hiányzottak azonban mindeddig a kézzelfogható bizonyitékai ezen feltevésemnek.

A bizonyitékot egy a czimernél régibb pecsét alakjában, az ezredéves országos kiállitás juttatta kezembe. Az ezredéves kiállitáson bemutatott nagyszámu kitünő pecsétlenyomatok közt egész sorozat volt azon rendkivül érdekes oklevél pecsétjeiből, melyet a magyar rendek 1402-iki pozsonyi gyülésük alkalmával Albert osztrák herczegnek adtak, elismervén benne a herczeg jogát a magyar koronára, de csak, ha Zsigmond király — «quod Deus avertat» — fiutód nélkül halna el.

Régtől fogva ismertük ennek az okiratnak a szövegét; kiadta azt, állitólag az eredeti után 1841-ben Fejér György, Codex diplomaticusának X. része IV. kötetében. Innen tudtuk, hogy a határozathoz két királyi városon kivül 112 egyházi és világi úr járult hozzá, kiknek neveit Fejér sorszámmal ellátva az oklevél után közli. Ez a névsor pedig úgy került egybe, hogy az oklevélen lógó 114 pecsét mindegyikének hártyalapjára az oklevelet kiállitó iródeák a pecsét tulajdonosának nevét is reávezette.

A Fejérnél elősoroltak közül különösen hét név ragadta meg figyelmemet.

1. A 28-dik számú: *Nicolaus filius condam palatini de Zech.* Zechi, Zechei előnévvel ez időtájt a Baksa nemzetség több tagja élt.

2. A 33-dik számú: *Filiorum Donch Comitis de Liptou et Zolyom* (t. i. sigillum); a Baksa nemzetségbeli Eszenyiek hajtásán van egy Donch, a ki 1281-ben Liptóra adományt nyert.[1]

[1] Turul III. évf. 116, 119. l., II. évf. 42. l.

[1] Soós cs. levéltára a M. N. Múzeumban.

3. A 36-dik számú: melynek felirata *Symon Soos de Soowár.*

4. A 37-dik számú: *Gallus de Zeech, comes*

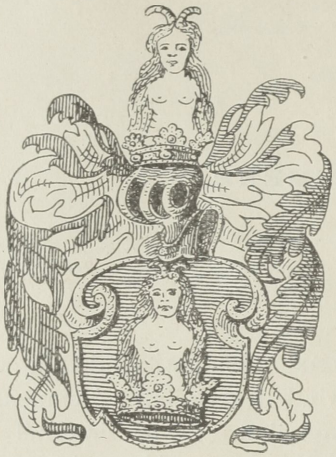

Zoliensis; érdekelt ugyanazon okból, mint a legelől emlitett.

5. A 88-dik számú: *Georgius Batchka.* A Bocskaiak tudvalevőleg a Baksa nemzetségből erednek.

6. A 95-dik számú: *Andreas de Chap*, végül:

7. A 98-dik számú: *Jacobi filii Stephani de Chalap*, a mely talán téves olvasáson alapszik «Chap» helyett.

Fájdalom a kiállitáson rosz világitás mellett, terjedelmes, zárt üvegszekrényben nem lehetett a keresett pecséteket felismerni.

Ily körülmények közt tehát egyenesen a bécsi cs. és kir. állami levéltár igazgatójához, Károlyi Árpád osztálytanácsos úrhoz fordultam, a ki szives jó indulattal és páratlan készséggel nemcsak a keresett pecsétlenyomatokat bocsátotta rendelkezésemre, hanem közölte velem az illető pecsétek feliratainak kifogástalan olvasását is.

E szerint:

1. A 28-dik szám alatti hártyaszalagon ez áll: «Nicolaus filius quondam palatini de Zech» A pecsét körirata: *Sigillum Nicolai de Ze....* A pecsét kétfejü sas, tehát biztos, hogy a Balogh nembeli Széchiek pecsétje, s igy ránk nem tartozik.

2. A 33-dik szám alatti pecsétszalagon ez áll: «*Filiorum Danch comitum de Liptow et de Zolyom*». A pecsét kerek mezején alúl jobbra dőlt háromszögü paizs van, balcsucsán csöbörsisak, tekercsalaku foszladékból kiemelkedő fejforma alakkal diszitve, melynek a köriratba belenyuló részén két piczi szarv látszik. Az egész nagyon emlékeztet a II. Mátyás kir. által Soós Istvánnak 1596. évi október 26-ikán adományozott czimerre.[1]

A körirat a fejtől balra kezdődik: **s andre fi da..ch ..... chap....** = Sigillum Andree filii Danch dicti (?) Chap... (?)

Ez tehát Chapi Andrásnak a Danch fiának pecsétje.

3. A 36-dik számú szalagon ez áll: «*Simon Soos de Sowar*». A pecsét kerek mezején csöbör sisak, ennek tetején pedig foszladékban végződő, félprofilban balra fordult női mellkép van, melynek fején két kifelé hajló részben letöredezett szarv látszik.

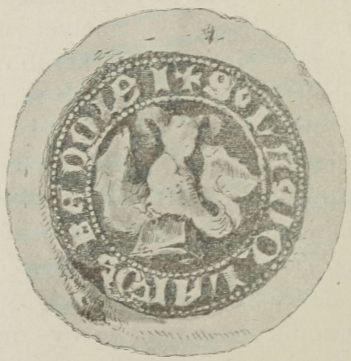

A körirat csak részben olvasható: S ✱ LADISLAI SOS a következő hét betü meghatározhatatlan. Lenne tehát *Sigillum Ladislai Sos.....*

A felirat kétségtelenné teszi hogy a pecsétnyomó nem volt a Soós Simoné, csak kölcsön vette.

Hogy ki volt a köriraton emlitett Sós László

[1] Eredetije a Soós cs. levéltárában, a M. N. Múzeumban.

biztosan nem tudjuk; azonban nem lehetetlen, hogy azon Sós László egy ismeretlen ivadéka, a ki Nagy-Lajos királyt olaszországi hadjáratán mint a királyné étekfogómestere követte s a ki 1353-ban Budán hunyt el.

4. A 37-dik számú pecsétszalagon ez áll: «*Echellus de Zeech*» és nem Gallus mint Fejér mondja. A pecséten nincsen czimer, mezején úgynevezett boszorkányláb látható ✡ melynek ágai közt egy-egy betü van, a betük közül az O és I jól kivehetők.

5. A 88-dik számú szalagon ez áll: *Georgius Bathchka.* A körirat † *S. Stephani filii Petri.* A pajzsban három balról jobbra menő ék van. Összevetve a köriratot a czimerképpel, azonnal felismerhetjük a Gutkeled nemzetség jelvényét. A szalagon álló név valószinüleg tévesen van *de Bathchka*nak irva *de Butthka* helyett.

6. 95-dik számú hártyaszalagon «*Andreas de Chap*» áll. A körirat nélküli pecsét azonban aligha az övé. Benne jól kivehető egy husvéti bárány. Nem lehetetlen, hogy az országgyülésen jelen volt valamely egyházi személyé.

7. A 98-dik számún olvassuk: «*Jacobus filius Stephani de Halap*», tehát nem mint Fejér mondja *Chalap.* A pecsét fölirása ugyanaz mint a szalagé. A pecsét kerek mezején gömb látszik, melyből ágak nyúlnak ki, két oldalán jobbról s balról egy-egy emberfej van. Ez a czimer a Bogát-Radván nembeli Halápiaké.

Kétségtelen tehát, hogy az 1402-iki végzés pecsétjei közt két Baksa nembeli nemes czimerével találkozunk: közülök egyik a Chapi Andrásé, a másik a Soós Simoné, illetve Soós Lászlóé. Miután mind a két pecsét ugyanazt a czimerképet mutatja, belőlük a Baksa genus czimerét megállapithatjuk annál is inkább, mert a rajtuk levő czimerkép ugyanaz, a mi az 1418-iki armálisé.

Megállapithatjuk, hogy a Baksa nemzetségbeliek már a XV. század legelején, a mikorról a szóban forgó pecsét való, kosszarvakkal ellátott női szobor alakot viseltek czimerül, ugyanazt, a melyet Zsigmond király 1418. évi márczius 9-ikén Constanzban ezen szavakkal adományoz a Soós családnak: «*insignia, quibus progenitores eorum et per consequens a dudum indesinenter freti fuissent et gavisi.*»

Hogy a XIV. század elején s az előző században is ebben a formában hordták-e a jelvényt, ez idő szerint biztosan meg nem határozható. Ám de fel lehet tenni, a mint azt már Csoma József igen tisztelt tagtársunk is megirta a Turul hasábjain, hogy a női mellkép csak segédalakja a czimereknek, maga az ősi jelvény *a két kosszarv.*

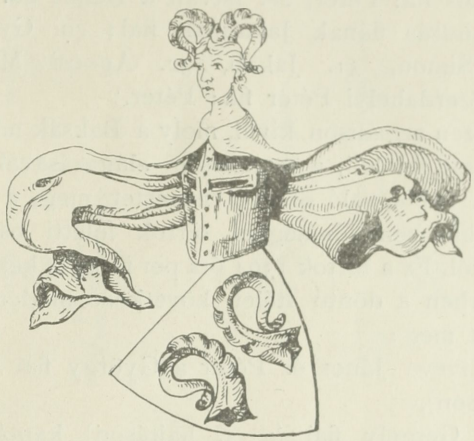

A női szaboralak akkor kerülhetett hozzá, a mikor a XIII. század végén a czimeres sisakok s a bennük való tornázás divatba jött. A vitéz urak nem találták elég ékesnek a puszta szarvakat. Valamely tornaünnepély ötletéből szerkesztették meg segéddiszül a női alakot s ennek fejére alkalmazták az ősi jelvényt; utóbb ez az eleinte csak sisakon hordott dísz belekerült a paizsba, s háttérbe szoritotta a valódi czimerábrát, maga vált czimerképpé.

Most pedig lássuk, kik voltak azok, a kik az ősi czimernél maradtak, és a kik az új oroszlános czimer adományozásában részesültek.

1418. márczius 19-ikén adományozza Zsigmond király Chapi Andrásnak és véreinek az új czimert.[1] Az adományosok teljes névsora a következő.

Főadományosok Csapi Miklós fiai: 2. András, 3. Pál, 4. László, 5. Péter prépost, 6. Miklós.

Használhatják továbbá Csapi Imre fiai: 7. Péter, 8. István, 9. László, 10. János, 11. Ágoston, 12. Péter zempléni esperes.

Széchi Gál zólyomi comes fiai: 13. György, 14. Jakab.

15. Széchi Mihály plébános, 16. Agocsi Miklós, 17. Agocsi Péter, 18. Agocsi Elek őrsi pré-

[1] András a Miklós fia és Tamás unokája.

post, 19. Szerdahelyi Ferencz, 20. Domokos a Péter fia.

Sztruthei (Szürthei) László fiai: 21. István, 22. Jakab, 23. Tamás.

Sóvári Soós László fiai: 24. Bacskói János, 25. Bacskói Miklós, 26. Soós János fia: Simon, 27. Sós fia: Péter, 28. István a Dénes fia.

András fiának Jakabnak fiai: 29. György, 30. Simon, 31. Jakab, 32. Agocsi Miklós, 33. Szerdahelyi Péter fia: Péter.[1]

Ezen armálison kivül, mely a Baksák minden hajtását felöleli, a nemzetség elágazásával egy 1370. évből való oklevél ismertet meg, a mely a Tehna zemplénmegyei birtok feletti osztályról szól. Ez a birtok 1364 óta per tárgyát képezte; a perben a döntő itélet következő módon hozatott meg:

Kivéve János és Péter a György fiai (az 5. hajtáson),

1. Gergely fiai (a 3. hajtáson) kapták az első részt.

2. Péter és Miklós: Francsik fiai; Francsik: Miklós fia (a 2. hajtáson) kapták a 2. részt.

3. Mihály és László: László fiai, Tamás unokái; László a Tamás fia és ennek a Lászlónak fiai (az 1. hajtáson ez utóbbiak nincsenek megnevezve, valószinüleg kiskoruak lehettek) a harmadik részt.

4. Simon, László, Imre: a Simon fia Tamásnak fiai (a 6. hajtáson) kapták a 4. részt; és tartoztak saját birtokukból annyit adni a Gallus: István fiának (a 4. hajtáson), a mennyit és a milyent az emlitett Tehna birtok része kitesz.

5. A Tehna birtok $^1/_5$ részének hiányát és eltulajdonitását (a miért a per folyt) egyedül Gallus tartozik eltürni.

Végre pedig Miklós a Tamás fia (mint felperes az 1. hajtáson) a Tehna nevü birtok és összes tartozékaiba ellentmondás nélkül 1370 márczius 14-ikén beiktattatott.[2]

A perben előforduló neveket táblázatosan mutatom be és 1370. évszámmal jelöltem meg. A Csapi András czimerlevelében előforduló neveket ugyanezen táblázaton jobbra dőlt pajzszsal jeleztem azon sorszámmal, a hogy ott megnevezteinek. A Soós Miklós czimerlevelében elősorolt nevek balra dőlt pajzszsal jelezvék, szinte oly sorrendben lettek felvéve, mint a hogy az oklevél szövegében előfordulnak.

Hátra volna még annak magyarázata: ki volt Sós fia Péter és Soós János fia Simon?

Ezen kérdésre véleményem szerint megvan adva a válasz azon 1415. évi felszólamlásban, melyet sóvári Soós Simon, Soós Péter és Miklós, valamint Ferencz és László a Miklós fiai, János ugyanannak fia, a Szerdahelyiek és Tárkányiak ellen tesznek azért, mert a csernői birtokhoz tartozó erdőt vágatták és szomotori jobbágyaikat bántalmazták.[1]

Szembeötlő itt az a körülmény, hogy Ferencz László és János testvérek, valamint hogy Sóvári Soós Simon és Soós Péterrel a 6. és Miklóssal a Soósok családjának 7. ágán találkozunk. Négy Miklós nevüt mutat fel ez a családfa; ezek közül melyiket fogadjam el a nevezett testvérek apának, következőkben vélem megfejteni.

II. Miklós gyermekei az 1428. évi Mocsármány birtok eladásánál fordulnak elő[2] ezek: Anna, Kornis Jánosné, Potenciana, Csirke Istvánné és Margit. Ha ennek a Miklósnak fiai lettek volna, okvetlen ők is fel lettek volna emlitve, de ez nem történik s tehát ennek fiai nem voltak. II. Miklóst mint a Soósok czimerszerzőjét ismerjük; apja László.[3] IV. Miklós, a Péter fia még ekkor számitásba nem jöhetett, tehát csak a már 1361-ben néhainak nevezett I. Miklós az, a kitől a Csapi-czimerlevélben fel-

[1] Az eredeti armális a báró Vécseiek sárközi levéltárában.

[2] Soós cs. levéltára Ellenchus XIV. 69. sz., 156. l. Az okmány Visegrádon kelt 1370 márczius 24-ikén. Az eredeti levél nagyon rongált állapotban a M. N. Múzeumban van. Miklós Zeechi Tamás (Donch) fia 1364-ben Szt. Mihály arkangyal előtti hétfőn Patak mellett tartott közgyülésen személyesen előadta hogy: Gallus Detrik fiának Istvánnak fia, és György ugyanazon Zeechi Detre fiának Miklósnak fia Tehna nevü zemplénmegyei birtokát már 9 esztendeje maguknál tartják, az ő sérelmével használják, minden jövedelmét és hasznát bitorolják, minek bizonyitására két 1323-ban kelt oklevelet mutatott be. Az egyik Fülöp nádorispán albirájának Tamás főispánnak, a másik az egri káptalannak a levele.

[1] A Soós cs. levéltára Leleszen, Act. Nr. 6. Anno 1415. A Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött genealogiai táblákon az itt idézett Ferencz, László és János a Miklós fiai nem fordulnak elő.

[2] Soós cs. levéltára.

[3] Soós cs. levéltára, az eredeti hártya a M. N. Múzeumban.

A Baksa nemzetség elágazása.

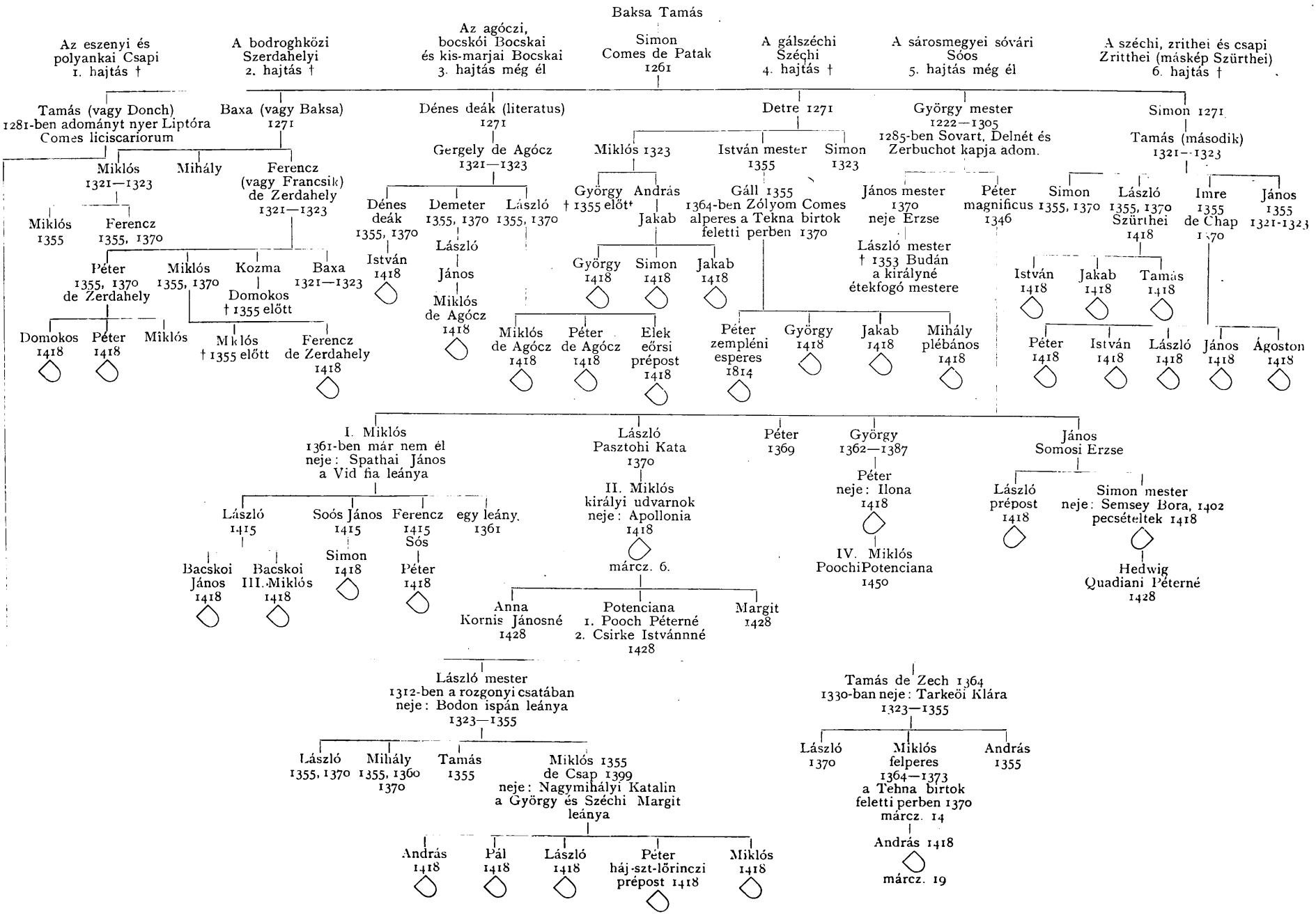

sorolt négy unoka származott, a kik a konstanzi gyülésen is jelen voltak, hogy Csapi Andrással együtt szerzett érdemeik jutalmát elvegyék.

Soós János fia Simon csakis ez ágon az I. Miklós hajtásán lehet, miután a már felhozott Simon, szinte János fia, a Soósok armálisában van felemlitve.

Végül pedig ezt a fonalat megtartva úgy találjuk, hogy Sós fia Péter valószinüleg a Ferencz fia.

Az a körülmény különösen megerősit feltevésemben, hogy 1415-ben Miklós fiai a zemplénmegyei birtokok végett szólaltak fel, valószinüleg ott is laktak, és igy László két fiának «bacskai» jelzője jogos.

Bizonyára Csapy Andrással részt vettek a morva Ostro és Holstein várak vivásában, habár ez a körülmény külön nem, de általánosságban mégis felemlittetik.

Megfejtését találom ebben azon kérdésnek is, miért nem használták a Soósok a Csapy András által szerzett czimert? Egyszerüen azért, mert mind ezen felsoroltak, habár egy törzsből, de más testből eredt feledésbe ment mellékágból származtak, mely elpusztult mielött még virágzásnak indult volna. SOÓS ELEMÉR.

I. KÁROLY KIRÁLY GYÜRÜPECSÉTJE.

(Első közlemény, egy pecsétrajzzal.)

Érdekes esetről számol be Pál országbirónak 1336 február 23-ikán Visegrádon kelt oklevele,[1] mely sok jellemző adatot szolgáltat úgy a magyar pecséttan történetéhez, mint a magyar királyi kanczelláriai gyakorlat ismeretéhez. Az oklevélben el van mondva, hogy Hench fia János mosonyi ispán és budai várnagy fia Miklós mester, ugyancsak budai várnagy, panaszt emelt I. Károly király itélőszéke előtt, hogy boldogult atyja összes birtokainak felét Merklin fia András királyi adomány és atyja intézkedése alapján magának követeli. Az ügy tisztázása végett a király Merklin fia Andrást Benchench fia Balázs által 1336 január 8-ikára Miklós mester budai várnagygyal együtt törvényszéke elé idézteti, majd a felek kölcsönös megegyezésével január 26-ikára halasztja el a vizsgálatot. Az utóbb emlitett napon Merklin fia András meg is jelenik az országbiró előtt s követelésének bizonyitására a budai káptalan átiratában bemutatja I. Károly királynak 1331-ben kelt s gyürüpecsétjével megerősitett oklevelét. Ez oklevél tartalma szerint Hench fia János mester a király előtt kijelentette, hogy Merklin fia Andrást fiává fogadja, összes birtokaikat egyesitik, továbbá, hogy a fia feleségének testvérét, Preudur Péternek fiatalabb leányát, Merklin fia András királyi engedélylyel feleségül szándékozik venni; ennek következtében azon kegyelmet kérte és eszközölte ki a nádor és a főurak közbenjárására a királynál, hogy egymás birtokaira kölcsönös örökösödési joggal birjanak.

Miklós mester jelenlevő ügyvédje László mester nem elégszik meg a budai káptalan átirásában bemutatott oklevéllel, hanem az eredeti királyi oklevelet követeli,[1] melyet Merklin fia András az országbiró rendeletére fel is mutat. Az ügyvéd erre a bemutatott és gyürüpecséttel megerősitett oklevelet hamisitottnak jelenti ki, Merklin fia András ellenben az oklevél eredetiségét vitatja s annak a király és a főurak által eszközlendő megvizsgálását követeli. Az országbiró eleget tesz a Merklin fia András követelésének és a kérdéses oklevelet a király elé viszi. A király Tamás erdélyi vajda, Péter bácsi prépost s királyi titkos kanczellár, István mester királyi jegyző és Ugali Pál országbirói itélőmester jelenlétében megvizsgálja a kérdéses oklevelet és kijelenti, hogy az tudta és beleegyezése nélkül készült, az abban emlitett egyezség és rendelkezés nem az ő jelenlétében

[1] Anjoukori okmánytár, III. k. 251. l,

[1] A magyar perjog szerint az átirt oklevél a perben nem birt teljes hitelességgel s az ellenfél mindig követelhette az eredeti felmutatását. Hajnik, Okirati bizonyitás a középkori magyar perjogban. (Értekezések a társadalomtudományok köréből, VIII. k.)

történt, s egyszersmind meghagyja, hogy a bemutatott oklevélre nyomott pecsétet hasonlitsák össze eredeti gyürüpecsétjével.[1] Az összehasonlitás eredménye kedvezőtlen volt Merklin fia Andrásra nézve, mert a pecsét közepébe vésett K betüt határoló körirat az eredeti pecséten egész világosan meglátszott, az oklevél pecsétjén ellenben körirat helyett csak bizonytalan jelek mutatkoztak; az oklevélre nyomott pecsét ezenkivül kisebb is volt az eredetinél, s igy annak hamis volta kétségtelenné vált.[2]

E vizsgálat után a király kijelenti, hogy mivel az eredeti pecsétgyürüt mindig az ujján viseli, az ő tudta és beleegyezése nélkül ezzel megerősitett oklevelet senki sem eszközölhet ki a maga számára. Megkérdezi jegyzőjétől Istvántól, ő irta-e a kérdéses oklevelet? István azt válaszolja, hogy sem ő, sem pedig az ő jegyzője nem irták. Péter bácsi prépost s királyi titkos kanczellártól és Ugali Pál itélőmestertől is megkérdezi a király, tudnak-e valamit a szóban forgó oklevélről? Mindketten kijelentik, hogy a királyi udvar összes jegyzőinek és a királyi udvarban tartózkodó főurak jegyzőinek irását ismerik, a bemutatott oklevél azonban nincs a királyi kanczellária stilusában kiállitva és azt sem a királyi udvarból való, sem az ott tartózkodó főurak valamelyikének jegyzője nem irta.[3]

A király erre kimondja, hogy a pecsétvizsgálat és a felhozott tények eléggé bebizonyitották az oklevél hamis voltát, mivel azonban annak szövege szerint a kérdéses egyezség és rendelkezés a főurak jelenlétében és azok közbenjárására történt, meghagyja az országbirónak, terjeszsze az ügyet a főurak elé. Az országbiró megmutatja az oklevelet Demeter királyi tárnokmesternek, Tamás erdélyi vajdának, Pál királynői tárnokmesternek, Thatamér fejérvári prépost s királyi alkanczellárnak, János veszprémi prépost s királynői alkanczellárnak, István fia Miklós mester zalai ispánnak, Lachk mester fia Imre királyi főlovászmester és nyitrai ispánnak, Szerémi Tamás királyi főajtónállónak, Magyar Pál gimesi várnagynak, István pilisi ispán és visegrádi várnagynak, végül Boymuchi Gylet fiainak Miklósnak és Jánosnak, a kik mindannyian jól ismerték a király gyürüpecsétjét; a válasz mindannyiok részéről ugyanaz: a kérdéses egyezségről és rendelkezésről mit sem tudnak, az oklevelet nem az ő jegyzőik irták és a rányomott pecsét külömbözik a király eredeti gyürüpecsétjétől.

Az ügy végleg 1336 február 14-ikén dőlt el oly módon, hogy az országbiró Merklin fia András oklevélhamisitás bünében elmarasztalta s büntetésképen összes birtokaitól megfosztotta. Az erről szóló itéletlevél 10 nappal később, azaz 1336 február 23-ikán kelt.

Az első érdekes mozzanat, mely az elmondott esemény vizsgálata közben figyelmünket magára vonja, a pecsétvizsgálat. Az oklevél hitelességének megállapitásánál a király emlékezetén kivül semmi más segédeszközre nem hivatkozik, mint a pecsétek azonosságának megállapitására. A pecsétvizsgálat négy dolog megfigyelésére terjedt ki, u. m. a pecsét köriratára (in literis circumferencialibus), a pecsétvésés módjára (in sculptura), a pecsét kerületének alakjára (in rotunditate) és a pecsét nagy-

[1] «Sigillum ipsis literis impressum cum suo annulari sigillo tam in literis circumferencialibus et sculptura, quam in rotunditate et quantitate fecit examinari atque mensurari». Anjoukori okmánytár, III. 253. l.

[2] «Quod quidem sigillum predictis literis impressum tam in ipsis circumferencialibus literis, quam in quantitate a predicto vero sigillo regio variari videbatur, quia literales descripciones, que literam K in medio ipsius veri sigilli sculptam circumcingunt, quibuslibet intuentibus manifeste universaliter apparebant, litere vero in sigillo predictis literis impresso non cernebantur, sed loco earundem quedam cifre existebant, et eciam in quantitate propter suam parvitatem sua expressa falsitas manifestabat» stb. U. ott.

[3] «Ipsa regalis benignitas premissum annuleum sigillum suum semper in suo digito existere et literas suas sub ipso sigillo absque suo scitu et mandato nullum hominem habere posse asserens, utrum eedem litere per ipsum magistrum Stephanum specialem notarium suum scripte sint vel ne, ab eodem magistro Stephano requisivit, idemque magister Stephanus notarius suus specialis easdem nec per manus suas, nec per manus notarii sui scriptas esse acclamabat, immo et pretacti Petrus prepositus, comes capelle regie et magister Paulus de Ugal prothonotarius noster per ipsam regiam excellenciam requisiti asserebant, quod ipsi omnes literas per notarios curie regie et quorumlibet baronum in curia regia commorancium scriptas cognoscerent, sed predicte litere nec per formam curie regie, nec per notarios eiusdem curie domini regis vel alicuius baronis scripte extitissent». Anjoukori okmánytár, III. k. 254. l.

ságára (in quantitate). A mint ezekből láthatjuk, a vizsgálat nagyon alapos volt és a pecsét minden megfigyelhető sajátosságát számba vette.

A köriratok azonosságának megállapitása nagyobb pecséteknél igen egyszerü dolog volt, mert a betük elhelyezését és a röviditések alkalmazását könnyen össze lehetett vetni. Nem mondhatjuk ugyanezt a kisebb gyürüpecsétekről, a hol, mint a jelen esetben is, a körirat oly apró betükből állott, hogy ezek lenyomás közben könnyen elmosódtak. E mellett bizonyit azon tény, hogy úgy I. Károly király, mint I. Lajos király kisebb gyürüpecséteinek több elég jól megőrzött lenyomatát ismerjük okleveleiken, a hol nem csak a köriratot nem fogjuk elolvashatni, de a pecsét közepén levő kép is egészen elmosódott. Lehetetlen tehát, hogy e kritérium maga elegendő alapul szolgálhatott volna a pecsét eredetiségének vagy hamisságának megállapitására. A pecsétvésés módjának megállapitása még nehezebb feladat volt, mert itt a pecsét közepén levő kép legapróbb sajátosságait meg kellett figyelni, hogy biztosan megállapithassák, vajjon az eredeti pecsét lenyomata van-e előttük, vagy utánzott munkával van dolguk? Ehhez valósággal műértőnek kellett lennie a birálónak s tüzetesen ismernie kellett a királyi pecsétet. E munkát természeténél fogva csak a királyi kanczellária tisztviselői végezhették, kik, úgy szólván, minden nap maguk előtt látták a királyi pecsétet. Ez volt a legnehezebb, de egyszersmind legbiztosabb módja a hamisitás megállapitásának, mert a hamisitók nem juthattak egy könnyen a királyi pecsét lenyomatához, a honnan azt szép szerével lemásolhatták volna. Mindenki féltve őrizte okleveleit, mint birtokjogainak legfőbb biztositékát. A jelen esetben erre nem is nagyon terjedt ki a vizsgálat, mert I. Károly gyürüpecsétjében a K betün kivül más pecsétkép nincsen s ennek alakját bármely műértő könnyen utánozhatta.

Talán éppen egyszerü voltánál fogva vállalkozott a hamisitó ennek a pecsétnek az utánzására.[1] A köriratot már nem tudta elolvasni és annak helyére megfelelő bizonytalan jeleket alkalmazott. A hamisitás tehát meglehetősen tökéletlen volt, de czélját elérte, mert, a mint a tárgyalt esetből láthatjuk, az ország legelső hiteles helye, a budai káptalan, habozás nélkül átirta és ezzel eredeti királyi oklevélnek ismerte el a kérdéses pecséttel megerősitett oklevelet.[1] Behatóbb vizsgálat tárgyává csak azért tették az ügyet, mert az érdekelt fél ellenmondott és kellő befolyással birt a királyi udvarban arra, hogy ellenmondását érvényre emelje. Kevésbbé befolyásos embert bizonyára elhallgattatott volna a hamisitó, de a budai várnagygyal szemben ezt nem tehette. Mindez bizonyitja, hogy az oklevélhamisitás a középkorban nem volt nehéz mesterség; egy kevés befolyással és hatalommal meg lehetett védelmezni a koholmányokat,[2] melyek alapján aztán egész családokat lehetett

[1] Ugyancsak e gyürüpecsét meghamisitásának esetével foglalkozik Tamás országbiró 1351. évi oklevele. Fejér, Codex dipl. IX. 3. 648 s kk. ll. Itt I. Károly király 1333. évi oklevelének hamis voltát állapitják meg, a fősulyt azonban nem a pecsétre, de egyéb ismertető jelekre helyezik: stilo et cursu regni consuetudini contrariam, imo penitus modo extraneo et abusivo scriptam — vitio rasuræ offuscatam esse — ac annum emanationis eiusdem litteræ non per eiusdem scriptoris manus — sigillarisque impressio non in loco debito et consueto stb.

[1] Bojnicic Iván több esetet közöl, midőn káptalanok és konventek hamis királyi okleveleket hitelesek gyanánt irtak át. (Az oklevélhamisitás a középkorban, 4. l.) Számos példánk van a káptalanok és konventek által elkövetett visszaélésekről is. Csak az általánosabbakat fogom megemliteni. 1373 előtt a pozsonyi káptalan hamis oklevelek kiadása miatt egy ideig megfosztatott pecsétjétől. (Hajnik, Okirati bizonyitás a középkori magyar perjogban 12. és 24. l.) A XIV. század végén István deák, a kolozsmonostori konvent jegyzője, hamis oklevelek készitéséért megégettetett. (Hajnik, Id. m. 27. l.) Az egri káptalan 1467-ben hamis oklevelek készitéséért hiteles pecsétjét vesztette el. (Bojnicic, Az oklevélhamisitás a középkorban 11. l.) A székesfehérvári kereszteseket II. Ulászló kiráiy 1506-ban bünteti meg hamis oklevelek kiadásáért. (Perger, Bevezetés II. r. 46. l.) Egyes hamisitási eseteket nagy számmal találhatunk okmánytárainkban. V. ö. Schwartner, Introductio 23. s kk. l. és Perger Bevezetés I. r. 51. s kk. l. Annyira gyakori dolog volt ez, hogy az 1486. évi 11. törvényczikk egyenesen vádat emel ellenük e miatt. (Item quia propter incuriam et negligentiam Abbatum et Præpositorum regularium in emanationibus litterarum et in executionibus faciendis plurimas enormitates et falsitates committere solent....).

[2] Zömléni Gábor, a XV. századi ismert oklevélhamisitó, főleg magasrangú személyek számára hamisitott okleveleket. Bojnicic, Id. m. 11. l.

birtokaikból kiforgatni. Hiába alkalmaztak a hamisitók ellen szigoru büntetéseket s tartottak e tárgyban vizsgálatokat,[1] még a királyi pecsét tekintélye sem maradt sértetlenül. Maga I. Károly király olyan formán kénytelen megszüntetni a pecséthamisitásokból támadt visszaéléseket, hogy pecsétjét összetöreti, uj pecsétet véset[2] s azzal ujból megerősitteti előbbi pecsétje alatt kiadott okleveleit. E körülmény tette szükségessé ugyancsak az ő idejében a királyi könyvek intézményét.[3]

A pecsétvizsgálat harmadik része a pecsét kerületének alakjával foglalkozott, t. i. hogy köralaku-e a pecsétlenyomat, vagy ovalis alaku stb. és megegyezik-e e tekintetben az eredeti pecséttel? Ebben aligha tévedett a hamisitó, mert ennek megfigyelése nagyon könnyü dolog volt. Annál nehezebb volt pecséthamisitásoknál a pecsét nagyságának kellő eltalálása, mert ezt szemmérték után nagyon nehéz elérni, eredeti pecsétek pedig a legritkábban állottak a hamisitók rendelkezésére. De még ha fel is veszszük az esetet, hogy a hamisitó eredeti pecsétlenyomat után dolgozott, még akkor sem volt könnyü az eredeti pecsét méreteit mindenben utánozni, még akkor is előfordultak a pecsétek között kisebb-nagyobb eltérések. Az ilyen eltéréseket aztán a gyakorlott szem hamar észrevette és a hamisitás nyilvánvalóvá vált. Igy a jelen esetben is a hamisitott pecsét kisebb az eredetinél, a mi megdönthetlen ténynyé emeli a hamisitást.

Az összes kritériumok semmitmondókká válhattak abban az esetben, ha a pecséthamisitók nem vésővel, hanem lenyomatokkal dolgoztak volna.[1] Az öntés mestersége azonban korántsem volt még e korban annyira kifejlődve, hogy azt ilyen czélokra felhasználhatták volna. A hamisitók nem öntötték, hanem nagy munkával vésték (azért emlitik őket az oklevelek falsorum sigillorum sculptores néven) a pecséteket. Tenniök kellett ezt már azért is, mert a pecsétkör-

[1] Miklós nádor 1351-ben Tolnamegyében vizsgálatot tart «pro falsariis seu falsorum sigillorum fabricatoribus seu conservatoribus, nec non quibuslibet querulantibus justicia impendenda. (Pray, Syntagma de sigillis 10. l.) Ugyanazon év május 16-ikán Veszprémvármegyében tart ugyanezen ügyben vizsgálatot, a hol a pecséthamisitók a tolvajokkal, rablókkal s egyéb gonosztevőkkel együtt vannak felsorolva (pro extirpandis furibus, latronibus, falsariis seu falsorum sigillorum conservatoribus et quibuslibet malefactoribus) és ugyanazon büntetéssel sujtatnak. Névszerint is fel van nehány sorolva, igy: Johannem sacerdotem sclavonicum in Fayz commorantem falsarum litterarum emanatorem et falsorum sigillorum conservatorem, Nicolaum sacerdotem de Monuzlou similiter falsarum litterarum emanatorem et falsorum sygillorum conservatorem. Ezek mindketten fej- és jószágvesztéssel büntettetnek. (Véghely gyüjtemény a Magyar Nemzeti Múzeumban.) Hasonló vizsgálatot tart a nádor 1357-ben Zalamegyében, a hol számos pénzhamisitón kivül a következő pecséthamisitókkal találkozunk: Johannem filium Dionisii de Zenthelesebeth falsorum sigillorum sculptorem, Matheum sacerdotem falsorum sigillorum conservatorem et falsarum litterarum emanatorem (Zalai okt., I. k. 573. s kk. l.) E vizsgálatnak az egész országra ki kellett terjednie, mert a nádor «ad faciendas comprovinciales congregaciones ad quorumlibet comitatus regni» küldetett ki.

[2] I. Lajos királynak 1364-től kezdve használt oklevélmegerősitő záradékában: «condam domini Karoli regis patris nostri sub priori sigillo eiusdem tempore sue coronacionis sculpto et demum per eundem, eo quod sub ipso plurime infidelitates perpetrate extiterunt reperte, permactato» (I. Lajos király oklevél-megerősitő záradéka. Turul, XIX. 30. l.)

[3] Legrégibb nyoma I. Károly királynak 1340-ben Vezzeus mester varasdi ispán számára adott patens levele, mely «in registro dicti genitoris (I. Lajos király atyja) sui in conservatorio suo more consueto pro evidenciori cautela» őriztetett. (Zichy okmánytár, III. k. 110. l.) Hogy I. Károly korát megelőzőleg nem voltak királyi könyvek, annak bizonyitékai a következők. I. Lajos király 1344-ben IV. László király okleveléről a következőket mondja: «seriem et formam predicti privilegii ipsius domini Ladislai regis in dicto registro nostro requisiti et reinventi» stb. 1368-ban ismét IV. Béla király okleveléről igy nyilatkozik: «juxta seriem et tenorem registri condam inclyti principis domini Karuli regis parentis nostri dilectissimi privilegium Bele regis supradictum debuisset in specie exhibere.» Az Árpád-házi királyok alatt tehát nem vezették még a királyi könyveket, hanem I. Károly uralkodása alatt honosodott meg e szokás. Majláth, Adalék a kir. könyvek történetéhez. (Századok, 1879. 781. l.) V. ö. Hajnik, A királyi könyvek stb. (Értekezések a tört. tudományok köréből, 1879.).

[1] Van ugyan ilyenekről tudomásunk külföldi hamisitóknál, hozzánk azonban aligha jutott el ennek ismerete. Egy olaszországi apát p. o. valami cinericium nevü ismeretlen összetételü anyagot használt e czélra. Egy XIV. századi hires pecséthamisitó, Schellendorf János, kénpaszta segélyével készitette a hamis pecséteket, s midőn e miatt 1364-ben a törvényszék elé került, 27 hamis pecsétet találtak nála. Az ilyen hamisitásokat azonban a lenyomatok tompasága következtében a legtöbb esetben meg lehetett ismerni. (Breslau, Urkundenlehre 978. l.)

iratok betüi oly élesen domborodtak ki minden pecséten, hogy azokat csak vésővel tudták utánozni, s éppen a köriratokra a pecsétvizsgálatoknál nagy sulyt helyeztek.[1]

A második érdekes dolog, mi a kérdéses per részleteiből figyelmünket magára vonja, az oklevél stilusának és a benne előforduló kézirásnak, mint az oklevél hitelességére befolyással biró kritériumoknak számbavétele. A királyi kanczellária hivatott tisztviselői, a titkos kanczellár és az országbiró itélőmestere, ezekre fektetik a fősulyt és ezek alapján mondják ki az oklevél hamis voltát. Régóta tartózkodtak mindketten a királyi udvarban s igy mindketten jól ismerték a királyi kanczellária keveset változó hagyományos irályát. Ez a stilus nem csupán általában az egyes gondolatok megszokott kifejezésére, hanem az oklevelekben használt nagyobb részekre, az intitulácziora, arengára stb. vonatkozott, melyek mind a legszigorúbb szabályok szerint, következetesen használtattak.[2]

A királyi udvar emberei e formuláktól nem tértek el, ismerték azokat, sőt bizonyára össze is voltak azok gyüjtve a kanczellária használatára,[1] egy a királyi udvaron kivül álló ember azonban nem ismerte, meg sem figyelte azokat. Innen van, hogy a jelen esetben is a hamisitó nem használta fel a szükséges formulákat, hanem rosszakat alkalmazott helyettük. A kézirás is egyik előkelő kritériuma az oklevél igazának, a mint ezt a kérdéses oklevélvizsgálatból látjuk. E kritériumot csak a királyi udvar régi, kipróbált tisztviselői használhatták s ezek is csak abban az esetben, ha a királyi okleveleket iró jegyzők száma nem volt nagy, a mit a tárgyalt eset nyomán fel kell tennünk. E körülményből tudjuk meg azt is, hogy a királyi okleveleket a királyi udvar jegyzőin kivül a királyi udvarban tartózkodó főurak jegyzői is irhatták. E főurak ismét nem lehettek számosan és nem változhattak gyakran, mert különben annyi jegyző fordult volna meg a királyi udvarban, hogy azok irását senki fel nem ismerte volna.

Az adományleveleken sürün előforduló «de consilio et consensu prelatorum et baronum» jelentésére is kellő utmutatásokat nyujt ez eset. Nem jelent ez a kifejezés valami különös jogi intézményt, nem jelenti az ország főurainak a királyi tanácsba gyülekezését és a király intézkedéseire gyakorolt alkotmányos befolyását, a mint ezt legujabban magyarázták,[2] hanem egy-

[3] «Dummodo circumferentiæ sigillorum et scripturæ bene appareant et agnoscantur». (Hajnik, Okirati bizonyitás a középkori magyar perjogban 24. l. 4. jegyzet.) Pál országbiró 1326 julius 24-ikén kelt oklevelében: «pro eo eciam, quia in ipsarum patencium literarum tenore, sigillo et literis non modica falsitatis suspicio cuilibet apparebat. (Knauz, Mikép ismerték fel őseink az álokiratokat. Uj M. Muzeum, 1858. évf. I. k. 400. l.)

[1] Stylus est ordo selectorum verborum solennium in structura expositionis voluntatis, facti et juris, instrumento exprimendorum observandus. (Kovachich, Formulæ solennes styli, XI. l.) Hogy mily fontos tényező volt az oklevél vizsgálatnál az irály, arra több példát hoz fel Knauz («Mikép ismerték fel őseink az álokiratokat» czimü müvében.) (Uj Magyar Muzeum, 1857., 1858. és 1859. évf.) A Maróthi János macsói bán előtt 1399-ben a Pychere László által bemutatott 1264. évi IV. Béla-féle adománylevélről igy állapitják meg annak hamis voltát: in stilo — incongrua et confusa, in scriptura mala et puerili, penitus nequiciosa et in quibusdam verbis cancellata, in anno autem veritate discrepans, in pargameno novo, serico novo, cera sigilli maliciose denigrata, sigillum autem cum alio vero sigillo dicti domini Bele regis per nos mensuratum minus et distortum, ac pessimum esse adinveniebatur. Érdekes, hogy ez esetben is a vizsgálatot hivatott személyek teljesitik: per magistros peritos, notarios curie domini nostri regis et nostros; aliosque literatorie sciencie viros, ecclesiasticos videlicet et seculares. (Uj M. Muzeum, 1857. évf. I. k. 273. s kk. l.) Hasonló esettel találkozunk 1357-ben Miklós országbiró levelében, melyben IV. Béla okleveléről igy nyilatkoznak: «sed cum ipsum instrumentum idem comes Alexander inspexisset et perlegi fecisset, omnino contra veritatem et consuetum modum curie et regni approbatam consuetudinem — false artis calliditate, tam in sigillo quam in literis seu scriptis suis et modo dictandi emanatum — ipsum falsum instrumentum, imo penitus falsarium — confregisset et damnasset. (Soproni okmt. I. k. 267 s kk. l.) stb. Kiterjedt azonban a vizsgálat az oklevél egyéb részeire is: in carta, stylo, littera et modo, quam in sigillo, filo, annotatione dominicæ incarnationis, simulque regnantis anno et mense. (Wenzel, Árpádkori okt. XII. k. 134. l. Hajnik, Okirati bizonyitás a középkori magyar perjogban.)

[1] Patet inde saltem, penes cancellariam regiam peculiarem librum conservatum fuisse, in quo diversarum ibidem usitatarum expeditionum formulæ inscriptæ habebantur, ad quas deinde occurrentes expeditiones, mutatis personis, objectis et expositione adoptabantur, quive stylus vocabatur stb. (Kovachich, id. m. XVI. l.)

[2] «Az adománylevelek oly roppant számában fordul elő a tágabb királyi tanács szereplését jelentő «de con-

szerüen azt jelenti, hogy a Visegrádon tartózkodó főurak éppen akkor a király környezetében voltak s az ő jelenlétükben történt a kérés és a megfelelő intézkedés. A legszebben megvilágitják e kérdést a kérdéses oklevélben előforduló analog kifejezések. Midőn az országbiró a hamisnak nyilvánitott oklevelet a király elé viszi megvizsgálás végett, akkor a titkos kanczellárt, az erdélyi vajdát, a király jegyzőjét és a saját itélőmesterét találja a király környezetében (in conspectu regio presencialiter adherentibus). E négy udvari emberről senki sem fogja gondolni, hogy ezek valamelyes tanácsot alkottak a király körül. A midőn ismét a hamis oklevél kiadatott, ugyanannak szövege szerint az összes főurak a király környezetében voltak (universos barones in sua regia presencia tempore emanacionis earundem fuisse), a mi az előbbihez hasonlóan semmiféle jogi intézményre nem utal, hanem egyszerüen azt jelenti, hogy a Visegrádon tartózkodó főurak közül akkor többen voltak a király mellett és az ő jelenlétükben intézkedett a király. Az ilyen összejöveteleknek annyiféle czéljuk lehetett, hogy merész gondolat ebből mindjárt jogi intézményre következtetni. Vendégek, követek ünnepélyes fogadása, vadászatok s egyéb udvari ünnepélyek kellő diszére természetesen a király köré csoportosultak a főemberek s ez volt a legjobb alkalom különféle kérések előadására. A királyi környezet ilyenkor mindenesetre hozzászólott a dologhoz s innen eredt a kérdéses kifejezés, a mely azonban nagyon sokszor csak megszokott formulaképen került az adománylevélbe. A mi esetünkben is csupán peticziot emlit az oklevél s nem alkotmányos befolyást, s még ennek sem tulajdonit a király valami különös jelentőséget, hanem pusztán arra utal, hogy a jelenvolt főurak valamelyike emlékébe idézheti a kérdéses eseményt (in memoriam poterit revocare).

A szóban forgó oklevél legérdekesebb része a királyi gyürüpecsét, melynek alakját a kérdéses esetből egészen jól meghatározhatjuk. Ez a gyürüpecsét, a mint a vizsgálatról szóló jelentésből tudjuk, köralaku, közepére egy K betü volt vésve, melyet a pecsét körirata vett körül (literales descripciones, que literam K in medio ipsius veri sigilli sculptam circumcingunt). Ugyanazon gyürüpecsét a szóban forgó vizsgálat tanusága szerint 1331-től 1336-ig folyton használatban volt; mert 1331-ben kelt a hamisitott oklevél és 1336-ban történt a pecsétvizsgálat.

Ha azon szerzők munkáit végiglapozzuk, kik I. Károly király gyürüpecsétjéről megemlékeztek, azt kell tapasztalnunk, hogy a kérdéses gyürüpecsétről nem voltak kellő ismereteik. Schwartner[2] csak annyiban érinti a dolgot, hogy a pecsételésnél használt viasz szinéről szólva megemliti, hogy a vörös viaszt kezdetben csupán a görög császárok használták, Németországon I. Frigyes császár élt vele először, Magyarországon pedig I. Károly király ideje óta látjuk a kisebb királyi pecséteken. E kisebb királyi pecsét alatt I. Károly idejében csupán a gyürüpecsétet érthette, közelebbről azonban nem határozta meg.

Pray a pecsétek alakjáról beszélve megemliti, hogy a királyi pecsétek mind köralakuak voltak; kivételt csupán a királyi gyürüpecsétek képeztek, melyeknél nagy változatosságot találunk. Van közöttük p. o. ovalis alaku, mint I. Károly király gyürüs pecsétje (látni fogjuk, hogy nem ovalis, hanem köralaku), melyben egy K betü van.[2] Ez érdekes pecsétnek a

silio prelatorum et baronum» féle kitétel, hogy szinte hajlandók lehetnénk azt egyszerü szóvirágnak, igazi értelmét vesztett stilusnak tekinteni, ha nem maradtak volna reánk hasonlóan tekintélyes számmal egyéb adománylevelek, melyekben e kitétel nem fordul elő, bizonyságul arra, hogy e szavak, a mikor alkalmaztattak, csakugyan azt jelentik, a mit jelenteni látszanak: «a tanács részvételét». Schiller, Az örökös főrendiség eredete Magyarországon, 110. l. Ez ellen szól az a körülmény, hogy a mondottak szerint a királyi tanácsból kiadott oklevél a jelen esetben a király gyürüpecsétjével erősittetett volna meg, a mi alig hihető, mert az ilyen alkalommal kiadott okleveleket mindenesetre a királyi nagy pecséttel erősitették meg és el nem képzelhetjük azt, hogy ilyen ünnepélyes összejövetelről, a hol annyi fontos ügyet intéztek el, éppen a királyi nagy pecsétet őrző alkanczellár maradt volna el, s ezért kellett az oklevelet a király gyürüpecsétjével megerősiteni. Ha tehát a fennebbi kifejezés tényleg közjogi intézményt jelentene, akkor az utóbb emlitett dolgot a kérdéses vizsgálatnál észre kellett volna venni; de egy szóval sem emlékeznek meg róla, s igy bizonyos, hogy e kifejezésnek I. Károly király idejében semmi különös jelentősége sem volt.

[1] Introductio in rem dipl., II. r. 155. l.

[2] Pray, Syntagma de sigillis 29. l.

rajzát is közli Pray I. Károlynak 1342 május 26-ikán Damason kelt oklevéléről,[1] a mely rajz azonban nem felel meg a pecsét fennebb elsorolt ismertető jeleinek. A K betü ugyan jól látszik benne, körirat helyett azonban a tárgyalt hamis oklevél pecsétjéhez hasonlóan, csupán bizonytalan jelek mutatkoznak. Kétséget nem szenved, hogy vagy a pecsétlenyomat volt elmosódva, vagy nem figyelte meg eléggé a másoló a pecsétet. Ugyanezen kapcsolatban beszél e tárgyról Perger[2] s a könyve végén a Pray munkájából kölcsönzött pecsétrajzok között is (IV. tábla 7. ábra) közli a hibás rajzot.

Az I. Károly király uralkodása idejéből ránk maradt okleveles emlékek között 1326-tól 1342 ig számos királyi gyürüpecséttel megerősitett darab van. A pecsétek legnagyobb része el van ugyan mosódva, vagy, mint a záró pecsétek rendszerint, le van töredezve; de a pecsétlenyomat alakja és nagysága mindenütt ugyanaz lévén, arra kell következtetnünk, hogy egy és

ugyanazon pecséttel van dolgunk. Ép pecsétet csupán két oklevélen láttam; az egyik 1329 deczember 13-ikán kelt,[1] s ebben I. Károly király az ország összes biróságainak megparancsolja, hogy Zalazugi Pál mestert az ő érdekében elkövetett törvénytelen cselekedeteiért felelősségre vonni ne merjék. — A másikban ismét, mely 1327 szeptember 30-ikán kelt,[2] I. Károly tudatja Szabolcs vármegyével, hogy a királyi sereg táborba szállását november 11-ikére rendelte, addigra tehát peres ügyeit mindenki intézze el. Kétségkivül sokkal több oklevél kelt a fenmaradtakon kivül királyi gyürüpecsét alatt, ezek azonban csekélyebb értéküknél fogva mind elkallódtak.

GRÜNN ALBERT.

[1] «Sigillum annulare Caroli regis in festo Sancte Trinitatis in Damas loco venationis regiæ 1342», Id. m. IV. tábla, 4. ábra.

[2] Bevezetés a Diplomatikába, II. r., 84. l.

[1] Thaly levéltár a Magyar Nemzeti Múzeumban és Hazai okmánytár, II. k. 62. l.

[2] Kállay levéltár u. ott., és Anjoukori okmánytár, III. k. 422. l.

MEGJEGYZÉSEK A «MAGYAR NEMZETSÉGEK A XIV. SZÁZAD KÖZEPÉIG» CZIMÜ MUNKÁRA.

(Második közlemény.)

Gárdony. E nemzetségből származik szerző szerint a kőrösmegyei Gerebeni család, a mennyiben a család első okiratilag biztosan kimutatható ősei, az 1260-ban szereplő Gárdony és Vlkoszló, azon Gárdonynak fiai, ki 1232-ben Zalamegyében szerepel és kinek fiai Béla, Kisemberd és Vlkoszló 1257-ben a zalamegyei Kanizsa táján birtokosok. Mi e levezetést elhibázottnak tartjuk. Ha a zalamegyei Gárdony fia Gárdony 1260-ban már felnőtt ember volt, miért nem említik őt három évvel azelőtt Béla és Kisemberd mellett? Miért nem találjuk a Gerebeni családot később is a zalamegyei birtokosok sorában?

Véleményünk szerint azon Gárdony, ki 1232-ben Zalamegyében tanuskodik, azzal a Gárdonynyal azonos, ki 1226-ban a zalamegyei Bagota és Gelzse határán szőlőbirtokos volt.[1] A Gerebeniek őse más személyben keresendő. Midőn II. András 1209-ben a varasdi vendégnépnek bizonyos szabadalmakat ad és bizonyos drávavidéki területeket határoltat, az egyik pristaldusa *Gurdon de Castro Grebin.*[1] *Hogy az utóbbiban a Gerebeni család elvitázhatlan ősét kell felismernünk, kétségtelen* és igy már most nagyon kérdéses, hogy a zalamegyei Gárdony ezzel azonos-e és hogy a Gerebeniek egyáltalában a Gárdony nevü nemzetségből származnak-e?

Gatal. Szerző megállapitja, hogy azon Jakab pap, ki Fejér, VIII. III. k. 345. l. szerint a császmai egyház tagja, nem «Bathal», hanem Gatal nb. ember. Ez helyes; ellenben egy másik adata kétséges.

Hogy Gatal országnagy fivére Farkas 1156 körül Sopron- és Vasmegyében királyi pristaldus

[1] Wenzel, VI. k. 433. l.

[1] Fejér, III. I. k. 89. l.

volt, az igaz; de hogy az 1183—1185. években szereplő Farkas nevü nádorral azonos, a mint ezt szerző apodiktikus határozottsággal állitja, el nem hisszük, mert ezt szerző egyetlen egy érvvel sem igazolja. Mindenekelőtt legyen kiemelve, hogy Farkas már 1178-ban nádor és valószinüleg Bodrogmegye főispánja,[1] de nádorsága csak 1183-ig mutatható ki. Birtokviszonyairól pedig csak annyi ismeretes, hogy 1181-ben a baranyamegyei Kővágó-Szőllőst megvette.[2] Egyetlen egy adat sincs tehát arra, hogy őt a Gatal nemzetség tagjának vegyük.

Geregye. Szerző kimutatja, hogy az ismert Éty fia Pál országbiró e nemzetség tagja, a mit mindeddig azért nem lehetett megállapitani, mert az erre vonatkozó okmányok egy része Pál atyjának nevét «Sech»-nek irta; azonban szerző az eredetit megtekintve, azt találta, hogy a «Sech» név egyedül a közlő hibája «Eech» helyett; szép felfedezését elismeréssel vesszük. Hozzájárul, hogy szerző Wenzel VII. k. 282. l. rosszul másolt egyik kifejezését, mely már sok félreértésre adott okot, kiigazitja, a mennyiben a «de genere serviencium» helyett «ex genere suo verum etiam»-ot olvas, a mi kétségkivül jobban megfelel az értelemnek. Wenzel XI. k. 413. l.-ra való hivatkozása azonban helytelen, mert az illető helyen Pál országbiróról egy betüvel sincs emlités téve.

Pál fiai sorában hiába keressük Vænadát, ki atyjával és fivéreivel együttesen valamikor a biharmegyei Székelyhidát elfoglalta.[3] Miklósra megjegyzi szerző, hogy őt nem tartja azon Miklós vajdának, ki 1265-ben Isaszegnél harczolt; mi ezt bizonyosnak vesszük, mert Miklós 1263-ban V. István zászlaja alatt Bulgáriában harczolt és azon Miklós vajda, kire István 1266-ban egy Erdélyben történendő beiktatást bizott, csakis ő lehet.[4] — Istvánról csak azt veszi bizonyosnak, hogy 1260-ban vasmegyei ispán volt; valószinünek tartja azonban, hogy ő azon István, ki 1267 és 1270 között királynéi udvarbiró és Pozsonymegye főispánja. Mi ezt nem tartjuk és ebben az Istvánban a Csák nb. Csák fia István bánra ismerünk. — Azon II. Écset = Éty), kit 1302 előtt éppen úgy lefejeztek, mint Pál országbiró fiát II. Geregyét, szerző Barnabás fiának tartja. Azt hisszük, hogy leszármazását más helyen kell keresnünk. Tudjuk, hogy 1201-ben bizonyos Éty Abauj vármegye főispánja[1] s hogy ez valószinüleg Pál országbirónak atyjával azonos. 1248-ban — tehát Pál fénykorában — Éty fia Éty bán Varasdmegye főispánja, ki Osl nb. Tamással bizonyos hozományi ügyben pöröl,[2] 1248 után pedig már fel nem található. Ha már most nem ő maga az, ki II. Geregyével együtt lefejeztetett, akkor a legnagyobb valószinüség a mellett szól, hogy fia (III. Éty) vett részt unokafivéreinek lázadásában.

Gúg. Karácsonyi szerint e nemzetség egyik tagja 1248-ban biróul szerepelt. Erre megjegyzendő, hogy az erről szóló okiratnak[3] nincsen keltezése s hogy kiadója ezt az okmány rubrumában csak megközelitőleg helyezte 1248 körül-re. Másutt fogjuk bebizonyitani, hogy a keltezés az 1225 és 1244 közötti időtartamra teendő.

Gutkeled. Az *egyedmonostori ág* rokonsági viszonyait szerző akként véli megvilágitani, hogy I. Kozma és Adony édes fivérek, Sém és I. Dorog pedig külön atyáktól nemzett unokafivéreik. Erre megjegyezzük, hogy Kis Kozma 1317-ben rokonait mint «nepotes sui»-t emliti.[4] Sém fia Lukács már 1270-ben királyi ember a Káta nb. Ábrahámnak Szatmármegyében történt beiktatása alkalmával.[5] Hogy Adony unokája Jakcs a kusalyi Jakcs család őse, arról szerző egy betüvel sem tesz említést, de azt sem mondja, hogy e család egyáltalában a Gutkeled nemzetségtől származik.

A *Tiba ág*ra többrendbeli megjegyzésünk van. Tiba fia Miklós volt gerzencei főispánt, ki az ugyanazon megyében feküdt Peklent vagy Petlennát királyi adományozás utján kapta s azt 1273-ban eladta,[6] azért tartjuk I. Miklóssal azonosnak, mert utóbbi 1270-ben V. Istvántól szintén adományt nyert. — Szerző elbeszéli, hogy e

[1] Az illető forrás (Tört. Tár 1898/339) azt mondja ugyan, hogy Bodrogmegyének curialis comese, de ez nyilván csak későbbi olvasási hiba.

[2] Fejér, II. k. 199.

[3] Wenzel, IX. k. 196. l.

[4] Hazai okmtár, VIII. k. 117. l. A keltezésre nézve v. ö. Erdélyi Múzeum, 1901. évf.

[1] Fejér, II. k. 388. l.; Hazai okmtár, V. k. 5. l.

[2] Wenzel, VII. k. 254., 266., 275. l.

[3] Wenzel, VII. k. 278. l.

[4] Anjoukori okmánytár, I. k. 435. l.

[5] Fejér, V/I. k. 101. l., hol tévesen Seem helyett Caam áll.

[6] Wenzel, IX. k. 32. l.

Miklós «1288-ban Sándor volt bánnak és királyi főpohárnoknak várát fölégette, néhány szolgáját megölte; e miatt IV. László király őt hűtlennek nyilvánitotta és jószágainak elkoboztatását elrendelte (H. O., VIII. k. 273. l.)»; mi e határozott állitást több tekintetben nem látjuk bebizonyitva. Mindenek előtt kiemelendő, hogy az idézett okirat nincsen keltezve, honnan tudja tehát szerző, hogy 1288-ban lett kiállitva? Ha akkor állitották ki, kelte október 3-ikára esik, mi pedig úgy tudjuk, hogy IV. László 1288 szeptember 27. és október 8. között nem Asszonyvásáron, hanem Egres-en tartózkodott.[1] Hogy Miklós «*Sándor volt bán és királyi főpohárnok*»-nak várát felégette, arról az okirat mitsem tud, mert a közzétett darabban csak azt olvassuk, hogy Miklós «... *bano magistro dapiferorum*» kárt okozott, a mennyiben ennek várát felégette s egynehány emberének, köztük Gurhesi[2] A...-nak és Pongrácz fia Simonnak nagy kárt okozott. A bán nincsen megnevezve s «magister dapiferorum» nem jelenti, hogy a bán főpohárnok volt; azt pedig, hogy a kárositott akkor csak «volt» bán, az okiratból nem tudjuk kiolvasni; mindezekhez járul, hogy 1288-ból sem királyi pohárnokot, sem tálnokmestert nem ismerünk. Mi csak egyetlen egy személyt ismerünk, kire ez esetben gondolhatunk: Rajnaldot, a Rozgonyiak ősét, ki 1275 nyarán szörényi bán és királyi tálnokmester volt[3] és ki az ország északkeleti vidékén is birtokos volt. — III. Tiba utódaira nézve pedig kiemeljük, hogy Gellyénesen 1313 szeptember 28-ikán Kopasz nádor előtt *Tyba fia Mihály* mester, *Tyba fia Péter, utóbbi fivérei: László, Tamás, János* nevében is, meg akarván osztozni Olaszy, Poucha és Cusmuta birtokaikon, úgy határozzák, hogy előbb meg fognak esküdni azok eddigi osztatlan voltára;[4] ez tehát a közölt leszármazást megváltoztatja; a filiátió különben is hézagos, a mennyiben a szerző a 87. oldalon elismeri, hogy Péternek 1352-ben János nevü testvére van, holott ezt a 85-ik old. olvasható nemzedékrendi táblán Péter fivérei sorában hiába keressük. Tiba fia Péter előfordul már 1323-ban[1] és nagyon valószinünek tartjuk, hogy Tiba fia Tamás, ki 1325-ben Zemplénmegyén szerepel[2] III. Tibának hasonló nevü fiával azonos.

A *Lothárd-ágnál* nem látjuk bebizonyitva, hogy két Lothárd bán létezett és hogy nevezetesen I. Lothárd bánnak egy Lothárd nevü fia lett volna. Az ebből következtethető leszármaztatás sokkal terjedelmesebb, mintsem hogy e helyen közölhetnök, miért is utalunk a Turul 1901. évf. 104—107. oldalain mondottakra. A birtokviszonyokra nézve azonban ki kell emelnünk, hogy Lothárd bán fia Pál a szabolcsmegyei *Hene* nevü birtok tulajdonosa volt, melyet a király később a Kállaiaknak adott.[3] — II. Mihály még 1328-ban is vitányi várnagy volt és hogy e minőségben azon magyar főurak sorában szerepel, kik az osztrák herczegekkel kötött békeszerződést aláirták.

Fekete Amadé utódaira nézve szerző állitása, hogy II. Amadé 1278-ban még élt volna, sehogy sincs bebizonyitva; ezt szerző különben maga sem indokolja. — II. Jánosról azt mondja (40. old.), hogy 1357-ben elhunyt, a 33. old. olvasható nemzedékrendi táblán pedig az áll, hogy még 1359-ben is él.

Apaj bán-ra vonatkozólag arra hivjuk fel a figyelmet, hogy egyik forrásunk szerint[4] Kálmán herczeg nagyjai között 1229-ben «Novi» comes Simegiensis is szerepel. Miután az 1225-ben előforduló Mihály somogyi főispánnak közvetlen utódját nem ismerjük, bizonyosra veszszük, hogy a fentebbi, hibásan másolt okmányban «Novi» helyett «Opoi» olvasandó.

A «*Miklós al-ág*» őséről, I. Miklósról azt mondja szerző, hogy 1240-ben tótországi bán és Kálmán orosz király tárnokmestere volt, forrása

[1] Wenzel, IX. k. 524. l.; (é. n.), XII. k. 469. l.

[2] «Gurhes» úgy látszik nem más, mint Bihármegyében a Fekete-Kőrös mentén létezett *Győrös* ferditése.

[3] Hazai okmánytár, VIII. k. 174. l.; Wenzel, IX. k. 115., 119., 121. l.; Zalai okmánytár, I. k. 78. l.

[4] Tört. Tár, 1900. évf. 391. l.

[1] Fejér, VIII II. k. 423. l.

[2] U. ott, 623. l.

[3] Anjoukori okmánytár, IV. k. 106—107. l. — E helyen szükségesnek találom kiemelni, hogy azon Hene, mely Fejér, VII/I. k. 199. l. szerint Pál ősének, Majád comesnek már 1219-ben kezében volt, nem Zalamegyében — a mint ez a «Turul» 1901. évf. 3. füzetében állitottam — hanem, mint ezt Stessel József úr (Turul 1902. évf. 38. old.) kimutatja, a szabolcsmegyében feküdt. Zichy okmánytár, I. kötete 415. szerint Lothárd bán atya: Miklós fia *Pál* IV. László alatt még ott birtokos volt. V. ö. még Wenzel, VIII. k. 199. l.

[4] Tört. Tár. 1898. évf. 340. l.

pedig egyedül Wenzel XI. k. 315. l., csak azon puszta adatot találjuk, hogy Kálmán nagyjai közül 1240-ben bizonyos Miklós bán mint tárnokmester is szerepel; ebből tehát még egyáltalában nem következik, hogy e Miklós a Gutkeled nemzetség tagja legyen. Hogy mivel támogatja szerző e határozott állitását, az könyvéből ki nem puhatolható. Miklós bánnak 1240-ből eredő pecsétje annyira meg van rongálva, hogy rajta a Gutkeled nemzetség czimerét felismerni merő lehetetlenség; szemügyre kell továbbá vennünk, hogy, ha Kálmán tárnokmesterét nem a Haraszt nb. Miklós bánnal azonositanók, még egy más Miklóst is ismerünk, kire az 1240. évi báni és tárnokmesteri méltóság illene, ez pedig azon Miklós bán, kinek fia: Hetyesomlai Dénes (vasmegyei birtokos) 1270-ben anyósának, Ják nb. Kopasz özvegyének hozományi ügyében szerepel.[1] Mindezekkel csak azt akarjuk igazolni, hogy a kérdéses Miklós bánt nem lehet olyan biztossággal a Gutkeled nemzetség tagjának venni, mint szerző teszi. E Miklósról különben is többet tudunk. 1229-ben fellép mint Kálmánnak zalamegyei főispánja, mely minőségben 1234-ig található;[2] 1237-ben Kálmánnak tárnokmestere;[3] 1240-ben pedig tótországi bán.[4]

A *Dragon-ág*hoz tartozó I. Miklós 1291-ben mint czimzetes bán egyuttal Valkómegye főispánja is.[5]

II. Istvánról azt hisszük, hogy 1272 végén boszniai bán volt. A mi pedig az 1278 június 19-ikén neki adományozott birtokokat illeti, azokról tartjuk, hogy mig Borsonuch Horvátországban feküdt,[6] «Haczok», «Myhád» és «Hotwon» Somogymegyéhez tartoztak, mert egyik kutatónk szerint[7] Hatvan 1421-ben Somogymegyei nemesi előnév, miből arra következtetünk, hogy «Myhad» a még most is létező Mihálddal azonos.[8] «Haczok» pedig nem más mint a szintén még létező Hárságy (Hassád) ferditése. — I. Pálról Karácsonyi azt tartja, hogy hivatalt nem viselt, azért mert IV. László korában csak egyetlen, 1281-iki levél, «az is tán csak tévedésből» irja bánnak. Erre mindenek előtt megjegyzendő, hogy ez oklevél kelte nem helyezendő, oly bizonyossággal 1281-re mint azt szerző teszi; a II. O. VIII. k. 191—192. l., a melyre hivatkozik, 1278-t mond, de azt is mondja, hogy IV. László uralkodásának 11-ik évében lett kiállitva, a mi 1283-nak felelne meg. Fejér, V/III. k. 179. l. (és nem 191) ugyanazon alapon szintén 1283 mellett foglal állást, szerző pedig egy szóval sem indokolja az 1281-et. A mi pedig Pál hivataloskodását illeti, azt hisszük, hogy ő azon Pállal azonos, ki 1273 és 1275 között mint szörényi bán és Valkómegye főispánja szerepel. — Leányának második férje pedig nem Ananiásnak, hanem Azariásnak a fia.[1] — Vid fia Loránd még 1363-ban is él; Vidnek pedig Klára nevü leánya is van, ki mint Kaplyon nb. Nagymihályi Lászlóné 1356-tól 1373-ig ismeretes.[2] Atyai Mátyás 1343-ban még él.[3] Balkányi János leánya Ilon(cs) 1353-ban még életben van.[4]

Az *egyes tagokra* nézve a következőket jegyezzük meg:

a) András fia György-ről azt mondja a szerző, hogy 1300 táján a szatmármegyei Szekerest és Zsarolyánt egy darabig birta, forrásul pedig Fejér, VIII/I. k. 253. old. idézi (89. old.). A kötet 28-ik oldalán pedig mondja, hogy a Bátori ághoz tartozó Kopasz András fia I. György a Szatmármegyei Zsarolyán és Szekeres helységek egy részét megvette, de 1308 előtt el is cserélte, forrásul pedig megint csak Fejér, VIII I. k. 253. old. idézi. Miután szerző «egyes tagok» között azokat érti, kiket a már letárgyalt nemzedékrendi táblákba beillesztett tagokkal nem lehet összefüzni és miután az egyes tagokat ennek alapján mindig és mindenütt a nemzetség csak egyszer előforduló tagjainak szabad vennünk, kérdezzük most, vajjon mi itten a helyes? A Bátori-nemzedékrendi táblához tartozik-e ezen András fia György vagy egyes tag-e? Szerző szerint úgy az egyik mint a másik eset illik reá.

b) Hasonlótermészetü következetlenséget ta-

[1] Fejér, VII/III. k. 139. l.
[2] Fejér, III/II. k. 238., 287., 413. l. Tört. Tár, 1898. évf. 340. l.
[3] Wenzel, VII k. 39. l.
[4] V. ö. Hazai okmánytár, VIII. k. 37. l.
[5] Wenzel, XII. k. 510., 669. l.
[6] Blagaj okmánytár, 83., 85. l.
[7] Csánki, II. k. 611. l.
[8] 1333 és 1335 között «Mihad»-nak nevezik (Mon. Rom. episc. Vespr. II. k. 68. l.)

[1] Fejér, VIII II. k. 240. l.
[2] Sztárai okmánytár, I. k. 252., 325., 409. l.
[3] Károlyi okmánytár, I. k. 155. l.
[4] Zichy okmánytár, II. k. 502., 519. l.

lálunk Sándor bán családi viszonyainak ecsetelésénél. A 68. lapon olvassuk t. i., hogy István bán fia I. Pál egyik atyafia után bizonyos birtokrészeket örökölt és hogy ezen atyafinak *határozott* neve: Sándor bán fia György. Ugyanazon határozottsággal ismétli ezt a 46-ik oldalon is. Mindamellett azonban a 90-ik oldalon tagadja, hogy Sándor bánnak fia lett volna, s azt mondja: «úgy kell tehát lenni, hogy a jegyző hibásan irt «Alexander banus et Georgius filius suus»-t «Georgius et Alexander banus filius suus» helyett. — Hogy hol itt az igazság? erre csak behatható és terjedelmes kutatás útján lehet válaszolni. Helyszüke miatt ezt itt nem tehetvén, a helyreigazitást másutt adjuk; e helyen csak az legyen kiemelve, hogy kutatásom szerint Sándor bánnak más az atyja és hogy tényleg György nevü fia is maradt.

c) «Ütöm» (vagy szerző szerint «talán Üjteny») Miklós fiai közül szerző szerint csak Lászlót emlegetik az oklevelek és Bolyinak irják. Másutt megjelenendő czikkemben ki lesz mutatva, hogy e Miklósnak több fiáról is van tudomásunk.

c) Tatár Istvánnak a ki Tiba fia Péterrel együtt már 1323-ban szerepel[1] 1357-ben egy Simon nevü fia van, a mit szerző Z. I. k. 408. l.-ra való hivatkozással állit, csak hogy az idézett helyen erről szó sincs. Mi úgy tudjuk, hogy Z. II. k. 620. és 623. l. szerint Tatárházi Tak István fiai Miklós és Simon már 1355-ben szerepelnek és hogy Z. III. k. 57. l. tanusága szerint Tatár Istvánnak 1357-ben Miklós, Simon és Jakab nevü fiai voltak és hogy ugyanazon forrás (59.) szerint még egy negyedik fiu, Pál, is szerepel 1357-ben.[2]

d) Lóka fia Istvánra, Rozsály urára, pedig megjegyezzük, hogy IV. László 1290 körül, ennek magvaszakadtán a rozsályi és ajaki birtokot a semjénieknek akarta adni.[3]

Gyovad. Hogy az 1264-ben mint zalamegyei birtokos emlitett Tivadar a bánnak atyja volt, nincsen bebizonyitva; lehet a későbbi bánnal azonos is; mi valószinübbnek tartjuk, hogy I. Tivadar, a bán atyja, azon Balduin fia Tivadar comessel azonos, ki 1207-ben a tihanyi apátságnak *vámosi* birtokügyében szerepelt.[1] — Azt pedig, hogy II. Tivadar Csák nb. Ugronnak macsói albánja volt, a mint ezt szerző határozottan állitja, a nélkül, hogy indokolná, nem találjuk bebizonyitottnak.

Mikó bánra a következőket kell megjegyeznünk: Mindeddig csak azt tudtuk, hogy legelőször 1294-ben merül fel, midőn a bagolyai birtokot megveszi. Behatóbb kutatások azonban korábbi nyomaira is rávezetnek. Benedek, veszprémi püspök és királynéi kanczellár tanusitja 1290 május 14-ikén, hogy Erzsébet, IV. László király neje valamikor a Zalamegyében fekvő Szentvidkál és Csicsónevegy nevü királynéi birtokokat lovászmesterének, Mikó fia Mikónak adományozta. Később kideritették azonban, hogy ezeket a birtokokat a veszprémi püspökség már a korábbi királyok és királynék adományozása utján kapta, mire Erzsébet a két jószágot a püspökségnek visszaadta, helyettük Mikót a zalamegyei Lovassal és a veszprémmegyei Vámossal kárpótolta.[2] Miután tudjuk, hogy a Gyovad nemzetség Zala- és Somogymegyében birtokolt, fennebbi adat alapján bizonyosnak vesszük, hogy az 1294-ben szereplő Mikó bán az 1290-ben emlitett királynéi lovászmesterrel azonos; ezen adatból még azt is következtetjük, hogy Balduin fia Tivadarnak a Gyovad nemzetséghez való tartozása (l. f.) azon körülmény által van támogatva, hogy Mikó Vámoson kap birtokot. — 1291-ben Mikó már III. Andrásnak a lovászmestere[3] és miután 1293 julius 11-ikén már Hontpázmán nb. Tamás a lovászmester, világos, hogy Mikó (mert Tamás 1293 február 1-én még országbiró) 1293-ban lett bán. Kiemeljük, hogy 1307-ben Somogymegyében Falkos (ma Fakós), Mórichely és Keszeny táján «*villa Myko bani*» is létezett.[4] — Fiának, Benedeknek, három leánya volt: 1. Margit, ki 1333-ban Bakonoki Petőnek neje. 2. Erzsébet, ugyanakkor Gyimóti (Veszprémmegyében) Beket neje. 3. Klára, ugyanakkor Szentgyörgyi Máté neje.[5] Azon Benedek fia János fia Bagolyai Péter pedig, ki 1375-ben Aracsai Bekó leányát, Ilonát,

[1] Fejér, VIII/II. k. 423. l.

[2] V. ö. Zichy okmánytár, III. k. 35., 45., 57., 59., 73., 88. 130. l.

[3] Wenzel, IX. k. 559. l.

[1] Wenzel, VI. k. 320. l.

[2] Hazai oklevéltár 122. l.

[3] Wenzel, V. k. 25. l., XII. k. 510. l.

[4] Anjoukori okmánytár, I. k. 140. l.

[5] Zalai okmánytár, I. k. 272. l.

feleségül birja,[1] minden valószinüség szerint. Mikó bán utódja.

Kerekes Miklósnak van egy «Aczél» János nevü fivére, ki vele együtt 1341-ben szerepel; de hogy Sándornak «Aczél» Miklós nevü fia is lett volna, azt az idézett forrásban (Z., I. k. 600.) nem találjuk.

Hogy az 1280 táján Temesmegyében élt Tivadar bánt nem szabad Gyovad nb. Tivadar bánnal összetéveszteni, abban szerzőnek talán igaza van, csakhogy az erre vonatkozó anyagot teljességben fel nem használta; abból pedig a következő tünik ki:

a) Azon magyar főurak közül, kik 1304-ben Rudolf osztrák herczeggel szövetkeztek, Tivadar bán is előfordul.[2] Ezt mi a temesmegyeivel azonositjuk.

b) Károly király 1324-ben elbeszéli, hogy Tivadar bán fia János hűtlenségbe esvén, valamikor a király kezében volt mehádiai várat (castrum Myhald) erőszakkal elfoglalta;[3] ezt a Jánost a Temesmegyei Tivadar bán fiának tartjuk.

c) A somogyi konvent tanusitja 1314-ben, hogy Tivadar bán fia Mihály Nagy-Jád, Kis-Jád és Oberth negyedik részét Bertold fia Domonkos mesternek elzálogositotta.[4] Miután fentebb láttuk, hogy Mikó bán Somogymegyében is birtokolt, azt hisszük, hogy e Mihálynak atyja alatt Gyovad nb. Tivadar bán értendő.

Feltünő azonban, hogy Temesmegyében is 1478-ban egy Magyar- és Tót-*Gyovad* nevü helységet ismerünk, a mely Csákova és Obád vidékén feküdt[5] és hogy Tivadar bán birtokai éppen ennek közelében feküdtek.

Károly király, 1322 augusztus 28-ikán tanusitja t. i. hogy *Vojteki Tivadar* mester és fiai *Miklós* és *János* Miklós fiának Gálnak, ki e Tivadar leányát nőül vette, ősi birtokaikat átengedték; ezek pedig a következők: Csanádmegyében: Szentlászló és Szentmargita, Krassómegyében: Dench, Temesmegyében: Ujudvar, Győr, Gyöngyödegyháza, Régkörtvély, Megyes, Donát, Csud és Bánsárszava.[6] Ezek kivétel nélkül Csákova vidékén feküdtek, melynek szomszédságában Vojtek (= Weyteh) most is van. Mi tehát e Tivadart a bánnal azonosnak veszszük és ez által támogatva találjuk azon állitásunkat, hogy az 1324-ben emlitett János az ő fia. Vajjon a Temesmegyei Gyovad helység a Zalamegyeivel állt-e történelmi összeköttetésben vagy nem, arra egyelőre határozottan nem válaszolhatunk. Fentebbi Gál 1341-ben már az *Omori* nevet viseli. Omor pedig Temesmegye dettai járásában van, mely járásban az 1322. évi Dench, a mostani Denta fekszik.

Miután a Gyovad-nemzetségnek valamikor Biharmegyében is volt birtoka s egy Gyovad nevü helység Temesmegyében is feküdt, nem éppen valószinűtlen, hogy a Gyovad-nemzetség már a XIII. század kezdetén talán két főágra oszlott, melynek egyike az ország nyugati, másika pedig az ország déli vidékén feküdt birtokokat kapta s hogy az utóbbi ágnak egyik sarja a Temesmegyei Tivadar bán lehetett.

Annak, hogy Vojteki Tivadar azonos a bánnal, csalhatatlan bizonyitékát abban találjuk, hogy a Vojtek mellett fekvő Zsebely (valamikor Zephel) helységben még 1424-ben egy kuria létezett, *melyben valamikor Tivadar bán székelt.*[1]

Győr. A II. Istvánról mondottak úgy egészitendők ki, hogy nevezett 1230-ban az akkor a somogyi várhoz tartozott Szakadát nevü birtoknak tulajdonosa.[2]

II. Mór, úgy látszik, azon Mour-ral azonos, ki 1249-ben a baranyamegyei Harsány mellett birtokos.[3]

II. Csépán neje pedig Csák nb. Demeter leánya, mert a mosonmegyei Csun, melyet Csépán apósa, Demeter, 1232-ben a Győrnembeliektől kapott, 1290 körül Csák nb. Demeter tálnokmester utódainak kezében van.[4]

A *Szenterzsébeti ág*hoz tartozó II. Péterre vonatkozólag szerző ezt mondja: «Ő-e azon Endes fia Péter, a ki 1220-tól 1222-ig a győrmegyei Kóny és Markota falvakban birtokos volt, biztosan meg nem állapitható»; mi az ellenkezőt hisszük; igenis megállapitható. Miután László és Szehén 1302-ben bebizonyitották, hogy Basal-

[1] Hazai okmánytár, III. k. 195., 196. l.
[2] Fejér, VIII/I. k. 160. l.
[3] Anjoukori okmánytár, II. k. 151. l.
[4] Fejér, VIII/VII. k. 509. l.
[5] Csánki, II. k. 39. l.
[6] Temesmegyei okmánytár, I. k. 31. l.

[1] Zichy okmánytár, VIII. k. 152. l.
[2] Wenzel, VI. k. 492. l.
[3] Fejér, IV/II. k. 52. l.
[4] Wenzel, XII. k. 494. l.

pusztát elődjük, Endes fia Péter vette (106. old.), világos, hogy László és Szehén e Péternek leszármazottai; azon Endes (Endre) fia Péter pedig, ki a győrmegyei Kóny birtokosa volt, már 1228 előtt egyenes örökösök hátrahagyása nélkül mult ki, mire Kóny a koronára szállt.[1]

A *Kéméndi ág*hoz tartozó I. Miklósnak van még egy harmadik fia László, ki 1355 november 9-ikén szerepel.[2]

Hahót. Az a Buzád, a ki 1193-ban a zalamegyei Ujudvar táján birtokos,[3] kétségkivül I. Buzáddal azonos. — II. Buzád szerző szerint 1226 és 1229 szeptember 8-ika közt volt tótországi bán, ez az oklevelekből tünik ki; a forrás Wenzel, XI. k. 182—184. l.; csakhogy ez korántsem oly bizonyos, mint szerző állitja. Az idézett okmányból csak az derül ki, hogy Buzád 1252 ben Vasmegye főispánja volt. A mi pedig a tótországi bánokat illeti, tudjuk, hogy 1226-ban Vanlegény, 1228-tól 1235-ig, tehát 1229-ben is Kán nb. Gyula a bán.[4] Mi még azonkivül tudjuk, hogy Buzád 1232-ben Sopronmegye főispánja,[5] megjegyezvén, hogy az okmány keltezése kissé gyanus és hogy Buzád alatt esetleg a bán fia értendő.

II. Buzád bánságára nézve azonkivül egy eddig — úgy látszik — figyelembe nem vett adatra kell a figyelmet felhivnunk. Midőn II. András 1217-ben a zágrábi káptalan birtokait megerősiti, kiemeli, hogy különösen azokba, melyet Baran zágrábi dékán (él még 1214-ben, † 1217 előtt) a káptalannak adományozott (Sopnica, Resnik, Brestje, Zitnyak stb.) *kedves hive Buzád comes* a káptalant mint királyi ügyész bevezette.[6] Megjegyzendő azonban, hogy ugyanakkor Bánk a szlavoniai bán, miből következtethető, hogy Buzád csak albán volt.

Hogy Buzád bán fia Csák 1260-ban erdélyi vajda lett volna, el nem hihetjük; szerző ezt egyetlen egy betüvel sem bizonyitja, mi pedig a rendelkezésünkre álló okirati anyagban az erdélyi vajdák sorában 1252-től kb. 1260-ig csak hézagot találunk, Csák nevü vajdát pedig egyáltalában sem ismerünk. Birtokviszonyaira nézve megjegyzendő, hogy a somogymegyei Vörst 1261-ben nyerte,[1] hogy II. Csák Stájerországban feküdt «Horyg» vára a még most is Cilly táján létező *Hoheneck*-nek felel meg, Miltenberg pedig, melyet szintén 1259-ben kapott, most már nem létezik.[2] — I. Mihály családi viszonyait szerző helytelenül vázolja. A 131. oldalon azt mondja t. i., hogy e Mihály «1232-ben elbocsátotta első nejét, *a kivel már Hencse, Lörincz és Virunt nevü gyermekeket nemzett*», de e három fiát nemzedékrendi táblájában hiába keressük; kilencz sorral lejebb (131. old.) pedig világosan mondja, hogy «*I. Mihálynak* ***egy*** *fia volt: II. Mihály*»; mi már most a helyes tényállás?

Az eredeti forrás (Fejér, III/II. k. 330. l.) szerint «*nobilis vir*» Mihály valamikor «*contraxisset* matrimonium) *cum quadam Domina Matre Henthe, Laurentii et Virunth: filiorum Comitis Michaelis*», ebből pedig elég világosan kitünik, hogy az emlitett asszonynak, midőn Mihályhoz ment férjhez, már Henche, Lörincz és Virunt nevü fiai voltak, kiket bizonyos Mihály nevü *comes*sel nemzett. Ennek még erősebb bizonyitékát azonban abban a tényben találjuk, hogy Hench és Virunt a Héder nb. Henrik fia Henrikkel együtt 1227 és 1237 között a Vasmegyében feküdt kapornoki egyház kegyurai voltak,[3] a miből kiviláglik, *hogy atyjuk, Mihály comes, azon Héder nb. Mihálylyal azonos, kit 1212-ből okiratilag ismerünk.*

A Hahót nemzetségre vonatkozik kétségkivül a következő okirati adat is: Rudolf osztrák herczeg 1303 február 27-ikén kelt levelében elmondja, hogy «den Erber vrowe Elzbeth Graven Perchtrams van Mertestorf, dem Gott genad, Wittwe den Vierden tail an dem Haus ze Rorawe und allez, daz dar zu gehört, Lant oder Guet, da umb sei unser getrewer Ulreich van Walse van sein selbs wegen, *ir Swester Suen wegen Graven Puzat und Niclosen brudern van Ungern* het an gesprochen var unser in dem Landtaiding ze Neunburch, den vorgenannten ulreichen *und den Graven ir Swester Suen* an behabt hat in der

[1] Wenzel, I. k. 250. l.

[2] Anjoukori okmánytár, VI. k. 387. l.

[3] Knauz, I. k. 143. l.

[4] Fejér, III/II. k. 92., 198. ll.; Wenzel, I. k. 270. l.; Hazai okmánytár, VIII. k. 25. l.

[5] Wenzel, I. k. 293. l.

[6] Fejér, III/I. k. 222. l.

[1] Hazai okmánytár, VIII. k. 83. l.

[2] V. ö. Monatsblatt der heraldischen Gesellschaft «Adler», IV. k. 448.

[3] Zalamegyei okmánytár, I. k. 11. l.

schranne und in enbrosten ist recht und redleich mit vrag und mit urtail. . .»[1] Az itt emlitett Waldsee Ulrik családjának harmadik tagja, ki e nevet viseli és 1294-től 1331-ig ismeretes. Roraw a jelenleg Alsóausztriában fekvő Rohrau nevü mezővárossal azonos. A mennyiben Buzád és Miklós alatt Csák bán fiai értendők, figyelmeztetnünk kell arra, hogy Miklós 1303-ban már nem él és hogy Buzád akkor talán csak mint Miklós esetleges nőutódjainak képviselője szerepelt. Erzsébet alatt Nagymartoni Bertrand özvegye értendő.

Haraszt. E nemzetséget szerző az 1240-ben emlitett «generatio Sebastiani»-val azért veszi azonosnak, mert akkor Miklós fia Miklós a generatio Sebastianival azonos érdekeket vall és mert a H. O., IV. k. 36. l. szerint Haraszt nb. Miklós bán fiai között 1266-ban Miklós és Sebestyén is szerepel. Mi ezt a filiatiót nem találjuk oly bizonyosnak; ha Miklós fia Miklós azon Sebestyénnek édes fivére lett volna, kinek neve után a nemzetséget 1240-ben jelölték, akkor az illető okirat el nem mulasztotta volna kiemelni, hogy Sebestyén is Miklósnak a fia; feltünő továbbá, hogy Miklós atyját 1240-ben nem nevezték bánnak. Sokkal valószinübb az, hogy az 1240. évi Miklós a későbbi bánnal azonos és hogy Sebestyén alatt egyik őse értendő. — A mi a H. O., IV. k. 36. old. (és Wenzel, VII. k. 438. l.) olvasható okmány évszámát illeti, azt találjuk, hogy a közlés szerint 1256 deczember 31-ikére esik, szerző pedig, a nélkül, hogy csak egy szóval indokolná, állitja, hogy helyes kelte 1266; de ez sincsen bebizonyitva. — Igaz ugyan, hogy az okmány kiállitójának, Lőrincznek, 1256. évi országbiróságát és zalamegyei főispánságát csakis a H. O., IV. k. 36. l. ismeri, a mi némileg gyanus; de ennek alapján még nem vagyunk jogositva, határozottsággal kimondani, hogy az okmány 1266-ra teendő, mert 1265-tól 1268-ig félbeszakitás nélkül Buzád-Hahót nb. Csák Zalamegye főispánja.[2] Kemény fia Lőrincz mint országbiró és Zalamegye főispánja biztosan csak 1262-től 1263-ig mutatható ki s igy azt hisszük, hogy a fentebbi okmányt is ez időtájban állitotta ki. — A mi a Miklós bán fiai között felosztott birtokokat illeti, bizonyosra vehetjük, hogy «Neuprit», miután a vele együtt emlitett első birtokok kivétel nélkül Baranyamegyében feküdtek, csak olvasási hiba s hogy az 1293 és 1297 között előforduló *Neugraddal*[1] vagyis Nógráddal azonos.

A *Tárnoki-ágra* vonatkozólag megemlitjük, hogy 1255-ben a bodrogmegyei Tárnok szomszédságában Balar fia Balar comes is birtokol, ki — mert ez ágban a Bolyár név szerepel, — minden valószinüség szerint a Haraszt nemzetség tagja volt.

Héder. Wolfer 1158 körül az országnagyok sorában szerepel,[3] miből teljes joggal következtethető, hogy azon Wolfh comes, ki II. Gyécsa király és Eberhard salzburgi érsek között magyar követség élén a békés viszonyt helyreállitotta, de 1161-ben már nem élt,[4] a mi Wolferünkkel (= Wolfgang) azonos. Szerző szerint Hencz (de nem Aenz!) comes 1196-ban szerepel; honnan veszi ez évszámot? Az idézett Wenzel, VI. k. 354. l. csak azt mondja, hogy III. Béla Hencznek a kapornaki monostor kegyuraságát adományozta, a nélkül, hogy az oklevél keltét megállapitaná. Már fentebb kimutattuk, hogy Mihály, kit szerző 1212-ben szerepeltet, 1233-ban már nem él, hogy özvegye Buzád-Hahót nb. Mihálylyal második házasságra lépett és hogy Héder nb. Mihálynak három fia volt: Hencz, Lőrincz és Virunt, kiket szerző nem ismer és Buzád-Hahót nb. Mihály fiainak vesz. Ezekről különben csak annyit tudunk, hogy Hencz és Virunt (ez megfelel talán a Wernhart névnek) 1237-ben még élnek és hogy unokafivérükkel II. Henrikkel, együtt a kapornaki monostor kegyurai voltak.

I. Miklósra megjegyzendő, hogy őt már 1279 márczius 1-én «*Lékai*»-nak nevezik.[5] Hogy ennek fia II. Miklós 1332-ben tett végrendeletében nejét Katalinnak nevezte volna, nem áll; szerzőnek forrása (Fejér, VIII. III. k. 663. l.) világosan mondja: «magistro Joanne majori filio meo et domina Consorte mea, *nostra Catharina*

[1] Urkundenbuch des Landes ob der Enns 1867, Band IV. pag. 432.

[2] 1266-ra lásd Wenzel, VIII. k. 160. l.

[1] Wenzel, VIII. k. 333. l.

[2] Hazai okmánytár, VIII. k. 63. l.

[3] Knauz, I. k. 116. l.

[4] Wenzel, VI. k. 103. l.

[5] Fejér, V/II. k. 597. l. (helytelenül «Nicolaus banus et Leuka» «de» helyett).

filia» etc., hozzá még az is járul, hogy *szerző rögtön azután, hogy Miklós nejének Katalint veszi, előadja, hogy Miklós özvegye Erzsébet* 1336-ban az osztrák herczegnek hűséget fogad. Az erről szóló okiratból minden kétséget kizáró módon kitünik, hogy II. Miklósnak első ismeretlen nevü nejétől János fia született és hogy a második, Erzsébet nevü nejétől született fiai László és Henrik 1332-ben még kiskoruak voltak. Ezen Erzsébet czimere arra enged következtetni, hogy ő is a Héder nemzetség sarja.

I. János vagyis Ivánnak Horneck krónikája szerint[1] Domonkos nevü veje volt, ki 1298-ban a Nassaui Adolf ellen menesztett magyar segélyhadban működött. — Iván fiáról Gergelyről pedig teljes határozottsággal állitjuk, hogy azon Gergelylyel azonos, ki 1291 október 9-ikén Zalamegye főispánja,[2] mert III. András nagyjai közül 1291 novemberében János mester fia Gergely is szerepel.[3] — Ivánnak második fiáról, II. Jánosról szerző (155. old.) a következőt mondja: «Úgy látszik tőle ered az osztrák Pernstain család. Ha az való stb.», forrásul pedig a Századok 1895. évf. 143-ik oldalát idézi. — Ha a nevezett forrás adatai őt arról meg nem győzték, hogy az osztrák Pernstein család tényleg e Jánostól ered, akkor miért nem czáfolja ezen állitást vagy miért nem indokolja azt, hogy ő ezen levezetést csak «úgy látszik»-nak veszi? Részünkről fennebbi állitást még azzal pótoljuk, hogy II. János utódai, még mint osztrák főurak is czimerükben vörössel és fehérrel czölöpalakban négyszer osztott pajzst használtak,[4] a czölöp pedig a Héder nemzetség ősi czimeralakja.

III. Henrik leányának férjét csak «Turchus»-nak nevezi; pedig Bonzanoi Péter 1300 szeptember 18-ikán Morosini Mihály zárai comeshez intézett levelében világosan irja: «et *filius vester Turchus* accipit filiam Henrici Bani in uxorem».[5] Hogy III. Henrik fiától III. Jánostól a szekcsői Herczeg —, II. Pétertől pedig a Tamássi család származna (146. old.), arról sejtelmünk sincs; *mi éppen az ellenkezőt tudjuk.*

[1] 70.668-ik vers.
[2] Wenzel, XII. k. 510. l.
[3] Knauz, II. k. 302. l.
[4] Jahrbuch der heraldischen Gesellschaft «Adler», V. k. 75. l.
[5] Wenzel, V. k. 261. l.

A *Hédervári ág*ból származó nő, ki Bór-Kalán nb. Pózsa özvegyeként 1255-ben szerepel, az illető forrás szerint *Bozna* nevü helységből bizonyos értéktárgyakat küldött mostoha fiának, Nánának;[1] e Bozna tehát minden valószinüség szerint a Héder nemzetség kezén volt, a mit különben csak azért emlitünk, hogy ezen eddig ismeretlen helységnek meghatározását megkíséreljük. Tekintettel arra, hogy a Hédervári ág Vasmegyében is birtokos volt, azt hisszük, hogy Bozna azon Varsány és Karakó vidékén fekvő «Bazna»-nak felel meg, melyről 1257-ben történik emlités.[2]

Az I. Jakab által 1278-ban szerzett Bokod *Vasmegyében* feküdt; ennek bizonyitékát abban találjuk, hogy Boldafölde, melyet fiának, Henriknek, kezén találunk, Bokod szomszédságában feküdt.[3] Ugyanazon Jakabnak van egy névleg ismeretlen leánya is, ki 1278-ban még kiskoru.[4] Fia Henrik 1297-ben is szerepel; nevezett évben meghagyja a pápa az esztergomi érseknek, hogy több magyar urat a pannonhalmi apátság megkárositásától tartóztasson vissza; ezek között vannak Güssingi Henrik bán fiai és *rokonuk Erricus.*[5] — I. Lőrinczet illetőleg megjegyzendő, hogy 1262-ben Heydrugh fia Körmendi Lőrincz mint vasmegyei birtokos szerepel,[6] a mi tekintettel arra, hogy Güssingi Iván körmendi birtokos, arra enged következtetni, hogy I. Lőrinczzel azonos. E Lőrincz fiát, *Hédert*, hiába keressük a nemzedékrendi táblán, pedig 1309 október 23-ikán jelen van, midőn nővére Margit, Darói Salamon özvegye, dezsedai birtokát elzálogositja;[7] Margitról pedig azt is tudjuk, hogy 1298-ban már Darói Salamonnak a neje s hogy Anna nevü leánya akkor megy férjhez.[8] — Herrandról megjegyzendő, hogy 1279—80 előtt a vasmegyei (Német-Sáros-) Lak tulajdonosa.[9] Herrand fiairól pedig még azt is tudjuk, hogy 1283-ban a vasmegyei Boroszd (állitólag a későbbi

[1] Wenzel, VII. k. 411. l.
[2] Wenzel, II. k. 296. l.
[3] Fejér, VIII/III. k. 501. l.
[4] Hazai okmánytár, VI. k. 234. l.
[5] Wenzel, X. k. 273. l.
[6] Wenzel, VIII. k. 35. l.
[7] Anjoukori okmánytár, I. k 183. l.
[8] Wenzel, X. k. 324. l.
[9] Wenzel, XII. k. 674. l.

Bokros) szomszédjai.[1] — III. Héder neje megkapja 1252-ben a Selv nevü földet,[2] melyben a pozsonymegyei Csallóközben Hédervár mellett még most is létező *Zselyi*-re ismerünk. III. Hédert 1265-ben is emlitik, midőn a Győre nemzetség tagjai a Buzád-Hahót nb. Hahóttal perlekednek.[3] — IV. Hédernek Miklóson kivül még Jakab és János nevü fiai is voltak, kiknek elseje 1378-tól 1410-ig, másika 1378-tól 1395-ig ösmeretes. Jakab neje: Katalin; IV. Miklós neje: Debreczeni Pál leánya.[4] A család ezen ágát csak Miklós folytatta.

A *Köcski-ágat* szerző csakis II. Sándor czimerének alapján sorozza a Héder nemzetség tagjai közé, nemzedékrendi táblájában azonban nagy hibát követett el, a mennyiben szerinte II. Sándor ismeretlen nevü nővére bizonyos Dénes fia Mihálynak a neje 162.); ez nem áll. Forrása (A. VI. k. 468. l.) másként adja elő a tényállást. Az igaz, hogy a 468-ik oldalon Köcski György az emlitett asszonyt, *kinek Cecilia a neve* «soror»jának nevezi, de ez nem elég; több helyen (466., 467., 472.) világosan az van mondva, hogy e nő atyjának a neve: Köcski Dénes fia Mihály, férje pedig: Hetyesomlói Mikócz fia Miklós fia Demeter; *szó sincs tehát róla, hogy atyja a Héder nb. I. Sándor volna; az pedig, a kit szerző férjének nevez, nem más mint a nő atyja!*

Hermann. Antal fia István a ki 1294-ben a «Liszkai» nevet használja ezen évben a zemplénmegyei *Zsadány* nevü birtok egy részének tulajdonosa.[5] — I. Laczk a szerző szerint legelőször 1323-ban fordul elő, midőn Károly királyunk Frigyes német császárral és a többi ausztriai herczegekkel békét kötött. Ez nem felel meg a valóságnak, mert e békét nem 1323-ban, hanem 1328-ban kötötték. — Második neje még 1357 április 6-ikán is él.[6] — I. István már 1342 október 28-ikán tárnokmester.[7] Birtokviszonyait illetőleg a következő felette érdekes (bár nem a magyarországi birtokait illető) adatot szerző művében hiába keressük. Lajos király egyik 1353-ban kelt oklevelében el van mondva, hogy János cseh király valamikor Laczkfi István néhai tótországi bánnak Csehországban bizonyos birtokokat adományozott a melyeket János fia s utódja Károly Istvántól ujból elvett. Lajos király erre azzal válaszolt, hogy Wisko nevü cseh embertől, kinek ő valamikor a Nyitramegyében feküdt Földvár és Ültő nevü jószágokat adta, ezeket elvette és Kont Miklósnak adományozta. Most kijelenti, hogy a mennyiben Károly király Laczkfi István fiainak hajlandó lesz a cseh birtokokat visszaadni vagy őket pénzzel kártalanitani, ő is kész lesz a cseh Wiskót vagy a Laczkfiakat hasonlóértékü jószágokkal vagy pénzzel kielégiteni.[1] — I. Andrásra meg kell jegyeznünk, hogy Lajos királynak a szerbek, «tatárok» és oroszok elleni hadjárataiban 1349 előtt részt vett.[2] — Pálról azt mondja szerző, hogy «nagyon sajátságos, hogy egy 1373-iki, de különben is furcsa szerkezetü oklevél az élők sorában emliti.» Mi ebben semmi sajátságost nem találunk, *mert még 1378 deczember 1-én mint Beregmegye főispánja a megyei közgyülésen elnököl*[3] — Hogy II. Dénes 1360 deczember 28-ikán székely ispán és országbiró volt, nem állhat meg, mert 1360 márczius 11-től 1368-ig Ákos nb. Böbék István félbeszakitás nélkül országbiró, — II. Imre 1368-ban dalmát-horvát bán;[4] hogy 1375-ben meghalt, bizonyitja Wenzel, XI. k. 428. l. — II. István 1379 június 15-ikén Sopronmegye főispánja.[5] — Györgyről a Századok 1900. évf. 607. oldalán találunk érdekes adatot; első nyomára mi azonban már 1365 január 17-ikén akadunk.[6] — III. Imre egyidejüleg azelőbbivel merül fel 1365-ben. — III. István 1376-ban Pozsonymegye főispánja.[7]

A Hermann nemzetséghez tartoznak még: Mátyás fia László és Péter fia András, kik 1330-ban hunyadmegyei birtokosok.[8]

Lambert országbiró — mondja szerző czimeré-

[1] Hazai okmánytár, VI. k. 298. l.
[2] Hazai okmánytár, VI. k. 75. l.
[3] Wenzel, VIII. k. 130. l.
[4] Fejér, X/IV. k. 138. l.; Soproni okmánytár, I. k. 449., 477., 516., 632. l., II. k. 214. l.; Turul 1891. évf. 77. l.
[5] Hazai okmánytár, VIII. k. 345. l.
[6] Anjoukori okmánytár, VI. k. 554. l.
[7] Soproni okmánytár, I. k. 171. l.

[1] Anjoukori okmánytár, VI. k. 137. l.
[2] Fejér, XI. k. 550., 551. l.
[3] Zichy okmánytár, IV. k. 83. l.
[4] Fejér, IX/IV. k. 118., 123. l.
[5] Soproni okmánytár, I. k. 452. l.
[6] Anjoukori okmánytár, VI. k. 268. l.
[7] Fejér, IX/V. k. 84. l.
[8] A hunyadmegyei régészeti és történeti társulat évkönyve, XI k. 172. l.

nek tanusága szerint a Hermann nemzetség tagja volt. Ezzel szemben arra hivatkozunk, hogy a Hermann nemzetséghez tartozó Laczkfiak czimerükben sárkányképet használtak, Lambert országbiró pecsétjén pedig madarat találunk.

Hontpázmán. A 195-ik old. olvassuk, hogy Bényi Amadénak I. Pongrácz a fivére. Ez azonban, bár a kettejük közötti közel rokonság el nem tagadható, mégsem oly bizonyos, mint szerző állitja. — Miután Pázmán fia Lambert 1287-ben az esztergami káptalantól Rajecen birtokot kap, több mint valószinü, hogy azon Olivér fia: Rajeci Kázmér, ki 1236-ban apkai (Apaj Pozsonymegyében) és itói (Tardoskedd mellett) birtokát a nyitrai káptalannak rajeci jószágával felcseréli,[1] szintén a Hontpázmán nemzetség ezen ágához tartozik. — Csalomjai Miklós fia Farkas, ki 1265-ben a hontmegyei Palajta mellett birtokos,[2] kétség kivül szintén e nemzetség tagja. — Azon Amadé fia István pedig, ki Wenzel VIII. 272. szerint IV. Béla idejében (1254 és 1270 között) Nyitramegyében Vág-Ujhely, Vág-Szerdahely, Patvaróc és Lubó táján volt birtokos, nézetünk szerint a Hontpázmán nemzetség bényi ágából való.

A *födémesi ág*hoz tartozó II. Jákó már 1251-ben szerepel, a mennyiben Sebestyén leányától, Erzsébettől azon szuhai birtokrészt, melyet annakelőtte neki hozományi illetéke fejében adott, most tőle 8 ezüst márkáért megveszi.[3] — 1260-ban meg van bizva a hontmegyei Kelenye feljárásával; az erről szóló oklevélből kitünik, hogy Mog fiai Chol és Miklós Kelenye melletti birtokosok.[4] Alig csalódunk, ha e Mog alatt a velezdi Kövér család ősét, Móká-t ismerjük fel, kinek e szerint *két* fia volt.

A *Forgách-ág*ban szereplő Milván és Tamásról azt hiszszük, hogy ezek I. András édes fivérei voltak; az erre vonatkozó okirat ide vágó pontja (Fejér, IV/II. k. 365. l. és nem VI.) igy hangzik: «quam quidem Michel *filius* Miluan, et Jordan *filius* Thomæ *filii*, *fratres eiusdem Andreae etc.*» első látszatra már zavarosnak tünik fel, úgy a helyes szövegezés csak az lehet: «*filii fratrum eiusdem Andreae*». Tamás özvegye 1244-ben Berencsi Lörincz neje.[1] — A birtokviszonyok vázolásánál hézagokat találunk, melyeket a következőkben pótolunk: 1. Azon meg nem határozott Yztevecz, melyet I. András 1263-ban szerzett, nem más mint az esztergammegyei Köbölkut mellett feküdt, most már nem létező *Osztövér*, minek bizonyitéka abban lelhető, hogy II. Ivánka 1299-ben köbölkuti földesur és hogy 1347-ben Ivánka mesternek wztuerfalvai tisztviselője Köbölkuton garázdálkodott.[2] 2. 1292-ben az egri káptalan előtt Ivánka fia András fiai: Guymeri András és Miklós Barsmegyében fekvő Bese nevü ősi és Nyitramegyében fekvő Belád nevü vásárolt birtokukat a maróti kúnoknak cserébe adják, kiktől a barsmegyei *Hizér*, *Buzech*, *Podbántelek*, *Sylk*, *Kolbász*, *Vezekény* és *Rohozsnica* nevü birtokokat kapják.[3] Hogy az okmányban «*Guymer*» *nem más mint* «*Gymes*» *nek ferditése*, világos. II. András azonban még 1292 augusztus 30-ikán a rohosnicai birtokrészt a garan-szentbenedeki apátságnak adományozta.[4] II. Ivánkának — szerző szerint ismeretlen hollétü — borolchi birtokszerzésére meg kell jegyeznünk, hogy szerző ezt csak Fejérnek egy regestájából (VI/I. k. 157. l.) ismeri. Az erre vonatkozó okmány teljes szövegét azonban a Hazai okmánytár, VIII. k. 296. old. találjuk és biztosra veszszük, hogy Borolch nem más mint a Trencsénmegyében még most is létező *Birócz*. II. András és I. Miklós már 1291-ben szerepel, és akkor András Árvamegye főispánja.[5] — A Szegi-ágra megjegyzendő, hogy Szegi Benedeknek még egy ismeretlen leánya is volt, ki 1274-ben mint Száty nb. Konstantin özvegye sógorától hitbéri illetményeit kikapja.[6] — 1326-ban találjuk, hogy Szegi Bökény fia Jakab és ennek fia János, hogy Bökény fia István özvegyét kielégitsék, többek között a nyitramegyei Szomolya mellett fekvő és *Dedács-erdeje* nevü földjüket Szegi Péter fia Jánosnak eladják.[7] Miután Mihály fia *Dedalch*

[1] Knauz, I. k. 318. l.
[2] Fejér, IV/III. k. 280. l.
[3] Fejér, IV/II. k. 122. l.
[4] Wenzel, XI. k. 483. l.

[1] Fejér, IV/I. k. 358. l.
[2] Anjoukori okmánytár, V. k. 103. l.; Hazai okmánytár, VIII. 391. l.
[3] Wenzel, XII. k. 534. l.
[4] Knauz, II. k. 334. l.
[5] Wenzel, XII. k. 516. l.
[6] Kubinyi, Hontmegyei okmánytár, 15. l.
[7] Anjoukori okmánytár, II. k. 248. l.

1267-ben a Hontpázmán nb. Szegi család sarja, bizonyosnak veendő, hogy az 1326-ban szereplő Szegiek az ő ivadékai. — *Betyend bán*-ra megjegyezzük, hogy 1257 előtt az esztergammegyei Muzslán 18 ekealját akart vásárolni, a dologból azonban semmi sem lett.[1] Ugyanezen Betyend 1264 október 24-én a veszprémmegyei Péty-en a királyné tárnokvölgyi népeinek birtokügyében biráskodik.[2] — Unokájáról, Pogány Istvánról azt is tudjuk, hogy 1353 előtt a dobokamegyei Paptelke-t és Csornok-ot valamint a kolozsmegyei Balogjánostelek-et megszerezte.[3] — Hogy a *Czibák-ágh*oz tartozó Mike a «Szakállas» melléknevet viselte, a mint ezt szerző Kár., I. k. 5. l. és H. O., VI. k. 139. l. hivatkozva állitja, nem áll; egyetlen egy forrás sem mondja. — A mi pedig az 1341. évi birtokosztást illeti, ki kell emelnünk, hogy az erről szóló okirat hátára későbbi kéz e szavakat irta: «Az *Tholdiak* keözt való divisio».[4]

A *Beszterecz ágra* nézve itt csak azt akarjuk felemliteni, hogy szerzőnek azon állitásával (234. old.), hogy Tamás bánt és I. Kozma fiait nem tarthatjuk egy személyeknek a Szentgyörgyi ágon látható ugyanazon nevü tagokkal, egyet nem értünk. Ennek indokolása azonban oly terjedelmes, hogy azt csak külön értekezésben, más alkalommal közölhetjük; e helyen csak azt az egyet akarjuk kiemelni, hogy szerzőnek egyik érve: «ámde Szentgyörgyi ágbeli II. Kozma fiai 1295 előtt meghaltak» nem felel meg a valóságnak, *mert Bazini II. Kozma fiai Pál és Kozma bizony még 1295 február 20-ikán a nagyszombati polgárokkal egyezkednek.*[5]

A *Petri alág*ról mondja, hogy Lörincz fiai 1280-ban Pócsot felosztották. Honnan tudja ezt oly biztosan? Forrása (H. O., VII. k. 389. l., nem 384!) nincsen keltezve, állitását pedig nem indokolja.

Egyes tagok. a) Hont fia Gergelyről tudjuk, hogy beregmegyei *Badaló*-i birtokát 1280-ban a Semjén-nembelieknek cserébe adta; mi azonban a következők alapján még egyéb nyomait is találjuk:

Mindenek előtt kiemeljük, hogy Gutkeled nb. István szlavóniai bán 1254-ben Hont fia Gergelytől ennek Zemplénmegyében, a Tisza-Bodrogközön Helmecz mellett feküdt Gerebse, Bodoló és Géres nevü birtokait megvásárolta;[1] tekintettel arra, hogy az 1280-ban szereplő Hontpázmán nb. Hont fia Gergely szintén egy — bár Beregmegyében fekvő — Bodoló nevü helységnek ura, nem tévedünk, ha őt az 1254-ben emlitettel azonositjuk. De e Gergely 1254-ben előadja, hogy a nevezett zemplénmegyei birtokokat bizonyos rokonainak magvaszakadtán örökölte és e rokonok a következők: 1. *Gacha fia Dániel*, 2. *Endre*, az ő patruelisa 3. *Gordomér fia Márton;* ebből pedig következik, hogy a nevezettek nemzetségbeli rokonai *és a Hontpázmán nemzetség tagjai*. Az eddigiek alapján még tovább is mehetünk. 1214-ben a leleszi prépostság Boleszló váczi püspöktől egy a Zemplénmegyei Géres és Helmeczczel határos földet kap, a melyet azelőtt Hunt comestől vásárolt,[2] ebben tehát teljes bizonyossággal Gergely atyjára ismerünk rá. Teljesség okáért akarjuk ezeken kivül a kutatók figyelmét még a következőkre irányitani: 1. II. András 1213 után Hontpázmán nb. Tamásnak (a Szentgyörgyiek ősének) a szatmári várhoz tartozott fentősi erdőt adományozta, mely birtokba őt *Felicián fia Ábrahám de villa Mathei* iktatta be. 2. Ugyanazon király megerősiti fentebbi Tamás fiait 1231-ben a kékesi és fentősi erdő birtokában, mely alkalommal *Albert fia Hont* comes a király pristaldusa,[3] 3. Fejér III/1. k. 177 old. olvassuk II. Andrásnak egyik 1216. évi okiratában, hogy Tamás comest *Hont* testvére *Abraham de Mathey* vezette be a fentősi birtokba. A helyrajzi viszonyok és a keresztnevek (Hont, Feliczián, Albert, Ábrahám) alapján már most több mint valószinű, hogy az itt emlitett személyek szintén a Hontpázmán nemzetségnek az ország északkeleti részén székelt tagjai voltak. 4. A nagyváradi káptalan előtt 1303 június 27-ikén *Felicián fia Mátéi Hont comes*, mivel egyenes fiörököse nincs, birtokairól következőképen rendelkezik: *a)* Neje: Imre (Emöcz) leánya Erzsébet és két leánya a főörökösök. Öregebb leánya Amfolys[4] Szilveszter fia Tamásnak;

[1] Knauz, I. k. 445. l.
[2] Zichy okmánytár, I. k. 18. l. (kelet nélkül).
[3] Anjoukori okmánytár, VI. k. 38. l.
[4] Anjoukori okmánytár, IV. k. 80. l.
[5] Wenzel, XII. k. 571. l.

[1] Hazai okmánytár, VII. k. 44. l.
[2] Fejér, III/I. k. 157. l.
[3] Wenzel, XI. k. 231. l.
[4] Megfelel valószinüleg a görög *Omphale* névnek.

az ifjabbik Bung pedig Mikolai Pongrácz fia Imrének a felesége. Ezek kapják a következő ősi birtokait: a két *Mátét*, *Eyeget* (kétségkivül a biharmegyei Egyed), *Gurhót* és *Kapost*, továbbá a vétel utján szerzett *Besenyőt*. Máté falunak egy részét (melyben Mihály arkangyal tiszteletére van templom épitve) nővérének fiai: Miklós fiai Mihály és László kapják.

Ezen okiratot[1] 1372-ben vejének Imrének következő utódai iratják át: 1. Imre fia Egyed fia László, 2. Imre fia János fia István, kik akkor mindketten a «Mátéi» nevet használják.

5. Károly király 1320 február 7-ikén felhivja a nagyváradi káptalant, hogy 1. *Hont* vejét *Imrét*, 2. «*Besenyő*» *Albertet és fivérét Lászlót* 3. Károlyi Andrást, 4. Reszegei Sándort, 5. Gutkeled nb. Pál bán fiait Bátori Bereck ügyében idézzék meg. A káptalannak erre márczius 20-ikán küldött válaszából kiderül, hogy Imre, Albert és László *Máté* nevü lakhelyükön tartózkodtak.[2] Miután Károly és Reszege Biharmegyében feküdtek és az ügy elintézésével a nagyváradi káptalan van megbizva, világos, hogy Máté is Biharmegyében feküdt. Igy tudjuk már most, *hogy a fentebbi villa Mathey az 1320-ban Biharmegyében feküdt Mátéval azonos* és hogy az 1320-ban emlitett személyek a XIII. században emlitetteknek utódai, a mi mellett első sorban a Hont és Albert keresztnév szól. Hont veje Imre pedig az 1303-ban szereplő Mikolai Pongrácz fia Imrével azonos.

b) Mártonnak még más ivadékai is voltak, kikről másutt lesz szó.

c) Garabus fia Jánosra megjegyezzük, hogy «Garabus» csak a Garáb = Gráb név latinizálása. Magát Jánost már Wenzel, XII. 454 old. keletnélküli okiratában találjuk, hol az van mondva, hogy többiek között Izsépi «Granch» fiai ellen valami pöre van. Vejének neve alighanem Thanalt, és nem Tamás. mint szerző mondja, mert eltekintve attól, hogy őt Fejér VIII/I., k. 151 Thanalchnak nevezi, más helyen azt olvassuk, hogy Nagy Lajos 1353 és 1356-ban *Thanalt* nevü urnőnek a kérésére — a ki Lasztóczi Péternek, a *Pósa* fiának volt nemes származásu özvegye — Halám község határvonalainak kitüzése czéljából határjárást rendelt el.[1] Ebből kitünik, hogy nem Tamás, hanem Tanaltról van szó és hogy Hontpázmán nb. János veje a zemplénmegyei *Lasztóczi* család tagja. Különben még kiemeljük, *hogy mi e Garabus őseit és a tőle származott családokat is ismerjük*, a miről azonban másutt fogunk bővebben irni.

Végezetül még fel kell emlitenünk, hogy szerző az ipolysági monostor alapitóját, Hontpázmán nb. Márton bánt e nemzetség kötelékébe nem vette fel, a nélkül hogy eljárását indokolná. Dr. WERTNER MÓR.

[1] Hazai oklevéltár, 178., 179. l.
[2] Temesmegyei okmánytár, I. k. 19. l.

[1] Adalékok Zemplén vármegye történetéhez 1899. évf. 185. l.

CZIMERES KÖNYVEK A MAGYAR NEMZETI MUZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

(Második közlemény, nyolcz ábrával.)

II.

Podhradczky József városi czimerkönyvei.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára Podhradczky Józsefnek három kiadatlan kéziratát őrzi. A három mű ugyanazon tárgygyal foglalkozik: a szabad királyi városok czimereivel s czimeres és pecsétadományozó leveleivel. Tartalmuk részben kiegészíti egymást; némely oklevél, a mely az egyikből hiányzik, megtalálható a másikban.

Szabad királyi városaink czimerei (egy-kettő kivételével) Tagányi Károly munkájában, a *Magyarország Czimertárá*-ban láttak napvilágot. Ez a munka azonban befejezetlenül maradt s különben is inkább a városok ujabb, mint régi czimereire van figyelemmel; az armálisokat és a vörös pecsétviasz használatára jogositó kiváltságleveleket pedig teljesen mellőzi. Kimeritő gyüjteményünk e tárgyról még nincs s azért úgy hiszem, nem végeztem haszontalan munkát, ha Podhradczky műveit, a melyek az összes

idevágó okleveleket magukban foglalják, bővebben megismertetem.

Podhradczky a legjobb forrásokból meritett, magukat az eredetieket használta. Részben saját kezüleg másolta az okleveleket, részben pedig az illető városok hites jegyzői által iratta le. Megbizhatóságához tehát semmi kétség sem fér. Teljesnek is mondható, a mennyiben a maga koráig mindent, a mi csak a levéltárakban fellelhető volt, összegyüjt.

A kéziratok közül egyik (2230. Fol. Lat.) két hatalmas ivrétü kötetből áll. Czime igy hangzik:

Collectio Diplomatum, quibus Privilegia ac Jura omnium Liberarum Regiarumque civitatum ac Districtuum Inclyti Regni Hungariae, Partiumque Eidem adnexarum continentur. Ordine alphabetico facta per Josephum Podhraczky, Exc. Camerae Regiae Hungar. Aulic. Officialem ex Rationario. Accessere earundem Liberarum Regiarum Civitatum Sigilla delineata.

Ez a két kötet, a mint czime is elárulja, nem csak czimer- és pecséttani vonatkozásu, hanem más természetü okleveleket is tartalmaz; azonban az utóbbiakat, mint a melyek nem tartoznak tárgyunkra, leirásunknál mellőzni fogjuk. Az oklevelekhez minden városnál egy-két gyarló pecsétábra járul, a melyek a közlést nem érdemlik meg.

A másik kézirat vastag negyedrétü kötet (száma 188. Quart Lat.) s elejétől végig a szerző kézirása. Tulajdonkép kivonata az előbbeninek; az ott egész terjedelmükben adott oklevelek itt kivonatosan vannak közölve; a nem heraldikai érdeküek pedig teljesen mellőzve vannak. Azonban helyenként pótlások is találhatók; Podhradczky az előbbi gyüjtemény elkészülte után szerzett oklevél másolatokat ide igtatta be. Ez a kötet is el van látva tollal rajzolt pecsétábrákkal; az ábrák erősen nagyitva vannak és sokkal jobbak a másik kéziratban levőknél. A munka czime:

Notitia Sigillorum Hungariae Liberarum et Regiarum Urbium Originalibus potissimum Monumentis et Testimoniis, ac Iconibus e Prototypis delineatis illustrata, nec non Earundem Cerae Rubrae Usus Historico Diplomatice demonstratus per Josephum Podhradczky Hungarum Udvardino Comaromiensem, Exc. Camerae R. H. A. Officii Rationarii Ingrossistam.

Megemlitendő, hogy a kéziratot egy rövid és kevés érdekeset tartalmazó bevezetés nyitja meg, *de liberarum ac regiarum Hungariae urbium sigillis;* a melyben hét fejezeten át jórészt Prayból és a Cerographiából összeszedett adatokat találunk a pecsétek régiségéről, anyagáról, színéről, a városi pecsétek fajairól, felirásairól, ábrázolásairól, s hasonlókról.

Nem lehetetlen, hogy a kézirat sajtó alá volt szánva; azonban nem sokkal elkészülte után Jankowich Miklós megvásárolta, a ki ezeket irta a tábla belsejére: *Originale et autographum Mss. ab ipso Auctore 32 florenis Argenteis redemptum per N. J. 1825.*

A harmadik kézirat (189. Quart Lat.) ezen czimet viseli: *Sciagraphia Sigillorum Omnium Liberarum et Regiarum Civitatuum ac XVI. Oppidorum Scepusiensium Inclyti Regni Hungariae a Josepho Podhradczky.* Vékony negyedrétü kötet; kiszinezett pecsétábrákat és városi czimereket tartalmaz rövid magyarázó szöveg kiséretében.

A három kéziratot egyenként ismertetni fölösleges lenne. A bennük foglalt heraldikai és szfragisztikai anyagot a városok nevei szerint betürendbe szedve közöljük, oly módon, hogy alapul a *Collectio Diplomatum* szolgál; a másik két kéziratot csak annyiban érintjük, a mennyiben olyat tartalmaznak, a mi ebből hiányzik.

Arad város első czimerét Lipót király adományozta 1702-ben. Podhradczky a czimerlevélnek csupán a czimerleirást tartalmazó részét közli *Notitia Sigillorum* czimü kéziratában. Hangzik pedig ez a következőképen:

«*Scutum .... erectum, coloris coerulei, in quo propugnaculum e solidis lapidibus quadratis stratum, duabus fenestris ad jaculandum et vigilandum aptis provisum, ac tribus turriculis, media inter binas demissiores altiore ornatum esse, per medium vero muri pinnati porta suspensis de mure cataractis in urbem patere cernuntur; scutum contegit corona vulgaris aurea, huic autem insistit uniceps aquilla, alis expansis, armis protensis, rostroque aperto effigiata, ad dextram scuti oram conversa. Lemnisci seu laciniae scuti extremitates hinc rubri et candidi, inde flavi et coerulei ambiunt.*»

Podhradczky megjegyzi, hogy véleménye szerint az egyfejü sas talán egy II. Ulászló király által a városnak adott czimerből veszi eredetét.

Arad várost Ferencz király egy 1826 január 2-dikán kelt rendeletével vette fel a sz. kir. vá-

rosok sorába. Újabb czimerlevelét (bővités) 1834 április 12-ikén nyerte.[1]

Bakabánya czimerlevelét Podhradczky nem ismeri, e helyett két rendbeli pecsétjét mutatja be rajzban. Az első betüinek jellegénél fogva középkorinak látszik; mezején Sz Miklós balra fordult püspöki öltözetü alakja látható, előtte egy sziklából követ törő bányász, mögötte szőlőtőke (vagy fa?). Körirata:

✣ S · CIVIVM · DE CIVITATE · MŌTIS · PVCĀS.

A második pecsét jóval újabb s hihetőleg ugyanazon oklevélben adományoztatott a városnak, a melylyel Bakabányát I. Lipót király 1686-ban szabad királyi várossá tette. Ezen kihasogatott szélü osztott paizsban, a felső mezőn Sz. Miklósnak az osztás vonalból kinövő alakja, az alsón pedig szikla látható, a melyből két egymással szemben térdelő bányász töri a követ. A pecsét körirata: ✱ SIGILL ✱ LIB. REG. MONT. CIVIT. BAKABANIENSIS ✱ 1686.

A város, mint Podhradczky irja, 1560-ban I. Ferdinánd királytól vörös pecsétviasz használatára nyert engedelmet.

Bártfa város 1453-ból való érdekes czimerlevele régóta ismeretes.[2] Podhradczky gyüjteményében két másolatát találjuk; az egyikhez, melyet az eredetiről 1829-ben ő maga készitett érdekes heraldikai jegyzetek járulnak.

Bazin 1647 június 14-ikén III. Ferdinándtól nyerte azon nagy kiváltságlevelét, a melylyel a szab. királyi városok sorába lépett. Ugyanebben megkapta a vörös pecsétviasz használati jogát s maig használt czimerét, a mely a csecsemőt tartó Szent-Annát, a város patronáját ábrázolja. Az oklevél ide vágó szavai ezek:

« . . . . *peculiari privilegio dicto oppido nostro Bozin usum cerae rubrae in sigillando et quavis sigilli eorum impressione benigne concedimus et sigillum, effigiem Sanctae Annae in ulnis Infantem gestantis repraesentans in legitimo et continuo usu deinceps quoque sine ulla contradictione relinquimus . . . .*»

Podhradczky az egész oklevél másolatát beigtatta gyüjteményébe.

Bélabánya czimerlevelét Podhradczky nem ismeri;[1] e helyett bemutatja 1737 évszámmal ellátott pecsétjét. Ennek mezején a következő czimer látható: többszörösen kikanyargatott paizson talajra állitva keresztbe tett s szalaggal összekötött kapa és csákány, fölötte keresztbe tett két kalapácscsal, a melyeknek szárai közt egy-egy (összesen négy) gömböcske van; a paizs fölött takarós rostélysisak áll, koronáján nagy D betüvel. Körirat: SIGILLVM · LIB. REG. MONT. CIVITATIS BELABANYENSIS. (a pecsétmezőn): 1737. Kétségtelen, hogy a czimer D betüje a város német nevére «Dilln» mutat.

II. József 1788 január 17-ikén kelt rendeletével Bélabányát Selmeczczel egyesitette. Az egyesülés után czimere is felvétetett Selmeczébe.

Beszterczebánya (Novisolium) czimere már középkori pecsétekről ismeretes: *vörösben négy ezüst pólya;* a város czimerlevele azonban elveszett. Podhradczky a város által czimertartókul használt sólymokról vagy sasokról azt következteti, hogy a czimer adományozója II. Ulászló király volt. E vélekedésnek alig ha van alapja; sokkal valószinübb, hogy e czimert (valójában az országét) Beszterczebánya más városok példájára jóval korábban vésette pecsétjére, a nélkül, hogy valaha hozzá királyi megerősitést szerzett volna.

1516-ban II. Lajos király a vörös viasz használatát engedélyezte a városnak; az erről szóló oklevél másolata Podhradczky nagyobb gyüjteményében található.

Breznóbánya kétszer részesült czimeradományban. Először 1627 július 11-ikén II. Ferdinánd királytól, a ki a városnak régi czimerét megbőviti és megerősiti. Az oklevél ide vágó szavai igy hangzanak:

«*Antiqua . . . et usitata . . . civitatis . . . Bresno-Bania insignia, quibus ipsa inde ab antiquo usa est et in praesentiarum quoque utitur, sequenti modo duximus locupletanda et denuo danda et conferenda: scutum nimirum militare erectum, linea a summa intermedia superiori scuti parte ad inferiorem perpendiculariter ducta, hinc in coeruleum, illinc vero in rubrum duos aequales campos divisum, in qua quidem dextra coerulea scuti area quatuor fluvii, nimirum principaliora Pannoniae flumina: Danubium ut-*

[1] Liber Reg. LXVI. k., 126. l.

[2] Turul, X. évf. 125. és köv. lap.

[1] Tagányi (Magyarország Czimertára 52. l.) szerint a város Rudolf királytól 1572-ben kapta itt is leirt czimerét.

pote, Savum, Dravum et Tybiscum designantes decurrere et praeterlabi, in rubro autem sinistra scuti parte in terna serie sex alba lilia ordine locata efflоruisse et excrevisse visuntur; scuto incumbit galea militaris craticulata, sive aperta, cui regium diadema, est appositum, ex quo vir militaris totus cataphractus, ac nigro mystace et barba conspicuus, capite quoque galea, cristis strutionum rubris ornata tecto, manuum sinistra lumbis injecta, dextra vero nudum gladium vibrare ac pubetenus eminere cernitur; a summitate vero sive cono galeae laciniis seu lemniscis, hinc flavis et caeruleis, illine autem candidis et rubris in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus .... conspiciuntur.»

Másodszor 1650 február 12-ikén III. Ferdinándtól kapott a város czimert, ki is a régebbit újból a városnak adományozza. A czimerleirás a második oklevélben majdnem szóról-szóra azonos az előzővel.

Úgy ezeket az okleveleket, mint a vörös pecsétviasz használatáról szóló 1568-ban kelt kiváltságot Podhradczky nagyobb gyüjteménye Babits János breznóbányai jegyző 1822-ből való másolatában őrizte meg.

Buda város és részeinek pecséteit tartalmas értekezés keretében mutatja be szerzőnk. Ismerteti a régibb pecséteket a birtokában volt lenyomatok után ábrákban is és közli a város három czimerlevelének szövegét. Budának 1533-adiki, János királytól kapott czimerlevele, úgyszintén az, a melyet a város visszafoglalása és jogainak visszaszerzése után 1703 október 3-ikán I. Lipóttól nyert eléggé ismeretesek. A harmadik czimerlevél csak Budának egyik részét, az egykor külön községet képezett Buda-Felhévizet illeti, a melynek azt II. Ulászló király adta, ismeretlen évben. Az oklevél eredetije elveszett; szövegét Podhradczky Nyirkállai Tamásnak azóta szinte eltünt formuláskönyvéből másolta le.

Miután mindezen oklevelek ki vannak adva, bővebb ismertetésüket elhagyjuk.[1]

Debreczen városnak czimerét már a XVI. század elejéről ismerjük; a czimer igen egyszerü s több hazai városéval közös: a husvéti bárány felemelt első jobb lábával a szokott zászlót tartva. Ennek használata hihetőleg nem alapult királyi adományon. Az egyszerü czimert Rudolf király bővitette meg 1600 márczius 16-ikán kelt nagy privilegialis levelével, a melyben a város régi kiváltságlevelei is meg vannak erősitve. Az oklevél a czimerről igy emlékezik meg:

« .... quia ... cives ... oppidi Debreczen ab antiquo hucusque pro ipsius oppidi insigniis, scuto erecto coelestini coloris, in cuius fundo super viridem campum in formam trijugis collis exelevatum agnus paschalis albo incrispato vellere, et radiante sanctorum circulo in capite conspicuus, dispositis pedibus in dextrum scuti latus progredienti similis, tota corporis mole tribus insistens pedibus erectus stare et dextro anteriori pede elevato et incurvato, tamquam super humeros baculum crucis aurei coloris cum dependente et expanso rubro vexillo, alba cruce insignito tenere et retroverso capite vexillum intueri visus est, usus fuisse benigne intelleximus, nos ex uberriori nostra gratia tali modo illa augere et ornare voluimus, nimirum, ut agnus ipse duobus apertis libris, super collem positis insistere debeat; supra scutum vero galea clatrata sive aperta, regia corona ornata emineat, atque in corona avis phoenix naturalis expansis alis et capite elevato rostroque aperto ac viridi laureo serto in pectore ornata, ex odoriferis lignis ignem sibi alis exitans, se ipsam comburere conspicitur; a summitate vero seu cono galeae laciniis seu lemniscis, hinc rubri et albi, illine vero aurei et coelestini colorum in scuti oram defluentibus, illudque apprime adornantibus .... dedimus, ...»

Ugyanekkor megengedi az uralkodó, hogy a város vörös pecsétviaszt használjon,

Rudolf kiváltságlevelét 1689 október 14-ikén I. Lipót átirta és megerősitette. Az átiró oklevél a czimert még külön is megerősiti, újból leirva s lefestve azt úgy, a mint Rudolf király oklevelében volt. Lipót oklevelét 1829 junius 25-ikén maga Podhradczky másolta le a város levéltárában őrzött eredetiről. Lipót király öt évvel első adománylevele kelte után újból megörvendeztette Debreczent egy fényes kiváltsággal: 1693 április 11-ikén kelt levelével szabad királyi várossá tette. Az oklevél újabb czimerbővitést is foglal magában; az eddigi czimerhez zöldelő pálmafa s ragyogó nap járult s lett az új czimer:

scutum .... militare erectum, coelestini coloris, fundum illius trijugi viridi monticulo interoccupante e cuius meditulio procera palmae arbor naturali patularum frondium virore adumbrata, subter quam agnus paschalis albo incrispato vellere, et radiante sanctorum circulo, verticetenus conspicuus, geminis apertis, ac in plana praetacti monticuli superficie collocatis libris insistere gradientique similis dextro anteriori pede paulisper elevato ac incurvato, baculum crucis aurei coloris cum dependente et expanso rubro vexillo, alba cruce insignito tenere, totaque corporis mole in dextram scuti oram conversa, capite nihilominus retorto, vexillum intueri visitur; scuto

[1] Buda két czimerlevelére s pecsétjeire vonatkozólag lásd *Toldy* László munkáját: Budapest régibb és ujabb czimerei. Budapest, 1896. Budafelhéviz armálisa megjelent a Turul ez évi első füzetének 38—40. lapján.

demum incumbentem galeam militarem clathratam sive apertam, regio diademate alitem phoenicem naturaliter effigiatum, expansis alis et capite elevato, rostroque adaperto, ac viridi laures serto pectoretenus praecinctum, ex lignis odoriferis, ad solis ab alto radiantis aestum, ignem sibi alis excitantem, ac crepitantibus flammis se ipsum exurentem proferente ornatam, a summitate vero sive cono galeae laciniis seu lemniscis hinc rubri et albi illinc autem aurei et coelestini coloris in scuti extremitates se se placide diffundentibus, scutumque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Az oklevelet Podhradczky Zaffiry László királyi harminczados által 1751 július 14-ikén

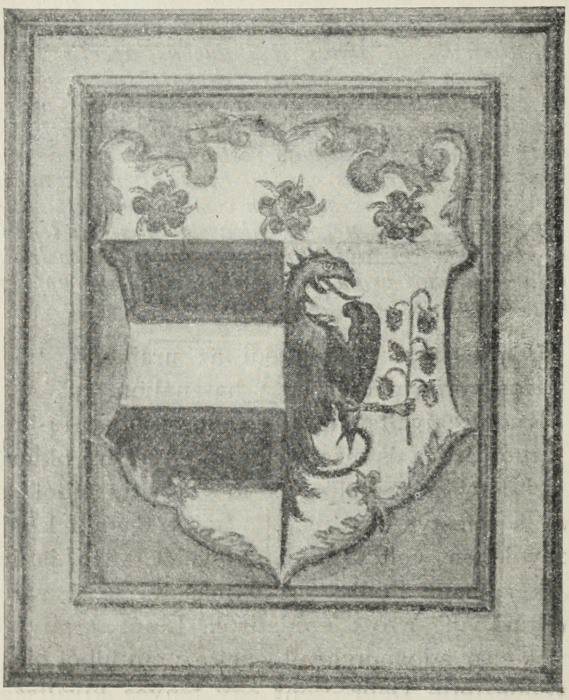

Debreczenben kiállitott s megpecsélelt másolatban őrizte meg.[1]

Eperjes egyike azon csekély számu városainknak, a melyek középkori czimerlevéllel dicsekedhetnek. Az armális, a melyet 1453 január 4-ikén V. László királytól kapott *Wagner* Károly *Diplomatarium Comitatus Sarosiensis* cz. 1780-ban megjelent munkájában (243. lap) közöltetett, a honnan szerzőnk is beigtatta gyüjteményébe. Szövegéből kétségtelen, hogy csak egyszerü kiállitásu, festett czimerábra nélkül való patens levél, a milyen volt p. o. Kassa városának legelső, Nagy Lajostól kapott czimerlevele. Ugyancsak Wagnernél jelentek meg a város 1548 május 8. és 1558 augusztus 17-ikén I. Ferdinándtól nyert czimerbővitő levelei, valamint a vörös viaszpecsét használatát engedélyező kiváltságlevél, a melyet 1508-ban II. Ulászló király adott a városnak.

A czimerek kitünően festett ábráit Podhradczkynak az eperjesi tanács küldte meg. Itt közöljük a két Ferdinánd-félét hű hasonmásban,

megjegyezvén, hogy az első (1548-diki) leirása az oklevélben igy hangzik:

«*scutum cujus area .... a parte dextra in quinque ductus aequales, nimirum tres albos et duos intercedentes rubros divisa est transversum, quorum, qui summus est albus utrumque scuti latus complectens, tres rosas rubras similes nativis continet, alii vero quatuor medium tantum reliquae areae spatium versus dextram implent, quibus in altera alba restantis areae parte incognita est aquila nigra collo et capite leniter inflexo, ore hiante, lingua extra in sinistram prospectans, reliquo corpore a pectore in caudam, seu dimidiato apparente, ala extensa, pedem exerens, cujus ungvibus prehensum tenet herbae fragrantiae colliculum seu ramum distinctum fragis (unde civitati huic .... Eperies Hungarorum .... lingua nomen est) quinque, maturis quidem et rubentibus tribus et aliis duobus immaturis.*»

[1] Ezen oklevél a Királyi Könyvekben is meg van: XXII. köt., 263. lap. Ugyanott a LXVII. kötet 126. lapján található Debreczen 1841-diki czimerlevele.

A második, megbővitett czimert az adománylevél igy irja le:

«*Scutum .... erectum, in quatuor aequales partes divisium, cujus duae obliquae et sibi in contrarium oppositae partes coloris fulvi vetus .... insigne figuram, scilicet aquilae dimidiae, pede ramusculum fragorum .... tenentis; aliae vero duae coloris coerulei, sibi similiter invicem oppositae, quaelibet figuram leonis, anterioribus pedibus columnae regio diademate insignitae innitentis continet. Supra scutum apposita est galea cancellata cum corona regia, ex qua gryphus, qui alis expansis altero pede strictum ensem, cui infixa est corona, altero vero ramum rosarum tenere conspicitur, prominet .... Ad utrumque suti latus defluunt a galea lemnisci, sive laciniae, hinc nigro et fulvo, illinc fulvo et caeruleo coloribus variegatae.*»

Eszék azon oklevéllel nyerte czimerét, a melylyel I. Ferencz király a szabad királyi városok közé emelte, 1809 márczius 24-ikén. Az oklevelet Podhradczky a város levéltárában levő eredetiről vett másolatban közli;[1] mi belőle a czimer leirását veszszük ki:

«*Scutum sigillare rotundum, sub coeruleum exhibens pontem e candido quadrato lapide ter arcuatum flumini decurrenti superaedificatum, de cuius medio assurgit turris quadrangula, tribus fenestris apertis situ *** instructa, ac totidem pinnis coronata. In apice habet aliud minus scutum aureum, hinc et inde volantibus angelis cyano vestitis, tubasque aversis, a scuto faciebus inflantibus stipatum, corona regni nostri Ungariae tectum, ac brachio humano rubra manica induto, evaginatumque frameam in vola stringente insignitum; latera denique pontis, et quidem partis eius posticae singula utrinque uniceps aquila aurea, obtutu ad centrum fixo, alis et cauda expansis, pedibus vero et armis protensis basi supremo pontis margini superstructae insistens exornare, ac circumferutiam ipsius sigilli sequens epigraphe:* SIGILLUM LIBERÆ REGIÆQVE CIVITATIS ESSEKIENSIS 1809. *aureis litteris scripta circumdare conspicitur.*»

Esztergom régi, még a XIII. századból való kettős pecsétjét olvasóink leirásból és képekből igen jól ismerik. Kevesen tudják azonban, hogy az érdekes kettős pecsétnyomónak, a melyet a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtára őriz, minő kalandos története van. Podhradczky eredeti okmányok alapján elbeszéli, hogy a pecsétnyomó még igen régi időkben elveszett s hogy, hogy nem, csak a XVIII. század elején került elő, még pedig Esztergomtól jó messze, Gyöngyös vidékén. A becses leletet az esztergomi tanács szerezte meg s bemutatta III. Károly királynak, a ki is annak tulajdonában a várost megerősitette s használatát megengedte. A tanács még ez évben mielőtt a pecsétnyomót használatba vette volna, a pannonhalmi konvent előtt ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy a visszaéléseket elkerülendő, mindazon okleveleket, a melyek ennek előtte ezen pecsét alatt keltek semmiseknek, érvényteleneknek nyilvánitja.

Használta-e ezek után Esztergom városa a szép kettős pecsétet oklevelei megerősitésére, nem ismeretes; hihetőleg azonban nem, mert a pecsétnyomót 1814 január havában mint csupán régészeti értékkel biró darabot oda ajándékozták a Magyar Nemzeti Múzeumnak.

A város czimerét még az ősi pecsétnyomó megszerzése előtt, 1708-ban megerősitette I. József király. Az oklevél február 18-án kelt s Podhradczkynál egész terjedelmében olvasható. Belőle itt csupán a czimer leirását közöljük, a mely igy hangzik:

«*Scutum .... erectum, quatuor praecipuos .... regni .... Hungariae fluvios, vera et genuina eiusdem regni insignia denotantes in se continens, utrumque illius latus singulo propugnaculo e solidis et quadratis lapidibus firmam et constantem, ipsorum civium in regem et patriam fidem innuentibus, extracto, ac utroque sua speciale turri rubris tegulis tecta ambiente. Cuius quidem scuti summa pars alias ternas turres primis duabus nonnihil altiores, ac similiter rubris tegulis tectas, omnes omnino suo debito ordine dispositas, et fenestras patulas repellendo, ab ingresso inimico accomodas habentes sustinere, per medium autem earum porta in ipsam civitatem pendulis de eadem pro more cataractis aperta patere visuntur.*»

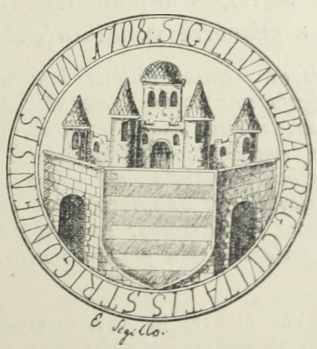

A mint látható, e czimer a régi kettős pecsét két oldalának összetételéből keletkezett. Könnyebb érthetőség kedvéért közöljük hozzá a Podhradczkynál levő ábrát, a melyet szerzőnk pecsétlenyomatról rajzolt.

József kiváltságlevelét III. Károly 1725 február 20-ikán kelt levelében átirta és megerősi-

[1] Meg van a Liber Regiusban LXII. kötet, 664. lap.

tette. Ugyanebben foglaltatik az időközben feltalált régi pecsét használatát illető helybenhagyás is, a mely igy hangzik:

«. . . . *in signum uberioris nostrae . . . . gratiae etiam reinventi antiqui dupplicis majorisque sigilli sui, ex uno latere in fundo coeruleo, super monte viridi castrum antiqui operis turritum lapidibus cementicii operis, ductibus interstinctis, fenestris portisque obseratis, ac ad defensionem compositis, tegulisque lateritiis rubeis tectum, hac circumscripta inscriptione: SIGILLVM · LATINORVM · CIVITATIS · STRIGONIENSIS · ex altero vero latere in fundo pariter caeruleo insigne vetus Hungariae in forma triangulari cum inscriptione: SECRETVM · LATINORVM · CIVITATIS · STRIGONIENSIS, quemadmodum in principio presentium literarum nostrarum uberius videri esset, in se continentis usum eisdem benigne concessimus.*»[1]

Felső-Bányának egész sereg kiváltságlevelét közli Podhradczky; czimerlevelet azonban hiába keresünk köztük. E helyett mind a három kéziratban a városnak egy, valószinüleg nem középkori pecsétjét találjuk, a melyet a szerző a városi tanács által neki beküldött pecsétlenyomatról rajzolt le. A pecsétmezőn középen szikla áll, a melyet két oldalról egy-egy bányász csákányokkal kopácsol. A pecsét körirata: SIGIL*(lum)* · LIB*(erae)* · AC · REGII · OPP*(idi)* MON*(tanae)* · FELSŐ-BÁNYA · 1464.[2]

Győr város legrégibb ismert czimerét Mária Terézia adta azzal az oklevelével, a melylyel Győrt szabad királyi várossá tette. Az adománylevél régibb czimerre hivatkozik; melyik uralkodótól nyerte ezt Győr városa nem ismeretes.

Az 1743 márczius 6-ikán kelt oklevélből[3] ide igtatjuk a czimerre vonatkozó részt:

«. . . . *antiqua etiam, quibus hactenus usi sunt armorum insignia non solum clementer approbavimus et ratificavimus, verum etiam in hunc, qui sequitur modum auctas, imposterum etiam futuris ac perpetuis semper temporibus usuanda, ac usum quoque cerae rubrae in sigillando, et quavis sigilli eorundem impressione benigne concessimus: scutum videlicet militare erectum, palariter seu perpendiculariter bipartitum, ac priore quidem sui parte coeruleum representans sigillum vetus, videlicet fasciolam auream, imposita cruce eiusdem metalli, superinducto urbis patrono Sancto Stephano prothomartyre, more hactenus consveto; posteriore autem parte porro horizontaliter bipartitum, superiori parte coeruleum, exhibens urbis portam, cui clathra ferrea, muro cuspidatim pinnato et turri pariter sed plane pinnata, utraque argentea; inferiore autem parte rubeum, exhibens tres fluvios, Danubium quippe, Arabonam et Rabczam, ibidem confluentes, suis respective differentibus coloribus variegatos.*»[1]

Kapronczá, bár Lajos király már 1356-ban a szabad királyi városok közé emelte, egyetlen czimeradományozó levelet sem bir felmutatni. Podhradczkyt 1827-ben Rizman Ferencz, a város jegyzője értesitette, miszerint minden e czélra irányzott kutatása hiába való volt, a városnak semmiféle czimerlevelét nem tudta felfedezni. A czimert Podhradczky egy szemmel láthatólag a XVIII. század második felében készült pecsétnyomó lenyomata után közli; e szerint az: *körives paizson várfal előtt álló, alúl kiszélesedő oromzatos kaputorony, két oldalán egy-egy liliom által kisérve.*

Károlyváros czimerét II. József császár adományozta azon 1781 október 8-ikán kelt oklevelében, a melylyel a kis terjedelmü, de erős várú helységet szabad királyi várossá tette. Az oklevél Podhradczkynál Milchich Márkus károlyvárosi jegyző másolatában van meg; belőle közöljük a czimerleirást:

«*Scutum videlicet sigillare* (igy) *in figura sphaeraica seu rotunda erectum, horisontaliter sectum ac superiore quidem parte planiter bipartitum; pars prima exhibet tesselas . . . . regni . . . . Croatiae . . . . argento et minio stratos; pars secunda refert in area cocco tincta binas ancoras argenteas decussim inscriptas; pars demum scuti inferior cyanea fulgentibus in regione cephalica hinc sole aureo plenam faciem humanam referente, illinc crescente luna argentea designat urbem et propugnaculum Carolostadiense, suis cum munimentis, aedibusque tum sacris, quam profanis alluentibus illud fluviis Collapi et Corana. In centro maioris huius scuti continentur aliud minus pectorale dictum, scutum aureum, de peculiari clementissimo annuto nostro initialibus augusti nominis nostri J. II. atris scriptum litteris Romanis conspicuum; scuto porro maiori incumbit corona vulgaris aurea, tellamonum vices obeuntibus duabus Syrenibus, quae caudis innexis, et hac quidem dextra, illa vero sinistra manuum crines aureos servantibus scutum respiciunt; circumferentia denique ipsius scuti exterior*

[1] Mind a két oklevél be van vezetve a Liber Regiusba és pedig az előbbi a XXVII. köt. 379-ik, a második a XXXV. kötet 35-ik lapján.

[2] Tagányi szerint (Magyarország czimertára, 56. lap) «a város czimerét Corvin Mátyásnak köszönheti, mint az a pecsétjén előforduló 1464. évszámból következtethető.» A város középkori pecsétje ki van adva a Turul VII. folyama 139. lapján.

[3] Meg van a Liber Regiusban is: XXXIX. kötet, 394. lap.

[1] A város utólsó, 1844. julius 4-ikén kelt czimerlevele a Liber Regiusban található: LXVII. köt., 473. lap.

hac epigraphe seu superinscriptione: SIGILL. LIB. ET. REG. CIVITATIS CAROLOSTADIENSIS circumducta conspicitur.»[1]

Kassa város czimerlevelei régóta ki vannak adva, igy ismertetésüktől eltekinthetünk. Podhradczkynál mind a négy meg van; az 1369-, 1423- és 1453-iki az eredetiekről vett másolatokban, az 1502-ben II. Ulászlótól kapott pedig Schwartner kiadása után. Mind a három kéziratban a czimerek ábrái is mellékelve vannak, legszebben a *Sciagraphiában*, a hol egy nagy lapon a három utóbbi czimer irónnal müvészien rajzolt képe található. E rajzokat aláirás szerint Bellaagh József tanár és épitész 1826-ban az eredetiekről készitette.

Kézsmárk I. Mátyás királytól 1463 január 17-ikén kapott czimerlevelét már Wagner Károly közölte (Analecta Scepusii, Pars I. 66. l.). Podhradczky nem az eredetit, hanem ennek 1655 január 31-ikén kelt átiratát használta, a melylyet III. Ferdinánd király a czimert minden kibővités nélkül újból adományozza. Érdekes, hogy a megerősités, a szokástól eltérően, a czimert nem irja le, csak utal a Mátyás által adottra.

Kis-Marton 1648 október 26-ikán III. Ferdinánd királytól nyert szabad királyi városi diplomája czimermegerősitést és bővitést is tartalmaz. Az oklevélnek, a melyet Podhradczky számára Duzár János városi jegyző 1828-ban másolt le, a czimerre vonatkozó szavai a következők:

«.... *peculiari privilegio dictae civitati nostrae Kis-Marton usum cerae rubeae in sigillando, et quavis sigilli eorum impressione clementer concedimus, insigniaque eidem antiqua, sub forma sequenti denuo danda, confirmanda, et locupletanda duximus: scutum nimirum rubri coloris, in cujus inferiore parte turris, per eamque ampla porta cum craticulata pensili clausura patere, ipsi vero turri nigra aquilla expansis alis, rostroque sive ore patulo et lingua exerta effigiata, utriusque pedibus insistere, atque in pectore initialem litteram nominis nostri F. cum numero ternario III. gestare et ostentare visuntur.*»

Kis-Szeben czimerlevele nem ismeretes. Podhradczky tárgyunkat illetőleg egyéb privilegialis levelek mellett csupán Ferdinánd királynak 1533-ban kelt azon kiváltságlevelét közli, a melylyel a város vörös pecsétviasz használatára nyert engedelmet. Legrégibb ismert pecsétje 1602-ből való; ezen — mint Podhradczky irja — angyal által tartott paizson Ker.-Szt-János levágott s tálra helyezett feje látható. A körirat igy hangzik: SIGILLVM CIVITATIS CIBINIENSIS RENOVATVM · A. 1602.

Komárom Mária Teréziától kapott szabad királyi városi jogokat s ezzel együtt czimermegerősitést. Az erről szóló oklevél 1745 márczius 16-án kelt s a czimer leirását a következőkben adja:

«*In scuto rubeo, ad formam sigilli redacto extructum graminosae basi viridi castellum seu castrum argenteum, tribus constans turribus eiusdem metalli affabre tectis, pinnatis muris et fenestris apertis, ac porta clausis et pro validiore defensione adiecto crate ferreo spiculato divulsorio ac revulsorio; ad tectum mediae turris, quae maior et eminentior est, inscriptis utrinque duabus stellis aureis sexangulis, ipsam civitatem Comaromiensem intra confluentiam duorum, Danubii scilicet et Vagi fluminum positam repraesentant. Ipsam scuti peripheriam ambit inscriptio: SIGILLVM REGIAE LIBERAEQVE CIVITATIS COMAROMIENSIS.*»[1]

Korpona város legrégibb ismert czimerleveléül II. Mátyás király 1609 deczember 12-ikén kelt azon nagy szabadságlevelét kell tekintenünk, a melylyel az uralkodó a város összes régi szabadalmait megerősiti. Mátyás ebben nem ad új czimert, csak a régit bőviti meg; a czimer leirása igy hangzik:

«*scutum nimirum erectum, linea per medium transversum ducta divisum, in cuius superiori rubra scuti area supra trijugem viridis coloris collem sive monticalum, in medio scuti et iugo eminentiori albus agniculus tribus insistendo pedibus, ac in sinistrum scuti latus conversus erecte stare, dextro vero anteriori pede elevato vexillum album rubea cruce signatum et aurea cruci instar lanceae applicatum, ceu humeris incumbens tenere, subtus vero agnum in colle viridi calix aureus positus esse conspicitur. Haecque vetera existunt dictae civitatis nostrae Corpona insignia. In scuti vero inferiori, coelestini coloris parte, in fundo eius murus albus, ex quadrato lapide constructus esse, in cuius medio miles cataphractus armis indutus et caput galea, rubris et albis cristis ornata tectus, dextra manu elevata protensa frameam nudam vibrare, sinistra vero diadema aureum tenere, pubetenusque prominere cernitur. Scuto incumbit corona regia, quod bini angeli splendidissimi, alis expansis, stolisque bissinis, hinc nivei, illine aurei colorum in-*

[1] Károlyváros kevéssel utóbb, 1799. márczius 1-jén czimerujitó tevelet kapott (Liber Regius LX. k., 64. l.); erről azonban Podhradczky mit sem tud.

[1] Ezen czimerlevél a Liber Regiusban is feltalálható, XL. kötet, 63. lap; ugyanott a LXVI. kötet 734. lapján van a város 1838-iki czimermegerősitő oklevele.

duti, quilibet una manu scutum ipsum complectere, altera vero irridem palmae ramum tenere conspiciuntur.»

Az oklevél szövegét Podhradczky két másolatban is besorozta gyüjteményébe. Meg van nála a városnak 1510-ben II. Ulászlótól nyert, s a vörös pecsétviasz használatát engedélyező oklevele is.

Körmöczbánya pecséteit egészen a XV. századig visszamenőleg ismerjük; czimerleveleiről azonban nincs tudomásunk. Podhradczkyt a városi elöljáróság 1827 április 17-ikén kelt átiratával arról értesitette, hogy az armális az idők mostohasága miatt veszendőbe ment s a város levéltárában fel nem található. Meg van azonban — s a *Collectio*-ban a város jegyzője által hitelesitett másolatban olvasható — a vörös pecsétviaszt engedélyező okirat, melyet Körmöczbánya 1456-ban V. László királytól nyert.

Körös sz. k. város régi czimerét egy érdekes per révén ismerjük meg, a melynek a lefolyásáról szóló oklevél Lipót király 1660-iki hiteles átiratáról vett másolatban van meg Podhradczky gyüjteményében. A pert *Régi-* vagy *Alsó-Körös* városa 1616-ban a tárnoki törvényszék előtt inditotta *Uj-* vagy *Felső-Körös* tanácsa ellen, azzal vádolván a testvér várost, hogy jog és igazság ellenére éppen olyan pecsétet vésetett Herrard János aranymüves által, a minővel Alsó-Körös szokta a maga okleveleit megpecsételni. Sőt — s ez a része a panasznak elárulja a panasztevők naivságát — még a pecsét zöld szinével s a függő pecsétek zsinórjának fekete voltával is utánozták Alsó-Köröst a szomszédok. Az alperesek a váddal szemben azt vitatták, hogy a két város czimere a régi időktől fogva ugyanaz s ők nemcsak újonnan vésetett, hanem régi pecsétjükön is azt a czimert használták, a melyet ellenfeleik kizárólag maguknak követelnek. Érvelésüket azonban nem tudták kellő bizonyitékokkal támogatni, a miért is Erdődy Tamás tárnokmester 1617 junius 15-ikén kelt itéletlevelével kimondotta, hogy mindkét város tartozik megmaradni régi pecsétjénél, a melynek jelvénye Alsó-Körös részéről két, Felső-Köröséről pedig egy kereszt; a pecsétviasz szine pedig mindkét városnál zöld legyen Hihetőleg téves az itélet fogalmazása ott, a hol egy és két keresztről szól; e helyett egyes és kettős keresztnek kellene állani, legalább erre mutat a két város későbbi egyesitett czimere, a melynek főalakja egy *hármas* kereszt.

A két Köröst I. Lipót király 1661-ben egyesitette, Mária Terézia pedig 1752 április 24-ikén kelt okiratával új czimerrel ajándékozta meg, a melynek leirása — Podhradczkynak az eredetiről vett másolata után — igy hangzik:

«*Scutum videlicet militare erectum, coelestini coloris, cruce patriarchali argentea triplici trabe, quarum media reliquas longitudine superat, distincta, per dupplex brachium humanum, hoc cataphractum, illud vero flava manica vestitum sustentata decoratum, lucente in regione cephalica hinc et hinc stella sexangula aurea; ipsum autem scutum tegit corona regia gemmis et unionibus pretiosa; circumferentia vero ipsius scuti exterior hac epigraphe seu superius-scriptione: SIGILLUM. LIBERAE. REGIAEQVE. CIVITATIS. CRISIENSIS. UNITAE. 1752. circumducta conspicitur.*»

Ugyanezen oklevéllel megengedi a királynő a vörös pecsétviasz használatát is.[1]

Kőszeg is középkori czimerleveles városaink sorába tartozik, csakhogy a város nem magyar uralkodótól nyerte armálisát, hanem III. Frigyes római királytól. Az armális Bécsben, 1446 január 22-ikén kelt. Kicsinyitett hasonmása megjelent a Magyarország Vármegyéi és Városai czimü vállalatnak Vasmegyével foglalkozó kötetében; szövegét innen a Turul közölte a XVII. folyam 94. lapján.

A III. Frigyestől kapott czimert III. Ferdinánd erősitette meg 1648 november 6-ikán kelt kiváltságlevelében, a mely a kőszegiek jogainak és kiváltságainak általános megerősitését tartalmazza. Ez oklevélben a czimerre vonatkozó rész igy hangzik:

«.... *peculiari privilegio dictae civitati nostrae Keőszegh usum cerae rubrae in sigillando et quavis sigilli eorum impressione clementer concedimus, et sigillum, unam turrim, in cuius summitate angelus expansis alis effigiatus stare visitur et utrinque duas portas apertas in earumque lateribus itidem duos utrinque angelos superioribus similes representans, in legittimo et continuo usu deinceps quoque sine ulla contradictione relinquimus.*»

Az oklevél Podhradczkynál 1752-ben kelt hiteles másolatban van meg.[2]

[1] Ezen oklevél a Liber Regius XLII. kötete 495. lapján olvasható.

[2] Kőszeg 1841. november 25-ikén nyert ujabb bővitett czimerlevelet; ennek szövege a Liber Regiusban található; LXVII. kötet, 278. lap.

Libetbánya czimerlevele nem ismeretes. A városi tanács 1825 szeptember 1-én kelt átiratával értesitette Podhradczkyt, hogy ilyen tárgyu oklevelet levéltárukban nem találtak. Ellenben megtalálták Rudolfnak 1583 augusztus 9-ikén kelt azon kiváltságlevelét, a melylyel megengedi, hogy a város vörös pecsétviaszt használhasson.

A város czimere a XVI. században vésett pecsétnyomója szerint a következő: A pecsétmezőn Mária-Magdolna térdel, előtte a jó illatu olajjal telt korsó; jobbja felől lebegően csúcsives paizs, két keresztbe tett kalapácscsal, baljánál hasonló, de osztott paizson jobbról az Anjou-liliomok, balról hétszeres piros-fehér vágás.

Podhradczky gyanitása szerint e pecsét valamely Nagy Lajos korabeli czimeradomány emlékét őrzi.

Lőcse város régisége s korábbi tekintélye kezeskedik róla, hogy középkori királyaink számos adománylevéllel, köztük bizonyosan armálissal is megajándékozták. Hogy ma mégis az a legrégibb czimerlevele, a melyet 1550 augusztus 12-ikén I. Ferdinándtól kapott, annak oka abban keresendő, hogy az ezen év tavaszán a várost elpusztitó óriási tűzvész a levéltárat is elhamvasztotta.

I. Ferdinánd sietett a város privilegiumait megerősiteni, helyreállitván a város czimerét is. Oklevele Wagner Analectáinak I. részében a 92. és következő lapokon látott napvilágot; megjegyzendő, hogy ugyanezt Podhradczky az eredetiről vett másolatban, sokkal pontosabban és hibátlanabbul közli.[1]

A város – olvassuk forrásunkban — a Ferdinánd által adott bővitett czimert nagy pecsétjén használja; középső pecsétjén a czimer sisak és foszladék nélkül, csupán koronával fedve látható, mig a kis pecséten a czimer fölött nincs korona, hanem a pajzsot nyakába vetett szalagon kiterjesztett szárnyu angyal tartja.

Modor város régi czimerét 1607 augusztus 13-ikán Rudolf király a szabad királyi városi privilegiumokat adományozó oklevelében erősitette meg, miután ugyan ő már előbb, 1577 november 20-ikán megengedte a városnak, hogy levelein vörös pecsétet használhasson. A czimer leirása itt következik:

«*scutum . . . . erectum, linea a summo deorsum per medium ducta, hinc quidem in aureum, illinc vero in rubrum campos divisum; in cujus dextra scuti parte ex trijugi viridi monticulo oblique assurgente vitis viridis ad scuti summitatem cum dependentibus ex illa trbius botris excrevisse; in sinistra vero rubri coloris scuti parte tres albae luminae instar fluviorum transversum ductae conspiciuntur.*»[1]

Nagy-Bánya kiváltságleveleiből szerzőnk egész sorozatot gyüjtött egybe, hanem ezek közt tárgyunkra vonatkozó csak egy van, Rudolf királynak 1601 február 24-ikén kelt azon levele, a melylyel a városnak a vörös pecsétviasz használatát engedélyezi.

A hagyomány ugy tartja, hogy a város Mátyás királytól 1483-ban kapott czimert; azonban az erről szóló adománylevélnek semmi nyoma. Ha szabad a czimer alakjából következtetni, ugy hihetőbbnek tartjuk, hogy az önkényesen felvett jelvény, a melyet nem az uralkodó, hanem a szokás szentesitett; a pecsétnyomóra vésett 1483 pedig valamely fontosabb kiváltságlevél évszáma.[2]

Nagy-Becskerek nem tartozik ugyan a szabad királyi városok közé, hanem azért kiváltságlevelét szerzőnk felvette gyüjteményébe, talán különleges volta miatt, miután *németül* van kiállitva.

Az oklevelet Mária Terézia adta ki 1769 június 6-ikán; benne Nagy-Becskerek faluból várossá tétetik. Magától értetődik, hogy az ujdonsült város czimert és pecsétet is kap, a melyet az oklevél igy ir le:

«Wird der Markt-Gemeinde die Führung eines eigenen Siegels, mit der Bildnisz Mariä Himmel Fahrt und mit der Umschrift: SIGILLUM LIBERI OPPIDI BETSKEREK, um solches Siegels zu ihrer Markts fertigung brauchen zu können, bewilligt.»

Nagyszombat város régi, a XIV. század óta használt czimere szerzőnk szerint Ker. Szent-

[1] A czimert — miután a város pecsétnyomói a tüzvész alkalmával megolvadtak — 1551-ben vésette uj pecsétjére a város: *Eodem anno hat Meister Hans Rühe ein Stadt Kind und Goldtschmidt zu Neüsohl zum ewigen Gedächtniss das grosse Pettschaft gemacht und der Stadt verehrt* irja a szepesi krónika. (Wagner i. m. II. rész, 17. lap).

[1] Ezen oklevél a Liber Regiusba is be van vezetve: V. kötet, 826. lap.

[2] Nagy-Bánya pecsétjeinek leirását a Turul IV. évfolyama 97. lapján találjuk.

Jánosnak tálra tett feje. Podhradczky munkája összeállításakor ismételten tudakozódott a városi tanácsnál, van e erről vagy más czimerről valami adománylevél a levéltárban; a válasz mindkét esetben tagadó volt; sem czimerlevél, sem a vörös viasz használatát (a melylyel pedig Nagy-Szombat régóta élt) engedélyező diploma nem volt a város levelei között található.

A czimer ábráját illetőleg Podhradczky megtévedt; hihetőleg a rendelkezésére állott rossz pecsétnyomatok vezették félre. Nagyszombat város régi pecsétjén ugyanis nem Ker. Szent-János, hanem az Üdvözitő feje látható, ezen körirattal:

✠ S' · M · CIVIVM · DE ZVMBOTHEL · CVM · ROTA · FORTVNA ✠ ET · DEVS IN ROTA.

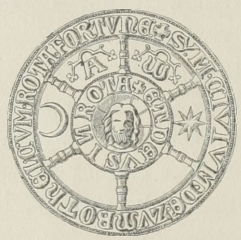

Ábránk az érdekes pecsétet felényire kisebbitve mutatja be.

Pécs régi pecsétjén a hires bazilika képe volt látható. Mostani czimerét a város szabad királyi diplomájával Mária Teréziától nyerte 1780 január 21-ikén. E szerint az a következő:

«*Scutum . . . sigillare, coelestini coloris ex prasina assurgentes in cacumen tres montes petrosos, ab invicem sejunctos exhibens, medius, qui regiae hujus et liberae civitati . . . adjacet, designat montem Metsek dictum, aurea corona vulgari coronatum, ad cuius radicem per allusionem nominis, exhibetur eadem haec libera et regia civitas, muro circumdata, ad quatuor angulos totidem portis patentibus cuspidatis, turriculis rubeis tectis conspicua, ac quinta turri aurea basilica, cathedrali inter maedia aedificia, fenestris suis justo ordine locatis inducta, ornata; a latere dextro Monstureus appellatus, a sinistro alter mons Tettye cernitur, e cuius radice nominis eiusdem fluviolus per pratum viride profluit; e regione lateralis turriculae cuspidatae sinistrae fasciola aurea pontem indigitante ducta, in regione cephalica hinc stella sexangulata aurea, inde crescente luna argentea rutilantibus; super-imposito capite scutario, nobiliori metallo tincto, quod de peculiari clementia nostra initiales augustissimi imperatoris, filii nostri charissimi, ac nostri nominum litteras* I. II. M. T. *ostentat; totum scutum tegit corona vulgaris aurea, telamonum vices obeunt hinc quidem Fidelitas, thorace aurei, toga coerulei et sirmate a tergo volitante coccinei coloris induta, prostrato ad pedes cane albo subfuscus punctis variegato, ligamine rubro collum circumducto; inde Industria, veste oblonga candida, alia desuper breviore, minio tincta et sirmate sub viridi ad sinistrum humerum proiecto amicta, sinistra ligonem tenens, locato ad pedes alveari aureo, volutantibus superne quatuor numero apibus, obversa sibi facie scutum utringue sustentantes. Ipsius sigilli exteriorem peripheriam haec epigraphe seu inscripto: SIGILLUM · LIBERAE · REGIAEQUE · CIVITATIS · QUINQUEECCLESIENSIS circumdare conspicitur.*»[1]

Pest város 1703-ban kapta legelső czimerlevelét I. Lipóttól. Az október 23-ikán kelt s a város összes szabadalmait felujitó oklevél a város megerősitett czimerét igy irja le:

«*Scutum . . . erectum coelestini coloris, duabus cornucopiis, ex iisque diversis floribus eminentibus circumcinctum, in cuius meditullio turris rubris tegulis, sive lateribus tecta, ex quadratis lapidibus solido muro et propugnaculis constans, portaque in bifariam aperta et patente, cataractaque de more intra ipsius portae introitum suspensis et pendulis, locata esse cernuntur.*»

Pozsega város régi czimerét 1765 szeptember 1-én Mária Terézia királynő szabad királyi városi előjogokat adományozó oklevelében erősitette meg. Az oklevél idevágó pontja itt következik:

«*Cum autem ad quarumvis expeditionum facultatem et solennitatem authenticum sigillum praerequiratur, et in eo praefatae civitati caesareo-regium clementiam nostram commonstrare cupientes, sigillum, quo hactenus usa est civitas, scutum videlicet coeruleum, in quo substratis solidioribus coementicii operis ductibus interstinctis muris exhibetur castrum argenteum, tribus constans turribus pinnatis eiusdem metalli, fenestris apertis et porta castri acclusa: supra mediam turrim, quae major et eminentior est, volat aquilla nativi coloris, in sinistram scuti partem conversa, supra laterales porro demissiores turres (rutilante in capite scutario sole aureo) locatae visuntur, hinc sex cornuis aurea stella, inde vero crescens luna argentea: scuto incumbit corona vulgaris; ipsam demum scuti peripheriam ambit epigraphe:* SIGILLUM · LIBERÆ · REGIÆQUE · CIVITATIS · POSEGANÆ · ANNO · 1765 · *clementer confirmantes, idem quoque in posterum ac perpetuis semper temporibus usuandum, cum inscriptione ad modernum liberae regiaeque civitatis statum apte posita, concedimus.*»[2]

Podhradczky csupán kora nézeteinek ad kifejezést, midőn e czimer eredetét a rajta levő csillag és félhold miatt IV. László vagy III. An-

[1] Az oklevél a Királyi Könyvek LI. kötetében a 162. lapon van bevezetve.

[2] Az oklevél másolata a Liber Regius XLI. kötete 59. lapján található.

drás idejében keresi, mert e királyaink pecsétjein e két ábra is rajta van.

Pozsony város 1436-ban kapott Zsigmond királytól a régi czimert megerősitő armálist. Csak nem régen derült ki az a különös körülmény, hogy ezt az oklevelet két, egymástól csupán aprólékosságokban eltérő példányban állitották ki, melyek közül az egyik julius 8-ikán, a másik ugyanezen hó 9-ikén kelt.[1] Szerzőnk csak a korábbi példányt ismerte; ennek az eredetiről vett másolata kétszer is megvan nála. Közli továbbá a vörös pecsétviasz használatát engedélyező 1459 február 2-ikán kelt okiratot.

Rusztot I. Lipót király 1686 deczember 3-ikán emelte a szabad királyi városok közé s ugyanekkor czimerét ráhelyezett arany koronával bővitette meg. Az uj czimer leirása az oklevél szerint:

«*Scutum . . . militare erectum, . . . regio diademate, pretiosissimis lapidibus ornato redimitum, in duas aequales partes oblique distinctum, in cuius infima, seu fundo scuti locus fluctuans Ferteo nuncupatus spatiose diffundi in ejusque extimo margine seu ripa parectum, naturali suo virore pervenuste adumbratum, in medio viridis itidem coloris ejusdem scuti partibus situari, e meditullioque hujus ternae typhae aquaticae enatae, nutantibusve similes, nodosis suis verticibus supremam coelestini coloris partem occupare visuntur, ab utroque vero praelibati regii diadematis limbo, laciniis aureis, in fundum scuti se-se placide diffundentibus, illudque circumambiendo decenter ac venuste exornantibus.*»[2]

Selmecz czimere pecséteken és festményeken már a XVI. század elején előfordul: zöld talajon álló ormós várfal, közepén felhuzott rostélyu kerek kapubástyával, a melyet két oldalról fölül egy-egy bányász-csákány, alul egy-egy kalapács kisér; a czimert körben két sárkány övezi. Valószinü, hogy e czimer használata mohácsi vész előtti királyi adományon alapszik; azonban az erről szóló oklevél eddigelé ismeretlen. Ellenben megvan s Podhradczkynál olvasható a vörös viasz használatáról szóló kiváltságlevél, a melyet 1496-ban II. Ulászló adott a városnak.

II. József császár 1788-ban Selmeczet Bélabányával egyesitette, ez alkalommal egybeolvasztván a két város czimerét is. Az uj czimer leirását Podhradczky az oklevélből kivonva közli:

«*In fundo scuti coerulei solide stratum murum sex ad vigilandum aptatis fenestris instructum, e cujus medio alta turris rotunda, inscriptis hinc ligone, illinc autem malleo nobiliore metallo tinctis, cum porta patente assurgere, in apice vero eadem turris pinnata nonnihil arctior duas fenestras apertas habere et moenium latera . . . lacertae pedibus sustentare; in capite demum scutario Fejér-, seu Béla-Banyensium digmata, scutum nempe erectum militare coelestini coloris, duos malleos aureos decussatim positos respondentibus e quatuor angulis totidem globulis aureis insertos, ad satus demum scuti hinc et inde uncos ejusdem metalli prominente habens, posita esse conspiciuntur; exteriorem denique sigilli circumferentiam haec inscriptio SIGILLVM · L · R · M · CIVITATIS · SCHEMNITZ · ET · BÉLA BÁNYA · UNITAE · 1788 · ambit.*»

Sopron város levéltárában máig megvan s Podhradczkynál pontos másolatban olvasható az a nevezetes oklevél, a melylyel Károly Róbert király megengedi a városnak, hogy elveszett pecsétje helyett ujat vésessen. Az 1340 április 21-ikén kelt oklevelet azonban nem számithatjuk czimerleveleink közé, mert benne a pecsét ábrájáról nem történik említés. Az ezen alkalommal vésett pecsétnyomó a város egyik legérdekesebb ereklyéje. Bronzból van, alakja csucsives pajzsot utánoz, hátlapján fogóval van ellátva, előlapján kettős ponkörbe foglalt feliratot s ezen belül három tornyos, öt ablakkal ellátott várfalat mutat; a pecsétnyomó két felső sarkában egy-egy szent dicskörös feje, az alsóban lombos ág látható; a körirat igy hangzik: ✠ S ✱ CIVITA-TIS ✱ SVPRONIENSIS.[1]

Ezen egyszerü czimerrel a város egész a XVII. század elejéig élt. 1622-ben, a mikor a Bethlen Gábortól visszaszerzett koronával II. Ferdinánd király nejét, Gonzaga Eleonorát Sopronban megkoronáztatta, a város uj, bővitett czimert nyert, a melybe a nagy esemény emlékére sisakdiszül a császári kétfejü sast is felvették. Az uj czimert a fényes czimerlevél igy irja le:

«*Scutum nimirum rubri coloris, cuius inferiorem partem murus candidus, ex quadratis lapidibus constructus et tribus turribus (inter media eminentiori) conspicuus occupare, perque murum a scuti fundo ampla porta cum craticulata pendili clausura patere visitur; in utriusque autem superioribus scuti lateribus singulis aureis stellis, supra binas depressiores turres rutilantibus; scuto incumbit galea militaris*

[1] Turul, XIX. évfolyam, 133. és köv. lap.

[2] Az oklevél a Liber Regiusba is be van vezetve: XVII. kötet, 148. lap.

[1] A pecsétnek az eredetinél valamivel nagyobbra rajzolt ábráját a Turul III. évfolyama a 135. lapon 1381-iki lenyomat után közli.

clathrata sive aperta, cui regium diadema est appositum, a cuius fimbriis, seu marginibus integra biceps nigra aquilla expansis, alis, rostris seu oribus patulis et linguis exertis effigiata, utrisqua pedibus insistere et supra bicipitia diadema imperiale gestare, atque in pectore initiales litteras nostri et praefatae serenissimae augustae nostrae nominum, F. nimirum et E. gestare et ostentare conspicitur. Quod equidem non tantum specialis nostrae gratiae evidens argumentum esse debet, sed et arcana significatione virtus ac fides integra praefatae civitatis nostrae Soproniensis tot modis nobis declarata, ac ad posterorum velut incitamentum derivanda elucescit tanto clarius, quanto imperialis volucris majestas majorem et imperii, et gloriae complectitur amplitudinem, singularis specialis nostrae gratiae evidens argumentum. A summitate autem sive cono galeae laciniis seu lemniscis, hinc flavis seu aureis et nigris, illinc vero argenteis sive candidis et rubris in scuti extremitates se se diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus . . . . conspiciuntur.»

Sopron város ugyanezen kétfejü sasos czimert 1840 deczember 10-ikén magyar pecsétkörirattal ellátva magyar nyelvü oklevélben kapta.[1]

Szabadka (Maria-Theresiopolis) még a XVIII. század elején kis határőr-helység volt. Czimere — mint Podhradczky irja — ezidőben: *kivont szablyát tartó oroszlán.* A folyvást nagyobbodó falut Mária Terézia királynő 1743 május 7-ikén kelt diplomájával kamarai város rangjára emelte és ugyanekkor a régi czimerét is megbővitette. Az uj czimer leirása igy hangzik:

«. . . *civibus et incolis . . . pro insigni et sigillo scutum sphaeraicum sive rotundum, horisontaliter sectum, ac superiore sui parte coeruleum, exhibens Sanctam Theresiam, pro patrona assumptam, quasi a Spiritu Sancto ibidem apparente inspiratam crucifixum in tabula, coccineo strata panno et libro retro apposito alloquentem; inferiore autem parte rubeum, leonem continens nativi coloris, cauda super tergum projecta et districta minitantem framea, ad dextram scuti partem conversum, cum hac inscriptione circumferenciali:* SIGILLVM · PRIVILEGIATI · OPPI: REGIO · CAMERALIS · SZENT · MARIA . . . *concedimus et annuimus.*»[2]

Kevéssel utóbb, 1779 január 22-ikén a királynő ujabb kiváltságlevelet adott Szabadkának, a melylyel azt a szabad királyi városok közé sorozza, nevét örök emlékezetül Maria-Theresiopolisra változtatja, czimerét pedig megbőviti. Az uj czimert az oklevél igy irja le:

«. . . *Insignia non modo benigne confirmavimus, verum etiam certa in parte adauximus et illustravimus, et in hunc, uti sequitur, formam, futuris et perpetuis temporibus usuanda, ac usum quoque cerae rubrae in sigillando benigne concessimus: scutum videlicet in figura sphaerica seu rotunda, horisontaliter sectum, superiore sui parte coeruleum, Beatissimam Virginem Mariam continens, tunica coccinea, velamine aut syrmate ornata amictam, cum JESULO veste carente, qui divam Theresiam, praerepetitae hujus regiae et liberae civitatis nostrae Maria-Theresiopolis patronam electam e sinistra scuti varte dextrorsum respicientem, amictu sanctimonialium instituti religiosorum Carmelitarum indutam, cingulo aureo (sanctitatis tessera) caput redimitam et sinistra pectori admota, dextram versus Deiparam Virginem, huiusque filium divinum extendentem, expansis brachiis quasi amplexurus visitur, e nubibus coelestibus apparentem; inferior scuti pars ostentat leonem aureum, cauda bifurcata super tergum projecta et districta minitantem framea dextrorsum conversum eidem; huic scuto incumbit corona vulgaris; circumferentia vero ipsius scuti exterior hac epigraphe ac superinscriptione:* SIGILLUM · LIBERÆ ET REGIÆ CIVITATIS MARIA THERESIOPOLIS *circumdata conspicitur.*»

Szakolcza város czimere az országéból van véve: vörösben, zöld hármas halomba szurt ezüst kettős kereszt. A város czimerlevelét Podhradczky nem ismeri, miután a legkorábbi csak 1844 október 10-ikén kelt.[1] E helyett, több más, tárgyunkra nem tartozó kiváltságlevél között bemutatja a vörös pecsétviasz használatát biztositó, 1524-ben II. Lajos király által adott kiváltságlevelet, a mely a város levéltárában ma is megvan.

Szatmár-Németi egészen a XVIII. századig két külön községet alkotott, a melyek egymástól eltérő czimert viseltek. Németi pecsétjét már az Árpád-korból ismerjük, rajta három tornyu templom látható; Szatmárét 1530-ban János király adta. Az 1530-iki czimerlevél egyszerü patens, hátára nyomott királyi pecséttel, a mely hihetőleg soha sem iratott át privilegiális alakba.[2] Benne a czimer adományozása a szokott terjengős formulák mellőzésével történik:

«. . . *accepta supplicatione . . . civium et inhabitatorum . . . civitatis . . . pro utilitate et augmento*

[1] A Liber Regiusban az előbbi oklevél a VII. kötet 238., ez pedig a LXVI. kötet 999. lapján található.

[2] Az oklevél, valamint az ismertetendő 1779-iki, továbbá a Podhradczkynál hiányzó 1811- és 1845-iki czimerlevelek a Liber Regiusban megvannak.

[1] Liber Regius LXVII. kötet, 482. lap.

[2] Eredetije Szatmár-Németi város gazdag levéltárában van.

dictae civitatis nostrae Zathmariensis animo deliberato et ex certa nostra scientia praelatorum etiam et baronum . . . ad id consilio accedente, sigillum, cum sculptura unius rosae ad id sigillum apta in argento parandum et fabricandum . . . duximus annuendum et concedendum.»

E czimerrel, illetve pecséttel Szatmár nem sokáig élt. A midőn I. Lipót 1662 szeptember 6-ikán kelt levelében, a melyben megengedi a vörös viasz használatát, a régi czimert megerősiti, azt merőben eltérően irja le. Az oklevél szavai ezek:

«. . . *universorum civium, populorumque et inhabitatorum dictae civitatis Szathmariensis . . . usum cerae rubrae . . , in sigillando, et quavis sigilli eorum antiqui, nempe murum e quadratis lapidibus structum, ac in medio ejusdem fortissimam turrim erectam, superne regio quasi diademate et ab utroque muri latere, huic quidem novella quercu, illinc autem quaternis rosis purpureis, in summitatem eiusdem turris assurgentibus ornatam repraesentantis impressione clementer concessimus . . .*»[1]

A két szomszéd várost III. Károly egyesitette 1721 január 2-ikán kelt oklevelével. Az oklevél az uj városnak a szabad királyi jelleget megadta s egyuttal a következő czimert adományozta:

«*Scutum . . . militare rotundum, coelestini coloris, fundum illius viridi monticulo interoccupante, e cuius meditullio fortissima turris ab utrinque muro e quadratis lapidibus extructo circumdata, superne duabus aliis turriculis ornata in altum assurgere et in apice regio quasi diademate insignita esse, ac in porta eiusdem integer fulvus leo naturaliter effigiatus, cauda bifurcata ad tergum elevata, ore hiante, linguaque rubicunda exerta sedere, et ad dextram scuti partem conversus esse, sub utroque autem muri latere . . . duae virentis palmae, iuxta praenotatam turrim positae, ad summitatem ejusdem eminere, ac in extremitatibus muri duo viri militares cataphractura induti cashidibusque tecti, mutuo obtutu ad se invicem conversi, manuum, dextris quidem nudas frameas tenere, sinistris vero latera sua prehendere et vigiles stare, tandem vero supratactus fluvius* (t. i. a Szamos) *murum undiquaque cingere et circumambire cernuntur.*»[2]

Szeged első czimeradományát III. Károlynak 1719 május 21-ikén kelt nagy kiváltságlevelében kapta, a melylyel az uralkodó a városnak már négy évvel előbb elnyert szabad királyi városi kiváltságait véglegesen megerősitette. Ismeretes, hogy a város ugy a kiváltságokhoz, mint ezen czimeréhez nem igaz uton jutott. Egy állitólag a Tiszában, halászok által talált töredezett pecsétnyomó, a melyen a város maig használt czimere és a következő felirás: SIGILLUM · REGIÆ · CIVITATIS · SZEGEDIENSIS · A · 1200 · volt kivésve, szolgált a város kérésének alapul, a mikor 1704-ben az uralkodótól a szabad királyi városi jogokat s az uj czimert kérte. Az 1200-as évszámmal ellátott pecsétnyomó a legügyetlenebb hamisitvány, hanem azért a kir. kanczellária elfogadta s alapján a kérelem teljesitését javasolta. A szegediek elérték czéljukat, városuk a kiváltságosak közé jutott, az uj czimer pedig a régi középkori sasos czimer helyére lépett.

A pecsétnyomó meséjét szerzőnk is elhitte, azonban benne a czimer szokatlan formája gyanut keltett. A czimer — szerinte — árpádházi királyainktól nem származhatik, mert azoknak czimereiben a szegedi czimer sasát és bárányát hiába keressük. Ellenben valószinü, hogy a fél sast — ugy, mint Kassának — Szegednek is II. Ulászló ajándékozta, saját királyi czimeréből. Ennek megfelelően az évszám nem 1200, hanem 1500, a melyben csak a középkori vésnök ügyetlensége folytán hibásan alakitott ötös vezette félre az utódokat.

A Károly király által 1704-ben adományozott armális bővebb ismertetését, bár azt a Podhradczky-gyüjtemény közel egykoru másolatban őrzi, fölöslegesnek véljük, miután az, Szeged összes régibb pecsétjeivel együtt már a Turul II. évf. 172. és VII. évf. 186-ik lapján be volt mutatva.

Székesfejérvár. A város a legkorábbi czimeradományt I. Lipóttól nyerte. Ez Lipótnak 1703 október 23-ikán kelt, a város régi kiváltságait megujitó s a város régi czimerét is megerősitő szabadalomlevelében van. A czimer leirása igy hangzik:

«*Scutum . . . militare erectum coelestini coloris, aurea corona in signum multorum in eadem civitate Alba-Regalensi coronatorum divorum Hungariae Regum redimitum, fundum illius viridi campo interoccupante, super quo porta ex quadrato lapide aedificata pendulis de eadem ferreis cataractis et una altiore turri inter binas demissiores eminente adumbrata patulaque sui aperta esse conspicitur; laciniis seu lemniscis, hinc flavis et caeruleis, illinc vero candidis et rubris in eiusdem scuti extremitates se se placide diffundentibus, seu utrumque latus ambientibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.*»

Podhradczky az egész oklevél szövegét adja,

[1] Liber Regius X. kötet, 905. lap.
[2] Liber Regius XXXIII. kötet, 111. lap.

a város levéltárában levő eredetiről másolva. Megvan a hiteles másolat a Liber Regiusban is, XXVII. köt. 7. lap.[1]

Szent-Györgynek Podhradczkynál található egészen 1209-ig visszamenő kiváltságlevelei közül csupán a szabad királyi városi diploma érdekel bennünket, miután ebben III. Ferdinánd király a város régi czimerét is megerősiti. Az 1647 június 14-ikén kelt oklevél a czimerről igy emlékezik meg:

«*Peculiari privilegio dicto oppido nostro Sancti Georgii usum cerae rubrae in sigillando et quavis sigilli eorum impressione benigne concedimus; et sigillum effigiem Sancti Georgii militis et martyris, equo insidentis et obvium sibi draconem hasta transfigentis repraesentans, in legitimo et continuo usu deinceps quoque sine ulla contradictione relinquimus; quo imposterum futuris ac perpetuis semper temporibus ipsi cives ac eorum posteri universi nomine dicti oppidi Sancti Georgii uti valeant.*»[2]

Temesvárnak csak azon bővitett czimerét ismeri Podhradczky, a melyet annak 1781 deczember 21-ikén József császár adományozott a szabad királyi városi kiváltságokról szóló oklevelében. E czimer egyike a legtarkábbaknak hazánkban; leirása igy hangzik:

«*Scutum sigillare figurae sphericae erectum, horisontaliter sectum et superiore sui parte palariter bipartitum; pars prima exhibet in campo superioribus saeculis sanguine innumerorum heroum inundato, quatuor sinosas fascias argenteas, horisontaliter aequali ab se intervallo distantes et praecipuos quatuor memorati regni nostri Hungariae, cui insigni pientissimae memoriae matris nostrae augustae Maria Theresiae gratia regio Temesiensis cum hac civitate reincorporata est, fluvios designantes; pars altera in scuto aureo ostentat turrim coementicii operis solo viridi insistentem, ductibus interstinctis ac dupplici pinnarum serie conspicuam, porta patula, intra quum nigra rota media sui parte videtur, rotundis duabus fenestris et cuspidato tecto rubeo, pone quod hinc et inde vexillum coccinneum, superinducta cruce argentea ornatum, pendulumque et expansum visitur, instructam, alluense ipsam canali Bega dicto, ex quo de singulari ac prorsus materna providentia immortalis memoriae genitricis nostrae, aqua in turris hujus summitatem peculiari artificio propellitur, ac inde per siphones defluens, subter terram in interiorem urbem perenni cursu fertur ac fontibus recepta, incolis aquae potabilis beneficium abunde subministrat; pars demum scuti inferior cyanea, fulgentibus in regione cephalica hinc sole aureo, plenam humanam faciem referente et urbi imminente, illinc luna decrescente argentea, admodum obnubilata (symbolum videlicet depulsae armis Christianis lunae Ottomanicae) refert urbem et propugnaculum ad omnem defensionem compositum, suis cum munimentis, aedibusque tum sacris, tum profanis, praeterfluente a dextro latere canali Bega, e fluvio Temessio derivato. Centro scuti huius insitum est aliud minus, pectorale dictum scutum aureum, continens de peculiari clementia nostra caesareo regia bicipitem aquillam nigram imperialem coronatam, falculis pedum hinc sceptrum aureum cum ense argenteo, illinc pomum aureum cum cruce fastigiatum tenentem, inscriptis pectori initialibus augusti nominis nostri* **J. II.** *litteris Romanis, metallo nobiliore tinctis, ad allusionem nempe ter felicis illius temporis momenti, quo regio haec Temessiensis cum urbe et arce Temes-Variensi, depulso summa vi Christiani nominis hoste, armis caesareo-regiis singulari divini numinis benignitate prosperrimo cum successu revindicari potuit. Scuto toti incumbit corona vulgaris aurea; telamonum vices obeuntibus binis equis albis, linguis exertis, arrectis auribus, volantibus jubis et erectis caudis anterioribus pedibus et capitibus a scuto aversis, scutum illud sustentantibus, posteriorum vero pedum ultro eidem insistentibus. Circumferentia denique ipsius scuti exterior hac epigraphe seu superinscriptione SIGILL · LIBERAE · ET · REGIAE · CIVITATIS TEMESVARIEN: litteris majusculis furvis circumdata conspicitur.*»[1]

Az itt leirt czimereken kivül a *Sciagraphiá*ban még két régibb temesvári pecsét képét találjuk. Az elsőn kéttornyu kapubástya, előtte folyó vizzel és ez előtt zöld mezővel látható; a vizen át a kapuhoz hid vezet. Körirata: SIGILLVM ·:· REGIAE ·:· CIVITA ·:· TEMESVARIENSIS ·:· Ez tehát Temesvár czi-

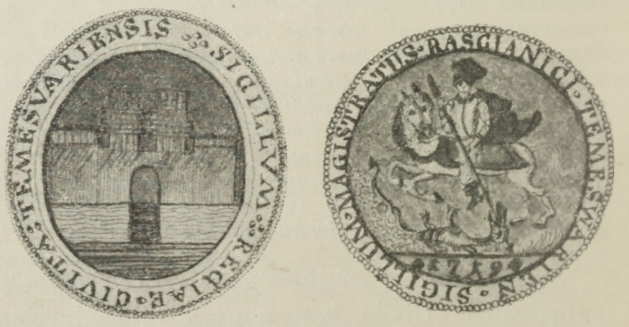

mere a József-féle oklevelet megelőzött időből. A másik pecséten sárkányt ölő Szent-György alakja van, ezen körirattal: SIGILLUM · MAGISTRATUS · RASCIANICI · TEMESVARIEN · A pecsétmezőn alul az évszám: * 1719 *

Trencsén czimerlevele nem, ellenben czimere

[1] 1845 márczius 6-ikán Székesfejérvár új czimermegerősitő oklevelet nyert, a melynek szövege szintén megvan a Liber Regiusban LXVII. kötet, 545. lap.

[2] Az oklevél a Liber Regius X. kötete 54. lapján található; ugyanott a LXVII. kötet 561. lapján van a város 1845 márczius 27-ikén kelt magyar armálisa.

[1] Liber Regius, LII. kötet, 111. lap.

ősi idők óta ismeretes: kékben hátra tekintő s fehér keresztes piros zászlót tartó fehér husvéti bárány, a melynek feje fölött a szájából kikanyarodó szalagra erősitett arany csillag látható.

Podhradczky a czimert négy képen mutatja be, a melyek a város birtokában levő pecsétnyomók lenyomatait ábrázolják. A pecsétnyomók közül a két régebbi gót felirásu ezüstből, a két ujabb érczből való. E rossz ábrák helyett itt a legrégibb trencséni pecsétnek eredeti lenyomatról vett képét közöljük.

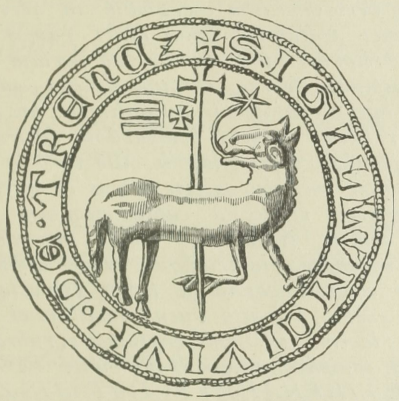

Uj-Bánya (Regiomontum, Königsberg) czimerlevelét nem ismerjük. Okiratai közt tárgyunkra vonatkozó csak egy van, a vörös pecsétviaszt engedélyező kiváltságlevél, Rudolf király 1582 márczius 21-iki adománya. Van azonban a városnak rendkivül érdekes régi pecsétje, a melyet Podhradczky rajzban közöl. A pecsét alakjára nézve hazánkban egyetlen és pedig hatszögletü, mezején a Szent-Szüz trónon ülő s a kisded Jézust tartó alakja előtt Nagy Lajos király látható, a mint térden állva koronáját Máriának felajánlja. A király alakja mellett szalagon *LVDOWIC*, a pecsét körül pedig ezen felirás olvasható:

✠ SIGILLVM · CIVITATIS · DE · MONTE · REGIS.

A pecsét korát az ábrázolás is meghatározza.

Az érdekes czimer (ha ugyan szabad ezt a képet czimernek neveznünk) idő folytán némi változást szenvedett. — A város XVII. vagy XVIII. századi pecsétjén Mária felhőkön ül, előtte koronás király térdel, a ki a kezében tartott ládácskát nyujtja Jézus felé. Az alakok feje fölött madár lebeg, a mely egyik leirás szerint a Szentlélek szimbolumát, a galambot, mások szerint pedig a csőrében gyürüt tartó hollót, a Hunyadiak czimerképét ábrázolja. Az ujabb pecsét körirata már német nyelvü: ✶ SIGILL DER KÖNIGLICHEN FREYEN BERGSTADT KÖNIGSBERG.

Uj-Vidék (Neo-Planta) egyike legfiatalabb városainknak. Eredetileg Pétervárad alvárosa volt, a melybe a XVIII. század elején határőröket telepitettek le. A kis helység gyorsan fejlődött; a bőven osztogatott kiváltságok folyvást szaporitották a lakosságot, ugy, hogy 1748-ban Mária Terézia szükségesnek látta teljesen függetleniteni s a szabad királyi városok közé felvenni. Ez évi február 1-én kelt kiváltságlevele czimeradományt is tartalmaz; a benne foglalt czimerleirás igy hangzik:

«*In scuto coeruleo tres turres argenteas rotundas, ad medium et apicem pinnatas, ex fundamentis divaricatas et lapidibus coementicii operis, dentibus intra distinctis, portis clausis, fenestrisque ad jaculandum aptatis et apertis, juxta ripam Danubii per pratum viride fluentis et fluctuantis in ordine serviatim positas, quarum medior modice est amplior et altior, supra quam volitat columba Noëmi dicta. Ipsum scuti peripheriam ambit inscriptio:* SIGILLUM · LIBERÆ · REGIÆQUE · CIVITATIS · NEO—PLANTENSIS.»[1]

Varasd város régi czimerét Mátyás király 1464 julius 12-ikén erősitette meg diszesen kiállitott oklevéllel, melynek élén a czimerkép lefestve látható. Az oklevélben a czimer nincs leirva; a szöveg a képre hivatkozik. Az oklevelet Podhradczky Ébner László varasdi főjegyző másolata után közli.[2]

Versecz czimerét 1804 január 27-ikén kelt szabad királyi városi diplomájában Ferencz királytól nyerte. A czimer leirása az oklevél szerint igy hangzik:

«*scutum . . . sphaericum sive rotundum coelestini coloris, exhibens montem viridem vineis consitum, fuscisque hinc, inde prominentibus saxis conspicuum, in tria cacumina assurgentem, cuius medium supremum verticem antiqua turris speculatoria innixo pinnis eiusdem brachio humano rubra manica induto ac frameam cum infixo capite Turcico vibrante, sinistrum*

[1] Az armális a Liber Regius XL. kötete 48. lapján található.

[2] Az eredetiből Bojnichich Iván adta ki, Vjestnik Horv. Archeoloskoga Drustva, Nova ser. I.

autem jugum capella cum anachoretae casa a dextris locata; radicem tandem oppidum album tribus ecclesiis decoratum, fossaque undique cinctum, cum subiectis fulvis agris occupare; circumferentiam denique ipsius sigilli haec epigraphe, seu superinscriptio: SIGILLVM PRIVILEGIATAE COMMVNITAS VERSCHETZ 1804 visitur.»[1]

Zágráb város czimerlevelet vagy a vörös viasz használatára engedélyt soha sem kapott; a mint Bedekovich János városi főjegyző 1825-ben Podhradczkyaknak irta, még ez időben is csak zöld viaszt használt oklevelei megpecsételésére. Van azonban egy czimerlevélnél becsesebb emléke: aranyból való középkori (XIV. vagy XV. századi) tipáriuma, a melyen a következő ábrázolás látható: vaspántos kapuju ormós várfallal keritett sziklán három fallal összekötött kaputorony áll, jobbról két stilizált rózsa közé helyezett csillag, balról három ⋆⋆⋆ és két ⋆⋆ rózsa közé tett félhold által kisérve. Körirat:

SIGILLVM COMMVNITATIS DE MONTE GRECII · 1242.

Zólyom-Lipcse (Vetero-Zolium) régi czimere az országénak részét képezi: hármas halmon álló kettős kereszt. A város a czimert, a mint azt Podhradczkynak Alitisz Dániel városi jegyző 1824 augusztus 24-ikén irta, a tatárjárás óta viselte pecsétjén. A szerzőnknek beküldött s nála rajzban szemlélhető pecsét azonban jóval ujabb a tatárjárásnál; ezen czimert két angyal tartja, a felirat pedig a következő:

SIGILLVM MAIVS CIVITATIS VETERO SOLIENSIS · 1583.

Czimerlevélnek a levéltárban semmi nyoma, ellenben megvan s a *Collectió*-ban egész terjedelmében olvasható a vörös viasz használatára jogositó királyi oklevél, a melyet a városnak I. Ferdinánd király 1563 november 16-ikán adott.[1]

Zombor 1749-ben nyerte czimerét, akkor, a mikor Mária Terézia királynő szabad királyi várossá tette. Az erről szóló oklevél 1749 február 17-ikén kelt; benne a czimerről a következő leirást olvassuk:

«*Scutum videlicet militare erectum rubeum, in quo e solo prasino seu viridi castrum assurgit argenteum, triturritum, pinnatis muris et fenestris ad defensionem compositis et apertis, quarum media altius assurgens, e fenestris superioribus ostentat hinc brachium rubicundum, districta framea extensum, versus stellam auream octangulam, in angulo dextro scuti, inde vero vexillum coeruleum in aëre fluitans, in quo inter colligatos binos lauri ramos cernitur numerus ternarius auro tinctus; ad portam apertam clathra cuspidata ferrea, sursum elevata adstant seu invigilant bini excubiatores viri militares, hic a dextris, amictu per totum coeruleo bombardam dextra tenens, pileo Hajdonico, ocreis nigris, ille vero a sinistris amictu pariter coeruleo caligis rubris et ocreis aureis, pileo Hungarico rubeo, a capite deorsum pendente, strictam tenens frameam; scuto incumbit galea tornearia coronata, clathrataque, unde assurgit apex leo nativi coloris, cauda a tergo projecta, lingua rubicunda exerta, falculis tenens vexillum et frameam scutariam; laciniae utrinque argenteae et rubrae; ipsam autem scuti peripheriam ambit inscriptio: SIGILLVM REGIAE LIBERAE QVECIVITATIS ZOMBORIENSIS 1749.*»[2]

Podhradczky munkájához függelékül a szepesi és a hajdu városok czimereinek s részben kiváltságleveleinek ismertetése járul.

A szepesi városoknak már a XIV. század óta volt közös pecsétjük, ez azonban nem alapult királyi adományon. E pecsét ismertetését szerzőnk *Bárdosy* Supplementum Analectorum terræ Scepusiensis (Leutschoviæ, 1802.) czimü munkája után (392., 397—398. l.) közli; igy tehát bemutatását mellőzhetjük. 1774-ben, a midőn Mária Terézia királynő az elzálogositott szepesi városokat Magyarországhoz visszacsatolta s a XVI. városnak uj kiváltságlevelet adományozott, a városok közös czimert kaptak. Az 1774-iki oklevelet Podhradczky ugyan megemliti, de másolata a gyüjteményből hiányzik;[3] megvan ellenben ennek 1778 június 5-ikén kelt megerősitése, a melyben a czimer igy iratik le:

[1] Liber Regius, LXI. kötet, 190. lap.

[1] Zólyom-Lipcse kiváltságleveleiből Podhradczky igen sokat összegyüjtött. Ezek a Collectio Diplomatumban találhatók.

[2] Liber Regius, XLI. kötet, 252. lap.

[3] Az oklevél másolata megvan a Liber Regiusban: L. kötet, 124. lap.

«*Scutum videlicet in figura sphaerica seu rotunda coronatum, horisontaliter sectum, superiore sui parte coeruleum, in quo ad allusionem jugorum Carpaticorum terram Scepusiensem occupantium exhibentur terni candidi scopuli excelsi, seu rupes lapideae, quarum media eminentius cernitur producta comitantibus, in capite scutario hinc sole, illinc stella sexangula, hac et illo aureis; pars scuti inferior cocco tincta ornatur binis baltheis undulatis, fluvios Hernad et Poprad praerepesita oppida Scepusiensia perluentes repraesentantibus. Scuto denique insitum est aliud minus pectorale dictum, aureum, nomina suae majestatis Romanorum imperatoris Josephi II., filii et corregentis nostri charissimi et nostrum Mariae Theresiae, literis majusculis* I. II. *et* M. T. *atro colore utpote caesareo tinctis; telamonum vices obeunt duo gryphi aurei. Sigillum demum ipsum ambit circularis peripheria cum epigraphe seu superinscriptione: SIGILLUM XVI. OPPIDORUM SCEPUSIENSIUM. 1774.*»[1]

A tizenhat szepesi város mindenikének külön czimeres pecsétje is volt. Podhradczky ezeknek a rövid leirását és ábráját is közli, a következő renddel:

Béla pecsétjén Szent-Antal alakja látható, jobbjában kettős kereszttel, baljában csengővel; körirata: SIGILLVM · OPPIDI · BELA · 1601.

Durandén Szent-Mátyás paizsra tett mellképe van; a körirat: SIGILLVM · OPPIDI · DVRANDI · S · MATH.

Felka pecsétjét Ker. Szent-János kelyhet tartó alakja disziti; mellette évszám: 1785; körötte a felirás: S · IOANNIS · EV · SIGILL · DER · K · C · XVI · STADT · FELKA.

Igló pecsétjén a királynői diszbe öltöztetett Szüz-Mária által tartott paizson bányász kalapács és csákány által környezett diszedény, beletüzött három rózsaszállal látható; körirat: SIGILLVM · R · ET · PRIV · MONT · CIVITATIS · IGLOVIEN. A pecsét, alakja után itélve, XVII. századi lehet

Gnezno czimeralakja a saját lenyuzott bőrét tartó Szent-Bertalan. Pecsétjének körirata: SIGILLUM * CIVITATIS * KNIESEN.

Leibicz pecsétje régibb, a XVI. századból való készitménynek látszik; rajta a Szent Szüz képe a gyermekkel trónon ülve ábrázoltatik; felirása: SIGILLVM · LEVBICENSIS · CIVIT:

Lublón a város védőszentje, Szent-Miklós áll, teljes főpapi diszben. Körötte a pecsétmezőn: SANCTVS NICOLAVS; szélén: SIGILLVM · CIVITATIS LVBLOVIENSIS.

Mateócz pecsétjére Szent-István pánczélos, palástos alakja és ezen körirat: SIGILLVM · OPPIDI · MATIVTZ van vésve.

Strázsa, másként Mihályváros (Michaëlis-Villa) pecsétjén Ker. Szent-János tálra tett feje látható, fölötte a magyar szent korona, mellette két keresztbe tett babér ág; körirata: SIGILLUM · REG · CORON · PRIV · XVI · OPPIDI · SC · SZTRAZSA. A XVIII. század végén készülhetett.

Ménhárd pecsétjén Szent-Szervácz püspök áll, baljában pásztorbottal, jobbjában a kulcscsal. A körirat: SIGIL · VII · MENHAR. Hihetőleg még középkori.

Szepes-Szombat (Mons Sancti Georgii) pecsétjén kardot emelő pánczélos lovag sárkányon gázolva látható; fölötte a szent korona, mellette 1826 évszám. Körirat: SIGILL : REG : COR : PRIV : XVI : OPPIDI : MONTIS : ST : GEORGII.

Olaszi czimere koronával fedett osztott paizs, a melyen felül az osztásvonalba tüzött kettős kereszt, alul Ker. Szent-János tálra tett feje van. A czimert két oldalt babér ág környezi; a pecsét kerületén ezen felirás van alkalmazva: SIGILLVM · OPPIDI · OLASZIENSIS · 1780.

Podolin pecsétje még a XIV. századból való. Mezején a gyermekét tartó Szent Szüz képe látható; körirata: ✠ S . GIVIVII * DH PVDLIII.

Poprád szintén régi, a XVI. század elején (?) készült pecsétjén a püspöki ornátusba öltözött Szent-Egyed áll; a körirat: S · EGIDIVS · PA · *(t. i. Patronus)* IN · POPRAD.

Ruskinócz 1800-as évszámmal ellátott pecsétjén Szent-Ágnes alakja van kivésve; a körirat: SIGILLVM · VILLÆ · RVSQVINOCZ.

Szepesváralja pecsétjén kéttornyu templomot tartó emberi kart látunk; a pecsét körirata: SIGIL * OPPIDI * WARALIAE * 1631.

A hajduvárosoknak Podhradczkynál található két czimerlevelét Bocskay István fejedelem adományozta; az első 1605 deczember 12-ikén, a második 1606 szeptember 2-ikán kelt s az összes hajdukat (számszerint 9254-et) megnemesiti. Mindkét armális többször ki van adva, igy ismertetésüket mellőzzük.

Bár nem tartozik a városok közé, Podhradczky felvette munkájába a *tiszáninneni koronai kerü-*

[1] Liber Regius, LI. kötet, 52. lap.

let azon nagy kiváltságlevelét, a melyet ez a tiszai katonai határőr-helységekből (Martonos, Ó Kanizsa, Zenta, Ada, Mohol, Petrovoszello, Ó-Becse, Szent-Tamás, Türje és Földvár) még Mária Terézia által alakitott kerület Ferencz királytól 1799 márczius 14-ikén kapott. A kerület külön czimeres pecsétet is nyert, a melyet az oklevél igy ir le:

«*Scutum videlicet sigillare in figura sphaerica seu rotunda horisontaliter sectum, superinducta ipsi partitio in fascia argentea undulata, fluvium Tibisci repraesentante, cujus superior pars coreo tincta de peculiari benigna concessione nostra initiali augustissimi nominis nostri littera* F. II. *auro inscripta, duobus angelis in regione cephalica sacrae regni Hungariae coronam super hac deferentibus ornatur; inferior autem scuti pars coelestini coloris basim illius viridi campo late interoccupante, super quo Divus Georgius martyr salienti insidens equo candido supinum in terram draconem longa hasta sternere visitur; comitatur stellis rutilantibus, hinc tribus majoribus ad formam trianguli 2, 1; illinc vero septem minoribus, a supra quidem quatuor, ab intra vero tribus horisontaliter dupplicato ordine recte dispositis. Eidem hinc scuto incumbit corona vulgaris; circumferentia vero ipsius scuti exterior hac epigraphe seu superinscriptione: SIGILLUM PRIVILEGIATI ET R: CORONALIS DSTUS CIS—TIBISCANI 1800. circumducta conspicitur.*»[1]

VARJÚ ELEMÉR.

[1] Liber Regius, LX. kötet, 141. lap.

VEGYES.

Az Érky család czimeres nemeslevele 1514-ből.

(Szines czimerképpel.)

Középkori ismeretlen czimereslevéleink számát ismét egygyel szaporithatjuk, az Érky-családnak II. Ulászlótól nyert armálisával. Az oklevél a szirmabessenyői Szirmay család levéltárában van, a mely jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őriztetik örök letéteményképen.

A családról magáról bővebb adatokkal nem rendelkezünk. A Szirmay levéltár középkori anyagában az Érky-családra vonatkozó okmányokat hiába keresünk. Hogy mikép került az okmány a családi levéltárba, melynek anyagával, mint látszik, semmi összefüggésben nincsen, nem tudjuk.

Az oklevél eléggé jól konzervált állapotban maradt reánk. Mindössze az egyik hajtásnál szakadt ki szövegéből egy kis darab, s egy-két helyen elmosódottak a szavak. Épp igy a czimerkép is jó állapotban van, csupán a takarók és a pajzs szine szenvedett egy keveset a nedvesség által. Függő pecsétje elveszett, az oklevél alján csak a pecsételés nyoma, a két bevágás maradt meg.

Az armális az egyszerübb kiállitásuak közül való. A király nevét tartalmazó első sor egyszerü fekete tintával iródott és a czimerkép festése is, habár eléggé szabályosnak mondható, egyszerü, úgy mint a czimer szerkezete is.

Hogy mik voltak azok az érdemek, melyek fejében Érky Balázs nemességet és czimert nyert, ezt az oklevél nem mondja meg, csak általánosságban szól róluk. Czimerszerző kilétéről sem kapunk az oklevélből felvilágositást. Az oklevél csak annyit árul el, hogy Balázs jobbágyi sorból emelkedett az ország nemesei sorába. Azt azonban az oklevél szövegéből konstatálhatjuk, hogy Balázs úr eléggé hiú ember volt, a ki azon volt, hogy családjának nemességét régibbnek tüntesse föl, mint a minő valóban volt. Az armális elején ugyanis kétségtelenül erre czélzó egykoru hamisitás van, mely az eredeti szövegben e kifejezés állhatott: «... tibi fideli nostro Blasio de Erk...» A hamisitó ide betoldta a nobili szót és lett belőle «...tibi fideli nostro nobili Blasio de Erk...» Hogy pedig a hamisitás kevésbé feltünő legyen, a hamisitó az első három szót kivakarta s a «tibi» szót az első sorba, mindjárt a király nevét és czimét tartalmazó sor végére irta, a többi szavakat pedig a második sor elején szoritotta össze. A hamisitás rendkivül ügyes, vakarás alig észlelhető, az irás pedig teljesen egykoru. Az oklevél szövegéből persze a nemtelen állapotot feltüntető szavakat nem tudta, vagy elfelejtette a hamisitó eltávolitani, s igy az oklevél szövegéből e csalárdság egyszeriben kiderithető.

Az oklevél szövege a következő:

Wladislaus dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. tibi fideli nostro nobili Blasio de Erk salutem gratieque et favoris nostri regii incrementum. Cum principum rerumque moderandarum fastigium tenencium status ex eo maxime ampliari elucescere que vel ipsa experientia testante consueuerit idque ad famam et gloriam eorum illustrandam plurimum accedere videatur ut subditorum suorum obsequiis ac meritis que digna quadam trutinacione pensatis quemquam eorum non solum condignis ac debitis verum plerumque maioribus honorum accessionibus regia liberalitate condecorent atque remunerent ac in eos sese quamgraciosos et perbenignos prebeant ut ex hoc eciam subditorum

AZ ÉRKY CSALÁD CZÍMERE 1514-BŐL.

ipsorum animi ad promerenda ea quibus sese cohonestatos a regia celsitudine conspiciunt studiosius acriusque inflammentur. Sane igitur nos considerantes tuam fidelitatem et servitia fidelia, que nobis et sacre regni nostri Hungarie corone iuxta tue possibilitatis exigentiam uti didicimus, et fideliter et constanter exhibuisti, accedente etiam nichilominus supplicatione nonnullorum fidelium nostrorum per eos nostre maiestati pro tui parte oblata, unde volentes sub nostro hoc felici regimine te hoc honoris inicio honestare, te tuique gracia honestam dominam Vrsulam consortem tuam vestrosque heredes et posteritates utriusque sexus universas a statu ignobilitatis et rusticitatis eximentes, in veros nobiles huius regni nostri preficiendos et creandos, cetuique et numero ceterorum nobilium huius regni ascribendos et annumerandos duximus, immo eximimus ac preficimus et creamus ascribimusque et annumeramus presencium per vigorem, decernimus ut a modo imposterum veri nobiles huius regni habeamini et reputemini omnibusque illis libertatibus et prerogativis quibus ceteri nobiles utuntur, vos quoque uti, frui et gaudere possitis et valeatis. Cuius quidem nostre in te gratie et munificentie volentes te insigniis quoque nobilitaribus exornare, hec arma prout in capite presentium litterarum nostrarum pictoris artificiosa manu distinctius sunt expressata et figu[rata ani]mo deliberato et ex certa nostra sciencia tibi et per te utriusque sexus tuis posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus presentibusque elargimur, ut a modo imposterum prescripta arma [more a]liorum [arma utentium?] ubique in [preliis], hastiludiis, torneamentis, duellis quibuslibet omnibus militaribus exercitiis, necnon sigillis, velis, cortinis, papilionibus et generaliter ..... ferre gestare possitis atque eisdem uti, frui valeatis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras pendentis et autentici secreti sigilli nostri ..... roboratas eisdem duximus concedendas. Datum Bude feria quinta proxima post festum Beati Ambrosii episcopi et confessoris, anno domini millesimo quingentesimo decimoquarto, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno vigesimo quarto, Bohemie vero quadragesimo quarto.

Relatio reverendissimi domini Michaelis episcopi. Boznensis secretarii regii.

Az adományozott czimer az oklevélben leirva nincsen. A hártya élére festett kép szerint a czimer a következő: Kék mezőben a pajzs jobboldalából előtörő felhőkből kinyuló sárga ruházatú könyöklő jobbkar, csuklója alatt nyillal átlőtt vérző sebbel, markában barna markolatu görbe keresztvassal ellátott egyenes kardot tartva a pajzs jobb felső sarkában (ezüst) félhold által kisérve. A pajzs fölött zárt sisak van, rajta a sisakdisz kék liliom; a takarók szine mindkét oldalon sárga-kék.

A czimer méretei a következők: pajzs 7·5 cm. sisak és sisakdisz 7 cm. A czimer vörös alapra van helyezve, melyet zöld és vékony sárga vonalakból alkotott keret vesz körül.

A czimerkép, ha mindjárt nincs is fényes művészi kivitellel megfestve, a II. Ulászló korabeli czimereken észlelhető némely sajátságokat magán viseli. Igy a sisakdiszül szolgáló liliom tulajdonképeni sisakdiszül nem volna tekinthető. Hasonló liliomszerü diszt Ulászló király többi czimereslevelein gyakran találunk, ámde mindez esetekben inkább csak a takarók végeinek összefoglalásaként, diszitésképen tünik elő, s azért külön, blazonálandó sisakdisznek nem tekinthető. Az Érky-czimeren ellenben határozottan mint sisakdisz szerepel, heraldikailag teljesen kiképezve.

ÁLDÁSY ANTAL.

Tinódi Sebestyén czimeres nemeslevele.

(Egy melléklettel s a szöveg között egy hasonmással.)

A Turul mult évi IV. füzetében egyik tagtársunk az Erdélyi Múzeum közleménye révén röviden megemlékezett arról az érdekes felfedezésről, melyet Szádeczky Lajos kolozsvári egyetemi tanár tett, a Gálosi Donáth család marosvásárhelyi oklevelei között megtalálva és az emlitett folyóiratban részletesen ismertetve Tinódi Sebestyén czimerkérő folyamodását és czimerlevelét.

Szádeczky a czimer ábráját nem közölte ismertetésében és a Turul-beli ismertetőnek is meg kellett elégednie azokkal az adatokkal, melyeket az ő közleményéből meritett a hires magyar lantos nemesség- és czimerszerzése felől.

A szerkesztőségnek az oklevelek tulajdonosánál, a Gidófalvi Csiszér családnál tett lépései, hogy a czimerkérő folyamodás és a czimeres levél eredeti példányaihoz juthassunk, nem vezettek eredményre. Annál kellemesebb volt meglepetésünk, midőn ifj. Biás István úr m. kir. postatiszt Marosvásárhelyről minden felszólitás nélkül, tisztán a Turul közleménye által tétetvén óhajtásunkra figyelmessé, beküldte a két oklevél fényképét, ezzel kivánva viszonozni azt az előzékenységet, melyben a posták története tárgyában végzett kutatásai alkalmával a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában részesült.

E fényképek segitségével hü hasonmásban mutatva be a két nevezett heraldikai emléket, konstatálom, hogy Szádeczky Lajos emlitett közleménye az Erdélyi Múzeumban mindkét oklevél teljes szövegét pontos másolatban tartalmazza, a mi a szöveg közlését e helyütt feleslegessé teszi. Némi eltérést találunk azonban a czimernek Szádeczky által közölt leirása és a czimerkérő folyamodás alján látható rajza között. Az idézett közlemény szerint a czimer «hosszában hasitott pajzsot ábrázol, melynek jobboldali vörös mezejében kardot a markolat felett tartó kar, baloldalt pedig kék mezőben lantot tartó kéz látható.» Mint a hasonmásból látjuk, a második czimermotivum, a lant, vilá-

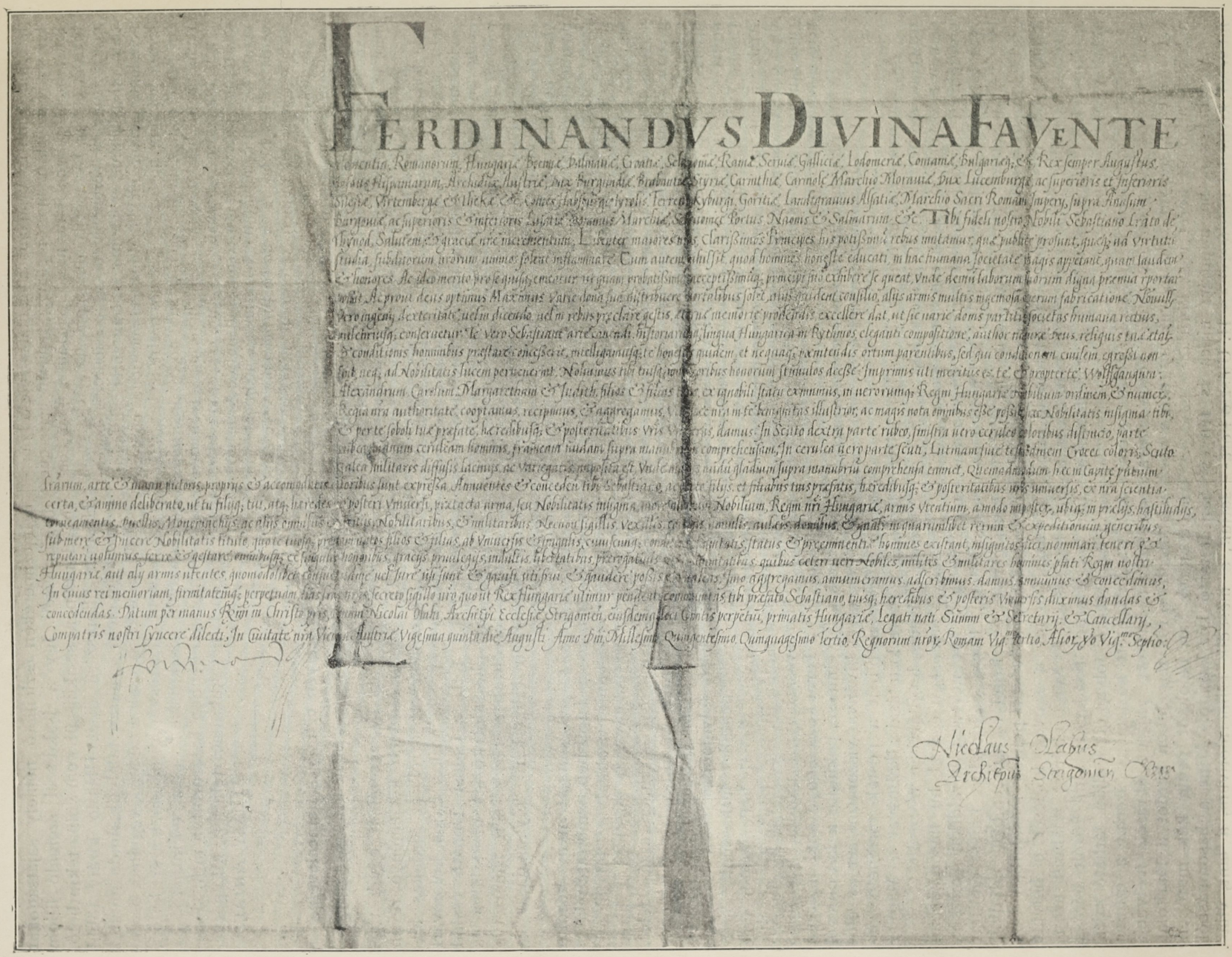

FERDINANDVS DIVINA FAVENTE

TINÓDI SEBESTYÉN CZIMERES NEMESLEVELE.

Sacratissima Regia Maiestas ac Domine
Domine mihi clementissime

Supplico S. Maiestati vrae humillime dignetur Maiestas vra S. haec armorum insignia vnacum nobilitate mihi et vniuersis haeredibus meis, inter caetera sua beneficia clementer conferre. Quod omni fidelitate Maiestati vrae semper ad finem vsque vitae meae, pro parte mea viribus reseruire studebo. Graciosum responsum expecto a Sacratissima Maiestate vra

V S M: humilis subditus

Sabastianus Lratus
De Thynod

TINÓDI SEBESTYÉN CZÍMER- ÉS NEMESSÉGKÉRŐ FOLYAMODVÁNYA.

gosabban koboz[1] (lutina seu testudo a szöveg szerint) nincs kézben, hanem mintegy lebegő helyzetben ábrázoltatik. A különbség egyébként nem lényeges; a népies felfogás tényleg megfelelőbbnek tartja azt, hogy az emberi használatra szolgáló tárgyak a czimerekben is kézbentartva szerepeljenek, s ezért a czimernek az 1554-iki krónikából ismert alakja csakugyan kéz által tartott kobozt ábrázol.

Midőn a két oklevél fényképei beküldőjének e helyütt is köszönettel adózok, a historikum teljessége kedveért felemlitem, hogy a fényképeken látható feljegyzés szerint mindkét becses oklevelet Gidófalvi Csiszér Albert joghallgató hozta 1901 július 20-ikán családi levelesládája levelei közül napvilágra. SCH. GY.

Felvilágositásul Wertner Mór megjegyzéseire.

Ha oly gazdag ember volnék, hogy magam adhattam volna ki «A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig» cz. müvemet, semmit sem szólnék Wertner Mór urnak a Turul XX. k. 23—36. lapjain megjelent megjegyzéseire. De mivel a Magyar Tudományos Akadémia adta ki s müvem értéke vagy értéktelensége a Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának tagjait is érinti, kénytelen vagyok lehető röviden, egész tárgyilagossággal ezen fölvilágositást adni.

Wertner Mórnak megjegyzései három osztályba sorozhatók.

I. Olyanok, a melyeket 1350 után kelt vagy müvem nyomtatása után közlött oklevelekből meritett. (Ilyeneket sorol föl a Turul XX. k. 26., 31., 32., 35. lapjain). Ezek kiegészitések, a melyeknek müvem értékéhez semmi közük, mert az 1350 után kelt vagy ezután megjelenendő okleveleket feldolgozni, mint müvemnek czime is mutatja, nem voltam köteles. Tehát az olyan megrovásokat: «III. Ákosról, a kit 1388-ig ismerünk, okvetetlenül ki kellett volna emelnie, hogy 1387-ben tótországi bán volt» (Turul i. h. 26. l.) visszautasitom.

II. A második osztályt Wertner Mór azon megjegyzései teszik, a melyek a müvemben előforduló s tőlem ki nem javitott sajtó- vagy tollhibákat tüntetik föl. Ilyenek, hogy W. X. köt. 57-t irtam W. IX. k. 579. helyett (müvem 3. l.). W. IX. k. 384-t W. IX. k. 385. (!) helyett, W. XI. k. 339-t W. XII. 339. helyett (23. l.), hogy Alyinay Jakab fiát szintén Jakabnak neveztem János helyett (müvem 5. l.); hogy Bebek (vagy, a mi mindegy Böbek) Benedek leányának jegyesét Kacsics Domokos-nak irtam (95. l.) Kacsics Miklós helyett; hogy F. VII/2. 223. lap került müvembe F. VII/4. 223. l. helyett 176); hogy Bancsa Pétert a táblán sajtóhibából I. Beke fiának tüntettem föl (197. l., holott mint müvem 198. lapján mondottakból untig látható) I. Orbán fia volt; hogy Bansa III. István I. Lóránt fiai közé került (204.) pedig I. István fia vala; hogy Ákos Elek neve alá 1344-t szedtek (97. l.), pedig (mint müvem 117. lapja mutatja) 1314-nek kellene ott állnia; hogy a 294-ik lapon Gúg unokája István neve mellett [3] szám áll [4] helyett; hogy a Kisfaludyak egyik osztozkodását 1305-re teszem (314. l.), pedig (mint müvem 304. és 342. lapjain is látható) 1299-ben történt az.

Én magam is eléggé sajnálom, hogy müvemben ennyi sajtó- és tollhiba esett. Csak az az egy vigasztal, hogy a Történelmi Bizottság tagjai másban is nehezen találhattak volna sajtó- és tollhiba nélkül leledző férfiút. Mert ime, Wertner Mór az ő megjegyzéseinek irásakor, bármint tagadja, fölcsapott elemző kritikusnak, s mégis értekezése 27. lapján F. IX/7. 664. lap sajtó- vagy tollhiba F. IX/7. 667. helyett; 35. lapján 7. IV. sajtóhiba Z. IV. helyett, 36-ik lapján pedig «1392-ben» sajtóhiba «1302-ben» helyett. Sőt ha odatekintünk értekezése 26-ik lapjára, ott azt olvassuk: «Aba nembeli Somosy Péter leánya Katalin (Zal. II. 230.) férjének a sárosmegyei Tihanyt hozza». Nézzük meg már most a kútforrást s ott azt látjuk: «castrum suum Tykon vocatum *in insula Balatin existens.*» Már most én az ilyet keresztény türelemmel tollhibának tartom, az *elemző kritikus* pedig kirohan és oktatást tart arról, hogy a Balaton nem Sáros-, hanem Zalamegye partjait mossa.

III. A harmadik osztályba Wertner Mórnak azon megjegyzései tartoznak, a melyekben teljességgel nincs igazsága. Ilyenek: «Az sem áll, hogy (II. Atyusz) 1219-ben a királyné udvarbirája.» Kérem, tessék megtekinteni bárkinek Knauz. Monum. Strig. I. k. 223. lapját, ott megtalálhatja. «(Atyusz nembeli) Györk még 1257-ben is él.» Tessék elővenni mind az idézett F. IX/7. 664. helyesen 667., mind a F. IV/2. 120. l. közölt levelet s megláthatja bárki, hogy ez oklevél szövegében világosan az 1251-ik év áll és csak Fejér rubrikái mutatják a hibás 1257-iki számot. Wertner Mór már megjárta azzal a kapkodásával, hogy az oklevélközlők rubrikái után indult, de, úgy látszik, nem okul. Rettenetesen felzudul, mint valami jogtalan és alaptalan dolgon, azon, hogy Sal ispánt II. Atyusz bán unokaöcscsének vettem, pedig én ezt nemcsak az Almád faluban való birtoklásból következtettem, hanem abból is (a mit leirni elfelejtettem), hogy Sal leánya egyik fiát Atyusznak,

[1] Mert lant alatt ma a lyrát értjük.

a másikat Salnak kereszteltelteté. Nem igaz, hogy «Zundiai Pál nem a nógrádmegyei Szandából, hanem a bácsmegyei Szonda (ma Szonta) helységből származó ember», mert a bácsmegyei Szontának neve a középkorban állandóan «Zund», «Zond» volt (Csánki: Magyarorsz. T. Földrajza II. k. 138—39. l.). Már pedig, a mint épelméjü ember nem állithatja Bors és Borsa, Dob és Doba, Rád és Ráda nevek ugyanegy falut jelentenek, épp úgy Szond és Szonda vagy Szanda azonosságát sem vitathatja. — Nem igaz, hogy föl kellett volna emlitenem a biharmegyei Tyúkszer-Apáti 1312-iki birtokosát, László fia Jánost (Tamás unokáját) és egynek kellett volna azt vennem a Barsa nem Kopasz-ágán látható V. Jánossal, mert Tyúkszer-Apáti 1312-iki birtokosa a rozgonyi csatában I. Károly ellen harczolt (Sztáray oklv. I. 55.), ellenben a Barsa nem akkor I. Károlynak legerősebb támasza vala, sőt V. János, atyja, László éppen a rozgonyi csatában esett el I. Károly zászlaja alatt. (Hist. Hung. Fontes Dom. III. 118.) — Csák Konrádot azért nem kellett az egyes tagok között fölsorolnom, mert a Dudari-ághoz tartozott és ott szólok róla (304. l.). — Helytelen uton jár Wertner, midőn kétségbe vonja Csór Tamás fiainak magvaszakadtát, mert azon Miklós, a ki 1380-ban panaszt emel baranya- (s nem bodrog-) megyei, laki jobbágyainak elköltöztetése ellen, nem Gönyőn (Gunew, Gunyw), hanem «Gynnye» nek irt faluban lakott. Már pedig Gunew és Gynnye nem mindegy. — Ezen mondatában: «Hogy ez azon Bás, a ki 1274-ben a nyitramegyei Bán egy részét birta, azt a szerző csak a név azonosságából véli bebizonyitottnak» a következő hibákat követi el Wertner: én müvem megrótt sorában nem Básról, hanem Bás fiáról Csákról beszélek, továbbá az ő birtokának nem Bánt (ilyen nincs is Nyitramegyében), hanem Bán-Keszit mondom (müvem 337. l.). Tehát nem egy, hanem két személynév találkozásából és a Csák nem birtokviszonyaiból itélek. — Azon állitását is: «Azt azonban, hogy a H. Okl. 189. old. előforduló Chyzuch «Csizics»-csel volna azonos, el nem hiszszük, mert ily nevü helységet nem ismerünk», jó lett volna csak egyes számban kimondani, mert Lipszky Repertoriuma szerint 1802-ben a nyitramegyei (Bossánynyal csaknem határos) Szádokot másként Csizics-nek hivták, sőt herczeg Odescalchi Artúr úr szives tudositása szerint ma is úgy hivják.

A többi kifogások, kivánalmak fejtegetése ezek után fölösleges. Ha van Wertner megjegyzéseiben olyan, a mi a tőlem fölsorolt három osztályba nem tartozik, s a mi az én figyelmemet kikerülte, azt bőven megmagyarázza e két magyar közmondás: *a)* «Mindig okosabb az ember, mikor a tanácsból kijön, mint mikor bemegy». *b)* «A vak tyúk is talál szemet.»

Sapienti sat. Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi április 24-ikén *Fejérpataky László* dr. elnöklete alatt ülést tartott, melyen *Barabás Samu*, *id. Daniel Gábor*, *Pettkó Béla*, *ifj. Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *id. Szinnyei József* ig.-vál. tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, bemutatta a Magyar Czimeres Emlékek most megjelent II. füzetét, részletesen ismertetve annak tartalmát. Az igazgató-választmány örömmel vette tudomásul a füzet megjelenését és dr. *Fejérpataky László* másodelnöknek annak szerkesztése körül kifejtett buzgalmáért elismerésének adott kifejezést.

Ezután dr. *Áldásy Antal* felolvasta a «Czimeres nemeslevelek a Magyar Nemzeti Múzeumban» czimü dolgozatát és ismertette annak kapcsán a múzeumi levéltár gyüjteményéből az Imbsen-családnak nemessége és rangemelései összes okiratait magában foglaló törzskönyvét, mely a birodalmi kanczelláriá 1722-iki hitelesitésével van ellátva, továbbá, mint kuriózumot, bemutatta Wurmenstein János Antalnak IX. János Antaltól, a konstantinápolyi Flaviusok utódjától 1738 január 3-ikán nyert bizanczi bárói oklevelét. A dolgozat a Magyar Nemzeti Múzeum százéves jubileuma alkalmából kiadandó emlékkönyvben fog megjelenni.

A folyó ügyek előtt az elnök megemlékezett arról a sulyos csapásról, mely a társulat elnökét, *báró Radvánszky Bélát* apósa, Tisza Kálmán, Magyarország egykori miniszterelnöke elhunytával érte. Az igazgató-választmány a gyászeset felett mély részvétének adott kifejezést és annak az elnökhöz intézendő részvétiratban való tolmácsolását határozta el.

A társaság évdijas tagjai közé választattak: *Hannus István* cs. és kir. kamarás, cs. és kir. huszárfőhadnagy, Sopronban (aj. Kecskés Dezső); *Kenessey László* kir. törvényszéki aljegyző, Székes-Fehérvárott (aj. Sárközy Imre); *Sarlay Sámuel* t. szolgabiró, Ajnácskőn (aj. a jegyző); a *soproni kaszinó-egyesület* (aj. Kecskés Dezső) és *Vende Aladár* szerkesztő, Budapesten (aj. ifj. Reissig Ede).

Ezután a titkár jelentette, hogy a Magyar Czimeres Emlékek II. füzete 490 példányban kinyomatván, a köteles példányok, a Magyar Tud. Akadémiának, a társaság ig.-választmányi, alapitó és pártoló tagoknak és a szerkesztőnek járó példányok és a hirlapok tiszteletpéldányai szétküldettek, s a fenmaradó készletből 230 példány a már korábban megállapitott feltételek mellett Ranschburg Gusztáv könyvkereskedőnek bizományba adatott.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig befolyt 3377 kor. 65 f., kiadatott 1560 kor. 56 f., ma-

radvány 1817 kor. 09 f.; vagyonállás: értékpapirokban 25,000 kor., kötelezvényekkel biztositott alapitványokban 4400 kor., kötelezvény nélküli alapitványokban 1000 kor., a Nemzetiségi Zsebkönyv tartalékalapja 400 kor., a Czimeres Emlékek II. füzetének költségeire félretéve 269 kor. 46 f., pénztári készlet 1817 kor. 09 f., összesen 32,886 kor. 55 f.

A jegyzőkönyv hitelesitésére az elnök *Soós Elemér* és *id. Szinnyei József* ig.-vál. tagokat kérte fel, s ezzel az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi június hó 17-ikén *Fejérpataky László* elnöklete alatt rendkivüli ülést tartott, melyen *Barabás Samu*, *Illéssy János*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Pauler Gyula*, *ifj. Reissig Ede*, *id. Szinnyei József*, *Varjú Elemér*, *Schönherr Gyula* titkár, *Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Az ülés egyedüli tárgyát a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv II. sorozatának megindításához szükséges végleges intézkedések megállapitása képezte.

A titkár tájékoztatván az ig.-választmányt az ügy eddigi állapotáról, bejelenti, hogy a szerkesztésre felkért *Illéssy János* és *ifj. Reissig Ede* ig.-vál. tagok az elnökséghez intézett megkeresésben, majd az ennek alapján megtartott bizalmas értekezleten élőszóval is azon óhajtásuknak adtak kifejezést, hogy a szerkesztés előmunkálatainak megindítása előtt a kiadás és a szerkesztés feltételei az igazgató-választmány részéről határozott alakban megállapittassanak. Ez ügyben benyujtott beadványuk tárgyalás alá vétele előtt azonban kötelességszerüleg felhivta az igazgató-választmány figyelmét arra, hogy a szerkesztésre megnyert ig.-vál. tagok a szerkesztői tisztre az alapszabályok 25. §-ában előirt formák megtartásával, tehát titkos szavazás utján lesznek megválasztandók.

Illéssy János felszólalása után, melyben bokros teendőire való tekintettel a szerkesztői megbizatást magától elháritani igyekezett, az elnök elrendelte a titkos szavazást, melynek eredményekép dr. *Illéssy János* és *ifj. Reissig Ede*, a beadott 12 szavazatból 10 szavazattal a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv II. sorozatának szerkesztőivé megválasztattak.

Ezután a titkár felolvasta *ifj. Reissig Edének* szerkesztő társa nevében is beadott előterjesztését, melyben a szerkesztők:

1. tájékozást kérnek a felől, hogy a zsebkönyv nyomdai előállitásával melyik nyomda bizatott meg s annak kiadása ki által fog eszközöltetni?

2. a tiszteletdijat ivenként 80 korona, egymás közt egyenlően megosztandó összegben kérik megállapitani;

3. a nyomdával való közvetlen érintkezést kérik maguk részére biztositani;

4. a felhivás és kérdőivek szétküldési költségére s az irodai költségekre megfelelő fedezetről kérnek gondoskodást.

Az igazgató-választmány a kérelmeket egyenként megvitatván, annak kijelentésével, hogy a nyomdai előállitás és a kiadás kérdésében ez idő szerint még nem kiván határozni, — a mi azonban az előmunkálatok megindítására nem képezhet akadályt, — a szerkesztők tiszteletdiját ivenként 80 koronában állapitotta meg, mely köztük egyenlő részben fog megosztatni;

továbbá a szerkesztőket felhatalmazta arra, hogy a nyomdai munkálatok eszközlése tárgyában az illető nyomdával közvetlenül érintkezzenek;

végül utasitván a titkári hivatalt, hogy az előmunkálatokhoz szükséges felhivásokat, kérdőiveket, irodai nyomtatványokat kellő mennyiségben bocsássa a szerkesztőség rendelkezésére, felkérte a szerkesztőket arra, hogy az előmunkálatokat mielőbb megindítsák s felhatalmazta őket, hogy az e körül felmerülő költségek fedezésére a költségvetésben e czélra megszavazott összeget elszámolás mellett felhasználhassák.

A jegyzőkönyv hitelesitésére az elnök *Illéssy János* és *Makay Dezső* ig.-vál. tagokat kérte fel s ezzel az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

Az Eszterházy család oldalágainak leirása. Az Eszterházy család és oldalágainak leirásához tartozó oklevéltár. Összeállitotta *Gr. Eszterházy János.* Kézirat gyanánt kiadja *Herczeg Eszterházy Miklós.* Két kötet. — Budapest. Az Athenæum r. társulat könyvnyomdája. 1901.

E munkának előkelő és főrangu irója a történeti irodalom nagy kárára korán hunyt el pedig méltán tőle várhatta történetirásunk, hogy az Eszterházyak levéltárainak történeti, irodalmi és nyelvtörténeti nagybecsü ereklyéi közkincscsé váljanak. A munka két részből áll, az oklevéltárból, a mely 125 a családot, annak oldalágait vagy más családokat, mint Wathayakat, Bessenyeieket, Baloghokat, Révayakat, Feketéket érdeklő eredeti oklevelet foglal magában s történeti részből. Az előbbiben a szerkesztő helyes érzékkel néhány már megjelent okiratot is közöl, javarészt azonban még ismeretleneket nyujt. Az első oklevél 1186-ból, az utolsó 1722-ből való, ezek közt Árpád kori oklevél van 9, a vegyesház korából 91, a Habsburgház korából 27.

A kutatókra és történetirókra nézve annyira fontos oklevéltárnál még érdekesebb munka a család és oldalágainak történeti leirása. A szerző itt is nagy tudással, buzgalommal és lelkiismeretességgel dolgozott. Valódi történetirói érzékkel fogott a család kezdetének nyomozásához, szeretettel kiséri annak fejlődését és sokfelé ágazását. A ki ismeri az Árpádházi királyaink korából fönmaradt okleveleket, méltányolni tudja a grófnak fáradhatatlan és eredményes, egészen a kicsinyességig menő kutatásait. Tudjuk, hogy sok oklevél veszett el a XIII. században elhamvadt pozsonyi káptalanban és a XVI. században a Csallóközbe betörő ellenség mily pusztitásokat vitt végbe a levéltárakban, pedig jobbára innen kellett az irónak adatait összeállitani, miért is a család kezdetének leirásánál tapasztalható hiányokat csakis ezeknek az elemi csapásoknak rovhatjuk föl, mert a szerző minden nyomtatott és irott forrást, melyhez lelkiismeretes tudásával hozzájuthatott fölhasznált és kiaknázott.

Érdekes tanusága e könyv egy család fejlődésének, erősbödésének és küzdelmeinek. Látjuk belőle miként indulnak ki tagjai a Salamon nemzetségből, mint nobiles honestissimi, mint olvadnak bele nemzetünk törzsökös családjaiba, miként válnak ki egyes hatalmas egyéniségek, mint nemzetkormányzók, dinasztia mentők, hatalmas birtokszerzők vagy szabad-

sághősök a családból. Ezek a «personnalités marquantes»-ok a nemzedék kivirágzásának élénk tanui. Családfájukba olvadt az Illésházyak, a Kondék, a Wathaiak, Ocskaiak, Balassiak, Ujfalussyak, Kubinytak, Batthyániak, Nádasdyak, Thökölyek, Révayak és mások egészséges és erős hajtása, s bizonynyal, e vérkeveredés nagy hatással volt az erős, kiváló faj megalakulására.

A *Függelék*ben kiegészitő ujabb adatokat kapunk; itt a szerző (263) egybeállitja a család 1901. május 31-ikén levő állását. 11 genealogiai táblán az egész családfa össze van foglalva. Ehhez járúl nehány genealógiai töredék, melyek más családok törzsére fölvilágositásul szolgálhatnak. Ilyenek: Wathai Lodomér ága (35), a Földesy-Illésházy nemzedékrend (84), a rábadoroszlói Rumy ág (179), Ocskay Magdolna ága (183), Balassa Emerenczia töredéke (187), a telekesi Törököké (189), a Darabos családé (193), Hölgyieké (195), Cziráky-Révayaké (203), Berényieké (205), Gyulaffy és Gyerőffyeké (215), gr. Bánffy Ágnesé (218), gr. Haller Czeczíliáé (227), gr. Mikó Johannáé (228), gr. Bethlen Paulináé (229), Károlyi Zsuzsánnáé (246).

Az első kötetet két hasonmás, a másodikat nehány szines czimerkép disziti; az Eszterházy czimer a XIV. század első negyedének modorában, Eszterházy Ferencz alispánnak 1597. junius 10-ikén Fedémesről kelt levelére nyomott gyürü pecsétjén szemlélhető szárnyas griff, egy másik eszményi czimer a XV. század első felének modorában, az első herczeg Eszterházi czimer, a pompás ujabb herczegi czimer és Imre esztergomi érsek czimere.

A nemes gróf szebb emléket alig állithatott magának és családjának ennél a munkánál, melynél azt kérdezzük, vajjon a faji szeretet vagy a tudományos kutató szomj, a lelkiismeretes munka és a kritikai érzék volt-e nagyobb és csodáljuk, mily kiváló tapintattal tudta mindezeket könyvében egyesiten.

Morvay Győző.

Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft «Adler». Neue Folge. Zwölfter Band. Wien, 1902. kis 2-r., 3 lev., 186 oldal és 6 szines tábla.

Az idei *Jahrbuch*-nak közel felét az ismert genealogusnak, *Doerr* Ágostonnak nagy kútfői becscsel biró dolgozata foglalja el: *kivonat a bécsi cs. kir. udvari és vár-plébánia anyakönyveiből.*

A bejegyzések 1619-el kezdődnek, azonban a régibb időkre nézve meglehetősen hézagosak. Egy része az eredeti matrikuláknak elveszett s csak pontatlan másolatban van meg. Minő foku ez a pontatlanság, jellemzi egy a szerző által kiemelt példa, Mária Terézia királynő halálának bejegyzése, a melynél a bevezetést végező udvari káplán elvétette a hónapot, október 29-ikét irva november 29. helyett.

A szerző fölöslegesnek vélte közleményébe az uralkodóház tagjaira vonatkozó adatokat fölvenni, csupán a nemességre terjeszkedik ki, adva a bejegyzéseket ugyanazon rendben, a mint az eredeti matrikulákban találhatók.

Az összeállításhoz kimeritő névlajstrom járul, melynek segitségével hamarosan konstatálhatjuk, hogy a bécsi udvari plebánia anyakönyveiben számos magyar család neve is szerepel. A mennyire a sokszor erősen eltorzitott nevek magyar volta megállapitható volt, közöljük a bennünket érdeklőket. Ezek pedig a következők: *Apponyi*, *Áron de Bisztra*, *Balassa*, *Bánffy*, *Batthyány* (több bejegyzés; a legkorábbi: 1632 február 3-ikán esküdött Batthyány *(Budiani)* Ádám gróf Formentini Aurora-Katalinnal), *Csáky* (irva Czaky von Keresztszek Francziska grófnő házassága Illésházy József gróffal, 1723 április 25.) *Draskovich*, *Drugeth* (1695 január 7-ikén kereszteltetett Pálffy Miklós és Drugeth Juliánna grófnő fia, József-Károly-Ignácz-Alajos), *Erdődy* (Erdőd alatt is számos bejegyzés. A legkorábbi: 1638 augusztus 2-ikán kereszteltetett Erdődy Gábor gróf és neje Mária leánykája, Mária), *Eszterházy* (tizenhárom bejegyzés; a legkorábbi: 1694 május 24-ikén Eszterházy Mihály gróf házassága Desana Anna-Margareta grófnővel, Desana Károly-József Rhodusi őrgróf és neje Parella Eleonora grófnő leányával), *Farkas*, *Fekete* (Galánthai gróf Fekete Ferencz-József-Ferdinánd keresztelője 1767 november 7-ikén), *Forgách* (a legkorábbi bejegyzés: 1648 november 22-ikén Forgách Ádám gróf esküvője Hochen-Rechperg Mária-Katalin grófnővel), *Gerliczy*, *Hertelendy*, *Illésházy*, *Inkey*, *Jankovich*, *Keglevich*, *Keszthelyi Lósy* (a legkorábbi bejegyzés: 1632 február 12. Lósy János-Antal esküvője Jobb Mária-Magdolnával), Majthényi, Mednyánszky, *Nádasdy*, *Nagy*, *Pálffy* (huszonnégy bejegyzés; a legkorábbi: 1685 márczius 12-ikén Pálffy János-Antal gróf házassága Mollart Mária-Eleonora-Katalinnal), *Pallavicini*, *Reviczky*, *Serényi* (Serényi gróf házassága Waldstein Mária-Franciska grófnővel 1694 április 19-ikén), *Simonyi*, *Székely* (Kilyéni), *Sztáray*, *Teleky*, *Terstyánszky*, *Toroczkay* (Torotzki néven), *Török*, *Ürményi*, *Zerdahelyi*, *Zichy*.

Rendkivül érdekes *Ströhl* czikke: *Adalékok a badge történetéhez, angol heraldikusok müveiből.* Megmagyarázza, mi a badge, a melyet normann nyelven *cognoissance*-nak, ismertető jelnek neveznek s rengeteg, nagyobbára kitünő ábrákkal illusztrált példában mutatja be ezen czimerszerü jelvények fejlődését a XIII. századtól a legujabb időkig. Fáradhatatlan *Wertnerünk* folytatja az előbbi évkönyvben megkezdett genealogiai kutatásait. Terjedelmes dolgozata öt czikkből áll; közülük a két első már nem ismeretlen olvasóink előtt. A *Trencséni Máté utódai* czimüt társulatunk február 27-iki ülésén olvasták fel; a dolgozat folyóiratunkban még ebben az évben meg fog jelenni; a *Győrnembeli Ováriak és rokonaik* czimü már a Turul 1899-edik évi folyama 120—135. lapján napvilágot látott. A harmadik czikk az 1255-ödiki magyar-osztrák békeegyezségnél szereplők genealogiai hovatartozandóságának megállapitásával foglalkozik; a negyedik a Károly-Róbert korában Csehországból beköltözött Ugodi Csenik utódait állitja össze, végre az utolsó a Herman-nemzetség hunyadmegyei ágát állapitja meg. Ez utóbbiban szerző bebizonyitja, hogy a ma is élő Felpestesi és Vizszentgyörgyi Makray-család a Herman-nemzetség hajtása.

A kötet utolsó darabja: *Európai orosz czimertekercs*, ismét *Ströhl* tollából folyt s az előző évkönyvben megjelent *ázsiai orosz czimertekercs* cz. dolgozat folytatása. Ez a közlemény Oroszország európai felének kormányzósági czimereit mutatja be szóban és képben Konstatálnunk kell, hogy ezek a czimerek sokkal csinosabbak, a heraldikai szabályoknak és izlésnek minden tekintetben inkább megfelelők, mint az ázsiai-oroszországiak voltak.

Varjú.

A m. kir. államvasutak nyári menetrendje, érvényes 1901 május 1-től.

A vonatok **indulása** Budapest k. p. udvarról.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
32	6	20	v.v.	Triest, Nagy-Kanizsa	944	12	00	tszsz	Kis-Körös
316 [1]	6	25	sz v.	Hatvan	514 [1]	12	10	sz.v.	Nagy-Káta
604	6	50	gy.v.	{Gyfelérv., N.-Szeben, Kolozsvár, Stanislau	22	12	25	«	Bicske
					310	12	35	«	Hatvan
10	6	50	sz.v.	Bécs, Graz	320	1	30	«	Gödöllő
402	7	10	gy.v.	Kassa, Munkács	504	2	00	gy.v.	Kolozsvár, Debreczen
1002	7	15	«	Zágráb, Fiume, Róma	602	2	15	«	Arad, Bukarest*
304	7	30	«	Ruttka, Berlin	4	2	15	«	Bécs, Páris, London
1302	7	30	«	Fehring, Graz	510	2	20	sz.v.	Szolnok
318	7	35	sz.v.	Gödöllő	16	2	25	«	Komárom
906	7	40	«	Belgrád, Brod	404	2	35	gy.v.	Kassa, Lemberg
1508	7	50	«	Kassa, Csorba	904	2	40	«	{Belgrád, Konstantinápoly
1008	8	00	«	Zágráb, Fiume, Pécs					
606	8	10	«	Arad, Brassó	312	2	40	sz.v.	Hatvan
506	8	30	«	Kolozsvár, Brassó	322 [1]	2	45	«	Gödöllő
6	8	50	gy.v.	Bécs, Graz	1004	3	00	gy.v.	Zágráb, Fiume, Róma
408	8	50	sz.v.	Munkács, M.-Sziget	1022	3	20	v.-v.	Adony-Szabolcs, Paks
20 [1]	9	00	«	Bicske	910	3	35	sz.v.	Szabadka
1708	9	15	«	M.-Sziget, Stanislau	302	3	45	gy.v.	Ruttka, Berlin
306	9	35	«	Ruttka, Berlin	12	4	30	sz.v.	Győr
					308	5	20	«	Ruttka, Berlin
					508	5	45	«	Kolozsvár, Brassó
					314	6	25	«	Hatvan
					1706	7	05	«	M.-Sziget, Stanislau
					18 [2]	7	20	«	Bicske
					24	7	35	«	N.-Kanizsa, Triest
					1506	8	00	«	Kassa, Csorba
					1006	8	30	«	Zágráb, Fiume, Eszék
					406	8	55	«	Miskolcz, Lemberg
					48	9	00	tszsz	Bicske
					502	9	15	gy.v.	Kolozsvár, Bukarest
					1904	9	40	sz.v.	Pécs, Brod
					420 [3]	9	45	gy.v.	Kassa, Csorba
					1304	10	00	sz.v.	Fehring, Graz
					608	10	00	«	Arad, Brassó
					908	10	20	«	Belgrád, Eszék, Brod
					8	10	45	«	Bécs, Sopron
					328	11	10	v.v.	Ruttka, Miskolcz

[1] Közlekedik ünnep- és vasárnapokon máj. 15-től bezár. szept. 15-ig

[2] Közlekedik junius 1-től bezárólag szept. 15-ig,

[3] Közlekedik junius 15-től bezárólag szept. 15-ig.

* Bukarestről csak junius 1-től.

A vonatok **érkezése** Budapest k. p. udvarra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
645	5	00	t.szsz.	Arad	317	12	25	sz.v.	Gödöllő
327	5	20	v.v.	Berlin, Ruttka	301	12	50	gy.v.	Berlin, Ruttka
1707	5	45	sz.v.	Máramaros-Sziget	903	1	05	«	Konstantináp. Belgr.
607	6	10	«	Brassó, Arad	601	1	10	«	Bukarest,* Arad
47	6	15	t.szsz.	Bicske, Sárbogárd	1901	1	25	«	Gyékényes, Pécs
405	6	35	sz.v.	Lemberg, Miskolcz	403	1	30	«	Lemberg, Kassa
7	6	40	«	Bécs, Sopron	3	1	50	«	London, Páris, Bécs
419 [1]	6	55	gy.v.	Csorba, Kassa	503	1	50	«	Kolozsvár, Debreczen
907	7	05	sz. v.	Belgrád, Brod	313	3	10	sz.v.	Hatvan
507	7	10	«	Brassó, Kolozsvár	21	4	25	«	Bicske
1303	7	25	«	Graz, Fehring	319	5	35	«	Gödöllő
309	7	30	«	Hatvan	27	6	05	«	Győr
501	7	50	gy.v.	Bukarest, Brassó	505	6	20	«	Brassó, Kolozsvár
1021	7	55	v.v.	Paks, Adony Szabolcs	905	6	40	«	Belgrád, Eszek
1505	8	15	sz.v.	Kassa, Csorba	305	7	00	«	{Berlin, Ruttka, Szerencs
1005	8	20	«	Fiume, Zágráb, Eszék					
1003	8	40	gy.v.	Róma, Fiume	5	7	15	gy.v	Bécs, Graz
311	8	45	sz. v.	Hatvan	605	7	20	sz.v.	Brassó, Arad
509	9	15	«	Szolnok	321 [2]	7	50	«	Gödöllő
11	9	20	«	Győr	1007	8	00	«	Fiume, Zágráb, Pécs
909	10	05	«	Szabadka	1705	8	10	«	Stanislau, M.-Sziget
307	10	05	«	Ruttka	15 [3]	8	20	«	Bicske
23	10	20	«	N.-Kanizsa, Triest	407	8	30	«	Munkács, M.-Sziget
					1001	8	35	gy.v	Róma, Fiume, Zagráb
					941	8	45	tvszsz	Kis-Körös
					1507	8	50	sz v.	Kassa, Csorba
					19 [3]	9	00	«	Bicske
					9	9	15	«	Bécs, Graz
					303	9	20	gy.v.	Berlin, Ruttka
					603	9	40	«	{N.-Szeben, Gyfelérv Kolozsvár, Stanislau
					1301	9	45	«	Graz, Fehring
					401	10	00	«	Munkács, Kassa
					513 [3]	10	30	sz.-v.	Nagy-Káta
					315 [3]	10	40	«	Hatvan
					17	10	50	«	Komárom

[1] Közlekedik junius 15-től bezárólag szept. 15-ig.

[2] Közlekedik junius 1-től bezárólag szeptember 15-ig.

[3] Közlekedik ünnep és vasárnap május 15-től bezár. szept. 15-ig.

* Bukarestről csak junius 1-től.

A vonatok **indulása** Budapest ny. p. udvarról.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
102 [1]	1	00	kel.ost.	{Bécs, Berlin[1], Páris Ostende, London	146 [2]	12	00	sz.v.	Nagy-Maros
			expr. v.		5104	12	05	«	Czegléd, Szolnok
166	5	55	sz.v.	Palota-Ujpest	172	12	15	«	Palota-Ujpest
124	6	15	«	Érsekujvár	136	12	25	«	Nagy-Maros
102	6	35	«	Czegléd, Szolnok	4108	12	50	«	Dorog
102	6	45	«	Esztergom	174	1	15	«	Palota-Ujpest
168	6	55	«	Palota-Ujpest	104	1	45	gy.v	Bécs, Páris
012	7	05	v.v.	Lajosmizse	4110 [3]	2	05	sz.v.	Pilis-Csaba
1406	7	30	gy.v.	Zsolna, Berlin	126	2	15	«	P.-Nána, Leva
06	8	00	«	Bécs	176	2	20	«	Palota-Ujpest
708	8	15	«	Temesvár, Orsova	704	2	30	gy.v.	Bukarest, Verciorova
712	8	30	sz.v.	Temesvár	144	2	35	sz.v.	Érsekujvár
142 [2]	8	45	«	Nagy-Maros	4104	2	40	«	Esztergom
170	9	15	«	Palota-Ujpest	720	2	45	«	Czegléd
116	9	25	«	Bécs, Berlin	6002	2	55	«	Lajosmizse
					186 [3]	3	20	«	Palota-Ujpest
					178	4	15	«	Palota-Ujpest
					138	4	25	«	Nagy-Maros
					716	4	30	«	Szeged
					108	5	15	gy.v.	Bécs
					148 [3]	5	30	sz.v.	Vácz
					180	6	00	«	Palota-Ujpest
					1404	6	15	gy.v.	Zsolna, Berlin
					140	6	20	sz.v.	Párkány-Nána
					4106	6	40	«	Esztergom
					710	7	00	«	Verciorova, Bukarest
					6014	7	15	v.v.	Lajosmizse
					182	7	40	sz.v.	Palota-Ujpest
					128 [4]	7	50	«	Nagy-Maros
					154 [3]	8	00	«	Vácz
					714	9	05	«	Czegléd
					184	9	25	«	Palota-Ujpest
					218	9	40	tv.szsz	Zsolna, Berlin
					118	10	00	sz.v.	Bécs
					706	10	10	gy.v.	Szeged, Verciorova
					188 [3]	10	25	sz.v.	Palota-Ujpest
					1408	10	10	«	Vácz
					902 [5]	11	20	keleti expr. v.	{Belgrád, Konstantinápoly
					702 [6]	11	30	kel.ost. expr. v.	{Bukarest, Konstantinápoly

[1] Berlinbe csak minden szerdán és vasárnap

[2] Közlekedik ünnep és vasárnap május 15-től

[3] « ünnep- és vasárnap máj. 15-től bezár. szept. 15-ig.

[4] « junius 1-től

[5] « minden kedd, csütört. és vasárnapon.

[6] « minden szerdán és szombaton.

A vonatok **érkezése** Budapest ny. p. udvarra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
701 [1]	12	50	kel.ost. expr. v	{Konstantinápoly, Bukarest	171	12	55	sz.v.	Palota-Ujpest
161	4	40	sz.v.	Palota-Ujpest	141 [2]	1	15	«	Nagy-Maros
163	5	40	«	Palota-Ujpest	703	1	25	gy.v.	Bukarest, Verciorova
5101	6	15	«	Szolnok, Czegléd	103	1	50	«	Páris, Bécs
407	6	30	«	Vácz	173	1	58	sz.v.	Palota-Ujpest
165	6	40	«	Palota-Ujpest	175	3	05	«	Palota-Ujpest
217	7	05	tv.szsz.	Berlin, Zsolna	6001	3	15	«	Lajosmizse
709	7	15	sz.v.	Bukarest, Verciorova	135	3	55	«	Nagy-Maros
4107	7	25	«	Dorog	185 [3]	4	05	«	Palota-Ujpest
167	7	35	«	Palota-Ujpest	6103	4	15	«	Szolnok, Czegléd
117	7	45	«	Bécs	4103	4	35	«	Esztergom
5011	7	50	v.v.	Lajosmizse	177	5	40	«	Palota-Ujpest
139 [2]	8	10	sz.v.	Nagy-Maros	145 [4]	5	45	«	Nagy-Maros
713	8	25	«	K.-K.-Félegyháza	115	5	55	«	Bécs, Berlin
4101	8	35	«	Esztergom	179	6	50	«	Palota-Ujpest
127	8	15	«	Párkány-Nána	107	7	00	gy.v.	Bécs
1403	9	15	gy.v.	Berlin, Zsolna	711	7	10	sz.-v.	Temesvár
169	10	10	sz.v.	Palota-Ujpest	707	7	40	gy.-v.	Orsova, Temesvár
715	10	55	«	Szeged	181	8	20	sz.-v.	Palota-Ujpest
143	11	05	«	Érsekujvár	147 [3]	8	30	«	Vácz
					125	8	45	«	Párkány-Nána
					105	9	00	gy.-v.	Bécs
					4109 [4]	9	10	sz.v.	Pilis-Csaba
					1405	9	25	gy.-v.	Berlin, Zsolna
					4105	9	50	sz.v.	Esztergom
					719	9	58	«	Szolnok, Czegléd
					183	10	05	«	Palota-Ujpest
					137	10	15	«	Nagy-Maros
					153 [3]	10	30	«	Vácz
					123	10	45	«	Érsekujvár
					101 [5]	11	00	kel.ost. expr. v.	{London, Ostende, Páris, Berlin, Bécs
					6013	11	10	v.v.	Lajosmizse
					901 [6]	11	20	keleti expr. v.	{Konstantinápoly, Belgrád
					187 [3]	11	30	sz.v.	Palota-Ujpest

[1] Érkezik minden hétfőn és csütört.

[2] Közlekedik junius 1-től.

[3] « ünnep és vasárn. május 15-től bezár. szept. 15-ig

[4] « ünnep és vasárnap május 15-től

[5] Berlinből csak minden kedden és csütörtökön

[6] Érkezik minden kedd, csütörtök. és szombaton.

Budapest keleti p. u.—Hatvan.

Állomások	Sz.-v. 316 I—III	Gy.-v. 402 I—II	Gy.-v. 304 I—II	Sz.-v. 318 I—III	Sz.-v. 1508 I—III	Sz.-v. 408 I—III	Sz.-v. 306 I—III	Sz.-v. 310 I—III	Sz.-v. 320 I—III	Gy.-v. 404 I—II	Sz.-v. 312 I—III	Sz.-v. 322 I—III	Gy.-v. 302 I—II	Sz.-v. 308 I—III	Sz.-v. 314 I—III	Sz.-v. 324 II—III	Sz.-v. 1506 I—III	Sz.-v. 406 I—III	Gy.-v. 420 I—II	V.-v. 328 I—III
Budapest keleti p. u. ind.	6 25	7 10	7 30	7 35	7 50	8 50	9 35	12 35	1 30	2 35	2 40	2 45	3 45	5 20	6 25	6 50	8 00	8 55	9 45	11 10
Péczel «	7 09	.	.	8 15	8 31	9 30	10 19	1 19	2 14	.	3 18	3·32	.	6 04	7 09	7 38	8 45	9 40	10 15	12 00
Gödöllő érk.	7 32		.	8 38	8 54	9 54	10 45	1 43	2 38	3 18	3 39	3 56	4 27	6 30	7 33		9 11	10 06	10 32	12 28
Gödöllő ind.	7 33	×7 53	×8 13	.	8 55	9 55	10 46	1 45	.	3 18	3 40	.	4 27	6 31	7 35		9 12	10 07	10 33	12 29
Aszód «	7 56	×8 13	×8 29	.	9 19	10 17	11 12	2 11	.	3 38	4 04	.	4 46	6 59	8 01	Bpest-Józsefv. Péczel k.közl.	9 38	10 32	.	1 01
Hatvan érk.	8 20	8 30	8 45	.	9 44	10 38	11 36	2 37	.	3 55	4 27	.	5 03	7 25	8 27		10 05	11 56	11 08	1 28

Hatvan—Budapest keleti p. u.

Állomások	V.-v. 327 I—III	Sz.-v. 323 II—III	Sz.-v. 405 I—III	Gy.-v. 419 I—II	Sz.-v. 309 I—III	Sz.-v. 1505 I—III	Sz.-v. 311 I—III	Sz.-v. 307 I—III	Sz.-v. 317 I—III	Gy.-v. 301 I—II	Gy.-v. 403 I—II	Sz.-v. 313 I—III	Sz.-v. 319 I—III	Sz.-v. *305 I—III	Sz.-v. 321 I—III	Sz.-v. 407 I—III	Sz.-v. 1507 I—III	Gy.-v. 303 I—II	Gy.-v. 401 I—II	Sz.-v. 315 I—III
Hatvan ind.	2 27	Bpest-Józsefv. Péczel között közl.	4 25	5 20	5 30	6 05	6 56	8 08	.	11 37	12 05	1 10	.	4 54	.	6 33	6 52	8 03	8 33	8 40
Aszód «	3 06		4 52	5 40	5 57	6 31	7 20	8 33	.	.	12 23	1 37	.	5 21	.	6 58	7 19	.	8 52	9 07
Gödöllő érk.	3 48		5 22	6 02	6 26	7 04	7 46	9 02	.	×12 11	×12 44	2 06	.	5 52	.	7 25	7 45	×8 37	×9 14	9 36
Gödöllő ind.	3 50		5 24	6 03	6 28	7 06	7 48	9 03	11 20	|	|	2 08	4 32	5 54	6 45	7 26	7 47	|	|	9 38
Péczel «	4 24	5 15	5 49	6 22	6 50	7 31	8 10	9 26	11 42	|	|	2 30	4 55	6 17	7 07	7 49	8 10	|	|	10 00
Budapest keleti p. u. érk.	5 20	6 00	6 35	6 55	7 30	8 15	8 45	10 05	2 25	12 50	1 30	3 10	5 35	7 00	7 50	8 30	8 50	9 20	10 00	10 40

* Gödöllő—Budapest k. p. u. között az utasok felszállása ki van zárva.

Budapest keleti p. u.—Bicske.

Állomások	V.-v. 32 I—III	Sz.-v. *10 I—III	Gy.-v. 1002 I—II	Sz.-v. 1302 I—II	Sz.-v. 1008 I—III	Gy.-v. 6 I—II	Sz.-v. 20 I—III	Sz.-v. 22 I—III	Gy.-v. 4 I—II	Sz.-v. 16 I—III	Gy.-v. 1004 I—II	V.-v. 1022 I—III	Sz.-v. 12 I—III	Sz.-v. 18 I—III	Sz.-v. 24 I—III	Sz.-v. *1006 I—III	T.sz.sz. 48 I—III	Sz.-v. 1904 I—III	Sz.-v. *1304 I—III	Sz.-v. *8 I—III
Budapest keleti p. u. ind.	6 20	6 50	7 15	7 30	8 00	8 50	9 00	12 25	2 15	2 25	3 00	3 20	4 30	7 20	7 35	8 30	9 00	9 40	10 00	10 45
Budapest-Ferenczváros «	6 36	7 07	.	|	8 13	|	9 11	12 36	|	2 36	.	3 36	4 41	7 31	7 49	8 43	9 34	9 54	10 13	10 59
Budapest-Kelenföld érk.	6 49	7 15	7 30	7 46	8 23	9 06	9 20	12 45	2 31	2 44	3 18	3 52	4 51	7 40	8 00	8 53	9 45	10 03	10 22	11 10
Budapest-Kelenföld ind.	.	7 20	.	7 47	.	9 07	9 21	12 46	2 32	2 45	.	.	4 53	7 41	.	.	10 00	.	10 25	11 18
Bicske érk	.	8 19	.	8 26	.	9 45	10 20	1 45	3 10	3 45	.	.	5 57	8 43	.	.	11 12	.	11 32	12 18

Bicske—Budapest keleti p. u.

Állomások	T.szsz. 47 I—III	Sz.-v. *7 I—III	Sz.-v. 1303 I—III	V.-v. 1021 I—III	Sz.-v. *1005 I—III	Gy.-v. 1003 I—II	Sz.-v. 11 I—III	Sz.-v. 23 I—III	Gy.-v. 1931 I—II	Gy.-v. 3 I—II	Sz.-v. 21 I—III	Sz. v. 27 I—III	Gy.-v. 5 I—II	Sz.-v. 1007 I—III	Sz.-v. 15 I—III	Gy.-v. 1001 I—II	Sz.-v. 19 I—III	Sz.-v. *9 I—III	Gy.-v. 1301 I—II	Sz.-v. 17 I—III
Bicske ind.	4 35	5 05	5 46	.	.	.	7 46	.	.	12 55	3 05	4 31	6 19	.	6 55	.	7 30	7 42	8 48	9 32
Budapest-Kelenföld érk.	5 44	6 12	6 51	.	.	.	8 49	.	.	1 33	4 03	5 36	6 58	.	7 52	.	8 33	8 46	9 25	10 29
Budapest-Kelenföld ind.	5 47	6 16	6 59	7 25	7 57	8 21	8 59	9 58	1 10	1 34	4 04	5 40	6 59	7 37	7 54	8 20	8 35	8 48	9 28	10 30
Budapest-Ferenczváros «	6 02	6 27	7 12	7 41	8 08	.	9 09	10 08	.	.	4 15	5 53	.	7 48	8 07	.	8 47	9 03	.	10 41
Budapest keleti p. u. érk.	6 15	6 40	7 25	7 55	8 20	8 40	9 20	10 20	1 25	1 50	4 25	6 05	7 15	8 00	8 20	8 35	9 00	9 15	9 45	10 50

A 7. és 1005. sz. személyvonatnál a szomszédos forgalmú menetjegyek használata a 9. sz. személyvonatnál Bicske és Budapest k. p. u. között Budapest-Kelenföld állomás kivételével május 15-től, bez. szeptember 15-ig ünnep- és vasárnap az utasok felszállása, ki van zárva.

Budapest ny. p. u.—Párkány-Nána.

Állomások	Sz.-v. 166 I-III	Sz.-v. 124 I-III	Sz.-v. 168 I-III	Gy.-v. 1406 I-II	Gy.v. 106 I-II	Sz.-v. 142 I-III	Sz.-v. 170 I-III	Sz.-v. 116 I-III	Sz.-v. 172 I-III	Sz.-v. 136 I-III	Sz.-v. 146 I-III	Sz.-v. 174 I-III	Sz.-v. 126 I-III	Sz.-v. 176 I-III	Sz.-v. 144 I-III	Sz.-v. 186 I-III	Sz.-v. 178 I-III
Budapest ny. p. u. ind.	5 55	6 15	6 55	7 30	8 00	8 45	9 15	9 25	12 15	12 25	12 00	1 15	2 15	2 20	2 35	3 20	4 15
Palota-Ujpest «	6 10	6 28	7 10	.	.	9 00	9 30	f9 39	12 30	f12 41	f12 17	1 30	.	2 35	f2 50	3 35	4 30
Vácz «	érk.	7 06	érk.	8 03	.	9 48	érk.	10 18	érk.	1 24	1 03	érk.	2 54	érk.	3 33	érk.	érk.
Nagy-Maros «		7 39	.	8 21	.	10 25	.	10 50	.	1 57	1 40	.	3 22	.	4 10	.	.
Párkány-Nána érk.		8 21		8 48	9 09	.	.	11 30	.	érk.	.	.	3 59	.	5 00	.	.

Állomások	Sz.-v. 138 I-III	Sz.-v. 148 I-III	Sz. v. 180 I-III	Gy.v. 1404 I-II	Sz.-v. 140 I-III	Sz.-v. 182 I-III	Sz.-v. 128 I-III	Sz.-v. 154 I-III	Sz.-v. 184 I-III	Tvszsz. 218 I-III	Sz.-v. 118* I-III	Sz.-v. 188 I-III	Sz.-v. 1408 I-III							
Budapest ny. p. u. ind.	4 25	5 30	6 00	6 15	6 20	7 40	7 50	8 00	9 25	9 40	10 00	10 25	10 40							
Palota-Ujpest «	f4 38	5 47	6 15	.	6 32	7 55	f8 04	8 17	9 40	f9 55	f10 16	10 40	10 53							
Vácz «	5 16	6 33	érk.	.	7 08	érk.	8 46	9 07	érk.	10 41	f11 00	érk.	11 30							
Nagy-Maros «	5 45	.	.	.	7 41	.	9 19	érk.	.	11 16	f11 33	.	érk.							
Párkány-Nána érk.	érk.	.	.	7 26	8 30	.	.	.	.	11 57	f12 14	.	.							

Párkány-Nána—Budapest ny. p. u.

Állomások	Sz.-v. 161 I-III	Sz.-v 163 I-III	Sz.-v. 1407 I-III	Sz.-v 165 I-III	T.sz.sz 217 I-III	Sz.-v 117* I-III	Sz.-v. 167 I-III	Sz.-v. 139 I-III	Sz.-v 127 I-III	Gy.-v. 1403 I-II	Sz.-v 169 I-III	Sz.-v 143 I-III	Sz.-v. 171 I-III	Sz.-v. 141 I-III	Gy.v. 103 I-II	Sz.-v. 173 I-III	Sz.-v. 175 I-III
Párkány-Nána ind.	.	.	.	.	4 51	5 29	.	.	6 30	8 32	.	8 40	.	.	12 37	.	.
Nagy-Maros «	.	.	.	.	5 41	6 16	.	6 55	7 20	.	.	9 31	.	11 40	.	.	.
Vácz «	.	.	5 37	.	6 14	6 51	.	7 26	7 54	.	.	10 04	.	12 17	1 18	.	.
Palota-Ujpest «	4 25	5 25	6 17	6 25	6 52	7 31	7 20	8 00	8 32	.	9 55	10 52	12 40	1 01	.	1 45	2 50
Budapest ny. p. u. érk.	4 40	5 40	6 30	6 40	7 05	7 45	7 35	8 10	8 45	9 45	10 10	11 05	12 55	1 15	1 50	1 58	3 05

Állomások	Sz.-v. 135 I-III	Sz.-v. 185 I-III	Sz.-v. 145 I-III	Sz.-v. 177 I-III	Sz.-v. 115 I-III	Sz.-v. 179 I-III	Sz.-v. 181 I-III	Sz.-v. 147 I-III	Sz.-v. 125 I-III	Gy.-v. 105 I-II	Gy.-v. 1405 I-II	Sz.-v. 183 I-III	Sz.-v. 137 I-III	Sz v. 133 I-III	Sz.-v. 123 I-III	Sz.-v. 187 I-III	
Párkány-Nána ind.	.	.	.	.	3 44	.	.	.	6 20	7 49	8 05	.	.	.	8 29	.	
Nagy-Maros «	9 25	.	4 20	.	4 33	.	.	.	7 13	.	8 33	.	8 45	.	9 17	.	
Vácz «	3 00	.	4 55	.	5 06	.	.	7 30	7 50	.	8 52	.	9 22	9 37	9 52	.	
Palota-Ujpest «	3 42	3 39	5 33	5 25	5 43	6 35	8 05	8 16	8 32	.	.	9 50	10 02	10 17	10 32	11 15	
Budapest ny. p. u. érk.	3 55	4 05	5 45	5 40	5 55	6 50	8 20	8 30	8 45	9 00	9 25	10 05	10 15	10 30	10 45	11 30	

* Ezen vonatnál a szomszedos forgalmú menetjegyek használata ki van zárva.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

HERALDIKAI NYOMOK AZ ILIASBAN.

A heraldika ős idejéből fogok bemutatni vázlatos képet. Vázlatosat, mert olyan távolban a nyomok megkevesednek, a források el-elfogynak. A czimer meg-megjelenik az emberi művelődés ez őskorában, részint még igen fejletlenül, részint hasonlón a mai értelemben vett czimerhez. A kort, a melyről szólok, Homeros Iliasa adja meg, az emberi szellem e csodás ősemléke, mely nemcsak a költemények közt első, de megbecsülhetetlen és kimerithetetlen forrása a történelemnek, irodalomtörténetnek, archæologiának s még mindig tud olyan mezőt mutatni a kutatónak, a melyet még nem jártak be. Ezen gazdag kincsesházból szedtem ki az ősczimer föltalálható emlékeit.

Bár a heraldika sajátosan a középkor tudománya, nyomai föltalálhatók az ó-korban is. Curtius rövid de klasszikus értekezése (Ueber Wappengebrauch und Wappenstil im griech. Alterthum. Abhandlungen der kön. Akademie der Wissenschaften zu Berlin. 1874.) vonta meg a görög heraldika alapvonalait és Bernd alapos terjedelmes könyvben (Das Wappenwesen der Griechen und Römer. Bonn. 1841.) foglalta össze mindazt, a mi ide tartozik. Jelen alkalommal még meszszebb megyünk vissza az eredethez, a történelem előtti korba, a Homeros hőskölteményeihez.

A czimerrel is úgy vagyunk, mint a legtöbb dologgal, sokkal messzebb találhatjuk az eredetét, mint gondolnánk. Mikor az emberi nem elkezd nemzetbe tömörülni, hadat vezetni, az egyén kiválik, érvényesül s nagy tetteket visz végbe. Az emberi kevélység természetes következménye, hogy kiválóságának mindenkép, külső jelben is kifejezést óhajt adni. Nem más a czimer sem, mint a külső megkülönböztetés egyik jele. Jelvényévé lesz úgy a törzsnek, a nemzetnek, mint az egyéneknek. Ezt a jelvényt emelik zászlónak hadaik élén, e jelvényeket rakják fegyvereikre, hogy messze ellássék s töltse el övéik szivét büszke örömmel, elleneiket sápasztó félelemmel.

Később a középkorban mind nagyobb szerep jut a czimernek. Nem az illető kiváló férfi önkényesen fölvett jelvénye többé, hanem fontos, jogi érvénynyel biró megkülönböztetés. Pecsétes levél ad jogot a viselésére; többé nem az egyéné csupán, hanem a családé: fiu viseli apja után s ugyanigy hagyja fiára. A czimer most már a nemességet jelenti, a megkülönböztetett, kiváltságos faját a nemzetnek. A mig a modern kor ledönti a korlátokat s lesz a czimer egyre jobban csak emlék.

A régi heraldikusok a maguk tudákos tudatlanságában is emlegették a czimerek régi voltát. Ferante Meria (Nobiliario. Cap. 27.) szerint a czimer olyan régi, mint a világ. Már Szent Mihálynak és angyalainak is van czimerük: vörös kereszt fehér mezőben, Ádám czimere az élet fája a kigyóval, mig a Megváltóé arany kehely vérvörös mezőben. Ezek s más hasonlók ma már csak mosolyra inditnak, noha majdnem ilyen messze keressük a czimerek első nyomait, valamivel más alapon.

Bernd kissé messze megy. Ő a kezdetleges czimer megnyilatkozásának vesz minden jelvényt, a mit úgy az ó-kori, mint a vad népeknél lehet találni. Igy a vadak tetovirozását, a germánok szarvait, a régi hősök kaczagányait. Pedig a vadak azért festik be testüket rikitó szinekre, a

régiek azért emeltek fejükre bivalyszarvakat, ördögi álarczokat, hogy iszonyúbbak legyenek s azzal is rémitsék elleneiket, mig az állatbőrök nem egyebek, mint a ruházat kiegészitő részei.

Ám másfelül mégis ilyenül vehetjük némi részben a tetovirozást és a test befestését is. A tetovirozást viselik állandóan s a király, az uralkodó másképen vagdalja be magát, mint a többi. Az állatképek minden vad népnél előfordulnak, ezek a kezdetleges művészet legelső tárgyai. Harczban a vad ember másképen festi be magát, mint békében. A libyai æthiopok harczban magukat félig fehérre, félig vörösre festették.[1]

A történelem első népei, a Kelet népei már többé-kevésbbé használnak czimereket. Izrael tizenkét nemzetségének czimere, a mit a középkori heraldikai könyvek mind közölnek, ugyan a Szent Mihály és a Sátán czimereihez utasithatók, de a Szentirás emliti a törzsek jelvényeit, a miket zászlóul vittek a pusztában.[2] Az egyiptomi emlékek számtalan megkülönböztető jelvényét festik a pharaónak, a papoknak, a vezéreknek, a népeknek. Isten tudja, a chinai sárkány milyen régi lehet.

A történelem örök folytonosságánál fogva természetes, hogy a keleti népektől tömérdeket vettek át a görögök. Az első benyomások innen valók, átszürve az ő lelkükön. A mi keleten bizarr, óriás, szertelen, pompás és ragyogó, azt a görög megkisebbitve, kicsinositva, emberibben adta vissza.[3] Derült, enyhe kék egük nem ismerte az ottani állat- és növényvilág csudáit. Igy történt ez a jelvényekkel, a czimerformák legelső jelenségeivel is. Érdekes e finom szálakat fölfedezni, melyek elszakadoznak már a messzeség birodalmában.

Röviden ki kell fejtenem, mennyiben tekintem és tekinthetem Homerost történelmi kútforrásnak. Mellőzöm az eposok keletkezéséről szóló meddő vitákat. Trója létezése rég ismert dolog, de a mi valóság lehet a trójai háboruban, az belekeveredett a mesékbe és a költészetbe. Ez bizonyos. De eltekintve mindettől, az is bizonyos, hogy az a korbeli naiv költő a maga teljes közvetlenségével festette meg a kornak a képét. A művelődéstörténeti kép való és igaz, ha a költészet arany fényében mutatkozik is.

Sokan lenézőleg nyilatkoznak a heraldikáról, mint amolyan melléktudományról. De hiszen tömérdek tudomány csak mellékes része a nagy tudománynak, a művelődéstörténetnek. Ám a művelődéstörténet érdekes fejezete a heraldika, a legkülönböztető jelvények története. Érdekes, hogyan fejlődik a jelvény középkori czimerré. Mindent történelmi felfogással kell néznünk s mivel a középkornak fontos volt a czimertan, fontosságát nem lehet tagadni. Külön részt alkot az oklevéltanban a czimeres levél, külön művészete keletkezik, külön szabályai. Mint ilyent, kell beleállitani az emberi művelődés történetébe s vizsgálni különböző fejezeteit. És ilyen szempontból akarok irni belé egy uj fejezetet.

* * *

A görög czimer első megjelenése a Homeros Iliasában történik. Ha ez első megjelenéstől kezdve végigtekintünk az egész történetén, nagyon kevés fejlődést találunk.

A czimer először mint a harczos, a vitéz megkülönböztető jelvénye jelenik meg. Az első dolog, a mi a barbár embert kitünteti, a vitézség. Ott lépnek föl először a czimerek, a hol a középkori lovag-élet valamelyes — bármilyen kezdetleges — képére akadunk. Az Iliasban föltárul a görög lovagi élet. A későbbi hadviselésben sokkal kevésbbé, mint itt. És ez természetes is. A lovas népeknél sokkal nagyobb szerepet játszik az egyéni bátorság, mint ott, hol gyalog harczolnak. A görögök harczoltak vizen és szárazon, szárazföldi hadaik zömét a gyalogság alkotta, a lovasság mellékes volt. A hopliták lándzsái, később a thebai és makedon módra szervezett phalanxok döntik el a csatát. A lándzsaerdő harczol és nem az egyes paripás vitézek. Még az Iliasban másként van a dolog. Nem lovon nyargalnak ugyan, de a kocsiharcz a fő. Nagy tömegek nem szerepelnek. Hogy a lovas népeknél mennyire kifejlődik a lovagi élet, a czimerhordás, elég a perzsákra gondolnunk. A kora középkorban a nélkül, hogy a nyugat hatásának tulajdonithatnánk valamit, nálunk teljesen szabályozott lovagi élet van, a hol minden

[1] Herodotos VII. 69.
[2] Mózes IV.
[3] Curtius. i. m.

kiváló hősnek megvan a saját czimere. Csak lapozzunk egy kissé Firdúziban.

Ez az oka, hogy a görög czimer fejlődést nem mutat. Később ugyan föllépnek a városok czimerei, jelvényei, a miket pénzekre, pecsétekre vernek, továbbá sok kisebb megkülönböztetés, jelvény, mi egy más, mi a művelődéssel szükségszerüleg együtt jár. De az egyes hősök czimerei nem szerepelnek, egy történetiró sem emliti a hadvezérek czimereit. Csak az irodalomban (a hol mythologiai tárgyakat dolgoznak föl az irók) fejlődik tovább a heraldika p. o. az Aischylos «Hét vezérében», a hol harsány hangon nevezi meg a herold (szándékosan forditom itt annak az ἄγγελος-t) a fölvonuló hősök messzire villogó czimerképeit.

Az rég ismert dolog, hogy a czimernek a legfeltünőbb helyen kell lennie. Ez pedig a pajzs; a többi fegyveren jóval kevesebbszer szerepel a czimer. Előfordul a mellvérten s a sisakon, mint a hol ismét meszsze ellátszik. Lássuk elsőben is rövid képét az Ilias fegyvereinek.

Positiv adatunk alig van rá valami. Az ásatások e korbeli eredményei alig nyujtanak némi eredményt. Magából a költeményből kell fölfedezni a fegyverek formáit. Nem terjeszkedem ki a legujabban megjelent két fontos munka: a Reichel[1] s a Robert[2] eredményei közti eltérésekre. Tömérdek szorgalommal s ugyanannyi aprólékossággal védik a maguk igazát. Nem tartozik a tárgyhoz, nekünk csak nagyjából van szükségünk az eredményeikre.

A pajzsnak (ἀσπίς, σάκος) különböző formája használatos. Leggyakoribb jelzői: ἀμφιβρότη, μέγα τε στιβαρόν (embervédő, nagy és hatalmas) bizonyossá teszik, hogy nagynak kellett lennie. A vitézek egészen elbujnak mögéje. Hogy szögletes-e vagy kerekded, arról sok szó esett. Valószinü, hogy úgy a szögletes mykenaei, mint a kerek argosi pajzsot használták, hiszen Trója alatt összekeveredik mindenféle nép s fegyverzetük sem egyforma. Állandóan előforduló jelző az ὀμφαλόεσσα (köldökös). A középen való púpot jelenti ez. Gyakori a kisebb, kerek tárcsa is: παντὸς' εἴσῃ (egészen kerek). Kisebbnek kellett lennie, másképen nem lehetett volna vele harczolni. Anyaga különböző, rendesen kicserzett állatbőr, érczlemezzel boritva egyszer vagy többszörösen. De az érczlemez el is maradhat róla, viszont előfordul a tiszta érczpajzs vagy az aranynyal bevont vagy egészen arany, de mivel az ilyen csak isteni fegyver, föltehető, hogy nem is volt a valóságban.

Az egyes törzsek különböző fegyvereire itt nem vetek ügyet. Nagyjában egyforma harczi készségekkel élnek, a trójaiak csak úgy, mint a görögök. Itt-ott föl van emlitve, hogy ez s emez értékes fegyverdarab hová való készitmény és hogy az s amaz nép hijjával van a fegyverzet némely nemének, de ez végre is nem ide tartozik.

A pajzson kivül a sisak és a vért hordozza még a czimert. A középkorban a sisaknak fontos heraldikai szerep jut, de az ó-korban még kevés. Homerosnál éppen alig valami. Több fajtáját ismeri: jórészt sima, hatalmas ingó taréjjal, mely lószőr-bokrétával ékes; a sisak maga elfedi az egész fejet s részben az arczot is. De előfordul a taréjtalan suta[1] sisak is. Anyaga érez vagy bőr. A mi megkülönböztető jel itt-ott előfordul: a hatalmasabb taraj, a biboros bokréta, az aranyozott lószőr, az mind olyan csekélység és esetleges, hogy tullőnénk a czélon, ha czimertani szempontból foglalkoznánk vele.

A vért még inkább jön tekintetbe. A test főrészét fedezi s alkalmas az ékitésre s nevesebb hősöknél diszitett is, czimerforma ábrákkal. Anyagja szintén érez és bőr, ékitését különböző fémek képezik. Előfordul két helyen a lenpáncél is.

A többi fegyvert már nem vonhatjuk be vizsgálódásunk körébe, sem a sodronyból készült kötőt, sem az övet, sem a támadó, vágó és szúró fegyvereket. Az öv ugyan előfordul biborosnak is, aranyosnak is, a kardhüvely csillagokkal van kirakva, egyéb holmik is ékesitették, de ezeknek igazán semmi köze a czimerhez épen úgy, mint a Nestor galambokkal ékes ivópoharának (XIV. é.) Bernd[2] ilyesmikre is kiterjeszti figyelmét, de helyesebb a kört szükebbre vonni.

A czimer görög neve σῆμα. Tulajdonképeni

[1] Wolfgang Reichel: Homerische Waffen (Wien, 1901.)
[2] Carl Robert: Studien zur Ilias (Berlin, 1901.)

[1] A szó a Baksay Sándoré. Jobb hijjában ha nálom.
[2] I. m.

jelentésében: jel, jelvény. Homerosnál csakis ezen értelemben fordul elő, jelentvén égi jelet, titkos irásjelet és emlékjelet egyaránt.

A homerosi czimernek jogi jellege nincs. Önkényesen veszi föl, a ki akarja és olyant, a milyent akar. Sokszor nem is az illető hős. Agamemnon ajándékba kapta sárkányokkal czifrázott vértjét. A Sarpedon vértjét a kovács veri ki aranyos szögekkel. Igy kapják a megkülönböztető jelet.

A nagy hősök mindegyikének megvannak a saját fegyverei, hogy úgy mondjam: saját szinei. Mindenki ismeri. Achilles azt mondja:

Nem látják sisakom tündöklő taréját.
XVI. 70.

Vagy mikor Patroklos elkéri Achilles fegyvereit, nagy a rémület az ellenség soraiban, a mint messziről meglátják:

Meglátva a trosok Menoitios fiát
Társival közelgni csillogó pánczélban
— — — — — — — — — —
— azt gondolták, hogy gyorslábú Peleion
Letett a haragról s ujra, mint barát jön.
XVI. 278—282.

Messzire kiismerszik az Aias pajzsa:

Telamoni Aias dúl-fúl, jól ismérem
Nagy torony pajzsáról.
XI. 526—527.

A trójai király két sarjú fiának is az a veszte, hogy Agamemnon fölismeri rajtuk a királyi pánczélt. Le is teriti őket és

Ékes fegyverzetük' nagy-hamar szedé le,
Rájuk ismert.
XI. 110—111.

Érdekes, hogy mennyi apró rokonvonást fedezhetni föl távoli korok közt. Utalok az Ilias két helyére. Az egyikben Hektor rivall a lovaira:

Nosza nyargaljatok, hahogy letéphessük
Nestor pajzsát, melynek eget ver a hire,
Egy izig aranyból, fogója is arany,
Aztán lófékező Diomedes vértjét
Tépjük válláról le, mit Hephaistos szerzett.
VII. 191—195.

A másikban a thrák király fegyvereit rabolják el, a mikről igy emlékeznek:

Csudamódon sajog szinarany fegyvere,
Óriási; nem is halandóra illő,
Hanem méltó volna örök istenekhez.
XI 439—441.

Ugyanezen mozzanatok élednek föl a középkor hős mondáiban is. Elhiresednek a leventék fegyverei, a mikért törik magukat ellenséges vitézek. Mint a hires Mambrin sisakjáért. A ki ilyen hőst ejt el, elszedi a fegyvereit s hordja a magáé helyett. Ez lesz a czimere. Igy kevélykedik Hektor is az Achilles fegyvereiben, a mit Patroklos testéről szedett le.

Ez a harczias módja a czimerszerzésnek. Nézzük a békés utját. Merő próbálkozás ezekből törvényformákat állapitani meg, de érdekes, mert bennük rejlik csirája a későbbi korok intézményeinek. Kétféle a mód itt is, akár a középkorban: az öröklés és az adományozás.

Az első a legtermészetesebb. A mikor a hős öreg lesz, fiára hagyja pajzsát, pánczélját, fegyvereit. Az Iliasban a leghiresebbek a Peleus fegyverei, a mik Achillesre maradnak: hatalmas sisak, pajzs, csillagokkal kirakott mellvért és lándzsa, a mit senki sem tud megforgatni, csak ők. Zeus isten pajzsa az aigis, a mi többször le van irva: czifra, százbojtos csudatevő jószág. Az a főistené, de odadja gyermekeinek is, legtöbbször Athenének, néha Apollonnak is.

Az adomány különböző. Néha a fejedelem a magáéból fegyverzi föl alattvalóját, mint Idomeneus Merionest vagy Lykurgos Ereuthaliont. Máshelyt a görög vendégbarátság szép emléke. Igy kapja Agamemnon Kynerestől a vértjét, Phyleus Euphetestől. Legjellemzőbb, mikor a harcz hevében Diomedes és Glaukos összecsapván, rájönnek, hogy nagyapáik vendégbaráti viszonyban voltak egymással. A két ellenség megcseréli fegyverét:

Cseréljünk fegyvert, hogy azok is meglássák,
Ősi barátságunk' büszkén emlegetjük!
VI. 230—231.

Versenydijj is lehet valamely fegyver. Achilles, mikor versenyjátékot tart, a megölt ellenség fegyvereit tüzi ki dijjnak. Minden egyes darabnál megemliti, hogy melyik kié volt. Ismerős, hires darabok.

A középkori lovagok királyoktól, császároktól kapnak czimert. A költemény hősei kevélyebbek lehetnek: istenektől is kapnak fegyvereket. Peleus nászajándékba kapja fegyverzetét, Lykaonnak Apollon adja az ijjat, Diomedesnek Hephaistos a pánczélt. Ugyancsak Diomedest Athene ékesiti föl:

Sisakja és pajzsa körül tüzet gyújta.
V. 4.

De legnagyobb tisztesség az epos hősét, Achillest éri, a kinek Hephaistos ver fegyverzetet. Hosszasan le van irva a pajzs, különös gonddal az ábrákra.

Előfordul végre az is, hogy kölcsönzött fegyverrel harczolnak. Igy hordja Thrasymedes az apja pajzsát, Paris a bátyjáét, Odysseus a Meriones suta sisakját.

Ha végigfutunk az összes czimerábrázolásokon, azt az érdekes dolgot veszszük észre, hogy a legegyszerübb ábrázolástól a legösszetettebbig mindegyikre van egy-két példa. A legegyszerübb, mikor még semmiféle kép nem fordul elő, csak a forma, nagyság, szin különböztet. Ilyen az Aias pajzsa. Rengeteg, irdatlan jószág, hét bikabőr van ráfeszitve, nyolczadiknak ércz lemez. Hasonlóképen jellemzi Menestheust és Antiphost feltünően csillogó, fényes vértje (αἰολοθώρηζ), a lokrisi Aiast a lenpánczélja, Deiphobost a fehér pajzsa. Némely helyen nincs is megmondva az ismertető jel, csak annyi, hogy ismerős a fegyver. Igy mondja Lyhaon Aineiasnak:

Tydeidest látom én mindenkép' e hősben,
Sisakja szemét és paizsát ha nézem.
V. 181—182.

Másodsorban föllépnek a legegyszerübb ábrák: a kör, a csik, a háromszög, négyszög. Ilyenekre is akadnak példák. A Sarpedon pajzsára körben aranyszögeket vernek. Az Asteropaiosén ón csik fut végig. A legközönségesebb diszités a púp, lehet csak egy a pajzs közepén, de lehet akárhány. Az Agamemnon pajzsa egyesiti mindez egyszerü ábrákat: van azon kör, csik és púp.

Az alakok közt először föllépnek az égi testek: nap, hold, csillagok. A csillag a Homeros költeményeiben a legkedveltebb czimerkép. Akárhány mellvért csillagokkal van diszitve, csillagos a hősök kardhüvelye, csillagos nem egynek a pajzsa. A nap és hold együtt a csillagokkal előfordul az Achilles pajzsán, különösképen nem a szokásos félhold, hanem a tele hold.

Legvégül jönnek a különböző alakok. Itt már nagyon kevés az adat. Az Agamemnon fegyverzete igen érdekes;

Tíz csik tarkállott rajt' fekete aczélból,
Tizenkettő arany, húsz meg szürke ólom;
Éjszinü sárkányok nyujtózkodtak rajta,
Hatan a nyak táján, mint annyi szivárvány,
Mit Zeus ragyogtat ember csudájára.
— — — — — — — — — —
Embervédő fényes pajzsát emelé,
Remek volt, tiz ércz kör futott rajta végig,
Húsz fehér ón köldök duzzasztá rajt' púpját.
Középütt csak egy volt fekete aczélból.
Gyilkosszemü Gorgo meredett le róla
Iszonyún, mellette Félelem, Rettegés.
Pajzsszíjja ezüstből, éjfekete sárkány
Tekergődzött rája, körülforgolódván
Három feje szisszent, noha nyaka egy volt.
XI. 24—40.

Itt a sárkány fordul elő: a vérten hatszor, a pajzsszijjon három fejjel. Ez a szörnyeteg a leggyakoribb czimerképek közé tartozik. Ezt festik az első normann hóditók pajzsára is. A heraldika általában kedveli a csudálatos lényeket. A többi is félig isten, félig csudaszörny: a Gorgó-fő kigyós hajfonataival s a személyesitett félelem és rettegés, a mikről nem tudjuk, hogy milyen alakban képzelték őket. Valószinü, hogy emberforma alakban.

A Zeus aigisa képei hasonlók az Agamemnon fegyverein találhatókhoz:

Bojtos-rojtos pajzsát vállára emelte,
Borzasztó volt, teli mindennemü rémmel,
Rajt' a Viszály, Erő, rajt' a bősz Rivalgás,
Rajta a Gorgo-fő rémletes csudája.
V. 738—741.

A Gorgó-fő itt is szerepel, az istenségek helyett más istenségek vannak itt, azonkivül jellemzik a pajzsot a libegő arany bojtok, mint egy másik helyből (II. 448.) megtudjuk, éppen százan.

Látnivaló, hogy a heraldika szokásos alakjai közül csak a sárkány szerepel itt. Az állatképek nem jönnek elő, még az oroszlán, a legkedveltebb sem.

Mindezek közt azonban legfontosabb az Achilles pajzsa. Ez már teljes művészettel van megalkotva. Hephaistos isten készíti:

Készite először órjás nehéz pajzsot
Mesteri ábrákkal, körül nagy párkánynyal.
Hármassal, fényessel s rá ezüst pajzsszijjat.
Ötmezőjü pajzs volt; mindegyik mezőben
Csodaszép képeket vert ki bölcs eszével.
XVIII. 478—482.

A tudósok megpróbálták mindenféle alakban visszaadni ezt a pajzsot. A mezőket kör alakban képzeljük egymás körül. A középkorban teljesen ismeretlen forma, tehát sajátosan görög.

Az első mezőben az égi jelek ábrázolvák: nap, hold, csillagok. A második két várost mutat: egyikben a békés élet (lakodalom, biráskodás), a másikban a csata képeivel. A harmadik a legtágasabb: van benne szántás, aratás, szüret, pásztorélet. A negyedik tánczkart ábrázol. Legkeskenyebb az ötödik mező, itt az Oczeán vizét verte ki a mester. (A mezők beosztásában nem minden magyarázó egyezik meg. Én Ameist[1] követem. Legvilágosabban ő érvel, mert arra hivatkozik, hogy a költő mindig fölváltja a készités szavát, valahányszor uj mező keletkezik.) Itt aztán valósággal az összes alakok előfordulnak: égi jelek, állatok: oroszlán, ló, bika, bárány, mindenféle emberek, istenek, házak, mezők, kertek egész tájképek, egész csoportok: a kerek ég, a kerek föld, az egész mindenség.

Ki tudna arra választ adni, milyenek lehettek ezek az alakok? Az Achilles pajzsának aligha volt mintája. Ha csak azok után az alakok után nem indulunk, a melyek a legrégebbi korokból kerültek elő, mint p. o. a mykenaei oroszlánkapu durva, nehézkes, erősen stilizált állatai. A költő maga is jelzi a stilizálást az Agamemnon sárkányainál, mikor a szivárványhoz hasonlitja őket, mig az Achilles pajzsánál határozottan természetes ábrázolást képzel, emlitvén, hogy aranyból van ugyan a föld, de úgy feketéllik, mintha föl volna szántva s minden mozog és cselekszik, akárcsak az eleven. Ám további következtetéseknél elvesztenénk lábunk alól a talajt.

A heraldika szempontjából véve a dolgot, ez a remek darab korcsalkotás volna, olyanféle czimer, mint a milyenek az újkorban lépnek föl. Nálunk Magyarországon kivált az erdélyi fejedelmek adta czimereknél, a hol egész jelenetek: csataképek, vadászat, mi egymás ábrázolvák. A heraldika virágkorában lehetetlen czimerek ezek.

A középkori czimerekben gyakorta van valami symbolikus. A görögökéiben ez a symbolismus nem nyert tért, bár egyik-másik czimerbe lehet valami ilyesformát belemagyarázni.[1]

A mi a czimerszineket illeti, azok igen kezdetleges fejlődési fokon vannak. A fegyvereket főleg a különböző érczek szinezik: az arany, az ezüst, a vörös bronz, a sárga réz, a szürke vas, a kékesfekete aczél; mindezekhez hozzájárul a bőrök sötétebb vagy világosabb szine. És itt-ott az elefántcsont. A fegyverzetnek egyik állandó jelzője a ποίκιλος (tarka), a mi magától értetődő, ha elképzeljük e sok fém szinének egybekeveredését. A különböző fémszinek több helyen előfordulnak, igy az arany számtalanszor, az ezüst is gyakorta, kivált a szegeknél és csillagoknál. Az Agamemnon pálczélja csakúgy tarkállik: az aczél feketés fénye az ólom szürkesége, az ón fehérsége keveredvén az ércz, az arany s az ezüst csillámlásával. Nemkülönben az Achilles pajzsa, a hol ugyan tulnyomó az arany, de jut rész a többi felsorolt fémeknek is.

A mi most már a nem fém szineket illeti, nagyon kevés az adat. Jellemző és érdekes, hogy Homerosnak milyen kevés szava van a szinekre. Pompás, ragyogó nyelvében még a szivárvány hét szinének sem jut külön, határozott jelentésü szó, nemhogy az árnyalatoknak, melyekre a mai nyelvek is fölmondják a szolgálatot. Ott vannak azok a határozatlan szavak: κυάνεος, ez feketét és kéket jelent egyszerre, nemkülönben igy nevezi a költő a messze távol kékbe és szürkébe vesző alakjait. A πορφύρεος voltaképen a biborszint tenné, de jelent egyszerüen sötétet is; az αἴθων vörös, rőt, beleértve a szin barnás és sárgás változatait, az οἶνοψ voltaképen biborszinü, tehát érthetjük alatta a sárga, vörös és zöld szinek változatait egész a feketéig. Végül mindhárom szin jelent egyaránt csillogót, tündöklőt, fényeset. Látnivaló, hogy ezen jelzőkből csak körülbelül lehet meghatározni a fegyverek szinét.

Három szin fordul elő határozottan a fémszinek mellett: a fehér, a vörös és a bibor. Ezek a legelső szinek: a fehér és a vörös. Ezeket használják a vad népek is, ezek a legmeszszebbre látszó szinek.

Deiphobos pajzsa fehér. Az a vélemény róla, hogy nem fehérre festett pajzsról van itt szó,

[1] Homer, Ilias. Für den Schulgebrauch erklärt von K. F. Ameis. Bearbeitet von Prof. Dr. Hentze (Leipzig).

[1] Bernd, i. m.

hanem világosszinü bőrrel volt bevonva.[1] Ez valószinünek is látszik, bár a festés sincs kizárva. Végre is az Iliasból egész határozottan megállapitható, hogy két festéket használtak: a bibort és a miniumot. A bibor a keletről jött használatba. A legszebb szin s ősidőktől fogva királyok, fejedelmek szine. Homeros egy hasonlatban elmondja, hogy festi a phœniciai nő az elefántcsontot biborra, hogy a király lova szerszámát ékesitse. Mint ilyen királyi megkülönböztető szin jelenik meg tehát Homerosnál is: királyok palástja bibor meg a legdrágább szőnyegek és takarók, miket isteneknek ajánlanak föl áldozatul. Egy helyen viseli egyszerü dalia is: Dolops, a ki sisaktaraját ékesiti vele. A minium az Odysseus szine, de nem fegyverein hordja, hanem összes gályáit festeti vérvörösre (μιλτοπάρῃος). Minden más hajó a fa természetes sötét szinét viseli, csak az övéi vöröslenek nagymesszire.

Más megkülönböztető jelvények is vannak a fegyvereken kivül, bár csekély számmal. Nem akarok itt kiterjeszkedni a legapróbb részletekre, hiszen a Nestor galambokkal diszitett kelyhét épen úgy nem lehet czimerszámba venni, mint a Hektor aranykarikás lándzsáját. De ide számithatjuk az imént emlitett vörös hajókat. A hajók orra ugyan ki van faragva, de még látható nyoma nincs a később használatba jött különböző czimbálványoknak.[2] Az előkelők szekereiket is ékesitik aranynyal, ezüsttel, érczczel. Van rá példa, hogy a lószerszámot is. Fontos jelvény a pálcza, a bot, az ember legelső háziszere, mint fegyver és mint támaszték.[3] Viselik a királyok, a birák s a követek, tehát fontos és méltóságos jelvény.

Még egy adat van, a miben rejlik némi nyoma a czimernek, bár világos, hogy a mai értelemben vett czimerről itt legalább nem lehet szó. A sorshuzást értem, mikor a sisakba mindenki beledob egy cserepet, melyre saját jegyét vési (σημαίνειν). A kié aztán először kiugrik, az viszi végbe a kijelölt dolgot. Mi lehetett most már ezen jel? Irásjel semmi esetre sem. Azonban fegyverzetük jellemző ábráit sem irhatták rá, mert mikor az Aiasé röpül ki a sisakból:

> Sorra megszemlélték, nem ismerte senki;
> Ámde mikor végig járt az egész soron,
> Jó Aias, a ki a sisakba vetette,
> Kinyujtotta kezét, a jelt bele dobták,
> Fölismerte tüstént rovását. VII. 185—189.

Még annyit se mernénk állitani, hogy egy másik sorsvetésnél ujra ugyanazt a jelet karczolta volna föl.

Ezen kevés szálból kell összefüznünk a czimerek és jelvények használatát, Hogy voltak, az kétségtelen, nemkülönben az is, hogy több esetben valóságos czimerekről van szó. Még egy futó pillantást vetünk az egész Iliasbeli lovagi életre, hogy azt is lássuk, mikor és mennyiben szerepelnek ezek a czimerformák.

Egyaránt érvényesül a barbár ember kevélysége az ő holmija értékes, fényes voltára s a lovag büszkesége diadalmas fegyvereire. Bárhol jelennek meg, a külsőségek leirása fontos, minden részlet egyaránt: fegyverzet, köntös, szekér, paripa. Kiismerszik minden egyes darab, a minek hire van.

Harczban az ellenfél fegyverzete fő hadi zsákmány. Ősrégi vonás. De mig a teljesen barbár ember ezt puszta kapzsiságból teszi, itt már némi lovagi motivumul járul hozzá a hires fegyver iránti szeretet. A selejtesebbjét a hős sátrába hordatja és csakis szükségből nyul hozzá, ha a sajátjában kár esett; de a jelesebb fegyverrel kicseréli a magáét, mint föntebb emlitettük.

Érdekes fejezete a lovagi életnek a torna. A középkorban a vitézek rendszerint saját szineikkel szerepelnek, de néha jel nélkül is, zárt sisakban. Homerosnál ez utóbbi nem fordul elő. Különben érdekes, hogy a czimereknek éppen ez alkalommal nem jut semmi szerep.

Még egy emlitésre érdemes körülmény ötlik szemünkbe. Mikor a hősök meghalnak, fegyverzetük egy részét is elégetik velük. Ez még teljesen a barbár ember gondolkozása, a ki úgy vélekedik, hogy a halottnak szüksége lesz az életben birtokolt jószágaira. De a hiresebb fegyverdarabok nem jutnak erre a sorsra. Azok maradnak a fiára vagy más kedves emberre.

Feltünik már a középkori lovagélet egyik fontos személye is: a herold. A Homeros hirnökeinek nagyon tág a szerepe, akárcsak a középkorban Nemcsak hirmondók, hanem követek,

[1] Robert, i. m.
[2] Vergilius: Aeneis V.
[3] Bernd, i. m.

személyük szent és sérthetetlen, a mellett segédkeznek minden dologban: áldozásnál, bajvivásnál, tanácskozásnál. Akár mint a középkor hübérurainak, a Homeros királyainak szinte meg van a maguk hirnöke. Jelvényük a királyi pálcza. És a mint a középkor heroldjai tarka-barka köntöseiken uruk czimerét viselik, Homeros fejedelmei is saját pálczájukat nyujtják át hirnökeiknek. Egész testület ez, fejük is van, akár mint a római fecialisoknak a pater patratus vagy mint a heroldoknak a czimerkirály Wappenkönig): a görög táborban Talthybios, a trójaiban Idaios.

Ezekben meghuztuk körülbelül alapvonásait a tervbe vett képnek. Sok olyan része van, a mi nem fejlődött később, hanem elveszett, mihelyt a körülmények megváltoztak s sok körülmény más irányba terelte ezt a naiv, fejlődő lovag-világot. Azért ha kutató szemmel nézzük az eseményeket, csodálva látjuk évszázadok multával ugyanazon dolgokat kifejlődni, a mik évszázadokkal ezelőtt csirájukban elvesztek.

* * *

Záradékul közlöm a czimeres hősök fegyverzeteit összeállitva.

Görög részről:

Agamemnon: Kerek pajzs, Gorgó-fővel s a Félelem és Rettegés isteneinek képével, tiz érczkörrel, husz ón- s egy aczél köldökkel; ezüst pajzsszij; háromfejü tekergődző sárkánynyal; mellvértjén hat fekete sárkány, tiz aczél-, tizenkét arany- s husz ólom csik; oroszlán kaczagány.

Achilles: Kerek arany pajzs, öt körre felosztva, középső mezőjében az égi testekkel, legszélsőben a tengerrel, a többiben különböző jelenetekkel; ezüst pajzsszijj, arany bokrétás sisak; ezüst szegekkel kivert kard; csillagokkal meghintett vért; rengeteg dárda.

Aias: Hosszukás rengeteg pajzs, hét bőrrel, nyolczadikul ércz lemez; bibor öv.

Menelaos: Párducz kaczagány.

Diomedes: Isteni eredetü vért; messze kilátszó pajzs és sisak.

Nestor: Tiszta arany pajzs.

Odysseus: Csillagokkal meghintett pajzs; vérvörös hajók.

Lokrisi Aias: Lenpánczél.

Thrasymedes: Bőr suta sisak.

Meriones: Bőr sisak szijjakkal, kiálló vadkan fogakkal ékesitve.

Antiphos, Menestheus: Tündöklő vért.

Trójai részen:

Hektor: Köldökös pajzs, hosszan lógó karima prémmel; aranykarikás dárda.

Paris: Párducz kaczagány.

Deiphobos: Fehér pajzs.

Sarpedon: Érczlemezes bőr pajzs, körben arany szegekkel.

Glaukos: Arany pánczél.

Asteropaios: Ón csikkal ékesitett vért.

Dolon: Menyétbőr sisak; farkas kaczagány.

Dolops: Bibor sisak-bokréta.

Látnivaló, hogy a trójaiakat mostohábban ruházta föl a költő.

VÉRTESY JENŐ.

TRENCSÉNI MÁTÉ UTÓDAI.

Kammerer Ernő úrnak ajánlva.

A Csák-nemzetség egyik ágából bizonyos *Máté* származik, ki 1233 november 27-ikén Béla társkirály báróinak sorában szerepel, a nélkül, hogy akkori tisztségét ismernők. IV. Béla trónraléptével megkapja a tálnokmesteri hivatalt és Temesmegye főispánságát, mely két tisztséget 1235-től 1238 január 29-ig visel; 1240 márczius 21-től 1241 szeptember 23-ig tálnokmester és Nyitramegye főispánja; 1242 márczius 14-től tárnokmester, ugyanazon évi november 16-ikán a mellett soproni főispán; 1243 január 29-től 1245 deczember 12-ig tárnokmester és Pozsonymegye főispánja. Innen kezdve elvész ugyan a nyoma, de tudjuk, hogy csak 1254-ben halt meg.

Birtokviszonyaiból csak annyi ismeretes, hogy mint Pozsonymegye főispánja (1244-ben) IV. Bélától a nyitramegyei Hernoch (ma Chrenócz) nevü birtokot kapta[1] és hogy ugyanazon minőségben

[1] Knauz, I. k. 458. l.

a trencsénmegyei Pruszka nevü birtokot a király Tunig nevezetü földjeért elcserél és 1244-ben a pozsonyi apáczáknak egy kaszálót a Vödricz folyó mellett és Cohuha faluban egy malmot a király nevében adományoz. Az utóbbira vonatkozó okmányon a pergament-szalagon lecsüngő sárga viaszpecsét igen jó karban van, de köriratából már csak egyes betük olvashatók; czimere a Csák nemzetség ősi czimerképe, az oroszlán.[1]

Neje, *Margit*, 1225-ben született. Férje halála utáni sorsát 1263-ig nem ismerjük; 1263-ban apa lett a nyulakszigeti zárdában, s itt tartózkodott még 1276 augusztus 6-ikán is.[2]

I. Máténak két fia volt, II. Máté és Péter.[3]

II. Máté, ki 1264-ben IV. Béla hiveinek sorában szerepel, 1270-től 1272ig erdélyi vajda; 1272-től 1273-ig Szlavonia bánja; 1274, 1275 és 1276-ban ujra erdélyi vajda, azután többször nádor, mely minőségben 1283 április 15-ikén a pestmegyei Zsámbokon végrendelkezik. Miután ősi birtokait fivérének, három szerzett nyitramegyei ingatlanát nejének, egy komárommegyeit az esztergami egyháznak, a nógrádmegyei Györkét és Nándort pedig a margitszigeti apáczáknak hagyományozta, világos, hogy nem hagyott fiut maga után. Ismeretlen nevu neje 1283 április 15-ikén tehát még élt.[1]

Fivére és örököse *Péter* 1270-től 1272-ig tálnokmester és Gacka főispánja, 1275-ben Somogy- és Sopronmegye főispánja, 1275-től 1276-ig nádor, 1277—1278 másodszor az; 1279-től 1280-ig tálnokmester, Pozsony- és Mosonmegye főispánja; 1281 április 15-ikén harmadszor nádor. Halála éve nem éppen bizonyos. Van egy kutfőnk, mely szerint Péter nádor, pozsonyi és mosonyi főispán 1288-ban a pozsonymegyei Csákány határait Béla király regestruma alapján leirja. A pergament-szalagon lecsüngő pecsét elmosódott, de a czimerképből egy sárkány alakja vehető ki.[2] E pecsét nem nyujt tehát arra nézve támpontot, hogy e Péter nádor nemzetségét meghatározzuk, pedig itt csak a Csák vagy az Aba nemzetségről lehet szó, mely előbbinek az oroszlán, utóbbinak a sas a czimere.

Egy másik okmány pedig arról szól, hogy a somogymegyebeli Várdai Iván fiai a *néhai Péter nádor fiait* a Somogymegyében fekvő Köttse nevü birtok ügyében 1284 augusztus 20-ikára a biró elé idézik.[3] Ha e keltezés helyes, akkor világos, hogy Csák nb. Péter nádor 1284 második felében már nem élt.

Két fia volt: III. Máté és Csák, azután volt egy névleg ismeretlen leánya, de ez utóbbi állitásom következő igazolásra szorul: Midőn Károly király 1324-ben az osztrák származásu Harsendorfer Wolfingnak bizonyos birtokokat adományoz, többiek között kiemeli, hogy Wolfing a korlátkői várat a királynak megmentette és «Stephanus Bohemus»-t, Trencsényi Máté consobrinusát, ki e várat Trencsényi Máté számára vissza akarta foglalni, sikeresen visszaverte. 1331-ben emliti Károly, hogy Bajnok fia Márton a hűtlen «Stephanus Bœmus» felkelésében részt vett; egyszer pedig «Stephanus dictus Cheh» néven fordul elő.[4] «Consobrinus» a régieknél a két

[1] Orsz. levéltár, Dl. 276, honnan azt velem ifj. Reiszig Ede dr. úr közölte (Fejér, IV. I. k. 348. l.) A mi az okmányban előforduló Cohuha falut illeti, azt hiszem, hogy ez csak rossz irás és hogy alatta a Pozsonymegye hegyentúli járásában fekvő Konyha (= Kuchel = Kuchina) értendő.

[2] V. ö. Turul, 1900. évf. 170—171. ll.

[3] Vannak irók, kik azon Mátét, kinek fiai István (Pozsonymegye főispánja) és Márk hontmegyei birtokosok, fentebbi I. Mátéval azonositják. Hogy miért nem veszem én azonosnak, annak okait a Turul 1900. évf. 170-ik oldalán megmondtam. E helyen csak még a következő érvet akarom kiemelni.

Azt, vajjon volt-e I. Máténak Margit előtt már egy más felesége? nem tudjuk és igy kénytelenek vagyunk egyelőre kimondani, hogy Máté fiainak anyja, akárhányan is voltak, csak Margitban ismerhető fel. Vegyük már most a legkedvezőbb esetet, hogy István e házaspárnak első szülöttje és hogy Margit e fiut 17 éves korában, tehát 1242-ben szülte volna, akkor azt találjuk, hogy István 1260-ban 18 éves ifju volt. Okiratilag van azonban bebizonyitva, hogy ugyan ezen István akkor már Béla királynak udvari tisztje és hogy már 1243 és 1254 között, tehát egy és tizenkét éves korában Tata helységet jogtalanul magához ragadta..., a mi éppenséggel lehetetlen.

[1] II. Máté tárnokmester, Pozsony- és Bányamegye főispánja, 1276-ban bizonyos Háb mestert, a zágrábi püspök követét, kedves rokonának (cognatus noster) nevezi. Ugy látszik, hogy e Háb, ki később egri és pozsonyi prépost, utóbb pedig váczi püspök, Máté nejének a fivére.

[2] Orsz. levtár Dl. 1233, ifj. Reiszig Ede úr szives közlése.

[3] Hazai okmtár, VII. k. 192. l.

[4] Anjoukori okmtár, II. k. 116., 545. ll. Botka, Barsmegyei okmtár, 32. l.

nővértől született gyermekek közötti rokonsági fok megjelölésére szolgált, tehát annyit jelentett, mint a női ágon való franczia cousin vagy a német Vetter. Ha ez értelmezést elfogadnók, nem lehetne e Cseh Istvánt Péter nádor leánya fiának tartanunk; de nem is kell.

Vannak számos hazai okmányaink, melyek, ha a «consobrinus» jelentőségét közelebbről akarják megjelölni, azt «a nővér fia»-val azonositják. Igy találjuk pl. 1323. «Fredlyni *consobrini seu filii sororis* Corrardi etc.» 1336-ban pedig «pro Johanne filio Kemyn, *consobrino suo, filio scilicet sororis suae uterinae.*[1]

Ezeknek alapján tehát helyesnek tartjuk, ha Cseh Istvánt Péter nádor leánya fiának veszszük. Ki lett légyen ő? nem tudjuk. A «Bohemus» és «dictus Cseh» alatt nem szabad holmi csehországi embert értenünk; a «Bohemus» és «Cseh» csak keresztnevéhez füzött melléknév, őt magát pedig joggal nyitramegyei birtokosnak vehetjük, miután már eddig is láttuk, hogy a tárgyalt személyek birtokainak legnagyobb része Nyitramegyében feküdt. Miután pedig tudjuk, hogy a Csehországból eredő Ludány nemzetségnek ősi fészke Ludány a nyitramegyei Tapolcsány mellett fekszik és e nemzetség egyik tagja, Lőrincz a «Bohemus» melléknevet viseli;[2] több mint valószinü, hogy Cseh István is e nemzetség tagja.

Péter nádor fiáról, *Csák*-ról, csak azt tudjuk, hogy 1293 október 28-ikán a királyi kardhordók főnöke; fivérének oldalán véghezvitt garázdálkodásai nem tartozván e sorok keretébe, csak azt akarjuk kiemelni, hogy 1300 után nyoma vész és hogy esetleges fiutódait nem ismerjük.

III. Mátének a hires oligarchának, kiről már egy egész irodalom szól, politikai történetét e helyen tehát teljesen mellőzzük. 1293 október 26-tól 1297 augusztus 6-ig Pozsonymegye főispánja és a mellett (1293—1296) lovászmester és (1296—1297) nádor; de már a 90-es évek végén a «*Trencsényi*» névvel él[3] minek alapján őt a legnagyobb jogosultsággal «Trencsényi Mátének» nevezhetjük. Meghalt 1321 márczius 18-ikán.

[1] Fejér, VIII IV. k., 163. l.
[2] Hazai okmtár, VII. k. 174. l.
[3] Wenzel, V. k. 242. l.

Családi viszonyait mindeddig homály boritja. Nejének nevét nem ismerjük.[1] Gyermekeiről pedig csak azon egy adat szól, mely szerint *vejét, Dezsőt*, garázdálkodásainak részesét, 1318-ben excommunikálják;[2] továbbá, hogy 1318 előtt az osztrák herczeggel házassági frigyet akart kötni,[3] ez utóbbiról azonban egyéb felvilágositó adatunk nincsen.

Dezső családi viszonyait nem ismerjük ugyan, de a következő adat talán némi fényt derit rájuk. Midőn Trencsényi Máté 1297-ben az ugróczi várat megvásárolta, az ügy lebonyolitásával Ludány nb. Szobjeszló fia Péter comest bizta meg.[4] E Péter 1291-ben már az «Emőkei» nevet viseli,[5] Emőke pedig nyitramegyei helység. E Péternek többi között Dezső nevü fia is volt, kit 1326 óta Emőkei Dezső néven ismerünk. Nem valószinütlen tehát, hogy Trencsényi Mátének Dezső nevü veje vele azonos.

Az összes hazai és külföldi irodalom abban mindeddig egyetért, hogy Trencsényi Máté nem hagyott fiut maga után és hogy, vele nemzetsége kihalt, miután fivére Csák is fiu hátrahagyása nélkül halt meg.

Ez általánosságban elfogadott állitásnak volt is jogos alapja, a mennyiben mindeddig oly hiteles okmányt vagy egyéb bizonyitékot nem ismertünk, melynek alapján Trencsényi Máté egyenes fiutódainak létezését lehetett volna kimutatni.

Gentilis biboros emliti ugyan 1311 julius 6-ikán, hogy Mátéval együtt 1308 november 10-ikén a veszprémi egyházmegyében feküdt Kékesen fia is esküdött, de ezt meg nem nevezi és azt sem mondja, vajjon 1311-ben élt-e még e fiu.[6]

[1] Az Aba nb. Aba comesről, ki mint Trencsényi Máté embere és Galgócz ura a rozgonyi csatában 1312-ben életét vesztette, azt mondja Károly királynak egyik oklevele (Anjoukori okmtár, V. k. 340. l.), hogy Máté ez Abának a «proximus»-a és hogy Mátét «racione proximitatis et consanguineitatis» támogatásban részesitette. Miután ezen Aba 1251-ben már önálló birtokos, nagyon valószinünek tartjuk, hogy az ő leánya Trencsényi Mátének a neje, a mi azonban azt sem zárja ki, hogy Abának a nővére lehetett.
[2] Fejér, VIII/IV. k., 4., 180. l.
[3] U. ott, 173. l.
[4] Wenzel, XII. k. 572., 640. ll.
[5] Fejér, VI/I. k. 174. l.
[6] Acta legat. Card. Gentilis 386, mely helyre engem Pór Antal figyelmeztetett.

A következőkben azonban be fogom e fiutódok létezését bizonyitani.

Az esztergomi keresztesek konventje 1309 augusztus 19-ikén, arról tanuskodik, hogy néhai Péter nádor fia Máté, kit a szöveg folytatásában nádornak is nevez, és ***ugyanezen Máté nádor fia Máté mester*** *előtte személyesen megjelenvén* előadták, hogy a Csallóközi Bodó fia Mihály által képviselt Majnald fia Vörös Ábrahám comessel birtokot cseréltek. Odaadják Ábrahámnak a Vág melletti Pechent (ma Pöstyén), mely valamikor a csejtei várhoz tartozott, Daraagost (ma Drahócz, Nyitramegyében), mely azelőtt bizonyos Miklós-é volt és a nagyszombati oldalon szintén a Vág mentén fekszik, továbbá a nyitramegyei Lakács-ot, mely valamikor (Hontpázmán nb.) Szegi Ernő birtokához tartozott; ezekért pedig megkapják Ábrahámtól a nyitramegyei Berencs várát.[1]

Ezzel már mostan minden kétséget kizáró módon világosnál világosabban be van bizonyitva, hogy Trencsényi Máténak egy Máté nevü fia volt, ki 1309 augusztus 19-ikén, mert a konvent őt «mester»-nek nevezi és ő személyesen az elcserélt birtokokért szavatol, már felnőtt fiatal ember volt.

Ha azonban azt kérdezzük, hogy találjuk-e hazai forrásainkban további nyomait is és ismerjük-e családi viszonyait? azzal kell válaszolnunk, hogy az emlitetten kivül egyetlen-egy hazai okmány róla sem tesz említést és *hogy a reá vonatkozó adatokat egészen másutt kell keresnünk.*

II. Bolko, Fürstenberg, Münsterberg és Glatz herczege 1338 április 29-ikén Münsterbergben a kamentzi monostornak bizonyos okmányt állit ki, melynek tanui között «*dominus* ***Matheus*** *de Trenczhs*» is szerepel;[2] 1340-ben a Sziléziában fekvő Frankenstein vámját a Frankensteiniaknak adja el; az erre vonatkozó okmányban előforduló tanuk sorában «*Mathias de Trentsch*» is szerepel, kit a herczeg «*fiának*» nevez. Midőn ugyanezen Bolko 1340 november 13-ikán a berroldaui egyháznak egynehány ott fekvő földet adományoz, a tanuk sorában a herczeg «Stieff-Brudere»: der wohlgeborene Herr *Jakob von Trentsch* is fel van emlitve.[1] E Jakab azonban, mint látni fogjuk, nem a «Stiefbruder»-e, hanem «Stiefsohn»-ja azaz mostoha fia Bolkónak és a «Stiefbruder» valószinüleg Henel hibás forditása vagy irása.

1341 második felében egy Bolko által Tatschkauban kiállitott okmánynak tanui között «*Mathias comes de Trentz*» is van.[2]

II. Bolko fia és utódja, kis Miklós, Münsterberg herczege monostort egy Striegau helység felének birtokában 1346 deczember 21-én megerősit; az erre vonatkozó okmányban előforduló tanuk egyike «*Mathias de Trensch*», kit a herczeg — egyetértésben atyjával, ki őt fiának mondja kedves *fivérének* nevez.[3] Azon okmányban, melynek erejével Miklós herczeg Frankensteint 1351 november 9-ikén IV. Károly császárnak eladja «*spectabilem Dominum Matthiam Comitem de Trentsch, fratrem nostrum dilectum*»-ot mint tanut emliti, holott a vele egy és ugyanazon nemzetségből származó többi sziléziai herczegeket «illustres et magnificos principes ac Dominos ... patruos et consanguineos nostros»-nak nevezi. Az okmány Boroszlón lett kiállitva.[4]

Miklós unokafivére, II. Bolko, Schweidnitz herczege kijelenti Schönberg-en 1351 augusztus 7-ikén, hogy előtte «*nobilis ac strenuus vir Dominus Mathias Comes dictus de Trentz* una cum Domina Kunegunda sua conthorali legitima» megjelent és a következőket vallotta: a zobleni vámjogot és a Kaldenborn, Tampadel, Seifridau, Qualkau, Stregemon, Strebehau és Garniczar nevü falvakra terjedő főnökséget (=Landvogtei), mely azelőtt néhai (II.) Bolko münsterbergi herczeg és Gutha nevü neje † 1342, ezek után pedig az ő birtokában volt és melyet ő (t. i. Mátyás) nevezett nejének hitbérként átadott: most a jelenlévő neje beleegyezésé-

[1] Kammerer Ernő úr volt oly szives, a gróf Apponyi Sándor úr költségén kiadott és általa szerkesztett «Apponyi okmánytár» első öt ivének kefelevonatát 1900 április 15-ikén kezemhez juttatni. Ennek 43-ik oldalán találtam a fontos oklevél-szövegét. Fogadják mindketten e helyen is őszinte hálám kifejezését.

[2] Codex diplomaticus Silesiæ X., k. 132. l.

[1] Hennenfeldi Henel Miklós (szül. 1582-ben † 1656-ban) Chronicon ducatus Munsterbergensis ap. Sommersberg, Scriptores rerum Silesiacarum I. k. 159. l.

[2] Codex dipl. Silesiæ X. k. 140. l.

[3] Sommerberg, I. k. 409. l.

[4] U. ott, 853. l.

vel Konrád boroszlói apátnak és konventjének 185 mk. prágai garasért eladja. Ez összegből megfizetik hitelezőiket, 160 márkát pedig arra használnak fel, hogy a Csehországban lévő Froburgk nevü vár vételárát kifizessék.[1]

Végre azt találjuk, hogy Miklós a Münsterbergben 1356 január 17-ikén kiállított okiratában *«nobili* **Matheo** *comite de Trencz fratre nostro dilecto»-ról szól.*[2]

* * *

Az eddigiekből tehát kitünik, hogy egy «Mathias vagy Matheus de Trencz» vagyis «de Trentsch» Sziléziában a XIV. század közepén mint a münsterbergi Piastok rokona szerepel, a mennyiben őt II. Bolko fiának, ennek fia, Miklós pedig fivérének nevezi. Miután azonban csak a comes czimmel él, a Piastok közte és fejedelmi rokonaik között különbséget tesznek és II. Bolko schweidnitzi herczeg őt csak «nobilis et strenuus vir»-nek nevezi, világos, hogy nem az uralkodó Piast-ház tagja s hogy e rokonsági fokot másutt kell keresnünk; előbb azonban szükséges, hogy nevével tisztába jöjjünk.

A «comes Mathias de Trencz» és a «Mathias comes dictus de Trencz» világosan mutatja, hogy alatta nem Trencz vagy Trentsch comesét (= főispánját) kell értenünk, hanem azt, hogy családi neve «de Trencz» és hogy ez magyarul «Trenczi vagyis Trentschi Mátyás vagy Máté comes»-sel forditandó. A mi pedig Trencz vagy Trentsch helységet illeti, meg kell jegyeznünk, hogy sem Sziléziában, sem az egész Németországban ily nevü helység nem létezik, nem is létezett és hogy tekintettel arra, hogy Károly király egyik 1323. évi okmányában *magistri Mathei* **de Trench** infidelis nostri»-ról szól,[3] hogy 1388-ban «Trencz, Stadt in Gespan Trencs»[4] emlittetik és a német Trentsch magyarosan Trencs-csel azonos, e Trencz vagyis Trencs nem más mint a Sziléziával tőszomszédos Trencsény! Tudta ezt már Sommersberg 1729-ben, tudta ezt Grotefend is 1889-ben, midőn a sziléziai fejedelmek nemzedékrendi tábláit kiadta és tudja ezt most is az összes német irodalom, csakhogy Trencsi Máté genealogiai hovatartozandóságával nincsenek tisztában és e miatt az eddigi ismereteinkkel összeütközésbe jönnek.

II. Bolko, münsterbergi herczeg Mátét — mint láttuk — fiának, fia Miklós pedig fivérének mondja; miután pedig sem Piasta, sem uralkodó, hanem csak spectabilis, nobilis et strenuus vir, világos, hogy Bolkónak nem lehetett édes fia, Miklósnak nem édes fivére; az egész arra vezetendő vissza, hogy e Máté Gutha herczegnének, II. Bolko nejének első házasságából származó fia, minek következtében Bolko őt — bár csak mint mostoha atyja — fiának, Miklós pedig teljes joggal lévén mindketten *egy* anyának szülöttjei — fivérének mondja; bizonyitja ezt különben Bolko maga is, midőn Máté fivérét, Trencsi Jakabot mostoha fiának nevezi, mert azt, hogy nem volt mostoha fivére, mint Henel egyik helyén olvassuk, azzal bizonyitjuk be, hogy II. Bolko anyja, Brandenburgi Beatrix, férjének (I. Bolko, † 1301) halála után Ulászló, koseli herczeghez ment férjhez.

Már most az a kérdés, hogy ki volt Guthának az első férje, Máténak pedig az atyja?

Miután nem valószinü, hogy uralkodó herczeg neje holmi közönséges emberrel kötött volna házasságot és e nőnek első férjétől származott fia Trencsényi Máté volt, magától értetődik, hogy a régibb kutatók e Mátéban nem valami mindennapi és jelentéktelen trencsénvidéki nemest láthattak, hanem őt a Sziléziával határos Trencsényen törzsökös és Magyarország egész északán majdnem uralkodó módjára parancsoló hatalmas oligarchával, Trencsényi Mátéval kapcsolatba hozták; igy történt, hogy Sommersberg ösztönszerüleg azon véleménynek adott kifejezést, hogy Gutha az oligarchának özvegye és hogy Trencsi Máté és Jakab Trencsényi Máténak Guthától született fiai. Elfogadta ezt Grotefend is, elfogadja ezt a jelenkori sziléziai irodalom is.

Az oligarchával való összekapcsolás helyes, de az izenkénti levezetés, t. i. hogy Gutha az oligarcha özvegye, Mátyás és Jakab a fiai, *teljesen hibás.*

Hogy Trencsényi Máté, ki királyával sok évig daczolt és a tőle elfoglalt területeken önálló király szerepét viselte, még deres fővel és mint özvegy ember is előkelő családból származó

[1] Sommerberg, I. k. 934—935. l.
[2] Cod. dipl. Siles., X. k. 190. l.
[3] Zichy-okmtár, I. k. 233 l.
[4] Fejer, X/VIII. k. 249. l.

fiatal nőt kaphatott volna feleségül, ki férje halála után még uralkodó családból származó férfihez mehetett feleségül, nem akarjuk kétségbe vonni; azt azonban, hogy e nő Gutha herczegnével azonos volna, lehetetlennek mondjuk.

Lehetetlen pedig a következőknél fogva:

Trencsényi Máté felkeléséről és garázdálkodásairól annyi, különféle időben, különböző helyen és különböző személyektől kiállitott okirati anyag áll rendelkezésünkre, hogy tevékenységének és működésének majdnem összes főbb részeseit és czinkostársait ismerjük. Ha ezek sorában fia is helyet foglalt volna, lehetetlenség volna elhinni, hogy e nagy okirati anyag arról nem tenne említést. Fivére Csák, unokaöcscse Cseh István, veje Dezső, rokona Aba nb. Aba mindig és mindenütt oldalán vannak, fia és örököse lett volna az egyedüli, ki atyja politikájában és tetteiben nem lett volna részes?! Még az 1318. évi kiátkozási okmány, mely az oligarchának akkor életben volt összes társait felsorolja, sem ismeri a fiut mint büntársat.

Mindezekre az Apponyi-okmánytárban talált okmány kellő felvilágositást nyujt. Tudjuk ennek alapján, hogy Trencsényi Mátének tényleg egy Máté nevü fia volt, ki 1309 augusztus 19-ikén mint «mester», tehát mint legalább is felnőtt ifju az esztergami konvent előtt bizonyos birtokügyben személyesen rendelkezik. A németek szerint Máté fia: Trencsi Máté még 1356-ban is él, a mit pedig a fentebb kiemeltek alapján lehetetlen elhinnünk. A magyar okiratoknak mély hallgatása, különösen pedig az 1318. évi kiátkozási okmány megczáfolhatatlanul bizonyitja, hogy

1. az oligarcha fia, ifj. vagyis IV. Máté az 1309 augusztus 19-ike után és 1318 első fele előtt eső időben halt meg.

2. hogy a régibb hazai irodalomnak egészben 1872-ig általánosságban elfogadott azon állitása, hogy az oligarcha 1318-ban halt meg, valószinüleg ez ifjabb Mátéra vonatkozik.

3. hogy Trencsényi Máté és Jakab, kik a XIV. század közepén Sziléziában szerepelnek, ***nem*** mint a német kutatók vélik — ***az oligarchának, hanem fiának, IV. Mátének a fiai,***

4. mely utóbbi adat már most mint egy varázsütésre a helyzetet megvilágitja.

Látjuk t. i. belőle, hogy Gutha nem — mint Grotefend véli — az oligarchának, hanem fiának, IV. Mátének a neje, ki ipájának halála után, mint fiatal özvegy és két zsengekoru fiunak anyja Sziléziába visszatért, hol Münsterbergi Bolkóval második házasságot kötött.

Trencsényi Jakabról az 1340. évi adaton kivül mit sem tudunk. Fivére, ki Magyarországban kétségkivül a Máté nevet kapta, melyet a sziléziai okiratok Matheus mellett némelykor Mathias-sal fejeznek ki, 1356-ban még él. A róla szóló rendelkezésemre álló okirati anyag családi és birtokviszonyaira nézve csak annyit árul el, hogy anyjától és mostoha atyjától sziléziai birtokokat kapott, hogy a csehországi Frohburgot vette és hogy felesége, Kunigunda, 1351-ben még él.

Maradt-e a két fivér után fiu, vagy kihalt-e velök a Trencsényiek családja? nem tudjuk. Reméljük, hogy a még napfényre kerülő ujabb okirati anyag erre nézve felvilágositást fog adni.

Mikor nősült IV. Máté? nem tudjuk. Úgy látszik, hogy az 1318. évi, már többször emlitett okmánynak azon adata, hogy Trencsényi Máté az osztrák herczeggel házassági összeköttetést akart kötni, ifjabb Mátéra vonatkozik. Most tudjuk, hogy az utóbbinak neje bizonyos Gutha, vagyis — a mint ezt okiratilag is tudjuk bebizonyitani: Jutta azaz Judit; családi viszonyait és származását azonban nem ismerjük. A boroszlói állami levéltárban Kloster Kamenz Nr. 106 alatt őrzött okmányon függő pecsétek egyike Jutta herczegnéé. A már meglehetősen elmosódott pecséten a herczegné genealogiai meghatározására vonatkozó támpontokat nem találhatunk; az okmány szövege erre nézve csak mondja: «eundem ducem Bolkonem ac dominam Gutham coniugem ipsius ... sigillorum inclitorum principum ... nec non ingenue domine Guthe ducisse coniugis prefati domini ducis Bolconis ... appensione muniri.»[1] Jutta pecsétjének jobb oldalán a sziléziai sassisakot, bal oldalán pedig *pávatollakkal megrakott nyéllel diszitett sisakot* látunk.[2] Hasonlót találunk az Ákos nb. István nádornak

[1] A boroszlói kir. állami levtár igazgatóságának szives közlése, J. No. 385/01.

[2] Grotefend, 44. l.

1311-ből származó pecsétjén, melynek czimerében a kakas- vagy strucztollak a főtypus és miután Jutta herczegné egyik menyének Ágnes, Miklós herczeg nejének pecsétje jobbról *pontytyal megrakott pávalegyezővel diszitett sisakot* mutat[1] és a szintén Ákos nb. Böbék család 1361 és 1397-ből származó sisakpecsétjein koronás női mellképet találunk, melynek feje felett karok helyett körbe hajló halak vannak, első látszatra arra gondolhatnánk, hogy Jutta is e magyar nemzetség sarja, a mi még az által volna megerösitve, hogy Ákos nb. István fiait tényleg Trencsényi Máté oldalán találjuk. Csakhogy akkor, ha Guthát magyar születésü nőnek veszszük, nem igen valószinünek tarthatnók azon körülményt, hogy férjének és ipájának halála után sziléziai herczeggel kötött volna házasságot; sokkal valóbbszinü, hogy özvegységét is Magyarországban töltötte volna. De ha német, illetőleg sziléziai származásu nő volt, akkor majdnem apodictikus bizonyossággal állithatjuk, hogy ipájának halála után, kinek birtokai, mint lázadó és hütlen ember jószágai, el lettek kobozva, házájába, Sziléziába visszatért és ott mint még elég fiatal özvegy, Bolko herczeggel uj házasságot kötött. Azt pedig, hogy Trencsényi Máté fia számára uralkodó vagy legalább is előkelő főuri családból származó hitvestárst keresett és ezt a vele tőszomszédságban feküdt Sziléziában meg is kapta, nagyon természetesnek találjuk.[2]

Jutta második férjhezmenetelének idejét nem ismerjük. Második férje, II. Bolko 1321 november 22-ikén érte el nagykoruságát és akkor kiházasitási összegét is emlitik, Grotefendnek tehát alighanem igaza van, midőn azt hiszi, hogy Bolko akkor megnősült,[1] részünkről még csak arra akarunk hivatkozni, hogy Trencsényi Máté 1321 márczius 18-ikán halt meg és hogy Jutta ilyenformán ugyanazon évi november 22-ikén már nyolcz hónap óta tartózkodhatott Sziléziában. 1342 márczius 2-ikán halt meg, miután második férjének három gyermeket szült. Ezek közül kis Miklós atyjának utódja, Erzsébet († 1381) Mazóviai III. Ziemovit herczeg neje és Margit († 1368) a strehleni klarisszák zárdájában apácza.

Miklós herczegről mondják, hogy a szentföldről visszatérve, Magyarországban meghalt és hogy hulláját 1369-ben Magyarországból Sziléziába szállitották.[2] Miután be van bizonyitva, hogy halála 1358 április 23-ikán bekövetkezett, el nem hihetjük, hogy hulláját csak tizenegy évvel később szállitották volna el; ha az elszállitás egyáltalában igaz, akkor nem 1369, hanem 1359-ben történt.

Az eddigiek alapján megkapjuk már most a Csák nemzetség trencséni ágának következő nemzedékrendi tábláját:

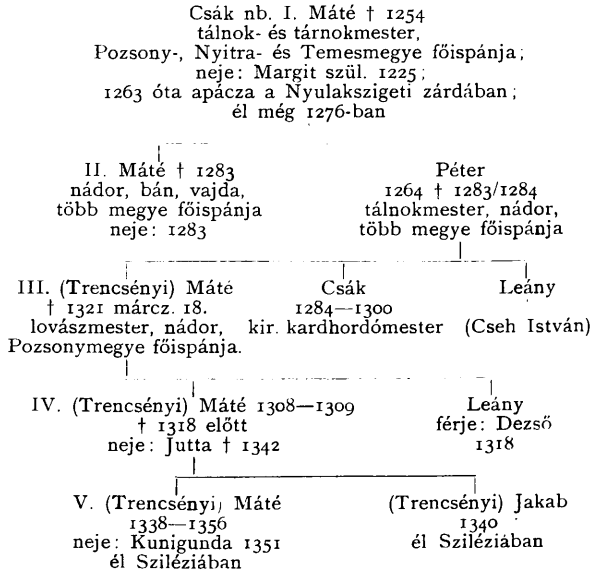

Fentebb emlitettük, hogy Miklós herczeg nejének czimerében a pontytyal megrakott pávalegyezőt találjuk, mely az Ákos nb. Böbék család czimerében előforduló halakra emlékeztet. Miután Jutta czimerében a pávatollakat szintén

[1] Grotefend, 44. l.

[2] Sommersberg, I. k. 410. l.

[3] Grotefend, 45. l.

[2] Hogy már I. Bolko herczeg (II. Bolko atyja) Magyarországgal állott összeköttetésben, mutatja az 1296 deczember 9-én Liegnitz-ben kiállitott okmánya, melynek erejével Reichensteini Eberhardnak bizonyos Grosena nevü faluban azon Kileur telket adományozza «quos prius *Conradus et frater suus hereditarius, dicti de Vngaria*, sitos juxta Reichenstain possedisse noscuntur» (Cod. dipl. Siles. X. 50). Reichenstein még most is létezik; Grosena (kétségkivül valamely Grossen nevü helység) azonban e néven ott már nem található, fentebbi Konrádot meg nem határczhatjuk. Őse azon «Conradus dictus de Ungaria» advocatus in Brega (= Brieg), ki valamelyik februárius 16-án meghalt és kinek unokája Seyfried Kamentzi szerzetes volt, nem tudjuk.

találjuk és azt is tudjuk, hogy Ákos nb. István nádor fia István 1303-ban «Bavarin» bajor herczeg leányát feleségül vette, könnyen hihetnők, hogy, miután ifj. István és fivérei Trencsényi Máté oldalán Károly király ellen fellázadtak és legyőzetésük után földönfutók lettek, ezen Ágnes is az Ákos nemzetség tagja, esetleg Ákos nb. ifj. Borsodi Istvánnak a leánya lehetett. Juttára nézve már kijelentettük, hogy őt nem tartjuk magyar származásunak, — Ágnesre vonatkozólag pedig a következőket emeljük ki:

Mindenek előtt hangsulyozzuk, hogy azon «Bavarinus» bajor herczeg, kinek leánya 1303-ban Ákos nb. Borsodi István nádor fiával, Istvánnal, egybekelt, még most is ugyanazon genealogiai talány, mint évekkel ezelőtt volt és hogy személyének megállapitására most sincsenek támaszpontjaink. Az 1303 február 26-ikán kelt okirat[1] eredetijét nem ismerjük; szövegét csak az egri káptalannak 1352. évi átirata adja s igy nem lehetetlen, hogy az eredetinek egyik vagy másik szava helytelenül van másolva. A kezünkben lévő szöveg azt mondja, hogy István menyasszonya a cseh és lengyel király véréből való és hogy atyja «dominus Bavarinus dux Bauarie»; az alsó-bajor herczegek nemzedékrendi tábláján sem Bavarin nevüt, sem mást nem találunk, kire e házassági összeköttetés ráillenék. A «Bavarin» név a Wittelsbach család stemmáiban egyáltalában nem fordul elő és különben sem ismeretes, azt pedig, hogy alatta valami jelzőt vagy melléknevet, mint pl. «Ludwig der Baier» (Ludovicus Bavarus, bajor Lajos) értsünk, el nem fogadhatjuk; világosnak veszem tehát, hogy az eredetiben nem is Bavarinus, hanem más név állt, melyet a másoló rossz olvasás következtében elferditett.

II. Béla királyunknak egyik leánya III. Miczizló lengyel fejedelemhez ment férjhez; fia Otto († 1194) Odonicz Ulászló nevü fiut hagyott, ki mint Nagy-Lengyelország fejedelme 1239-ben halt meg. Ennek leánya Salomea I. Konrád Glogaui herczeghez ment férjhez. E házaspárnak leánya Anna († 1271 junius 26-ikán) Wittelsbachi II. Lajos bajor herczegnek († 1294 február 2-ikán) a neje s ezeknek fia Lajos szül. 1267 szeptember 13-ikán.

[1] Anjoukori okmánytár I. k. 53. l.

E Lajos meghalt 1290 november 23-ikán, miután 1287-ben III. Frigyes lotharingiai herczegnek leányát, Erzsébetet vagy Izabellát, nőül vette. Volt-e már most e korán elhunyt Lajosnak leánya, vagy nem? nem tudjuk, de az bizonyos, hogy Ákos nb. Istvánnak egy bajor herczeg leányával történt egybekelése, tekintettel a menyasszonynak magyar, cseh és lengyel őseire, csakis e Lajos esetleges leányára alkalmazandó.

Ákos nb. ifj. István esetleges utódait nem ismerjük ugyan, de Miklós münsterbergi herczeg nejére, Ágnesre, ki már 1343 október 23-ika előtt a herczeg neje és 1370 julius 16-ikán meghalt,[1] ki kell mondanunk, hogy a czimerhasonlatosság mellett még sem az Ákos nemzetség; hanem a Leuchtenburgi Kruschina család tagja, miért is a czimer kedvéért szükségesnek találjuk e családról egyet-mást elmondani.

A Lichtenburgok (Leuchtenburg, Lichtemburk, Lichtenberk, Leuchtenberg, Luchtenburg) ősrégi cseh család, melynek egyik tagja: (Zittaui Henrik fia) I. Smil 1243-tól 1250-ig mint «Zittaui», 1251 óta pedig mint Lichtenburgi (de Lvochtenburc) fordul elő. E Smil 1247-ben egy Regensburgba menesztett cseh követség tagja s valamely tornajáték alkalmával a vörös pontytyal diszitett pajzst használja. 1249 1251 prágai várnagy; meghalt 1269 végén. Midőn Héder nb. Güssingi Henrik nádor 1270-ben a cseh II. Ottokárhoz átpártolt, akkor csehországi tartózkodása alatt *e Smilnak leányát vette második nőül.* Smil fiai közül Henrik és Ulrik folytatják a családot. Henrik fia Henrik 1278-ban a «Krušina» melléknevet használja; ennek fiai Jesko és Henrik.

Az 1327-ben «Kruschin de Leuchtenburch»-nak nevezett Ulriktól származik Hinko vagyis Jan, ki schweidnitzi kapitány és a glatzi grófság zálogbirtokosa létére mint a husszitáknak fővezéreinek egyike a sziléziaiakkal gyakran összeütközött; egy 1405. évi okiratában« wir Jan von

[1] A heinrichaui halotti könyv feljegyzése (Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens IV. k. 292. l. Mellékesen legyen felemlitve, hogy a kamentzi halotti könyvben (U. ott, 316. l.) következő feljegyzés olvasható: Egy meg nem nevezett évi február 16-ikán «Ob (i i t) Conradus avus fratris Sifridi, advocatus in Brega, *dictus de Ungaria*».

Leuchtenburg Cruschina genannt»-nak nevezi magát, fia Vilmos 1454-ben «Wilhelm Kruschina von Lichtenburg Sasse auf Kumberg.»[2]

A család utolsó tagja János Bernát, ki a XVI. század végén halt meg. Hinkónak a boroszlói kir. állami levéltárban őrzött czimerpecsétjei pontytyal megrakott pávalegyezővel diszitett sisakot mutatnak; tekintettel már most az e család és a sziléziai családok között fennállt érintkezésre és arra, hogy Ágnes, Miklós herczeg nejének pecsétje világosan a pontytyal megrakott pávalegyezőt mutatja[1] minden kétséget kizáró módon megállapitottnak kell tartanunk, hogy Ágnes is a leuchtenburgi Krušina család sarja. Dr. WERTNER MÓR.

9 Sommersberg, I. k. 937., 1024. ll.

[1] pl. Strehlen városi 26. és 27. sz. okmányok a boroszlói levtárban (a boroszlói állami levtár igazgatóságának szives közlése).

I. KÁROLY KIRÁLY GYÜRÜPECSÉTJE.

(Második közlemény, két pecsétrajzzal.)

I. Károly király gyürüpecsétje kör alaku, átmérője 8 mm. Közepébe pecsétkép helyett a király nevének kezdőbetüje van vésve, köriratában pedig a kezdetet jelző kereszt helyett egy szépen stilizált liliom s utána S(igillum) Secretum olvasható. Sem Pray, sem az őt mindenben hüen követő Perger nem vették számba e köriratot,[1] igy történt aztán, hogy ez érdekes pecsétről mindeddig csupán hiányos ismereteink voltak.

Érdekes e pecsét már azért is, mert közepén pecsétkép helyett a király nevének kezdőbetüje foglal helyet a mi királyi pecséteink között olyan sphragistikai unikum,[2] a milyennel más esetben nem találkozunk. De más szempontból is megérdemli ez érdekes emlék, hogy komolyabb figyelemre méltassuk. Olyan kicsiny ugyanis az egész pecsét, hogy köriratos királyi pecséteink között hozzá hasonlót nem találunk, mégis oly gonddal van vésve minden része, hogy diszére válnék egy modern mesternek is. A közepébe vésett nagy K betü igen csinos, a körirat betüi pedig minden kicsinységük daczára tiszták, élesek és szimmetrikusan veszik körül a középen kidomborodó főbetüt.

A pecsétvéső mesterien végezte munkáját, a mi annál nehezebb volt, mert mindenesetre egyenesen a gyürübe kellett vésnie a pecsétet s nem mintázhatta azt előbb agyagba, legfeljebb vázlatosan megrajzolta a tervet.[3]

Érdekes gyürüpecsétjei voltak I. Lajos királynak is, melyek között kiválik a Pór Antal által ismertetett[2] herczegi pecsét, de ilyen gonddal vésett egy sincs közöttük.

I. Károly király szóban forgó pecsétje még valósággal *sigillum annulare*, azaz gyürübe foglalt pecsét volt, a melyet a király állandóan az ujján viselt. Bizonyitja ezt az 1336. évi pecsétvizsgálat, hol a király e tényre hivatkozik s ennek alapján nem habozik kijelenteni, hogy az ő tudtán kivül e pecséttel senki sem erősittethet meg oklevelet.[3] I. Lajos király alatt már némi változással találkozunk e téren. Van ugyan neki is olyan gyürüpecsétje, melyet állandóan az ujján visel. Bizonyitja ezt 1366 augusztus 26-ikán

[1] Syntagma 29., Bevezetés a diplomatikába II. r. 84. l.

[2] Németországon ugyane korból való Ottó magdeburgi érsek (1325–1361.) kis pecsétje, melynek közepébe O betü volt vésve, körirata pedig: Signum secretum. E pecsét azonban egyszer akkora, mint a Károly királyé, mert átmérője 20 mm. Seyler, Geschichte der Siegel 115. l.

[1] A fémpecsét rendesen úgy készült, hogy előbb positiv képet csináltak viaszból, erről gipszszel negativot készitettek, a melyet ismét agyagba nyomtak s erre öntötték végül a fémet, a melyet aztán vésővel gondosan kidolgoztak. Seyler, Id. m. 100. l. A gyürünél természetesen nem lehetett ilyen eljárást alkalmazni, a mely különben is számos ellenérvre talál a ránk maradt emlékekben, hanem egyszerüen laposra verték e gyürü egyik részét s egyenesen abba vésték bele a negativ pecsétképet. Seyler, Id. m. 49. l.

[2] Turul, XI. k. 178. l.

[3] Ipsa regalis benignitas premissum annuleum sigillum suum semper in suo digito existere et literas suas sub ipso sigillo absque suo scitu et mandato nullum hominem habere posse. Anjoukori okmánytár, III. k. 254. l.

Szécsi Miklós bán számára adott adománylevele,[1] melyet a királyi kanczellária két példányban állitott ki. Az egyik példány letöredezett pecsétjének helyén a következő kanczelláriai feljegyzést olvassuk: Ad litteratorium preceptum domini regis sub sigillo, quod in manu sue gestat; a másik példányon ismét: Ad litteratorium mandatum domini regis sub sigillo sua secreto annuleo. Minthogy itt nyilvánvalóan egy és ugyanazon pecsétről van szó, világos, hogy I. Lajos király is ujján viselte a secretum annuleumot. Másfelől ismét tudomásunk van arról, hogy volt olyan királyi gyürüpecsét is, I. Lajos idejében a mely külön udvari tisztviselő gondjaira volt bizva. E tisztviselő Demeter mester, kiről Szécsi Miklós országbiró 1357. évi oklevelében ezeket olvassuk: Magister Demetrius conservator sigilli annularis dicti domini nostri regis (t. i. Lodovici).[2] E Demeter mesterről a király 1359. évi okleveléből tudjuk, hogy királyi kincstartó is volt, mert ez oklevél «fideli suo magistro Demetrio litterato thesaurario suo» van intézve.[3] Valószinünek tartom, hogy a kincstartói méltósággal függött össze a királyi gyürüpecsét őrizete is.

Egy másik udvari tisztviselő, kiről az oklevelek mint I. Lajos király kisebb pecsétjének őréről megemlékeznek, Miklós mester, kit I. Lajos 1373 november 8-ikán kelt oklevelében igy nevez meg: «Conservator sigilli nostri secreti et rotundi»[4] E tisztviselők egyikének állandóan a király kiséretében kellett lennie s ez pecsételte meg a királyi székhelyen müködő kanczelláriához küldött rendeleteket. Bizonysága ennek I. Lajos 1362 február 26-ikán kelt oklevele, melynek letöredezett pecsétje helyén a következő kanczelláriai feljegyzést olvassuk: «Commissio domini regis per literas suas cum suo sigillo, quod circa se gestat, consignatas, quas nobis misit de Vertes et in eodem sigillo unus clipeus est sculptus.»[1]

A pecsét anyagáról azt hinnök, hogy drágakő volt, melyet aranygyürübe foglaltak. I. Károly király ugyanis, a mint az elmondottakból tudjuk, állandóan az ujján viselte; nyugaton pedig a drágaköves gyürük viselete általános szokás volt s főleg ezeket használták az uralkodók pecsételésre.[2] Hozzájárul még, hogy a körirat betüi feltünően aprók, s daczára a hosszas használatnak, mégis tiszták és határozottak maradtak. Ebből arra következtethetnénk, hogy a pecsét anyaga kemény és tartós volt, a mit a használt fémekről alig mondhatunk. Az ellenkezőről győz meg azonban a pecsétlenyomatok behatóbb vizsgálata. Ha ugyanis kőbe vésik a pecsétet s aztán foglalják gyürübe, a kőnek vagy ki kell emelkednie a fémkeretből, vagy meg kell látszani a pecsétlenyomatokon a pecsét és a keret közötti határvonalnak. A lenyomatok azonban arra mutatnak, hogy sem a pecsét nem emelkedett ki a gyürüből, sem a kérdéses határvonal nincs meg, vagyis a pecsét anyaga azonos a gyürü anyagával. Tényleg úgy áll a dolog, hogy I. Károly pecsétgyürüje egy darabból állott, egy he-

[1] Zalamegyei okmánytár, II. k. 10. l. Megesik ugyan, hogy e pecsét sincs a királynál. Igy p. o. 1367. június 10-ikén ez okból egy a pécsi káptalanhoz intézett vizsgálati parancsot anyjának gyürüpecsétjével kénytelen megerősiteni. (Presentes autem propter abscenciam sigilli nostri proprii, sigillo reginali fecimus consignari.) Tallián levéltár.

[2] Wenzel, Árpádkori uj okmánytár, XII. k. 662. l.

[3] Hazai okmánytár, II. k. 106. l.

[4] Hazai okmánytár, II. k. 123. l. A rotundi jelző azért került ide, mert ekkor a Schönherr Gyula úr által ismertetett négyszögletes gyürüpecsét (Turul, VI. k. 91. l.) is használatban volt, a mint ezt a következő oklevelek bizonyitják: 1371—82 között május 8-ikán Debreczen (Múzeumi levéltár), 1375 augusztus 28-ikán Temesvár (Véghely gyüjt.), 1376 április 24-ikén Regecz várában (Múzeumi levéltár) és 1379. julius 31-ikén Zólyom (Véghely gyüjt.).

[1] Hazai okmánytár, II. k. 108. l. Valószinüen azért füzték e feljegyzéshez a pecsétleirást, mert ez a királyi pecsét nem igen volt használatos. I. Lajos király ismert kisebb pecsétjei között három is van, melyek közepébe pajzs van vésve. Az első, melyet Pray (Syntagma de sigillis) IV. táblája 8. ábráján közöl s a mely azonos a X. tábla 4. ábrájával, azért nem lehet, mert ebben a pajzs fölött sisak is van s a kérdéses leirás ezt nem említi. Négyszögletes gyürüpecsétjét ismét nem jelölték volna pusztán ezzel, mert annak legjellemzőbb sajátsága éppen feltünő alakjában rejlik, erre helyezték volna tehát a fősulyt. Minden valószinüség a mellett szól, hogy a Pray IV. táblájának 7. ábráját kell alatta értenünk, melyet a secretummal ellentétben a szoros értelemben vett gyürüpecsétek közé számitanak (Turul, VI. k. 91. l.).

[2] VI. Henrik hagyatékában: Unum sigillum secreti de uno safirii posita in auro. Breslau. Urkundenlehre 950 l. IX. Lajos pecsétjéről: Celui de Louis IX était, comme les anciens signa l'empreinte d'une matrice fixée à un anneau; cet anneau d'or, longtemps conservé dans le trésor de Saint-Denis, avait pour chaton un saphir sur lequel était gravée l'effigie royale avec les deux lettres S. L. Giry A., Manuel de diplomatique 652. l.

lyen szélesebbre és laposabbra volt formálva, s e helyre véste be a mester a K betüt. E betüt gyöngyalaku kördiszitéssel látta el, a mely fölé a pecsét körirata került. E köriratot végül egy második gyöngyalaku határvonal zárja be. A pecsétgyürü ezután arányosan folyton keskenyebbé lesz, a mi a lenyomatokon is nagyon jól meglátszik, mert a tulajdonképeni pecséten kivül a gyürü egy része is bekerült természetszerüleg a lenyomatba, s igy történt, hogy a szabályos köralaku pecsét Pray előtt is ovalisnak látszott.

Nem érdektelen itt azon magyarországi okleveles beszédmódról is megemlékezni, melyet Pray s utána mások is[1] felhoznak, t. i. hogy a középkorban a sigillum secretum elnevezést, mely I. Károly pecsétjének is köriratát képezi, a királyi pecsétek különböző nemeiről használták. Nem akarom a sigillum secretum jelentőségét és jogi hatályát az egész középkoron át figyelemmel kisérni, csupán történetének első szakaszát fogom röviden megvilágitani. Bizonyos, hogy a sigillum secretum elnevezés első sorban a gyürüpecsétekre van vonatkozással, azokat jelölték kezdetben e névvel és abból fejlődött később a tulajdonképeni értelemben vett királyi titkos pecsét.[2] Legelőször IV. Béla király 1266. évi okleveléről olvassuk Miklós nádor 1416-ban kiadott oklevelében, hogy a király titkos gyürüpecsétjével volt megerősitve.[3] Ez adat azonban nem képezhet kiindulópontot, mert nem egykoru, hanem a későbbi Zsigmond-kori kanczelláriai gyakorlat terméke. Legrégibb emlékünk tehát I. Károly király gyürüpecsétje, mely valóságos sigillum secretum, a mint ezt a körirat mutatja. Ez pedig az előrebocsátott pecsétvizsgálatban állandóan sigillum annularénak neveztetik és tényleg az is, mert a király, saját vallomása szerint, állandóan az ujján viseli. I. Károly király alatt kerül tehát a magyar kanczelláriai gyakorlatba a sigillum secretum, a mely azonban egyelőre nem különbözik a sigillum annulárétól. Változással találkozunk e téren I. Lajos király alatt. I. Károly király ugyanis egy gyürüpecsétet használ folyton oklevelein, neki pedig négy gyürüpecsétjét ismerjük már eddig.[1] E gyürüpecsétek okleveleiben különböző néven fordulnak elő, t. i. majd secretum minus, majd secretum sigillum, sigillum secretum et rotundum, sigillum secretum annuleum, annulus secretus[2] stb. névvel vannak megjelölve. Ez elnevezések arra késztethetnének, hogy I. Lajos király alatt sigillum secretum és sigillum annuleum között különbséget tegyünk, nincs azonban erre kellő positiv támpontunk.[3] Csupán azon kanczelláriai gyakorlat vehető itt komoly számba, hogy a király titkos pecsétjével nem csupán rendeleteit erősiti meg, hanem már kiváltságot és adományt tartalmazó oklevelek is keltek e pecsét alatt.[4] E gyakorlat megfigyelése közben eddig azon eredményre jutottam, hogy I. Lajos király éppen azon pecsétjét használja e czélra, a melynek köriratában megtaláljuk a sigillum secretum elnevezést. A körirat egyedül nem képezhetne kellő kriteriumot, mert hiszen I. Károly

[1] Syntagma de sigillis 80. l. Perger, Bevezetés II. r. 131. l. Knauz N., Az 1397-iki országgyülés (Történelmi tár, III. k. 208. l.).

[2] Ugyanily értelemben Perger, Id. m. 131. l. és Knauz, Id. h. 208. l. Sőt sokkal később is használják a secretum elnevezést a gyürüpecsétről. Igy Steck Konrád körmöczi városi irnok egy kis zöld szinü viaszba nyomott gemmával megerősitett 1441. évi oklevéléről ezeket mondja: «der gegeben ist an sant Gallen tage — mit meiner eygin hant und mit meinen Secret.» Véghely gyüjtemény a Nemzeti Múzeumban.

[3] «Secunda namque ipsarum secreto suo sigillo anulari pendenti cum cera rubea consignata hanc verbalem servabat continenciam: Nos B» Ivánka-család levéltára a Nemzeti Múzeumban.

[1] Schönherr Gyula, I. Lajos király ismeretlen gyürüpecsétje. (Turul, VI. k. 91. l.) III. Frigyesnek is több volt. Breslau, Id. m. 950. l.

[2] 1352 deczember 12-ikén kelt oklevelében: «Datum Waradini sub secreto nostro minori» Temesmegyei okmánytár, 84. l. 1363 február 11-ikén kelt oklevelének letöredezett pecsétje helyén: «Commissio domini regis cum secreto sigillo, quas direxit de Crisio in Wyssegrad» Kállay levéltár. 1366 augusztus 26-ikán kelt már emlitett adománylevelének pecsétje alatt: «Ad litteratorium mandatum domini regis sub sigillo suo secreto annuleo.» Zalamegyei okmánytár, II. k. 10. l. 1366 deczember 6-ikán Cornario velenczei dogénak irt levele záradékában: «Datum in Werthus loco nostre venationis sub annulo nostro secreto» Tört. tár, IX. k. 31. l. stb.

[3] Perger, Bevezetés II. r. 135. l. Schönherr Gy., I. Lajos ismeretlen gyürüpecsétje (Turul, VI. k. 91. l.) és Pór A., Nagy Lajos herczegi pecsétje (Turul, XI. k. 178. l.).

[4] Perger, Id. m. II. r. 132. l. Az itt idézett «1409-iki 73. törvény-czikkely» nyomára azonban nem tudtam eljutni.

király pecsétjének köriratában is meg van ez elnevezés, mégis tudjuk, hogy egyszerü gyürü-

pecsét gyanánt az ujján viselte; I. Károly felesége Erzsébet pedig egyik oklevelében kiemeli,

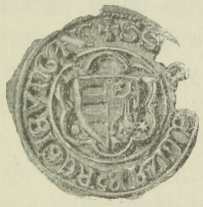

hogy csupán azért használja titkos pecsétjét, mert nincs kéznél a gyürüpecsétje,[1] mégis ez utóbbinak körirata is sigillum secretum. E kanczelláriai gyakorlat képezheti tehát egyedül komoly kritériumát a királyi titkos pecsét megkülömböztetésének, más alapot erre nem találhatunk. Ez a gyakorlat azonban nem hozza magával szükségképen azt, hogy I. Lajos király titkos pecsétje egyébként is külömbözött három gyürüpecsétjétől. Sőt ellenkezőleg, azt hiszem, hogy ez éppen úgy gyürübe volt foglalva,[2] mint a többi. Azzal a külömbséggel, hogy ezt nem ujjon viselték, hanem valószinüleg lánczra füzve. Nincs ugyan semmi benső okunk, mely e feltevésre kényszeritsen, mert az egyedüli ok, t. i. hogy nagysága miatt alkalmatlan lett volna az ujjon viselésre, nem állhat meg, lévén annak átmérője csupán 20 mm. E föltevésre késztet azonban bennünket az, hogy e királyi pecsét a már emlitett Miklós mester őrizetére volt bizva (Conservator sigilli nostri secreti et rotundi), a ki már a király iránti tiszteletből sem viselhette azt az ujján. Ugyanezt hiszem külömben azon királyi gyürüs pecsétről is, a mely, mint már megemlitettem, Demeter mester kezében volt (Conservator sigilli annularis dicti domini nostri regis t. i. Lodovici).[1] Egyáltalán, azt hiszem, I. Lajos király egyetlen gyürüpecsétjét viselte csupán állandóan az ujján. E pecsét az, melynek mását Pray IV. táblájának 7. ábráján láthatjuk, s melyről a Zalai okmánytárban olvassuk: «quod in manu sua gestat.» (II. k. 10. l.) Ez valóságos gyürüpecsét volt. Erre vall már külső alakja is, mert jóval kisebb a király másik két gyürüpecsétjénél (Pray, IV. t. 7. ábra és Turul, VI. k. 91. l.), ebben az egyben találjuk meg továbbá csupán az Anjouk családi czimerét, a patkót tartó strucczmadarat.

Csaknem egyidejüleg lép fel Német- és Franczia országban is a királyi titkos pecsét. A német kanczelláriai gyakorlatban Habsburgi Rudolf óta találkozunk vele a királyi nagy pecsét mellett s pecsétképe csupán a birodalmi sast foglalja magában. Ez a használat azonban kezdetben rendkivüli s rendszeressé csupán Bajor Lajos, majd végleg IV. Károly alatt lesz.[2] Franczia országban az uralkodók a királyi nagy pecsét és a birói pecsét mellett a XIII. század óta kezdik használni a sigillum secretit, mely részben liliomot, részben Francziaország czimerét ábrázolja. Különös jelentőségre azonban itt nem emelkednek.[3]

A királyi gyürüpecsétek használata a középkori kanczelláriai gyakorlatban a legrégibb időkig vezethető vissza. Annulus signatoriust használtak már a rómaiak, ezzel éltek a longobardok, a frankoknál a merovingok, majd később a karolingok is.[4] Egy időre eltünnek aztán a gyakorlatból, nagyobb pecséteket kezdenek hasz-

[1] 1377 deczember 14-ikén kelt rendeletének záradékában: «Presentes autem propter carenciam sigilli nostri annularis sigillo nostro secreto jussimus consignari» (Múzeumi levéltár).

[2] A merovingok oklevelein olyan pecsétlenyomatokat is találunk, melyek átmérője 33 mm. Ezek pecsétnyomói is gyürübe voltak ugyan még foglalva, nem viselhették azonban azokat többé ujjakon. Breslau, Urkundenlehre 924. l. Kisebb pecséteknél a középkorban általában a gyürüformát használták. Breslau, Id. m. 927. l.

[1] A németországi kanczelláriai gyakorlatban olyan esetekkel is találkozunk, midőn a fejedelem egyeseknek megbizást ad, hogy nevére szóló pecsétnyomót vésethessenek és ezzel a neve alatt okleveleket állithassanak ki. Breslau, Urkundenlehre 979. l.

[2] Breslau, Urkundenlehre és Seyler, Geschichte der Siegel 209. l.

[3] Giry A., Manuel de diplomatique 652. l. és Lecoy de la Marche, Les sceaux 281. l.

[4] Gatterer, Abriss der Diplomatik 156. l. Breslau, Urkundenlehre 923. l. Giry, Manuel 631. l.

nálni; de már a XII. századtól kezdve ujból feltünnek s az utóbb emlitett pecsétekkel ellentétben sajátos elnevezéseket nyernek.[1] A magyarországi kanczelláriai gyakorlatban is korán találkozunk a királyi gyürüpecsét használatával. Ha I. István királynak a veszprémi egyház számára adott 1109. évi oklevele hiteles, akkor annak használata nálunk a legrégibb időkig vezethető vissza.[2] Sajnos azonban, ez oklevél eredetije nem maradt ránk, csak századokkal későbbi átirásai. I. István király ugyan intézményeit nyugateurópai mintára alkotta meg s a gyürüpecsét használata ott, főleg a frank uralkodók kanczelláriájában, általánosan el volt terjedve; bizonyos azonban ezzel szemben, hogy éppen ez időtájban már nem használták a gyürüpecsétet s a magyar királyoknál is IV. Béla királyig ilyen alakban semmi nyomát sem találjuk. Nagyon félő, hogy az oklevél egy olyan oklevél mintájára készült, mely akkor adatott ki, midőn az annulus már általában a pecsétet jelentette,[3] s akkor a nyugateurópai intézmény utánzása nem az oklevél hitelessége mellett, hanem ellene lesz.[4] Ez a bizonyitási mód általában figyelmen kivül hagyja azt, hogy csupán az élő kanczelláriai gyakorlatból lehet érvelnünk ilyen alapon az oklevelek hitelessége mellett, a melyet sokszor nagyon nehéz megkülömböztetni a holttól.

I. István király, midőn nyugateurópai mintára rendezte be kanczelláriáját, nem hozatott oklevélmásolatokat, formulás könyveket vagy kanczelláriai rendszabályokat, a melyek akkor még nem is igen voltak; hanem igenis hozatott olyan férfiakat, a kik külföldi kanczelláriákban megfordultak, ismerték az ottani gyakorlatot s ezt az ő kis igényü kanczelláriájában érvényesitették. Nem ajánlhatunk e kritérium felhasználásánál soha elegendő óvatosságot.

[1] Sigilla minora, sigilla secreta vagy sigilla secreti. Gatterer, Id. m. 156. Mikor aztán a titkos pecsétek is divatba jönnek, találunk secretum majus és secretum minus elnevezést. Perger, Id. m. II. r. 135. l.

[2] «Paginam hanc manu propria corroborantes, annuli nostri impressione subter consignari curavimus». Fejér, I. k. 291. l.

[3] Breslau, Urkundenlehre 924. l.

[4] E körülmény az oklevél hitelességének megállapitásánál számba sem jött. Karácsonyi J., Szent István király oklevelei 12. l.

A királyi gyürüpecsétnek sajátos használati módjáról van a IV. Béla király előtti korszakból biztos tudomásunk. III. István király idejétől kezdve ugyanis Imre király idejéig akképen ellenőrizték a királyok okleveleik hitelességét, hogy a királyi nagy pecsétbe pecsétgyürüiket is belenyomták. Igy III. Béla 1195. évi oklevelének függő pecsétjébe a királynak lovasalakot ábrázoló köriratnélküli gyürüpecsétje is be van nyomva.[1] IV. Béla király pedig ifjabb király korában úgy erősitette meg atyja okleveleit, hogy ezekről függő nagy pecsétjének képébe a saját köriratos és egy gemmát magában foglaló gyürüpecsétjét nyomta be.[2]

A királyi gyürüpecsét önálló használatára IV. Béla uralkodásának végén találunk először positiv adatokat. Az 1266. évben ugyanis a turóczvármegyei birtokviszonyokat szabályozván, erre vonatkozó okleveleit gyürüpecsétjével erősitette meg. Eddig három ilyen oklevelet találtam: kettőt Miklós nádornak az Ivánka-család levéltárában levő 1416. évi oklevelében, egyet a turóczi regestrumban.[3] Magam azonban csupán két oklevélen láttam IV. Béla gyürüpecsétjének a nyomát. Egyik 1267 körül Lipcsén, a másik ugyanaz időtájban Biligén kelt,[4] sajnos azonban, mindkettő annyira letöredezett, hogy semmi közelebbi adatot sem tudtam róluk meghatározni. IV. László király gyürüpecsétjével két oklevelén találkoztam. Egyik 1277 deczember 20-ikán kelt

[1] Regali sigillo et annuli .... impressione. III. Béla király csak két helyen, Imre már négy helyen nyomta nagyobb pecsétjébe pecsétgyürüjét. Fejérpataky L., III. Béla király oklevelei 5. l.

[2] Pray, Syntagma 24. l. és II. t. 2. á. Perger, Bevezetés II. r. 59. l. és Fejérpataky, A kir. kanczellária 70. l.

[3] Az 1416. évi oklevél erre vonatkozó részei a következők: «Secunda namque ipsarum secreto suo sigillo annulari pendenti cum cera rubea consignata», majd ismét: «Secunda namque ipsarum eiusdem domini Bele regis dicto suo sigillo annulari cum cera rubea consignata» (Ivánka levéltár a Nemzeti Múzeumban). V. ö. Perger, Bevezetés II. r. 70. l., ki az oklevelet a Fejérváry-féle gyüjteményből ismerte. — A túróczi regestrumban ismét a következőket olvassuk: «Unam de domino Bela rege loquentem, sub quodam fracto et corrupto sigillo annulari rubeæ ceræ impresso consignatam». Engel, Monumenta Ungrica 63. l.

[4] Mindkettő a múzeumi levéltárban. A Lipcsén kelt oklevél patens s perbeli határnapot rendel, a biligei zárt és királyi rendeletet tartalmaz Ebed fiai számára.

patens s Duruzló számára egy várföldet biztosit.[1] A másik 1278-ban kelt, de ennek záradékában világosan meg van emlitve, hogy csak azért erősittetett meg a király gyürüpecsétjével, mert a másik a távollevő alkanczellárnál volt.[2] Az Arpád-korszak végén Venczel király uralkodása alatt ujból feltünik a gyürüpecsét használata, de csak rövid időre és kivételképen, a mig t. i. nagy pecsétje elkészült.[3] A gyürüpecsét használata az Árpád-korban, a mint az eddigiekből láthattuk, nem vált rendszeressé, hanem csak kivételesen használtatott. Rendszeresen I. Károly uralkodása alatt kezdik használni a gyürüpecsétet s az ő korából már számos igy megerősitett oklevél maradt ránk.

Az okleveles emlékek tanusága szerint I. Károly király gyürüpecsétjét állandóan veres viaszba nyomva használta. A franczia és német kanczelláriákban a veres viasz használatát illetőleg eltérő gyakorlatokkal találkozunk. Németországon a XII. század közepétől kezdve találunk veres viaszba nyomott pecséteket és e szinnek használata a középkor vége felé kiváltsággá lesz, melyet még választófejedelmek is a császár különös kegyelmeképen kapnak meg.[4] Franczia-országban nem a vörös, hanem a barna volt a kiváltságos viaszszin, melyet csupán kiváltságképen adományoztak az uralkodók. Veresszinü pecséteket használt azonban a kanczellária a XIV. század óta a Dauphinét illető ügyekben s kevéssel később az olaszországiakban is.[5] Jellemző azonban, hogy a köriratnélküli kis pecsétek számára rendesen a veres viaszt használták.[6] Nálunk I. Károly király volt az első, a ki gyürüpecsétjét állandóan veres viaszban használta, de a veres viasz előjogképen elismert használata csupán a XV. század folyamán fejlődött ki. Azt hiszem, nem csalódom, ha a veres viasz használatát franczia-országi eredetünek hiszem, az előjogot azonban Németországból származtatom. Van ugyan nyoma annak is, hogy királyaink veres viasz pecsétet használtak már I. Károly király előtt is. Ilyen IV. Bélának már emlitett három 1266. évi oklevele[1] és Fejérpataky László egyetemi tanár ur pecséttani előadásaiban is megemlékezett ilyen oklevelekről. Ez oklevelek száma azonban elenyészően csekély lehet s valószinüen valami különös körülménynyel függ össze, mert fennebb már megemlékeztünk IV. Béla király fehér viaszba nyomott gyürüpecsétjeiről s IV. László hasonló szinü pecsétjéről.[2] Ez a használat tehát gyakorlatot meg nem állapitó rendkivüli, a rendes gyakorlat I. Károly király uralkodásával kezdődik.

Ha már most azt akarnók megállapitani, milyen természetüek azon oklevelek, melyek I. Károly király tárgyalt gyürüpecsétjével erősittettek meg, okleveles emlékeink alapján érdekes eredményekre jutunk. Németországban a királyi gyürüpecsét ebben a korban még nem volt hiteles pecsét, melylyel okleveleket erősitettek meg, hanem egyszerüen levelezéseknél zárópecsétül használták.[3] E mellett azonban használtak az uralkodók egy másik kisebb pecsétet is, a secretumot, a melyet ellenőrzésképen a nagy pecsét hátlapjába nyomtak. E secretumokat a XIII. századtól kezdve önállóan is kezdték használni oklevelek megerősitésére, a fontosabb ügyeket tárgyaló oklevelekben azonban mindig a záradékba vették használatuk indokolását.[4] Franczia-országban sigillum secretivel pecsételték nemcsak a zárt okleveleket és missiliseket, hanem mindazon rendeleteket is, melyek részleges jelleggel birtak vagy személyes vonatkozásuak voltak.[5] I. Károly gyürüpecsétjét nemcsak zárt, hanem patens leveleken is megtaláljuk; jellemző azonban mindannyiokra, hogy mindig királyi rendeletet foglalnak magukban.[6]

[1] Múzeumi levéltár.

[2] Fejér V. 2. 443. l, Fejérpataky L., A kir. kanczellária 77. l.

[3] 1301 szeptember 25-ikén kelt oklevelében: «Secretum annulum eisdem apprimentes per manum prefati episcopi Bosnensis» Székely okt., I. k. 31. Ugyanez van 1301 szeptember 26-ikán kelt oklevelében is. Fejér, VIII. 1., 8. sz. Schmauck Supplementumában ez oklevelet tévesen I. Károly neve alatt közli. (II. r. 21. l.)

[4] Breslau, Urkundenlehre 933. l.

[5] Giry A., Manuel 643. l.

[6] Giry A., Id. m. 653. l.

[1] Ivánka levéltár és Engel, Monumenta 63. l. V. ö. Perger, Bevezetés II. r. 70. l.

[2] Múzeumi levéltári oklevelek.

[3] Seyler, Geschichte der Siegel 117. l.

[4] Seyler, Id. m. 129. l.

[5] Giry, Manuel de diplomatique 652. l.

[6] Záró pecsétül használták a következő okleveleken: 1331 január 25-ikén az esztergomi káptalanhoz (Orsz. levéltár, 2642), 1332 márczius 13-ikán a pécsváradi conventhez (Mednyánszky levéltár), 1334 augusztus 28-ikán

Számbavéve az okleveles emlékeket, kitünik, hogy I. Károly király mindenben a franczia kanczelláriai gyakorlatot követte. Rendeletei mind részleges vagy személyes jellegüek, gyürüpecséttel megerősitett általános rendeletét még eddig nem láttam. Van több olyan rendelete (1329 deczember 13-ikán, 1335 julius 27-ikén, 1335 augusztus 10-ikén, 1339 augusztus 10-ikén, 1340 január 9-ikén és 1341 julius 3-ikán), melyek az összes hazai bíróságokhoz vannak intézve (palatino, comitibus parochialibus, castellanis, nobilibus officialibus et aliis quibuslibet iusticiariis regni sui et eorum vices gerentibus), ezek azonban teljesen személyes jellegüek: biráskodási kiváltságokat tartalmaznak egyes személyek vagy birtokok számára. 1326 április 30-ikán az ország összes lakóihoz intézett rendelete is teljesen személyes jellegü: Székely Péter összes birtokainak kiszolgáltatására vonatkozik.[1] 1337 szeptember 30-ikán kelt általános rendelete, mely a királyi sereg hadbaszállása miatt a peres ügyek elintézését sürgeti, részleges jellegü, mert csupán Szabolcs vármegyéhez van intézve.[2] Van ugyan annak is nyoma okleveles emlékeinkben, hogy I. Károly király gyürüpecsétje adománylevél megerősitésére használtatott. 1331 április 7-ikén kelt adománylevelében ugyanis megemliti, hogy adományát előbb gyürüpecsétjével erősitette meg.[3] Ez adománylevélnek eredetije azonban nem maradt ránk, ezért joggal feltételezhetjük, hogy a gyürüpecsét rendkivüli használata a záradékban indokolva volt. Ilyen rendkivüli használati mód a németországi kanczelláriai gyakorlatban is előfordult, de ennek indokolása ott is fel van véve az oklevél záradékában.[1] Valószinü, hogy e záradék hiánya idézte fel az előrebocsátott pecsétvizsgálat alkalmával is annak kijelentését, hogy az adománylevél nincs per formam curie regie kiállitva. I. Lajos király sigillum secretuma, a mint erről megemlékeztünk, már többször szolgált adománylevelek megerősitésére, de még ez esetekben is felcsillan annak rendkivüli jellege.[2] Lényeges ujitás azonban alatta az, hogy a sigillum secretum már függő pecsét gyanánt is használtatik.[3]

Az eddigi felfogás szerint a királyi gyürüpecsét őrizete és az ezzel megerősitendő oklevelek kiállitásának gondja az Árpádok korában a királyi jegyzők külön csoportjára volt bizva, kik notarius specialis, notarius secretarius vagy apocrisiarius nevet viseltek.[4] A királyi gyürüpecsét őrizete I. Károly király idejében, a mint az 1336. évi pecsétvizsgálatból kitünik, nem tartozott már a notarius specialis feladatai közé, hanem a király azt állandóan az ujján viselte. (Premissum annuleum sigillum suum semper in suo digito existere. I. Lajos király gyürüpecsétjéről is ugyanezt állapitottuk meg fennebb (Ad litteratorium preceptum domini regis sub sigillo, quod in manu sua gestat), ámbár neki több gyürüpecsétje lévén egy időben, udvari tisztviselői is részesültek e kitüntetésben.[5] Azt hi-

az országbiróhoz (Véghely gyüjt.), 1339 november 30-ikán a székesfehérvári káptalanhoz (Véghely gyüjt.), 1342 január 25-ikén a leleszi konventhez (Kállay levéltár) és 1342 márczius 27-ikén ugyanahhoz (U. ott); patensül használták a következőkön: 1326 április 30-ikán az ország összes lakóihoz (Kállay levéltár), 1327 szeptember 12-ikén vármegyei ispánoknak (Orsz. levéltár, 30, 617), 1329 deczember 13-ikán az összes hazai bíróságokhoz (Thaly levéltár), 1333 márczius 19-ikén Gömörmegye hatóságának (Orsz. levéltár, 2776), 1334 május 26-ikán a soproni ispánnak (Orsz. levéltár, 2831), 1335 márczius 17-ikén a budafelhévizi hajósokhoz (Orsz. levéltár), 1335 július 27-ikén az összes hazai bíróságokhoz (Orsz. levéltár, 2942), 1335 augusztus 10-ikén ugyanazokhoz (Soós levéltár), 1337 szeptember 30-ikán Szabolcs vármegyéhez (Kállay levéltár), 1339 augusztus 10-ikén az összes hazai bíróságokhoz (Soós levéltár), 1340 január 9-ikén ugyanazokhoz (Hazai oklevéltár 220. l.) és 1341 július 3-ikán ugyanazokhoz (Orsz. levéltár, 3395) stb.

[1] Kállay levéltár.

[2] Kállay levéltár.

[3] «Prius litteris nostris mediantibus cum sigillo nostro annulari consignatis.» Forgács-levéltár.

[1] Albert osztrák herczeg oklevelében: «Under unser Pettschaft wan wir unser Insigl nuezemal bei uns nicht hetten.» Seyler, Id. m. 117. l.

[2] 1358. évi adománylevele záradékában: «Presentes autem dum nobis fuerint reportate sub maiori sigillo nostro *nunc absenti* privilegialiter faciemus emanari.» Véghely-gyüjtemény.

[3] «Munita sigillo ipsius domini regis parvo in quadam cera rubea, que est intus ceram croceam, et in quo sigillo est sculptus scutum ad arma dicti domini regis cum quadam cimera desuper et in ipsius sigilli circumferencia scripte sunt hec littere seu verba signata: S. Secretum Ludovici Regis» Anjoukori dipl. emlékek, II. k. 433. l.

[4] Fejérpataky, A kir. kanczellária az Árpádok korában 59. és 77. ll.

[5] Téved azonban Pór A., midőn a titkos pecsét őrizetét a titkos kanczellárnak tulajdonitja, hiszen maga is

szem, nem tévedek, ha a királyi gyürüpecsét viselésének emlitett módját az Árpádok korára is visszavezetem és valószinütlennek tartom azt a nézetet, mely a gyürüpecsét őrizetét a notarius specialisnak tulajdonitja. E nézet megállapitására az birt rá, hogy mind IV. László királynak, mind Izabella királynénak bizonyitékul felhozott 1284. évi oklevelei csak arra mutatnak,, hogy az ott emlitett Tamás váczi püspök notarius specialis korában a gyürüpecséttel megerősitendő okleveleket irta. A gyürüpecsét őrizetéről szó sincs bennük.[1]

Az azonban minden kétségen felül áll s az 1336. évi pecsétvizsgálat is azt bizonyitja, hogy a gyürüpecsét alatt kiadott okleveleket a notarius specialis irta. A király ugyanis első sorban hozzá fordul felvilágositásért, s ő úgy maga, mint jegyzője nevében tagadólag válaszol a feltett kérdésre. (Idemque magister Stephanus notarius suus specialis easdem nec per manus suas, nec per manus notarii sui scriptas esse acclamabat.)

Jellemző a specialis notarius e kijelentése még azért is, mert kiviláglik belőle, hogy a gyürüpecsét alatt kiadott királyi oklevelek számának gyarapodása egy második jegyzőt is tett szükségessé. E második jegyzőnek nevét is ismerjük az esztergomi káptalan 1338 márczius 20-iki kiadványából,[2] melyben Palásthy Mihály fiai I. Károlylyal birtokot cserélnek és a király személyét a káptalan előtt «magister Stephanus subnotarius annularis sigilli domini Caroli regis» képviseli.

Az első notarius specialis, kivel I. Károly király uralkodása alatt találkozunk, magister Johannes, ki 1314 január 24-ikén királyi emberül van kiküldve a jászói konventhez.[1] 1319-ben és 1320-ban Chanad mester váradi prépost és comes capellæ viseli a notarius secretarius czimét,[2] ez azonban akkor már a notarius specialis tisztétől különálló udvari hivatal volt, mert ugyanazon év julius 2-ikán XXII. János pápa már secretarius cancellariusnak nevezi Chanad mestert.[3] A következő notarius specialis Gallus mester, kinek nevével I. Károly király 1322 augusztus 29-ikén kelt privilegialisában[4] találkozunk, hol Weytechi Tódor mester és fiai a javára több családi birtokukról lemondanak, s a király e lemondáshoz beleegyezését adja. E Gallus mesterről biztosan megállapithatjuk, hogy nem volt pap-ember, mert Weytechi Tódor mester leányát birta feleségül és utódairól is megemlékeznek az oklevelek.[5] Gallus mester kora gyermekségétől kezdve a király szolgálatában állott (ab exordio sue puericie cum omni fervore fidelitatis nostro jugiter lateri adherendo et ad beneplacita nostre maiestatis se exponendo) s még 1329-ben is viselte a notarius specialis tisztét, a midőn egyszersmind Wgrogh várnagya is volt.[6] Hogy szépen jövedelmezett a tisztsége, annak bizonyitására elég felhoznunk, hogy a Bubek-féle oklevél bizonysága szerint 1000 márkán vásárolt birtokokat, melyek még unokái életében is megvoltak.

Hosszu időn át viselte e tisztet István mester is, kinek neve először I. Károly király 1331 május 10-iki itéletlevelében[7] fordul elő, de a ki már

konstatálja, hogy ennek külön pecsétje volt, t. i. a királyi középpecsét. Turul, XI. k. 178. l.

[1] «Ipse namque, velut nobilis origo novæ vetustatis enarrat, temporibus avi nostri domini Bele regis serenissimi claræ memoriæ, primum notariæ fungens officio, sic per quælibet alluvione gratiæ crevit et emicuit incrementa, ut apocrisiarii seu specialis notarii ad annulum regium sibi meruit officium commendandum» Fejér, V. 3. 180. l. és «Ipse enim tempore serenissimi domini Bele regis inclitæ recordationis, sicut relatio publica manifestat, in aula regia apocrisiarii et specialis notarii meruit officium exercere sigillo et ministerio annulari» Fejér, V. 3 210. l. E helyekből egyedül azon érvvel lehet kimagyarázni a pecsét őrizetét, hogy az apocrisiarius jelentését a glossariumok következetesen igy magyarázzák. Ámde az őrzés nem vonatkozik csupán a gyürüpecsétre, hanem a királyi nagy pecsétre is, és éppen a bizonyitó első oklevélben az apocrisiariusi tisztség az alkanczellársággal van összekötve. (Apocrisiarii primitus consequenter et quasi conjunctim vice-cancellariæ officio ac honorabilis Albensis ecclesiæ præposituræ regimine meruit insigniri.)

[2] Kubinyi, Monumenta II. k. 120. l. és Palásthy okmánytár 67. l.

[1] Fejér, VIII. 1. 542. l.

[2] Temesmegyei okmánytár 16. l. és Monumenta Strigon. II. k. 880. sz.

[3] Monumenta Strigon. II. k. 891. sz.

[4] Fejér, VIII. 2. 339. l. és Temesmegyei okmánytár 31. l. a Csáky levéltárból.

[5] A csanádi káptalan 1343. évi oklevelében: Wumuri Gallus mester fia László és ennek testvére Klára. Csáky levéltár.

[6] Bubek Imre országbiró 1388 november 2-ikán kelt oklevelének tanusága szerint. Csáky levéltár.

[7] Anjoukori okmánytár, II. k. 529. l. Ugyane tárgyra

előbb is a király szolgálatában volt, mert 1334 szeptember 11-ikén a havasalföldi hadjáratban végzett hü szolgálataiért a királytól adományt nyer.[1] 1334 május 22-ikén a saághi konvent két birtokot zálogosit el neki.[2] Valószinüleg ugyanezen István mester az, a ki I. Lajos király alatt is még sokáig viseli a notarius specialis tisztét.[1]

GRÜNN ALBERT.

vonatkozik 1332 márczius 28-iki oklevele is. U. ott, II. k. 58; l.

[1] Anjoukori okmánytár, III. k. 102. l. Ennek megerősitése 1335 augusztus 17-ikén. U. ott, III. k. 193. l.

[2] U. ott, III. k. 77. l.

[1] I. Lajos 1343 julius 10-iki adománylevelében: «Magister Stephanus filius Dominici specialis notarius aule nostre sigilli nostri annularis, qui a tempore sue adolescencie primo .... Karolo .... quondam .... regi» stb. U. ott, IV. 356. l. Lásd U. ott, IV. 551. l., 575. l. és 589. l.

CZIMERES KÖNYVEK A MAGYAR NEMZETI MUZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

(Harmadik közlemény, egy czimerrajzzal.)

A Magyar nemzeti Múzeum könyvtára czimerkönyvei közt kiváló érdekkel birnak az egyházi társulatok albumai.

Ez albumok már részben fel vannak dolgozva. Néhányról folyóiratunk hozott ismertetést; többnek czimereit a Siebmacher-czimerkönyv magyar részének szerkesztői közölték. Azonban a gyüjteménynek egy darabja sincs kimeritően leirva s még valamennyiben találhat a heraldikus vagy a genealogus feljegyzésre méltó adatokat.

A nemzeti múzeumi könyvtár idevágó darabjainak ismertetése kapcsán nem mulaszthatjuk el genealogusaink figyelmét felhivni az ilyen társulati albumokban, emlékkönyvekben rejlő gazdag családtörténeti anyagra. Az eddigi ismertetők csaknem kizárólag a festett czimerek bemutatására szoritkoztak, holott a heraldikai szempontból ujat ritkán nyujtó albumok főfontossága nem ebben, hanem abban keresendő, hogy nemes tagjaiknak neveit, felvételük idejét, néha haláluk dátumát, temetésük helyét megőrizték számunkra. Hogy mekkora értéke van az ilyen teljes hitelü feljegyzéseknek, különösen nálunk, a hol a régibb anyakönyvek a legritkább esetben kerülték ki a pusztulást, mindazok jól tudják, a kik az utolsó két században mozgó genealogiai kutatásokat végeztek.

Terünk nem engedi, hogy a felsorolandó albumokban előjövő összes bejegyzéseket közöljük; meg kell elégednünk néhány fontosabb közlésével. A kutatókra nézve, ha innen hiányzó neveket keresnek, irányadóul szolgálhat az, hogy 1. a társulatok tagjai (a mint az magától értetődik) csak római katolikusok lehettek, 2. a tagok között csak elvétve akad messzi vidékről való; a legtöbb azon város és környékének lakója, a melyben az illető társulat székelt.

Korrendben haladva, először egy XVII. századi társulati album eddig ismeretlenül maradt töredékét mutatjuk be s ez

A haldokló Boldogságos Szűzről nevezett szepesváraljai egyházi társulat emlékkönyve.

A «Congregatio Beatae Virginis Moriendae, Matris Mortuorum» emlékét ma csupán a szepesi püspökség székesegyházának egy hasonnevű mellékoltára és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának *3774. Fol. Lat.* számu kézirata őrzi. Az oltárt 1660-ban Mráz Mihály kanonok emeltette[1] a csak kevéssel előbb keletkezett társulat számára, a melynek albumában a legelső bejegyzés 1651-ből származik. Az album maga megsemmisült, belőle a múzeumi könyvtárba csupán kilencz levél jutott. Szerencsére az egyiken rajta van a kongregáczió czime; különben lehetetlen volna megállapitani a levelek származását.

Ezen albumlapok ivrétüek, erős papirosból valók s első oldalukon egy-egy festett czimerrel s aláirásokkal vannak ellátva; ezen felül kettőnek a hátán is van nehány név, de czimerek

[1] Rupp, Magyarország helyrajzi története, II. köt., 1872., 162. l.

nélkül. A lapok korrendben igy következnek egymás után:

1. Czimer: kékben zöld talajra helyezett arany korona, a melybe fél kerék van tüzve, rajta felemelt jobb lábában pallost és pálmaágat tartó holló vagy sas áll; a pajzson kék-arany takaro sisak van, a melyre sisakdisz helyett infula van helyezve, beletüzött pásztorbottal. Alatta a czimer tulajdonosának sajátkezü aláirása: *Joannes Palfaluaj E*(lectus) *E*(piscopus) *Transylvanus. An*(no) *1655 die 6. Januarii.*

A Pálfalvay család czimerét a Siebmacher-czimerkönyv is közli (Ung. Adel 474. lap, 347. táb.) ugyanezen Pálfalvay Jánosnak valamivel régibb czimere után, a mely az ismert Zichy-albumban látható. Ez azonban az itt leirttól erősen eltér; hiányzik belöle a talaj a koronával, a madár pedig benne fehér galamb. Ott a takaró kék-arany s vörös-ezüst és sisakdisz is van, még pedig a pajzsbeli galamb.

Pálfalvay János czimere úgy került az albumba, hogy 1654-től a szepesi prépostságot is viselte s igy pártfogója volt az egyesületnek.

2. Az előbbivel azonos kéz festette czimer: kékben félholddal és három csillaggal diszitett barna golyón jobbfelé ágaskodó, első lábai közt zöld pálmaágat tartó, nyillal átlőtt nyaku, természetes szinü nyúl; a pajzson kék-arany takarójú sisak, ezen infula, a melybe pásztorbot van tüzve. A czimer alatt aláirás: *Matthias Tarnoczy Ep*(iscop)*us Csanadien* (sis) *m. p.* Alább idegen kézzel: 28. Augusti. 7 hora mat, defunctus in monasterio Velehrad(iensi) Morav iae) 1655.[1]

Tarnóczy Mátyás neve és czimere is mint szepesi préposté foglal az albumban helyet. A czimer apróságokban a Siebmacherben (Ung. Adel 565—556. lap, 457. táb.) közölt összes változatoktól eltér.

3. Czimer: vörösben jobbra fordult, derékig arany, azon alul ezüst grif; a sisakon infula és pásztorbot; takaró mindkét oldalon vörös-sárga-fehér. A czimer alatt a tulajdonos sajátkezű aláirása: *Joachimus Luzensky Ele*(ctus) *Ep*(iscopus) *Varad*(iensis) *Praepositus Scepus*(iensis) *Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliarius, nec-non Rector Congregationis B*eatae) *V*irginis *Matris Mortuor* um) *et Morien*(dorum.

Luzénszky Joákim azon évben, a mikor a szepesváraljai egyházi társulat albumába czimerét befestette s nevét beirta, lett szepesi prépposttá s egyben váradi püspökké.[1] Czimere szinezésében eltér a Nagy Iván munkájában és a Siebmacherben közlöttől; a grif mindkét helyen *ezüst*nek és zöld talajon állónak van mondva, úgy a mint azt a Luzénszky család 1727 május 20-ikán kelt bárói diplomája[2] blasonálja. Az itt közlött czimer a báróság elnyerése előtt használt alakot mutatja s eltekintve a takaró valószinütlen szineitől, hitelesnek fogadható el.

4. Czimer: fekete szárnypárral s közé helyezett *arany* kereszttel megrakott *sárga* pajzsfő alatt sárgával s vörössel négyelt mező első és negyedik osztályában egyfejü fekete sas, a második és harmadikban pedig ezüst egyszarvu; a pajzson vörös-sárga-fehér takarós sisak, fölötte infula és pásztorbot. A czimer alatt mondatszalagon aláirás: *Joannes Sigray El* ectus) *Episcopus Temnensis, Praepositus Scepusiensis 24. Junii 1699.* Utána idegen kézzel: *Mortuus 1718, 14. X-bris in V*(enerabile) *Capitulum.*[3]

Sigray János prépost czimere családjának összes eddig ismert czimerváltozataitól különbözik. A Siebmacher-féle czimerkönyv 579. l., 412. t.) 1655. és 1663. évi pecsétek után a következő Sigray-czimert közli: vörössel és kékkel négyelt paizs első és negyedik mezején fehér egyszarvu, a második és harmadikban kétfarku arany oroszlán; sisakdisz: nyitott fekete szárnypár közt álló pallos, hegyére tüzött arany koronával. Az itt leirt czimerben is megvan a vörös mezőben ezüst egyszarvu, ellenben a kék mezőbe helyezett arany oroszlán helyét arany mezőben levő fekete sas foglalja el. Világos, hogy a prépost czimerében levő pajzsfő a czimerfestő alkotása, a ki az emlékkönyvben talált mintákat akarva követni, a megfestendő czimerre infulát alkalmazott sisakdisz gyanánt, a czimer sisakdiszét pedig belehelyezte a pajzsba. Rekonstruálva már most a czimert a Sigrayak nemesi czimere a következő lesz: *aranynyal s vörössel*

[1] Kollányi (Esztergomi kanonokok, 253. l.) szerint Velehrad Horvátországban van.

[1] Wagner, Analecta Scepusii, III. k. 119. l.

[2] Liber Regius XXXV., 631.

[3] Halála napját Wagner nem ismeri.

négyelt pajzsban az első és negyedik mezőn fekete sas, a második és harmadikon ezüst egyszarvu; sisakdisz: fekete szárnypár közé helyezett arany kereszt. Nincs módunkban eldönteni, ez érdemel-e nagyobb hitelt, vagy a pecsétek után megszerkesztett változat; az utóbbinál könnyen el lehetett véteni a czimeralakok megállapitását, mig festményünk minden kétséget kizár.

5. A *Majthényi* bárók czimere: behajlott szélü felfelé menő ékvágással háromfelé osztott pajzson jobbról vörösben kettősfarku arany oroszlán, balról aranyban fekete sas, alul kékben, arany félhold és csillag által kisérve, zöld talajon zöld fa előtt álló természetes szinü medve; két sisak, az elsőnek arany koronáján a pajzsbeli sas áll, a másodikéban azoroszlán nől ki; mindkét sisak takarója (külön-külön) kék-arany és vörös-ezüst.

A czimer tulajdonosának aláirása egy mondatszalagra van irva: *Adamus Majtheny L*(iber *B* aro) *de Kesselőkő, Canonicus Scepusiensis posuit die 23 Septembris Anno 1723.*

Ez a czimerváltozat, a mely egyébként a Majthényi család 1678 január 17-én kelt második bárói diplomájával adományoztatott, hiányzik a magyar Siebmacherből. Meg kell jegyeznünk, hogy az itt ismertetett album összes meglevő czimerei között ez van legszebben s heraldikai szempontból leghibátlanabbul megfestve.

A lap hátán a következő aláirás olvasható: *Comes Stephanus de Csák m. p. 1651.* Ez alatt más irással: *Mortuus in arce Scepus Anno 1662 die 10. No*(vem)*bris post horam nonam vespertinam. Ab eodem Statua B*(eatae) *V*(irginis) *Dolorosae argentea.*

Ezen Csáky István gróf ugyanaz, a ki mint Brandemburgi Katalin kegyencze Erdélyben szomoru hirnévre jutott, azután Ferdinándhoz pártolván, szepesi főispán és kir. főtárnokmester lett.

6. A *Pongrácz* családnak a Siebmacherben közlöttől némileg eltérő czimere: kékben fekete kétfejü sas előtt zöld talajon álló, behajtott szélü keskeny vörös ék, ezen arany koronából kinövő arany tülköt tartó pánczélos kar, fölötte arany csillaggal. A czimer fölött ötágu korona, infula és pásztorbot, mellette pálmaágak vannak. Aláirás: *Illus*(tris)*simus ac R*(evere)*ndissimus Dominus Emericus Josephus Pongrácz Liber Baro de Szent Miklós et Ovár, El*(ectus) *Ep*(isco)*pus Pharensis, Praepositus Terrae Scepusiensis, necnon Eminentissimi ac S*(acrati)*ssimi Cardinalis Ducis de Saxonia, Principis Archi Ep*(isco)*pi Strigoniensis (Titulus) per antelatum Terram Scepusiensem in spiritualibus Vicarius et Causarum Auditor Generalis, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliarius. Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri JESU Christi 1723.* Ennek idegen kézzel utánavetve: *Obiit Scepusii, 1724. 22. Decembris.*

7. Czimer: Lilaszin (ezüst helyett?) pajzson keresztben fekvő vörös rák; sisakdisz: koronából kinövő szablyát tartó vörösruhás, prémes kalpagu férfi. Alatta mondatszalagon: *Joannes Feja Can*(onicus) *et Custos Cap*(ituli) *Scep*(usiensis), *die 8. Xbris 1749.* Ennek valaki elébe irta: *R*(everendi)*simus D* ominus), utána pedig: *donávit pro capella 5 krucigeros 12 fl* orenos) *Rh*(enenses).

A Nagy-Rákói Feja család már a XVII. század elején szerepelt.[1] Czimerét a Siebmacher pecsétek után kétféle változatban közli; egyik szerint a pajzsbeli rák állása megfelel az itt leirt czimerének, a másik szerint a rák koronára van (farkánál fogva) állitva. A sisakdisz ott szablyát tartó kar.

Ugyanezen lap alján a következő bejegyzést olvassuk: *Rev*(erendissi)*mus D*(ominus) *Jacobus Répássy Canonicus Scepusiensis. Die 19 Julii 1726.* A lap tulsó felén pedig:

Reverendissimus D(ominus) *Georgius Augustini Canonicus Scepusiensis. 2 Julii 1726.*

Nec cito, nec tarde. C(omes) *Franciscus de Csák mp.* Mellette idegen irással: *Mortuus Cassoviae, 17. Novembris.*

Ezen Csáky Ferencz gróf nem lehet más, mint az előbb emlitett István fia, a ki mint a Wesselényi összeesküvésben részes megnótáztatott s 1670-ben hunyt el.

8. A *Máriássy* család törzsczimere a rendestől eltérő szinezéssel: *kékben* zöld hármas halmon, a melybe két oldalt 3—3 ezüst virágszál (nem liliom) van tűzve álló aranykorona, a melyből jobbjával buzogányt ütésre emelő, baljával ezüst kettős keresztet tartó pánczélos alak nől ki. A czimerpajzs barok táblára van helyezve, a

[1] Nagy Iván, Magyarország Családai, IV. k. 135. l.

melynek tetején (sisak nélkül) a pajzsalak és kétoldalt infula s pásztorbot foglal helyet. Aláírás: *Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Alexander Máriassi de Márkusfalva, Episcopus Tinniniensis, Praepositus Insignis collegiatae Ecclessiae S Martini de Scepusio, Archi-Episcopatus Strigoniensis, per Districtum nominis ejusdem in Spiritualibus Vicarius et Causarum Auditor Generalis. Anno MDCCLI. 19. Aprilis. Rector solemni saeculari Anno Congregationis electus die 7 Maji 1752.*

9. Czimer: kékben magas fehér (!) hegyorom előtt két egymásnak rohanó ezüst egyszarvu, köztük kék öltözetü, piros süveges, mentés és csizmás férfi felemelt szablyával; sisakdisz aranykoronán álló, csőrében zöldágat tartó ezüstgalamb; takaró arany-ezüst. A czimer fölött szalagon: *A*(dmodum) *R*(everen)*dus D*(omin)*us Joannes Peltz V*(enerabilis) *C*(apituli) *S*(cepusiensis) *Ca*(nonicus) *et Plebanus*, hozzáirva: *ac deinde Praepositus.* A szalag fölött és a czimer alatt bibliai mondások.

A czimert már a Siebmacher (490. l. 358. t.) közölte egy másik, állitólag az eredeti armálisról vett másolat után; leirása megegyezik az itt adottal, csupán a takaró szinére nézve tér el, a mely ott (s ez hihetőbb) kék-arany, vörös-ezüst.

A czimeroklevelet Peltz György kapta III. Károly királytól, kelte 1712. julius 1.[1]

A pozsonyi trinitáriusok egyházi társulatának emlékkönyve.

Vörös bársonynyal boritott, egykor diszes veretekkel ellátott kötésben pompázó, testes, ívrétü kötet, a melyet az Országos Levéltárból (a hová a szerzetes rendek feloszlatásakor jutott) 1895-ben helyeztek át a Magyar Nemzeti Muzeumba. Jelzete: 3650. fol. Lat. III.

Rövid ismertetése, a czimerek leirása nélkül, de az összes festett lapok feliratával megjelent a Turul III. évfolyama 133—34. lapján Némethy Lajos ur tollából; a czímereket részben a Siebmacher-féle czimerkönyv magyar része közölte. Itt csak azokat irjuk le, a melyek onnan hiányoznak.

Az albumnak czimlapja nincs, helyét vizfestésü kép foglalja el, a melyen a sz. Háromság szokott ábrázolásban, fehérruhás, két rabszolgát megáldó angyal és két szent alakja látható. Ezt tizennégy czimeres emléklap követi, ilyen renddel:

III. Károly király albumlapja. Rajta lebegő császári kétfejü sas, feje fölött lebegő koronával; a lap felső sarkaiban Magyarország és Ausztria czimere, alján a sas által tartott kendőn az uralkodó aláirása: *17 + 12 Constantia et fortitudine Carolus m. p.*

Eszterházy Pál herczeg nádor (a társulat rektorának) emléklapja czimerrel és sk. aláirással. A czimer némikép elüt a Siebmacherben közlöttől: négyelt pajzs fekete szivpajzszsal, a melyben *L* betü van; az első és negyedik kék mezőben arany koronán álló egyik első lábában szablyát, a másikban három leveles piros virágú rózsaszálat tartó grif, a második és harmadikban pedig három (∵) piros rózsával megrakott ezüst pajzslábból kinövő, három piros virágu rózsaszálat tartó, kettős farku arany oroszlán. A czimer fölött herczegi korona, körötte pedig az aranygyapjas-rend láncza van.

E czimert — mint ismeretes — Eszterházy Pál gróf 1687-ben a herczegi ranggal együtt I. Lipóttól kapta. Hiteles ábrázolásának az itt ismertetettet sem tekinthetjük; hogy az ismeretessé vált sokféle változatból melyik felel meg a Lipót-féle diplomának, csak az eredeti után dönthető el.

Pálffy Miklós gróf nádor emléklapja 1715-ből. Az aranygyapjas-rend jelvényével köritett czimer: kékben zöld talajba tüzött törött *barna* kerékből kinövő term. sz. szarvas.

Pálffy Miklós gróf emléklapja 1722-ből sk. aláirással és az előbbihez hasonló czimerrel.

Erdődy György gróf aláirásos albumlapja 1725-ből a következő czimerrel: négyelt pajzs szivpajzszsal, a mely kékben, lebegő barna fél kerékből kinövő term. szinü szarvast mutat; az első mezőn vörösben jobbra néző egyfejü fekete sas (korona nélkül!), a második és harmadikon ezüstben két kék pólya, az előbbinél alsó, az utóbbinál a felső két-két hatágu arany csillaggal megrakva, a negyediken vörösben szürke kapubástya, mögüle kiemelkedő ormós toronynyal; a czimeren kilenczágu korona nyugszik.

E czimer sokban elüt azoktól, a melyeket a

[1] Liber Regius, XXIX. k., 297. l.

Siebmacher az Erdődy-család 1565-iki és 1580-iki czimerei gyanánt közölt.

Erdődy grófné szül. *Eszterházy* Anna-Terézia grófnő emléklapja 1726-ból. A czimer annyiban tér el Eszterházy Miklós nádor fentebb leirt czimerétől, hogy benne a második és harmadik osztás pajzslába nem fehér, hanem *fekete, három* (*** *arany rózsával megrakva* s az ebből kinövő oroszlán egyik karmában szablyát, a másikban egy szál rózsát tart.

Maholányi Tamás báró emléklapja, első oldalán czimerrel, a másodikon koszoruba foglalt ezen felirással: *P*(erillustris) *ac Magnif*(icus) *D*(ominus) *D. Thomas Maholanÿ L*(iber) *Baron* (igy!) *de Pochroncz Szelepcsényi* (igy!) *D*(ominus) *ab Eberhardt.* A csinosan festett czimer leirása a Siebmacher-czimerkönyv 388. lapján, rajza ugyanott a 291. táblán található.

Nyáry grófné szül. *Jeszenszky* Mária Terézia bárónő emléklapja. Barokkizlésü keretben hét tojásdad czimertábla, ugyanennyi a neveknek szánt mondatszalaggal. Csak az első van kitöltve a következő czimerrel: hasitott pajzsban jobbról a Zichy grófok ismeretes czimere, a kékben lebegő arany korona beletüzött arany agancspárral, a mely között arany kereszt lebeg; a baloldal négyelve van, vörös szivpajzszsal, a melyben lebegő arany koronán hegyével fölfelé álló pallos és rajta keresztbe tett két zöld pálmaág van átszurva, a főpajzs első mezején aranyban teljesen vörös (német) öltözetü férfi, a második és harmadikon ezüsttel és kékkel hasitott alapon ellentett szinü stilizált liliom, a negyediken aranyban ágaskodó természetes szinü szarvas. A czimer alatti mondatszalag üres, Nyáry grófné névaláirása a legalsó kitöltetlen czimertábla alatt van.

Orsetti István gróf vértes-ezredes albumlapja 1715-ből. Érdekes felirását közli Némethy; czimerének leirása igy hangzik: vörössel és kékkel osztott paizsban felül koronás fekete sas, alul zöld halomból kinőtt három arany buzakalász két arany csillag által kisérve.

Mindkét oldalon a *Hartleben* bárók czimerét viselő hártyalap, elsőn oldalán ezen felirással: *Perillustrissimus ac G* enerorissimus) *D*(ominus) *D. Philippus Franciscus Ferdinandus L*(iber) *B*(aro) *de Hartleben ab Angelshausen Cels*(issimi) *Princip*(is) *de Hochenzol*(lern) *Cataphractorum Capitanei locumtenens.* A tulsó oldal czimere alatt pedig ez olvasható: *Perillustrissimus ac G*(enerosissimus) *D*(ominus) *D. Philippus Michael L*(iber) *B*(aro) *de Hartleben ab Angelshausen Sac.*(ratissimæ) *Ces*(areæ) *Ma*(jes)*tatis Generalis Vigiliarum Praefectus et cataphractorum colonellus.* Mindkét felirás szalagján az évszám 1715. A czimer leirása a következő: vörösben felül egy, alul két ezüst csillag által kisért széles jobb haránt fekete pólya, a melyen jobbjában szablyát, baljában levágott török főt tartó koronás, kettős farku arany oroszlán látható. A czimert kilencz águ korona fedi.

Vranovics Márton Ignácz pozsonyi kanonok albumlapja a következő czimerrel: kékben zöld halomra helyezett koronán álló, felemelt jobb lábában szablyát tartó fekete galamb (? a magyar Siebmacher szerkesztője szerint sas!). A pajzson sisak van, a melynek koronájára infula van helyezve rajta átszurt pásztorbottal. Világos, hogy ez nem sisakdisz, valamint a pajzsot környező piros alapu arany czifraság sem tekinthető takarónak. E czimert a Siebmacher (693. l., 476. t.) *Uranovics* név alatt közli.

Eszterházy Imre gróf esztergomi érsek, Magyarország primásának sajátkezü aláirásával ellátott emléklapja, egy, az Eszterházyak és az esztergomi főegyház czimeréből szerkesztett *személyi czimerrel.* Ennek leirása igy hangzik: vörössel és kékkel négyelt pajzs szivpajzszsal, a melyen vörösben lebegő császári korona alatt két *C* betüből képezett monogramm közbe zárt VI. számmal (VI., illetve III. Károly); az első és negyedik mezőn Sz.-Adalbertnek felhőből kinövő alakja, a második és harmadikban pedig szablyát emelő arany grif. A pajzs körül czimerköpeny, felette herczegi korona, infula, pásztorbot és 10—10 bojtu főpapi kalap látható.

Csáky Miklós esztergomi érsek, Magyarország primása emléklapja a család ismert czimerével és sk. aláirással.

Barkóczy Ferencz gróf primás albumlapja 1763-ból. A czimer megegyezik a Siebmachernél (40. l. 32. t.) kiadottal, csupán abban tér el attól, hogy itt az oroszlán által tartott lándzsa lobogója *fehér, arany országalmával.*

Batthyány József gróf primás czimeres és aláirásos albumlapja. A czimer a család II. Ulászlótól kapott törzsczimerének felel meg.

Illésházy József gróf emléklapja 1762-ből, a család ismeretes czimerével és a gróf aláírásával. Ugyanez ismétlődik a következő levélen, de itt aláírás nélkül.

Ez a kötetben az utolsó czimeres lap, a melyet a tagok neveinek bejegyzése követ 1709-től—1783-ig. Közöttük számos ismertebb névre bukkanunk, bár a nagy többséget pozsonyi polgárok s nejeik alkotják. Az érdekesebbekből ime nehány:

1724. Andrássy Péter báró.
1755. Apponyi Antal gróf.
1710. Berényi Erzsébet és Éva-Mária.
1712. Berényi Imre báró.
1716. Csáky Ferencz és Antal grófok.
1716. Erdődy Johanna-Beatrix grófnő.
1716. Erdődy Mária-Erzsébet grófnő.
1717. Erdődy László és Lajos gróf.
1780. Grassalkovich Antal herczeg.
1730. Illésházy Miklós-József gróf és családjának több tagja.
1710. Mórocz Mária-Borbála.
1711. Mednyánszky Mária-Ilona bárónő.
1716. Nádasdy Francziska.
1730. Pethő bárónő sz. Csáky Rozália grófnő.
1713. Zichy (irva Szicsÿ) Zsigmond gróf.
1722. Seemühl bárónő (Semÿlin) szül. Barkóczy Klára és Seemühl báróné szül. Barkóczy Krisztina.
1713. Thúry Apolonia-Magdolna.
1733. Tillyné sz. Butler Erzsébet grófnő.

A nagyszombati «Szent Scapulare» társulat albuma.

Vörös bársony kötésü, nagy ivrétü kötet, a melynek egykori pompáját a diszes vereteknek a bársonyba bepréselődött nyomai sejtetik. Fekete és arany betüs czimlapja nyomtatva van, hangzik pedig a következőképen:

Liber Con-Fratrum Archi-Confraternitatis Tyrnaviensis Sanctissimi Scapularii, sub glorioso titulo SSS. Trinitatis de redemptione captivorum Christianorum comparatus, opera et auxilio quorundam benefactorum, commembrorum, hoc libro notatorum, Sub P. F. Leopoldo à S. Johanne Baptista ejusdem Archi-Confraternitatis p. t. Directore. Anno Partae Salutis M. DCC. XXXIII.

Előbb az Országos Levéltárban őriztetett, a honnan 1895-ben a M. N. Múzeum könyvtárába tétetett át. Száma: *3650 fol. Lat. V.*

Ezen albumot már részben leirta Némethy Lajos ur folyóiratunk III. kötete 132—133. lapján. Ismertetésére hivatkozva, itt csak némi pótlásokat közlünk, megadva különösen a nála hiányzó czimerleirásokat.

A kötetben 13 czimeres lap van s ezek a következők:

Mednyánszky Ferencz-László báró czimzetes püspök esztergomi nagyprépost emléklapja. Feliratait közli Némethy, a czimert a Siebmacher,[1] de hibásan. Leirás helyett mi itt a czimer ábráját adjuk, megjegyezvén, hogy a paizs vörössel és

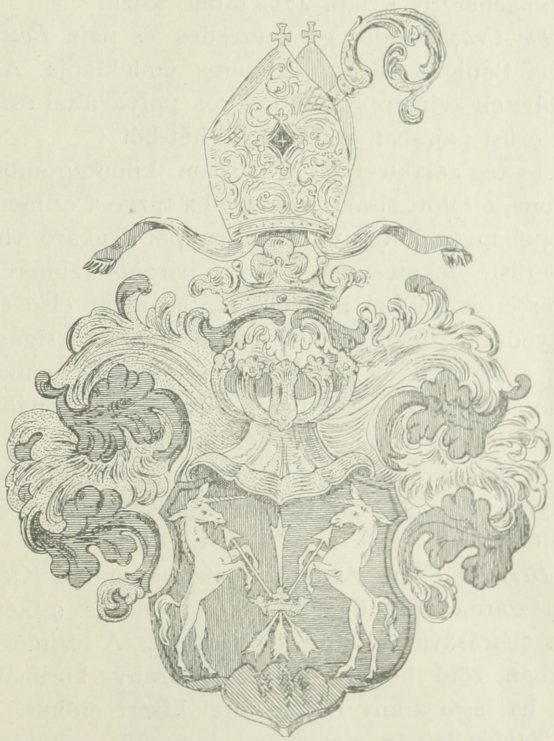

kékkel hasitott, az orszarvuak fehérek, a hármas hegy szürke, a korona arany s a nyilak ezüstszinüek. Takaró: kék-arany, vörös-ezüst.

Okolicsányi János novii választott püspök, esztergomi prépost, lekéri apát czimeres lapja. Felirása Némethynél, a czimer a Siebmacherben.[2]

Berényi Zsigmond gróf poroszlói apát emléklapja. Feliratait lásd az idézett helyen. Czimer: kékkel és rózsaszinnel keretelt lapon *sárga* mező-

[1] 411. l. és 305. tábla.
[2] 462. l. és 339. tábla.

ben *arany* koronán ülő, jobbról *arany* csillag által kisért természetes szinü mókus; a czimer fölött *ötágú* korona, infula és pásztorbot.

A Szent-Györgyi *Kerekess* család emléklapja. Rajta Kerekess László és neje Tolvay Franczika bárónő czimere. Mindkettő ki van adva a Siebmacherben (302. lap és 237. tábla; 673. l. és 465. t.). Ezen kivül mondatszalagokba foglalva még a következő nevek olvashatók a lapon: *Perillustris Dominus Michael Kerekess*, *Francisca Kerekess domicella* és *Illustrissima Anna Maria Kerekess domicella.*

Ujvendéghy János esztergomi kanonok emléklapja. Feliratait Némethy Lajos, a czimert a Siebmacher (692. lap, 475. tábla) közli.

De Craz Sándor gróf ezredes és neje *Pozzi* Anna Benigna bárónő czimeres emléklapja. Az előbbinek czimere: széles vörös pólya által osztott ezüst pajzsban alul és felül hét-hét (⁻_⁻_⁻_⁻) fekete téglaalaku folt; a paizson kilenczgombu korona, e fölött sisak, koronájába tüzve a czimerképpel megrakott nyitott szárnypár; takaró vörös-ezüst, fekete-ezüst. Pozzi bárónő czimere: vörössel és kékkel négyelt paizsban az első és negyedik mezőben lebegően ábrázolt arany csigáskut, a második és harmadikban kétlevelü csonka arany fatörzsök; sisakdisz a fatörzsök koronába tüzve; takaró vörös-arany és kék-arany.

Szunyogh László gróf és családja emléklapja, melynek felirásait az idézett dolgozat czimerét a Siebmacher (648. l. és 453. t.) közölte.

Berényi Klára Antónia a nagyszombati Klarissza-zárda apátnőjének 1751. márczius 9-ikén kelt aláirásával ellátott emléklapja. A czimer: kékben, zöld hegyre helyezett arany koronán ülő, hat águ arany csillag által kisért mókus.

Jáklin István esztergomi kanonok czimeres emléklapja. Feliratai Némethynél, a czimer a Siebmacherben (264. l., 201. t.) látott napvilágot.

A *Hardwig* és a *Bencsik* család albumlapja. Négy czimerrel, melyek közül az első, Hardwig Józsefé, a következő: kék mezejü paizs három arany csillaggal megrakott vörös pólya s függőleges vonal által négy részre osztva, első és negyedik mezejében ezüstszin dorongot tartó pánczélos karral, a második és harmadikban ezüst horgonyt tartó kettős farku arany oroszlánnal; sisakdisz: koronába tüzött fekete szárnypár között kinövő ezüst egyszarvu; takaró: kék-arany, vörös-ezüst. A második czimer Hardwigné, született *Balog* Magdolnáé: kékben jobbra lépő kettős farku arany oroszlán, jobbjában szablyával, baljában arany koronával; sisakdisz a pajzsalak koronából kinőve; takaró kék-arany, vörös-ezüst. A következő czimer Hardwigné született *Semsey* Borbáláé: kékben jobbra ágaskodó, ezüst pajzsot tartó, fején kettős arany kereszttel ékitett arany szarvas; sisakdisz a pajzsalak kinövőleg; takaró mint az előbbeni czimernél. Negyediknek *Bencsikné* született Hardwig Terézia czimere áll: kékben arany koronából kinövő, jobbjában szablyát, baljában vörös lobogós lándzsát tartó kettős farku arany oroszlán; sisakdisz a paizsalak nyitott fekete szárnypár között; takaró mint az előbbeni czimereknél. E czimer hihetőleg a Györgyei és Füzesmegyeri *Bencsik* családé, a melynek pecsétlenyomatokról vett czimerét Nagy Iván s utána a Siebmacher-féle czimerkönyv (52. l., 41. t.) igy irja le: kékben vizszintesen lebegő szablya fokán kettős farku arany oroszlán áll, jobbjában szablyát, baljában vörös-fehér lobogós lándzsát tartva; sisakdisz arany koronába tüzött két zöld babérág között a pajzsbeli oroszlán; takaró kék-ezüst.

Az utolsó czimer felirata alatt még egy mondatszalag van Bencsik József (a czimer tulajdonosnőjének fia) nevével.

Berchtoldt Ferencz báró esztergomi kanonok virágos keretbe foglalt hártya emléklapja. Feliratait közli Némethy; a czimer eltér a Siebmacherben blazonálttól, leirása igy hangzik: négyelt paizs első és negyedik arany mezején egyfejü fekete sas, a második és harmadikon vörösben arany szarufa alatt álló, pallost tartó, kettős farku, koronás ezüst oroszlán; a koronával födött sisakon nincs czimer, ellenben a jobbról kék-arany és balról vörös-ezüst takaróra állitva a pajzsbeli sas és az oroszlán látható.

Horeczky János báró és neje Jezerniczky Anna-Mária albumlapja. A hártyalapon levő felirást lásd Némethy id. dolgozatában; a czimereket közli a Siebmacher-czimerkönyv (242. l., 187. t. és 272. l. 207. t.), de a Jezerniczky Anna-Máriáét igen hibásan. Ez utóbbinak leirása igy hangzik: három arany rózsával megrakott vörös pajzsfős s ugyanilyen pajzslábas kék mezőben zöld talajon jobbra futó, arany nyilvesszővel átlőtt nyaku, természetes szinü nyul.

Berényi Gábor gróf 1777 január 22-ikéről keltezett emléklapja. Rajta a czimer: kékben zöld halomra helyezett arany koronán álló jobbról arany csillag, balról arany félhold által kisért természetes szinü mókus, az első lábai közt tartott *piros rózsát szagolva*. E különös czimerváltozat bizonyosan csak a mintáját rosszul másoló festőnek köszöni létrejöttét.

A czimeres emléklapok után a Sz.-Scapulárétársulat tagjainak névsora következik. A bejegyzések az 1717—1782 közötti éveket ölelik fel (az 1734 előttiek valamely régi jegyzőkönyvből vannak átirva) s a polgári nevek nagy tömege mellett számos az ország északnyugati részéből való nemes család tagjainak neveit őrzik. Mutatóba a nevezetesebbeket közöljük:

1740. Andrássy György báró és neje Berényi Mária Anna grófnő.
Andrássy Nep. János.
1718. Borsányi Imre.
Borsányi András.
1735. Berchtold grófné szül. Eyersperg (Auersperg?) Zsófia-Erzsébet.
Berchtold Antal-Pál-János-Kajetán gróf.
1742. Berényi grófné szül. Hochperg Mária-Anna.
Berényi Anna-Mária és Judit.
Baksay család több tagja.
1743. Brunczwik Mária-Franczíska, Anna-Terézia és Mária-Petronella.
Borsányi Miklós.
Boronkay Lőrincz és neje Mária.
Benyovszky Márta.
1724. Cosztolányi (így!) Teréz.
1738. Eszterházy Polixena.
1776. Feketéné szül. Pongrácz Anna bárónő.
1742. Gillany Erzsébet bárónő.
1730. Hunyady Judith bárónő.
1744. Horeczky Angelika bárónő.
1742. Jeszenszky Antal báró. (A *G* betüben!)
1732. Kubinyi Terézia.
1774. Kubinyi Ignácz.
1746. Körmendiné szül. Cserkits Franczíska bárónő.
1760. Lehoczky Juliánna, Révay László báróné.
1732. Mednyánszky Borbála.
1758. Majthényi József.
1718. Niczky Zsigmond.
1743. Ocskay Juliánna.
1772. Pestvármegyei Borbála, Horeczky báróné.
1734. Révay Elek báró.
1745. Rodthal Ferencz Antal gróf.
1717. Szluha Judith.
1761. Wiczay grófné, szül. Schloss Anna-Mária bárónő.

A pozsonyi «Mária Szive» társulat albuma.

Az 1709-ben alakult *Confraternitas Sanctissimi Cordis Mariae* a pozsonyi Klarissza-apáczák vezetése alatt állott. Albuma az alapitásnál jóval ujabb keletü, 1761-ben készült. Semmiben sem különbözik az egykoru, hasonló czélt szolgáló névkönyvektől; vörös bársonyba van kötve (veretei hiányoznak) s a legfőbb jóltevők czimeres emléklapjain kivül a tagok névsorát tartalmazza.

Kötetünk úgy, mint az előbb ismertetettek az Országos Levéltárból került a M. N. Muzeum könyvtárába, a hol a 3650 fol. Lat. VI. számot viseli. Czimlapja nincs: első oldalán XIII. Benedek pápának a társulat felállitását engedélyező bullája nyitja meg. Czimeres lap csupán kettő van benne: *Eszterházy* Imre gróf primásé, ugyanazon czimerrel, a melyet a pozsonyi trinitáriusok egyházi társulatának albumából már ismerünk, és *Berényi* Zsigmond gróf cz. püspök esztergomi suffraganeusé: aranyban arany koronán ülő arany csillag által kisért természetes szinü mókus; sisakdisz a pajzsalak, takaró feketearany.

A tagok nevei között, sok jóhangzásu magyar névre bukkanunk. Ilyenek például:

1761. Szentiványi Anna.
1774. Madocsányi Anna-Mária.
1775. Okolicsányi Antal.
1762. Hertelendy György.
1777. Medveczky Mátyás, neje Mária és fiuk György.
1778. Gyürky Lipót.
1781. Bittó Tádé, stb.

A budai Jézus Szent Szivéről elnevezett egyházi társulat emlékkönyve.

A vörös bársonynyal bevont táblája, nagy ivrétü kötet rózsaágakkal keretelt czimlapján arany sugarak által környezve, töviskoszoruzott égő sziv látható, fölötte lángoló kereszttel és

I H S *(Jesus)* betükkel. A kép alatt következik az album rossz németséggel irott czime:

Bruderschafft Buch einer unter dem Titul und Schuz des allerheiligsten göttlichen Herzens JESV aufgerichten löblichen Bruderschafft, welche durch eine absonderliche Bullen (így!) *bekräftiget, und mit Ablassen begnadet worden von Ihro Päbstlicher Heiligkeit Benedictus dem XIV. So dan mit Ihro Hochfürstlichen Gnaden Erzbischoffens Emerico Eszterhazi von Galantha, des Heyligen Stuehls legato nato, des löblichen Königreichs Hungarn Primaten (Tit.) unsers allergnädigsten Herrens gnädiger Bewilligung zu Ofen in dem königl. Stifft der Kirchen der Unbeflekten Empfängnus MARIAE, deren Wohl-Ehrwirdigen geistlichen Jungfrauen Ordens der Heyligen Mutter Clara untter glükglicher Regierung Ihro Hochwürden undt Gnaden Matris Brigitta Orahoczy dermahligen würdigsten Abbtisstin aufgerichtet worden, den 21. December Ihm Jahr Anno 1742.*

A második levélen nehány pártfogó halála napja, a harmadikon pedig a budai Klarisszaszüzek akkori apátnőjének rózsakoszoruba foglalt czimere látható:[1] *kékben zöld talajon két szemben álló kettős farku koronás arany oroszlán által tartott, arany koronával fedett fehér kőoszlop.*

[1] Ezen album rövid ismertetését (a czimer leirása nélkül) a Turul III. évfolyamában Némethy Lajos ur közölte. A czimer leirása és ábrája megjelent a Siebmacherben, Adel von Ungarn 465. lap és 341. tábla.

A czimerpajzs felett ötágu arany korona, alatta ezen aranybetüs felirás: *J. A. K. O. Hochwürden und Gnaden Brigitta Orahoczy 3tio wohlwürdigste Mater Abbatissa und 2do Professa ist einverleibt worden Anno 1742. den 21-ten Xbris.*

Több czimer a kötetben nincs; de van benne igen sok névjegyzés. Nagy részük budai és pesti polgárcsaládok tagjaié, de vannak köztük ismertebb nemesek nevei is. Az érdekesebbek ezek:

Ludányi Cecilia, a Klarissza-szüzek főnöknője.

Barkóczy Margit grófnő, klarissza.

Andrássy Juliánna, klarissza.

Beniczky Xaveria, klarissza.

Desőffy Zsuzsánna, klarissza.

A 26. lappal kezdődik (betürendben) a társulati tagok névlajstroma; mindenik mellé oda van jegyezve a belépés napja. Ezek közül megemlitjük a következőket:

Cziráky László és György grófok. (1744. III. 19.)

Horányi Anna. (1763. V. 16.)

Horányi Francziska. (1763. V. 16.)

Nádasdi Francziska, Juliánna és Mária-Anna grófnők. (1742. XII. 21.)

Sándor Terézia bárónő. (1769. VI. 10.

A kötet a társulat feloszlatása után az Országos Levéltárba került, honnan 1895-ben a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába tétetett át. Mostani jelzete 3650. fol. Lat.

VARJÚ ELEMÉR.

MEGJEGYZÉSEK A «MAGYAR NEMZETSÉGEK A XIV. SZÁZAD KÖZEPÉIG» CZIMÜ MUNKÁRA.

(Harmadik közlemény.)

Igmánd. *Bazil fia Gergely* már 1232 előtt a fejérmegyei Balinka (Boyanca) nevü helységben kapott a királytól egynehány birtokrészt;[1] nevét még 1239-ben is emlitik.[2]

Oltus előfordul azon győr- és komáromegyei birtokosok sorában is, kik 1225 és 1244 között a pannonhalmi apátság és a templomosok közt fogott birákként működnek.[3]

[1] Wenzel, VI. k. 503. l.
[2] Fejér, IX/VII. k. 656. l.
[3] Wenzel, VII. k. 278. l.

Azon állitás, hogy W. V. (nem: II.) 271 keltezetlen oklevelét *csakis* 1262-ben irhatták, mert Lőrincz *csak* ez évben országbiró és zalai foispán, az esztergomi prépost pedig Gergely, nem áll. Lőrincz 1263-ban is országbiró és Zalamegye főispánja,[1] Gergely pedig ugyanakkor esztergomi prépost.[2]

I. Lőrinczről azt mondja a szerző, hogy a «Csete» ragadványnevet viselte, erdélyi vajda

[1] Soproni okmánytár, I. k. 26. l.; Wenzel, VIII. k. 55. l.
[2] Knauz, I. k. 498. l.

volt, 1299-ben Zemplénmegyei gercselyi birtokát a Veszprémmegyei Horhi faluval felcserélte, 1304- és 1306-ban mint főur szerepel, 1308 előtt bizonyos Pucur nevü földjét egyik hü emberének adta, 1308-ban már halott, Lászlónak a királyfogó vajdának rokona, hihetőleg sógora volt, hogy egyik fiát, II. Lőrinczet, az atyjától való megkülönböztetés végett kortársai Lőkösnek hivták, hogy ez már 1299-ben Horhinak megszerzése alkalmával szerepel és 1308 előtt már meghalt.

Mi mindezeknek csak egy részt tartunk valódinak, mig a másik részről azt állitjuk, hogy az illető adatok nem Igmánd nb. Lőrinczre, hanem egy más nemzetséghez tartozó Lőrinczre vonatkoznak.

Igaz hogy Igmánd nb. Lőrincz 1299-ben czimzetes vajda, hogy 1304-ben előkelő főur, hogy 1306-ban a Bór nemzetség mellett tanuskodik és hogy két fiát ismerjük. Hogy azonban a «Csete» ragadvány név őt illetné, nincsen bizonyitva.

Két okmányt ismerek, melyben egy «Chete» Lőrincz szerepel. Az egyik a Hazai okmánytár VIII. 222—223 old. olvasható s abban Chete Lőrincz mester a király tárnokmestere, csakhogy ezen okmány hitelessége nagyon kétes. IV. László uralkodásának harmadik évében 1282-ben kelt; ez pedig ellenmondás; László 1282-ben már 10 év óta uralkodott, harmadik éve 1275-re esne. Tamás székesfejérvári prépost, ki mint all anczellár ez okmányt kiállitja, e minőségben csak 1277 és 1278-ban ismeretes; Ladomér csak 1279 óta esztergami érsek; Csák nb. Péter 1282-ben nem nádor és Pok nb Miklós csak 1277-ben erdélyi vajda. Az okmány megbizhatatlansága azonban ki nem zárja, hogy 1277—1279 táján egy «Csete» Lőrincz lett volna kir. tárnokmester, mert Lőrincz nevü tárnokmester 1279 és 1284 között tényleg szerepel.

Másodszor találkozunk Chete Lőrinczczel és fiával Lőrinczczel, midőn 1300-ban Zemplénmegyében fekvő Kersen (szerző Gercselynek veszi) nevü ősi birtokát Terebesi Andornoknak Veszprémmegyében fekvő Horhi nevü birtokáért cserébe adja.[1] Hogy már most a tárnokmester a horhii földesurral azonos, elhihetjük, de hogy e Chete Lőrincz Igmánd nb. Lőrincz vajdával egy és ugyanazon személy legyen, ezt sehogy sem találjuk bebizonyitva; az 1300. évi okirat őt kétségkivül «Lőrincz vajdá»-nak nevezte volna. Hogy a vajda Veszprémmegyében volt birtokos és hogy a veszprémmegyei Horhi-nak megszerzése az azonosság mellett szólhatna, nincs kizárva, csakhogy azon birtokok között, melyeket a vajda fia Miklós 1300 után felsorol, Horhi-t nem találjuk. Az 1304. évi pecsét körirata pedig: «Laurencii vaivade filii comitis de Vigma». Ismételjük tehát, hogy Csete Lőrinczcnek Igmánd nb. Lőrincz vajdával való azonossága nincsen bizonyitva, a mivel azonban nem akarjuk apodictikus határozottsággal kimondani, hogy ez lehetetlen, a fődolog t. i. az, hogy Lőkös nem a vajda fia.

Igmánd nb. Lőrincz vajda fiaira vonatkozólag a következő *biztos* adatokat ismerjük: *a)* a vajda fia Miklós 1309-ben birtokait a Lőrente nembelieknek adja; *b)* 1340-ben a vajda fia Miklós «Pankotai» néven fordul elő s akkor «hütlenségbe esett»-nek mondják; *c)* 1345-ben még él; *d)* *1327-ben* a Lőrente fia Tamás mester kapja Eseg várt megőrzés végett rokonaitól, *Vajda fiaitól Miklóstól* és *Lőrincztől*, kik a király kegyét elvesztették.[1] Ez utóbbi okmány kétségtelenné teszi, hogy Fejér VIII I. k, 364—367. old. olvasható oklevél, melyre a szerző is többször hivatkozik, ***helytelenül van keltezve.*** Ezen okmányban kijelenti t. i. Igmánd nb. Lőrincz vajdának fia Miklós mester, hogy *édes fivérei* és rokonai már mind meghaltak, úgy hogy ő most már családjának egyedüli tagja, minek következtében Esegvárt (= Szeg) és tartozékait Lőrente nb. Lőrente comesnek és fiainak Miklós, Tamás, János és Beke-nek átengedi. Miután azonban láttuk, hogy Miklós fivére Lőrincz még 1327-ben is élt, világos, hogy Fejér okmánya nem 1309-ből, hanem 1327 utáni időből való. — Miklósnak egy leánya is volt,[2] ki, hacsak minden jel nem csal, Lőrente nb. Tamáshoz ment férjhez; következtetjük ezt abból, hogy Miklós saját vallomása szerint birtokait azért adta Tamásnak és fivéreinek, mert azoknak negyedrésze *amúgy is* saját leányának jutna.

[1] Hazai okmánytár, VI. k. 455. l.

[1] Csánki, III. k. 204. l., ki az erre vonatkozó eredeti okmányt a körmendi levéltárban Fam. Misc. N. 2. alatt találta.

[2] Fejér, VIII/I. k. 366. l.

Azon állitás, hogy az okmányainkban előforduló Lőrincz fia Lőkös a vajda fia Lőrinczczel azonos, el nem fogadható. Szerzőnek érvelése, hogy II. Lőrinczet, az atyjától való megkülönböztetés végett kortársai Lőkösnek hivták, oly tarthatatlan és egyáltalában be nem bizonyitott, hogy kár volna rá a szót vesztegetni; hisz azon esetek, melyekben atya és fiu egyidejüleg egy és ugyanazon nevet viseltek a nélkül, hogy a kortársak szükségesnek találták, megkülönböztetés végett a fiunak egész más nevet adni, legiószámba mennek. De van itt ennél hatalmasabb ellenbizonyiték: *a)* szerző szerint II. Lőrincz = Lőkös 1308 előtt halt meg; mi pedig fentebbi forrás utján úgy találjuk, hogy a vajda fia *Lőrincz* (tehát nem Lőkös) *1327-ben még él*; *b)* szerző emliti, hogy Lőrincz vajda 1304-ben mint előkelő I. Károly-párti főur az osztrák herczegekkel kötött szövetség levelére ráfüggesztette pecsétjét, forrásul Fejér VIII. 1, 160 old. ismerjük. E forrásban szerző megtalálhatta volna, *hogy ugyanazt a szerződést a magister Leukus filius magistri Laurentii is aláirta* és pedig a mi a sorrendet illeti, Lőrincz vajda előtt. Ha ő a vajda fia, akkor minden valószinüség szerint a szerződést előbb az atya, és a fiu csak utána irta volna alá; fontosabb azonban azon körülmény, hogy Leukus atyja itt csak «magister» Laurentius, holott egy sorral később, Lőrincz *vajda* szerepel; ha Leukus a vajda fia, kétségtelen, hogy atyját itt is vajdának nevezték volna.

Hogy ki lett légyen Lőrincz fia Lőkös? ezt a következőkben akarjuk kideriteni.

Bizonyos Lőrincz 1236-tól 1238-ig Biharmegye főispánja; vajjon az 1239-ben szereplő Lőrincz szabolcsmegyei főispánnal azonos-e? nem tudjuk, de azonosnak tartjuk Lőrinc kir. főpohárnokmesterrel, kit 1240-ből ismerünk. Azonosnak vesszük továbbá azon Lőrincz vajdával, ki a tatárjárás után a vajdaságot kapta és mint vajda 1248-tól 1252-ig Valkómegye főispánja is volt. Hogy mily hivatalt viselt 1252-től 1262-ig? nem tudjuk, annyi bizonyos, hogy a IV. Béla és V. István közt kitört viszályok alkalmával már kezdettől fogva István pártján állott, kinek nagyjai között 1262-ben, mint szörényi bánt találjuk. 1263-ban a szörényi bánság mellett még István udvarán a tárnokmesteri állást is elfoglalta, 1265-ben pedig István tárnokmestere. Miután 1266-ban már Monoszló nb. Egyed az ifjabb király tárnokmestere és Lőrinczről ez után már nincs szó, feltehetjük, hogy 1265 és 1266 között halt meg. Birtokviszonyaira nézve kiemelendő, hogy a bácsmegyei Futak táján a dunai vontató hajók ügyében e Lőrincznek a bácsmegyei Iregi-ekkel IV. Béla király előtt pöre volt, melyet halála után Lőrinc nevü fia folytatott és a melyet István ifjabb király 1270 kezdetén az Iregiek javára döntött el.[1] Az ifjabb Lőrincz 1272 november 26-tól 1274 január 12-ig kir. pohárnokmester, Keve- és Krassómegye főispánja; 1277-ben megkapja László királytól a krassómegyei Vaja és Kőrösszeg nevü birtokokat,[2] az utóbbi Illadia mellett feküdt. 1279-ben szörényi bán, mely minőségben László királytól arra kap engedélyt, hogy a Dobokamegyében feküdt Kentelek nevü birtokot, melyet még atyja kapott IV. Bélától, Rodnai Hencz, budai várnagynak eladhassa.[3] 1279-től 1291-ig szörényi bánt nem ismerünk és ennek alapján feltételezhető, hogy ezen idő alatt a báni hivatalt félbeszakitás nélkül viselte. Bizonyos csak az, hogy e Lőrincz 1291 október 9-ikén szörényi bán, Keve- és Krassómegye főispánja.[4] 1291 után elvész a nyoma. A legközelebbi ismert szörényi bán, Balog nb. Dénes csak a 14-ik század első harmadának kezdetén merül fel.

Már fentebb elmondtuk, hogy az 1304. évi szövetségi szerződést bizonyos Lőrincz fia Lőkös is aláirta. E Lőkös mindeddig teljesen ismeretlen személy; annyi azonban bizonyos, hogy — miután az ország legelőkelőbb főurai társaságában fontos állami okiratot ir alá — igen előkelő családból származott és hogy, miután saját személyének érdemeit és jelentékenységét nem ismerjük, kiváló állását közvetlen ősei érdemeinek köszönhette. Ennek felderitésére szolgál már most a hirhedt «királyfogó» László erdélyi vajdának 1308 június 17-ikén kiállitott oklevele, mely a következőt tartalmazza: Bizonyos Szemlék mester már 1308 előtt valamely Pucur nevü birtok miatt Bálint fia János és Albert fia Péter ellen

[1] Wenzel VIII. k. 294. l.
[2] Hazai okmánytár, VIII. k. 189. l.
[3] Fejér V/II. k. 492., 547. l.
[4] Wenzel, XII. k. 510. l.

pörösködött. László vajdának elnöklete alatt tartott egyik megyei közgyülésen (1308-ban) bemutatta okmányait, melyekből kitünt, hogy a vajda rokona (proximus), néhai Lőrincz mester egyik itéletével Szemléknek a vitás birtokot odaitélte, *hogy Pucur azelőtt királyi adományozás utján e Lőrincz mesternek lett adományozva*, hogy Lőrincz azt Szemléknek adta s hogy Lőrincz halála után ennek fia Lőkös ez adományozást megerősitette; Lőkös, kit a vajda fraterének nevez, 1308 június 17-ikén már nem él.[1]

Szemlék 1330-ban a «Szemléki» nevet használja és akkor a csanádmegyei, a Maros mentén lévő Szemlék helység birtokosa, mely az egresdi apátság tulajdonjogát képező Pobur helység közvetlen szomszédságában feküdt.[2] 1326-ban e Szemlék fiai Sorokszói Péter, Lőkös, János és Mihály a Csanádmegyében fekvő Szemlékháza nevü örökölt birtokukat Bátmonostori Tőttösnek adják el.[3] Lőrincz vajda 1248-ban Yliad-on tartózkodik,[4] a melyről másutt kimutattam, hogy a jelenleg Krassómegyében fekvő Illadia-nak felel meg, és miután fia Lőrincz 1277-ben az Illadia melletti Körösszeget kapja,[5] világos hogy Illadia a vajda birtoka volt.

Szemlék, mely a 14-ik században Csanádmegyéhez tartozott, megfelel a jelenleg Csanádmegyében fekvő Szemlaknak, Pokor vagy Pobor, mely Szemlak mellett feküdt, ma már ki nem mutatható. Miután most már tudjuk, hogy Lőrincz vajdának birtokai az ország déli részében (Bács-, Csanád-, Krassómegyében) feküdtek, biztosra vehetjük, hogy azon Lőrincz mester, ki a királytól a csanádmegyei Pokort vagy Pobort kapta és később az e miatt támadt pörben mint biró itéletet hozott, Lőrincz vajda fiával, kinek a király Krassómegyében birtokot adott, azonos, hogy 1304-ben már nem élt, *hogy azon Lőkös, ki 1304-ben a többször idézett szövetséglevelet aláirta és atyja halála után a Pokor-ról szóló adományozást Szemlék számára megerősiti, e Lőrincz vajda fia Lőrinc szörényi bán, kevei és krassómegyei főispánnak 1308-ban már nem élő fia.*

[1] Zichy okmánytár I. k. 118. l.
[2] Ugyanott 275., 361., 362—363., 365., 375. l.
[3] Ugyanott II. k., 226. l.
[4] Fejér VII/I. k. 294., 295. l.
[5] Csánki II. k. 103. l.

Be nem végezhetjük e sorokat a nélkül, hogy még a következőket meg ne emlitsük:

IV. László 1280-ban *András fia Miklós comes fia Lőrincz mester* udvari apródnak a Poudharasta mellett fekvő Och és Terdemech nevü birtokokat kéri s megbizza a budai káptalant, hogy Cychoi Péter kir. emberrel együtt Lőrinczet statuálja, mi ugyanazon évi augusztus 27-ikén meg is történt.[1]

Miután az erre vonatkozó okmány Komárommegye levéltárában őriztetett és Nagy-Igmánd vidékén is egy Csicsó feküdt,[2] fentebbi királyi embert, Csicsói Pétert, komárommegyei birtokosnak, Lőrincz apródot pedig Igmánd nb. András fia Miklós comes fiának tartjuk.

Miután világosan ki van emelve, hogy a két birtok Poudharast mellett feküdt és a statuálást a budai káptalan eszközölte, világos, hogy itt csak a még most is Pestmegyében létező Pótharaszttal van dolgunk és hogy Och nem más mint az ennek vidékén még létező Ocsa; Törd emeczet azonban már nem találjuk jelenleg e vidéken.

Ják. I. Mikéről Karácsonyi oly határozottsággal állitja, hogy 1199-ben Biharmegye főispánja, 1200. és 1202-ben nádor volt, mintha ez minden kétséget kizáró módon be volna bizonyitva. Az idézett forrásokban (melyek között W. IX. k. 73. l. ide sem tartozik, mert 1274-ből való) csak azt találjuk, hogy egy Mika tényleg viselte e hivatalokat, arról azonban, hogy a Ják nemzetség tagja lett volna, egy árva betüt sem; szerző egyetlen egy szóval sem indokolja állitását. Fia Csépán 1207-ben W. VI. k. 315. l. (nem 311.) szerint Zagória főispánja, a mit, tekintettel arra, hogy Zagória Somogygyal határos, helyesnek tartunk.

A Sitkei ág hézagosan van letárgyalva. Szerző csak 1251-ben találja első nyomát, Marczelt pedig Lőrincz legidősebb fiának tartja, mert leánya 1251-ben már második férjénél van. Mi már korábban találjuk a következő adatokat: Gergely győri püspök tanusitja 1237-ben, hogy a vasmegyei Boroszdon lakó udvarnokok Lőrincz fia Sándort azzal vádolják, hogy tokorcsi birtokuk egy részét elfoglalva tartja; Sándor

[1] Fejér VII/III. k. 86., 87. l.
[2] Csánki III. k. 407. l.

azzal védekezik, hogy ez az ő ősi birtoka. Miután hat tanu Sándor mellett vallott, pörét meg is nyerte. A tanuk között e Lőrinc fivére Marczel, tehát *Sándor nagybátyja* is ott volt.[1] Hogy itt tényleg Sitkei Lőrincz fiával van dolgunk, bizonyitja Wenzel, VIII. k. 400. l., melynek értelmében Ják nb. Lőrincz fia Sándor és fivére Csépán 1272-ben tokorchi birtokukra való jogaikat azzal támogatják, hogy Gergely győri püspöknek fennebbi okmányára hivatkoznak. Csépánt és Sándort emliti Fejér, VII/III. k. 34. l. is 1253-ban. Hazai okmánytár, VI. k. 298. l. pedig arról szól, hogy Lőrincz fiai Csépán és Lőrincz 1283-ban Boroszd szomszédai. Mi tehát ezeknek és az alább még következendő adatok alapján a következő nemzedékrendi táblát kapjuk:

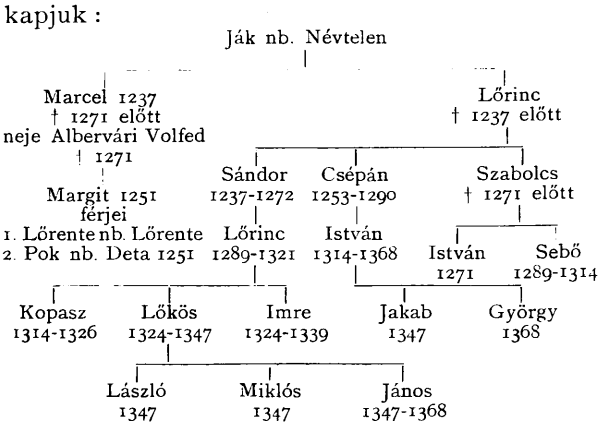

ebből azután könnyen érthető, hogy Marcelnek már 1251-ben oly leánya lehetett, ki akkor másodszor ment férjhez.

Az itt tárgyalt személyek birtokviszonyainak ecsetelésében szerzőnél nagy hézagot találunk, melyet a következővel akarunk kitölteni: Pál országbiró tanusitja 1341 május 8-ikán, hogy a Temesmegyében feküdt *Magykereki*, *Mandola*, *Kalácsa* és *Fele (?)* nevü vitás birtokok ügyében a következő felek jelentek meg előtte: 1. Magykereki Rajnald fiai László és Benedek. 2. Magykereki Kázmér fia Péter, 3. Sándor fia Bereck, Beke fia Pál, Pál fia János, mandolai nemesek, 4. András fia Bence, Ambrus fia László, kalácsai nemesek, 5. Felei Kelemen fia Pál egyrészről, másrészről pedig 1. Omori Gál királyi jegyző, 2. *Sitkei Csépán fia István*, 3. *Sitkei Lőrincz fia Lőkös*. A dolognak az lett a vége, hogy Omori Gál és a Sitkeiek a *károlyi*, mandolai, felei, kalácsai és magykereki vitás birtokrészeket az ellenfeleknek átengedték.[1] Ebből tehát kiviláglik, hogy a Sitkeiek Temes- és Krassómegyében birtokosok voltak és hogy Omori Gállal valószinüleg rokonságban álltak. Nemzetségbeli volt-e e rokonság? nem tudjuk.

II. István még 1368-ban is él; akkor van egy *György* nevü fia is. Ezekkel együttesen szerepel akkor Lőkös fia János is.[2]

Márton atyjáról, Artunáról mi még a következő adatot ismerjük: Pál országbiró és Zalamegye főispánja tanusitja 1248 szeptember 15-ikén, hogy Csói Pál,[3] Gyeli Bána, Oladi György, Belkes fia Simon, Ly . . . a hirnökök főnöke, Tiván[4] fia Lőrinc várnagy, mindnyájan vasmegyei nemes várjobbágyok *Sándor fiát Artunát* egy a Rábcza vizén lévő malom miatt az alországbiró előtt bepörölték, állitván, hogy e malom a várhoz tartozik. Artuna erre azzal védekezik, hogy a malom az ő ősi birtoka, melyet ő még Heym váczi püspök és Güssingi Henrik vasmegyei főispán idejében (tehát 1245 és 1247 között) itéletileg kapott, mire az országbiró a malmot Artunának itélte.[5] Hogy ezen Artuna a Ják nemzetség tagja s Mártonnak atyja, bizonyitja a következő: Midőn Roland nádor a vasmegyei várbirtokok viszonyait megvizsgálta, egynehány vasmegyei nemes várjobbágy, ú. m. Csói . . . . . , Gyeli Bána, Tiván fia Lőrincz, Belkes fia Simon, Oladi György, Csói Mátyás, Vata fia György azzal vádolták Artuna fia Mártont, hogy egy rábczai malmot jogellenesen tart elfoglalva. Ezzel szemben Márton azt vitatta, hogy a malom ősi birtoka, a mit is Heym váczi püspök és Henrik Vasmegye főispánjának itéletlevelével bizonyitott, minek alapján pörét nyerte,[6] miből tehát világosan kitünik, hogy fennebbi Artuna e Mártonnak az atyja s hogy Márton nem 1257-ben mint szerző állitja — hanem már 1255 elején szerepel.

[1] Wenzel, II. k. 73. l., V. ö. Hazai oklevél tár 5. l.

[1] Temesmegyei okmánytár, I. k. 65—69. l,

[2] Sopronmegyei okmánytár, I. k. 375. l.

[3] Előfordul már 1238-ban Fejér, IV/I. k. 141. l.

[4] Atyja Tiván 1238-ban a vasvári őrség parancsnoka. (Ugyanott.)

[5] Wenzel, VII. k. 270. l. V. ö. Fejér, VII I. k. 268. l. (Helytelenül 1240-re téve.)

[6] Hazai okmánytár, V. k. 24—25. l.

Jákó. Iván már 1350- és 1351-ben Szabolcsmegyében királyi ember.[1]

Kat(y)isz (szerzőnél Kacsics). E nemzetségre vonatkozó többrendbeli megjegyzéseinket a Turul 1901. évfolyama 113—116. oldalain tettük közzé, minek következtében az ez iránt érdeklődőket az illető helyre utaljuk; itt csak egynéhány pontra akarunk röviden reflektálni.

Széchényi Kónya még 1354 után is kimutatható, a mennyiben őt 1359 ig mint Gömörmegye főispánját ismerjük;[2] 1360 április 28-tól 1362 augusztus 28-ig Pozsonymegye főispánja,[3] 1360-tól 1367 deczember 2-ig pedig dalmát-horvát bán.[4] Miután 1368-ban más a bán és 1374-ben már csak Kónya fiait emlitik, valószinü, hogy 1370 táján halt meg. Nevére s családi viszonyaira egy osztrák oklevél érdekes világosságot vet: 1355 január 21-én ugyanis Puchheimi Albert alsó-eggendorfi birtokát Pergaui Ulriknak alzálogba adja Bécsben *Miklós gróf, a «guniameister»-nek*[5] *és másik már elhunyt nejével, Erzsébettel, néhai ör. Harsendorfer leányával kötött házasságból született fia* helyett mindaddig, mignem Miklós «guniameister» a vestenburgi házra formált igényeiről le nem mond, a mikor azután Alsó-Eggendorf ismét felszabadul a zálog alul.[6]

A harinnai Farkas-család őseire megjegyzendő, hogy István és Farkas 1360-ban Lajos királytól szészarmai birtokukban vásártartási jogot nyertek.[7]

Hogy *Mihály fia Simon* 1290-ben Aba nb. Amadé testvérét jegyezte el — mint szerző állitja — nem áll; az illető forrás (F., VI/I. k. 69. l.) világosan mondja: «sororem consortis Omodei palatini», tehát nem a nádor nővérét, hanem a nádor nejének a nővérét jegyezte el magának.

Simon bán utódjaira nézve kiemelendő, hogy a bán leánya Egizia 1241-ben mint veszprémi apácza több más apáczával Nonába menekült.[1]

Hogy Simon bánnak fia János 1299-ig szerepel és hogy akkor vele együtt fia István is emlittetik, azt mi az idézett forrásban (W. X. k. 345., 346. l.) nem találjuk. Ott elég világosan áll: «item *Johannes filius Symonis filii Symonis Bani pro se et pro Stephano filio suo*», István tehát Simon bánnak dédunokája. A bánnak János nevü fiát 1255 után már nem találjuk; különben is figyelembe veendő, hogy IV. Béla midőn 1255-ben előadja, hogy ő a buchki birtokot valamikor Simon bán fia Jánosnak visszaadta, oly dologról tesz emlitést, *mely már 1255 előtt történt;* ebből pedig még nem lehet biztosan kibetüzni, hogy János 1255-ben még élt.

Ezzel szemben szerző azt állitja, hogy Simon bán fia II. Simon Miklós nevü fia által, ki szerinte 1290-től 1308-ig szerepel, a Salgai család őse lett. E Miklósnak van két nővére, kik Gömöri Batiz és Gömöri Miklós nevü fivérekhez mentek férjhez. Van neki egy Illés nevü fia is, kit mint Salgó-Tarján urát emlitenek és végre elismeri szerző, hogy ezen Illés fivére a Pásztótól északra eső Szőllős ura. A Salgaiaknak ezen, Simon bántól való, leszármaztatása *teljesen el van hibázva*, a mint ezt a következő adatok bizonyitják.

Mindenek előtt ki akarjuk emelni, hogy szerző egy Illés-ágat is ismer, melyen I. Simon fiai Miklós és Simon mint 1280-ban még ifju korban lévő tagok szerepelnek, a nélkül, hogy további sorsukról valamit mondana. — Hogy Salgó-Tarjánnak első ismert ura 1246-ban ezen Illés fia Péter, szerző maga ismeri el (273. old., elismeri azt is, hogy I. Simon fiai Miklós és II. Simon Salgó-Tarjánban laktak ugyanott, mi azonban ennél többet is találunk.

1. IV. László 1283-ban Illés unokáit, Simon fiait Miklós és Simont Tarjániaknak nevezi, ugyanezt teszi az esztergomi káptalan is.[2]

2. III. András király előtt 1291. julius 27-ikén Márk fia öregebb *Batisz* és *Simon fiai Miklós*

[1] Zichy okmánytár, II. k. 434., 470. l.

[2] Anjoukori okmánytár, VI. k. 193., 231., 312., 491., 593. l. Fejér. IX/VI. k. 74., 105. l.

[3] Fejér, IX/III. k. 223., 500. l. Soproni okmánytár, 324. l. Zichy okmánytár, III. k. 210. l. Zalai okmánytár, I. k. 630. l. Siebenb. Urkundenbuch, II. k. 199. l.

[4] Fejér, IX/III. k. 639. l., IX/IV. k. 38. l. Történelmi Tár, 1898. évf. 364. l. Siebenb. Urkundenbuch, II. k. 271., 279., 286., 288. 306. l.

[5] «Guniameister» nem más mint «Kónya mester» és miután a tolnamegyei Máré vár birtokosainak egyik őse Gunya nevet viselte, feltételezhető, hogy «Kónya» «Gunya»-val azonos név.

[6] Urkundenbuch von Ober-Oesterreich, VII. k. 398. l.

[7] Fejér, IX/VI. k. 109. V. ö. IX/VII. k., 499. l.

[1] Fejér, IV/I. k. 232. l.

[2] Fejér, V/III. k. 173., 174. l.

és Simon a következő csereszerződést kötötték: Simon fiai odaadják Batisznak *Gömör* nevü birtokukat, melyet nekik V. István atyjuknak, Simon comesnek haláláért adományozott, minek fejében Batisz nekik *szőllősi* várát átengedi, mire az egri káptalan Batiszt még 1291-ben Gömörbe statuálja.[1].

A nélkül, hogy már most a két fivér további nyomait keresnők,[2] határozottan mondhatjuk, hogy — mert Katisz nb. Simon leányai Gömöri Batisz és ennek fivérének nejei — azon Miklós, ki szerző szerint Simon bán unokája és a Gömöriek sógora *nem más, mint Illés unokája Miklós, ki 1291-ben Gömört Batisznak odaadja s helyébe a szőllősi várat kapja.* Hogy egyik fiát Illésnek nevezte, arra vezetendő vissza, hogy nagyatyja is e nevet viselte. *A Salgaiak tehát nem Simon bánnak, hanem Illésnek sarjai.*

A Leusták ágat szerző csak 1299-ig ismeri és az esetleg belőle kiágazott családokról mit sem szól. Mi csak azt akarjuk itt hangsúlyozni, hogy Anjoukori okmánytár, IV. k. 217. l. szerint Pető Miklósnak, Tamás pedig Vetylónak a fia. Mindkettőnek 1342-ben fiaik is vannak. Petőé akkor János. Ez ágból származnak a Szalatnyai, Zagyvafői és zagyvafői Pető családok.[3]

1301-ben találjuk, hogy Folcus fia Farkas, Detre fia Mikó, Keplen, és János fia Márk a Katisz nemzetség tagjainak neveztetnek. (A. I. 11.). Szerző szerint Detre fia Mikó ugyanaz ki másutt mint Katisz nb. Mihálynak női ágon való rokona szerepel, és abból ő azt a *kétségtelen* tanuságot olvassa ki, hogy a «de generatione eiusdem Comitis Michaelis» kifejezés csak az utoljára emlitett János fia Márkra vonatkozik. Ezen érvelés már azért sem fogadható el, mert az első helyen emlitett Folcus fia Farkas minden kétséget kizáró módon a Katisz nemzetséghez tartozik. — Azon kérdésre pedig, hogy a Katisz nembeliekkel együtt 1290-ben szereplő Ferencz kicsoda, micsoda? szerző *egy* szóval sem ad felvilágositást; nem is emliti e Ferenczet.

Végezetül még megemlitjük, hogy néhai Simon fia Fulcus 1240-ben a gömörmegyei Gortvával határos Bagolykő táján birtokos;[4] miután tudjuk, hogy az Illés-ághoz tartozó Péter fiai a nógrádmegyei Baglyoskő vár urai voltak, bizonyosnak vehetjük, hogy az 1240. évi Fulkó is a Katisz nemzetség tagja.

Kán. E nemzetségről más alkalommal terjedelmes értekezést akarván közzé tenni, e helyen az erre való megjegyzéseinket mellőzzük. Kiemelendő szerzőnek azon állitása, hogy «annak, hogy a királyfogó László vajda e nemzetség tagja lett volna, eddigelé semmi elfogadható alapja nincs». Hogy egy, a legrégibb családtörténelmi ismereteinkbe annyira beható kérdést minden indokolás nélkül két sor irással lehessen a lomtárba dobni, nem helyes; hogy ezzel nem lehet ily röviden végezni arról jelzett értekezésemben teszek bizonyságot.

Kaplyon. Azon Andornokra nézve, kit szerző az 1300-ban szereplő Terebesi *Andornakkal* azonosnak vesz, megjegyezzük, hogy egy Terebesi Andornok 1296-ban mint Köke Jakab bizalmi embere a beregmegyei Kölcsin helység ügyében szerepel;[1] 1298-ban pedig Terebesen a Jánosi, Kazsuki és Derzsi családok ügyében müködik.[2]

A Tákosi-ághoz tartozó Gergely 1358-ban kir. ember a Gutkeled nb. Darócziak perében,[3] atyja Sándor pedig 1329-ben is szerepel.[4]

A Károlyi-ágra vonatkozó következő fontos adatot szerzőnél hiába keressük: István ifjabb király 1265-ben tanusitja, hogy György fia Kristóf comes valamikor *Vetés* nevü birtokát a nagyváradi káptalannak adományozta, de hogy ő (István) ezt most András fia Simon comesnek adja és hogy a káptalant annak idején kártálanitani fogja.[5] Ezen okmány nem csak Vetés történetére vet világitó fényt, hanem egyuttal nagy genealogiai érdekkel is bir. Következtethetjük t. i. belőle, hogy Kristóf comes András fia Simonnak nemzetségbeli rokona volt. Tudjuk, hogy Vetés Szatmármegyében feküdt és hogy Kaplyon nb. Kristóf 1203 táján az ugyanazon megyében feküdt Kékesi erdőbe Hontpázmán nb. Tamást beiktatta. Mi tehát György fiát Kristófot, Vetés urát, az 1203 táján szereplő Kris-

[1] Wenzel, X. k. 17., 52. l.
[2] Lásd ezekről fent idézett dolgozatomat.
[3] Ugyanott.
[4] Hazai okmánytár, VIII. k. 36. l.

[1] Wenzel, X. k. 218., 219. l.
[2] Wenzel, XII. k. 631. l.
[3] Zichy okmánytár, III. k. 128. l. V. ö. 60. és 65. l.
[4] Zichy okmánytár, I. k. 327. l.
[5] Fejér, IV/III. k. 297. l.

tóffal azonositjuk és azt hisszük, hogy András fia Simonnak legközelebb oldalose volt.

II. Zonga Péter fia Pál fia László 1353-ban Kont Miklós erdélyi vajda szolgálatában urával együttesen egy királyi hadjáratban vesz részt.[1]

A Lelei ág-ról mondja szerző, hogy János fiával Tamással együtt *1337-ben* bizonyos jószágát eladta, a mi ellen a Károlyi-ág *1334-ben* is — tehát három évvel azelőtt! — tiltakozott; melyik itt a helyes évszám?

A nagymihályi ág-ból való I. Andrásnak fia Lőrincz, unokájának: György fia Péter nagybányai plébánosnak bizonyitványa szerint *I. Károly királynak tárnokmestere* volt.[2]

Imregi András 1327 szeptember 14-ikén még él; fia II. Dénes pedig már 1347-ben szerepel mint «Cékei», 1371-ben is él.[3]

Károny. Szerző szerint e nemzetségről csak egyetlen-egy oklevél emlékezik; mi még egyet ismerünk: 1283 julius 13-ikán tanusitja a nyitrai káptalan, hogy Ürményi Pál fia Benedek és Szőlősi Botor fia Rátó Ürményben lévő azon birtokuk harmadát, melyet valamikor *Karun nb. András fia Sándortól* és *Miklós fia Andrástól* vásároltak, rokonuknak, Vásárdi Gálnak átengedik.[4]

Káta. Azon *Demeter* comest, kit szerző csak kérdőjel kiséretében vesz e nemzetség tagjának, határozottan a Csák nemzetség Ugod-ága sarjának tartjuk; indokolását a Turul 1900. évi folyamának 103. skk. oldalain adtuk. — *A Csáholyi-ágon* lévő Ábrahám nejének atyja: *Ladányi* Gotthard. Hogy azon Klára, ki 1350-től 1394-ig mint Kis-Czudar Péter neje szerepel, I. Péternek leánya legyen, a mint szerző állitja, azért nem fogadható el, mert ez esetben atya és leány szereplése között több mint száz év különbség volna, a mi nem lehetetlen ugyan, de nem is valószinü. Azért helyes uton járunk, ha Klára atyját II. Péterben keressük. *A Lázári-ágra* vonatkozólag a kutatók figyelmét a következő adatra akarjuk felhivni:

Tamás comes fia Ráfael valamikor a nagyváradi előhegyi prépostságtól a Biharmegyében fekvő *Tamási* birtok haszonélvezetét kapta. E Ráfael később Both comessel szemben oly nagy bünt követett el, hogy egyéb birtokai közül Tamási is II. András király kezéhez jutott. András a tamási birtokot Kán nb. László országbiró és Bácsmegye főispánjának mint ilyen 1228 és 1230 között ismeretes adta. Fülöp prépost a káptalan nevében már most azzal lépett elő, hogy a kezében lévő okmányok bizonysága szerint Tamási a prépostság tulajdonát képezi, melyet Ráfael csak haszonélvezetre kapott, a melytől tehát a prépostságot megfosztani nem szabad. A király úgy döntötte el a dolgot, hogy László országbiró 100 mk. kártalanitás mellett a birtokot a káptalannak visszaadta.[1] Miután tudjuk, hogy a várad-hegyfoki prépostság Tamási és Ősi nevü biharmegyei helységekben birtokos volt,[2] de azt is, hogy Káta nb. I. Ráfael fia Tamás fia II. Ráfael 1261-ben az örökölt és Biharmegyében fekvő Ősi birtokot megkapja,[3] biztosak vagyunk benne, *hogy a fentebbi Tamás comes fia Ráfael a Lázári-ág ősével, I. Ráfaellel azonos.* Nincs is kizárva, hogy ő talán azon Ráfaellel is azonos, kit 1217- és 1218-ban mint erdélyi vajdát ismerünk.

Kolcs. Demeter, II. Imre és IV. János 1357-ben is szerepelnek.[4] 1370-ben előfordulnak Hosszúmezei Fekete Imre, ennek neje Fenna s fiai Tamás, János és Gergely;[5] azt hisszük, hogy ez II. Imrével azonos. A nemzetségre vonatkozó adatok a Zichy-okmánytárban II. k. 127., 128., 145., 146. és 204. oldalon találhatók.

Koppán nb. Paulin fia Sándor 1268-ban az esztergommegyei Agár mellett birtokos.[6]

Lőrente. E nemzetségnél szószerint következőket mondja a szerző (352. old.): «Vajjon Dedalus egy személy-e azon Dedalussal, a ki 1273—76-ban zalai ispán vala? bizonytalan» és «*Az, hogy Benedek az 1274—76. években választott esztergomi érsek és testvérei Beke, István, e Dedalus testvérei lennének, hamisitványon alapszik,*» forrása pedig W., IX. k. 158. l. Müvének egyik más helyén (I. k. 136. l.) azonban a következőt mondja: »Szentmiklós várát az I. Atyusz-

[1] Zichy okmánytár, II. k. 518. l.
[2] Sztáray okmánytár, II. k. 117. l.
[3] Anjoukori okmánytár, II. k. 324. l. Zichy okmánytár. II. k. 278. l. III. k. 431. l.
[4] Fejér, VII V. k. 461., 462. l.

[1] Fejér, VII/I. k. 201. l.
[2] Csánki, I. k. 642. l.
[3] Zichy okmánytár, I. k. 11. l.
[4] Sztáray okmánytár, I. k. 262. l.
[5] Károlyi okmánytár, I. k. 319. l.
[6] Hazai okmánytár, VII. k. 108. l.

ág kihaltával a rokonok . . . . kezükre keritették, de IV. László azt *Benedek választott esztergomi érseknek és testvéreinek*: Dedalus zalamegyei főispánnak, Bekének és Istvánnak ajándékozván, e hatalmas urakkal nem mertek ujjat huzni . . .», forrása pedig itt is csak megint W., IX. k. 158. l.

Az egyes tagok közül előfordulnak Vécs, Péter, Jakab és I. Pál nevü fivérek, kiknek atyját szerző nem nevezi meg. A magyarázó szövegben azonban (355. l.) azt mondja, hogy Vécs fiának legközelebbi atyafiai: *Lőrincz fiai* Péter, Jakab és I. Pál. Ezeknek atyját tehát ismerjük és igy a nemzedékrendi tábla szerint Vécs is Lőrincz fia?

Ludány. *A Családi-ághoz* tartozó II. (nem III.) Miklóst egy 1355. évi okmány[1] világosan «Családi»-nak nevezi. Akkor már csak özvegye, Magyar nb. Olgyai Péter leánya Margit él; leánya Klára akkor a Koppán nb. Posár György fia Szakállasi Jánosnak a neje. — *I. Vitk* kétségkivül azon Vitku comessel azonos, kit IV. Béla király azzal biz meg, hogy a nyitrai püspököt a bánai adók tizedének birtokába iktassa be. Az erre vonatkozó okmány[2] nincs ugyan keltezve, de miután a benne emlitett Mika alországbirót 1248-ban ismerjük, feltehetjük, hogy e Vitk is 1248-ban szerepelt.

A Cabaji-ághoz tartozó I. Endrej (ezt tartjuk mi az «Indryh» név helyes kiejtésének), 1261 és 1272 között Barsmegyében mint bizalmi ember fordul elő. Ugyanezen minőségben szerepel mellette Ludán nb. Kozma is.[3] I. Endrejről még azt is tudjuk, hogy 1259-ben a nyitrai várhoz tartozó, Csakaj nevü birtokot, melyet azelőtt zálogban tartott, örök áron megszerezte;[4] azt hisszük, hogy a Cabaj táján még most is létező Csekej-jel (Csakajovcevel) azonos. — *Tamás* 1294 körül Gutkeled nb. Bertalan szolgálatában van.[5] — *Emőkei* Péter 1278-ban királyi ember a Család nevü birtok statuálása alkalmával.[6] Fiai: Emőkei *Dezső* és *András* 1326 június 11-ikén Vecse birtok elcseréltetése alkalmából tanu minőségben szerepelnek.[1]

Az 362-ik oldalon azt kérdezi szerző, vajjon azon Ludányi Gotthard, ki 1275-ben a Berettyó vizén épitett malom tulajdonosa, egy személy-e Csaba testvérével, a ferenczrendü szerzetessel? mert ezt bizonytalannak tartja. Mi erre határozottan mondjuk, hogy a berettyói malombirtokos nem Ludányi, hanem a szabolcsmegyebeli Őr-Ladányi Gotthard, kinek leánya a Káta nb. Ábrahám (a Csáholyiak őse) neje volt. — Hogy *Szoboszló fia Bagamér*, a székelyek vezére és trencséni főispán, szintén a Ludán nemzetség tagja, már másutt igazoltuk.[2]

Mena. E nemzetségről szerző az egyetlen 1288-ból származó adatot közli. Ismerünk róla pedig többet: *a)* Péter fia János 1300-ban Parabuty[3] fia Istvánnak a veje, kitől a krassómegyei Buke, a kevemegyei Walter és Belan, a temesmegyei Réti és Papd (Bobda) birtokok egy részét kapja. *b)* 1311-ben pedig találjuk, hogy a Péter fia Jánosnak nőrokona (soror), Mihály bán leánya, a Csanád nb. Bézi Mihály neje s hogy Bézi Mihály a Sáp, Kalanda és Morócz nevü birtokokat, melyek azelőtt Mihály bán birtokában voltak, e Jánosnak eladja. Ebből mi azt következtetjük, *hogy Mihály bán is a Mena nemzetség tagja*. *c)* 1317-ben elmondja Károly király, hogy Péter fia Bobdai Jánosnak *Németi* nevü birtokában az ott egy ideig beszállásolt királyi hadsereg oly nagy kárt okozott, hogy kárpótlásul neki a temesmegyei *Pél* nevü birtokot adományozza. *d)* 1349 szeptember 19-ikén János már nem él és akkor fiai: Bobdai *Tamás* és *Mihály* Temesmegye közgyülésén azzal állnak elő, hogy néhai Lambert országbiró († 1324) Temesmegyében fekvő kalandai birtokukat elfoglalva tartotta, mely állitásukat a jelenvoltak egyhangulag elismerték. Ebből kiviláglik, hogy szerzőnek azon állitása (I. k. 359. l.), hogy Sáp, Kalanda és Morócz Hevesmegyében feküdtek, nem áll! — Bobdai András fia János 1412-ben kir. ember Torontálmegyében. 1423-ban Bobdai Endre fiai János és István Nagykikinda melletti birtoko

[1] Anjoukori okmánytár, VI. k. 392. l.
[2] Hazai okmánytár, VII, k. 125. l.
[3] Botka, Barsmegyei okmánytár, 1. l.
[4] Wenzel, VII. k. 515. l.
[5] Hazai okmánytár, VIII. k. 353. l.
[6] U. ott, 194. l.

[1] Eredeti okmány az Apponyi-család levéltárában.
[2] Lásd ezekre Turul 1901. évf. 175. old.
[3] Nevét a most Bácsmegyében fekvő Parabuty helység őrzi.

sok. Maga Mena vagy Mene pedig Torontálmegyében feküdt.[1]

Meyz. Az ismeretlen Rurcos a később is Baranyamegyében felmerült Rékas-sal azonos.

Miskócz. *A Gergelyföldi-ágra* vonatkozólag a kutatók figyelmét a következő adatokra akarjuk felhivni: 1. Mengech fia Mengech comes 1288-ban mint az egri püspök tisztviselője a borsodmegyei Igriczi nevü helység eladásánál szerepel.[2] 2. Mongoch fia Jakab, Simon fia Sándor és fivérei, Péter fia Miklós 1280-ban a Semjén nembeliekkel egyezkednek.[3] Tekintettel arra, hogy a Munguch név egyike a legritkábbaknak s hogy vele — legalább tudtommal — más nemzetségnél nem találkozunk, azt hisszük, hogy a két fentebbi személy a Miskolcz nemzetség «gergelyföldi» ágához tartozik. — *A «nyéki»* ág őséről még többet tudunk mint azt, hogy csak Nagy Imre unokái kezdenek szerepelni. István ifjabb király 1270-ben tanusitja, hogy Imre comes fia Jakab neki már ifjukora óta sok szolgálatot tett, a IV. Bélával vitt háboruk alatt eltántorithatlan hive maradt, a feketehalmi tusában részt vett és Isaszeg előtt sulyosan megsebesült. Ezen érdemek elismeréseül neki adományozza a sajói révvámot, nevezetesen azon vidéken, hol a Hernád folyó a Sajóba ömlik; e révvám amúgy is azelőtt ősi birtokaihoz tartozott, de valahogy elidegenitették tőle.[4] — Péter és Pál utódai mint «Ónodi»-ak szerepeltek, a mint ezt másutt kimutattuk.[5]

Fábián fia István kétségkivül 1343 kezdetén borsodmegyei szolgabiró.[6]

Monoszló nb. II. Istvánról szerző azt tartja, hogy kortársaitól a Csupor ragadványnevet kapta s hogy ő lőn a monoszlói Csupor-család névadója. Bár ez állitását nem igazolja vagy indokolja, mégis hisszük, hogy igaza van, mert az 1328- és 1338-ban a Csupor-család kezében volt, az Odra mentén lévő birtokok, továbbá a csanádmegyei Csika és baranyamegyei Szilvás tényleg 1231-ben Monoszló nb. Tamás bán kezén voltak. — Vajjon már II. István kapta-e a Csupor ragadványnevet? nem tudjuk; mi csak azt találjuk, hogy István fia «Nicolaus dictus Chupor de Monozlo» 1321 augusztus 21-ikén mint báni ember a zágrábi káptalant statuálja.[1] III. István leányáról, Kláráról tudjuk, hogy a pozsegai káptalan bizonysága szerint 1361-ben még élt.[2]

Pápa. Roland nádor tanusitja 1252-ben, hogy a dömölki apátság *Pápa fia Mártont* azzal vádolja, hogy az apátság birtokát képező, Veszprémmegyében fekvő *Kámond* helységben bizonyos részeket bitorol; Márton azzal védekezik, hogy a kámondi jószág ősi birtokát képezi; a dolognak az lett a vége, hogy az apátság Mártont pénzzel kielégitette.[3] Miután a Pápa nemzetség 1286-ban Kámond mellett birtokolt, azt hisszük, hogy e Pápa fia Márton szintén a Pápa nemzetséghez tartozott. — Kustán fia Demeter fia Lászlóról meg tudjuk, hogy hütlenségbe esett, minek következtében a király őt Tolnamegyében fekvő szaki birtokától megfosztotta s azt Száty nb. Jánosnak adományozta.[4]

Pécz. Hogy a Marczaliak őse *Gergely bán* 1288-ban országbiró lett volna, mint ezt szerző határozottan állitja, nincs bizonyitva, mert az illető okiratnak keltezése nincsen, szerző pedig állitását egyetlen érvvel sem támogatja. *Joachim*nak még egy fia volt, kit szerző nemzedékrendi tábláján hiába keresünk. Marczali Joachim fia Éty mester t. i. 1374-ben a Somogymegyében fekvő Berjég határában birtokos.[5]

Az Apponyi-ágra vonatkozólag itt csak a következőket akarjuk felsorolni: *a)* László *nem drégelyi várnagy*; ez csak Fejér olvasási hibájának szüleménye, ki az illető várat «Dragun»-nak vette. Az Apponyi család levéltárában lévő eredeti okiratban pedig úgy találjuk, hogy László 1308-ban *Preuge* azaz *Privigye* várnagyja volt. Vörös Tamásnak fivére: Orros Miklós; Péternek van két fia: István és Mihály; János 1325-

[1] Az ezekre vonatkozó kútfők a Temesmegyei okmánytár I. kötetében olvashatók.

[2] Hazai okmánytár, VII. k. 205. l. V. ö. Wenzel, XII. k. 473. l.

[3] Wenzel, IX. k. 291. l.

[4] Wenzel, VIII k. 292. l. (Feltételezzük, hogy az okmány nem hamisitvány.)

[5] Turul, 1901. évf. 176—177. old.

[6] Anjoukori okmánytár, IV. k. 301. l.

[1] Tkalčic, Mon. civ. Zagr., I. k. 99. l.

[2] Fejér, IX/III. k. 275. l.

[3] Wenzel, II. k. 228. l.

[4] Zichy okmánytár, I. k. 115.

[5] Fejér, IX/VI. k. 182—184. l.

ben is él stb.[1] *b)* Hogy az Apponyi-ág birtokaiból csak Görcsön, Széplak és Báb volnának ismeretesek, nem találjuk indokolva, hiszen Ivánka utódai megkapják 1295-ben a mosonyi várjobbágyoknak *Budey* nevü Győrmegyében fekvő földjét.[2] Szerző, úgy látszik, ezt a Győrmegyében Szemere mellett levő «Bodó»-val azonositja. Mi azt hisszük, hogy Budey «Bodaj»-nak kiejtendő, mert Boday nevü nemes család Komáronmegyében volt, Bodó nevü helység azonban jelenleg sehol sem található. *c)* Vörös Tamás 1344-ben mint a magyar küldöttség tagja a pápától kéri 1. hogy neposának: *Lukács fia Istvánnak* egri egyházmegyebeli clericusnak 2. neposának *Miklós fia Gergely* győri egyházmegyei clericusnak javadalmat adjon.[3] Tekintettel arra, hogy az előbbi az egri egyházmegyéhez tartozott és hogy az Ibrányi-ágban a Lukács és Gergely név divatos, biztosra vehetjük, hogy Tamás neposa István, Ibrányi Lukácsnak a fia. A győrmegyei Gergely Tamásnak talán csak anyai ágon rokona, mig István valószinüleg oly Pécz nb. ágból származik, mely az Apponyihoz legközelebben állhatott.

Hogy II. Miklósnak fia volt azon Csúz János, ki a horvát bánságot kormányozta — a mint ezt a 432-ik old. olvassuk — arról szó sem lehet. Egészen eltekintve attól, hogy az ifjabb Ludbregieknek a Pécz nemzetséghez való hozzátartozandósága nincsen bebizonyitva, figyelembe kell vennünk, hogy Lajos király 1358-ban a *magvaszakadt Ludbregi Miklós* zalamegyei birtokait: *Magyarádot* és *Estvándot* Debrentei Benedeknek adományozta.[4] Ebből kiviláglik, hogy a Ludbregi ágnak Zalamegyében még több birtoka volt, mint a mennyit a szerző felsorol. Miután 1214-ben Magyarád mellett bizonyos Márk birtokos,[5] alig szenvedhet kétséget, hogy benne I. Márkra, vagy a nemzetségnek valamely más ágához tartozó tagjára kell ráismernünk.

A nevnai ág őse: Servusdei kétségkivül azon Servusdeivel azonos, ki 1264-ben a Kerka mentén birtokos.[6]

Lukács fia Benedek 1278 és 1280 között a zalamegyei Ukk helységre támaszt igényeket.[1]

Mátyás fiaira megjegyzendő, hogy még 1295-ben is Alsó-Gyertyánágon birtokosok.[2]

Devecseri Márton alországbirót, kit czimerének alapján a Pécz nemzetség tagjának tartunk, szerző nem is emliti, ezzel pedig következetlenségbe esik. A Héder nemzetség Köcskiágát a következő sorokkal vezeti be (162. old.): «Egyedül legjelesebb tagjának, II. Sándornak czimeréből következtetjük, hogy ez ág is a Héder nemhez tartozott.» 181. oldalon pedig mondja, hogy Lambert országbiró czimerének tanusága szerint a Hermann-nemzetség tagja volt. Ha ezen esetekben a czímer volt mérvadó, akkor Devecseri Márton alországbirónál is mérvadó lett volna, mert ő ugyanazon pólyát használta czimerében, mint a Pécz nb. Marczaliak.

Pok. *I.* (vagy *II.*) *Móriczra* már 1221-ben is ráakadunk, midőn, mint Száty nb. Miklós nádornak albirája, egy a győrmegyei Ujfalu határában volt és vita tárgyát képezett szőllő birtokában itélkezett.[3] Miután ez Ujfalut később a Pok nb. Móriczhidaiak birtokában találjuk, világos, hogy itt a Pok nb. Móriczczal van dolgunk. II. Miklós 1315-ben Kolozsmegye főispánja.[4] — *Simon* 1374 és 1375 között halt meg; Katalin nevü özvegyét 1377—78-ban említik;[5] egy személy-e ő Simonnak azon nejével, ki 1353-ban, családjával együtt a veszprémmegyei Jákófalván tartózkodott,[6] nem bizonyos, de igen valószinü. — Simon 1364-ben a «Megyesi» nevet viseli s előadja, hogy a szabolcsmegyei, *Öszödöt* a királytól kapta, de hogy azt most a Gutkeled nb. Várdaiaknak visszaadja.[7] Végre még kiemelendő, hogy az ezen ághoz tartozó *Miklós vajda* és fiai 1319 február 9-ikén a krasznamegyei *Szécs* nevü birtokukat rokonaiknak, Lukács fiainak: Gergely, László és Péternek adományozták.[8]

Deta (=Gyéta) fivére *János* 1267-ben kétség-

[1] Az Apponyi-család l.-tárában lévő okmányok szerint.
[2] Wenzel, V. k. 122—123. l.
[3] Supplic. ad Clementem VI. papam.
[4] Csánki, III. k. 153. l.
[5] Wenzel, VI. k. 368. l.
[6] Wenzel, VIII. k. 116. l

[1] Zalamegyei okmánytár, I. k. 90. l.
[2] Wenzel, X. k. 209. l.
[3] Wenzel, I. k. 182. l.
[4] Teleki okmánytár, I. k. 34. l.
[5] V. ö. Theiner, Mon. slav. merid., I. k. 328. l.
[6] Anjoukori okmánytár. VI. k. 107. l.
[7] Zichy okmánytár, III. k. 240. l.
[8] Anjoukori okmánytár, I. k. 505. l.

A PETRI DERS CSALÁD CZIMERE 1417-BŐL.

kivül Béla herczegnek tárnokmestere és Varasd-megye főispánja.[1]

A Mérgesi-ágról a követező, bár későbbre eső érdekes adatot ismerjük: 1480 és 1530 között bizonyos Balthasar Wilczek z Dobrzemi i Hulčina nevü cseh ember a Ratibor melletti Hultschin talajdonosa. Ennek neje: *Katalin* a «*z Poku i Mareysse*» nevet viselte és első házasságban azon Hans Trnka de Ratiborzan neje, ki császári hadvezér és troppaui tartományi főnök volt. E nőnek atyja: Peter z Poku i Mareysse, a nőnek fivére pedig: Ferenz. Mindezekből, különösen pedig abból, hogy a külföldi forrás az utóbbi családtagot magyar hangzásu nevén Ferenz-nek mondja, kiviláglik, hogy itt a «Poki és Mérgesi» névnek elrontott alakjával van dolgunk. Péter és fia Ferencz tényleg elő is fordul 1436 és 1475 között.[1] — Mily nehezen sikerül a külföldi családokba beházasodott és külföldön élt személyek eredetét és nevét helyesen megállapitani, mutatja legjobban az, hogy azon porosz-sziléziai kutató, ki 1891-ben tőlem a fentebbi Katalin hovátartozandóságára nézve felvilágositást kért, a «z Poku i Mareysse»[2] megjelölést egyszerüen, de határozottan, «von Bock und Sanct Marien»-nek vette.

Dr. WERTNER MÓR.

[1] Wenzel, VIII. k. 172. l.

[1] Sopronmegye okmánytára, II. k. 250—488. l.

[2] Erről a «Mareysse»-ről különben azt hisszük, hogy az eredeti német vagy szláv okmányban «Meryese»-nek van irva.

VEGYES.

A Petri Ders család czimereslevele 1417-ből.

(Színes czimerképpel.)

A Hont-Pázmán nemzetségből származó Petri Ders család 1417-ben ősi nemzetségi czimerét, megtoldva azt ujabb jelvényekkel, Zsigmond királytól adományban nyerte.

Ez időben a családból főleg *Benedek* tünt ki vitézségével és a trón s haza javára tett sikeres szolgálataival. Különösen Bosnyákországban küzdött vitézül s önfeláldozón a kereszténység elnyomására törekvő török csapatokkal; de a hatalmas király érdekében, kinek tartományai Európa legnagyobb részében elterjedtek, Német-, Franczia- és Angolországban is szorgoskodott. Ezen sokoldalu buzgó szolgálatait a király azzal jutalmazá meg, hogy kérelmére, Konstancz városában 1417. évi Erzsébet napján (november 19.) kelt királyi oklevél szerint, neki s általa atyjának Lászlónak továbbá s fivéreinek Péter, Gergely, Ágoston és Pálnak s ezek utódainak nemességök kitüntetéséül s diszéül czimert adományozott.

E czimer, mint a mellékelt hasonmás mutatja, ferdén álló pajzs kék mezején ezüst félholdat és felette hatküllős csillagot ábrázol, melyeket két zöldszinü papagály csőrében és karmaiben tart; a pajzs felett zárt ezüst sisak áll, melynek koronájára helyezve a pajzsalak ismétlődik. A takarók szine mindkét oldalról kék és vörös.

A czimer főmotivuma, mint látjuk, a Hont-Pázmán nemzetség ősi czimerével azonos. A két papagály csak arra szolgál, hogy a nemzetségből már egészen kivált Ders családot már czimerében is megkülömböztesse valami jel a nemzetség többi ágaitól.

A czimerlevél szövege a következő:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus, ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus, quam futuris presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni regii, velud e sole radii, nobilitates legitimo jure procedunt, et omnium nobilitatum insignia aregia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum, tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus Benedictus filius Ladislai Ders de Petri, coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis, sincerisque complacentiis, utique acceptis et laudandis, quibus ipse vobis et Sacro nostro regio diademati a longinquis temporibus, in nostris agendis prosperis et adversis persone et rebus suis non porcendo, indefesse studuit complacere, reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia, in presentioram litterarum nostrarum capite depicta majestati nostre exhibendo, eadem a nostra celsitudine sibi et ex consequenti eidem Ladislao patri, item Petro, Gregorio, Augustino et Paulo fratribus suis carnalibus ex nostra liberalitate regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Benedicti gratis affectibus, intuentes obsequiorum laudabilia merita et actus strennuos, quibus ipse in plerisque nostris et

sacre ipsius regni nostri Hungarie corone agendis a longinquis temporibus sub diversitate locorum et temporum, et presertim in exercitualibus nostris expeditionibus in regno nostro Bozne quamplures, adversus nostros et regnorum nostrum emulos, utputa Turcos crucis Christi blasphemos instauratis; nec non in Francie et Anglie regnorum, ac presentibus Allemanie partibus, quas nos pro sacrosanctæ universalis ecclesie, que iam superni luminis gratia illustrante ad verum et unicum ejus sponsum pervenit et sacri imperii status reformationem duce Christo, qui lux vera est hominum, feliciter perlustravimus, non parcendo rebus suis et persone, sed variis periculis imminentibus se ipsum exponendo celsitudini nostre intentissimis animi desideriis studuit se ipsum gratum reddere et acceptum, volentes itaque eum premissorum suorum laudabilium meritorum intuitu, regalis munificentie antidoto prosequi, speciali animo deliberato, et ex certa scientia eidem Benedicto et per eum memoratis patri et fratribus suis, cunctis quoque ipsorum fratribus et consanguineis ac heredibus et successoribus universis, ad prefati Benedicti supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia hic depicta, ac pictoris magisterio distincte descripta, virtute presentium conferimus, imo de habundantiori plenitudine specialis gratie nostre ad majorem eiusdem Benedicti et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam motu proprio concedimus ac presentibus elargimur, ut idem Benedictus et alii supradicti eorumque heredes et quilibet ipsorum et posteritas universa nata et nascitura, hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat a modo inantea, in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari et clientali gestare valeant, pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio et de tanto munere singularis gratie antefatus Benedictus et alii supradicti eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorumdem inantea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad præmissorum memoriam perpetuam sigilli nostri secreti, quo ut rex Hungarie utimur appensione, pro prefatis Benedicto et aliis supradictis jussimus communiri perpetuo et inevum valituras. Datum Constantie, in festo Beate Elisabeth vidue, anno domini millesimo, quadringentesimo decimo septimo; regnorum nostrorum anno Hungarie tricesimo primo romanorum vero octavo.

Az oklevélről a függő pecsét elveszett, csupán a vörös-zöld selyem zsinór lóg le róla. Eredetije a leleszi konvent országos levéltárában őriztetik. LEHOCZKY TIVADAR.

Bánfi Lukács nemzetsege.

A XIII. század előtti genealogiai viszonyok, nemzedékrendek pontos megállapitása az okmányok gyér volta mellett alig lehetséges. Példa rá *Lukács érsek* származásának kérdése, a melylyel máig sincsenek tisztában genealogusaink. Az alábbiakban e kérdés tisztázásához akarunk nehány érvvel járulni.

Lukács érsek származásáról hiteles adattal nem rendelkezünk. Csak egy bizonyos: hogy egy testvére volt, kinek előkelő embernek kellett lenni. Neve *Albanus*, a mit Pauler[1] *Apa banus*-a magyaráz.

Ezen bizonyos ténynyel szemben egy csomó találgatást állithatunk szembe. Lehoczky szerint[2] a *Buzád-Hahót* nemzetségből származott; ezen állitást elfogadja Nagy Iván is.[3] A mit azonban jegyzetében indokolásul elmond, az nagyon zavaros. Összekeveri az *alsólendvai Bánffi* családot, a mely csakugyan *Buzád* nembeli, a *felsőlendvai, Gútkeled nemzetségből származó Bánffi* családdal, mely az *Amade* családdal együtt csakugyan közös törzsből fakadt. Knauznál[4] is e tévedéssel találkozunk; nála mint *Lucas Bánffy de Alsó Lindva de genere Guthkeled* szerepel; a mire Pauler[5] találóan jegyzi meg: «oly korban, mikor még vezetéknevekről egyáltalában véve nem lehetett szó.» Marczali[6] és Thallóczy[7] *Bánffy*nak nevezik.

Kiséreljük meg ezen mesés burokból a (valószinü) történelmi magvat kihámozni s az ellentmondó állitásokat összeegyeztetni. Szerintem az kétségtelen, hogy *bánfi* volt; az az egy (N. N.) bán fia (filius bani). Innen eredt — mert csak valami alapjának kell lenni — az alsó- és felsőlendvai Bánffi-féle származtatás.

Ha Albanus alatt csakugyan Apa banus lappang, akkor Lukács testvére Ung- és Zemplénmegyékben volt birtokos,[8] tehát oly vidéken, mely a Gútkeled nemzetség (északi) sárvármonostori ágazatát (a Kisvárdaiakat, Atyaiakat, Gúthiakat, Balkányiakat, rozsályi Kúnokat, Gacsályiakat, Daróczíakat, Anarcsiakat [Berencsieket, Kenézieket], Bacskaiakat, Ráskaiakat, Buthkaiakat, Csatáriakat, Málczaiakat, Márkiakat, Wiczmándyakat) uralta.

Ezen topografiai érvet tekintetbe véve és szem előtt tartva a kronologiai adatokat, atyjának azon *Elek bánt* tartom, ki valószinüleg Gútkeled nb. s ki a Dráva körül, Varasdban, Zalában volt birtokos.[9]

Hogy ezen Elek valószinüleg a Gútkeled nemzetségből ered, Pauler mutatta ki.[10]

Egy bizonyos *Márton comes* alapitá a *csatári* monostort, melynek későbbi patrónusai épen a Gútkeled nemzetség sárvármonostori ágából származtak.[11] Ezen Márton 1136 körül kelt okle-

[1] Magyarország története, I. k. 495. l. 491. jegyz.
[2] Stemmatographia, II. k. 40. l.
[3] Magyarország Családjai, I. k. 162. l.
[4] Monumenta Ecclesiæ Strigoniensis, I. k. 114. l.
[5] U. ott.
[6] Történelmi Tár, 1878. évf. 170. l.
[7] III. Béla és a magyar birodalom, 19. l.
[8] Pauler, id. h. 290. l.
[9] Id. h. 229. l.
[10] Id. h., 472. l. 422. jegyz.
[11] Fejér, codex diplomaticus IV. r. III. k. 179. l.

velében [1] említi, hogy Csatárt közösen birta testvérével, *Elekkel.* Elek részét annak életében kapta.[2] Elek, úgy látszik, azonos a bánnal, s igy Márton testvére volna.

Hármas érv szól tehát a mellett, hogy Lukács Gútkeled nb. Elek bán fia:

1. Hogy Lukácsot bán-finak nevezik régebbi iróink.

2. Hogy Lukács testvére Apa bán oly vidéken volt birtokos, hol később a Gútkeled nemzetség sárvármonostori ágát találjuk.

3. Hogy Elek bán testvére Márton alapitotta a csatári monostort, melynek későbbi patrónusai a Gútkeled nemzetség sárvármonostori ágából származtak.

S ezen feltevésnek a kronológia sem mond ellent.

Elek már II. Béla ideje előtt vagy idejében adta elhalt fia lelki üdveért a zágrábi püspökségnek *Toplicza* (Toplissa) földet, melyet II. Béla idejében Belee varasdi ispán erőszakosan elfoglalt.[3]

Az 1115. év őszén Zárát Falier Ordelafo doge elhódiván Magyarországtól, 1116-ban *Elek bán* vezet sereget felmentésére. De a doge V. Henrik német királytól segélycsapatokat kapván, azokkal a magyar sereget Zára mellett június 20-ikán megverte és sok magyar főurat elfogott.[4] Közöttük volt-e Elek, nem tudjuk; igy azt sem mondhatjuk meg, vajon a következő év (1117) támadó seregét megint Elek vezette-e? 1116 után eltűnik szemünk elől. 1136 előtt meghalt.

Márton, ki mint láttuk 1136 körül a csatári monostort alapitá, 1138-ban, midőn II. Béla, atyja «kedves dömösi monostorát», melyet ugyan felépitett, de «sok viszontagsága miatt, úgy a mint akarta volna, be nem rendezhetett» «Ilona kegyes királynéval», «kivülről, belülről», «kellő megfontolással» rendbe szedte, az ispánok között mint zalai szerepel.[5]

Eleknek három fia volt. Az egyiket névleg nem ismerjük; ez korán elhalt. A másik kettő közül *Apa* lehetett az idősebb. Már 1150-ben mint országnagy és II. Géza kedves embere szerepel (Appa comes eo tempore apud Regem graciosissimus).[6] 1152-ben ismét országnagy,[7] 1156-ban bodrogi főispán,[8] 1157-ben (egyszer kelet nélküli,[9] egyszer márcziusi oklevélben[10] országnagy, 1158 elején országbiró;[1] 1158 derekán Belos helyébe lép mint bán. Ehez képest a Wenzelnél (VI. k. 91. l.) közölt oklevelet is 1158 körülre kell datálnunk, s nem 1156 körülre.

Lukácsra nem vesztegetek szót. Ő bővebb életrajzra volna érdemes. Hanem közlöm hypotetikus!) nemzedékrendjét.

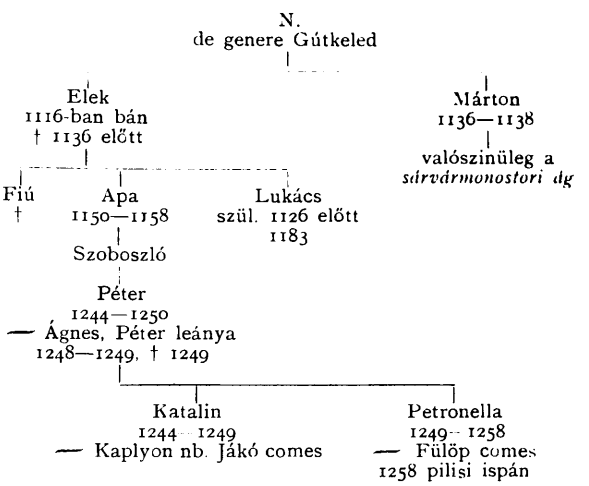

Még egy körülmény szól ezen nemzedékrend mellett, habár döntő érvnek nem tekinthetjük. Ezen ág Varasdban, Zalában is birtokos lévén, a társadalmi állása és vagyona révén úgy szólván hivatva volt a báni méltóságra. Elek, Apa bánok voltak; Márton (valószinü) utódai között pedig István (1251.), «Pektári» Ioákim, István, Málczai Pál, Miklós (1275. voltak bánok.

További genealogiai kutatások szempontjából és érdekében nem tartom hiábavalónak ezen ágnak birtokait — már a mennyire ösmerem — összeállitani:

Csatár, név szerint nem ismert birtokok a Dráva körül, Nagy-Mihály (Zemplénben), Reviscse (Rőcse) (Ungban), Tarna (u. ott), Toplicza (Zágrábmegyében), Topolyán (Zemplénben), ismeretlen nevü birtok Varasdmegyében, Vinna (Ungban), Zavadka (u. ott) s név szerint ismeretlen birtokok Zalamegyében.

Am nem hallgathatom el, hogy egy bizonyos körülmény ellene szól feltevésemnek. A nagymihályi ág czimere egészen eltér a Kaplyon nembeliek czimerétől. Valószinünek látszik, hogy ezt a czimert női ágon, talán épen Szoboszló fia Péter leányától örökölték. S ez a czimer nem Gútkeled czimer. De ez az ellentmondás is csak azon a feltevésen alapszik, hogy a Nagy-Mihályiak czimeröket Szoboszló fia Péter leányától örökölték.

Ifj. KÁLLAY UBUL.

[1] Fejér, II. r. III. k. 88. l.
[2] Magyar Könyvszemle, I. évf. 15. l.
[3] Tkalcsics Monumenta, I. k. 4. l.; Wenzel, Árpádkori új okmánytár, XI. k. 45. l.
[4] Pauler id. h., 229. l.
[5] Id. h. 248. l.; Knauz, i. m. I. k. 97. l.
[6] Wenzel, Árpádkori új okmánytár, I. k. 60. l.
[7] U. ott, 62. l.
[8] Kauz, i. m. I. k. 108. l.
[9] Wenzel, i. m. VI. k. 92. l.
[10] Knauz, i. m. I. 111. l.

[1] Knauz, i. m. I. k. 112. l.

A Gútkeled nb. régibb Majádyak.

(Adalék a váradi regestrum értelmezéséhez).

Minden magyar genealógusnak őszinte örömet okozhatott, hogy Wertner Mór megkezdte nemzetségi kutatásainak folytatását. Azonban kiváló tudósunk meg fogja engedni, ha egy kisebb, de a genealógiai lényeget nem érintő tévedését helyreigazitom. Szerinte «bizonyos Majád comes sopronmegyei birtokos és unokája Miklós 1219-ben a Tomaj nb. Dénes fia Örkönd pappal és ennek fivéreivel bizonyos birtokügyet rendeznek, a melyben őket Majád udvarbirája, Fiod képviseli. Arról volt szó, hogy a két fél a *Zalamegyében* feküdt *Henye* birtokot felosztotta».[1] A tudós szerző Fejér, VII. r. I. k. 199. l.-ot idézi forrásul. Ez a másodrendü forrás téveszthette meg Wertnert. Mert jelen esetben *Hene, szabolcsmegyei* birtokról van szó a *váradi regestrum* egy sokat vitatott, egész irodalommal biró okmányában.[2]

Mivel az egész okmányra ki akarok terjeszkedni, szükségesnek tartom az egészet közölni:

Anno dominice incarnacionis M° CC° XIX° pristaldus regis nomine Martinus de uilla Shama in prouincia Suprutus veniens cum curiali comite Moyad comitis nomine Fiod et clerico Urcundo filio Dionisii contestatus est nobis diuisionem Hene ipso mediante factam inter Moyad comitem et Nicolaum nepotem eius ex una parte et Vrenetus filium Dionisii cum fratribus suis hoc modo quia cum locus uille Hene in diuisione Mayad comiti auidisset, Vrcultus volens satisfacere, terram in Thoufő mensurando Mayad comiti pro eo dedisset, sed Mayad comes eundem locum ville Vrcundino et fratribus suis gratis concessissent. Ipsa vero terra Hene soli ordine metarum diuisa inter predictas partes perhibetur, prima itaque meta egreditur de terra Bogdan et uadit ad Thoufeu et inde transit ad Veyzlo et inde versus domum Vrcultus (a többi hiányzik).

A topografiai adatok meghatározására a következők szolgálnak:

Hene «északi Szabolcsban puszta, a Beszterecre vivő ut jobb oldalán Kéki mellett».[3] «Terra Nicolai filii Vrcund «Hene» nominata».[4] Régente a mai Nyir-Bogdány szomszédja, most pedig alkotó része.

E Hene valamikor Gútkeled nb. Lothárd bán birtoka volt.[5] Ennek a Lothárdnak apja Pál volt (1246—59), nagyapja Miklós.[1] A «terra Nicolai filii Vrcund Hene» kitétel pedig alkalmat ad nekünk az egész nemzedékrendet megállapitani.

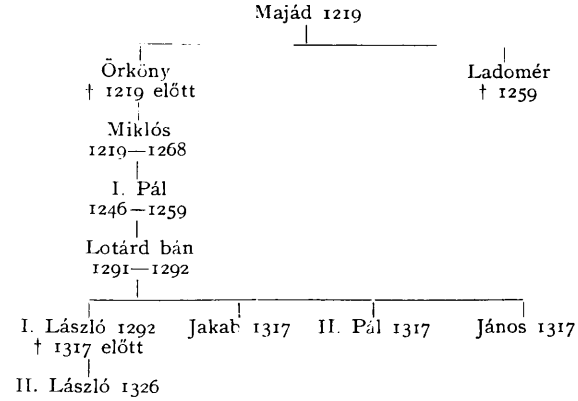

A Dénes és Örkény név alapján régebben én is e tagokat Tomaj nb.-eknek tartottam. De épen Wertner czikke és *a birtok felosztás ténye* arra indit engem, hogy Dénes fia Örkönyben is Gútkeled nembeliet lássak. Ezen, határozottan Tomaj nb. nevek használatát alighanem valamely anyai ősüktől örökölték.

S most már bocsátkozzunk az oklevél további elemezésébe.

Onomastikai szempontból a következő adatai érdekesek:

Fiod. Férfi-név. Kiejtésére nézve irányadó Fiad puszta, Tét mellett, Szabolcs-ban. Tehát nem Fiád, mint Kandra véli.

Mayad, Moyad. Férfi-név = Majád.

Vrcultus, = Vrcundinus, = Urcundus. Se nem Örkönd, mint Wertner, se nem Urkony, mint Kandra véli, hanem Örkény vagy Örkény.[2]

A *geografiai* adatokból Henét, Bogdányt már megmagyaráztuk. Tófő valamelyik tó mellett fekvő helység lehetett, akár Gégény is, mint Kandra állitja.

Veyzlo = veszlo = halfogó hely. Kandra szerint «a vészlés-sel való halászat folyó vizeknél levén gyakorolható, betü szerinti értelmezésének itt sem helye, sem oka nincsen s talán Beszterecz lappang alatta.» A váradi regestrum nagytudományu értelmezőjét azonban itten heve, egyes helyneveket stb. palæografiai uton megmagyarázni, elragadta, mert veyzlo itt csakugyan nem más mint «halfogó»; Mező-Csáth *álló* vizeiben még ma is «vejszével» fogják a halat.

S most egy sokat vitatott helynévhez jutunk. «Uilla Shama in prouincia Suprutus.» Suprutus vármegye, mennyi tinta folyt el éretted!

[1] Turul, 1901. évf. 104—105. ll.

[2] A váradi regestrum. Értelmezi Kandra Kabos. Budapest, 1898. évf. 100—102. lapokon. Egy genealogiailag rendkivül fontos forrásmunka — kellő kritika mellett!

[3] Kandra, i. h.

[4] Wenzel, VIII. k. 199. l.; Zichy okmánytár, I. k. 61., 415. ll.

[5] Anjoukori okmánytár, IV. k. 106. l.

[1] Turul, id. h. 106. l.

[2] Pauler. A magyar nemzet története Szent Istvánig, 170. l. 122. jegyz. 270. l.

Nem akarok a régebbi irodalomra hosszasabban kiterjeszkedni, ezért csakis Kandra nézetét elevenitem fel. «Suprutus vármegyét ki itt, ki amott keresi. Hőke Lajos az Ormányságban, Balássy Ferencz néhai tudósunk, Kővár vidékén». (L. Századok 1882. 570. . . .) Nekem úgy tetszik, hogy itt messze menő kombinációkat tenni nem lehet. Az ügyeset szintere Szabolcs azon része, mely a Regestrum idejében és azontúl is sokáig borsvai terület volt. Idevalónak kellett tehát lennie a pristaldusnak is. Vagy mivel ezen poroszló «pristaldus regis» volt, lehetett a szomszéd vármegyébe való is illetőség tekintetében. A fő az, hogy itt előbb a falut kell megállapitani, nem a vármegyét. Különben lehetetlen a kibontakozás.

A Shema névalak mindjárt első tekintetre elárulja, hogy hamis, azt különben sem lehet *Soma* vagy *Somfalva* névalak egykoru kiirásának venni. De lehetetlen egyuttal róla egyéb módon, mint hozzávetőleg szólani. *Sh* állhat *Ch* helyett, ekkor Chamát kapunk. Csomaköz van Szatmárban. *Sh* az eredetiben lehetett egy betü, p. *V* vagy *W* és ekkor eredeti alakjában *Vosián* vagy *Wosiá*-nak vehetjük, melynek a mai *Varsány*-olvasás és helynév felelne meg.

Oklevelek szolgáltak pedig alapul, hogy Varsányt számitásba vegyük. Ugyanis az itt szereplő «Márton nevezetü királyi pristaldust» azonos személynek nézzük azon Simon fia, Varsányi Mártonnal, kit királyi poroszlóként 1231-ik tá-

ján szerepeltetnek az okiratok Fejér, III. r. 2. k. 262. l.; Wenzel, VI. k. 500. l.).

Varsány (Vossen, Wasen, Wassen szatmármegyei hely, számittatik Szebrushoz is, mit a *Suprutus*-ból bajos kiolvasni.[1]

Bár a kiindulási pontokat mindenben elfogadom, a végeredményt illetőleg Kandrával még sem érthetek egyet. Borsvai területen történik a birtokfelosztás; ily kis jelentőségü ügyben alig küldött a király más megyéből poroszlót. — Már mint Kandra is megjegyzi, Shama lehet Chama is; *Csoma* falu pedig van Beregben, tehát a régi Borsva határai között. *Shama szerintem tehát Csoma*; Suprutus provincia pedig csak *geografiai jelző*: Csoma in provincia *Supra Thass*. Thass t. i. már Anonymus korában egyik legjelentékenyebb helysége ezen vidéknek, tehát semmi különös, ha egyes vidékrészt róla neveztek el. Minő kiterjedése lehetett ezen *Thass feletti vidéknek*, mit értettek alatta, azt ma már bajos megmondani.

Most már csak azon óhajtással fejezem be soraimat, hogy miután Kandra Kabos a Váradi Regestrumot hozzáférhetővé tette, bár akadna valaki, a ki a nagybecsü forrásnak helyrajzi és genealogiai adatait is feldolgozná.

A ki erre vállalkozna, új kincses bányát nyitna meg a magyar családtörténet számára.

Ifj. KÁLLAY UBUL.

[1] Id. h. 100—101. l.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi szeptember 25-ikén ülést tartott, melyen *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt *Barabás Samu*, *Csánki Dezső*, *Kollányi Ferencz*, *Nagy Gyula*, *Pauler Gyula*, *Pettkó Béla*, *ifj. Reissig Ede*, *id. Szinnyei József*, *Varjú Elemér* ig.-vál.tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, Áldásy Antal jegyző felolvasta Kubinyi Ferencz évd. tagnak A Záh és Zák nemzetségek czimü dolgozatát, mely a Turulban fog megjelenni.

A folyó ügyek élén a titkár bejelentette *Berzeviczy Edmund* és *Hajnik Imre* ig.-vál. tagok elhunytát. Az igazgató-választmány két érdemes tagjának elvesztése felett jegyzőkönyvileg adott kifejezést és elrendelte, hogy a hátramaradtakhoz részvétirat intéztessék s az elhunytak emléke a Turul hasábjain közzéteendő nekrologban nyerjen megerősitést.

Uj tagokul megválasztattak *Füssy Tamás* perjel, Zala-Apátiban (aj. a titkár), *Kiss István* tanárjelölt, Sajó-Kazán (aj. a titkár), vajai és ibrányi *Ibrányi Mihály* nyug. m kir. honvéd százados, Galgagyörkön (aj. Petrovay György) és dr. *Szentpétery Imre* tanárjelölt, Budapesten (aj. a titkár).

A Magyar Nemzetségi Zsebkönyv II. részéhez készült felhivás és bejelentési ivek kinyomott példányait a titkár azzal a jelentéssel mutatta be az igazgató-választmánynak, hogy azok megfelelő példányszámban a szerkesztők rendelkezésére bocsát.attak és szétküldésük október hó folyamán meg fog történni.

A titkár jelentését, hogy a társaság Mátyás király kolozsvári szobrának leleplezésére Kolozsvár sz. kir. város törvényhatóságától meghivatván, a nagy nemzeti ünnepen való képviselésre az elnökség utján *Kőváry László* ig.-vál. és *Posta Béla* évd. tagokat kérte fel, helyeslőleg vette tudomásul s elrendelte, hogy a szobor leleplezése napján a törvényhatósághoz üdvözlő távirat intéztessék.

A pénztárnok jelentése szerint a társaság vagyon

állapota az ülés napjáig a következő volt: Bevétel 4527 kor. 05 f., kiadás 3733 kor. 36 f., maradvány 793 kor. 69 f. Vagyonállás: értékpapirokban 25,000 kor., kötelezvényekben 4400 kor., kötelezvénynélküli alapitványokban 1000 kor., a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv tartalékalapja 400 kor., a Czimeres Emlékek II. füzetének költségeire félretéve 269 kor. 46 f., pénztári készlet 793 kor. 69 f., összesen 31,863 kor. 15 f.

Az igazgató-választmány e jelentést tudomásul véve, utasitotta az elnökséget, hogy a kötelezvény nélküli alapitványok kötelezvénynyel való biztositására a szükséges lépéseket ujból megtegye s azok eredményéről annak idején jelentést terjeszszen eléje.

A nagygyülés napjának és tárgysorozatának megállapitására a februári ülés határozatából kifolyólag ez ülés feladatát képezvén, az igazgató-választmány a nagygyülést deczember 15—20. napjai közti időben határozta megtartandónak, a legközelebbi ülésnek tartva fent az időpont és a napirend végleges megállapitását.

Végül a titkár jelentette, hogy az igazgató-választmány kebelében három hely van üresedésben és felkérte az igazgató-választmány tagjait, hogy e helyek betöltésére, valamint esetleg levelező-tagok választására vonatkozó ajánlataikat a legközelebbi ülést megelőző napig zárt levélben küldjék be a titkári hivatalhoz.

A jegyzőkönyv hitelesitésére az elnök Kollányi Ferencz és id. Szinnyei József ig.-vál. tagokat kérte fel s ezzel az ülés véget ért.

Hajnik Imre.

1840—1902.

A magyar tudományosságot 1902-ben igen sok veszteség érte; egymás után dőltek ki a sorból legkiválóbb képviselői, legerősebb oszlopai, köztük akárhány olyan, a kinek elhunyta betölthetetlen ürt hagyott maga után.

Ezek közé tartozott a magyar jogtörténet legjelesebb müvelője, Hajnik Imre. Benne a magyar tudósvilág nagy tehetségü, csodás szorgalmu munkást, társadalmunk mindenki által tisztelt tagot, nagyszámu tanitványai szeretett tanitót, a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság pedig egyik legrégibb igazgató-választmányi tagját vesztette el, egyikét azoknak az érdemes alapitóknak, a kik társulatunkat husz évvel ezelőtt életre keltették.

A megboldogult olyan családból származott, a melyben a jogtudomány müvelése apáról fiura szállott. Száz év óta családjának majd minden tagja ügyvéd és szakiró; nagyatyja az egyetemen a statisztika és bányajog tanára, szerzője egy terjedelmes és a maga idejében nagy tetszéssel fogadott magyar jogtörténetnek. Ő maga is ügyvédnek készült, de kevesebb érzékkel birván a jogászi müködés gyakorlati oldala iránt, inkább elméleti tanulmányoknak szentelte magát. Pályáját mint tanársegéd kezdte meg a pozsonyi akadémián, a hol egyuttal a könyvtárt is kezelte. Néhány év mulva a váradi s kassai jogakadémián találkozunk vele, majd 1867-ben a győrin, a melynek az alig huszonhét éves, de már mint szakbeli iró feltünést keltett ifju igazgatója lett. Öt évvel utóbb a budapesti egyetemen elnyerte az egyetemes és hazai jogtörténet tanszékét, a melyen majdnem haláláig müködött.

Hajnik Imre azok közül a szerencsés emberek közül való volt, a kik hajlamból választott pályájuk iránt végig megőrzik szeretetüket. Tanár volt, a szó legnemesebb értelmében, a kinek előadásaira tódultak a tanulni vágyó hallgatók, mert érezték, hogy ajkáról sohasem szól egyéb, mint meggyőződés szülte igazság. Előadása rendkivül élvezetes volt; módszere világos, okoskodása meggyőző erejü s lelkesedése magával ragadta tanitványait, a kik előtt emléke felejthetetlen leszen.

Bár az előadás művészetében mester volt, tisztában volt vele, hogy a tanár kötelessége koránt sincsen kimeritve azzal, hogy tudományát előszóval közli a tanulókkal; tudta, hogy könyvet kell a hallgatók kezébe adni, a mely alapul szolgáljon az előadásokhoz. Igy jelent meg már 1867-ben első önálló műveként a hazai jogtörténet vázlata: *Magyarország az Árpád-királyoktól az ősiség megállapitásáig*, a melyet 1872-ben a *Magyar alkotmány és jogtörténet* első kötete követ, három év mulva pedig az *Egyetemes európai jogtörténet*. Ez utóbbinak megjelenése korszakot alkot jogi oktatásunk történetében, a mely Hajnik előtt nem volt képes a német irodalom és jogtörténeti oktatás hatása alól kibontakozni.

Munkás életének második felét majdnem teljesen a magyar jogtörténetnek szentelte. Tanári kötelességétől fenmaradó idejének nagy részét levéltárak anyagának átkutatására forditotta; oklevelek ezreit olvasta át, hogy rekonstruálhassa az ősi jogelveket, a melyeken a magyar állam felépült, s a magyar társadalom fennállott. Szorgalma csodálatraméltó volt, buzgósága sohasem lankadó. Munkásságának gyümölcsei egy sereg monografiában vannak letéve; a királyi könyvekről, a perdöntő esküről, a régi magyar perjog okirati bizonyitásáról, az örökös főispánságról a hasonló tárgyakról irott művei, kisebb-nagyobb értekezései mind a magyar történelem s a magyar jog egy-egy homályos pontjára deritenek világosságot. Mindezek azonban csak előmunkálatai voltak egy nagyszabásu, a magyar jogfejlődés egész történetét felölelő nagy műnek, a

melynek első része 1899-ben jelent meg: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt* czimmel.

Ez a könyv mindenkor a magyar tudományos irodalom legszebb alkotásai közé fog tartozni; egy emlék lesz, *aere perennius*, a mely irójának nevét hosszu századokon át őrizni fogja a feledéstől; kétszeresen becses alkotás, mert irodalmunknak olyan korából való, a mely vajmi kevés örökbecsüt termelt nemzetünk hasznára.

Fájdalom, a munkás életet hirtelen megszakitotta a halál. Hajnikot utolérte a szorgalmas, a lelkükből dolgozó tudósok sorsa. A szellem s a test nem birta meg a szakadatlan, a pihenés nélkül való munkát. S a kik tanultunk tőle, a kik tisztelettel, szeretettel tekintettünk rá, megilletődve láttuk elmulni akkor, a mikor még sokat s nagyot remélt tőle nemzete. Sic fata tulere. A mester eltávozott körünkből, de emlékezete műveiben élni fog, példás, munkás élete fáklyaként fog előttünk világitani. *V.*

Berzeviczy Edmund.

1836—1902.

A Berzeviczy család nem csupán hazafias és lelkiismeretes köztisztviselőket adott a hazának, hanem a magyar tudományosságnak is számos művelője került ki belőle. Ez utóbbiak közé tartozott Berzeviczy Edmund is, ki a közpályán csak rövid ideig szerepelt s élete nagyobb részét csendes munkálkodásnak szentelte.

Sárosmegye szülötte volt. Középiskoláit Kis-Szebenben, Eperjesen és Lőcsén végezte. 1854-től 1858-ig a budapesti egyetemen jogot hallgatott, e mellett azonban esztetikai, bölcseleti, történelmi és irodalomtörténeti tanulmányokkal is foglalkozott. 1864-ben Sáros vármegye első aljegyzőjévé, majd 1865-ben főjegyzőjévé lett. Főjegyzői állásától valószinüleg már 1867-ben megvált ugyan, a megyei ügyek intézésében azonban tovább is tevékeny részt vett, s az 1871 végén megejtett általános tisztujitás alkalmával egyhangulag alispánná választatott. 1875 végén lemondott alispáni állásáról is s ezzel egyszer s mindenkorra megvált a közpályától.

Kezdettől fogva nagy előszeretettel foglalkozott történelmi tanulmányokkal s az osztrák történelem tanára Wolf már egyetemi hallgató korában dicsérettel emliti ebbeli buzgalmát. Első munkája *Mignet* Stuart Máriájának magyar forditása volt (Pest, 1863) melyet ismertetője Szász Károly is gondos és nagyon élvezhető munkának tartott. Családja gazdag levéltárában sokat és kedvvel kutatott, s az ott felhalmozott régi oklevelek kincseit ismertetni törekedett. E kutatások első eredményeképen közölt 1864-ben a Vasárnapi Ujságban egy rövid czikket a Tarczay családról, a melyből később tartalmas és terjedelmes tanulmány fejlődött, a Tarkőiek hatalmi törekvései Sárosban a XIV., XV. és XVI. század folyamán czim alatt. (Századok, 1894.) Kiválóan érdekes Berzeviczei Pohárnok István életéről irott nagyobb értekezése, melyet a Magyar Történelmi Társulat 1881 augusztus 22-iki eperjesi nagygyülésén olvasott fel. Okleveles emlékek alapján, nagy gonddal és részrehajlatlan kritikával készült e munka, mely nem csupán családtörténeti szempontból nevezetes, hanem a XVII. századi magyar történelemnek is érdekes képét mutatja be.

Családtörténeti tanulmányokat irt a csatári és szedikerti Hoffman családról (Századok, 1892) és a báró Brudern családról (Turul, 1897), foglalkozott továbbá a magyarországi sárkányrend történetével is. (Turul, 1897).

Tevékeny és nemes lelek volt, ki elhalt atyjának emlékül megtartott hajfürtjét éppen olyan kegyelettel őrizte, a milyen lelkesedéssel kutatta az ősök emlékét. Veszteség érte halálával a magyar történettudományt, melynek serény munkása volt; veszteségét érzi társulatunk is, melylyel szemben mindig meleg érdeklődéssel viseltetett.

SZAKIRODALOM.

Háromszék vármegye családjai. Szerkesztette Pálmay József. Kiadja a Jókai-nyomda-részvény-társulat Sepsi-Szent-Györgyön. 1902. (Negyedrét, 494. lap.)

Még csupán két éve mult, hogy Pálmay József Udvarhely vármegye nemes családainak történetét megirta,[1] s már ujból egy székely vármegye nemességét mutatja be, kilátásba helyezvén, hogy Marosszék és Csikszék nemes családainak történetét is fel fogja dolgozni, s ezzel a székely nemesség teljes rajzát fogja adni.

A czél, melyet szerzőnk maga elé tüzött, mindenesetre nagy jelentőségü, mert nemzeti multunk és a magyar nemesség története, úgyszólván, azonos fogalmak, s ki a magyar nemesség történetét kellő világitásba helyezi, az hazai történelmünk felderitése körül feledhetetlen érdemeket szerez magának. A magyar nemesi élet központjai századokon keresztül a vármegyék voltak, melyek gyülései nem egy esetben gyakoroltak döntő befolyást a nemzet sorsára. Ha tehát

[1] Udvarhely vármegye nemes családjai. Szerkesztette Pálmay József. Kiadja Betegh Pál könyvnyomdai műintézete Székely-Udvarhelyt. 1900. (Negyedrét, 268. lap.) Ismertetését lásd Századok XXXV. évf. 67. és 68. l., Turul XIX. k. 47. és 48. l.

a nemességet vármegyénként csoportositjuk, nem végzünk erőszakos munkát, hanem természetes határok között hű és teljes képét adhatjuk életének.

Nem szabad azonban felednünk, hogy a magyar nemesség a legujabb időben már inkább a mult tiszteletreméltó emlékét képviseli, története nem alkotja többé a nemzeti élet legfőbb megnyilvánulását ; ezért nem is szabad abba a tulzásba esnünk, hogy figyelmünket első sorban a jelen időszakra irányitsuk. Pálmay József jelen munkájának pedig, első művéhez hasonlóan, ez a főhibája. Elhagyta a családtörténeti irodalom tudományosan megállapitott utját, részletes életrajzokat adott a közelmultban elhunyt vagy most is élő személyekről; hozzá ez életrajzi adatokat nem elfogulatlan kritikával s tudományos módszerben dolgozta fel, hanem a személyes érdemeknek nagy hangon hódolva s az egyéni kiválóságot tulzott lelkesedéssel rajzolva. Példákat is emlitek. Az alsócsernátoni Cseh család XVII—XVIII. századi történetéből a genealogián kivül semmit sem tud, annál többet közöl azonban Cseh Imre 48-as honvédszázadosról és Csernátoni (a Cseh nevet nem használta) Lajos országgyülési képviselőről. Éppen igy van a szentkatolnai Cseh család XVI—XVII. századi történetével, Cseh Ervin miniszterről azonban még azt is tudja, hogy : «Élénk érdeklődéssel viseltetik származási helye és a szentkatolnai Csehek iránt mint az a Bakk Endre vizaknai plébános, főesperes-hez, jeles genealogusunkhoz intézett kérdezősködéséből is kitünik ; s méltán megérdemli ezen család, mert hisz a vele közeli vérségi összeköttetésbe levő alsócsernátoni Cseh családdal együtt, melylyel szintén ezen művemben bővebben foglalkozom : annyi jeles hazafit szolgáltatott, hogy kevés család tekinthet jeleseinek olyan gazdag sorozatára vissza.» (E magasztalásból számos családnak kijut !) Röviden végez a Gidófalvi család XV. stb. századi történetével is, hanem Gidófalvi István min. osztálytanácsosnak már többet szentel. Az osdolai gróf Kuún családról, az 1536-ban elhunyt Kuún Kocsárd hadvezéren kivül, csupán a néhány évvel előbb elhunyt Kuún Kocsárdról és Kuún Géza grófról tud közelebbi adatokat. A XVI. századból származtatott Pap családból csak a 48-as szabadságharczban szereplő Mihálylyal és fiaival foglalkozik részletesen. A Porsolt családból természetesen legtöbbet tud Porsolt Kálmánról, kinek még munkáit is részletes pontossággal sorolja fel. Potsa József főispán életrajzát ezzel vezeti be : «Mint midőn a vándor fáradt utaiban egy emlékoszlopra talál s az abba vésett sorokat olvasva tiszteletteljesen emeli meg fövegét, úgy méltó arra Potsa József is, hogy Háromszék vármegye határain belül hálával, azontul pedig tisztelettel emlegessék nevét.» Ilyen bevezetés után, elképzelhetjük, milyen lehet maga a tárgyalás.

A báró Révay családról azt mondja, hogy «Ha történetüknek minden nevezetesebb momentumát felölelném, egy külön vaskos kötetet kellene sajtó alá rendeznem s még akkor is maradna mindég elég pótolni való.» Elmondja, hány csillagkeresztes és palotahölgy került ki a családból, s nem átal felsorolni mintegy 40 előkelő családot, melyekkel női ágon rokonságba jutott. Pedig a báró Révay családnak vajmi kevés köze van Háromszék vármegyéhez, mert egyes tagjai csupán a XVIII. században költöztek Erdélybe !

A Szász családot természetesen «jóleső érzéssel és büszkeséggel számithatjuk a Háromszékről származó nemes családok közé, mert a közéletben, különösen az egyházi élet terén kimagaslottak s életüknek fénypontját mindenkor a lángoló honszeretet képezte, melylyel a haza és egyházuk ügyeit egyaránt szolgálták.» S ilyen hangon folytatja, a mig eljut Szász Károly és Domokos ev. ref. püspökökhöz.

De még ez nem elég, egyes életrajzokat p. o. a Barabás Miklós és Gyárfás Jenő festőművészek életrajzát szóról-szóra a Pallas Lexikonból veszi át, s nem átalja azt forrásmunka gyanánt idézni. Hozzá az utóbbi ott genre-festőnek lévén megjelölve, el nem mulasztja a genre szóról megjegyezni, hogy franczia szó.

A Gyárfás családnál természetesen felemliti, hogy «Művem szükkerete meg nem engedi, hogy kiválóbb tagjait s azok érdemeit egyen-egyen felsorolhassam ; igen sok tért foglalna el azok száma, kiket ezen szép multu és előkelő család a haza javára s társadalmunk előnyére adott ; de az érdeklődő ha táblázatukon végig néz, hű képet alkothat magának azon koszoruról, melynek minden aranylevele egy-egy hőst, tudóst vagy művészt jelképez.» (Gyárfás Jenő és Győző készitették a művet illusztráló szörnyü rajzokat!)

Hosszú szakaszt szentel a Mikes családnak, melyet a zabolai Mikes-kastély (!) következő mondásával vezet be:

Boldogulva hon ! hadd lássam
Népemet virányidon. (Sic !)

Az egész hosszú szakaszt természetesen a nélkül irta meg, hogy a Mikes család levéltárát, melyben maga is érdekes adatokat sejt, átkutatta volna. De a legfontosabb, a leszármazási tábla, az megvan. Hogy honnan vette az adatait, azt, mint közönségesen, itt is elmulasztja megjegyezni. Pedig a zabolai kastélyról még azt is tudja, hogy 1805 szeptember 4-ikén ebben született gróf Mikó Imre volt közlekedésügyi miniszter !

«Mintha Mars csókolta volna homlokon az ős Mikest, hogy ivadékai mint a nemzet martirjai, hősei és vezérei aranyfonálként vonuljanak végig a székelyek dicsfényes történelmén» stb. Ez természete-

sen Mikes Kelemenre vonatkozik, kinek életét és munkáit a legapróbb részletekig idézi a Pallas Lexikonból! Csodálom, hogy e forrás másolása mellett nem ragadta meg figyelmét jobban a Mikes költői lelke s nem idézett valahonnan egy nehány sor verset. Ez éppen családtörténeti munkába való! Igy Kuún Kocsárd életrajzát is Petőfi versével csinálta meg:

Mibe mártsam tollam,
Hogy dicső képedet,
Nagy érdemeidet
Hiven lerajzoljam.

Ennyi az egész. Rövid és tartalmas életrajz! Több verset nem is idézek, pedig még van.

Mindezek után szabadjon idéznem a szerző előszavából ezeket: «Munkám nem nyerészkedésre alapitott vállalat, melyben mindazoknak térdet fejet hajtok, kikben egy-egy megrendelőt vélek látni, hanem önzetlen hazafias vállalat — mely szerényebb igények mellett az élet fentartását is biztositja a nélkül, hogy erkölcsi tőkén kivül egyebet szereznem sikerülne.»

Nem akarom a szerző szavainak őszinteségét kétségbe vonni, de nagy lelkesedéssel kell tárgyán függnünk, hogy a horacziusi költészet czéljait ne juttassa eszünkbe.

A mű tárgyi értékét forrásai képezik. Ezeket három csoportba osztom: hagyomány, levéltári adatok és nyomtatott munkák.

Alig van tudományszak, melyben oly nagy szerepet játszanék a hagyomány, mint a székely családok történetében. A régenmult megalkotta, az utókor lelkes rajongással megerősitette s most a tudomány józan és rideg fegyvereivel hasztalan küzd ellene. S talán épen ez a hagyomány az, melyre a székely minden egyéb történeti emlékénél büszkébb. Itt mutathatta volna ki leginkább Pálmay, hogy elfogulatlan iró. S lássuk az eredményeket. Első mindjárt az Apor család, melynek «legendaszerüségekkel körülvett» eredetét a X. századig viszi vissza. «Nem lehet ezt olybá tekinteni, mint a mesebeli 7, 9 és 13 fejü sárkány történetét, mely akaratos és rossz gyermekek rémitgetésére szolgál.» Ezért megrója a Pallas Lexikont, hogy ebben kétkedni mer. «Hát szabad egy nép életében fontos szerepet játszó családnak elődéről a vitézség symbolumait úgy letépdesni, mint kökénybokor a buvónak ruházatát?» S ezután elmondja a bálványosvári regét az óriásról és a tündérről s a székely krónikát «drágakőnek, ékszernek» nyilvánitja, melynek «zománczát a mindent megemésztő idő nem hogy leőrölné, hanem századok telésében mind jobban-jobban bezománczozza.» E regés előjáték után az Apor család természetesen rögtön az Anjou-korba jut. A Beder családnál nem tudja, vajjon a szájhagyomány szerint a góthoktól, vagy pedig a hunnoktól származtassa? (Sic!) Természetesen csak a XVI. századtól tud egyet s mást róluk. A Berde család hunn eredetü «ámbár Hunfalvy Pál kétségbe vonja az efféle származást, de mérlegbe téve a székelyek hunn eredete ellen vetett bizonyitékait, mivel azok nemcsak le nem huzzák azt javára, hanem még meg sem billentik, éppen ezért magam is e hagyományt szentebbnek tartom, mint Hunfalvynak az egyoldalulag üzött következtetésen nyugvó itéletét».

Az Ugronok persze Zandirhám rhabonbántól származnak le, s ennek megdönthetetlen bizonyitéka a csiki székely krónika. Siebmacher adatait teljesen egyrangu forrásként emliti P. Szathmáry Károly «Az utolsó székely juhász» czimü történeti regényével; végre azonban az Ugronok X. századi szereplését illetőleg, nem tudni mi okból, mégis csak kétségbe vonja a csiki székely krónika adatait, s okmányok bizonyságára hivatkozik; az Árpádokkal való rokonságukat azonban nem engedi el. Azt hiszem, nem szükséges bővebben kifejtenem, hogy ez a hagyomány ma már tudományosan meghaladott álláspont s csupán költői elmének szolgálhat tárgyul. Pálmay József urnak is igy kellett volna ezt tárgyalnia s szigoruan megkülönböztetni a történeti értékü anyagtól.

Levéltári anyagát a következő helyekről meritette: az udvarhely és háromszék-vármegyei levéltárakból, az országos levéltárból, az 1614., 1635. és 1680. évi nemesi összeirásokból és a szepsi-szent-györgyi székely nemzeti múzeum levéltárából. Nem akarom azt kiemelni, hogy az anyaggyüjtés e téren nem volt elég lelkiismeretes, a mint ezt a munka egyik ismertetője az országos levéltár anyagáról már megjegyezte;[1] mert a szerző maga is kijelenti műve zárszavában (492. l.), hogy annyi adatot még remél, hogy egy pótkötetet is összeállithasson belőlük. De igenis megrovom a szerzőt e helyen azért, hogy 980 családdal foglalkozik könyvében, nagy részüknek terjedelmes genealogiáját is közli s a genealogiai adatokat nem átallotta minden forrás megjelölése nélkül kinyomatni. A mai történettudomány tul van azon az állásponton, hogy krónikák módjára hallomásból meritse adatait, minden állitást hiteles érvvel kell támogatni, ez a komoly tudomány rendszere. E nélkül mesét irhatunk, de nem történelmet. Nem elég az, ha a czimerszerzés, kihirdetés s nehány kisebb jelentőségü személyes adat forrásait megjelöljük, források megjelölésével kell megszerkeszteni a genealogiai táblákat is. Egyik másik mult századi genealogiát felhasználhatja a tudós arra, hogy ennek nyomán kutassa az okleveles adatokat, de be nem érheti vele. Ilyen módszer mellett, nem csodálkozom, ha összezavarja a külömböző helyen élt azo-

[1] Századok XXXVI. évf. 660. s k. l.

nos nevü családokat, a mint ezt a Századok ismertetője nem egy helyen találóan bebizonyitotta.

A nyomtatott forrásműveket előszavában öt sorban mondja el. Ezek között idevágó szakmunkákat csupán a Nagy Iván, Magyarország családjai s Szádeczky Lajos és Szabó Károly székely okmánytárai képviselhetnek, valamint Kővary László Erdély nevezetesebb családjai. Illésy és Pettkó Királyi könyvek cz. műve, valamint Tagányi Károly jegyzéke csupán névsort tartalmaznak. Kiss Bálint, Az Árpádok királyi vére Magyarország családjaiban és Kállay, Székely nemzet cz. munkái tudományos szempontból meghaladott álláspontot képviselnek. Orbán Balázs, Székelyföld leirása egyáltalán nem ide tartozó munka. Ennyi nyomtatott forrásmunkát használt, a mi bizony szegényes sorozat egy 494 lapra terjedő történelmi munkánál, a mely 980 család történetét öleli fel. Legbővebb forrását, a Pallas Lexikont, nem is emliti, pedig ebből sokat meritett. Mondanom sem kell, hogy a magyar családtörteneti irodalom nem olyan szegény, a milyennek azt szerzőnk forrásmunkái után gondolhatnók. Nem is tulajdonithat munkájának a szerző olyan ellenálló erőt, hogy azt, nem ugyan «a pénz és protectio kedves házasságából szülöttek henczegő serege», hanem az alapos és komoly tudomány, kellő értékére le ne szállitsa.

A további vizsgálódás van hivatva arra, hogy egyenként birálat alá vegye Pálmay József adatainak halmazát, külön válaszsza a mesét a valótól; s azt hiszem, ha az adatokat ilyen módszerrel megrostáljuk s elhagyjuk a komoly történeti munkába nem illő czifra sallangokat, sokkal kisebb terjedelmü, de mindenesetre értékesebb munkát fogunk kapni. Ezért tehát kár volt a szerzőnek e «netaláni kritika zsilipjeit» előre elzárni, mert ez a Pálmay József munkájának *tudományos* értékéből semmit sem von le; s a mit kifogásol rajta, azt nem a szerző személyének ellenében, hanem a tudomány érdekében teszi. A késő utókor feledni fogja azokat a lendületes áradozásokat, melyekkel a szerző egyes személyet ellátott; hanem csupán azt fogja méltányolni, a mit tudományos értékü adatokkal támogatott.

A munkát száznál több czimerrajz disziti, a műben foglalt családok használatos czimerképét tüntetve fel. E czimerrajzok még a szövegnél is kevésbbé sikerültek

Védelmükre felhozza Pálmay, hogy alkotásuknál teljesen önállóan járt el: az «ujabban keletkezett heraldikai szabályokat» nem vette számba, s nem alkotta meg azokat «a heraldikai divatjournál» *(a Turul?)* czifra képei szerint; hanem vagy a czimeres nemes levél ábrázolását követte, vagy a *családban használatos* kép mintájára alkotta meg azt. Pálmay úrnak teljesen igaza van abban, hogy a czimerképet a leghűebben kell visszaadnunk, s ez elvet ma kivétel nélkül minden számbavehető munka követi is, úgy hogy Pálmay úrnak e kitérése fölösleges s alaptalan.

Ha eredeti czimeres nemeslevélről van szó, ez nem is okoz semmi nehézséget; de igenis okoz akkor, ha nincs eredeti czimerképünk, hanem csupán a czimerleirás, vagy valami rosszul vésett pecsét után kell az egészet megalkotnunk. Ilyenkor bizony elő kell vennünk azokat az «ujabban keletkezett heraldikai szabályokat», a mint azt a «heraldikai divatjournal» is teszi, s nem szabad olyanféle torzképeket adnunk, a milyen a Pálmay munkájában lépten-nyomon akad. A heraldikai szabályok nem ujak, azok kezdettől fogva megvoltak, s még az erdélyi fejedelmi kanczelláriában is volt egy-más szabály, melyet következetesen megtartottak. A czimerrajz forrását természetesen nem jelöli meg Pálmay, s igy rendesen a rajzból kell kitalálgatnunk, vajjon eredetiről van-e véve, vagy a szerző alkotása. Nehány példát fogok felsorolni. Az Ábrahám család czimerében levő párduczok torzalakok s az eredetinek éppen nem megfelelő módon vannak feltüntetve;[1] a pajzson nyugvó sisak a koronával együtt lehetetlen alaku. S ezt a czimerképet ugyanazon módon közli az Ágoston, Czakó, Séra, Szász és Zajzon családoknál, melyek közös czimere volt. Milyen csodálatos pajzsban tünteti fel a Bibó és a Czirjék családok czimerét? Milyen természetellenes alaku sisakokat látunk a Henter, Imreh, Intze stb. családok czimerében? Vagy tekintsük meg a Baka család czimerében levő hollót, a Bándyak ülő oroszlánját, a Bányayak gólyáját, a Gidófalvy család czimerében levő sast, a Kozma család galambját, mindegyiküknek a Pálmay József által hangoztatott történeti hüség ellen egy-egy erős bizonyiték. S mindezek betetőzése a Szonda család érthetetlen czimere, melyet heraldikai rejtély gyanánt adott Pálmay úr kezünkbe.

Summa summarum Pálmay úr nagy lelkesedéssel irta meg munkáját s sokat kutatott adatok után; tudományos értéke azonban olyan kevés munkájának, hogy bátran hozzáfoghatna komoly és alapos átdolgozásához. Az egésznek szelleme azt árulja el, hogy irója műkedvelő, a ki nem is akar a tudomány szinvonalára emelkedni.

Az egyéni hiuság kielégitésére van szánva könyve, a mi tekintetét teljesen megtévesztette s a minek hatása alatt bocsátotta közzé naiv közleményeit. — A munka tudományos értékével nem is törődik, mert ha ez csak valamennyire is szivén feküdnék, nem zárkóznék el előre a kritika számbavétele előtt.

Pálmay úr e tette teljesen jogtalan. A tudománynak vannak követelményei, s a ki ezek ellen vét, felelősséggel tartozik. Azokat pedig, kiknek neveit Pálmay

[1] V. ö. Siebmacher's Wappenbuch, IV. k. 12. r. 50. t.

úr munkájába fölvette s kik munkájának minden esetre lelkes pártfogói lesznek, a magyar tudomány tekintélyének megőrzése végett kérem, ne dicsekedjenek e munkával s igyekezzenek gátat vetni hasonló tákolmányok megjelenésének. *Grünn Albert.*

A Felső-Kubini Kubinyi család története és leszármazása. Szerkesztik és kiadják Kubinyi Ferencz és Kubinyi Miklós. Első kötet. A Kubinyi család története. Irta Kubinyi Ferencz. Budapest, 1901. (Franklin-társulat nyomása.) 8-r. 460 oldal és öt műmelléklet.

Közel száz éve, hogy az ősrégi Kubinyi család története legelőször nyomtatásban napvilágot látott. Kubinyi Péter, a bőkezü mecénás és nagy müveltségü férfiu irta meg s adta ki egy kis terjedelmü füzetben először 1814-ben, majd az érdeklődők nagy száma által sarkalva, másodszor 1824-ben, s harmadszor és utoljára 1831-ben. Az ilyen családtörténeti munka még akkor ritkaság számba ment nálunk. A családok féltve őrizték a birtoklás egyedüli alapját képező okleveleket, a melyeknek foglalatát elárulni nem volt szabad. Igy a családtani irodalomnak majdnem egyedüli hajtásai a tekintélyesebb nemes urak és hölgyek temetésein elmondott gyászbeszédek voltak, a melyekből ritkán hiányzott egy-egy, rendszerint kevés hitelt érdemlő, de lehetőleg sok előkelő őst elszámláló genealogia. Ezen alkalmi munkák fölött magasan áll a Kubinyié; okleveleken épül fel s nem a családi hiuságot legyezgeti, hanem a történeti igazságot kutatja.

A munka utolsó kiadása óta hosszu idő mult el, s azóta nagyot változott a világ. Az akkor féltve rejtegetett oklevelek, a magyar nemesség erőségei szörnyü módon devalválódtak. A felszázaddal ezelőtt vagyont, tekintélyt, hatalmat jelentő hártyalevelek puszta ereklyékké váltak; a királyi név, az örök érvényességnek fejedelmi igérettel, hiteles pecséttel való biztositása nem birta megőrizni erejüket. Ma mindez a történelemé.

A pecsétes leveleket többé nem rejtik el a kutatók elől; nincs miért titkolni tartalmukat; becsértéküket ma már nem a bennük foglalt adományok s jogok nagysága, hanem a belőlük kiböngészhető történelmi adat érdekes, nevezetes volta szabja meg.

A nemzet egy egész, s bizony nem a legrosszabb osztályának kellett megdőlni, hogy a historia diadalt arathasson. De most már látjuk, mekkora anyag, mekkora adathalmaz szabadult fel rejtekéből. A ki ma irja meg családja történetét, nincs az otthon, s a közvetlen rokonságnál található levelesládára szoritva; rendelkezésére áll az óriási országos levéltár, hiteles helyek, intézetek, családok levéltárai s az oklevélkiadványok hosszu sorozata. Igy aztán természetes, hogy a Kubinyi család történetének száz év előtti néhány leveles füzete ma terjedelmes kötetekre nőtt, a melyeknek elsője imént hagyta el a sajtót.

Ez a kötet a család történetét élvezetes alakba feldolgozva tartalmazza; egy második van szánva az ebbe be nem illeszthető adatoknak, a harmadik pedig a bizonyitó okleveleknek. Szerzője a család érdemes tagja, Kubinyi Ferencz, sokkal régebbi munkása történeti és regészeti irodalmunknak, mintsem hogy olvasóinknak be kellene mutatnunk. Nevét különösen két kötet mintaszerü pontossággal kiadott oklevéltár (Monumenta Hungariæ Historica. I. k. 1867, II. k. 1888.) tette ismertté; egyedül ez a kiadványa is elegendő biztositékot nyujt arra nézve, hogy szóban forgó müvének összes adatai a kritikus történész és oklevélismerő biztos itéletével vannak megválogatva.

A Kubinyi család legkorábbi történetét hosszu időkön át homály fedte. Történetiróink s genealogusaink első őséül bizonyos Hudkontot emlegetnek, a kit Horvát István, nem tudni, minő alapon, a Hunt-Pázmán nemzetségből származtatott. A szepesi káptalan levéltára őrizte meg az oklevelet, a melynek segitségével Kubinyi Ferencz kétségtelen biztossággal megállapitotta családja első biztos őseit a XIII. század derekán élt *Itét* (helyesebben *Jóhé*-t) és Györkét, a kik először a túróczi konvent 1288-iki oklevelében emlittetnek. Ez az oklevél elmondja, hogy Ite és Györke testvérek a mondott évben 40 ezüst márkáért örök joggal megvásárolták Hudkont unokáinak, Lászlónak és Domokosnak Gatály falu mellett a Revucze patak partjain fekvő birtokát. Kinek az ivadéka volt a két testvér, honnan eredtek, hol laktak előbb, nem ismeretes; csak azt tudjuk, hogy mindkettő egy-egy kiváló családnak vált ősapjává; Györke utódai a *Meskó* családban élnek, Ite leszármazói pedig a *Kubinyiak*.

A revuczei birtok nem sokáig maradt az uj tulajdonosok ivadékai kezén, már Ite és Györke fiai tuladtak rajta; 1325-ben elcserélték Doncs zólyomi főispán *felső-kubini* birtokáért. Ez a birtok aztán a nemzetség fészkévé vált; erről nevezték magukat hosszu időkön át az utódok, innen nyerte nevét a Kubinyi s s előnevét a Meskó család.

A család történetének első ismert száz évét a felsőkubini birtok tulajdonáért idegenekkel s részben a család tagjainak egymással való háboruságai és pörösködése töltik ki. A mikor hatalmas ellenfelekkel kellett szembeszálni, akkor a család erősen összetartott; különben pedig — a mint az e kornak átkos szokása — testvér testvér ellen harczolt. E küzdelmek fokát jellemzi az a tragikus esemény, melyről az 1391-iki oklevél beszél, a mely szerint Kubinyi Literatus Salamon testvére Márk haláláért vérdijul egész felső-kubini részet átengedi Márk fiainak.

A XV. századból kevés adatunk van a Kubinyiak-

ról. A század végén a család legkiválóbb alakja *László*, a kit *Literatus* melléknévvel emlitenek az oklevelek ; ez 1492-ben nagybányai kamaragróf, 1496-ban alkincstartó. Mint ilyen 1497 julius 9-ikén II. Ulászló királytól czimert kap, érdemei jutalmazásául. A czimer a hanyatló heraldikai izlés terméke. Pajzsában valóságos tájkép van ; a lefelé világosodó kék alapszin az eget utánozza, alján zöld mező látszik, a háttérben a pal pajzsszél mögül előbukkanó sziklákkal, a melyekből sudár zöld fa nyulik ki ; az előtérben természetesen ábrázolt, két szarva közt arany csillagot viselő zerge nyugszik. A pajzsbelihez hasonló fekvő zerge van diszül a sisakon is, csakhogy nem, mint szokás, koronára, hanem fehér tekercsre helyezve ; a takaró a szivárvány minden szinében pompázik. Az egész aranynyal keretelt és hasonló karikákkal damaszkolt vörös alapon nyugszik.

Kubinyi László a czimerlevél elnyerése után mind magosabbra emelkedett ; 1498-ban királyi familiáris, majd a budai vár gondviselője (provisor) lett. A királynak folyvást kegyeiben volt, a miről számos birtokadomány tesz tanulságot ; általa jutottak a család kezébe többek között a deményfalvi, gedei, zagyvafői, madacsáni, mácsai birtokok.

Azonban úgy volt megirva a sors könyvében, hogy a László ur által összeszerzett nagy gazdagságból kevés maradjon meg az utódoknak. A családra Lászlónak 1513 körül történt halálával rossz napok következtek ; a birtokperek tuczatszám zudultak nyakába a megboldogult testvéreinek. Ehhez járult, hogy 1526-ban a mohácsi csatában a nemesség több tagja, köztük Dániel, a liptói nemesség kapitánya, elesett. A szerencsétlen ütközetet követő zavaros időszakban pedig erőszakos szomszédok a birtokok legértékesebbjeit foglalták el, igy Feledy Eusták a gedei várat, a melyet aztán hetven év mulva mint minden ingóságaiból kifosztott omladékot kapott vissza a Kubinyi család.

Nem lehet czélunk a család történetét egész a legujabb időkig vázolni; a rövidre vont kivonat úgysem adhatna képet a munkáról, a melynek adathalmazában a történetiró és a müvelődéstörténet buvára kimerithetetlen bányára talál. Elég legyen megemlitenünk, hogy a Kubinyi család a századok folyamán kivette részét a nemzet nagy küzdelmeiből. Többen harczolnak a török ellen, a XVI. század végén Rafael hét és fél évig sinylett a pogány rabságában, ifjabb Kubinyi István 1605-ben Bocskay zászlaja alá áll, 1661-ben Márkot a fellázadt német zsoldosok kaszabolják le, 1670-ben László a felkelő nemességhez csatlakozik, a miért meg is ülte a börtönt, a honnan királyi kegyelem szabaditotta ki ; ám a nyugtalan vérü embert nem törte meg a fogság, alig hogy elbocsátották, Tökölyhez állott. Ugy tartja a hagyomány, hogy a felkelés leveretése után megmaradt katonáival a klenóczi (kis-honti) erdőségben vonta meg magát s végső lehelletéig harczolva esett el. Egy időben ezekkel az eseményekkel részt vett a haza felszabaditását czélzó mozgalmakban Kubinyi György kishonti szolgabiró, Kubinyi (III.) Mihály pedig a vértanuságot szenvedett : a császári katonaság Gregorovecz János parancsnoksága alatt nyilt uton megtámadta s puskalövésekkel halálra sebesitette. Rákóczy Ferencz dicső szabadságharczában különösen sok Kubinyi küzdött a hazáért, biztos adatok azonban csak egyik-másik családtag szerepléséről vannak. VII. András végig harczolta a háborut, melynek végén alattomos feljelentés révén majdnem vagyonát vesztette ; VII. Pál unokatestvérének, Révay Imrének hadosztályában küzdött ; 1706-ban a bródi sánczok ostrománál sulyosan sebesülve hónapokig feküdt. A *kurucz László* fiai közül (XIII.) János és (V.) Pál vesztek el a hadjáratban; a deménfalvi ágból pedig III. Péter mint vezénylő tiszt szerepel Komárom 1705-iki ostrománál. Azoknak, a kik hazafias magatartásukért a szabadságharcz leveretése után üldözést, fogságot, vagyonelkobzást szenvedtek, se szeri, se száma ; alig akadt az ekkor már igen népes nemzetségben, a ki meg ne érezte volna e gonosz visszatorlást gyakorló ellenség sujtását.

A XVIII. század békésebb folyása a család minden irányban való előmenetelét hozta magával. Nemcsak számbelileg, hanem vagyonban is gyarapodik a felvidéknek ekkor már majdnem összes előkelőbb családjával rokonságot tartó Kubinyi nemzetség, a melynek belső békéjét hosszu időkön át csak az egyes tagoknak vallásfelekezeti különbségeiből eredő viszályok háboritották meg.

A mikor aztán a végsőkig elkeseredett nemzet 1848-ban ujból fegyverre kelt elnyomói ellen, a hagyományaikhoz hü Kubinyiak egyértelemmel ajánlották magukat a haza szolgálatára. Őrnagytól a közemberig minden fokozatban találunk közülök vitéz katonákat a magyar seregben, a kik vérüket ontották a szabadságért, és Világos után üldözést, börtönt nyertek jutalmul.

Ismertetésünk szük kereteit tullépnők, ha tovább időznénk a Kubinyi család multjának vázolásánál. Nem emlékezhetünk itt meg azokról, a kik e derék nemzetségből mint az irodalom s a tudomány müvelői nagy pártfogói tüntek ki, sem azon nem kevésbbé érdmes tagokról, kik mint a gazdászat, vagy az ipar fejlesztői a nemzeti jólét emelése által szereztek érdemeket. A kit érdekel a magyarság multja, a ki szeret foglalkozni a nemzetünket ezer éven át fentartó nemesség történetével, az úgy sem mulasztja el kézbevenni ezt a munkát.

Ma, a mikor a nemesség történeti szerepe jóformán

bevégződött, a mikor minden nap hullatja leveleit az az erős törzs, a mely mint a magyar nemzetet éltető eleme, oly sok század viharai közt szilárdan állott, egy nagy feladat várakozik a még élő s virágzó ősi családokra: össze kell gyüjteniök emlékeit, meg kell irniok történetét dicsőséges multjuknak. A nemzetet alkotó családok története összeségében véve azonos a magyarságéval; a mig azokat nem ismerjük, igaz képét az elmult időknek nem fogjuk adhatni.

A Kubinyi család példát mutatott rá, miként kell minden helytelen hiuságtól menten megfelelni ennek a feladatnak. Adja Isten, hogy e példa minél több követőre találjon. *V.*

Illéssy János, A Mikófalvi Bekény család leszármazása és története. Budapest, 1902. 8-r. 156 lap.

Borsodmegye nyugati határán, hol a Mátra és a Bükk hegység erdős bérczei emelkednek, fekszik Mikófalva, a Bekény család ősi fészke A Bekények a Bél nemzetségből származtak, melynek legelső okleveles emlékekben előforduló tagja, Károly fia János, 1246-ban szerepel. A családi név Béli Benedektől származott, a kit közönségesen Bukennek vagy Bekennek neveztek.

E Béli Benedek három fiától származtatja magát le a XIV. század elejétől a mai napig virágzó család. A XV. század első felében élt Bekény Simon az első, a ki rendesen *Mikófalvi* előnévvel él, megkülönböztetésül testvéreitől, a kik Sajónémetiről neveztetik magukat. Az Alaghy családdal Kürthy Katalin révén jutottak rokonságba a Bekények, kinek az anyja Alaghy leány volt s kit Bekény Dénes vett el feleségül 1470 körül, midőn az Alaghy család már kihalófélben volt. Az igazi Alaghy család elzüllött; az ősi Alaghy javakban Bekény Dénes lett az úr, a ki előnevét s családi nevét is fölcserélte az Alaghy névvel. A XVI. század folyamán összeköttetésbe lépnek az akkor nagy szerepet játszott Serédy Gáspár főkapitány családjával. A Bekény család egyik kiváló tagja volt a XVI. században élő Alaghi Beken János, a ki I. Ferdinánd királytól 1553 deczember 12-ikén czimeres nemeslevelet nyert a maga, anyai testvérei Alaghy György és Menyhért, valamint atyjafia Mikófalvi Beken Ferencz fia Farkas számára. Czimerük osztott pajzs, felső vörös mezejében az osztásvonalból kinövő nyilvesszőt tartó farkas, alsó kék mezejében két liliom; sisakdisz a farkas kinövőleg, takaró kék-ezüst és vörös ezüst. Az Alaghy család Bekény ágának hamar magva szakadt, egy másik ága azonban Bekényi Alaghy Ferencz személyében Rudolf királytól 1607 május 3-ikán báróságot kapott. Ugyancsak báróságot nyert 1613 május 12-ikén Alaghy Menyhért is, kit a király 1618 julius 2-ikán királyi főajtónálló mesterré is kinevezett. Később zempléni főispán s 1625 szeptember 8-ikán országbiró lett. 1631 január 15-ikén halt meg s benne megszakadt az Alaghy család. A ma is élő Mikófalvi Bekény család Beken Ferencz fia Farkastól származott le. A család elágazásáról a könyv végéhez csatolt terjedelmes családfa ad felvilágositást; az egyes tagokról pedig az él vezetesen irt szöveg.

A könyvet, több kisebb leszármazási táblán kivül, az 1553. évi czimeres nemeslevél szines czimerképe disziti; az országos levéltár birtokában levő oklevélnek szövege a függelékben van közölve.

A munkát a család megbizásából dr. Illésy János állitotta össze, a család egyik buzgó tagja, Bekény Nándor által összehordott adatok alapján. A gyüjtés munkája mindenesetre lelkes és tevékeny kutatásra vall, azonban az, hogy a száraz levéltári adatok élvezetes olvasmánynyá alakultak, a feldolgozó érdeme.

Az adatok halmazából az értékesnek kiválasztása, annak a korviszonyokból meritett megvilágitása s az egésznek rendszeres alakba öntése, a családtörténelem utvesztőiben járatos főre s nemzeti multunk alapos ismerőjére vall. Elfogulatlan kritika s hazafias lelkesedés világlik ki minden lapjából. Bár minél több nemesi család történetét ismernők meg ilyen alakban.

G. A.

— —

Irinyi István, Az Irinyi Irinyi család levéltára. Szatmár, 1902. 8-r. 65 lap.

Egy ősrégi nemescsalád leveles ládájának tartalomjegyzékét állitotta össze a család egyik ügybuzgó tagja. Könyve a XVIII csomóban 927 szám alatt elhelyezett iratok rövid tartalmát a levéltári sorrendben tünteti fel. A közölt oklevelek legrégibbjei 1264 és 1270-ből valók s István ifjabb király adományait tartalmazzák. A korábbiak között kiváló érdekü Kun László király 1279. évi oklevele, a melyben szó van Ottokár cseh király megöléséről s fia Marczellinus elfogásáról, a melyet Iriny Vid fiai hajtottak végre. Innen származtatja a család mindenesetre később a hagyomány alapján összeállitott czimerképét, melyen kékben, zöld talajon magyar vitéz kivont karddal lánczon vezet egy királyi öltözetü alakot. A család már a XIII. században birta a szatmármegyei Irinyt s azóta annak folyton birtokában van, a mint ezt a családi levéltár eredeti oklevelei kétségtelenné teszik. Az 1760-as években László és Istvánnal két ágra szakadt az Irinyi család. László, mint az idősebb ág képviselője Irinyben maradt; István, illetve gyermekei pedig Szabolcs vármegyébe származtak, hol szintén mint tekintélyes megyei nemesek szerepeltek.

Irinyi István munkája érdekes kisérlet a családi le-

véltárak regestáinak közlésére. Kivánatos lenne, hogy a jó példát minél többen kövessék ; a napfényre kerülő uj adatok nemcsak a családtörténetre volnának fontosak, hanem a köztörténetnek is nem egy homályos pontjára deritenének fényt. *G. A.*

Numizmatikai Közlöny. A magyar numizmatikai társulat megbizásából szerkeszti Gohl Ödön. I. évfolyam. Budapest, 1902. 4-r. 64 lap.

1902 junius 15-ikén tartotta első közgyülését az 1901-ben megalakult magyar érmészeti társulat, czéljául tüzve ki a magyar numizmatika müvelését és a hazai éremgyüjtés fejlesztését. Rokon-társulatot üdvözlünk benne, mely a magyar heraldikai és genealogiai társulattal részben egyező czélokat szolgál : illő tehát, hogy müködésének első megnyilvánulását figyelemre méltassuk.

Az első numizmatikai társulat, az Academie des Medaillistes, Párisban a XVII. század közepe táján a hires Séguin Péter köré csoportosult, s ma már alig van európai ország, melynek e czélt szolgáló egyesülete nem volna. A magyar numizmatika ez ideig az országos magyar embertani és régészeti társulat fogadott gyermeke volt s annak közlönyében, az Archæologiai Értesitőben jelentek meg termékei. Most e tudományág kivált belőle s a Numizmatikai Közlönyben külön folyóiratot teremtett magának. Volt ugyan már a mult század harminczas éveiben numizmatikai folyóiratunk a budai Münz-Journal, ez azonban rövid idő multán megszünt. Most ujult erővel indult meg e tudományszak mivelése s reméljük, az eredmények megfognak felelni a buzgóságnak. A társulat Gohl Ödön magyar nemzeti múzeumi őrt bizta meg a Numizmatikai Közlöny szerkesztésével. A folyóirat negyedévenként jelenik meg s évi terjedelme 10—12 iv. Az első évfolyamot a későn kapott megbizás miatt a most megjelent 8 ivre terjedő füzet képviseli, melynek tartalma az ujonan megalakult társulat czéljainak hű tükre.

A tudományos értekezések sorát *Fraknói* Vilmos czikke nyitja meg, mely az 1790—92. évi országgyülés általi Ferdinánd nápoly király pozsonyi időzésének emlékére veretett érmekkel foglalkozik. *Gohl* Ödön «A budapesti eraviszkus éremlelet» czim alatt érdekes tanulmányt közöl az eraviszkus nép pénzveréséről. Szerző a budai Lágymányoson talált 1901. évi éremlelet kapcsán megczáfolja ama régi téves nézetet, mely az eraviszkus nép pénzeinek egy részét a quádoknak tulajdonitotta. — Külön rovatot szentel a folyóirat a hazai leleteknek, s a szerkesztő beköszöntőjében ki is emeli ennek fontosságát, a folyóirat olvasóit saját vidékük leleteinek és gyüjteményeinek ismertetésére buzditva. A hazai múzeumok és gyüjtemények állapotáról s figyelemre méltó ujságairól külön szakaszban számol be ; a magyar s a külföldi irodalomnak termékeit figyelmesen számba veszi s értékes ujdonságait gondosan kiemeli. Az eladásra kerülő érmekre is felhivja az olvasók figyelmét, és a megjelent éremlajstromokat s folyamatban levő árveréseket is megemliti. A társulati ügyek lebonyolitása után a folyóirat tartalmának jól megszerkesztett német kivonata következik, mely a külföldi érdeklődők számára van hivatva feltárni a magyar numizmatika legujabbb vivmányait.

A tartalom felsorolása után, az hiszem, nem kell külön is megemlitenem, hogy a füzet szerkesztője derék munkát végzett, s ha tovább is ez irányban halad, úgy Gohl Ödön, mint a társulat ki fogják érdemelni a magyar tudományos világ hálaját és elismerését. *G. A.*

Irodalmi pályázat.

Kivántatik az egri érsekség százéves (1804—1904) történetének megirása hiteles adatok s önálló tanulmány alapján.

A korszak általános és különösen is a hazai, egyházi s közviszonyok hű feltüntetése és jellemzése mellett, azok keretébe illesztve : az egyes érsekek alakjai különkülön tüzetes élet- és jellemrajzokban domboríttassanak ki ; működésük a nemzeti közélet terén s az egyházmegye kormányzatában, hatásuk s alkotásaik ismertetésével behatóan előadassék ; és hű képe nyujtassék annak, hogy egyházi, kulturalis, emberbaráti téren mily intézményekkel fejlett és haladt az első évszázad alatt az érseki megye.

Pályadij dr. Párvy Sándor és Szmrecsányi Lajos egri kanonokok adományából 200 cs. arany.

Pályázhatik mindenki, egyházi és világi.

A mű, melynek terjedelme a pályázó tetszésére bizatik, idegen kézzel leirva, bekötve, a szerző nevét rejtő zárt jeligés levéllel ellátva, 1904. évi május 31-ig az egri egyházmegyei irodalmi egyesület elnökségéhez Egerbe küldendő.

A pályanyertes munka kiadási joga ugyanezen egyesületet illeti.

Eger, 1902. szept. 30.

Az egri egyházmegyei irodalmi egyesület.

A Magyar Nemzetségi Zsebkönyv érdekében.

Társaságunk tagjai e füzethez mellékelve veszik a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv folytatása ügyében Magyarország nemes családjaihoz intézett felhivásunkat. Vállalatunkat, melynek folytatásához a társaság annyi anyagi és erkölcsi érdeke füződik, e helyütt is ajánljuk tagtársaink meleg támogatásába.

Budapest keleti p. u.—Hatvan.

Állomások	Gy.-v. 402 I—II	Gy.-v. 304 I—II	Sz.-v. 318 I—III	Sz.-v. 1508 I—III	Sz.-v. 408 I—III	Sz.-v. 306 I—III	Sz.-v. 310 I—III	Sz.-v. 320 I—III	Gy.-v. 404 I—II	Sz.-v. 312 I—III	Gy.-v. 302 I—II	Sz.-v. 308 I—III	Sz.-v. 314 I—III	Sz.-v. 1506 I—III	V.-v. 328 I—III	Sz.-v. 406 I—III
Budapest keleti p. u. ind.	7 10	7 30	7 35	7 50	8 50	9 35	12 35	1 30	2 35	2 40	3 45	5 20	6 25	8 00	11 10	8 55
Pécel «	.	.	8 15	8 31	9 30	10 19	1 19	2 14	.	3 18	.	6 04	7 09	8 45	12 00	9 40
Gödöllő érk.	.	.	8 38	8 54	9 54	10 45	1 43	2 38	3 18	3 39	4 27	6 30	7 33	9 11	12 28	10 06
Gödöllő ind.	×7 53	×8 13	.	8 55	9 55	10 46	1 45	.	3 18	3 40	.	6 31	7 35	9 12	12 29	10 07
Aszód «	×8 13	×8 29	.	9 19	10 17	11 12	2 11	.	3 38	4 04	4 46	6 59	8 01	9 38	1 01	10 32
Hatvan érk.	8 30	8 45	.	9 44	10 38	11 36	2 37	.	3 55	4 27	5 03	7 25	8 27	10 05	1 28	10 56

Hatvan—Budapest keleti p. u.

Állomások	V.-v. 327 I—III	Sz.-v. 405 I—III	Sz.-v. 309 I—III	Sz.-v. 1505 I—III	Sz.-v. 311 I—III	Sz.-v. 307 I—III	Sz.-v. 317 I—III	Gy.-v. 301 I—II	Gy.-v. 403 I—II	Sz.-v. 313 I—III	Sz.-v. 305 I—III	Sz.-v. 407 I—III	Sz.-v. 1507 I—III	Gy.-v. 303 I—II	Gy.-v. 401 I—II
Hatvan ind.	2 27	4 25	5 30	6 05	6 56	8 08	.	11 37	12 05	1 10	4 54	6 33	6 52	8 03	8 33
Aszód «	3 06	4 52	5 57	6 31	7 20	8 33	.	.	12 23	1 37	5 21	6 58	7 19	.	8 52
Gödöllő érk.	3 48	5 22	6 26	7 04	7 46	9 02	.	×12 11	×12 44	2 06	5 52	7 25	7 45	8 37	9 14
Gödöllő ind.	3 50	5 24	6 28	7 06	7 48	9 03	11 20	|	|	2 08	5 54	7 26	7 47	|	|
Pécel «	4 24	5 49	6 50	7 31	8 10	9 26	11 42			2 30	6 17	7 49	8 10		
Budapest keleti p. u. érk.	5 20	6 35	7 30	8 15	8 45	10 05	12 25	12 50	1 30	3 10	7 00	8 30	8 50	9 20	10 00

Budapest keleti p. u.—Bicske.

Állomások	V.-v. 32 I—III	Sz.-v. 10 I—III	Gy.-v. 6 I—II	Sz.-v. 22 I—III	Gy.-v. 1302 I—II	Gy.-v. 4 I—II	Sz.-v. 16 I—III	Sz.-v. 12 I—III	Sz.-v. †18 I—III	Sz.-v. 1304 I—III	Sz.-v. *8 I—III
Budapest keleti p. u. ind.	6 20	6 50	8 50	12 25	7 30	2 15	2 25	4 30	7 20	9 50	10 45
Budapest-Ferenczváros «	6 36	7 07	|	12 36	|	|	2 36	4 41	7 31	10 02	10 59
Budapest-Kelenföld érk.	6 49	7 15	9 06	12 45	7 46	2 31	2 44	4 51	7 40	10 11	11 10
Budapest-Kelenföld ind.	.	7 20	9 07	12 46	7 47	2 32	2 45	4 53	7 41	10 14	11 18
Bicske érk.	.	8 19	9 45	1 45	8 26	3 10	3 45	5 57	8 43	11 15	12 18

Bicske—Budapest keleti p. u.

Állomások	T.szsz. 47 I—III	Sz.-v. *7 I—III	Sz.-v. 1303 I—III	Sz.-v. 11 I—III	Gy.-v. 3 I—II	Sz.-v. 21 I—III	Sz.-v. 27 I—III	Gy.-v. 5 I—II	Sz.-v. 9 I—III	Gy.-v. 1301 I—II
Bicske ind.	4 35	5 05	5 46	7 46	12 55	3 05	4 31	6 19	7 42	8 48
Budapest-Kelenföld érk.	5 44	6 12	6 51	8 49	1 33	4 03	5 36	6 58	8 46	9 25
Budapest-Kelenföld ind.	5 47	6 16	6 59	8 59	1 34	4 04	5 40	6 59	8 48	9 28
Budapest-Ferenczváros «	6 02	6 27	7 12	9 09	.	4 15	5 53	.	9 03	.
Budapest keleti p. u. érk.	6 15	6 40	7 25	9 20	1 50	4 25	6 05	7 15	9 15	9 45

* A 7. és 8. sz. vonatnál a szomszédos forg. jegyek használata ki van zárva. — † Közlekedik vasár- és ünnepnap előtti köznapon.

Budapest ny. p. u.—Párkány-Nána.

Állomások	Sz.-v. 166 I-III	Sz.-v. 168 I-III	Gy.-v. 1406 I-II	Gy.-v. 106 I-II	Sz.-v. 170 I-III	Sz.-v. 116 I-III	Sz.-v. 172 I-III	Sz.-v. 136 I-III	Sz.-v. 174 I-III	Gy.-v. 104 I—II	Sz.-v. 144 I-III	Sz.-v. 176 I-III	Sz.-v. 178 I-III	Sz.-v. 138 I-III	Sz.-v. 180 I-III	Gy.-v. 1404 I-II	Sz.-v. 140 I-III
Budapest ny. p. u. ind.	5 50	6 55	7 30	8 00	9 05	9 25	12 15	12 25	1 15	1 45	2 20	2 25	4 15	4 25	6 00	6 15	6 20
Palota-Ujpest «	6 08	7 11	.	.	9 23	9 39	12 31	12 41	1 33	.	2 35	2 41	4 31	4 38	6 16	.	6 32
Vácz «	érk.	érk.	8 03	.	érk.	10 18	érk.	1 24	érk.	2 18	3 18	érk.	érk.	5 16	érk.	.	7 08
Nagy Maros «			8 19	.	.	10 50	.	1 57	.	×2 33	3 55	.	.	5 45	.	7 02	7 44
Párkány-Nána érk.			8 48	9 09	.	11 30	.	érk.	.	2 58	4 45	.	.	érk.	.	7 26	8 35

Állomások	Sz.-v. 182 I-III	Sz.-v. 154† I-III	Sz.-v. 181 I-III	Sz.-v. 118* I-III	Sz.-v. 1408 I-III
Budapest ny. p. u. ind.	7 40	8 00	9 25	10 00	10 40
Palota-Ujpest «	7 56	8 15	9 41	10 16	10 53
Vácz «	érk.	9 00	érk.	11 00	11 32
Nagy Maros «	.	érk.	.	11 33	12 04
Párkány-Nána érk.	.	.	.	12 14	12 43

Párkány-Nána—Budapest ny. p. u.

Állomások	Sz.-v 163 I-III	Sz.-v. 1407 I-III	Sz.-v 165 I-III	Sz.-v. 167 I-III	Sz.-v 117* I-III	Sz.-v 127 I-III	Gy.-v. 1403 I-II	Sz.-v 169 I-III	Sz.-v 143 I-III	Sz.-v. 171 I-III	Gy.-v. 103 I-II	Sz.-v 173 I-III	Sz.-v. 175 I-III	Sz.-v. 135 I-III	Sz.-v. 177 I-III	Sz.-v. 115 I-III	Sz.-v. 179 I-III
Párkány-Nána ind.	.	4 19	.	.	5 29	6 00	8 27	.	8 40	.	12 37	.	.	.	.	3 44	.
Nagy Maros «	.	5 04	.	.	6 16	6 50	8 53	.	9 31	.	.	.	.	9 25	.	4 33	.
Vácz «	.	6 35	.	.	6 51	7 24	.	.	10 04	.	1 18	.	.	3 00	.	5 06	.
Palota-Ujpest «	5 17	6 14	6 19	7 19	7 31	8 02	.	9 52	10 52	12 39	.	1 45	2 49	3 42	5 22	5 43	6 22
Budapest ny. p. u. érk.	5 35	6 25	6 35	7 35	7 45	8 15	9 40	10 10	11 05	12 55	1 30	2 00	3 05	3 55	5 40	5 55	6 50

Állomások	Sz.-v. 181 I-III	Sz.-v. 125 I-III	Gy.-v. 105 I-II	Gy.-v. 1405 I-II	Sz.-v. 183 I-III	Sz.-v. 137† I-III
Párkány-Nána ind.	.	.	7 49	8 05	.	.
Nagy Maros «	.	7 13	.	8 34	.	.
Vácz «	.	7 50	.	8 52	.	9 22
Palota-Ujpest «	8 04	8 32	.	.	9 49	10 02
Budapest ny. p. u. érk.	8 20	8 45	9 00	9 25	10 05	10 15

* Ezen vonatnál a szomszédos forgalmú menetjegyek használata ki van zárva. — † Csak október és április hónapokban közlekedik.

FRANKLIN TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A m. kir. államvasutak téli menetrendje, érvényes 1901 október 1-től.

A vonatok **indulása** Budapest k. p. udvarról.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
32	6	20	v.v.	Triest, Nagy-Kanizsa	944	12	00	tsz.sz.	Kis-Kőrös
604	6	50	gy.v.	Gyfehérv., N.-Szeben, Kolozsvár, M.-Sziget	22	12	25	sz. v.	Bicske
10	6	50	sz. v.	Bécs, Graz	310	12	35	«	Hatvan
402	7	10	gy.v.	Kassa, Munkács	320	1	30	«	Gödöllő
1002	7	15	«	Zágráb, Fiume, Róma	504	2	00	gy.v.	Kolozsvár, Arad
304	7	30	«	Ruttka, Berlin	4	2	15	«	Bécs, Páris, London
1302	7	30	«	Fehring, Graz	510	2	20	sz. v.	Szolnok
318	7	35	sz. v.	Gödöllő	16	2	25	«	Bicske
906	7	40	«	Belgrád, Brod	404	2	35	gy.v.	Kassa, Lemberg
1508	7	50	«	Kassa, Csorba	904	2	40	«	Belgrád, Konstantinápoly
1008	8	00	«	Zágráb, Fiume, Pécs	312	2	40	sz. v.	Hatvan
606	8	10	«	Arad, Brassó	1004	3	00	gy.v.	Zágráb, Fiume, Róma
506	8	30	«	Kolozsvár, Brassó	1022	3	20	v.v.	Adony-Szabolcs, Pals
6	8	50	gy.v.	Bécs, Graz	910	3	35	sz. v.	Szabadka
408	8	50	sz. v.	Munkács, M.-Sziget	302	3	45	gy.v.	Ruttka, Berlin
1708	9	15	«	M.-Sziget, Stanislau	12	4	30	sz. v.	Győr
306	9	35	«	Ruttka, Berlin	308	5	20	«	Ruttka, Berlin
					508	5	45	«	Kolozsvár, Brassó
					314	6	25	«	Hatvan
					1706	7	05	«	M.-Sziget, Stanislau
					18 [1]	7	20	«	Bicske
					24	7	35	«	N.-Kanizsa, Triest
					1506	8	00	«	Kassa, Csorba
					1006	8	30	«	Zágráb, Fiume, Eszék
					406	8	55	«	Miskolcz, Lemberg, Kassa
					502	9	15	gy.v.	Kolozsvár, Bukarest
					1904	9	20	sz. v.	Pécs, Brod
					1304	9	50	«	Fehring, Graz
					608	10	00	«	Arad, Brassó
					908	10	20	«	Belgrád, Eszék, Brod
					8	10	45	«	Bécs, Sopron
					328	11	10	v.v.	Ruttka, Miskolcz

[1]) Közlekedik vasár- és ünnepnap előtti köznapokon.

A vonatok **érkezése** Budapest ny. p. udvarra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
701 [1])	12	50	kel.ost.	Konstantinápoly, Bukarest	171	12	55	sz. v.	Palota-Ujpest
			expr. v.		703	1	25	gy.v.	Bukarest, Verciorova
163	5	35	sz. v.	Palota-Ujpest	103	1	50	«	Páris, Bécs
6101	6	15	«	Szolnok, Cegléd	173	2	00	sz. v.	Palota-Ujpest
1407	6	25	«	Berlin, Zsolna	175	3	05	«	Palota-Ujpest
165	6	35	«	Palota-Ujpest	6001	3	15	«	Lajosmizse
709	7	15	«	Bukarest, Verciorova	135	3	55	«	Nagy-Maros
4107	7	25	«	Dorog	6103	4	15	«	Szolnok, Cegléd
167	7	35	«	Palota-Ujpest	4103	4	35	«	Esztergom
117	7	45	«	Bécs	177	5	40	«	Palota-Ujpest
6011	7	50	v.v.	Lajosmizse	115	5	55	«	Bécs, Berlin
127	8	15	sz. v.	Párkány-Nána	179	6	50	«	Palota-Ujpest
713	8	25	«	K.-K.-Félegyháza	107	7	00	gy.v.	Bécs
4101	8	35	«	Esztergom	711	7	10	sz. v.	Temesvár
1403	9	40	gy.v.	Berlin, Zsolna	707	7	40	gy.v.	Orsova, Temesvár
169	10	10	sz. v.	Palota-Ujpest	181	8	20	sz. v.	Palota-Ujpest
715	10	55	«	Szeged	125	8	45	«	Nagy-Maros
143	11	05	«	Érsekujvár	105	9	00	gy.v.	Bécs
					4109 [2])	9	10	sz. v.	Pilis-Csaba
					1405	9	25	gy.v.	Berlin, Zsolna
					4105	9	50	sz. v.	Esztergom
					719	9	58	«	Szolnok, Cegléd
					183	10	05	«	Palota-Ujpest
					137 [3])	10	15	«	Vácz
					101 [4])	11	00	kel.ost.	London, Ostende
								expr. v.	Páris, Berlin [4]), Bécs
					6013	11	10	v.v.	Lajosmizse
					901 [5])	11	20	keleti expr. v.	Konstantinápoly, Belgrád

[1]) Érkezik minden hétfőn és csütört.

[2]) Közlekedik ünnep- és vasárnap bez. november 25 ig.

[3]) Csak október és április hónapokban közlekedik.

[4]) Berlinből csak minden kedden és csütörtökön.

[5]) Érkezik minden kedd, csütörtök és szombaton.

A vonatok **érkezése** Budapest k. p. udvarra.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	honnan
645	5	00	tsz.sz.	Arad	317	12	25	sz. v.	Gödöllő
327	5	20	v.v.	Berlin, Ruttka	301	12	50	gy.v.	Berlin, Ruttka
1707	5	45	sz. v.	Máramaros-Sziget	903	1	05	«	Konstantináp., Belgr.
607	6	10	«	Brassó, Arad	1901	1	25	«	Gyékényes, Pécs
47	6	15	tsz.sz.	Bicske, Sárbogárd	403	1	30	«	Lemberg, Kassa
405	6	35	sz. v.	Lemberg, Kassa, Miskolcz	3	1	50	«	London, Páris, Pécs
					503	1	50	«	Kolozsvár, Arad
7	6	40	«	Bécs, Sopron	313	3	10	sz. v.	Hatvan
907	7	05	«	Belgrád, Brod	21	4	25	«	Bicske
507	7	10	«	Brassó, Kolozsvár	319	5	35	«	Gödöllő
1303	7	25	«	Graz, Fehring	27	6	05	«	Győr
309	7	30	«	Hatvan	505	6	20	«	Brassó, Kolozsvár
501	7	50	gy.v.	Bukarest, Brassó	905	6	40	«	Belgrád, Eszék
1021	7	55	v.v.	Paks, Adony-Szabol	305	7	00	«	Berlin, Ruttka, Szerencs
1505	8	15	sz. v.	Kassa, Csorba					
1005	8	20	«	Fiume, Zágráb, Eszék	5	7	15	gy.v.	Bécs, Graz
1003	8	40	gy.v.	Róma, Fiume	605	7	20	sz. v.	Brassó, Arad
311	8	45	sz. v.	Hatvan	1007	8	00	«	Fiume, Zágráb, Pécs
509	9	15	«	Szolnok	1705	8	10	«	Stanislau, M.-Sziget
11	9	20	«	Győr	407	8	30	«	Munkács, M.-Sziget
909	10	05	«	Szabadka	1001	8	35	gy.v.	Róma, Fiume, Zágráb
307	10	05	«	Ruttka	941	8	45	tsz.sz.	Kis-Kőrös
23	10	20	«	N.-Kanizsa, Triest	1507	8	50	sz. v.	Kassa, Csorba
					9	9	15	«	Bécs, Graz
					303	9	20	gy.v.	Berlin, Ruttka
					603	9	40	«	N.-Szeben, Gyfehérv., Kolozsvár, M.-Sziget
					1301	9	45	«	Graz, Fehring
					401	10	00	«	Munkács, Kassa

A vonatok **indulása** Budapest ny. p. udvarról.

Délelőtt					Délután				
vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat neme	hová
102 [1])	1	00	kel.ost. expr. v.	Bécs, Berlin [3]), Páris, Ostende, London	6104	12	05	sz. v.	Cegléd, Szolnok
					172	12	15	«	Patota-Ujpest
166	5	50	sz. v.	Palota-Ujpest	136	12	25	«	Nagy-Maros
6102	6	35	«	Cegléd, Szolnok	4108	12	50	«	Dorog
4102	6	45	«	Esztergom	174	1	15	«	Palota-Ujpest
168	6	55	«	Palota-Ujpest	104	1	45	gy.v.	Bécs, Páris
6012	7	05	v.v.	Lajosmizse	4110 [2])	2	05	sz. v.	Pilis-Csaba
1406	7	30	gy.v.	Zsolna, Berlin	144	2	20	«	Érsekujvár
106	8	00	«	Bécs	176	2	25	«	Palota-Ujpest
708	8	15	«	Temesvár, Orsova	704	2	30	gy.v.	Bukarest, Verciorova
712	8	30	sz. v.	Temesvár	4104	2	40	sz. v.	Esztergom
170	9	05	«	Palota-Ujpest	720	2	45	«	Cegléd
116	9	25	«	Bécs, Berlin	6002	2	55	«	Lajosmizse
					178	4	15	«	Palota-Ujpest
					138	4	25	«	Nagy-Maros
					716	4	30	«	Szeged
					108	5	15	gy.v.	Bécs
					180	6	00	sz. v.	Palota-Ujpest
					1404	6	15	gy.v.	Zsolna, Berlin
					140	6	20	sz. v.	Párkány-Nána
					4106	6	40	«	Esztergom
					710	6	50	«	Verciorova, Bukarest
					6014	7	25	v.v.	Lajosmizse
					182	7	40	sz. v.	Palota-Ujpest
					154 [3])	8	00	«	Vácz
					184	9	25	«	Palota-Ujpest
					118	10	00	«	Bécs
					706	10	10	gy.v.	Szeged, Verciorova
					714	10	20	sz. v.	K.-K.-Félegyháza
					1408	10	40	«	Zsolna, Berlin
					902 [4])	11	20	keleti expr. v.	Belgrád, Konstantinápoly
					702 [5])	11	30	kel.ost expr. v.	Bukarest, Konstantinápoly

[1]) Berlinbe csak minden szerdán és vasárnap.

[2]) Közlekedik ünnep- és vasárnap bez. november 25-ig.

[3]) Csak október és április hónapokban.

[4]) Közlekedik minden kedd. csütörtök és vasárnapon.

[5]) Közlekedik minden szerdán és szombaton.

HÉDERVÁRI IMRE 1447-IKI FELMENTŐ LEVELE.

(Egy melléklettel és a szöveg között hat pecsétrajzzal.)

Az országos rendek 1447 szeptember havában tartott gyülésének a nádorválasztás mellett legfontosabb tárgya Buda várának Hédervári Imrétől való átvétele s a kormányzó gondjaira bizása volt. Már az 1446-iki kormányzó-választó országgyülés kimondotta,[1] hogy a kormányzó tetszése szerint bármikor tartózkodhatik az összes királyi és királynői várakban és városokban; ugyanezt a határozatot megujitja az 1446. országgyülés végzéseit egész teljességükben átiró 1447. első országgyülés is.[2] Ezzel ugyan még nem volt kimondva, hogy bármelyik vár vagy város is a nádornak vagy kapitányoknak, vagy a kinek gondjai alatt állott, kezéből kivétessék s a kormányzó személyes gondjaira bizassék, — hiszen a «libera intrandi et pausandi facultas» ezt nem követeli meg szükségkép, — de hogy a rendek a határozatnak ilyesféle értelmet is tulajdonitottak, mutatja az a körülmény, hogy akkor, midőn az 1447. második országgyülésen elhatározzák, hogy Buda vára a kormányzónak adassék át, erre a végzésre hivatkoznak.[3]

Buda vára az 1446-iki végzés hozatalakor Hédervári Lőrincz nádor kezén volt, s az ő kezén maradt az 1446-iki végzés után is egészen a nádornak 1447 juliusában bekövetkezett haláláig.[1]

Tág tere nyilik a találgatásnak, hogy mik voltak az okok, a melyek a rendeket arra birták, hogy Buda várát ne adják át az uj nádornak, Gara Lászlónak, vagy hogy miért nem szereztek

[1] Art. VII. Kovachich, Vest. Com. 257. l.

[2] Kovachich, Suppl. a. Vest. Com. II. k. 60. l. Kovachich különösnek találja, (Suppl. II. k. 104. l.) hogy a rendek Buda átadásánál nem az ugyanazon évben tartott országgyülésre, hanem az előző 1446. évire hivatkoznak. Pedig ez természetes, minthogy az 1447. országgyülés is egyenesen kimondja, hogy most az előző évi végzéseket irja át. U. ott 53. l.

[3] L. az alább közlendő oklevelet: «huiusmodi decreto seu institutioni satisfacere volentes».

[1] Fraknóinak a Czech kéziratairól összeállitott nádori sorozata szerint (A nádori és orsz. birói hiv. 162. l.) Hédervári Lőrincz 1437. márczius 7. — 1447 augusztus végéig volt nádor. Hédervári Lőrincznek nádori kinevezése, melyet Zsigmond mint császár állit ki, csakugyan 1437 márczius 7-ikén kelt (A gr. Khuen-Héderváry család hédervári levéltárában, Héderváry-rész, fasc. I. 3. sz.) Halála azonban nem augusztus végére, hanem valószinüleg juliusra esik, mi a gr. Khuen-Héderváry levéltár két okleveléből állapitható meg. Az egyik oklevél 1447 június 23. kelt. (Héderváry-rész, fasc. I. 4. sz.) Ezt Hunyady János kormányzó állitja ki és a mosonyi ispánságot ruházza benne Hédervári Lőrincz nádorra, «qui eciam alias ipsum honorem tenuisse assert» (*igy*). A másik oklevélben (u. ott 315. sz.) Hédervári Imre 1447 augusztus 7-ikén Ladislaus de Kemne-nek irja, hogy a kormányzó a mosonyi ispánságot ismét («iterum et de novo») ő reá, Hédervári Imrére, ruházván, ő Kemne Lászlót óhajtja továbbra is alispánjául. («Volumus ut et adhuc nostra in persona vicecomes noster vos sitis.») E két oklevelet egyéb adatok hiján nem tudjuk másként értelmezni, mint úgy, hogy a kormányzó a nádornak a mosonyi ispánságra vonatkozó jogait vagy prætensióit nem ismerve, vagy figyelmen kivül hagyva először Hédervári Imrét nevezte ki mosonyi ispánná, utóbb azonban a nádor tiltakozására ezen rendelkezését visszavonva a nádort igtatta be az ispánságba. Hédervári Imrének másodszor való kinevezése minden valószinüség szerint nem következhetett be a nádor halála előtt, s igy a nádor halálának augusztus 7-ike előtt kellett bekövetkeznie. Megerősiti ezt a Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltárában levő, 1447 augusztus 21-ikén kelt oklevél is, melyben Hédervári Imre Sztrem és Szecsőd nevü jószágairól rendelkezvén, atyjáról mint néhairól beszél.

érvényt az országgyülési végzésnek az előbbi nádor életében, ha már határozatuknak csakugyan ezt az értelmet tulajdonitották. Hédervári Lőrincznek, vagy Gara Lászlónak személyében, vagy egyebütt rejlenek-e az okok, melyek ezen kérdésekre a feleletet megadják, azt bajos eldönteni. Tény, hogy Buda egészen haláláig Hédervári nádor kezén maradt. A nádor halála után fia, Imre vette át a várat, s ekkor a rendek legközelebbi gyülésükön első gondjuknak tartották, hogy Hédervári Imrét maguk elé idézzék, tőle Buda várát átvegyék és «pro tutiori conservatione eiusdem castri» «tumque aliis respectibus» a kormányzónak adják át. Erről 1447 szeptember 20-ikán Hédervári Imre számára kiállitják az összes rendek nevében szóló és általuk megpecsételt felmentő levelet.

Az oklevél szövege Bél Mátyás Notitia Hungariæ-jának megjelenése óta ismeretes. Ő közölte először a Notitia III. k. 207. l. abból a másolatból, melyet saját szavai szerint a Vecsey (tévesen Viczay helyett) család birtokában levő Héderváry-levéltárból kapott.[1] Utána közölte Pray (Annal. III. k. 61. l.) Batthyányi (Leg. eccl. I. k. 491. l.) Kovachich (Vestigia Com. 265. l.) Katona (XIII. k. 545. l.) Teleki (csak a kiállitók névsorát, Hunyadiak kora II. k. 54. l.) és Fejér (szintén röviditve, Gen. Joan. de Hunyad, 106. l. Ezek közül azonban egyik sem látta az oklevél eredetijét; mindnyájan a Bél által használt másolat után indultak. Ez a másolat pedig nagyon hibás.

Az oklevél eredetije a gróf Khuen-Héderváry levéltárában van.[2] Innen közöljük a diplomatikai és sphragistikai szempontból rendkivül becses és tanulságos oklevelet, mely egyszersmind alkalmat nyujt arra is, hogy hazánknak 1445—1452. közötti kormányzatára vonatkozó ismereteinket bővitsük.

Az oklevél.

A 45 × 33·5 cm. nagyságu, 5 cm. széles behajtással biró, erős hártyára irott oklevelet Hunyadi János kormányzó és az országos rendek, illetőleg a főpapok, főurak és a megyei követek, kik az 1447. évi második országgyülésen megjelentek, adják ki. A kormányzón kivül 10 főpap, 35 főur s birtokos nemes és Magyarország 35 megyéjének 117, Szlavoniának pedig, — de regno Sclavoniæ, mint az oklevél mondja, — 6 követe van az oklevélben név szerint felsorolva.

Oklevelünket már ez a felsorolás is igen becsessé teszi. Megismerkedünk belőle az 1447. évi második országgyülés összes tagjaival,[1] s következtetést vonhatunk a követküldés praxisára is. A felsorolás értékét növeli az a körülmény, hogy az országgyülések végzései nem szokták az országgyülés tagjait név szerint előszámlálni. Ritkaság számba megy az is, ha a végzésekben csak részben vannak is felsorolva az országgyülésen résztvevő főurak és nemesek. Ilyet találunk az 1444-iki országgyülés decretumában;[2] de hogy az itt található felsorolás nem teljes, azt nemcsak a résztvevőknek aránylag csekély száma, hanem a felsorolás végére tett szavak is bizonyitják: «ceterique proceres et regni nobiles in præsenti congregatione constituti.»[3] Annál becsesebb oklevelünk felsorolása, mert ez megyénkint számlálja elő a követeket. Érdekes különben a két névsort abból a szempontból összehasonlitani, hogy kik szerepelnek az országgyülés tagjaiként 1447-ben is az 1444. országgyülésen résztvevők közül. Aránylag csekély számban vannak ilyenek.

Oklevelünk tanusága szerint az 1447-iki országgyülés eléggé látogatott volt. Az egyháznagyok közül 2 érsek, 5 püspök, 1 prépost és 2 apát jelent meg, s a főurak és főnemesek is tekintélyes számban voltak jelen. A megyék közül az erdélyi megyéken kivül különösen az ország északi és keleti megyéinek gyér száma tünik fel.[4] A megyéknek Zsigmond alatti 1435-iki összeállitásához képest[5] hiányzik az ott felsorolt 56 magyar megye közül 22, de viszont Bars az 1435-iki összeállitásban nincs meg.[6]

[1] Not. Hung. III. k. 207. l. jegyzet.

[2] Héderváry-rész, fasc. I. 5. sz.

[1] Nem lévén az oklevélben erre vonatkozólag semmi megjegyzés, a felsorolást az országgyülésen jelenvoltak teljes névsorának kell tekintenünk.

[2] Kovachich I. N. Sylloge decret., I. k. 90. l.

[3] U. ott, 93. l.

[4] Katona (Hist. Crit. XIII. k. 552. l.) 16 hiányzó megyét sorol fel. Nem emliti a hiányzók közt Szepest, Temest stb., ellenben hiányzónak veszi Gömört. Ugyanigy Pesty is. (Eltünt régi vármegyék, I. k. 23. l.)

[5] L. Pesty, Eltünt vármegyék, I. k. 20. l.

[6] Teleki véleménye szerint (Hunyadiak kora, II. k.

A 35 megye közül a legtöbb, 24, négy-négy követtel szerepel, két megye 3—3, hat 2—2, három pedig csak 1—1 követet küldött.

Mióta Mária királyné 1385. első izben elrendelte, hogy a nemesség megyénkint négy-négy követ által képviseltesse magát az országgyülésen,[1] azóta a megyénkint való követküldés szokása az egész XV. század folyamán megmaradt. Valami nagy következetességgel azonban sem e tekitetben, sem a követek számát illetőleg nem találkozunk. A megyék hol négy, hol két követ által képviseltették magukat.[2] Az a körülmény, hogy oklevelünk a legtöbb megyénél négy követet emlit, arra mutatna, hogy a század közepe táján négy követ küldése volt szokásos.[3] És ez annyival inkább jellemző, mert épen az 1447. évi első országgyülés rendelte el, hogy az évenkint tartandó országgyülésen a főurak s a husznál több jobbágygyal biró nemesek mindnyájan — omnes — kötelesek megjelenni.[4] Igaz, hogy ez a rendelkezés csak az évenkint egyszer, pünkösdkor tartandó országgyülésre vonatkozik és a törvény nem szól a nemességnek a különös alkalmakkor tartandó országgyüléseken való, amúgy is eléggé terhes fejenkénti megjelenéséről. Már pedig 1447-ben a szeptemberi nádorválasztó országgyülés előtt már volt országgyülés és igy még érthető, hogy a nemesség a második országgyülésen követek által képviseltette magát. A tapasztalat azonban általában azt bizonyitja, hogy sem a fejenkénti megjelenés kötelezettségét nem tartották meg, sem a követek számára vonatkozólag nem volt megállapodott gyakorlat.[5]

A mi magát a tényt, a Buda várának őrizete fölött való rendelkezést illeti, ez oly nagy fontosságu, hogy egész természetes, hogy a rendek országgyülésen foglalkoztak vele. Hiszen hogy Buda őrizőjének állása mily fontos és adandó alkalommal az ország sorsának alakitására is mennyire befolyhat, az csak kevéssel előbb is kitünt, midőn Hédervári Lőrincz az által, hogy Ulászló pártjára állott, s előtte Buda várát megnyitotta, lényegesen hozzájárult Ulászló helyzetének megszilárditásához.[1] Az pedig, hogy miért állitják ki Hédervári Imre számára a felmentő levelet az országos rendek, már a rendeknek az 1445—1452. évek alatti szerepéhez tartozik, miről alább, az országos rendek pecsétjénél fogunk szólni.

Az oklevél teljes szövege a következő:

Nos Johannes de Hwnyad regni Hungariæ gubernator, Dyonisius cardinalis Strigoniensis et Johannes Bachiensis et Coloczensis ecclesiarum archiepiscopi, Andreas Quinqueecclesiensis et Petrus Waciensis ecclesiarum episcopi, Ladislaus Agriensis, Nicolaus Nytriensis et Raphael Herczeg Boznensis ecclesiarum electi, Nicolaus Bodo præpositus ecclesiæ Alberegalis, Petrus Pechwaradiensis et Sigismundus Saxardiensis ecclesiarum abbates, Ladislaus de Gara prædicti regni Hungariæ palatinus, comes Ladislaus de Palocz iudex curiæ regiæ, Nicolaus de Wylak et Emericus de Pelsewcz wayvodæ Transsilvani, Johannes de Peren thavarnicorum et Emericus filius wayvodæ de Marczaly ianitorum, nec non Symon de Palocz agazonum magistri; Georgius de Rozgon comes Posoniensis, Sigismundus Groff Segniæ Weglæ et Modrussæ comes, Gregorius de Korbawya, Johannes et Thomas de Zech, Ladislaus Thythews de Bathmonostra, Johannes filius Desew bani de Gara prædicta, Johannes de Korogh, Johannes et Osvaldus de dicta Rozgon, Ladislaus de dicta Pelseucz, Stephanus Bytzkele de Zelnawar, Ladislaus de Nazpal, Paulus de Peren, Akacius Chupor, Ladislaus Farkas de Labathlan, Emericus de Debre, Nicolaus de Emeke, Osvaldus de Buchan, Johannes de Zob, Barnabas Chyre, Georgius et Stephanus Soos, Paulus et Ladislaus de Dombo, Georgius Zerechen de Mezthegnyew, Ladislaus de Scepes et Benedictus de Thurocz, item Petrus de Naghtharkan, Stephanus de Bochka, Nicolaus de Ztanch et Petrus Porkalab de Zemleniensi; Petrus Zopa, Nicolaus de Fayz, Emericus Vgron et Cozmas de Thwr de Symigiensi; Johannes de Kallo, Briccius de Pazon, Mathias de Kercz et Michael de Chemenye de Zabolch; Ladislaus Hernad, Georgius de Baxa, Michael de Doboka et Nicolaus Nyakathlan de Baranya; Stephanus Perdne, Michael Barotz, Andreas de Athya et Dominicus de Byl de Wesprimiensi; Andreas Bodo, Johannes de Solyag, Nicolaus de eadem et Georgius de Keer de Tholnensi; Nicolaus Zep, Michael Zaaz, Valentinus literatus et Petrus Magnus de Beged de Castriferrei; Dominicus Harazthos, Barnabas de Ewlweth, Thomas de eadem et alter Thomas Janka de Bekees; Thomas de Kerezthwr, Georgius de Bala, Ladislaus Barius et Johannes Tybolth de Borsodiensi; Petrus de Almas, Matheus de Barachka, Michael de Tetethlen et Ladislaus de dicta Almas de Albensi; Johannes Wag-

53. l.) a hiányzó megyék «Giskra, Fridrik vagy a Cilleiek által tartóztatva, vagy a nagy távolság és más tudva nem lévő okok miatt» maradtak el az országgyülésről.

[1] Kovachich, Sylloge, I. k. 54. l.

[2] Lásd erre vonatkozólag Hajnik Imre értekezését: A nemesség országgyülési fejenként való megjelenésének megszüntetése. Akad. értek. a társad. tud. k. II. k. VIII. sz.

[3] Mátyás is 1458-ban négy követ küldését rendeli. Kovachich, Suppl. II. 176.

[4] Art. XLV. Kovachich, Suppl. II. 89.

[5] L. Hajnik id. m. 9. l.

[1] Turóczi, IV. r. XXVIII. f.

kwzy, Kolos de Nema, Ladislaus de Radwan et Emericus literatus de Komaroniensi; Petrus de Balso, Andreas de Lonya, Nicolaus de Bereg et Privardus de Vlacz de Bereg; Petrus de Maykocz, Georgius Farago de eadem, Johannes filius Viti et Osvaldus de eadem de Werewcze; Sebastianus de Koromzo, Benedictus de Alap, Albertus de Bewn et Dominicus de Enysse de Jawriensi; Paulus de Czernek, Ladislaus Lezan, Nicolaus de Lanycza et Johannes de Jakowlcz de Posega; Georgius Thombold de Scharos, Andreas de Hanwa et Georgius de Wayda de Gwmwriensi; Thomas de Salgo, Andreas Kakas de Delne de Saros; Sandrinus de Balog, Nicolaus de Demyend, Georgius filius Gywla de Kaza et Ladislaus de Gyarmath de Honthensi; Sandrinus Cyko de Pomaz, Stephanus de Chyb et magister Jacobus decanus et canonicus ecclesiæ Budensis de Pilisiensi; Stephanus Macha, Osvaldus de eadem, Sigismundus de Zenthgywrgh et Johannes de Sarkwz de Thoronthal; Nicolaus Rekchy et Johannes de Dorman de Hewesiensi; honorabilis dominus præpositus ecclesiæ sancti Laurencii, Ladislaus de Naghwewlgh de Bodrog; Paulus Ispan, Johannes Septely, Ladislaus Sorosy et Briccius Sarkwzy de Zarand; Johannes de Zalancz, Georgius Sulyok, Gaspar de Feleghaz et Johannes Thordas de Bachiensi; Gregorius Zekel, Jacobus de Darocz, Sandrinus de Rede et Michael de Lengyel de Neugradiensi; Isaak de Katha, Anthonius de Irsa, Nicolaus Borsoway et Nicolaus de Dabas de Pestiensi; Ladislaus filius Egidii, Thomas Cobady, Nicolaus de Mera et Johannes de Dobza de Abawywariensi; Fabianus de Fylgewar, Ladislaus de Beczencz, Valentinus Bornemyza et Nicolaus literatus de Walko; Ladislaus Weres, Ladislaus de Strythe, Ladislaus de Iske et Adrianus literatus de Vng; Benedictus de Hadas de Lypto; Salamon de Baragyan de Borsiensi; Gregorius de Maythen de Trinchiniensi; Johannes Zobonya et alter Johannes de Emeke de Nytriensi; Nicolaus de Wag et alter Nicolaus de Zyrak de Soproniensi; Nicolaus de Isaka et Ladislaus de Bewd de Byhoriensi comitatibus; item de regno Sclavoniæ Georgius filius Symonis, alter Georgius filius Iwan, Johannes filius Viti, Petrus de Fyzesd, alter Petrus de Zenaharozth et Georgius de Magalocz electi nuntii ad præsentem conventionem nostram per universitatem nobilium comitatuum prædictorum transmissi, totum corpus ac idemptitatem regnicolarum repræsentantes, notum facimus præsentium per tenorem quibus incumbit universis, quod nobis in ipsa nostra conventione hic Budæ celebrata constitutis de et super his, quæ quieti et tranquillo statui ipsius regni nostri Hungariæ utilia et commoda essent tractantibus, cum inter hæc de et super facto huius castri Budensis, quod condam magnificus dominus Laurentius de Hedrehwara eiusdem regni Hungariæ palatinus usque ad exterminium vitæ suæ ex nostra benivolentia et collatione tenuit, quodque eodem decedente magnificus Emericus filius eiusdem pridem Banus Machowiensis hucusque conservavit, mentis nostræ curas divertissemus, quia in serie generalis decreti regnicolarum anni proxime præteriti expressum est et declaratum, ut gubernator huius regni castra et civitates regales et reginales intrandi, in eisdemque standi, pausandi et morandi liberam habeat facultatem, idcirco tum huiusmodi institutioni seu decreto satisfacere volentes, tumque aliis respectibus, utputa pro tutiori conservatione eiusdem castri unanimiter et sana deliberatione voluimus et sanximus, ut ipsum castrum Budense manibus præfati domini Johannis gubernatoris dari debeat et assignari per ipsum usque nostri seu huius regni beneplacitum nobis et huic regno fideliter conservandum. Cum itaque nos hac de causa ipsum Emericum banum in nostri medium venire et accersiri fecissemus, eidemque, ut dictum castrum Budense in manus dicti domini gubernatoris dare et assignare deberet, strictissime commisissemus, mox idem Emericus banus nostræ communitatis præcepto et voluntati se obtemperans ipsum castrum Budense in manus eiusdem domini gubernatoris dedit, remisit et assignavit tenendum et conservandum. Ideo nos de unanimi arbitrio et voluntate ac nostri et totius regni ac regnicolarum nominibus et in personis ipsum Emericum banum super restitutione et resignatione ipsius castri Budensis reddidimus et commisimus, immo reddimus et committimus quietum expeditum et modis omnibus absolutum harum litterarum nostrarum sigillis regni atque nostri scilicet gubernatoris necnon nonnullorum nostrorum appensionibus consignatarum vigore et testimonio mediante. Datum Budæ, prædicta feria quarta proxima ante festum exaltationis sanctæ crucis, anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo.

Az oklevél szövegének előbbi közléseiben előforduló hibákat külön-külön megjelölni nem tartjuk szükségesnek. Egyszerü összehasonlitás által könnyü meggyőződni, hogy a Bél kezeibe jutott másolat mennyi hibát mutat nemcsak a protocollumbeli névfelsorolásban, hanem a contextusban is. A Bél Notitiajából a hibák természetesen a későbbi közlésekbe s innen az oklevél adatait felhasználó munkákba is átmentek. Egy-egy feltünőbb hiba ugyan némelyeknek szemet szurt. Igy pl. Katona észrevette,[1] hogy a megyék között Somogy kétszer is szerepel; meg is jegyzi, hogy az egyik helyen valószinüleg Temest kell olvasnunk. Természetesen Katona nem tudhatta, hogy az oklevélben a kérdéses helyen egész helyesen Gwmwriensi áll, csak Bél másolója olvasta azt Symigiensinek.

A pecsétek.

Hogy a rendek Buda várának átadását mily nagyfontosságu ténynek tekintették, azt azon a körülményen kivül, hogy a felmentő levelet a kormányzó és a név szerint felsorolt rendek állitják ki, mutatják az oklevélnek a sigillatióra vonatkozó szavai is, melyek szerint az oklevelet «sigillis regni atque nostri, scilicet gubernatoris, necnon nonnullorum nostrorum appensio-

[1] Hist. crit. XIII. k. 545. l.

AZ ORSZÁG RENDEINEK FELMENTŐ LEVELE HÉDERVÁRI IMRE SZÁMÁRA 1447-BŐL.

(Eredetije a Khuen-Héderváry grófok levéltárában.)

nibus» erősitették meg. Az oklevél szavainak megfelelően az országos rendek és a kormányzó pecsétjén kivül 23 egyházi és világi főúr pecsétjét találjuk az oklevélen. Összesen tehát 25 pecsét teszi sphragistikai szempontból is becsessé az amúgy is nevezetes oklevelet.

Tudjuk, hogy középkori oklevélen mi az értéke és jelentősége a pecsétnek. Elsőrangu fontossággal bir az oklevélben kifejezett tény jogérvénye tekintetében. A sok pecséttel megerősitett oklevél pedig a tartalom ismerete nélkül is elárulja, hogy a kiállitók az oklevélben foglalt actust nagyjelentőségünek tekintették, s annak jogérvényét nyomósan akarták kiemelni. Igaz, hogy a mint Csánki Dezső az 1511-iki harminczöt pecsétes oklevélről szólva e folyóiratban kifejtette,[1] — a sokpecsétes oklevelek rendszerint a királyi hatalom hiányára vagy gyengeségére mutatnak; de épen az ilyen korszakokban szükséges, hogy a nagyjelentőségü dolgok fontossága minden lehető módon ki legyen emelve. Oklevelünk pedig épen ilyen korszakból való.

A pecsétek az oklevél behajtásán vannak nagy számuk miatt szorosan egymás mellé hártyaszalagokra függesztve. A pecsétek eredeti száma ma már huszra apadt, minthogy öt leszakadt közülök. A meglevő husz közül is négy nincs kinyomva, csak a hártyaszalagra erősitett, üres sárga viasz van helyükön; valószinüleg azok, kiknek ide kellett volna pecsétjüket nyomniok, nem hozták magukkal typariumaikat. A sárga viaszon ugyanis semmi nyoma a fészeknek, s igy nem tehető fel, hogy idő folytával hullott volna le nyomtalanul a sárga viaszba öntött finomabb viasz. A többi 16 pecsét erősen megkopva és letöredezve ugyan, de azért még elég jól felismerhető állapotban maradt meg. Csak kettőről kopott le a körirat is, meg az ábrázolás is annyira, hogy ma már felismerhetetlenek.

A pecsétek a felfüggesztés sorrendje szerint a következők.

I. Az első pecsét az országos rendeknek 1445—1452. között használt, ismeretes pecsétje,[2] piros viaszba nyomva, töredezett állapotban. De azért igen jól látszik a rostélyozott pecsétmezőben a kettős kereszt, valamint a körirat is.

✠ sigillu(m ✱ un(iuerſ)itati(s ✱ re ng ni ✱
. hungari e .[1]

Mióta Knauz Nándor az országos rendeknek, vagy a mint ő nevezi, az országos tanácsnak az 1445 1452. évek alatti szerepéről és történetéről szóló jeles munkáját[2] megirta, kifejtvén ebben, hogy I. Ulászló halálától a kormányzóválasztásig az országos tanács képezte a középponti hatalmat, és ezen szerepet Hunyadi kormányzósága alatt is megtartotta, azóta ezen kérdésben, melyre azelőtt nem igen tudtak feleletet adni, meglehetős viágosan látunk. Csakhogy a Knauz munkájának megjelenése óta az 1445 1452. évek történetére vonatkozó adataink megszaporodtak, úgy, hogy ma már nemcsak a nála még függőben maradt kérdések közül tudunk többre feleletet adni, hanem a dolog lényegére vonatkozó nézetünknek is módosulnia kell.[3]

Az Árpádház kihaltától a Habsburgház trónrajutásáig hazánk történetében többször előfordul az az eset, hogy a királyi trón megürülése vagy a királynak valamiféle akadályoztatása miatt az uralkodó nem gyakorolhatja a legfőbb hatalmat. Ezek közül az esetek körül négyben vannak adataink arra vonatkozólag, hogyan oldja meg a nemzet azt a nagyfontosságu közjogi kérdést, hogy a legfőbb hatalomnak *monarchicus egységét* megőrizze a nélkül, hogy ezt a legfőbb hatalmat, *melyet egész teljességében más, mint az uralkodó nem birhat*, egy emberre ruházná. Mária királynénak 1386-iki szlavoniai fogsága, Zsigmond fogva tartásának ideje 1401-ben, az Ulászló halálától V. László trónralépéséig lefolyt nyolcz év és a Mátyás halála utáni trónüresedés ideje

[1] Turul. 1887. évf. 1. és 2. f.

[2] Fotografikus képe a Magy. Nemz. Tört. IV. k. 71. l. és rézmetszetben a Tudománytár, Uj folyam, Értekezések II. k. 167. l. jelent meg.

[1] A vésési hibának (*regni* helyett *rengni*), — mi azonban Kovachichnak, Knauznak stb. figyelmét elkerülte, — 1445—1452-ig állandó megmaradása bizonyitja, hogy a rendek nyolcz éven át ugyanazt a typariumot használták.

[2] Az országos tanács és országgyülések története 1445—1452. Pest, 1859.

[3] Az országos rendek pecsétjének, illetőleg ezen pecséttel eliátott kiadványaiknak diplomatikai és közjogi fontossága eléggé indokolja, hogy e tárgyról kissé részletesebben szólunk, első sorban pedig az országos rendek pecsétjéről, mint a mely kérdés oklevelünk kapcsán közvetlenül érint bennünket.

az a négy eset, melyre adataink vonatkoznak. Az ok, mely e négy esetben analog helyzetet hozott létre, mindannyiszor más és más; az eredmény azonban egy: az uralkodó nem gyakorolhatja a legfőbb hatalmat. A nemzet erős közjogi érzetét és következetességét bizonyitja, hogy a különböző előidéző okok daczára is mindig egyformának ismerte fel a helyzetet, s mindig egyformán oldotta meg a középponti hatalom gyakorlásának kettősen nehéz kérdését. Mind a négy esetben a rendeknek, vagy a mi azzal egyértelmü, az egész nemzetnek összessége, *mint egyetlen jogi személy*, lép fel a legfőbb hatalom birtokosa és gyakorlójaként. Igy el van háritva az a veszedelem, hogy a legfőbb hatalom monarchicus egysége csorbát szenvedjen, mert hiszen *egy* jogi személy gyakorolja azt, és még sincs a főhatalom egy emberre ruházva. És hogy a nemzet összessége most valóban egyetlen jogi személyt képvisel, annak kifejezője az az *egy* pecsét, melyet a rendek alkalmaznak az összességük nevében kiadott okmányokon s mely épügy a legfőbb hatalom jelképéül szolgál, a mint annak jelképe a királyi pecsét is.

Ennyit lehet következtetnünk a négy korszakból reánk maradt adatok egybevetéséből. Arra azonban, hogy a tárgyra vonatkozólag bővebb következtetéseket vonhassunk, gyér számuk és elszigetelt voltuk miatt sem az 1386-iki,[1] sem az 1490-iki adatok nem alkalmasak. Kevés adatunk van az országos rendeknek a Zsigmond fogsága alatti szerepére vonatkozólag is,[3] és a mi a legnagyobb baj, ezek az adatok is mind biráskodási ügyekre vonatkoznak és igy nem világithatják meg egész terjedelmében az országos rendek szerepének kérdését.

Szerencsére másként áll a dolog az 1445—1452. évekre vonatkozólag. Az I. Ulászló halálától V. László trónralépéséig eltelt nyolcz esztendőből száznál többre rug az országos rendek által kiadott és reánk maradt oklevelek száma; maga Knauz vagy negyven ily oklevelet közöl emlitett munkájában, pedig ő az országos rendek okleveleinek csak kisebbik részét ismerte. Perbe idézés; perhalasztás; itélet; eskütétel és bajvivás elrendelése; tiltakozás és birtokba vezetés; adomány; uj és régi kiváltságok és adományok megerősitése; oklevélátirás; hatalmaskodás; főispáni kinevezés; országgyülésre hivás stb. képezik ezen oklevelek tárgyát. Az országos rendek kiadványainak nagyobb része 1445 és 1452 között is biráskodási ügyekre vonatkozik ugyan, de bőven vannak a más természetü ügyekben kiadott oklevelek is, melyek együttvéve az országos rendeket ezen kor legfőbb oklevélkiadó forumaként tüntetik fel hazánkban.

Mindezen oklevelek az országos rendeknek az 1445-iki végzések XV. czikkében rendelt pecsétjével vannak megerősitve. Ennek a pecsétnek azonban háromféle változatát ismerjük.

Az első, a milyen a Hédervári Imre oklevelén is függ, rostélyozott mezőben hármas halmon álló kettős keresztet mutat *Sigillum universitatis regni Hungarie* körirattal. Átmérője 39 mm. A második pecsét nagysága és ábrázolata teljesen megegyezik az elsőével, csak körirata más: *Sigillum prelatorum, baronum et nobilium regni Ungrie.* A harmadik pecsétről eddig csak Érdy[1] és Knauz[2] után tudtunk annyit, hogy ez a másik kettőnél kisebb, gyürüs pecsét volt, de az Érdy és Knauz által emlitett egy-egy példányon sem az ábrázolás, sem a körirat nem volt kivehető; létezésén kivül mindeddig nem is tudtunk e pecsétről semmit.[3]

Az országos rendeknek ezen harmadik, kisebb pecsétje igen ritka. A Knauz által emlitettel együtt mindössze öt olyan kiadványát ismerjük a rendeknek, a mely ezzel a pecséttel van megerősitve.[3] Valamennyi rányomott pecsét, s épen

[1] Pray (Syntagma 64. l., rajzban X. tábla, fig. 9.) és Kovachich (Vest. Com 251. l.) szerint az országos rendek Mária 1386. szlavoniai fogsága idején Sigillum regnicolarum Hungariæ köriratu pecsétet használtak. Az oklevelet azonban, melyen e pecsét alkalmazva volt, nem ismerjük. Pray is, Kovachich is megelégszenek a pecsét egyszerü megemlitésével.

[2] Országos levéltár, Dl. 19639.

[3] Nagy Imre a Zichy okmánytár, V. k. 254 255. l. ötöt sorol fel az orsz. rendek 1401-iki kiadványai közül; hatodik az, melyet a zsélyi levéltárból közöl. Ezekhez adva a Hazai okmánytár II. k. 167. l., a Károlyi család oklevéltára, I. k. 514. l. és a Toldy Ferencz által az Uj Magyar Múzeum 1860. I. k. 38. l. közölt okleveleket, az orsz. rendek által 1401-ben kiadott oklevelek közul mindössze kilenczet ismerünk.

[1] Tudománytár, Uj folyam, Értekezések, II. k. 168. l.

[2] Id. m. 110., illetőleg 173. l. 521. jegyzet.

[3] Ez oklevelek a következők: br. Radvánszky Béla

ezért nagyobbrészt le vannak töredezve. Mégis a sajó-kazai levéltár két és az országos levéltár egy darabjának összevetéséből megállapitható, hogy az ábrázolás a kis pecséten is ugyanaz, mint a két másik pecséten: rostélyozott pecsétmezőben hármas halmon álló kettős kereszt. A körirat pedig a következő:

s. * minus * regni * hungarie.

A kerek pecsét átmérője 21 mm.

Nagyfontosságu sphragistikai kérdés, hogy az országos rendek által használt három pecsét között jogilag volt-e különbség, s ha igen, miben állott ez. Mert az bizonyos, hogy a XV. század derekán semmi esetre sem lehet indokolatlan a három különböző pecsét használata. Felvetette a kérdést már Knauz is, de nem tudott rá feleletet adni.

A kis pecsét alkalmazása módjának meghatározása nem nehéz. Az országos rendek ezen pecsétet nem használták kezdettől fogva, hanem csakis oklevéladó forumként való szereplésöknek utolsó három esztendejében. A reánk maradt öt oklevél közül legalább, melyek a kis pecséttel vannak megerősitve, az első[1] 1450. márczius 28-ikán, az utolsó pedig[2] 1452. június 24-ikén kelt. Úgy látszik, a rendek csak 1450-ben látták be annak szükségét, hogy a kis alaku okleveleknek nehezebben alkalmazható nagyobbik pecsét mellett egy kisebbiket is használjanak. Arra vonatkozólag pedig, hogy milyen természetü okleveleken alkalmazták ezt a pecsétet, a középkornak e tekintetben követett gyakorlata eleve is sejteti, hogy a kevésbbé ünnepélyes kis pecsétet kisebb fontosságu, főkép peres ügyeknek közbeeső phasisait tárgyazó okleveleken használták. Az emlitett öt oklevél közül háromnak tárgya perhalasztás, kettőé pedig birtokbavezetési parancs. Természetesen a pecsét mind az öt oklevélen rányomott, még pedig záró pecsét.

Nehezebben oldható meg az a kérdés, hogy a nagyobbik pecsétnek, melyet a kis pecsét alkalmazása idején is tovább használnak ünnepélyesebb pecsétként, emlitett két változata között miféle különbség volt, vagy hogy mi birta rá a rendeket arra, hogy egyidejüleg két különböző köriratu pecsétet használjanak. E nehézséget pedig az a körülmény okozza, hogy az országos rendek kiadványaikon a pecsétet a legtöbb esetben rányomva alkalmazták és ezek a rányomott pecsétek, akár el voltak látva papirfelzettel, akár nem, idő folytán letöredeztek, úgy, hogy ma már csak az esetek kisebbségében állapitható meg köriratuk; már pedig, mint fentebb emlitettük, a nagyobbik pecsét két változata pusztán csak a köriratban különbözött egymástól. Knauz emlitett munkájában negyven oklevél szövegét közli, s a negyven eset közül csupán kettőben konstatálható, hogy a köriratot meg tudta állapitani. Ezért nem is mert ő a két pecsét közötti különbség s a pecsétek alkalmazási módja kérdésének megoldására vállalkozni.[1]

Sajnos, a kérdés tökéletes megoldásának lehetőségéről mi is kénytelenek vagyunk lemondani, de valamivel, azt hiszszük legalább, mégis hozzá tudunk járulni a kérdés tisztázásához.

Az 1445-iki törvény XV. czikke, mely a rendek pecsétjének vésését elrendeli,[2] csak egy pecsétről szól és megállapitja a pecsétábrázolatot, azonban egyetlen olyan szava sincs, a melyből a köriratra vonatkozólag következtetést vonhatnánk. A törvényben tehát semmiféle utbaigazitást nem találunk, s igy másfelé kell fordulnunk.

Az első tény, a melyet konstatálnunk kell, az, hogy azon esetek közül, a melyekben az okleveleken minden kétséget kizárólag a Sigillum universitatis regni Hungarie köriratu pecsétet láthatjuk, — nevezzük rövidség okáért e pecsétet az universitas pecsétjének, — az elsőnek dátuma 1446 junius 15.,[3] az utolsóé 1452 márczius 15.[4] A Sigillum prelatorum, baronum et nobilium regni Ungrie köriratu pecsét nevezzük a rendek pecsétjének — csak két esetben

sajó-kazai levéltára fasc. XVIII. nr. 12. U. ott fasc. XVIII. nr. 11. Országos levéltár, diplomatikai osztály 14350. és 27666. számok. Az Érdy által felhozott lenne a hatodik, de erről ő csak annyit mond (i. h.), hogy a másik kettőtől különböző pecsét.

[1] Az Országos levéltár Dl. 14350. sz. darabja.

[2] Knauz id. m. 110. l.

[1] Lásd id. m. 15. l. Nagy kár, hogy ujabb oklevélgyüjteményeink sem tüntetik fel, hogy melyik pecséttel van az oklevél megerősitve, hanem megelégszenek «a rendek ismert pecsétje»-féle kifejezésekkel.

[2] Kovachich, Suppl. II. k. 32. l.

[3] A Magyar Nemzeti Muzeum törzslevéltárában.

[4] Országos levéltár, Dl. 14534.

fordul elő,[1] mindkétszer 1446-ból. Ez a két pecsét egyidejü használatát bizonyitja s igy nem tehető fel, hogy az országos rendek előbb az egyik pecsétet használták és csak később, az elsőt félretéve, vésették a másodikat.

Az ügyek természetét illetőleg, a melyekről a kétféle pecsét alatt kiadott oklevelek szólnak, hogy t. i. biráskodási, vagy egyéb természetüek-e, különbséget nem állapithatunk meg, mert a rendek pecsétje mindkét esetben birói kiadványon fordul ugyan elő, de viszont az universitas pecsétjét 1446-ban ép úgy, mint később is, egyaránt látjuk biráskodási és egyéb természetü ügyekről szóló okleveleken alkalmazva. A kétféle pecsét használatára nézve tehát ebből sem vonhatunk következtetést.

Ezekkel a tényekkel szemben bizonyos támpontot csak a következő adatok nyujthatnak.

Az országos rendeknek összesen körülbelül százra tehető, reánk maradt kiadványai közül huszonhat oklevélben minden kétséget kizárólag az universitas pecsétjét ismerjük fel,[2] s ezek között három oklevél előzi meg keletre nézve azon oklevelet, melyen a rendek pecsétje másodszor fordul elő. A rendek pecsétjének, mint emlitettük, mindössze két előfordulási esetét ismerjük.[3]

Ebből már mindenesetre következtethetünk annyit, hogy az universitas pecsétjét sokkal több esetben alkalmazták 1445 és 1452 között, mint a rendek pecsétjét.

A második tény, mely némi utbaigazitással szolgálhat, az, hogy a rendek pecsétje előfordulásának mindkét esetében[1] rányomott pecsét, mig az universitas pecsétje függő és rányomott alakban egyként előfordul, még pedig 1446 julius 30-ika előtt, tehát a rendek pecsétjének utolsó ismert előfordulása előtt is.[2] Ehez csatlakozik egy másik körülmény. Azon ritka esetekben, (mindössze négy ily esetet ismerünk, felsorolásukat lásd alább, a kormányzó pecsétjénél), melyekben a kormányzó pecsétje mellé az országos rendek pecsétje is fel van függesztve, lévén a pecsét természetesen mind a négy esetben függő), *mindig az universitas pecsétjét találjuk.*

Emlitettük fentebb, hogy az országos rendeknek, mint egyetlen jogi személynek pecsétje a középponti hatalom monarchikus egységét jelképezi, s ezt a jelentőségét Hunyadi kormányzósága alatt is megtartja; épen az a körülmény bizonyitja felfogásunk helyességét, hogy fontos esetekben a kormányzó pecsétje mellett függ az országos rendek pecsétje is. Ha már most a kormányzó pécsétje mellett minden esetben az universitas pecsétjét találjuk, következtetésünk nem lehet más, mint hogy az országos rendek kétféle pecsétje közül az universitas pecsétje nemcsak a gyakrabban előforduló és ünnepélyesebbik volt, hanem épen az universitas pecsétje volt az, a mely a királyi hatalomnak a királyi trón betöltetlensége idején a nemzet összességére, mint egyetlen jogi személyre szállását volt hivatva jelképezni.

Ezt bizonyitja az a körülmény is, hogy az országgyülések végzései is a sigillatio formulájában a «nostræ universitatis sigillum»-ról beszélnek. Az 1445-iki végzések, melyek az ország pecsétjének vésését elrendelik, még igy szólnak:

[1] Az egyik 1446. julius 30-ikáról Knauznál, id. m. 51. l., a másik 1446. június 21-ikéről, Kovachichnál emlitve, Vestigia 250. l.

[2] Ezen esetek a következők: *1446.* június 15. (Múzeumi törzslevéltár); jun. 20. (Országos levéltár Dl. 24760); június 27. (u. ott 13518.); augusztus 16. (Múzeumi törzslevéltár); szeptember 16. (Országos levéltár Dl. 13963.); szeptember 24. (Múzeumi Justh-családi levéltár); november 6. (Országos levéltár Dl. 13990.); november 12. (u. ott 13897.); deczember 22. (u. ott 14003.); *1447.* február 20. (u. ott 34734.); márczius 31. (Knauznál, 67. l.); június 26. (Országos levéltár Dl. 14098.); szeptember 20. (Hédervári Imre felmentő levele); *1448.* január 5. (Muzeumi törzslevéltár); február 20. (Múzeumi Justh-családi levéltár); május 19. (Országos levéltár Dl. 13444.); szeptember 2. (3 darab, b. Radvánszky Béla sajó-kazai levéltára, fasc. XVII. 18., 21 és 23. sz.); *1449.* márczius 30. Múzeumi Justh családi levéltár); *1450* márczius 20. (Országos levéltár Dl. 14348); október 25. (u. ott 14414); *1451* augusztus 31. (rajzzal közölve Tudománytár, uj f., értekez. II. k. 167. l.); október 27. (Múzeumi Justh családi levéltár); *1452* márczius 15. (Országos levéltár Dl. 14534); a huszonhatodik darabnak évszáma olvashatatlan lévén, csak annyi állapitható meg, hogy 1447 vagy 1451-ben kelt. (Gr. Khuen-Héderváry-levéltár, Hédervári-rész, fasc. III. 21. sz.)

[3] Szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy oly oklevél, mely a rendek pecsétjével lett volna megerősitve, egyetlenegy sem jutott kezeink közé, s igy e tekintetben egészen Knauz és Kovachich idézett tudósitására vagyunk utalva.

[1] Kovachichnak erre vonatkozó szavai (Vest. 250) nem egészen világosak ugyan, de mégis inkább úgy látszik, hogy rányomott pecsétről beszél.

[2] Igy az 1446 június 15. kelt darabon. (Múzeumi törzslevéltár).

«quibus uniuscuiusque sigilla nostra appendi fecimus»;[1] az 1447. országgyülés végzései az előző évi végzéseket átirva, azokról már ezt mondják: «sub nostræ universitatis et magnifici d. Joannis de Hunyad gubernatoris, sigillis nostris feceramus.»[2] Ugyancsak az 1447. országgyülés a saját végzéseit «sigillo nostræ universitatis» erősiti meg.[3] Minthogy pedig a végzések protocolluma a végzéseket hozó rendeket «prelati, barones, nobiles et proceres regni Hungarie»-nak nevezi, a «sigillum nostræ universitatis» kifejezést méltán van jogunk az universitas pecsétjére vonatkoztatni.

Mindezek alapján bátran mondhatunk tehát annyit, hogy az universitas pecsétje volt az, mely 1445—1452 között az országos rendeknek legfőbb középponti hatalmát, s ezen hatalomnak egységes voltát jelképezte.

De hát akkor mire való volt a másik pecsét, melyet a rendek pecsétjének neveztünk? A fentebbi megállapitásokra támaszkodva, ha nem is egész határozottsággal, de legalább némi valószinüséggel erre a kérdésre is megadhatjuk a feleletet.

Az országos rendek időről-időre összegyülekezve gyakorolták legfelsőbb hatalmukat. Hogy ezeken a gyüléseken a rendek közül minden esetben hányan és kik vettek részt, ma már nem igen tudjuk megállapitani; csak azt látjuk, hogy ezeket a gyüléseket az országnak igen különböző helyein tartották, minthogy kiadványaik Pestről, Budáról, Váczról, Székesfehérvárról stb. vannak keltezve. Úgy látszik, hogy előfordult az az eset, hogy az universitas pecsétje valami okból[4] nem lehetett a rendeknél. Véleményünk szerint az ilyen esetek tették szükségessé, hogy a rendek második pecsétet is használjanak, melynek körirata azonban épen megkülönböztetésül, nem egyezett az universitas pecsétjének köriratával. E feltevés magyarázhatná, hogy miért oly ritkán, s akkor sem az igen fontos esetekben használták a második pecsétet. E nézetünknek az is kölcsönöz némi valószinüséget, hogy a gyürüs pecsét nem fordul elő egyidejüleg a rendek pecsétjével, mi arra enged következtetni, hogy később a gyürüs pecsét vette át a rendek pecsétjének szerepét.

Lehet, hogy a rendek pecsétjére vonatkozó nézetünk nem egészen helyes és későbbi vizsgálatok másként fogják megoldani a kérdést; jelenleg meg kell elégednünk ezzel a feleletel. Az universitas pecsétjére vonatkozólag azonban azt hiszszük, hogy nem igen tévedtünk.

Az országos rendek pecsétjének kissé részletesebb tárgyalása után térjünk át az oklevelünkön függő többi pecsét megbeszélésére.

II. A második pecsét Hunyadi kormányzónak piros viaszba nyomott pecsétje. A pecsétábrázolás: szárnyas angyaltól tartott pajzsban gyürüt tartó holló, félholdtól kisérve. Körirata:

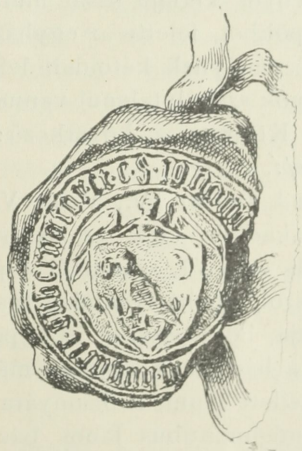

s. iohann(is) . de . hunyad . reg)ni . ungarie . gubernator . et . c.[1]

Oklevelünk azok közé a ritka esetek közé tartozik, a melyekben az országos rendeknek

[1] Kovachich, Suppl. II. 36. Kovachich J. N. a Sylloge I. 107, nem tudjuk, mily alapon, ezt mondja: L. S. universitatis regnicolarum impressi.

[2] Kovachich, Suppl. II. 52. l. Különös, hogy az eredeti végzések szavai szerint az 1446. évi végzéseket tartalmazó okmány Hunyadi pecsétjével «quo ut vojvoda Transsilvanorum utimur» erősittetett meg. Kovachich, Vestigia 260.

[3] U. ott, II. k. 102. l.

[4] Teleki szerint az 1445. országgyülés által rendelt pecsétet állandóan a nádor felügyelete alatt tartották. (Hunyadiak k. I. 474.) Ha tudnók, honnan veszi ez adatot Teleki, akkor e körülmény magyarázhatná azt, hogy miért nem volt néha a rendeknél a pecsét.

[1] Hunyadi pecsétjét uj rajzban adjuk, minthogy a Pray rajza (Syntagma tab. XII. fig. 5) igen rossz, a Magyar nemzet tört. IV. k. 66. l. és az országos levéltár pecsétmutatójának VII. tábla 37. sz. közölt rajzok pedig Hunyadinak nem ezen pecsétjét mutatják.

és a kormányzónak pecsétje együtt fordulnak elő. Mindössze négy ilyen esetről tudunk. Az egyik az 1446-iki országgyülés végzéseit tartalmazó oklevél, a melyet, a végzéseket átiró 1447-iki decretum szavai szerint: «sub nostræ universitatis et magnifici domini Joannis de Hunyad gubernatoris sigillis nostris» adtak ki a rendek.[1] A második eset, a melyről Knauz is tud,[2] Hunyadi János kormányzó 1446 junius 27-iki oklevele, a melyben «auctoritate et potestate nobis per universitatem regnicolarum in hac parte concessa» István esztergomi kanonok részére Erzsébet királynénak három oklevelét átirja.[3] A harmadik a Hédervári Imre felmentő levele. A negyedik pedig ugyancsak Hunyadi kormányzó oklevele 1451-ből, melyben Kassoi Jodokot nemesiti.[4] Ez utóbbin az orsz. rendek és a kormányzó pecsétje mellett még két pecsét függ. (Az egyik a Széchy Dénesé.)

III. A következő pecsét Széchy Dénes esztergomi érsek ismert pecsétje,[5] piros viaszba nyomva. A nyolczszögü pecsétmezőben levő paizs a Széchyek kétfejü sasát mutatja. A paizs mögött püspökbot, felette az egyházi méltóságot jelölő kalap, melynek kétoldalt lefüggő zsinórzatán a csomók szabálytalanul vannak elhelyezve (1 : 2 : 2 : 2.) Körirata a következő: *Dio. cardinalis. archiepi. Strigo.*

A sorrend szerint IV., V. és VI. számu pecsétek leszakadtak, csak az oklevél hártyáján levő bevágás és a VI. számunál a pecsét felfüggesztésére szolgáló hártyaszalag megmaradt darabja mutatja, hogy egykor itt is pecsétek függtek. Mind a háromnak egyházi méltóságok pecsétjének kellett lenni, s bizonyára ezek között volt a Buondelmontibus János bácsi érsek pecsétje is, ki e méltóságot huszonöt éven át, 1424—1449-ig viselte.

A VII. számu pecsét is csonka. Az eredetileg nyolczszegletü, piros viaszba nyomott pecsétnek csak körülbelül ötöd része maradt meg a hártyaszalagon. A paizskép megmaradt töredékéből a paizsbeli ábrázolást nem lehet megállapitani. Azonban a köriratnak megmaradt része mégis utbaigazit a pecsét tulajdonosára nézve. A töredéken ugyanis a következő betük látszanak: edrelju. A pecsét e szerint a Hédervári László egri püspöké volt, kit Hunyadi 1436-ban nevezett ki a várnai csatában szerencsétlen véget ért Rozgonyi Simon helyére A pápai megerősités azonban még 1447 második felében sem érkezett meg Hédervári László számára, mert oklevelünk még mindig electus-nak mondja őt.[1]

VIII. A következő, ovalis alakú gemmapecsét is piros viaszba van nyomva. A tulajdonos nevét a pecsétet tartó hártyaszalag árulja el, melyre egykorú kézzel van irva: Herczeg Raphael. Innen tudjuk, hogy a pecsét a szecsődi Herczegek közül származó Rafaelé, ki az oklevél kiállításakor bosznia püspök, később kalocsai érsek volt. A gemma jobbra néző, szakálltalan sisakos főt ábrázol.

IX. A Herczeg Rafaelével véget ér az egyházi méltóságok pecsétjeinek sora. A következő pecsét már világi méltóságé, még pedig a Garai László nádoré. Garait épen ezen az 1447-iki második országgyülésen választották nádorrá, s igy oklevelünk megerősitésénél még nem is

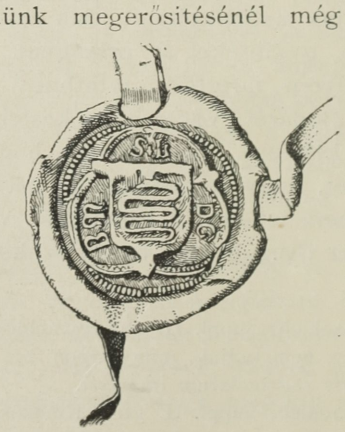

használhatta nádori pecsétjét; az oklevélen látható pecsét még macsói bánnak tünteti fel őt. A zöld viaszba nyomott kerek pecsét gyöngysor által összetartott hármas karéj között kerekalju pajzsban a Garai-czimert, a jobbra fordult, hatszor gyürüzött kigyót mutatja. Az egyes ka-

[1] Kovachich, Suppl. II. 52. l. Kovachich szerint (u. ott 55. l.) az 1446-iki végzéseknek általa látott példánya csak egy pecséttel volt megerősitve ugyan, de az 1447-iki végzések szavai szerint oly példányoknak is kellett lenniök, melyeken két pecsét függött.

[2] Lásd id. m. 15. l. Csánki is emliti Turul V. évf. 1. f. 2. l.

[3] Országos levéltár Dl. 13518.

[4] Magyar Nemzeti Múzeum, a Justh család levéltárában.

[5] L. rajzát a Magyar Nemzet Története, IV. k. 17. l.

[1] V. ö. Schmitt, Episcopi Agrienses II. k. 61 s k. l.

réjokban két-két, összesen hat betü látható: SL. DG. BM. (*Sigillum Ladislai de Gara Bani Machoviensis*).

X. A következő, zöld viaszba nyomott pecsét erősen megkopott, úgy hogy rajza is, körirata is csak igen kevéssé látszik. A pecsét mezejében levő pajzs a Pálóczi-czimer nyomait mutatja. (Koronából kinövő, jobb kezével szakállába markoló alak.) Ebből, valamint a pecsét sorrendjéből, hogy t. i. mindjárt a nádor pecsétje után következik, a körirat olvashatatlan volta daczára is (melyből csak e szó látszik: *Sigillum*) bátran következtethetjük, hogy ez Pálóczi László országbiró pecsétje. Bizonyossá tesz ebben a M. Nemzeti Múzeum törzslevéltárának 1450-iki oklevele, melyen rányomva és papirfölzettel takarva Pálóczi Lászlónak ugyanezen pecsétjét találjuk.

A XI. és XII. pecsét helyén csak hártyaszalagra erősitett, üres viaszdarabokat találunk, melyeken sem fészeknek, sem annak, hogy ezekre valaha pecsét lett volna nyomva, semmi nyoma nincs. Kik voltak azok, a kiknek ide kellett volna nyomniok pecsétjüket, azt természetesen nem tudjuk megmondani; a sorrend szerint a két erdélyi vajda pecsétje következnék, azonban, mint látni fogjuk, a Pelsőczi Imre pecsétje hátrább, a XVI. helyen van. Némi valószinüséggel mondhatni, hogy a kettő közül az egyik helyen az Ujlaki Miklós pecsétjének kellene lennie, minthogy az ő pecsétjét egyáltalában nem találjuk az oklevélen.

A XIII. és XIV. pecsétek annyira meg vannak rongálva, hogy egészen felismerhetetlenek. A XIII. számún pajzsnak, sisaknak és valami köriratnak nyomait látni. A XIV. pecsét pajzsában levő nyomok kétfejü sast sejtetnek, s ez esetben az oklevélben szereplő Széchy János vagy Széchy Tamás pecsétjének kellene tartanunk e pecsétet. Mindkét pecsét zöld viaszba van nyomva.

A XV. pecsét gróf Frangepán Zsigmond pecsétje, ki oklevelünkben «Sigismundus Groff Segniæ, Weglæ et Modrussæ comes» néven szerepel. A piros viaszba nyomott, kerek pecsét kerekalju, baloldalt kissé bekanyaritott, vágott pajzsot mutat, melynek felső mezejében 6 águ csillag van, alsó mezeje üres, damaszkolás nyomaival. Körirata nincs, csak egy betü van a pajzs felett: S. A pecsétmező üresen maradt része damaszkolt.

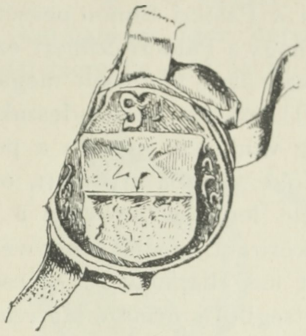

A Siebmacher-féle czimerkönyv magyar részének tanusága szerint is [1] használták a Frangepánok a XV. század folyamán a szemben ágaskodó oroszlánokat mutató czimer mellett, vagy azzal egyesitve a fent leirt czimert. Frangepán Zsigmondnak ez egyen kivül más pecsétjét nem ismerjük ugyan, de hogy e pecsét csakugyan az övé, azt Frangepán Márton, Veglia, Segnia és Modrus ispánjának 1458-ból való, papirfölzetes pecsétje is bizonyitja, melynek pajzsa a leirt ábrázolással teljesen egyezőt mutat.[2]

XVI. Pelsőczi Bebek Imre erdélyi vajdának zöld viaszba nyomott pecsétje. Kerek pecsétmezőben hólyagos, négyes karéj között jobbra dülő pajzsban kettős kereszt; a pajzs felett sisak; sisakdisz a Pelsőczi-czimer növekvő női törzse, feje mellett a két hallal. A köriratból a baloldalon látszik ennyi: emeric. d.[3]

XVII. Zöld viaszba nyomott pecsét. Tulajdonosa az oklevélben emlitett Pálóczi Simon főlovászmester. A pajzsban a Pálóczi-czimer nyomai, a köriratból pedig a következő betük látszanak:

✠ S. SVM DE ✶ PALOC

Ezen pecsét, valamint Pálóczi Lászlónak a X. sz. a. leirt pecsétje fontos adatokat képeznek

[1] L. a Supplementband-ban. Frangepán György 1511-ben az oroszlános czimert használja. L. Turul. 1887. évf. I. f. 7. l.

[2] A kérdéses oklevél a Bárczay-család levéltárában van, fons II. fasc. 48. 27. sz. Frangepán Duimo 1152-iki pecsétjén egyesitve használja a két czimert; a pecsét két pajzsot mutat, a jobboldali a vágott, a baloldali az oroszlános czimert ábrázolja. Országos levéltár Dl. 34026.

[3] Fénynyomatu képét l. az Országos levéltár pecsétmutatójában VI. tábla 26. sz. (A Dl. 13965. sz. okleveléről.)

a ruszkai Dobó-czimerrel egyező[1] Pálóczi-czimerre vonatkozólag. Kár, hogy sem a Pálóczi László, sem a Pálóczi Simon pecsétje nem elég épek arra, hogy a Pálóczi-czimert ezen korai előfordulás alkalmával pontosan megállapithatnók.

A XVIII. számu pecsét leszakadt, csak a hártyaszalag van meg, melyen a pecsét függött.

XIX. Zöld viaszba nyomott, ovalis pecsét, melynek fele letörött. Azonban a pecsét ábrázolása és körirata mégis lehetővé teszi, hogy tulajdonosát megállapitsuk. A pecsét ugyanis a Pécz-nemzetségből származó Marczaliak czimerét mutatja: jobbra dülő pajzsban jobb haránt pólya; a pajzson sisak; a sisakdisz sasszárny. A pecsét jobboldala letörvén, a köriratból csak ennyi maradt: *Emericus de.* Mindebből megállapitható, hogy e pecsét Marczali Imre főajtónálló és főasztalnokmester, somogyi és verőczei főispán[2] pecsétje.

A következő három pecsét sphragistikailag igen becses, mert mind a három nagyon ritka; kettő épen unicum, sőt az egyik olyan család tagjáé, melynek czimerét eddig egyáltalában nem ismertük.

A XX. számu, piros viaszba nyomott pecsét egyszerü négyelt pajzsot mutat, plasztikusan kiemelkedő 1. és 4. mezővel. A pajzs felett két betü látszik: I. b.

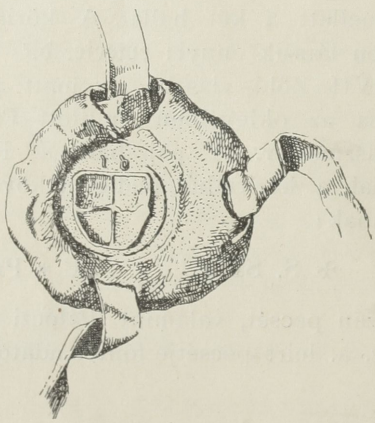

Hazai heraldikánk és sphragistikánk egyáltalában meglehetősen kevés olyan emléket tud felmutatni, melyen az egyszerü heroldalak tisztán, minden egyéb ábrázolás nélkül fordul elő; különben külföldön is csak a XII. század óta szerepelnek a heroldképek. Oklevelünkön már a harmadik, heroldalakot mutató czimerképes pecsétet látjuk: az első volt a Hédervári Lászlóé (a VII. számu pecsét töredékén a paizsbeli ábrázolat nem látszik ugyan, de kétségtelenül a Hédervériak czölöpeit mutatta), a második a Marczali Imréé (jobb haránt pólya), a harmadik a XX. pecsét négyelt paizsa. E négyelt paizs, mint ismeretes,[1] a Keled nemzetség czimere, mely az ugyanazon törzsből származó (Pauler, A magyar nemzet története, I. k. 455. jegyzet), Castell grófok czimerével azonos, s mely czimer eddig nálunk csak két pecsétről volt ismeretes: Gilétfi nádor és Kórógyi Vilmos pecsétjéről.[2]

Az oklevelünkön függő pecsét is a Kórógyi-család egyik tagjáé, azé a Kórógyi Jánosé, a ki az oklevélben is szerepel, s a ki «comes a Castellis»-nek is szokta magát irni.[3] Hogy a pecsét csakugyan az övé, azt a paizs feletti két betü is bizonyitja. A két betü jelentése ugyanis: J(ohannes) B(anus). Kórógyi János t. i. 1440 óta macsói bán volt, s ilyenül emlittetik még 1452-ben is.[4]

A következő, sorrendben a XXI. pecsét fontosságát az a körülmény adja meg, hogy ennek alapján sikerül a XV. század vége felé kihalt

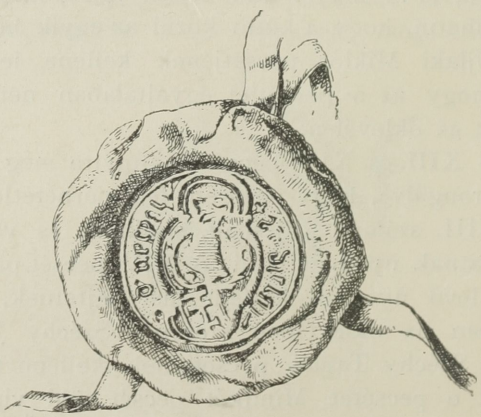

[1] L. a Pálóczi-czimerre vonatkozólag a Turul 1887. évf. III. f. 139. l.

[2] Nagy Iván szerint, VII. k. 291. l.

[1] L. Csoma tanulmányát a nemzetségi czimerekről, 5. l. (Akad. értek. a tört. tud. kör. XIX. k. 3. l.) és a Siebmacher-féle czimerkönyv magyar részének Supplementk. 75. l.

[2] U. ott. Kórógyi Vilmos pecsétje 1434-ből az Orsz. levéltár, Dl. 12649.

[3] Siebmacher, Suppl. 79. l.

[4] Nagy Iván, VI. k. 369. l.

Neczpáli-család czimerét megállapitanunk. A zöld viaszba nyomott, kerek pecsét mezeje hólyagos, négyes karéj között jobbra dülő pajzsban kettős keresztet mutat. A paizs felett csőrsisak. A sisakdisz nagyon elmosódott ugyan, de azért még megállapitható, hogy két, kinövőleg ábrázolt, szembe forduló madáralakot mutat. Jobbról-balról sisaktakaró nyomai. A köriratból ennyi látszik:

✠ s diſlai d' necpal

E pecsét azt bizonyitja, hogy a Neczpáliak a velük egy törzsből származó iktári Bethlenek [1] czimerével azonos czimert használtak: a két szembenéző, nyakukon közös nyillal átlőtt madáralakot. A paizsban látható kettős kereszt, mint annyi más család czimerébe,[2] a Neczpáliak czimerébe is kétségtelenül úgy került, hogy a család valamelyik őse országos méltóságának jelvényeként vette azt át az ország czimeréből s az utódok a későbbi századokban is megtartották. Igy jutott a kettős kereszt Pelsőczi Bebek Imrének oklevelünkön függő pecsétjének czimerképébe is.

A XXII. pecsét piros viaszba van nyomva. A kerek pecsétmező jobbra dülő, csucsos, vágott pajzsot mutat, melynek felső mezejében jobbra lépő madáralak, alsó mezejében pólyák nyomai látszanak; a pajzs felett leveles koronás csőrsisak; sisakdisz a kinövő paizsalak; jobbról-balról sisaktakaró. A köriratból ennyi látszik:

s : s corbaw.

A pecsét kidolgozása igen durva. Tulajdonosa Korbaviai Gergely gróf, ki az oklevél ki-

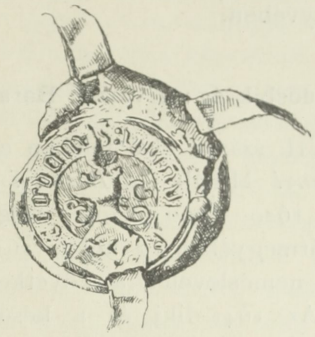

állitóinak sorában is szerepel, s ki 1445-ben igy czimezi magát: Comes Corbaviæ capitaneusque castri Libpcze.[1]

A Korbaviai Gergely pecsétje egyszersmind az utolsó is az oklevelünkön függő pecsétek sorában, mert a hátralévő három pecsét közül a XXIV. leszakadt, a XXIII. és XXV. pedig, hasonlóan a XI. és XII. számuakhoz, nincs kinyomva.

És ezzel a Hédervári Imre felmentő leveléről szóló ismertetésünk is véget ér. Szólhattunk volna még pár szót a felmentő levelekről általában, s oklevelünknek analogonjairól, de félő, hogy ez már kissé távol esett volna tárgyunktól.

Dr. Szentpétery Imre.

[1] L. Nagy Iván tudósitását a neczpáli levéltárról, Századok, 1875. évf. és Karácsonyi czikkét a Turul, 1897. évf. 49. s k. l.

[2] L. Csoma jeles értekezését az Aba-nemzetség czimeréről, Turul, 1893. évf. 49. l.

[1] Nagy Imre a Hazai oklevéltár 409. l. ismerteti Gergely grófnak az oklevelünkön függővel azonos pecsétjét. A pajzsban látható madáralakot hattyunak mondja, s a pecsét köriratában ezt olvassa: *S. Gregorii co. Corbaw.*

A VÁRADI ÉS MICSKEI BARANYI CSALÁD.

Genealogiai irodalmunk még eddig igen keveset foglalkozott a Váradi *Baranyi*, illetőleg a Váradi és Micskei *Baranyi* családdal. Nagy Iván alapvető nagy munkájában szerfelett hiányos és hézagos adatokat közöl róla, mert eltekintve attól, hogy az idősebbik ágnak a XIX. évszázban élt leszármazóiról semmit sem tud, az ifjabbik — a micskei-ágnak is csak a katholikus vonalát vezeti le. A micskei ág megalapitójának törvényes származásu első szülött fiát, valamint ennek a református vallásban megmaradt ivadékait hallgatagon mellőzi.

A Baranyiak harmadfélszáz éves multja, emelkedésük és virágzásuk Debreczennek XVII. és XVIII. századbeli rendkivül viszontagságos történetével a legszorosabban összefügg. A család tagjai száz évnél tovább viseltek előkelő, olykor vezérlő szerepet a debreczeni «keresztyén respublica» köz- és társadalmi életében. Négy nemzedékből két jeles főbiró, több főjegyző, tanács-

béli, fürmender, országgyülésekre, tárnokszéki s más országos konkurzusokra járó követ irta be nevét Debreczen történetének lapjaira. Nehányé pedig ott ragyog a ref. egyház és kollégium legbuzgóbb támaszainak, áldozatkész jóltévőinek aranykönyvében.

Idősbik ág: a váradi Baranyiak.

A XVII. század első felében egy időben élnek *Baranyi* Mihály és *Baranyi* László; amaz Váradon, 1620—1660 között; emez, úgy látszik Abauj vármegyében, a hol is 1642-ben kapott czimeres nemeslevelét a következő évben kihirdeti.[1] Az 1642-diki és a későbbi, 1691-diki Baranyi czimerek közt lévő nagy hasonlatosság megengedi azt a következtetést, hogy az imént emlitett Mihály a nemességszerző Lászlónak[2] testvére volt.

(I.) *Mihály* után két fiu maradt, II.) *Mihály*[3] és (I.) *György*.

I. ***Mihály*** félig gyermek korában Rákóczi György, Barcsai Ákos fejedelmek, Wesselényi Ferencz nádor és Forgách Ádám felsőmagyarországi főkapitány udvarában hajszolta a szerencsét.[4] Várad vára eleste után (1660) a vár és város lakosságának egy részével s György öcscsével együtt ő is Debreczenbe menekült, a hol új otthont talált s csakhamar boldog családi fészket rakott. Nemes *Vigkedvü* Mihály, akkor senátor, később Debreczenért martir-halált szenvedett főbiró és *Turi Nagy Kata*[5] 14 éves leányát, Annát vette feleségül. A polgárság előtt gyorsan emelkedett ifju Baranyi Mihály tekintélye. Harminczkét éves még csak, s már bejut a nagy tanácsba; három év mulva a peres- és törvénykezési ügyeket tárgyaló kis tanács — sedes minor — tagja, vagyis esküdt-biró. Se szeri, se száma fáradságos, gyakran életveszélylyel járó kiküldetéseinek Váradra, Budára, különböző végheleyekre, Apafi és Thököly fejedelmekhez, vezérekhez, pasákhoz, magyar, török, kurucz és labancz táborokba. Hatalmas urak bizony ő kegyelmét is akárhányszor áristomba vettették, ha nem voltak megelégedve a debreczeni tanács gazdálkodásával. Igy cselekedett Apafi főgeneralisa, Teleki Mihály, a ki Kálló vára ostroma idején, 1681-ben Baranyi Mihály és Ladányi János tanácsbéli atyánkfiait igaz ok nélkül *roszemberezte*, szakáluk elmetszésével fenyegette, áristomba tétette, *ágyuhoz kötötte*, úgy hurczoltatta és becstelenitette őket.[1]

Baranyit, bár nem volt benszülött,[2] érdemeinél és rátermettségénél fogva 1689-ben főbiróvá választották. 1692-ben ismét megujult iránta ez a bizalom. E tisztével egy időben Bihar vármegye II. alispánságát is viselte. I. Mihály főbirósága, általában az ő közszereplése Debreczen legzivatarosabb, legsulyosabb szenvedésekkel teljes éveire esik. Baranyi utolsó főbirája Debreczen amaz igen nevezetes korszakának, mely a megtisztitott vallás elfogadásával kezdődik, a melyet az Erdélyhez való közjogi tartozás s a nehéz igáju török uralom tölt be s a melyen tul immár szabad királyi város rangjával ismét az anyaországhoz csatlakozik Debreczen.

Baranyi már e nagy fordulatot megelőzőleg *Váradi* előnévvel uj czimeres nemes levelet, a csatári kuriára, bizonyos varkóczi és vajdai szőlőkre pedig királyi adományt nyer I. Lipóttól. (1691 jan. 9.) Az uj czimer leirása a következő: Hasitott paizson jobbról vörösben arany liliom, alatta négylevelü arany rózsa; balról kékben, zöldtalajon jobbjában buzogányt tartó kétfarku arany oroszlán; sisakdisz a pajzsbeli oroszlán koronából kinőve, takaró: kék-arany, vörös-ezüst.[3]

I. Mihály a már emlitett fejedelmi adomány

[1] Dr. Borovszky Samu: Bihar vármegye és Nagyvárad leirása.

[2] A Psenyeczki Nagy család nemeslevelének Abauj vármegyében, 1643-ban történt kihirdetésénél jelen volt Baranyi László táblabiró is. (P. Nagy család armálisa Debreczenben P. Nagy Árpádnál.)

[3] Született 1644 szept. 20. (V. Baranyi László «Heverés párnája» cz. verses család-históriája.)

[4] U. ott.

[5] Turi Nagy András, Turi Nagy Katának vagy apja, vagy testvére, 1665-ben a debreczeni 80 tagu nagytanács tagja. (Városi jkv. 1665. VI. k. 8. l.)

[1] 1680—1685. évi Diarium. Városi levéltár.

[2] Szücs István, Debreczen történelmének irója szerint a benszülöttség egyik föltétele volt a debreczeni főbiróságnak.

[3] Dr. Borovszky S. Bihar vármegye és Nagyvárad leirása. U. ott közölve Baranyi László 1642. évi czimere is: Kékben zöld talajon jobbjában buzogányt, baljában liliomot tartó kétfarku oroszlán, előtte a földből kinövő rózsa látható. Sisakdisz a paizsbeli oroszlán. Az 1691-diki Baranyi czimer rajzát közli a magyar Siebmacher és Borovszky idézett munkája.

nélkül is egyike volt Debreczen legvagyonosabb polgárainak.

De kiemelkedett úgy is, mint az iró, tudós prédikatorok és tanárok lelkes pártfogója. *Köleséri Sámuel* 1682-ben nyomatott *Józsue szent eltökélése* czimü könyve előszavában Baranyi Mihályt és Györgyöt is emliti könyve kiadásának patrónusai között.[1] *Felvinczi* Sándor 1679-ben a *Pestisről való nyolcz predikációját* Dobozi Benedeknek, Baranyi Mihály eskütt birónak, «Kedves Komjának», — Vigkedvü Pálnak és Szaniszlai János iró deáknak «ezen munkácskájában kegyes pátronusinak» ajánlja.[2]

Baranyi Mihály 1690-ben Vigkedvü Anna halála által özvegyen maradt. Második felesége *Fekete* Erzsébet.

Ám Baranyi Mihály nem sokkal élte tul Vigkedvü Annát. 1692 augusztus 13-ikán «városunknak nagy kárával, harmadik főbirósságában ez világbul szép csendesen kimulik,»[3] 48 éves korában.

Első házasságából három gyermeke maradt: I. *Mária* (sz. 1667 okt. 17.) Nőül ment (1682 szept. 16.) *Czeglédi* Pál debreczeni tanácsbeli polgárhoz.[4] Meghalt 1710 szept. 17. III. Mihály (sz. 1673 márczius 6.) és I. *Pál* (sz. 1682 ápr. 11.) E két fiu vitte tovább a család idősbik vonalát.

III. ***Mihály***. Jeles apja nyomdokait követve, férfi korának erejét, munkásságát ő is Debreczen hűséges szolgálatára forditotta. Harminczhárom éves korában már senator volt s 1707-től, 1735-ig, haláláig, csaknem minden városi hivatalból kijutott néki. Később fürmenderré tribunus plebis — lett. Tiz évig pedig főbirája, első tisztviselője Magyarország akkor legnépesebb városának. A tanács és communitás számos esetben küldi ki nagy fontosságu megbizatásokkal. Most Eugén herczegnek udvarol tisztességes ajándékokkal Pétervárадnál (1716); majd Bécsben a generalis commissariatust puhitja 1717., avagy az udvarnál a Komáromi Csipkés-féle bibliafordítás kinyomatásának megengedéséért fáradozik (1720.).[1] Máskor a porták nádori összeirásánál keresztül viszi, hogy a Debreczenre kivetett porták számát 45-ről 38-ra szállitják le 1719. Ismét ő képviseli, már mint népszónok, *Maróthi* György szenatorral együtt Debreczent a pragmatica-sanctiot elfogadó pozsonyi országgyülésen.

1724 január 1-jén kir. biztos közbejötte nélkül egyhangulag főbiróvá választják. Tiz évig hordozta e diszes, de nehéz tisztség terheit. Főbirósága alatt (1725) fejezték be a debreczeniek az önkéntes adakozásból épült uj templomot (ma kis templomnak nevezik). S mikor 1727 márczius 27-ikén az uj templom a város fele részével együtt elhamvad, — még abban az évben ujra felépiti azt az áldozatkész hitbuzgóság. A templom tornya vitorlájába vésett ***M. B.*** betük ma is hirdetik a főbiró emlékét.

1731-ben br. *Sztáray* Imre kir. biztos erőszakoskodása következtében kiesett a főbiróságból s ujra szenátorrá lett a főbiróvá választott *Maróthi* György helyén. Ekkor a kir. biztos az ifju Baranyi Istvánt akarta kidobni a senatusból, azzal érvelvén, hogy apa és fiu együtt nem viselhetik a senatorságot. Igy próbált helyet csinálni a kath. vallásu Répási Mihály harminczadosnak vagy Petki Mihálynak. A tanács és electa communitas orvoslásért *Szőke* Mihály fürmendert és *Szeremley* Sámuelt a szepesi kamarához, Kassára, *Baranyi* Mihályt és *Domokos* Mártont pedig egyenesen Bécsbe küldötte. Mig a követek odajártak, a haragos commissarius a két Baranyit, továbbá Miskolczi Ferencz, Harangi Demeter, Domokos Márton, Király István tanácsnokokat és Szeremley Sámuel jegyzőt hivataluktól felfüggesztette.

A szepesi kamara Baranyi Mihályt, Miskolczit, Harangit, Királyt visszahelyezte, de a harminczadosnak tanácsnokká kineveztetését megerősítette. Még szerencsésebben végezte dolgát a Bécsbe utazott küldöttség. Mert Baranyi István és Domokos M. elmozditását és Répási kinevezését is megsemmisitették, uj eljárást rendelvén.[2]

A következő három évben ismét Baranyi

[2] Szücs István Debreczen város tört. II. k. 628. l.

[3] Géresi Kálmán magánkönyvtárában lévő példány.

[1] Városi jkv. 1692. Sirfeliratát emlekzetben hagyta dédunokája V. Baranyi László a «Heverés párnájában». Az erősen megrongált kőkoporsón is (a debreczeni Kossuth-utczai temetőben) olvasható még a sirfelirat egy része.

[2] *Czeglédi Pál* és Baranyi Mária fia *Pál* vaskereskedő, kinek *Illyés* Sárával 1729-ben kötött házasságából születtek: Mária (1732 jan. 4.) *László* (1734 jun. 28.) *Sándor*, *István* (1744 decz. 13.) és *József* (1751 márczius 13.) Debr. ref. anyakönyvek.

[1] E bécsi ut naplóját, melyet Baranyi Mihály vezetett, Besenyei *Szél* Farkas kir. táblai tanácselnök úr őrzi Debreczenben.

[2] 1731. évi restauratio jegyzőkönyve.

Mihályt ültették a főbirói székbe. De már ekkor betegeskedni kezdett. Hanyatló erővel járta meg 1732-ben is a császár-várost. 1734 második felében már sulyos beteg. Végrendeletet is tesz. Felgyógyulásához minden remény elvész. Helyét tehát az 1735-diki tisztujitáskor a nagyeszü ifju Domokos Mártonnal töltik be. Baranyi öt nap mulva, január 5-ikén, a szomszédos H.-Bagoson [1] elhunyt; tetemét édes atyja és felesége mellé Debreczenben tették örök nyugalomra. A temetés a halál után jó későn, január 31-ikén történt.[2]

III. Mihály is kétszer nősült. Első felesége, kivel 1693 márczius 4-ikén kelt egybe, Dobozy Erzsébet, Dobozy II. István főbiró és Komáromi Csipkés Katalinnak leánya unokája a biblia fordító predikátor Komáromi Cs. Györgynek, kitől a kóji Komáromi nemzetség származik. D. Erzsébet 24 éves korában meghalt (1701 febr. 6.)[3] Második felesége 1704 május 27. óta *Szilvási* Zsuzsánna. Gyermekei V. Baranyi László feljegyzései szerint, első házasságából I. *István* (1698 márczius 20.); második házasságából I. *Sámuel* (1705 jul. 19), I. *Zsuzsánna* (1709 decz. 21.) II. *Mária* (1714 febr. 11.), I. *Klára* (1716 febr. 7.) és I. *József* (1720 szept. 14.) Volt *Zsigmond* nevü fia is, ki 1722 szeptember 20-ikán született, de csecsemőkorában meghalt. Sőt az egyik piaczutczai Baranyi-ház (a mai posta-épület) átvallásánál, 1740-ben az átvalló Baranyi testvérek között István, Sámuel és József mellett még egy negyedik fiu: *Mihály* is emlittetik.[4]

[1] V. Baranyi László szerint.

[2] Debreczeni ref. egyház halotti anyakönyve. 1735.

[3] V. Baranyi L. adata a Heverés párnájában. D. Erzsébet siremléke, töredezett kőkoporsó, még meg van az ú. n. Dobozi-temetőben.

[4] Protocolon Fassionum 1726—1745., 437—441. l. Városi levéltár. Ennek a Mihálynak születési, halálozási éve, egyéb körülményei ismeretlenek. Bakóczi János h.-böszörményi pap által a debreczeni kollegium XVI—XVIII. századbeli diákjairól összeállitott névsorban (a kollégium levéltárában) előfordul: «*Baranyai Mihály*», ki 1710 február 4-ikén subscribált a kollegium törvényeinek. S e név után meg van jegyezve: «Az ifjabb, biharmegyei esküdt, de két év mulva meghalt». Régebben a *Baranyi*-akat felváltva irták *Barany*-nak és *Baranyai*-nak is. Dobozi Istvánné, Fekete Judith megnyugtató levelét 1675-ben Baranyi (II.) Mihály is imigy előttemezte: «Coram me Michaële *Baranyai* de Varad». (1769-diki hiteles másolat Széll Farkas birtokában.)

III. Mihály gyermekeiről a következőket jegyezhetjük fel:

I. ***István.*** Igen fiatalon közpályára lépett. Már 1720-ban vice-notariusnak alkalmazta szülővárosa. Huszonnyolcz éves korában Dányádi János helyére senatorrá választották. 1734 márczius 13-ikán lemondott a senatorságról s a franczia háboru hirére toborzott Károlyi huszárregimentbe lépett kapitányi ranggal. A Péró-féle lázadás kitörésekor, már mint kapitány, ő is részt vett azon az értekezleten, a mely Baranyi Miklós septemvir elnöklése mellett Debreczen védelmezéséről volt hivatva gondoskodni.

Baranyi Istvánról fia László hagyta emlékezetben, hogy Mannheimnál a francziákkal, Banjalukánál a törökökkel hősiesen verekedett. A banjalukai csatában süvegét furta keresztül egy golyó. Vitézi élete rövid volt, mert Szarvason, a hol csapata állomásozott, 1739 január 24. meghalt.

Felesége Kutas Zsófia, kinek szülei nagygyöri *Kutas* István főkurátor és kecskeméti *Kalocsa* Erzsébet.[1] E frigyből nyolcz gyermek született, — hét fiu s egy leány; — de csak László és Zsófia értek felnőtt kort. Ezekkel később fogunk ujra találkozni. Kutas Zsófia Baranyi István halála után 1741-ben ismét férjhez ment *Végli* Leopold kapitányhoz.

I. ***Sámuel*** III. Mihály főbirónak Szilvási Zsuzsánnával kötött házasságából született legidősebb fia.

Közpályáját az aljegyzőséggel kezdette 1733-ban. 1737-től 1759-ig megszakitás nélkül senator s e mellett akkori szokás szerint más-más hivatalokat is viselt.

Kedvező anyagi viszonyai később megromlottak, adósságokba keveredett, a melyekből sehogy sem birt kibontakozni. Hitelezői 1756-ban csapóutczai derék kőházát is lefoglalták.[2] 1759 végén kénytelen volt a tanácsosságról lemondani.

[1] Másik leányuk, Erzsébet, Kenessey Péter felesége volt. E házasságból született Kenessey Kata, Kopólcsi Domokos Lajos debreczeni főbiró házastársa. (Baranyi L. Heverés párnája). A sógorságot a Domokos családdal a Baranyiak katholikussá lett ága is tartotta, a mint Baranyi Gábor alispánnak Domokos Mártonhoz (a Lajos apja) «Kedves sógorához» irott leveleiből kitetszik.

[2] Debreczeni főiskola kézirat gyüjteménye R. 719. I. k. 216. l.

Most Szegeden kapott a sóhivatalnál ellenőri állást, hihetőleg pozsonyi pártfogói közbenjárására. Nem sokáig élhetett; mert már 1766 tavaszától fogva 1778-ig a debreczeni ev. ref. egyház a feleségét *Kutas* Juliannát, mint sanyaru állapotban lévő özvegyet, árv'ival együtt állandóan pénzsegélyben részesiti.

Debreczenben kilencz gyermeke született; de csak *Mária* (sz. 1737), *Zsuzsánna* (sz. 1749) és II. *Sámuel* (sz. 1751) nőttek fel. Mária 1768 október 12. Jablonczai *Pethes* János szoboszlai aljegyző felesége lett. E házasságból születtek: Klára, Fogthüi Jánosné, *Mária*, *Lajos* és *János*.[1] II. Sámuel 1770 körül édes anyjával Debreczenben élt.[2]

I. ***Zsuzsánna.*** III. Mihály főbiró leánya *Szunyoghi* János ujfehértói közbirtokos, szabolcsmegyei szolgabiróhoz ment nőül 1728 szeptember 20-ikén. Gyermekeik Baranyi L. szerint: *Ágnes* Kubinyi Györgyné, *Károly*, *Magdolna*, *József*, *László*, *Zsuzsánna*.

II. ***Mária.*** III. Mihály főbiró leánya. 1732 márczius 5-től fogva Komáromi József felesége. Ez a Komáromi a kuruczvilágbeli főbiró és bihar vármegyei alispán K. Györgynek a fia. 1735-ben mint a Splényi ezred kapitánya, 1742-ben mint strázsamester, 1746-ban mint vicecolonellus emlittetik a debreczeni adókönyvekben. A katonaságnál ezredességig vitte. Gyermekeik: *Klára* (sz. 1733) Gyürky Pálné,[3] *György* (1734) *Katalin*, Jármy Antalné, *Károly* (1738), *Mária* (1740) Szunyogh Jánosné, *Juliánna* (1745), *Borbála* (1748), a kit 1780 április 4-ikén nemes Báti János nagy-bányai orvos vett feleségül.

I. ***Klára.*** III. Mihálynak legkisebb leánya 1739 junius 8-ikán nőül ment *Buzinkay* György hirneves orvosdoktorhoz, kit a debreczeni tanács 1737 márcziusban hivott meg tiszti orvosnak.[4] Öt gyermeköük közül három nőtt fel, u. m. *Klára* (sz. 1747), a kit 1763-ban a már akkor 63 éves özvegy *Dobozy* Mihály, a tiszántuli ref. egyházkerület főkuratora vett feleségül;[1] továbbá *György* (1748) és *Éva* (1753).

I. ***József.*** III. Mihály fia. A mellett, hogy szorgalmasan gazdálkodott, tevékeny részt vett ő is, mint minden eddig ismertetett Baranyi, Debreczen város közéletében. Válságos, nehéz időkben volt népszónok 1763–1773 között és senator (1774-től 1786-ig). Előbb, 1740–1763 között esküt, a választott hites közönség tagja s felváltva különféle tisztségek hordozója volt. A helv. hitv. consistoriumnak is tagja lévén, sokat fáradozott egyháza dolgaiban.

Háromszor nősült. Első felesége *Vecsey* János predikátor leánya Zsuzsánna (Esküvő 1749 júl. 9.) Ennek kora halála után *Konyári Kenéz* István kereskedő leányát, Máriát vette nőül, 1753 április 14-ikén. Konyári Mária[2] két fiuval ajándékozta meg (V) *Mihálylyal* (sz. 1754 április 14) és (II) *Józseffel* (sz. 1756 okt. 17.) Harmadszor (1763 ápr. 14.) *Diószegi* Zsuzsánnát, előbb *Andrási* Péternét[3] vette feleségül, ki (III. *Klárát* szülte (1764 aug. 5.).

Baranyi I. József 1786-ban halt meg. Fiairól keveset tudunk. V. ***Mihály***-ról egy összeirás sejtetni engedi, hogy nős volt. Az ifjabb II. ***József*** 1786 november 22-ikén egybekelt Zelemér pusztán lakó nemes *Kémeri Mikó* János leányával, Máriával. Az anyakönyvekben és az örökbevallási jegyzőkönyvekben későbbi években emlitett *Baranyi* Józsefet, kinek felesége Jakab Sára, előbb Pap Mihályné, — *Baranyi* Károly, *Baranyi* Mária Kenyeres Józsefné és *Baranyi* József testvéreket nem sikerült összekapcsolnunk a váradi Baranyiak családfájával.

[1] Baranyi L. Heverés párnája.

[2] Conscriptiones animarum. Városi levéltár.

[3] Komáromi József 1750 szeptember 15-ikén kelt levelében a debreczeni főbirót és tanácsot Klára leányának Gyürky Pállal tartandó lakodalmára *Csathára* hivja meg. K. 9. levele a közlevéltárban.

[4] A szerződő-levél szerint évi fizetése 240 Rh frt., 12 cseber bor, 12 szekér tüzi fa, 8 köböl buza és ezenkivül lakás. Közlevéltár.

[1] Dobozi Mihály, D. István és Komáromi Kata fia. Első neje báji Patay Klára, ki gyermektelenül halt meg. Buzinkay Klára szülte Dobozi *Klárát*, Mihályi Sándorné, *Krisztinát* Fráter Istvánnét, *Mihályt* és *Lajost*.

[2] A Konyári *Kenéz* nemesszármazásu, tekintélyes család. Szemerei *Szemere* István, Esterházy regementbeli kapitány is Konyári Kenéz leányt vesz feleségül. K. Annát, Pósalaki János özvegyét 1756 május 24. K. Anna Baranyi Józsefnének vagy testvére, vagy igen közelről való attyafia. Szemere István és Konyári Anna leánya Klára pedig 1780 január 24. Szatmári Király József boldvai földbirtokos neje lett. (Debreczeni ref. esketési anyakönyvek.)

[3] Diószegi Zsuzsánna, Diószegi Sámuel főbiró leánya. Andrási Péter pedig biharmegyei szolgabiró volt.

Baranyi III. ***Klára*** 1785 október 5. *Böszörményi* Pál székelyhidi lakoshoz ment feleségül. Valószinünek tartom, hogy ez azonos azzal a *Vonza Böszörményi Pállal*, a ki elébb Bihar vármegye alügyésze, táblabirája, majd Debreczen város tanácsnoka, főjegyzője, 1822—1825 között pedig főbirója volt, s a ki 1795 május 3-ikán a hevesmegyei Várkonyban Péli István Susánna nevü leányát vette feleségül.

I. ***László*** I. Istvánnak Kutas Zsófiától származott gyermeke a család egyik legérdekesebb változatos életü tagja. Életrajzát ő maga megirta *Heverés párnája* cz. verses munkájában.[1] Korán árvaságra jutott, de az édes anyja igen gondosan nevelte, tanitatta, hogy «jövedőben Isten házának és hazájának, ha az Úr Istennek fog tetszeni, lehessen hasznos eszköze, mint édes elei».[2] Debreczenben, S.-Patakon, majd ismét Debreczenben tanult. 1747-ben pedig Csatári János földijével együtt a hallei egyetemre ment. Két évig hallgatott filozófiát, jogot, teologiát, matematikát és anatomiát. Mikor harmadfél év mulva hazájába visszatért, egy ideig Darvas József nógrádi főjegyző mellett patvaristáskodott. 1758-ban szülővárosa eskütté választotta, 1760-ban pedig Bihar vármegye ajánlatára a magyar nemes testőrségbe lépett. De Domokos Márton főbiró, rokona biztatása folytán már 1763-ban megválik a bécsi fényes élettől. Alhadnagyi ranggal, meg a királynőtől kitüntetésül kapott «két nagy arany numismával» ismét hazajött, hogy a számára üresen tartott senatori hivatalt elfoglalja. Különösen katonai és adóügyeket végzett. Az iró és költő gárdisták erős hatása látszik rajta. Csakhogy talentuma kisebb jóakaratánál. A gyarló verselésü *Heverés párnája* alig bir irodalmi értékkel. Maga emliti, hogy valami német *Comoediát* is átültetett édes hazai nyelvünkre. Hallei tanuló korában pedig magyarra forditott s saját költségén adott ki *Geographia* czimmel egy földrajzi könyvecskét.

Vagyonos agglegény volt. 1792 február 23-ikán kelt végrendeletével[3] a fejérmegyei *Kápolnás-Nyék*, *Pettend*, *Bogmér*, *Gárdony* nevü pusztákon fekvő részjószágait, valamint a vajdai szőlőket, Álmosdon lakó Csanádi György fiaira, Györgyre és Imrére hagyta, a kik testvérek, Torkos Imrénének unokái valának. A 13—14 ezer rh. forint értékü s pénzzé teendő debreczeni javakból kisebb-nagyobb összegeket kaptak első sorban is a debreczeni, pataki és az ujra feléledett pápai, szatmári iskolák, több fejér- és biharvármegyei ref. eklézsiák s a debreczeni szegények; — második sorban anyai és apai részről való néhány rokona. Meghalt 1796 november közepén.

I. ***Zsófia*** I. Lászlónak huga 1754 deczember 9-ikén a r.-kath. vallásu *Torkos* Imre, gyalog kapitányhoz ment nőül. Négy fiu- és négy lánygyermeküket közül csak az 1758 május 14. született Zsófia nőtt fel, a kit is Csanády György vett feleségül.

Baranyi II. Mihály főbiró és bihar-vármegyei alispánnak Vigkedvü Annától származott kisebbik fia. I. ***Pál*** 1682-ben született.[1] Felesége *Szécsi* Mária volt. Férfikora delén, 1714-ben meghalt. Özvegye később (1717 augusztus 25.) Varga Pál nevü csemete-utczai vagyonos polgárhoz ismét nőül ment.

Három fiu- és ugyanannyi leánygyermeke közül felnőttek:

I. ***Erzsébet,*** szül. 1703 előtt. Férje *Miskolczi* István M.-Telegden. Fiuk ifjabb M. István 1749 június 18-ikán feleségül vette *Szilágyi* Márton debreczeni tanár leányát, Máriát.

I. ***Sára,*** szül. 1710 márczius 27. *Szeremley* József debreczeni nótarius felesége (1740 június 29.) Öt gyermeküke volt; — de csak *Krisztina* ért felnőtt kort, a kinek férje *Fráter* Pál debreczeni senator. Baranyi Sára 1774 végén még élt.[2]

II. ***Pál.*** A mely esztendőben született, ugyanabban meghalt az édes apja (1714.) Első felesége 1744 aug. 19. óta) *Erdődi* Mária, E. András tekintélyes polgár és Diószegi Mária[3]

[1] Nyomatott Diószegen, 1789.

[2] Kutas Zsófia levele a debreczeni tanácshoz. 1750. Városi levéltár.

[3] Városi levéltárban.

[1] Szilágyi Márton, Honor posthumusában, unokabátyjával, B. Miklóssal, együtt emliti a debreczeni kollegium 1700. évi diákjai között.

[2] Protocolon fassionale. 1774.

[3] Diószegi Mária szülei Diószegi Sámuel debreczeni főbiró és Balyk Anna; testvérei D. *Pál* (neje Fáy Zsuzsánna) II. *Sámuel* (neje Lónyai Kata, később Siskovics Antalné.) *János*, magtalan, *Anna* (Oláh Istvánné) és *N.* (Tolnai N.-né), kinek fia Tolnai Sámuel. Diószegi Pál (gicei) és Fáy Zsuzsánnától származtak, a kikről már Nagy Iván is emlékezik, II. *Pál*, István (n. Fáy Zsu-

leánya. Másodszor (1749 febr. 12.) Bányai István tőzsér leányával, Sárával lépett házasságra. Első neje szülte:

III. ***Pált*** (1745 június 21.), ki Váradra költözött. Ott úgylátszik megnősült; gyermekei voltak, kikre Baranyi I. László végrendeletében némi készpénzt hagyott. Második felesége szülte:

III. ***Györgyöt.*** (1750 június 22.) Első, a ki iparos pályára lépett a Baranyiak közül.[1] 1822-ben Bihar vármegyétől bizonyitó levelet kapott kétségtelen nemességéről.[2] Meghalt 1834 áprilisban. Felesége *Szántai* György vagyonos polgár leánya, Sz. Anna, ki számos gyermekkel ajándékozta meg. Ezekről később fogunk szólani.

Testvérei, kik ugyancsak Bányai Sára gyermekei:

II. ***Klára*** (sz. 1754 április 14.). Nemes *Balikó* Gábor asztalosmester felesége (1777 április 9.) Meghalt 1810 áprilisban.

II. ***Gábor*** (sz. 1759 május 20.). Vaskereskedő, miként az apja. 1785 június 15. nőül vette ns. Kis *Orbán* Máriát, Orbán János kereskedő leányát. Két gyermekükről tudunk. Egyik ***Gábor,*** e neven III-dik, a ki 1786 október 30-ikán született. Sokáig katonáskodott. 1811-ben a Hallerféle regementben, 1820-ban Sándor császár gyalog ezredében szolgált, mint káplár. Hihetőleg azonos vele az a B. Gábor, hajduk káplárja, ki 1831-ben Bihar vármegyénél nemességét igazolta.[3] Másik gyermekök V. ***Mária*** (szül. 1789 január 9.) kit *Becsei* Gedeon debreczeni polgár vett feleségül (1805 január 30.) Magtalanul halt meg.

I. ***Sándorról*** (sz. 1762 márczius 21.) és III. ***Istvánról*** sz. 1770 június 20.) mindketten II. Pál és Bányai Sára fiai nincsenek adataink.

Hogy a Debreczenben ma élő Baranyiakhoz érhessünk, vissza kell mennünk III. *György* és Szántai Anna házasságáig, a melyből a következő gyermekek születtek:

II. ***Juliánna*** sz. 1781. január 10.), férje *Kardos* István asztalos mester (1800 május 7.).

V. ***Zsuzsánna*** (sz. 1784 augusztus 29.); férje *Kálmán* János, 1833-ban már nem élt.

II. ***László*** (szül. 1788 márczius 26.). Felsőbb iskolákat végzett. Bihar vármegye táblabirája. Felesége *Zenovich* Julia, egy eperjesi kollegiumi tanár leánya, a kivel együtt néhány évig jó hirnevü leánynevelő intézetet tartott fenn Debreczenben. 1849-ben a debreczeni nemzetőrség egyik századának kapitánya volt. Meghalt 1867-ben. Egyetlen leánya ***Eugenia*** (szül. 1826-ban), 1886-ban halt meg.

IV. ***György,*** III. György és Szántai Anna fia, (szül. 1792 aug. 17.) Apja halála után esküdt, 1848-ban városi képviselő. Meghalt 1849. Első felesége *Jóna* Mihály esküdt leánya, Katalin, kivel 1820 május 3. kelt össze. Második *Lévai* Sára, előbb *Lukács* Istvánné, majd *Kovács* Györgyné. Első házasságából születtek a csecsemőkorban meghalt Márián és Györgyön kivül VI. ***Mihály*** (1821 márczius 9. és VI. ***Zsuzsánna*** (1822 deczember 9.) Emennek *Nagy Bálint* timár mester volt a férje. Meghalt 1891 julius 12. VI. Mihály Püspöki Máriát vette nőül. Egyetlen fiuk V. ***György*** (sz. 1848 márczius 24.), jómódu polgár, a ki szüleiről reá hagyott 16 nyilasos tanyaföldjén[1] gazdálkodik. Felesége *Erdélyi* Julianna. Gyermekei: III. ***Julianna*** sz. 1874.) Zádori Kálmán gálospetri-i földbirtokosné, VII. ***Mária*** (sz. 1877.) és VI. ***György,*** (sz. 1880.) gazdasági tanintézeti hallgató.

IV. ***Pál,*** III. György legkisebbik fia sz. 1799.). Felesége *Kos* Juliánna volt. Mint váncsodi közbirtokos 1839. osztálypert inditott Debreczenben lakó testvérei ellen, de azt elvesztette. Három gyermeke volt: ***Károly, Rozália*** sz. Debreczenben 1822. és ***Eszter.***

VI. ***Mária,*** az előbbieknek huga, sz. 1799.) *Nagy* István várbeli ref. pap vette nőül.

zsánna) *Juliánna* (Darvay F.-né) III. Sámuel (1. Csomaközy Zs. 2. Gencsy Julia). *Zzuzsánna* 1. Csomaközy G.-né, 2. Bodoray M.-né.) II. *Sámuel* gyermekei: *Zsuzsánna* (Bogáthy Pálné) *Klára* (1. Andrási Péterné, 2. Baranyi Józsefné) és *Mária* (Csanádi Sámuelné Szoboszlón). (Diószegi I. Sámuel főbiró végrendelete. Anyakönyvek s egyéb források után.)

[1] A XVII. évszázadban *Kerekes* Mihály és *Balyk* András főbirák és asztalos mesterek voltak. Szücs J. Debreczen v. történelme.

[2] Baranyi V. György családi iratai között. A bizonyitó levél Bihar vármegyének 1758 január 9-diki közgyülése jegyzőkönyvére; 1691 január 9-ikén Bécsben Baranyi M. részére kiadott nemes levélre s a Debreczenbe szakadt B. Sámuel, József, László, Pál valóságos nemességére hivatkozik.

[3] Borovszki S. Bihar vármegye és N.-Várad leirása.

[1] Egy nyilas tanyaföld 9000 □öl.

Idősb ág.

A váradi és micskei Baranyi család leszármazása.

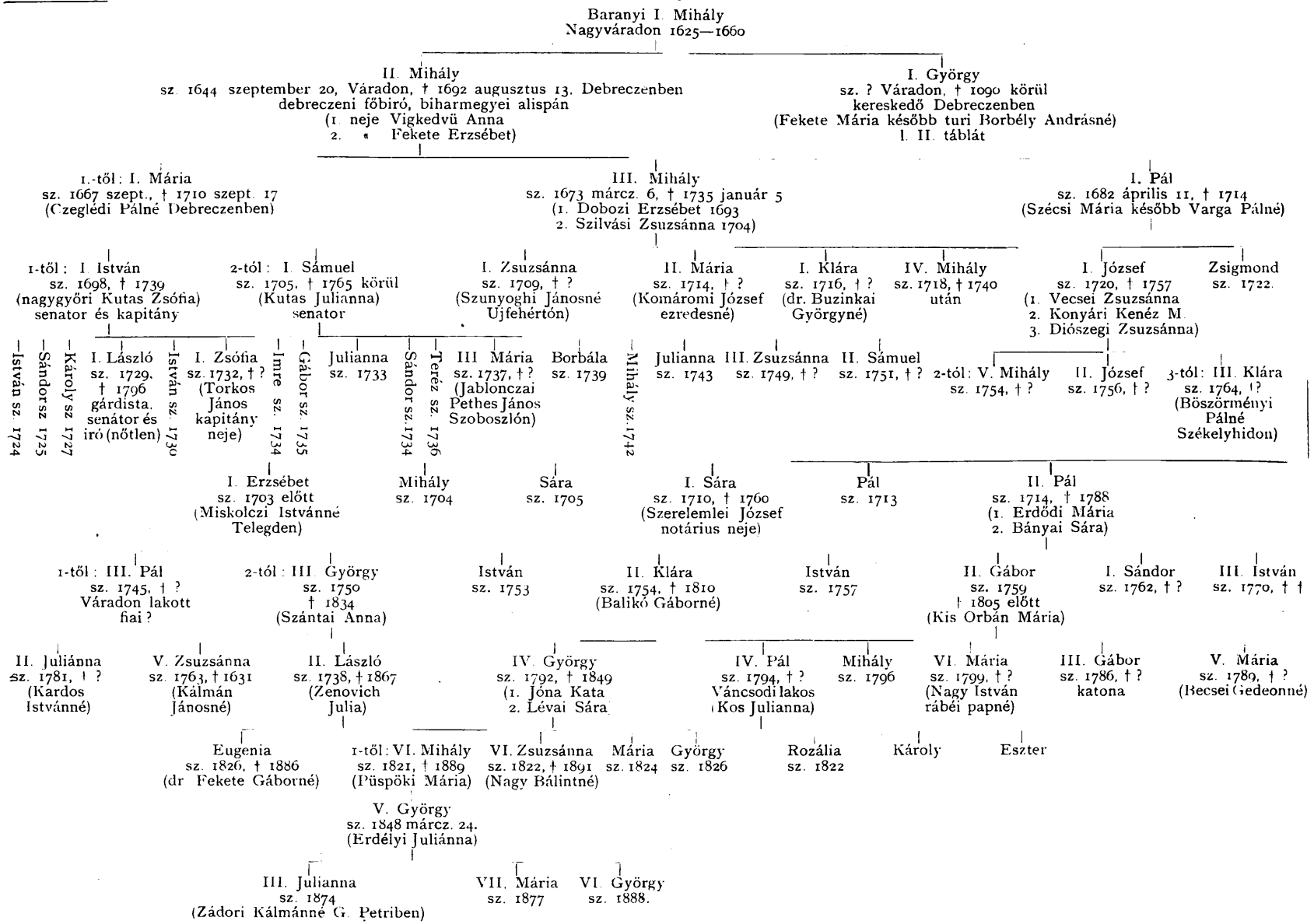

Ifjabb ág: a micskei Baranyiak.

A Baranyi nemzetség ifjabb ága a *váradi* mellett a *micskei* előnevet is használta és használja. Nagyobb és gazdagabb részök a család emelkedésének első szinterétől, Debreczentől épen úgy régen elszakadt, mint az első ősök kálvinista hitétől. Ez ág tulajdonképeni alapitója szerencsés körülmények között roppant vagyont halmozott össze; ivadékai a közéletben előljártak s Bihar, Szatmár, Szabolcs, Szilágy vármegye történelmi nevü előkelő családaival jutottak rokonságba. Térünk nem engedi, hogy az egész Micskei ágra kiterjeszkedjünk, csak azokról a Baranyiakról óhajtunk itt megemlékezni, a kiket a család mind máig nem ismert el vérszerint való atyafiaknak s a kiket genealogiai irodalmunk sem méltatott eddig figyelemre.

Ezen ág első tagja:

I. ***György,*** a ki bátyjával, II. Mihálylyal együtt 1664 körül Debreczent választá hazájául, miután a török kiüzte őket szülővárosukból. Felesége *Fekete* Mária volt, kinek révén Debreczen legelőkelőbb családaival jutott atyafiságba.[1] 1690-ben már nem élt. Özvegye halála után ujra férjhez ment nemesturi *Borbély András* senatorhoz.

Baranyi György és Fekete Máriától származott I. ***Miklós*** (sz. 1680-ban). Minden bizonynyal legkimagaslóbb, bár nem a legrokonszenvesebb alakja nemzetségének. A micskei ág tőle származik. Minden akadályt leküzdő becsvágya, alkalmazkodni tudósága, tehetsége és ügyessége magas polczra emelték, s Bihar vármegye egyik leggazdagabb földesurává tették őt. Részt vett a Rákóczy-féle szabadságharczban, de a majthényi fegyverletételnél jóval elébb elpártolt a fejedelem zászlóitól. S mikor labbanczczá lett, bár csak titokban még, elődeinek protestáns hitét is megtagadta. Mert szint a katholicismus mellett nyiltan csak 1718 után vallott.

Huszonkét éves korában nőül vette *Ungvári* Katalint, Ungvári Sámuel debreczeni gazdag marhakereskedő és Bonyhádi Erzsébet leányát.[1] E házasságból rövid idő alatt három gyermeke született: *Mária* (1703 február), *Sára* (1705 márcz.) és II. *Miklós* (1706 szeptember 19.). A leányok csecsemő korukban haltak el.

Miklós születése előtt öt hónappal olyan katasztrófa tört ki a Baranyi háznál, hogy egyszerre romba dőlt Ungvári Katalin családi boldogsága. Ez a vihar letépte homlokáról a női tisztesség koszoruját, — férje urának élete sorát pedig egészen uj irányba terelte.

1706 április közepe táján, mialatt az ifju Baranyi, mint fejedelmi commisarius[2] a váradi ku-

[1] Ez a Fekete család nem azonos a Nagy Iván által is ösmertetett iványi Fekete családdal. Ama Feketék első ismert őse I. *István*, ki a XVI. század végén Erdélyből szakadt Váradra (dictus fuit Fekete István de Várad) s onnan telepedett Debreczenbe, a hol 1620-ban senatorrá, 1632, 1638., 1640, 1642 ismételten főbiróvá választották. Bornemisza Jánossal együtt 1643. ő képviselte Debreczent II. Rákóczi György és Báthori Zsófia lakodalmán. Meghalt 1645 augusztus 18-ikán. Feleségét *Székely* Orsolyának hivták. Fia, *Miklós*, 1645—1650 között ugyancsak senator és esküttbiró. Várad eleste után Kassára ment s Abauj vármegyében, melynek assesora volt, jelentékeny birtokokat szerzett. Gyermekei: II. *István*, *Sámuel*, *Mária* és *Krisztina*, Mádon 1690 deczember 27-ikén kelt osztálylevél szerint vagyonán oly módon osztoztak meg, hogy az Abaujban lévő Nagyidán, Komorosztón, Szeszláson, Ujvárott, Tornyosnémetiben, Czeczén, Buszitán, Szikszón lévő jobbágyok, zsellérek, puszták, kertek, rétek, szántóföldek, malombeli részek és szőlők a két fiut illetik, a migleszi vagy kisfalusi portio is, ha visszaszereztetik. A Biharban lekvő Jákó, Hodos nevü faluk fele, a vajdai, a puszta-kovácsi szőlők fele, a félmalomhelyek, s a majorság szőlőkkel együtt Máriára (Baranyi Györgynére) és Krisztinára (Ungvári Sámuelnére) szállanak. Ha pedig Várad keresztény kézre jutna s F. Istvánnak, Sámuelnek e mostani osztozkodás szerint károk lenne, a Dusafalusi, Cezara, Fülöpháza nevü falvaikból a jobbrészből tartoznak őket a leánytestvérek kielégiteni. A már emlitett Miklósnak testvérnénje, *Judith*, Dobozy Istvánné volt. II. István egyetlen fiától, Lászlótól: III. *István*, *György*, *Pál* és *Ercse*, — II. István öcscsétől, Sámueltől pedig *Zsigmond*, ki 1769-ben Szikszón lakott és Baranyi II. Miklós törvényesitési perében tanuként szerepelt, — továbbá *Borbála*, *Erzse*, *Anna* és *Mária* származtak. (Széll Farkas birtokában lévő Baranyi-Sinay-féle kéziratok és városi jegyzőkönyvek.)

[1] Ungvári Sámuelnek első feleségétől ez az egy leánya maradt. Második felesége *Fekete* Krisztina, Baranyi Györgyné Fekete Mária huga, ki 1697-ben Máriát és 1700-ban Sámuelt szülte. Ungvári Sámuel és Fekete Krisztina Jákó Hodos és Hegyköz-Kovácsi faluk felét Zólyomi Miklóstól zálogjogon birták, — de 1695-ben Kis Szikszai Györgynek és nejének eladták, a mire a vevők királyi jóváhagyást is nyertek. Ungvári S. 1705-ben halt meg. (Városi levéltárban lévő végrendelete és Széll Farkasnál lévő iratok szerint.)

[2] Nagykárolyi gr. Károlyi család oklevéltára, V. k. 197. l.

rucz bloquada élelmezésével foglalatoskodott, — az a megbotránkoztató hir futotta be a várost, hogy *Nempcsovics* János patikárius segédet éjszakának idején hiányosan öltözködve a Baranyi Miklós házában, egy kamarában találták. Azt is beszélték, hogy Ungvári Kata rejtette oda cselédei elől, mert — szeretője volt. A gonosz hirrel egy szolga Katalin asszony anyósát, Borbély Andrásnét is felköltötte. — A *házasságtörő* asszonyt hálószobája ágyából kivonszolták; őt és a patikáriust még azon éjjel börtönbe hurczolták. — A fiscus 13 tanuja közül[1] heten semmit sem tudtak. A többiek vallomása sem tartalmazott sulyosan terhelő adatokat; vagy pedig csak puszta vélekedésre, mendemondákra támaszkodott. A vádlottak pedig állhatatosan tagadtak.[2] Mig a vizsgálat tartott, Nempcsovics valami gonosztevővel együtt megszökött a börtönből, — emiatt persequalták is Szücs Gáspár tömlöcztartót.[3] A tanács junius 14-ikén hozta meg az itéletet. Nem találván elegendő bizonyitékot, a fiscus által kért halálbüntetést egyik vádlottnál sem alkalmazta. Mindazonáltal a gyanus izengetés, ajándékküldözés miatt megvesszőztetésre, számüzetésre itélte őket; Nempcsovicsot is, ha előkerül. Ámde a még igy is felette szigoru büntetést a kéznél lévő Ungvári Katán sem hajtották végre. Kétségtelen, hogy a megcsufositott, mindenektől elhagyatott szegény fiatal asszony Debreczenben szülte meg Miklós fiát, az ő mentő angyalát.[4]

Baranyi Miklós már 1707 ben, a nélkül, hogy Ungvári Katát bármely biróság válópörben megidézte és elválasztotta volna, *Sándor* Zsuzsánnát vette feleségül. E házasságból születtek: *Ferencz* (1708 márczius 13.), *Miklós* (1710 nov. 24.), *György* (1712 február 29.), *Gábor* (1713 november 6.) és László (1718 január 31.).[5] Közülök csak *György* és *Gábor* nőttek fel s ezek által maradt fenn a Baranyiak katholikus ága. Nem lehetetlen, hogy az a *Josephus Baranyi*, ki a Csáky Imre gr. biboros püspök által 1724 február 15-ikén bérmált gyermekek névsorában fordul elő, — ugyancsak a Baranyi Miklós fia volt. Mert Baranyi Miklós 1721-ben térhetett át a r. kath. vallásra.[1]

Sőt halálos ágyán (1733) feleségét, a ref. vallásu Sándor Zsuzsánnát is áttéritette, kit aztán négy nap mulva márczius 16.) a debreczeni piaristák temploma sirboltjában temettek el. Áttéritette 1737. virágvasárnapján harmadik feleségét, *Jászay* Borbálát, Jászay Imre zempléni birtokos leányát is.[2]

Nem terjeszkedhetem ki Baranyi Miklós jelentős közéleti szereplésére, csak annyit emlitek, hogy 1711-ben Bihar vármegye nótariusa, 1716-ban alispánja volt. 1725-ben pedig már a septemvirális tábla ülnökévé nevezték ki. — Debreczenhez mindvégig erősen ragaszkodott. «Árany-ezüst drágaköves portékákkal, házbeli ritka mobiliákkal» fényesen berendezett házat tartott (a kir. tábla palotája helyén. Kezdetben a kisebb adótfizető polgárok között foglalt helyet. De már 1720 után szülő városában több ingatlant vásárolt. Ezek azonban csekély részét tették az ő gyorsan szaporodott nagy vagyonának. Kitagadott fia 1786-ban másodszor kezdett pörénél előterjesztett keresetlevelében háromszor 12 olyan falut és pusztát sorol elő, a melyek egészben vagy részben Baranyi I. Miklós septemvirnek, az ő vér- és törvény szerint való apjának kisebb részben ősi, nagyobb részben szerzett javai valának. Egyedül a micskei uradalomhoz, a mely azelőtt a Bossányi családé volt, 15 falu tartozott. Ezeken kivül a septemviréi voltak: Tóti, Telki, Szomalyom, Dienes, Ujlak, Somogy, Pósalaka, Telkesd, Apáthi; a mezőtelegdi, váncsodi, mezőszentmiklósi (Szabolcsban) kuriák, a nagy- és kis-baróthi telkek, nagypataki, bernyei, szent-kozmai, andaházi, kis-kemecsei, sámsoni, nádudvari portiók, Szent-Márton puszta hatodik része,[3] a tarczali, ujhelyi,

[1] Protocolon Attestationum 1706.

[2] Városi jegyzőkönyv. 1706.

[3] Prot. Attestationum. 1706.

[4] A debr. ref. egyház legrégibb keresztelési anyakönyvébe 1706 szeptember 19-ikén bejegyezve igy: *Baranyi Miklósné fia Miklós.*

[5] Debreczeni ref. keresztelési anyakönyvek.

[1] Ugyancsak 1721-ben jegyezte fel a debreczeni r. kath. plébánia első anyakönyve Baranyi György «studiosus Calvinista» konvertálását, a ki addig Gábor öcscsével és Miklós bátyjával a kollegiumban tanult s mindhármuknak ugyanazon egy tógátus diák vala korrepetitoruk.

[2] Debreczeni plébánia anyakönyvei.

[3] Ugyanitt mostoha apja turi Borbély András is birt a XVIII. évszáz elején.

csernői szőlők. Sőt a keresetlevél a gróf Batthyány Miklóstól Heves, Hont, Gömör vármegyékben szerzett javakból is részt követel.[1]

A hatalmas úr 1756 szeptember 6-ikán fejezte be földi javakkal dusan megáldott életét. Utolsó kívánságához képest Debreczenben, a piaristák temploma sirboltjában temették el.[2] De azt a keserü poharat is ki kellett előbb üritenie, a melyet engesztelhetetlenül gyülölt első felesége, Ungvári Katalin adott a kezébe, akkor, midőn 1749-ben a nagyváradi káptalan teljes ülése előtt tett örökbevallással «belső ösztöntül és lelkiösmerettül kényszeritetvén» — menybeli üdvösségére magyarázta, declarálta és vallotta, hogy őt *igaz* házastársának, méltóságos Baranyi Miklós úrnak édes anyja, Fekete Mária és az ő mostoha anyja, Fekete Krisztina asszonyok, ellene irigységtől vagy gyülölségtől vagy jószágaihoz való áhitásoktól viseltetvén, praktikájukkal, cselszövénynyel vetették ily siralmas állapotra és sorsra. Hogy fia Baranyi Miklós férje urától származott és született fia, mert sem azon patikárus legénynyel, sem mással nem vétkezett, sem azon patikárus legénynek a kamrában rejtőzéséről, ott létéről hire-tudta nem volt. Hogy hire-tudta nélkül lett férjétől elválása.[3]

Baranyi Miklós egy évnél nem sokkal tovább élte tul Ungvári Katát, a ki 1755 május 19-ikén 71 éves korában hunyt el s a kit ekkor, bár második férje Gyarmati Mihály még meg volt, a ref. egyház anyakönyvébe igy vezettek be: «Uxor Domini Spectabilis Nicolai Baranyi».[4]

Jászai Borbála néhány évig ezután is állandóan Debreczenben lakott. De már a fiúk, György és Gábor alispán, lassanként teljesen elválnak Debreczentől s itt lévő birtokaikat is eladogatják.

II. ***Miklós***, a septemvir fia, feleségével közösen tett végrendeletében[1] igy ir: «Nagy szeretetét esmérjük a jó Istennek abban is, hogy kicsiny gyermekségünktől fogva csaknem elhagyatott árvaságunkban minékünk ügyünket kegyelmesen felfogta ... a mi naponként való szorgalmatosságinkat is megáldotta és azok után adott mi nékünk a külső világi életre tartozó jókban annyi mértéket, a melyből mind magunkat táplálhatnánk és ruházhatnánk az illendőségig, mind pedig házunk cselédiről is gondot viselhetnénk a tisztességig.»

Isten valójában megáldotta a kitagadott szegény Baranyi Miklós keze munkáját, szorgalmát. Eszközöket, módot, tehetséget ada nékie, hogy emberöltőn keresztül tartó, költséges perbe szállhasson becsületéért, jogaiért, dusgazdag, hatalmas, nagy befolyásu vérrokonaival. Mikor a szépen gyarapodó fiu megtudta, hogy törvény és természet szerint való apja a testamentumában is mindenből kitagadja: nem hisz többé asszonyi biztatásnak,[2] hanem pör utján kezdette bizonyitani édes anyja hitvesi hűségét, a maga igaz és törvényes származását. És nyert minden forumon, a váradi püspöki, kalocsai érseki szent széken. A hatalmas úr nem érte meg a hosszu per végét. A felperes fiu testvérei a pápához appellálták vesztett ügyöket, melybe beavatkozott a császár is, II. József. A római kuria a csanádi püspököt delegálta birónak. És a pápa képviselője is Baranyi II. Miklós javára döntött. Kiderült az is, hogy Ungvári Kata és Nempcsovics János szeretkezésének meséjét két irigy asszony gonosz cselszövénye eszelte ki. A patikárus legény Ungvári Kata szolgálójának a szeretője volt. Ezzel a cselédlánynyal játszott össze a gyülölt fiatal menyecske megrontására Fekete Mária, meg Fekete Krisztina.

II. Miklósnak, a hogy jogérvényesen javára dőlt el a törvényesitési pör, gondja volt arra is, hogy az itéletek Bihar vármegye közgyülésein annak rendje-módja szerint kihirdettessenek. — Ezt mint *Váradi Baranyi* Miklós kérte. Sőt tovább is ment. Még 1759-ben más pört, örökösödési osztálypört inditott féltestvérei,

[1] Besenyei Széll Farkasnál: Baranyi-Sinai-féle kéziratgyüjtemény.

[2] Végrendelete Széll Farkas birtokában.

[3] Baranyi-Sinai documentumok. Ugyanezek emlitik, hogy Baranyi Miklós a feleségét, Ungvári Katát, különválásuk után erős felindulásában, a vajdai szőlőben, melyet erőszakosan el is vett tőle, le akarta lőni.

[4] Gyarmati Mihály paplanos mester pedig 1756 május 4-ikén halt meg. Ungvári Kata 1708 deczember 5-ikén ment hozzá nőül.

[1] Baranyi Miklós végrendelete a városi közlevéltárban 1780.

[2] Sándor Zsuzsánna és Borbély Andrásné azzal kecsegtették Ungvári Katát, hogy majd meglágyul a méltóságos úr szive s gondoskodni fog a Miklós gyerekről.

György és Gábor ellen. Ezzel ugyan elutasították; de 1786-ban ujra felvette azt, mikor a törvényesitési pört utoljára forumon is megnyerte. Mint I. Miklósnak törvényes leszármazója, valahányszor féltestvérei, vagy ezek ivadékai valamely ősi, avagy a septemvir apa által szerzett birtokukat eladták, mindig tiltakozott. Például 1778-ban a váradi káptalan előtt protestál Báród stb. falvak elidegenitése ellen s az apai javak ilyen elprédálása miatt meginteté Baranyi Gábort. 1786-ban pedig pörrel támadja meg Dalnoki nevü polgárt, kinek Debreczenben egy darab kerti szőlőt adott el Baranyi Gáspár, a György fia.

Ifjabb Baranyi Miklós iskolái elvégzése után mostoha apja mellett paplanos mesterséget tanult. 1731 január 31-ikén megnősült, elvévén özv. *Barak* Sámuelné, polgári származásu *Hodos* Anna leányát, Máriát. Mestersége folytatása mellett gazdálkodott, marhakereskedést üzött. Szép vagyont gyüjtött.[1] Meghalt 1788-ban. II. Miklósnak öt fia és hat leánya volt, — de felnőtt korba csak hatan jutottak, u. m.:

IV. ***Mihály*** sz. 1732—34 között). Felesége berek-böszörményi nemes *Hodosy* János leánya Erzsébet. Az apai vagyonból keveset tudott megtartani. Öreg korában B.-Böszörménybe költözött. Valószinüleg ott halt meg 1807 után. Feles számmal lévő gyermekei közül ismeretesek: I. ***Juliánna*** (sz. 1759 február 11.) *Pete* Jánosné Álmosdon; I. ***Borbála*** (sz. 1761 november 29.) *Zsigmond* Pál cancellista neje; ***Antal*** (sz. 1765 január 13.) kereskedőnek készült, Pozsonyban, de azután katonaéletre adta magát, 1797-ben a Kavanagh-ezredben, 1815-ben Ferdinánd trónörökös vasas regimentjében szolgált hadnagyi ranggal. 1820 körül a pesti invalidus háztól a n.-bányai pénzverőházhoz helyezték át.[2] IV. ***Miklós,*** kalandos életü ifju. Poroszországból mint dezentor került haza. Ugy látszik nős volt. 1822-ben 640 frtról szóló adós-levelet állit ki Okolicsányi Imre javára általa az örökösödési nagy pörre tett költségek fejében.[3] IV. ***Mária*** (sz. 1792 január 20.) Csáti *Szabó* Sámuel debreczeni polgár leánya. IV. ***Zsuzsánna,*** Benkő Mihályné és

[1] Városi közlevéltár. Jelentések.

[2] Protoc. Fassionale. 1822. 237. sz.

[3] Betáblázott adósságok könyve 1821., 129. és 1822. 10. sz.

A váradi és micskei Baranyi család leszármazása.

Baranyi I. Miklós és Ungvári Katalin házasságából származtak:

Ifjabb ág.

I. György
sz. Váradon 1645 körül, † Debreczenben 1690 táján
(Fekete Mária, később turi Borbély Andrásné)

I. Miklós (micskei)
sz. 1680, † 1756, alispán és septemvir
(1. Ungvári Kata, 2. Sándor Zsuzsánna, 3. Jászay Borbála)

1-től: Mária sz. 1703	Sára sz. 1705	II. Miklós sz. 1706 † 1788 (Barak Mária	2-től: Ferencz sz. 1708	Miklós sz. 1710	II. György sz. 1712 (Bucsy Anna)	I. Gábor sz. 1713 Biharm. alispán (Bagossy Zsuzsánna)	László sz. 1718

István sz. 1731	IV. Mihály sz. 1732—34 közt (Hodosi Erzsébet) † B.-Böszörményben 1807 után	Mária sz. 1735	III. Miklós sz. 1737, † 1798 (Fazekas Ilona) magtalan)	Sára sz. 1739	II. Erzsébet sz. 1740, † ? (Sinai Miklósné)	II. Zsuzsánna sz. 1742 † 1774 körül (Veres Mihályné)	Miklós katona	IV. Zsuzsánna (Benkő Mihályné B.-Böszörményben)	II. Sára sz. 1744, † ?	Sámuel sz. 1746	Klára sz. 1747	II. István sz. 1751, † 1818 (Molnár Zsuzsánna)

római katholikusok, utódaik Biharmegyében

I. Juliánna sz. 1759, † ? (Pete Jánosné Álmosdon)	I. Borbála sz. 1761, † ? (Sigmond Pálné Debreczenben)	Antal sz. 1764	I. Antal sz. 1765 1810 után N.-Bányán élt	IV. Mária (Csáti Szabó Sámuelné Debreczenben)	IV. Klára (Balog Istvánné B.-Böszörményben)	Zsuzsánna sz. 1779	Miklós sz. 1780

IV. ***Klára*** Balogh Jánosné, mindketten B.-Böszörményben.

III. ***Miklós*** (sz. 1737 márczius 11.). Borbély mester. Felesége nemes Fazekas András kabai birtokos leánya, Ilona. Magtalanul halt el 1798-ban, a felesége pedig 1806-ban. Vagyonukon testvérei osztoztak.

II. ***Erzsébet,*** (sz. 1740 deczember 5.). *Sinai* Miklós madarasi designatus prédikátor, később nagyhirü, tudós debreczeni professor vette nőül 1759 január 14. Apósát nagy családi pörében Sinai Miklós támogatta roppant gazdag közés magánjogi tudásával. Tiz gyermekök született: *József* (1761), *Mária* (1762), *Gábor* (1764), *Dániel* (1766), *Sándor* (1768), *Márton* (1770), *Juliánna* (1773), *Imre* (1775), *Ágnes* (1779), *Miklós* (1784). Sinai Miklósné 1807-ben még élt.

II. ***Zsuzsánna*** (sz. 1742 szeptember 10), — aranyosi származásu *Veres* Mihály kereskedő felesége (1763 február 7.). Négy gyemeke közül: *Sándor*, *László*, *Zsuzsánna*, Pápai Józsefné értek felnőtt kort. Meghalt 1774—75 körül.

II. ***Sára*** (sz. 1744 február 3., kit 1768 márczius 16-ikán nemes *Veresmarty* László, esküttpolgár, Szombathy István főbiró sógora vett feleségül. Nyolcz gyermekük volt; de csak *Mária* Vettei Sámuel prókátor neje, *László* és *Dániel* élték tul anyjokat. Ifjabb Veresmarty László Váncsodra szakadt.

II. ***István*** sz. 1751 január 3., — nejétol, Molnár István kereskedő Zsuzsánna nevü leányától támogatva, kora egyik legelső kereskedője Debreczenben. Testvérei közül egyedül ő tartotta meg apai örökségét, nem csak, de meg is hatszorozta. Tagja volt a választott hites közönségnek. Miklós és Zsuzsánna gyermekeik csecsemő korban elhaltak. Ő maga 1818-ban, a felesége 1821-ben halt meg. Benne magva szakadt Baranyi II. Miklós Debreczenben maradt férfi ágának. De nevét őrzik a feleségével együtt tett kegyes alapitványok. 82820 frtra[1] becsült vagyonukból, melyben 30457 rh. frt. esett boltbeli portékákra, 1500 rh. forintot rendeltek nyomorgó szegényeknek és árváknak, és egyenlő felerészben 27636 frtot a debreczeni ref. egyháznak, kollégiumnak. A többi örökségen a Baranyi és Molnár atyafiak osztoztak. Végül még csak annyit, hogy Baranyi II. Miklós utódai a mics kei rokonok ellen félszázadig folytatott osztálypörből nem nyertek semmit. Elszegényedtek, a pört is elvesztették.

Leszármazási rendjöket a II. tábla mutatja.

ZOLTAI LAJOS.

[1] Városi levéltár. Jel. 1822. 20., 1824. 34.

A GYÖNGYÖSI NAGY CSALÁD.

A kihalt gyöngyösi *Nagy* család a hasonnevüek között a legtekintélyesebbek egyike volt. Hirtelen tünt fel, tagjainak hadi érdemei emelték ki a középszerüségből s nem egész egy század mulva első fellépése után már a mágnások rendjében találjuk.

Az első ismert ős Nagy Egyed volt, a ki előneve s azon körülmény után itélve, hogy a hevesmegyei Gyöngyösön szőlőbirtokos volt, gyöngyösi eredetü lehetett. Kora ifjuságától kezdve a hadi pályán forgott. Nevével először 1597-ben találkozunk, midőn február 9-ikén tudósitást küld a haditanácsnak arról, hogy az Ipoly mellékén 4000 főnyi tatár-csapat rablóhadjáratot tervez. Julius 14-ikén Drégely-Palánkról báró Pálffy Miklóst, a bányavidéki végvárak parancsnokát a törökök szándékai felől értesiti, deczember 7-ikén ugyanennek irja, hogy a szécsényi nemes lovasok Gyöngyös felé indulván, utjokban az arra takarmányt szerző törököket részint levágták, részint elfogták. Ekkor már a drégely-palánki erősségben magasabb hadi tisztséget viselhetett; legalább erre mutat e jelentésének azon kitétele, hogy Nagy Gáspárt a palánki vitézekkel a Pest alá eső vidékre küldötte ki, továbbá, hogy nemes-lovasai részére némi pénzküldeményt kér.[1] Ugy látszik alkapitány volt ott és pedig Nagy Iván szerint már 1594-ben is.[2] 1601 novemberben még mindég Palánkon van; ekkor panaszok érkeztek ellene a hadi tanácshoz az esztergami érsekség részéről, állitó-

[1] Cs. és kir. hadi levéltár, Bécsben.

[2] Nagy, Magyarország családai. VIII. k. 75. l.

lag az érseki tisztek ellen elkövetett erőszakoskodásai miatt. Meg is intették, hogy hadi népét tartsa vissza az érseki jószágok pusztitásától. A következő 1602. év augusztus 10-ikén már Füleken találjuk; onnan küldi tudósitásait a hadi tanácsnak.[1] Úgy látszik, korának hibái benne is meg voltak; erőszakoskodó természetü lehetett. 1603-ban valami gyilkosságba keveredik; panaszt tesznek ellene, hogy megölte Balogh Gáspárt. Ez ügyben a haditanács szeptember 12-ikén Thurzóhoz ir, hogy tegyen jelentést ez esetről.[2]

Az udvari kamara 1606-ban megjutalmazását sürgeti a haditanácsnál; kiemeli érdemeit, melyeket a végekben különböző parancsnoki állásokban szerzett. 1607-ben meg is kapja a szécsényi parancsnokságot, melyet azonban nem fogadott el, azon okból, hogy neki már a füleki hadnagyság lett igérve.[3] Nagy Iván már 1603-ban füleki alkapitánynak irja;[4] de ez — a mint az előbbi hadi levéltári adatból látható, — tévedés. 1614-ben Teuffenbach Rudolf érsekujvári ezredes kéri a váczi hadnagyi (alkapitányi) állást részére, melyet ez év április 4-ikén Ferdinand főherczeg dekretuma alapján el is nyer. Ünnepélyes beiktatása azonban késett; még junius 21-ikén meg nem történt.[5] 1617-ben ugyanott még alkapitány volt.[6] Utoljára akkor hallunk róla, a mikor 1622-ben Nagy Jánossal együtt kéri hátralevő fizetése kiutalványozását, mely kérését a haditanács pártolólag terjeszti az udvari kamarához.[7]

Még 1597 márczius 23-ikán Nagy Lőrinczczel — ki talán testvére, de valószinüleg rokona lehetett, — czimeres nemeslevelet nyert, melyet 1599-ben Hontmegyében hirdettek ki.[8] Sajnos, csak a kihirdetésnek van nyoma a hontmegyei levéltárban; igy közelebbit családja eredetéről, továbbá Lőrinczről s annak Egyeddeli rokoni összeköttetéséről nem tudhatunk meg.

Végrendeletet[9] Drégely-Palánkon tett, mint váczi alkapitány, 1614 junius 24-ikén, az nap, midőn második feleségét a hontmegyei hidvégi templomban eltemettette.

Érdemes katona volt, a kit a király aranylánczczal is kitüntettetett. Birtokadományban is részesült; Rudolf királytól örök tulajdonul elnyerte Szabatkát (Rima-Szombat török kézből 1593-ban visszafoglalt erősségét), a mely azonban csakhamar ujra török iga alá kerülvén, kevés ideig lehetett családja birtokában. Ezenkivül birtokos volt még Füleken, a hol háza, s *Gyöngyösön*, hol szőlője volt; továbbá részei voltak a nógrádmegyei Kalondán és Tarnóczon.[1] Azon körülmény, hogy nejét Hidvégen temettette el, holott akkor Váczon lakott, arra enged következtetni, hogy ezen helységben is lehetett birtoka.

Kétszer nősült; második neje Kovács Judit volt, kit 1595 tájban vett el s ki minden valószinüség szerint a dicskei Kovács családból származott. Egyed e család egy tagját, Kovács Boldizsár drégelyi kapitányt sógorának nevezi. A végrendelet szerint e házasságból tizenhárom gyermek származott, kik azonban, Tamást, Illést és Annát kivéve, már a végrendelet keltekor 1614-ben — tehát gyermekkorban — mind elhaltak. Illés és Anna szintén korán halhatott meg, legalább rólok semmi adatot nem találtam, sőt nevök az 1633. évi czimerlevélben sem fordul már elő. Hogy Egyed első felesége ki volt, arra adatom szintén nincsen, sőt annak sem találtam irott nyomát, hogy Kovács Judit második neje lett volna; de annyi bizonyos, hogy Egyednek egy János nevü fia is volt, ki már 1627-ben nógrádi alkapitány lévén, Kovács Judittól, kivel a végrendelet szerint 1614-ig tizenkilencz évig élt, alig származhatott; különben is, mint fennebb láttuk, e végrendelet az ettől származott életben maradt gyermekeket névszerint elősorolja.

Hogy János csakugyan Egyed fia volt, hivatkozom Nagy Iván alapvető munkájára,[2] a gyöngyösi Somogyi család magyarádi levelesládájában levő leszármazási táblázatokra s ezen János fia Ferencz báró alább teljes terjedelmé-

[1] Hadi levéltár.
[2] Ugyanott.
[3] Hadi levéltár.
[4] Nagy, Magyarország családai. VIII. k. 75. l.
[5] Hadi levéltár.
[6] Nagy, Magyarország családai. VIII. k. 75. l.
[7] Hadi levéltár.
[8] Hontmegye jegyzőkönyve. Prot. C. 1599. pag. 92.
[9] Esztergami főkáptalani levéltár. 55. téhely, 1. csomag, 7. szám.

[1] Gyöngyösi Somogyi család leveles-ládája Magyarádon és Nagy, Magyarország családai. VIII. k. 75. l.
[2] Nagy, Magyarország családai. VIII. k. 75. l., 76. l. X. k. 288—291. l., XII. k. 502. l.

ben közölt birtok-jegyzékére, a hol Nagy Egyedet «öreg apjá»-nak nevezi. Ezek után eldöntöttnek tartom, hogy János csak egy másik — még pedig sorrendben előbb kötött — házasságból születhetett.

Ezen János épúgy, mint atyja, a hadi pályán forgolódott; lehet, hogy ő volt azon Nagy János, ki — mint fennebb emlitettem, — 1622-ben Egyeddel együtt kérte fizetése kiutalványozását. 1627-ben már számbavehető katonai multja lehetett, mert ekkor gróf Esterházy Miklós nádor őt ajánlja a bujáki megüresedett kapitányságra; e helyett azonban még ez év julius 1-én nógrádi alkapitánynyá lett kinevezve 1632-ben itt alkapitány alezredesi rangban s mint ilyen Vácz közelében összecsapott a törökökkel; de szerencsétlenül, mert a harczból csak bajjal tudott megmenekülni.[1] Ez évben folyamodik a Felséghez, hogy miután családja régi nemeslevele elveszett, tekintettel kora ifjuságától kezdődő hadi szolgálataira, különösen pedig — mint nógrádi alkapitány — érdemeire, őt s általa fiát Ferenczet, valamint *testvérét*, Tamás palánki alkapitányt, régi nemessége és czimere használatában megerősitse. A gyöngyösi Somogyi család birtokában levő ezen folyamodvány[2] azért is érdekes, mert a kért s utóbb megadott ősi czimer benne le van festve és itt van először emlitve a «gyöngyösi» előnév. A nemesség-ujitó czimerlevél 1633 január 13-ikán kelt Bécsben s 1637 május 25-ikén Nógrádmegye Losonczon tartott közgyülésén lett kihirdetve.[3] — 1633 április 30-ikán a haditanács átir Pázmán bibornok-érsekhez, hogy Jánosnak a szölgyéni kapitányságot adományozza. Ugyanez nap ir még báró Pálffy Istvánhoz is, a bányavidéki végvárak főkapitányához s átiratában a nógrádi főkapitányságra jelöli ki. 1633 május 3-ikán a szölgyéni főkapitányságot el is nyerte. Meddig volt ez állásában nem tudni; 1642-ben már nem élt.[4] 1646-ban fiai: Ferencz, András és László felfolyamodnak, hogy Gyermely komárommegyei falu, melyet ekkor gróf Zichy István tatai főkapitány jogtalanul birt s mely őket illeti, nekik ujra adományoztassék. Zichyvel e birtok iránti perük még 1647-ben is tartott,[1] de mily eredménynyel nem tudható. 1651-ben örökösei kérik atyjok 9947 forintot tevő hátralékos zsoldja kifizetését a hadi tanácstól, mely annak folyósitását ez év augusztus 7-ikén elrendeli.[2] Jánosnak emlitett fiain kivül még leányai is voltak; de e gyermekekről Ferenczet kivéve, adatunk nincsen. Özvegye etyeki *Etyeky* Borbála[3] 1650-ben tett végrendeletet.

Tamás — az előbbi testvére, — 1631 junius 21-ikén Pálffy István ajánlatára drégely-palánki alkapitánynyá lett kinevezve. 1638-ban a füleki alkapitányságért folyamodik, melyet ez évben meg is kapott. 1642-ben kéri 3000 tallér hátrálékos zsoldja kifizetését. Ez évben a törökök fogságába esett. 1645-ben még Füleken van. A következő évben halhatott meg. Egy császári (!) rendelet meghagyja, hogy a füleki várban elfoglalt állásába helyette Nádasdy, alezredesi ranggal iktattassék be.[4] 1655-ben özvegye Etyeky Judit, valamint meg nem nevezett fia és leánya, férje illetve atyjok 5100 forintot tevő hátralékos fizetését kérik a kamarától.[5] — Luka-Palojtán, Récsén, Alsó-Szügy- és Koplánban (Hont-, Pozsony- és Nógrádmegyében) birt részeket Kéry Jánostól zálogul 1000 forintban.[6] Gyermekei utód nélkül halhattak el, legalább ezen zálogbirtokok utóbb Zsigmond báróra szállottak.

Jánosnak — mint fennebb is emlitettem, — csak Ferencz fiáról van adatunk. Ő már az 1633-ban nyert czimerlevélben is emlittetik; de ekkor még gyermek lehetett. Nevével a hadi pályán 1655-ben találkozunk először, midőn Sempte vár alkapitánya lett. Az volt még 1672-ben is. 1675-ben gróf Batthyány Ferencz helyettese a szent-gróti kapitányságban,[7] mely várat különben ez évben felesége nagybátyja, Széchényi György kalocsai érsek reá és nejére örökös joggal ruházott át.[8] 1680 márczius 22-ikén a vasmegyei Egervár alkapitánya lesz,[9] 1681-ben pedig

[1] Hadi levéltár.
[2] Magyarádi leveles-láda.
[3] Eredetije a Somogyi leveles-ládában.
[4] Hadi levéltár.

[1] Hadi levéltár.
[2] Ugyanott.
[3] Somogyi leveles-láda és hadi levéltár.
[4] Hadi levéltár.
[5] Ugyanott.
[6] Somogyi leveles-láda.
[7] Hadi levéltár.
[8] Győri káptalan. A. 1675. fol. 483.
[9] Hadi levéltár.

már mint a dunáninneni részek alkapitánya (vicegenerálisa), fiával Zsigmonddal együtt, I. Leopoldtól bárságot nyert, mely bárói oklevél 1681 julius 17-ikén kelt Bécs-Ujhelyen.[1] Benne fel van emlitve kora ifjuságától kezdődő katonai szolgálata a török elleni harczokban és az, hogy Érsekujvár megszállásában is részt vett. 1683-ban mint kanizsai vicegenerális meghódol — de bizonynyal csak kényszerüségből, — Tökölynek.[2] Ez évben különben királyi táblai ülnök is volt.[3] 1685-ben a pozsonymegyei Récse városi curiáját és két szőlőjét 1329 forintban örökös jogon sógora-, Széchenyi Márton és utódainak bevallotta.[4] Ekkor Zala-Egerszeg altábornokának irja magát. Ez évben nagyobb királyi adományban is részesült, nevezetesen Bagody György és fia Mihály zalamegyei birtokait nyerte.[5] 1687-ben Zala-Egerszegen találjuk, honnan augusztus 3-ikán kéri Olischer hadi biztost, hogy a Kanizsa vidékén állomásozó csapatainak élelmezési járulékait adja ki. 1693-ban még mindig a dunáninneni részek vicegenerálisa 1695-ig, midőn ezen állását április 28-ikán gróf Forgách Simonnak adta át.[6] 1702 táján halhatott meg: ez évben még különféle jogügyekben lép fel,[7] sőt — mint alább látjuk, — királyi adományban is részesült. Neje Sárvári Széchényi Lőrincznek, György esztergami érsek testvérének, Gallen Judittól született leánya, Erzsébet volt,[8] a kitől származott gyermekeiről alább fogunk szólani.

Ferencz báró nagy vagyont hagyott hátra, melyet jobbadán maga szerzett; birtokainak jegyzékét Makay Dezső a «Zalai tanügy»-ben[9] már egy izben közzé tette ugyan, de miután a család történetére nézve e jegyzék igen fontos adatokat tartalmaz, jónak látjuk ujból közölni.

[1] Liber Regius. XVII. pag. 127—129.

[2] Thaly, Bercsényi család. I. k. 280. l.

[3] Lehoczky, Stemmatographia. I. k. 178. l.

[4] Győri káptalan. A. 1685. fol. 152.

[5] Szombathelyi káptalan. A. 1685. No. 7.

[6] Hadi levéltár.

[7] Zalamegyei levéltár. Fasc. 19. Nro 6. Fasc. 20. Nro 1, 3, 4.

[8] Nagy, Magyarország családai. X. k. 522. l. — Itt Széchenyi Lőrinczné gellénfalvi Gellén-nek mondatik, holott határozottan azon Gallen család tagja volt, mely még 1806-ban is élt Vasmegyében. — Balogh, Vasmegye nemes családai szerint.

[9] VII. évfolyam 18. szám.

«Az mi kevés Jószágocskám Szala, és Somogy vármegyében vagyon, annak Consignatiója.

Bagodhoz tartozandó Jószágunk: Fölső, Alsó, Középső-Bagod, Pölöskefejen hat házhely. Duzsnak nevü pusztában két házhelj Salamonvára, Gutorfölde, Zagorhida, Asszu-Völgye, Lak; Nagy és kis Ormánd; fölső és alsó Hagyáros, Akosfa, Keresztur, Csatfalva. Ezek mind puszták, csak Bagodban vagyon valamely ház Vagyon róla eő Fölségétől Donátiónk s pura Statutiónk: Ezek Szalavármegyében vadnak.

Salamonvárott egy Malom 300. L. tban. Cséb, zálogban vagyon nálam Pernecsy Ferencztől és attyától Istvántól egy része 323 forintban, a más része 635. L. tban.

Lövőn egy puszta ugyan azon Csébi jószághoz való.

Vagyon nálam zálogban Csatári pusztában bizonyos Portió. Szamárföldében, Sompáczon, Bébethen, Berekfijen 100 Tallérb. Hársházon bizonyos Portio, az is zálogh, fele nemzetes és Ngos Várkonyi Amadé Éva asszonytúl Néhay Tekéntetes és Ngos Szennyey Albert úr meghagyott Eözvegyétől 500 L. tban, más portió megint Káldy Rebeka asszonytúl néhay Perneszy Ferencz Ur meghhagyott Eözvegyétől 250 L. tban ött ház jobbágy, tiz puszta egy udvar hely et pertinentys.

Zél ugyanazon Várkonyi Éva asszonytól. Karczorlakján egyrészt két pusztahely, más részt három Sz.-Mihályi falucska 50 L. tban. Perneszy Ferencztől 40 L. tban.

Dunántúl Nitra és Komárom vármegyében a Tornoczi 2000 L. tban. Jászfalui, Csuzi, Füsi 350 L. tban. Pakodi Jószágh két Jobbágy pertinentiaival 250 L. tban.

Hont vármegyében néhay Kéry János urtúl eő Ngától Luka, Paloytaj, Récsej; és P... ereny Portiok, Alsó-Szügy, Koplán. Nográd vármegyében 1000 Ltban szegény Nagy Tamástul és feleségétül Etyeki Judittól maradt reánk.

Bonczod földe Gombay Judittúl és Erzsébettől Néhay Gombay János maradékától 244 Ltban Pertinentiaival együtt.

Szabatka Török Végház volt Rudolphus Császár Kglmes urunk idejében visszanyerték, és adta emlétet Kglmes urunk eő Fölséghi szegény Eöregh apánknak Nagy Egyednek, azután még a Török visszanyerte, most megh körösztény kézre került.

Kányavára hozzá tartozandó pusztákkal 100 Tallérban.

Bagodi Jószágh a ki kezünknél van a mint megvettük és másoktól ki váltottuk Zalogosoktul, mivel eöreökh eő Felséghe adománya circiter vagyon 500 Ltunk rajta, a többi mégh Záloghban vadnak.

Rátki Urajmék Jószágha 3500 Ltban. Ugy mint Ujudvar, Becsehely, Borsfalva, Esztregnye, Sármas, Denes, Berény, Iháros, Mihályd, Ság, Ujnep, Moriczhely, Rátk, Szepetnek, Paróháza, Fittyeháza, Bánfalva, Czinegefölde, Sigárd, Pallén, Szent-György, Almaszegh, Ságod, Szt-Pál, Mindszent, Egresd, Vinczed, Puza, Bajcza, Egyed, Baglad, Sz.-Péter, Magasd, Páld, Csicsó, Bunya, Bagolla, Kerekesháza, Üllő, Iklod, Keresztur, Sömjénfölde, Fakos, Erdősfalva, Misefa, Fölső-Bagotta, Alsó-Kerecsen, Vajdaj puszta, Sz.-Miklós.

N. B. Páty Jenő Telki eörökünk Budához nem messze vadnak: Páty derék roppant falu volt, de az

Etyeky atyafiak adtak zálogban Kalocsay Érsek Urnak és onnan került Szécsény Mártony úr kezében 3000 Ltban vagyon, az Urnak emlékezetet kell felőle tenni, mivel a mi kezünknél nincs, a ki kezénél vagyon visellye gondját.

Kányavárhoz való puszták specificátiója.

Marátt, Karicta, Váta, Szamárfölde, Sompács, Gátháza, Ballahida, Sz.-Lőrincz, Lipse, Sz.-Adorján, Hótó. N. B. Sompács Bertalan urnál vagyon zálogban 100 Tallérban. Szt-Páli puszta 50 Tallérban.»

Ezeken a birtokokon kivül Szomoron és Szomodoron is voltak részei, melyeket 1693-ban az ő beleegyezésével adott el Zsigmond fia 800 forintért lebényi Csapó Zsuzsannának, Pázmándy Gergely özvegyének.[1]

Ezt a nagy vagyont Ferencz báró — a mint a fennebbi jegyzék is mutatja, — részint zálog utján szerezte, részint királyi adományban nyerte; igy 1702 január 13-ikán I. Leopold 60000 forintban zálogképen neki adományozta mindkét ágra a következő birtokokat: Sormás, Ujudvar, Iharos, Miháld, Esztregnye, Borsfalva, Szepetnek, Szent-Pál városokat, Zegedő, Gerecse, Kis-Lagd, Bükkallya, Czinegefölde, Mánta vagy Máńfa, Almaszegh, Mikefalva, Bánfalva, Erdősfalva vagy Geresfalva, Sömjénfölde, Bajcza, Csákány, Csama vagy Csemeháza, Rátk, Ujnép, Zsigárd, Vencze vagy Vinczéd, Gyanócz, Alsó-Kerecsen, Alsó-Bagotta, Vajda, Pallén, Csicsó, Illő, Ság, Iklód, Magasd, Mindszent, Egervölgye vagy Egresd, Martonfalva, Dénes, Misefa, Ságod, Puha, Egyed, Baglyad, Fazekas, Keresztur, Sokoród, Gerenye, Páld és Töl zala- és somogymegyei faluk és pusztákat.[2]

Ferencz bárónak emlitett nejétől hét gyermeke született, ezek:

1. Zsigmond,

2. Borbála, 1716-ban Umszunszt János özvegye, 1734-ben még él,

3. Erzsébet, 1716-ban Enyedy András özvegye,

4. Magdolna, 1708-ban madocsányi Madocsányi Miklósné, 1716-ban pedig már Vilisz (vagy Viliczi) Ferdinandné,

5. Klára, 1696-ban elefánti és petánczi Jaklin György, 1702. és 1716-ban pedig alsó- és felső-káldi Káldy Péter özvegye; 1734-ben még él:

6. Sára, 1716-ban báró Sennyey Sándorné, 1719-ben már báró, utóbb gróf Szapáry Miklósné; ki 1745-ben mint özvegy végrendelkezik;

7. Terézia, hajadon maradt s 1738-ban még él.[1]

Zsigmond Ferencz báró fia, kinek neve már a bárói diplomában szerepel, 1684 márczius 21-ikén lett Nempti és Alsó-Lendva várak kapitányává. 1691-ben mint országgyülési követ megbizatik Zala- és Somogymegyék részéről, a csáktornyai és kanizsai kamarai hivatalnokok visszaélései orvoslásának kieszközlésével. 1693-ban gróf Battyány követe Bécsben, hogy mily ügyben, nem ismeretes. Ez évben különben még mindég alsó-lendvai kapitány.[2] 1700-ban királyi adományban nyeri Zarka György és Rajkovics János összes javait.[3] Már 1716-ban nem él.[4] 1697-ben vette nőül Szapáry Péter báró alországbiró és Egresdy Zsófia leányát, Magdolnát, kivel lakodalmát február 26-ikán tartotta a muraszombati várban. Báró Szapáry Magdolna 1676 május 28-ikán született Csunban, meghalt Muraszombaton 1702 január 17-ikén gyermekágyban.[5] Zsigmondnak nem maradtak utódai.[6] Kihalta után nővérei — kik között a végleges osztály 1723-ban köttetett meg Zala-Lövőn,[7] — az atyjuk által 1702-ben királyi adományban nyert javakat 1716 junius 6-ikán Inkey János- és báró Szapáry Miklósnak adták el.[8]

Ezek szerint a család leszármazása a következő:

[1] Győri káptalan. A. 1693. fol. 489.

[2] Nagy, Magyarország családai. Pótkötet. 290—291. — Liber Regius.

[1] Szombathelyi káptalan. A. 1696. Nro 22. — A. 1702. Nro 120. — A. 1716. Nro 100, 115. — A. 1716. Nro 54. A. 1745. 159. — Zalamegyei levéltár. A. 1734. fasc. 53. Nro 113. — Garamszentbenedeki convent. A. 1708. Prot. X. pag. 48.

[2] Hadi levéltár. — Győri káptalan. A. 1693. fol. 489.

[3] Szombathelyi káptalan.

[4] Ugyanott. A. 1716. Nro 115. — Nagy, Magyarország családai. Pótkötet. 290.

[5] Turul. XI. 37.

[6] Nagy, Magyarország családai. Pótkötet. 290.

[7] Zalamegyei levéltár.

[8] Liber Regius és Nagy, Magyarország családai. Pótkötet. 290—291.

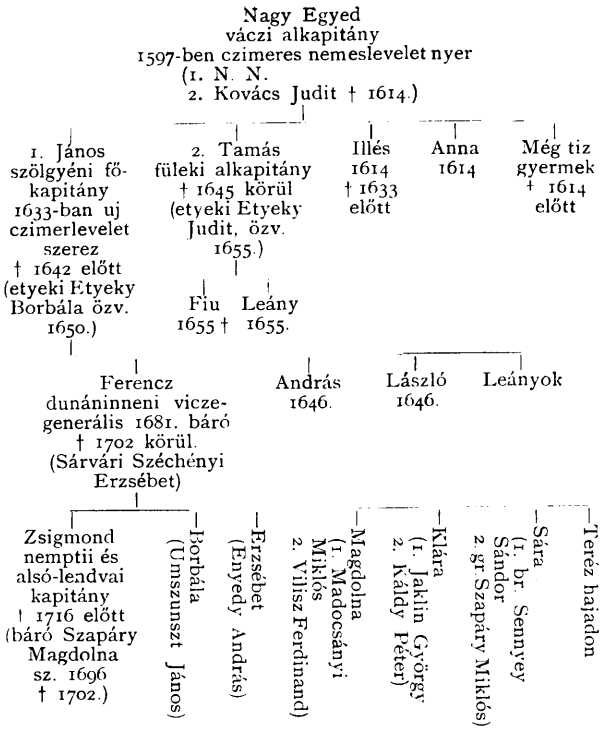

E leszármazási tábla nem teljes; hiányzik róla azon gyöngyösi Nagy János, ki ellen 1695-ben Perneszy Julianna, Babocsay Ferenczné pert indit,[1] továbbá a Heraházán lakó Enyedy Pál neje, «nemzetes» Gyöngyösi Nagy Kata, ki 1685 julius 10-ikén halt meg Heraházán 22 éves korában s Szombathelyen kisasszonyhó 28-ikán a várbeli templom boltjában temettetett el.[2] Ez valószinüleg Ferencz báró és Széchényi Erzsébet leánya volt.

Nagy Iván szerint a család még a XIX. század elején is élt s egyik ivadéka báró Nagy Ferencz az 1825-iki országgyülésen jelen volt s benne halt ki a bárói ág. Ebben azonban nagynevü genealogusunk tévedett. A főurakról 1764-ben eszközölt országos összeirás[3] a báró Nagyokat nem ismeri, sőt ilynevü család a hivatalos jellegü névkönyvekben sem a XVIII. század végén, sem a XIX. elején fel nem található, pedig ezek a főrendi családokat mind elősorolják. Szerencs a «Főrendiház évkönyve» czimü munkájában[1] emlit ugyan egy báró Nagy Ferenczet, de ez «*Felsö-Ori*» Nagy volt, ki a bárőságot (de aligha a magyar bárőságot) valószinüleg mint a Mária-Terézia rend lovagja maga szerezte s 1815-ben halt meg mint nyugalmazott tábornok.

Ezek volnának azok, a mit a család történetéről összeszednem sikerült. Hátra van még a család nemesi, és bárói czimerének bemutatása. Az előbbi Nagy Ivánnál s a magyar Siebmacherben a «Somogyi» név alatt már ugyan ismertetve lett, de a még eddig közölve nem levő bárói czimerreli összehasonlitás czéljából szükségesnek találom itt ujjólag leirni: Kék mezőben, zöld halmon magyar ruhás férfi, vörös dolmányban, kék nadrágban, zöld mentében, sárga csizmákkal, fehér vállszijjal, fején három kócsagtollas fekete kalpag, oldalán kard; felemelt jobbjában három nyilvesszőt, csipőjéhez támasztott baljában pedig üstökénél török fejet tart. Sisakdisz: a növő paizsalak. Takaró: kék-arany és veres-ezüst.

A bárói czimer ettől némileg eltér; leirása a következő: kék mezőben zöld téren vörös magyar ruhás és kardos férfi, fején sastollas menyétprémes vörös kalpag; felemelt jobbjában három nyilvesszőt, baljában üstökénél török fejet tart. A paizson három sisak van, az elsőn úgynevezett spanyol kereszt, a másodikon felálló hegyes tőr, a harmadikon vörösmezü ágyugolyót tartó hajlott férfi kar képezi a sisakdiszt. Takaró: arany-kék és ezüst-vörös.[2]

Nem mulaszthatom el, hogy ez alkalommal a gyöngyösi Somogyi családot, mely magát a gyöngyösi Nagy-októl eredezteti, fel ne emlitsem. E család törvényesen is elismert leszármazása szerint, Nagy János nógrádi alkapitánynak fenn elősorolt gyermekein kivül volt még egy Péter nevü fia is, ki Somogyba szakadván úgy látszik — Marczaliban telepedett meg. Fiai 1740-ben bemutatván Somogymegye előtt az 1633-ban kelt czimerlevelet, beigazolták, hogy azt nagyatyjuk János szerezte, miről e megye bizonyitványát 1742 január 5-ikén ki is adta.[3] E testvérek közül Ferencz Györmegyébe költözik, hol a fentebbi nemesi bizonyitványt 1754 május 6-ikán kihirdetteté.[4] Ő volt az, ki szülő-

[1] Történelmi tár. 1892. évfolyam, 383. l.

[2] Fejérmegyei történeti és régészeti egylet évkönyve. 1893. évfolyam, 385. l.

[3] Komáromy-Pettkó, Nagy Iván. II k. 233. l.

[1] 405. l.

[2] Liber Regius. XVII. k. 127. l.

[3] A Somogyi család leveles-ládájában.

[4] Györmegye 1765. évi nemesi bizonyitványa, u. ott.

megyéjéről a Nagy máskép Somogyi nevet felvévén, alapitója lett a Gyöngyösi Somogyiaknak. Nagy Iván munkájában úgy a Somogyi, mint a Nagy családnál, elismeri ezen leszármazást; de a XII. kötet «kiigazitás» 502. lapján oda módositja, hogy a Somogyiak e családbóli eredete törvényesen igen, de *historico-critice* nem bizonyos.

Szerintem mellette szól a Somogymegye által kiállitott 1742. évi nemesi bizonyitványon kivül az, hogy úgy az 1633-iki czimerlevél, mint az ezért annak idején felterjesztett folyamodvány eredetiben e család kezénél van, több más, hozzávetőleg a Nagyoktól eredt feljegyzéssel együtt. Azonban leszármazásukat egy körülmény mégis kétségessé teszi. Midőn János fiai 1646-ban Gyermely falu ujra adományozását kérik, közöttük a Péter neve elő nem fordul; midőn pedig Péter török fogságba esett és sarczára 100 tallért vett fel, 1686-ban Márton Istvántól kölcsön, a kezeslevélben [1] «marczali» Nagy Péternek neveztetik; bár ebből nem okvetlenül következik, hogy «Marczali» előneve volt, mert ez lakóhelye meghatározását is jelenthette. Most még felmerül az a kérdés is, hogy Péter ezen nagy bajában miért nem fordult testvéréhez Ferencz báróhoz, midőn annak, mint a dunáninneni részek hatalmas alkapitányának, bizonyára a legjobban módjában állhatott rajta akár pénzzel, akár közbenjárással segithetni?

Mindenesetre további kutatások szükségesek még, hogy a Somogyiak e származása kétségtelenül bebizonyittasék; addig a gyöngyösi Nagyokat a kihalt családok közé kell sorolnunk.

MOCSÁRY ISTVÁN.

[1] Eredetije a Somogyi leveles-ládában.

I. KÁROLY KIRÁLY GYÜRÜPECSÉTJE.

(Harmadik és befejező közlemény, egy pecsétrajzzal.)

I. Károly király ismertetett gyürüpecsétjével oklevélen először 1326 április 30-ikán találkoztam, azonban nyoma van annak is, hogy már előbb használatban volt e gyürüpecsét. Midőn ugyanis I. Károly király 1331 julius 11-ikén megerősiti [1] a kolozsvári polgároknak adott 1322 április 20-iki patens alaku kiváltságlevelét, a következő módon jelöli meg azt: «sigillo nostro principali authentico sive maiori et insuper sigillo nostro annuleo priori consignatas.» E szavak világosan arra utalnak, hogy I. Károly királynak 1322-ben egy másik gyürüpecsétje volt, mely 1331-ben már nem volt használatban. E korszakból gyürüpecséttel megerősitett oklevelet nem ismerek, s az előbbi szavak sem a gyürüpecsét önálló használata mellett bizonyitanak, hanem a királyi nagy pecsétnek gyürüpecséttel történt megerősitésére utalnak. E megerősitési mód I. Károly király kanczelláriai gyakorlatában nem egyedülálló. Werbőczy Tripartitumában [2] ugyanis ezeket találjuk III. Endre király okleveleiről: «Item literæ tertii Andreæ regis, qui Venetus cognominatus est, non serventur: exceptis illis, si quæ per dominum Carolum regem, immediatum eius successorem annulari sigillo suo, in cera rubea (in qua habetur litera K.) circa imaginem a parte dextera pro signo confirmationis apposito fuissent confirmatæ, nam tales observantur.» Vagyis III. Endre király oklevelei érvényességüket onnan meritették, hogy I. Károly vörös viaszba nyomott gyürüpecsétjét III. Endre nagy pecsétjének képes oldalára a király arczától jobb felé helyezte. Erről a megerősitési módról a Tripartitum nyomán diplomatikusaink mind megemlékeznek.[1]

III. Endrének olyan oklevelét, melynek pecsétjén I. Károly szóban forgó gyürüpecsétje látható volna, eddig még nem láttam. Pray III. Endrének egyik 1297. évi oklevelére [2] hivatkozik s a róla függő pecsét rajzát is közli,[3] teljesen elmulasztja azonban az oklevél közelebbi meghatározását, mi által annak feltalálása lehe-

[1] Kolozsvári okmánytár, 39. l.

[2] P. II. t. 14. §. 17.

[1] Pray, Syntagma, 72. l. és Perger, Bevezetés, II. r. 58. és 06. l.

[2] Syntagma, 27. és 72. l.

[3] Turul, X. évf. I. f.

tetlenné van téve. Okmánytáraink közül csupán a Hazai Okmánytárban találtam ilyen oklevelet.[1] Ez III. Endre királynak 1291 julius 12-ikén kelt privilegialis levele, melyben megerősiti István és Béla királyoknak Mogoroy birtokról kiadott adományleveleit. A megerősitő oklevél szövegét követő jegyzetben a pecsétről az van irva, hogy abban a király arczától balra egy igen kis, veres viaszba nyomott, nyolczszegletü gyürüpecsét látható, melynek sem közepe, sem körirata ki nem vehető. Meg kell emlitenünk még e helyen Gara Miklós nádor 1411. évi oklevelét is,[2] a melyben III. Endre király bemutatott adománylevéléről ezeket találjuk: quasdam literas domini Andree dicti de Venetiis olim regis Hungarie privilegiales anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo, regni autem sui anno primo emanatas per dominum Karolum regem apposicione seu impensione sigilli sui annularis in cera rubra certa imagine ad dextram in sigillo facta confirmatas».[3]

Ha a hazai okmánytárban talált pecsétleirást összevetjük a Pray pecsétrajzával, arra a következtetésre jutunk, hogy a Pray rajza elég hű. A kérdéses pecsét ugyanis nyolczszegletü volt s közepében K betü látszott. Hiányzik Praynál a körirat, melyet a Hazai Okmánytár közlője sem tudott az elmosódott, rossz lenyomaton kibetüzni. Az bizonyos, hogy körirata ennek a pecsétnek is volt, s ennek minden valószinüség szerint *sigillum secretum*-nak kellett lennie. Legalább az analogia erre enged következtetnünk. Ez azon gyürüpecsét, melyről a Kolozsvári okmánytár 1331 julius 11-ikén kelt oklevele mint I. Károly király előbbi gyürüpecsétjéről megemlékezik.

A királyi pecsétek tipariumai a király halálakor összetörettek, vagy a holttesttel együtt eltemettettek.[1] Kivételképen emliti meg Pray I. Károly király özvegyének, Erzsébet királynőnek gyakorlatát, a ki számos oklevelét elhalt férjének gyürüpecsétjével erősitette meg. E pecsétet a benne levő K betü teszi felismerhetővé s Erzsébet királynénak 1368 és 1369. évi kiadványain látott is ilyeneket.[2] 1369. évi egyik oklevéléről azt mondja, hogy az elhalt I. Károly király gyürüpecsétje az oklevél hátlapjára volt nyomva olyanformán, hogy vékony hártyaszelet volt alatta, melynek kiálló részén a *relacio* szót olvashattuk.[3] Ez már magában véve elég kivételes eset, mert a relacio a referens nevével együtt nem a pecsét alatt rendesen használt hártyaszeletre, hanem a pecsét alatt magára az oklevél hátlapjára volt irva; de lényeges tévedést követett el Pray akkor, midőn Erzsébetnek K betüvel ellátott gyürüpecsétjét a megboldogult I. Károly királynak tulajdonitotta, mert ez egészen külömböző pecsét volt. Mindenesetre szem előtt tartandó, hogy Pray I. Károly királynak csupán egy gyürüpecsétjét ismerte, és pedig azt, a melyet értekezésünkben ismertettünk. Nem is tüntet fel pecsétrajzaiban semmi különbséget I. Károly gyürüpecsétje és özvegyé között. A III. Endre nagypecsétjébe nyomott gyürüpecsét rajza már külömbözik a külön használt gyürüpecséttől, ama külömbséget Pray nem vette számba, s az ebből folyó következtetéseket elmulasztotta levonni.

Igen szép példánya maradt ránk e pecsétnek Erzsébet özvegy királyné 1359 február 4-ikén Visegrádon kelt oklevelén a Kállay családnak a Magyar Nemzeti Múzeumban letéteményezett levéltárában. Az oklevél

[1] IV. k. 40. l. Eredetie az Inkey levéltárban.

[2] Wenzel, Árpádkori uj okmánytár, XII. k. 199. l.

[3] III. Endre királynak 1300 május 5-ikén kelt oklevelén, melyben a Huntpázman nemzetségből származó Ábrahám mester számára az esztergomi káptalan 1231. évi privilegialis levelét megerősiti, fekete viaszba nyomott érdekes contrasigillumot találtam. Az I. Károly király gyürüpecsétje számára megjelölt helyen ugyanis kerek gyürüpecsét látszik, melynek belsejében korona van, körirata pedig valószinüen S. Secretum. (Orsz. levéltár, 167.) Nem valószinütlen, hogy ez is I. Károly király gyürüpecsétje, a mely azonban nem volt használatban. Ottó király ezüst dénárjának előlapja ugyanazon liliomos nyilt koronát tünteti fel, mely a kérdéses gyürüpecsét közepében látható; nem lehetetlen tehát az sem, hogy e pecsét Ottó királyságával függ össze. Rupp Jakab, Magyarország pénzei II. r. 3. l.

[1] Childerich frank király pecsétgyürüjét is vele együtt temették el. Breslau, Urkundenlehre, 929. l.

[2] Syntagma, 9. l. és Perger, Bevezetés, II. r. 47. l.

[3] Syntagma, 16. l. Rajzát a T. IV. f. 4. mutatja Pergernél, Praynál pedig a T. I. f. 4.; a T. IV. f. 11. alatt közölt pecsétrajzot azonban hibásan tulajdonitja Czobor (Magyarország stb. kiadott pecséteinek jegyzéke 34. l.) I. Károly király özvegyének, mert e pecsétrajz 1382. évi oklevélről van véve, holott a királyné már 1380-ban meghalt.

rendeletet foglal magában Hermann lupprehzazai bíróhoz, hogy a varii jobbágyok által okozott károkat térittesse meg. Hátlapján van vörös viaszban Erzsébet királyné gyürüpecsétje, melynek közepén nyolczszögletü keretben a kérdéses K betü látszik, köriratul pedig a kezdetet jelző kereszt után *E(lizabeth) Sigilum Secretum* olvasható, az egészet végül köralaku szegély zárja be. A belső nyolczszög 7 milliméter széles, az egész pecsét átmérője pedig 12 milimétert tesz ki. Érdekes e pecséten, hogy mig a belső K betüt nyolczszögletü keret övezi, addig a körirat szabályos köralaku s a pecsét maga is kerek volt.[1] A körirat betüi a nyolczszögletü kerettel együtt annyira kiemelkednek, hogy az ember hajlandó arra gondolni, hogy a középső K betü kőbe van vésve, melyet fémkeret vesz körül s ebbe vannak bevésve a köriirat betüi.

Annyi bizonyos, hogy e pecsét semmi esetre sem azonos I. Károly király ismertetett gyürüpecsétjével. Annak körirata ugyanis «S. Secretum», ezé «E. Sigilum Secretum»; abban a belső K betüt kerek gyöngydiszités övezi, ennél nyolczszögletü keret; abban a köriratot a belsőhöz hasonló gyöngysor határolja, ebben egyszerü kerek szegély; végül annál az egész pecsét átmérője 8 milliméter, itt pedig már a belső keret 7 milliméter széles, az egésznek átmérője pedig 12 milliméter. Külön kell itt kiemelnem, hogy mig I. Károly király gyürüpecsétjének lenyomatainál a pecséten kivül a gyürü egy része is rendesen meglátszik; addig Erzsébet pecsétjei a gyürüből mit sem tartalmaznak, itt t. i. a pecsét a gyürüből kiemelkedett. Tévedett tehát Pray, midőn e pecsétet Károly királyénak mondotta, s tévednek mindannyian, kik Prayt e feltevésében követik.

Felmerülhet itt az a feltevés is, hogy a kérdéses K betü I. Károly király első gyürüpecsétjéből vétetett át. E gyürüpecsét eredeti lenyomatát azonban eddig még nem láttam, igy e feltevésről határozott véleményt nem mondhatok. Elég valószinüvé teszi azonban az emlitett feltevést azon körülmény, hogy I. Károly király kérdéses első gyürüpecsétjének belső K betüje ugyancsak nyolczszögletü keretbe volt foglalva.

A két pecsét körirata természetesen különbözött egymástól, de azt megváltoztathatták olyan módon, hogy a K betüt tartalmazó s valószinüen kőbe vésett középső részt megtartották, és a köriratot ujonan készült fémkeretbe vésték. Ha egyebet nem is állapithatunk meg az emlitett okoskodásból, annyi mindenesetre bizonyos, hogy Erzsébet királyné gyürüpecsétje Károly király első gyürüpecsétjének mintájára készült. I. Károly király továbbá 1322-ben még előbbi gyürüpecsétjével élt,[1] s 1320-ban kelt össze harmadik feleségével, Erzsébettel; nem valószinütlen tehát, hogy neki ajándékozta gyürüpecsétjét, a maga számára pedig ujat vésetett. Ezen ok könnyen megmagyarázza azt is, miért találjuk meg a K betüt Erzsébet királyné gyürüpecsétjében is, a mit különben, szokatlan eset lévén, elég bajos dolog kellően megmagyarázni.

Midőn Lajos király 1353-ben megházasodott s a boszniai király leányát, Erzsébetet vette feleségül, két Erzsébet nevü királynéja volt egyszerre az országnak. Ez időtől kezdve a K betü használata a gyürüpecsétben megkülömböztetés képen volna magyarázható. Lajos király feleségének gyürüpecséttel megerősitett okleveleivel azonban csak a későbbi időben találkozunk s akkor is regina juniornak nevezte magát mindenhol, a mint ezt titkos pecsétjének körirata is bizonyitja; az özvegy Erzsébet pedig már 1353 előtt rendszeresen használta a K betüs pecsétet. Ezen magyarázat tehát egyáltalán nem jöhet számba a kérdés megoldásánál.

Erzsébet királyné az első királynőink sorában, ki rendszeresen használja gyürüpecsétjét oklevelek megerősitésére. Már férjének, I. Károly királynak uralkodási éveiből maradtak reánk ilyen emlékek. 1333 szeptember 19-ikén,[2] 1337 május 15-ikén[3] és 1339 szeptember 5-ikén[4] kelt oklevelei ugyanis veres viaszba nyomott gyürüpecsétjével vannak megerősitve; férje halála után pedig, 1342-től kezdve, igazán tekintélyes számot tesznek ki azon oklevelek, melyeken gyürüpecsétjével találkozunk. 1342 előtt kiadott s gyürüpecséttel megerősitett oklevelei közül ugyan eredetiben egyet sem láttam, nincs okom azonban

[1] Ugyanilyen alaku Miklós csanádi püspök gyürüpecsétje (1373—1376 között irott levelén a Véghely-gyüjteményben) és Mária királyné titkos pecsétje.

[1] Kolozsvári okmánytár, 39. l.
[2] Sztáray okmánytár, 80. l.
[3] Zichy okmánytár, I. k. 516. l.
[4] Hazai okmánytár, III. k. 140. l.

kételkedni abban, hogy gyürüpecsétje változatlanul megmaradt.

Lajos király trónralépte alkalmával csupán tizenhat éves volt, s igy könnyen érthető, hogy özvegy anyja jelentékeny befolyást gyakorolt az országos ügyek intézésére. E befolyás legvilágosabb bizonyitékát a nápolyi dolgok képezik, de hogy később sem történt lényegesebb változás e téren, azt mutatja Erzsébet királyné lengyelországi szereplése. Ilyen körülmények között egész természetes dolognak kell tartanunk, hogy 1342-ön tul is sürün találkozunk magyarországi dolgokban Erzsébet királyné intézkedéseivel. Ez intézkedéseket rendesen gyürüpecsétjével megerősitett oklevelekben találjuk, melyek legtöbbször egyes személyek számára meghatározott ügyekben kiadott rendeleteket tartalmaznak; de akad közöttük több olyen oklevél is, a melyben külömböző kiváltságokat adományoz.[1]

Legjobban bizonyitanak az özvegy királyné kanczelláriájának fontossága mellett a pecsét alatt és mellett olvasható kanczelláriai jegyzetek, melyek a királyi kanczelláriába is a munkakör nagyobbodásával jutottak be. A commissio regine vagy commissio propria regine[2] jegyzet több oklevélen olvasható; de ilyeneket is találunk: relacio magistri Oliverii[3] commissio regine per D notarium;[4] vagy relacio domini Stephani patriarche stb.[5] E jegyzetek természetesen a pecsét alatt az oklevélen vannak, s nem, a mint Pray állitja, az oklevélhez füzött papir vagy hártyaszeleten.[6]

Erzsébet királyné gyürüpecsétjét, elhalt urához hasonlóan, veres viaszba nyomva használta, Ilyen viaszba van nyomva titkos pecsétje, sőt nyoma van annak is, hogy nagy pecsétje is ilyen szinü viaszban használtatott.[7] Érdekes lesz ennek kapcsán megemlékeznünk a vörös viaszba nyomott pecsétek XIV. századi elterjedéséről hazánkban. A legáltalánosabbnak mondhatjuk annak használatát a főpapság körében, kik főleg gyürüpecsétjeikhez, de nagy pecsétjeikhez is használták.

A legelső ilyen pecsét, melyet láttam, Rudolf váczi püspök függő pecsétje, 1331 julius 13-ikán kelt oklevélen.[1] András erdélyi püspök 1351. évi oklevele veres viaszba nyomott gyürüpecséttel van megerősitve.[2] Ugyanigy László veszprémi püspök 1360 október 18-ikán kelt rendelete.[3] 1361 április 17-ikén Miklós esztergomi érsek piros függő pecsétet használ.[4] Kálmán győri püspök 1365 deczember 30-ikán kelt oklevelén piros titkos pecsétet találunk,[5] s piros viaszban használja 1369 április 23-ikán gyürüpecsétjét is.[6] Ugyanigy Demeter erdélyi püspök 1372. évi oklevelén,[7] s Miklós csanádi püspök 1373 és 1376 között irott levelén.[8] 1373 junius 11-ikén Kálmán győri püspök függő pecsétjéhez is veres viaszt használ.[9] Veres viaszba nyomott gemmával pecsétel Demeter erdélyi püspök 1374 január 21-ikén.[10] Veres gyürüpecséttel él 1377. évi oklevelén István kalocsai érsek[11] s 1379—80 között kelt levelén Vilmos győri püspök.[12] Ugyanigy egy 1379—86 között kelt oklevélen Demeter esztergomi érsek,[13] s 1380—87 közötti levelén Benedek veszprémi püspök.[14] Végül Demeter esztergomi érsek 1386 június 18-ikán függő pecsétjéhez is veres viaszt használ.[15] Egy szóval a XIV. század folyamán annyira elterjedt nálunk a főpapság körében a veres viasz használata, hogy e szokás általánosnak mondható. Követte őket e téren az alsóbb papságnak azon része, kik vagy egyházi vagy világi kitünőbb állásban voltak. Igy Thatamér prépost királyi alkanczellár 1348

[1] Zichy okmánytár, II. k. 451. l., Kapy levéltár (1374 június 4.), Forgács levéltár (1377 április 15.) stb.

[2] 1355 deczember 3. (Múzeumi levéltár), 1357 julius 25. (Kállay levéltár), 1358 május 27. (Kállay levéltár), 1358 deczember 24. (U. ott), 1361 április 8. (Véghely gyüjtemény) stb.

[3] Hazai okmánytár, VII. k. 404. l.

[4] 1357 április 6. (Kállay levéltár).

[5] Zichy okmánytár, IV. k. 121. l.

[6] Syntagma, 16. l.

[7] 1341 deczember 9-ikén kelt oklevélen. (Történelmi tár, 1896. évf. 500. l.)

[1] Orsz. levéltár, 3624.

[2] Zichy okmánytár, II. k. 463. l.

[3] Hazai okmánytár, V. k. 136. l

[4] Orsz. levéltár, 31672.

[5] Múzeumi levéltár.

[6] Hazai okmánytár, III. k. 187. l.

[7] Bethlen család levéltára.

[8] Véghely gyüjt.

[9] Múzeumi levéltár.

[10] Teleki okmánytár, I. k. 176. l.

[11] Zichy okmánytár, IV. k. 15. l.

[12] Véghely gyüjt.

[13] Kállay levéltár.

[14] Múzeumi levéltár.

[15] Múzeumi levéltár.

január 6-ikán [1] és 1352 október 12-ikén [2] kiadott oklevelein. János veszprémi prépost és püspöki vikárius 1363 szeptember 22-ikén.[3] 1377 körül Simon mester I. Lajos király feleségének kanczellárja.[4] Sőt kivételesen a káptalanok és konventek is élnek vele, de leginkább függő pecséteiken. Igy 1335 február 2-ikán a váradhegyfoki konvent,[5] a budai káptalan 1336 deczember 7-ikén kelt patens levelén.[6] A nónai káptalan 1382. évi oklevelén.[7] Sürün használják ezeken kivül a veres viaszt a XIV. században hazai városaink, első sorban Buda vára, melynek 1346. évi,[8] 1366. évi [9] és 1389 november 3-iki [10] oklevelein, továbbá Ujbánya város 1354 julius 1-én kelt levelén is [11] találkozunk vele. A királyi udvar mintájára a királyi családból származó herczegek is éltek vele. Igy István herczeg 1350 augusztus 27-ikén,[12] augusztus 30-ikán [13] és 1351 november 3-ikán kelt oklevelein,[14] továbbá Károly herczeg 1371. évi [15] és 1372. évi oklevelein.[16]

Jellemző Erzsébet özvegy királyné gyürüpecsétjeinél, hogy a viaszt előbb keresztformára elkenték s az igy nyert kereszt közepébe nyomták belé a pecsétet. Ez a gyakorlat nálunk uj volt, Erzsébet királyné kezdte meg, külföldön azonban már használatban állott, igy p. o. Franczia országban.[17] Gyakorlati czélja az volt, hogy a viasz jobban az oklevélhez tapadjon s ne hulljon oly könnyen le róla. Erzsébet királyné állandóan ilyen alakban használja gyürüpecsétjét, s ugyanezt kell mondanunk I. Lajos király özvegyéről is. A két Erzsébet királyné e tekintetben egy uton járt. Nyoma van annak is, hogy I. Lajos király is használta e pecsételési módot.[1] Annál gyakrabban használják azt a XIV. század vége felé a magyarországi püspökök gyürüpecsétjeikhez. Igy Miklós csanádi püspök,[2] Vilmos győri püspök [3] Demeter esztergomi érsek,[4] Benedek veszprémi püspök.[5] stb.

Erzsébet özvegy királyné pecsétjei fölött már papirfedelet is találunk, a mely szokás nyugaton a XIV. század folyamán általános elterjedést nyert,[6] és a pecsét viaszának maradandóbb megőrzésére szolgált. Pray e szokást görög eredetünek tartja és Mária királyné idejétől vezeti le [7] Lajos király azonban már sürün használta a papirfedelet, s használta anyja is, de folytonossá válik e gyakorlat özvegye gyürüpecsétjeinél.

Meg kell itt emlékeznem I. Károly király özvegyének kanczelláriájáról is, mely, a királyné okleveleinek számát és tartalmát tekintve, nem lehetett csekély jelentőségü. A kanczellár nevét csupán Széchi Miklós országbiró 1381. évi okleveléből sikerült megtudnom, a hol «magister Georgius cancellarius condam domine regine senioris» van felsorolva, a ki nem lehetett a még élő Erzsébet özvegy királyné kanczellárja, hanem a condam jelentése szerint a már akkor megholt királynőé.[8] Annál gyakrabban találkozunk a notarius specialis nevével. Magister Albertus domine regine notarius specialis I. Károly királynak 1336 márczius 22-ikén kiadott oklevelében fordul elő először, hol a király előtt megkötött egyezség tanui között szerepel.[9] Hasonló minőségben találkozunk vele I. Lajos királynak 1345 márczius 13-ikán kelt oklevelében.[10] Albert mester tisztsége czimén I. Lajos királytól birtokot is kapott, a mi állása fontosságának világos bizonyitéka. A király ugyanis 1347 márczius 7-ikén rendeletet ad ki, hogy Deakolch

[1] Kállay levéltár.
[2] Salamon levéltár.
[3] Orsz. levéltár, 5159.
[4] Múzeumi levéltár.
[5] Orsz. levéltár, 2882.
[6] Orsz. levéltár, 3024.
[7] Múzeumi levéltár.
[8] Zichy okmánytár, II. k. 212. l.
[9] Zichy okmánytár, III. k. 289. l.
[10] Kapy levéltár.
[11] Anjoukori okmánytár, VI. k. 226. l.
[12] Zalai okmánytár, I. k. 501. l.
[13] Múzeumi levéltár.
[14] Kállay levéltár.
[15] Zichy okmánytár, III. k. 423. és 453. l.
[16] Múzeumi levéltár.
[17] Giry A., Manuel de diplomatique 630. l.

[1] 1366 nov. 3-ikán kelt rendeletén. (Véghely gyüjt.)
[2] 1373—76 között. (Véghely gyüjt.)
[3] 1379—80 között. (Véghely gyüjt.)
[4] 1379—86 között. (Kállay levéltár.)
[5] 1386—87 között (Múzeumi levéltár.)
[6] Breslau, Urkundenlehre, 934. l. és Giry, Manuel 631. l.
[7] Syntagma de sigillis 49. l.
[8] Zichy okmánytár. IV. k. 216. l.
[9] Anjoukori okmánytár, III. k. 264. l.
[10] U. ott, IV. k. 491. l.

nevü birtokában, melyet «nomine honoris regii» bir, oltalmazzák meg.[1] Érdekes ez adat azért is, mert annak bizonyitására szolgál, hogy a királyi kanczellária tisztviselői, az oklevelek kiállitásáért járó dijakon felül, birtokokat is kaptak ideiglenes használatra a királytól, melyek jövedelme ellátásukra szolgált. Ez eset természetesen csupán akkor következett be, ha valami jövedelmező egyházi javadalommal nem birtak, hanem csupán az alsóbbrangu papok sorába tartoztak. E birtokadományozás továbbá csupán a tisztviselő személyéhez volt füzve (conservare commissa, s halála után e czimen rokonai nem örökölhették. Possessionem non ut suam propriam, sed sub nomine honoris nostri regii conservare dinoscitur.) Ilyenforma birtokadományozások már I. Károly király alatt is divatban voltak. I. Lajos király 1354. évi oklevelében «Johannes literatus curie eiusdem patris nostri notarius de Syrimia» van megemlitve,[2] ki Syulywm nevü királyi birtokot kapott I. Károly királytól jegyzői tisztségéért. (Possessionem nostram Syulywm vocatam, quam peremptorie a nobis nomine honoris pro officiolatu sibi concessam conservabat.) E birtokot még I. Károly király elvette tőle, mert egy beigtatásnak fegyveres erővel ellenállott. Erzsébet özvegy királyné emlitett notarius specialisa, Albert mester, I. Lajos királynak 1348 augusztus 20-iki rendeletében frater névvel van megjelölve, a mi arra mutat, hogy valamely szerzetesrend kötelékébe tartozott.[3]

Sőt annyira fejlődött a királyné kanczelláriája idővel, hogy Albert mester oldalán egy másik jegyzőt is találunk, ki neki alárendelt segédje volt. I. Lajos 1349 julius 5-iki oklevelén a letöredezett pecsét helyén a következő kanczelláriai feljegyzést olvassuk: Relacio Nicolai notarii magistri Alberti.[4] Ugyancsak reá vonatkozik egy másik kanczellária feljegyzés is, mely I. Lajos 1366 márczius 23-ikán kelt oklevelének letöredezett pecsétje helyén látszik: Relacio magistri Nicolai notarii regine.[5] Nem lehetetlen, hogy e Miklós mester azonos azzal, ki 1372—1375 között egy missilis levelet küld apósának, melyben Imre nádor notarius specialisaként szerepel.[1]

Befejezésképen kötelességemnek tartom kutatásaim lefolyásáról és eredményeiről röviden beszámolni. Az 1336. évi pecséthamisitási eset vizsgálata figyelmessé tett I. Károly király gyürüpecsétjének köriratára, melyet Pray és a nyomában járó diplomatikusok nem ismertek. Megállapitottam, hogy abban a pecsétben nem csupán a szembetünő K betü van meg, hanem a S. Secretum körirat is egész tisztán látható A pecséthamisitási eset kapcsán ki kellett terjeszkednem az akkori hamisitási esetekre s tárgyalnom kellett a pecsétvizsgálatoknál követett eljárást, mint a középkori diplomatika legjobban kifejlődött ágát. I. Károly király gyürüpecsétjeinek lenyomatait vizsgálva, megállapitottam, hogy a pecsét nem volt a Pray véleménye szerinti ovalis, hanem szabályos köralaku, s csupán a pecsétgyürünek a lenyomatokba kerülő része kölcsönzött annak ovalis alakot. E gyürüpecsétet a király állandóan az ujján hordotta még, s csupán I. Lajos király alatt találkozunk olyan udvari tisztviselőkkel, kikre a király gyürüpecsétjének őrizetét bizta. I. Lajos király alatt azonban a királyi gyürüpecsétek száma is gyarapodik. Ki kellett térnem ennek kapcsán a sigillum secretum és sigillum annulare közötti különbségre, melynek első nyomai már I. Lajos király idejében megvannak, véglegessé azonban csupán a XIV. század végén válik a külömbség, midőn kiváltságok adományozásának megerősitésére használják a titkos pecsétet. Gyürüpecsétet tárgyalva, röviden visszatekintettem az Árpádházból származó királyok gyürüpecsétjeinek emlékeire, s kiemeltem, hogy önállóan IV. Béla király használja először.

Az okleveles emlékek vizsgálata kapcsán azon eredményre jutottam, hogy I. Károly király gyürüpecsétjével olyan emlékeken találkozunk, a melyek részleges jellegü vagy személyes vonatkozásu rendeleteket tartalmaznak. Az ilyen okleveleket egy külön udvari tisztviselő a notarius specialis irta, kik közül többet is ismerünk I. Károly király uralkodási éveiből.

[1] Kállay levéltár.

[2] Forgács levéltár.

[3] «Ex inducione fratris magistri Alberti notarii eiusdem domine regine genitricis nostre». Anjoukori okmánytár, V. k. 223. l.

[4] Orsz. levéltár 30,001.

[5] Véghely gyüjt.

[1] Véghely gyüjt. Erzsébet özvegy királyné egyik évnélküli oklevelében is meg van emlitve: «magister Nicolaus notarius et homo noster» Kállay levéltár.

Áttértem továbbá III. Endre király azon okleveleinek ismertetésére, melyek függő pecsétjébe megerősités képen I. Károly király veres viaszba nyomott gyürüpecsétje van helyezve, s megállapitottam, hogy ez nem azonos az ismertetett gyürüpecséttel, hanem attól eltérő. Vizsgálat alá vettem Erzsébet özvegy királynénak gyürüpecsétjét, melyről Pray azt állitja, hogy azonos I. Károly király gyürüpecsétjével. Megállapitottam, hogy ennek középső K betüje nyolczszögletü keretbe van helyezve, körirata pedig E. Sigilum Secretum; tehát mindenesetre különböző I. Károly király gyürüpecsétjétől. Megfigyeltem a veres viaszpecsétek XIV. századi használatát hazánkban s azon eredményre jutottam, hogy a főpapság körében terjedt el először. Végül néhány adatot közöltem Erzsébet királyné kanczelláriai gyakorlatáról s az ott müködő tisztviselőkről.

Értekezésem megirásánál igyekeztem minél bővebb anyagot felölelni, hogy a czélul kitüzött pecséttani kérdést annál sikeresebben megoldhassam; ha esetleg egyes adatok elkerülték volna figyelmemet s okoskodásaim rossz irányba tértek volna, további munkálkodásom kapcsán lesz alkalmam tévedéseimet helyreigazitani.

GRÜNN ALBERT.

VEGYES.

Arczképes armális 1619-ből.

(Egy ábrával.)

Olyan czimerlevelet van módunkban bemutatni tisztelt olvasóinknak, minőt eddig még nem ismert a magyar heraldika: egy a királyi kanczelláriában szabályszerüen kiállitott armálist, melyre a czimerkép mellé, egy szimbolikus kép keretébe illesztve, oda van festve a czimerszerző képmása is.

Arczképes czimerek nem tartoznak heraldikánkban a ritkaságok közé. Már korai időkből, a XV. századból ismerünk czimeradományokat, a melyeknek tárgyát a kitüntetett képét viselő czimerek képezik. Arra azonban nem tudunk példát, hogy az adományos arczképét különálló képbe foglalva alkalmazta volna rá a kanczellária miniátora az oklevélre.

Az az armális, a mely az oklevéltani különösségek e fajtájának első példányaként szerepel, II. Mátyás királytól származik s 1619 február 9-ikén Bécsben kelt. Általa bizonyos *győri Litteráti Mátyás* és családja kap magyar nemmességet s czimert. Az oklevél szövege semiben sem különbözik az egykoru armálisokétól; hangzik pedig kivonatban a következőképen:

Nos Matthias divina favente clementia electus rex Romanorum, imperator semper augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ Sclavoniæ... rex... memoriæ commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit universis, quod nos cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humillimam supplicationem nostræ propterea factam maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis fidelis nostri, agilis Matthiæ Litterati Jauriensis, quæ ipse sacræ primum regni nostri Hungariæ coronæ, et deinde maiestati nostræ pro locorum et temporum exigentia fideliter exhibuit et impendit, ac in futurum quoque impendere velle pollicetur, tum igitur ob id, tum vero ex gratia ac liberalitate nostra cæsarea et regia, qua, quosque de nobis, ac reipublicæ Christianæ benemeritos virtutesque colendæ studiosos antecessorum nostrorum divorum quondam Hungariæ regum exemplo prosequi, eisque certa virtutum suarum præmia, quæ ad maiora quoque præstanda evo incitare possint, decernere consvevimus, eundem igitur *Matthiam Litteratum Jauriensem*, ac per ipsum coniugem ipsius *Margaretham* et *Michaelem Litteratum* fratrem illius carnalem, de regiæ nostræ potestatis plenitudine et gratia speciali in cætum ac numerum verorum regni nostri Hungariæ ac partium illi subiectarum nobilium duximus cooptandos..... In cuius quidem nostræ ipsis exhibitæ gratiæ ac liberalitatis testimonium, veræque nobilitatis signum arma hæc, seu nobilitatis insignia, scutum videlicet militare erectum cœlestini coloris, in quo supra viridem campum monoceros decumbens cernitur; scuto incumbentem galeam militarem apertam, regio diademate, medium monocerontem, dextro pede cæruleum lilium tenentem proferente ornatam; a summitate vero, sive cono galeæ laciniis, seu lemniscis, dextris azureis et aureis, sinistris argenteis ac purpureis, in scuti oras fluitantibus, illudque decenter exornatibus, prout hæc omnia in principio præsentium litterarum nostrarum propriis suis coloribus clarius expressa visuntur..... gratiose danda duximus et conferenda... Datum... in civitate nostra Vienna, die nona mensis Februarii, anno domini millesimo sexingentesimo decimonono...

A felhasitott alsó szélre van rávezetve az oklevél kihirdetésének bizonysága, a mely Veszprémmegye gyülésében Pápán, 1619-ben kelt, Vásárhelyi András főjegyző által.

A pecsétje hiján ép állapotban fenmaradt oklevél külalakját tekintve sem tér el a szokottak-

tól; irása, csinosan rajzolt első sorai, az élére festett czimer, a mely az oklevélbeli leirásnak teljesen megfelel, nem mutatnak szokatlan jelenségeket. Ellenben első pillantásra rendkivülinek tünik fel, hogy a czimerábra mellé, sőt azzal egyazon arany keretbe foglalva, egy a czimerrel s az oklevéllel semmi összefüggésben nem álló kép van festve. Ez a kép kétségtelenül a czimer festőjének a munkája s igy bizonnyal a kir. kanczelláriában készült. Oszlop által tar-

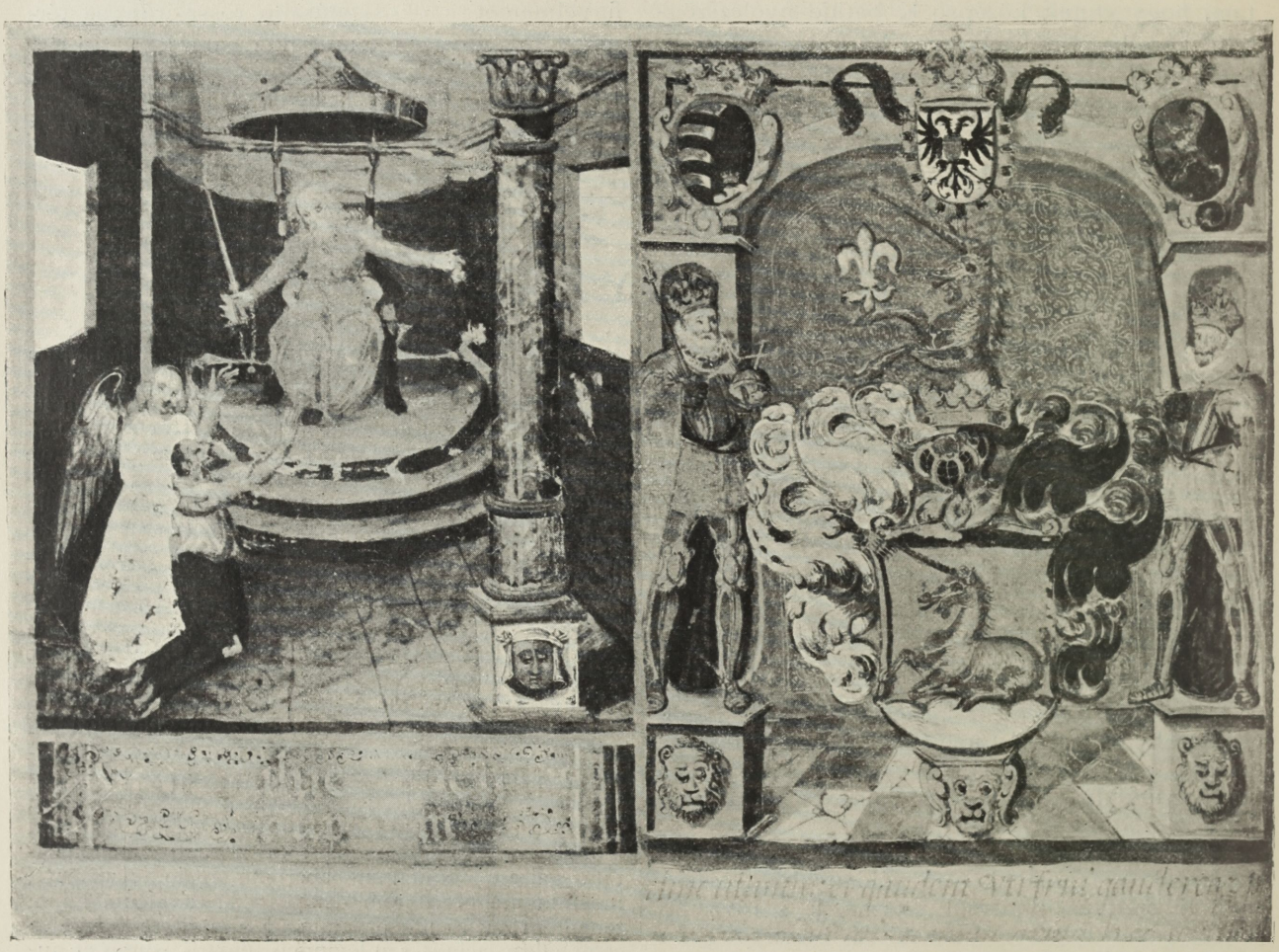

tott menyezetes szobát ábrázol, a melynek hátterében lépcsős emelvényre helyezett diszes trónszéken az atyaisten ül, kitárt karokkal, jobbjával jogart, koronát s aranylánczot nyujtva az előtte térdelő, egy angyal által támogatott alaknak. Ez az alak — kétségtelenül az armálist nyerő Litteráti Mátyás — csupán rongyos ingbe s szakadozott vörös nadrágba van öltözve, még lábai is mezitelenek; karjait könyörögve nyujtja ki az Úr felé, a ki angyala által emeli fel őt. A kép alatt szalagra irt aranybetüs szavak egészitik ki a kép által kifejezett eszmét: «*et de pulvere suscitans pauperem*»; világosan arra czélozva, hogy az Ur Litteráti Mátyást a porból emelte fel az ország nemesei sorába.

Mik voltak azok az érdemek, a melyekért az alacsony származásu Litterati, kiben a kép után már a férfikor delén álló embert kell sejtenünk, nemességet kapott, nem mondja el az oklevél; annál kevésbbé tesz említést arról, miért festették a leirt képet rá a czimerlevélre. Nagyon valószinünek tartjuk, hogy a képecske, bár a kanczelláriai festő kezemunkája, csak az oklevél aláirása és megpecsételése után került rá az oklevélre s igy annak ép úgy nincs valami különösebb jelentősége, mint a hártya üresen maradt széleit betöltő s utólag ráfestett virágoknak. A XVI—XVII. századi bécsi kanczelláriai gyakorlat szerint ugyanis előbb aláirta az uralkodó az ábra nélküli oklevelet s csak azután festették bele abba a szövegnek megfelelő czimert. E körülmény azonban keveset von le Litteráti Mátyás armálisának érdekes voltából.

Az okirat Szivák Imre országgyülési kép-

viselő úr tulajdonát képezi. Rövid ismertetése a széleire festett virágok hasonmásával a *Magyar Iparművészet* 1902-iki folyamának 5. számában jelent meg; a czimer s a mellé festett kép hasonmását mi közöljük először. V. E.

A ruszkai Dobó, a Pálóczi és a ruszkai Bátor család közös leszármazása.

Az Abauj vármegyében még most is létező Pányok nevü helységet legelőször 1263-ban említik, midőn István társkirály *Gergely fiának: Pányoki Jakab* comesnek az Ungmegyében fekvő Szenna, Ráth, Csepely és Radics nevü birtokokat adományozza. Kiemeli, hogy Jakab az ő zászlaja alatt egyik bolgár hadjáratban részt vett és Vidin városa előtt nagy érdemeket szerzett.[1]

Ezen adományt IV. László 1286-ban azzal toldja meg, hogy Pányoki Jakabnak még az Ungmegyében fekvő Bezőt is odaadja.[2] Midőn ugyanazon király 1287 október 6-ikán a leleszi konventet Bező helység határjárására felhivja, akkor már arról értesülünk, hogy a helységnek *két* ura van: *Pányoki Péter és Jakab*, a nélkül azonban, hogy a kettejük közötti rokonságot ismernők.[3] 1290 ben Pányoki Jakab Ungmegyének fő vagy alispánja.[4] IV. Lászlónak halála után III. András pártjára lépett, kinek annyi szolgálatott tett, hogy ez — saját szavai szerint — azokat alig tudta felsorolni. Jutalmazásául 1292-ben Bezőről ujabb adománylevelet állitott ki számára.[5] Szerző ember volt egyáltalában, 1302-ben megveszi a Korcsvaiaktól Ungmegyében fekvő mátyóczi birtokukat; azután 1311-ben pupsai nemesektől az ungmegyei *Ruszka* nevü birtokot, melyről aztán egyenes utódai magukat nevezték.[6]

Élete végén I. Károly király ellen fellázadt, úgy hogy ez őt Szennás birtokától megfosztotta. 1313 június 22-ikén kijelenti azonban a király, hogy Barsa nb. Kopasz nádor kérésére Pányoki Jakabnak ez elkobzott birtokát visszaadja.[7] Ez a róla szóló utolsó hir.

Két fia maradt: Dobó és János.

Dobó már 1311 május 1-én szerepel. Akkor arról értesülünk, hogy bizonyos Velkenye unokája Albert fia Gergely Dobónak egyik szolgálónőjét feleségül vette és hogy Dobónak az e házasságból született gyermekekre nézve érvényes úri jogát kielégitse, többi között az Abauj vármegyében feküdt Tuzsa, más néven Velkenyeháza birtokot átengedte.[1] Ugyanazon évben János nevü fivérével a ruszkai birtok megszerzésénél müködik közre. Mindkét fivér — atyjuk példáján okulva Károly királynak hü embere maradt, miért is Károly őket 1317 november 1-én Ungmegye ispánjainak biráskodása alól kiveszi.[2] 1318 márczius 21-ikén azzal jutalmazza meg őket, hogy Aba nb. Amadé nádor hütlen fiainak Zemplénmegyében fekvő Géres, Kissemjén, Karos és Ricse nevü birtokait nekik adományozza.[3]

1319 április 21-ikén a következő ungmegyei birtokokon osztozkodnak: Ruszka, Radics, Palágy, Cheparfeude (ez valószinüleg Csepely ferditése és Szennán.[4] 1320 október 26-ikán megkapják az ungmegyei Gálocs-ot.[5] Egy nappal később (1320 október 27-ikén) megnyeri Dobó azon pört, melyet Szerafin fia Aba fiai az abaujvári Velkenyetelek nevü birtok ügyében (lásd fennt) ellene inditottak.[6] 1321-ben megkapja Dobó a királytól a beregmegyei Dobronyt és az ungmegyei Galambláz nevü birtokot.[7] 1327 szeptember 20-ikán Zádor mesterrel és fiával az ungmegyei Rebrin nevü birtokon osztozik.[8] 1325 január 13-ikán a két fivér között ujabb birtokfelosztás történik. Birtokaik most a következők: Ruszka, Radics, *Haravisa*, Palágy, Galambláz, Szenna, Csepely, Dobrony, *Domok* és *Pányok* Az osztás úgy történik, hogy Haravisa, Galambláz, Domok és Pányok közös birtokban maradnak.[9] 1325 április 21-ikén megveszik Csepely egyik részét.[10] Halála évét nem ismerjük.

1334 február 16-ikán kijelenti Drugeth Vilmos nádornak egyik albirája, hogy Ládi Pózsnak Pányoki Dobó fiai: *Miklós*, *Jakab* és *Balázs* ellen Ruszka birtok miatt inditott perét az alperesek kiskorusága miatt hét évre elhalasztja.[11] Ugyanez történik 1334 május 16-ikán, midőn Dobó fiai oldalán egyéb rokonaik közül Jakab fia János is szerepel.[12] Miklós azonban 1335 április 30-ikán már fivéreinek és nagybátyjának Jánosnak képviselője az ungmegyei Szelmenc ügyében.[13] 1338-ban meghatározza az országbiró, hogy Jakab fia: «Bátor» János és Dobó fiai Miklós, Balázs és Jakab bizonyos emberölésért elégtétellel tartoznak.[14] Ugyanazon Bátor János kép-

[1] Hazai okmánytár, VI. k. 116. l.
[2] Hazai okmánytár, VI. k. 221. l. Az okmány kelte itt 1276-ra van téve; de miután az ezt kiállító Tamás váczi püspök akkor még nem volt a királyi kanczellár, keltezése 1286-ra helyezendő.
[3] Wenzel, XII. k. 457., 465. l.
[4] Fejér, VIII. k. 503. l.
[5] Hazai okmánytár, VI. k. 384. l.
[6] Anjoukori okmánytár, I. k. 245. l.
[7] Anjoukori okmánytár, I. k. 314. l.

[1] Hazai okmánytár, VII. k. 369. l.
[2] Anjoukori okmánytár, I. k. 444. l.
[3] U. ott, 461. l.
[4] Hazai okmánytár, VII. k. 382. l.
[5] Anjoukori okmánytár, I. k. 582. l.
[6] U. ott, 658. l.
[7] U. ott, 636. l.
[8] Anjoukori okmánytár, II. k. 158. l.
[9] U. ott, II. k. 173. l.
[10] U. ott, 190. l.
[11] Hazai oklevéltár, 206. l.
[12] Anjoukori okmánytár, III. k. 75. l.
[13] U. ott. 159. l.
[14] U. ott, 443. l.

viseli Dobó fiát Miklóst 1338 május 2-ikán az ungmegyei Ráth birtok ügyében.[1] 1339 május 8-ikán tanusitja az országbiró, hogy Jakab fia: *Ruszkai Bátor János* és Dobó fiai: *Ruszkai Miklós, Jakab és Balázs* az ungmegyei Ráth és Kis-Szeretva és a zemplénmegyei Kereplye tulajdonjogát (mely utóbbit Bátor János a Baksa nb. Csapi Tamástól Zundren birtok harmadáért kapott) a zemplénmegyei Kaponyaiaknak és Csapiaknak átengedték.[2] Dobó fiai 1343-ban kezükben tartják az abaujvári Enyiczkét és a borsodmegyei Szuhogyot.[3] 1354-ben Ruszkai (Dobó fia) Jakab és Bátor János a Lesztemérieknek negyven forintot kölcsönöztek, minek fejében azon okleveleket, melyek a köztük folyó perben Nagydabrony nevü beregmegyei birtokra vonatkoznak, érvényteleneknek nyilvánitják.[4] — Dobó fia Jakab 1357-ben a «*Galamblázai*» nevet viseli;[5] utoljára találkozunk vele 1363 november 16-ikán mint ungmegyei esküdt nemessel.[6]

Bátor János utódairól biztosan csak azt tudjuk, hogy fia: *Galamblázai Bátor István* 1357-ben mint ungmegyei nemes szerepel;[7] ugyanily minőségben szerepel 1359-ben is;[8] utoljára találkozunk vele 1370 augusztus 11-ikén.[9] *Ruszkai Bátor Jakab* 1389-ben királyi ember.[10] 1409 és 1410-ben *Ruszkai Bátor András* fogott biróként működik;[11] 1414-ben ugyanő a Drugeth család tisztviselője;[12] 1417-ben pedig a ruszkai Dobókkal együtt Ruszkán, Bezőn, Zaharon, Radicson, Komoróczon és Ráton birtokos.[13] 1423-ban — úgy látszik — már nem él, mert akkor csak leányairól: *Katalin, Ilona, Dorottya, Affra* és *Cusona*-ról (ez valószinüleg «Susanna» ferditése van szó, kikkel 1432-ben is találkozunk.[14]

Mindezek tehát — bár az izenkénti levezetést nem adhatjuk, — *ruszkai Bátor János egyenes ivadékai.*

1409 junius 19-ikén és 1410-ben *ruszkai Dobó István* és *László*ra akadunk,[15] kiknek leszármazására Garai Miklós nádornak 1411-ben kiadott okirata fényt vett; azt mondja t. i. hogy «religiosus vir dominus frater Blasius filius Jacobi dicti Dobo de Ruizka Abbas ecclesiæ Sancti Andree de juxta Vissegrad» és «Ladizlaus filius dicti Jacobi frater ipsius abbatis» egy a beregmegyei Debray-ra vonatkozó okmányt átiratnak.[15] «*Stephanus filius Jacobi dicti Dobo de Ruzka*» pedig 1426-ban az esztergami érseknek házi tisztje.[1] Ezekből tehát kitünik, *hogy már II. Jakab felvette atyjának nevét, állandó családi nevül.*

László és István folytatták a családot. István fia *ruszkai Dobó János* és László fia *Dobó Domonkos* megkapják 1449-ben a szabolcsmegyei Lököt és beregmegyei Mátyust.[2] I. Domokosról csak még az legyen kiemelve, hogy 1460 és 1462-ben Ungmegye alispánja volt.

* * *

Már fentebb emlitettük, hogy 1287-ben Pányoki I. Jakab mellett még Pányoki *Péter* is Bező birtokosa, a nélkül, hogy a kettejük közötti rokonsági fokot ismernők.

E Pányoki Péter fiai: «*Tusz*» *Pető* és *Máté*. Ezt már 1311 előtt Aba nb. Amadé nádor emliti (Fejér, VIII. IV. k. 661. l., hol Máté helyett tévesen áll *Marcell*). 1325 márczius 30-ikán *rokonaikkal* Fónyi Miklós fiaival: Balázs és «Szonk» Jánossal együttesen a zemplénmegyei Hernád-Németit egynéhány ellentmondóval szemben megnyerik.[3] Mily rokonság volt köztük és az abauj-vármegyei Fónyiak között? nem tudjuk. Ugyanazon évben I. Jakab fiaival együttesen megveszik Csepely egy részét.[4] 1326-ban megkapják Károly királytól az ungmegyei Dobrókát, mely alkalommal Károly kiemeli, hogy fivérök *András* akkor, midőn a hütlen Barsa nb. Tamás fia) Beke a nyalábi várat elfoglalva tartotta, e vár ostromlása alatt hősi halállal kimult.[5] 1327 szeptember 1-én legelőször értesülünk arról, hogy Károly király az ungmegyei ***Pálócz*** nevü birtokot a két fivérnek adományozta.[6] Pányoki Máté fentebbi Bátor Jánossal együtt 1332-ben királyi ember.[7] 1334-ben megnyerik pálóczi birtokukat az ezt támadó Tornaljaiakkal szemben, mely alkalommal arról értesülünk, hogy öregebb Mátyóczi Péter fiai *a rokonaik* (proximi.)[8]

1335-ben Bátor János és Pányoki Máté csunya dologba keveredtek. Herman nb. Laczkfi Imre hazatért a szerbek elleni hadjáratból, mire őt a király udvarában megölték. A tettel a Pánkiak Baksa nb. Tamást, ez pedig a két Pánkit vádolta. Az ügy sokáig huzódott, miglen Tamás a vérdijat lefizette.[9] Pető előkelő állásban lehetett, mert 1335 április 16-tól 1341-ig Beregmegye főispánja.[10] A mellett szerző ember is volt. 1335-ben kissurányi birtokrészét Beregmegyében) egy ottani birtokoséval cseréli fel.[11] 1337-ben elcseréli ezt

[1] Anjoukori okmánytár, III. k. 458. l. — [2] U. ott, 550. l. — U. ott, IV. k. 350. l. — [4] U. ott, VI. k. 212. l. — [5] U. ott. 528. l.
[6] Sztáray okmánytár, I. k. 331. l
[7] Anjoukori okmánytár, VI. k. 528. l.
[8] Tört. Tár, 1901. évf. 41. l.
[9] Sztáray okmánytár, I. k. 366. l. — [10] U. ott, 486. l. — [11] U. ott, II. k. 68., 81. l. — [12] U. ott, 136. l.
[13] Csánki, I. k. 402. l.
[14] Tört. Tár, 1901. évf. 224., 232. l. — [15] U. ott, 68., 81. l.
[15] Wenzel, VIII. k. 291. l.

[1] Hazai oklevéltár, 382. l.
[2] Zichy okmánytár, IX. k. 227., 348., 396., 425. l.
[3] Anjoukori okmánytár, II. k. 185. l. — [4] U. ott, 190. l. — [5] U. ott, 258., 263., 264. l. — [6] U. ott, 321., 335. l. — [7] U. ott, 603. l. — [8] U. ott, III. k. 94. l. v. ö. 111. l.
[9] Zichy okmánytár, I. k. 404., 493., 501., 509., 511., 535., 538. l.
[10] Anjoukori okmánytár, III. k. 155. l.; Zichy okmánytár, I. k. 628. l.
[11] Anjoukori okmánytár, III. k. 235. l.

a beregmegyei Gút helységgel.[1] Halálozási évét nem ismerjük, Máté, ki mindig a Pánki nevet viselte, utoljára 1359-ben fordul elő.[2]

1364 szeptember 28-ikán a Kaplyon nb. Nagymihályiak Ungmegye közgyülésén arról panaszkodnak, hogy *Máté fiai*: ***Pálóczi Péter és András és Pető fia: Pálóczi János*** bizonyos tibai erdejöket bitorolják.[3] Ezen András zálogba veszi 1379-ben a zemplénmegyei Sztára egy részét,[4] fivérével, Péterrel együtt 1387-ben a Dobrova birtokról szoló 1326. évi okmányt átiratja.[5] Mindkét fivér 1394 oktober 22-ikén még él; *Péternek akkor Máté és Imre, Andrásnak pedig Miklós nevü fia van*; utóbbi 1409 és 1410-ben mint királyi ember szerepel.[6]

II. Péter utódai a legmagasabb polczra vergődtek. *I. Imre* 1421-ben a király titkos kanczellárja; 1427-ben Aradmegye főispánja. Fia *László* (ki már 1438-ban szerepel) előbb kir. lovászmester, 1440-ben királyi udvarmester, 1443 és 1445 kir. ajtónállómester, 1446-tól országbiró, mely minőségben 1470-ben is előfordul. *II. Máté*, ki már 1411-ben a főurak sorában (mint Borsodmegye főispánja és Diósgyőr várnagyja, 1415-ben pedig mint Szabolcsmegye főispánja)[7] szerepel, megkapja 1425-ben az országbirói hivatalt és 1437-ben mint nádor hal meg. Három fia volt: *Péter*, *Simon* és *János*, kik közül Simon 1438-ban és 1455-ben lovászmester, János Ungmegye főispánja lett; fia: *II. Imre* 1464 és 1465-ben pohárnokmester, később lovászmester, mely minőségben még 1480-ban található. De még a papi pályán is találkozunk számos családtaggal, kik közül nem egy egyházfejedelmi rangot és állást nyert.

Nem lévén szándékunk e fényes család terjedelmes történetét megirni, megelégszünk az eddigi adatokkal és arra törekszünk, hogy az eddig tárgyalt három családnak izenkénti közös leszármazását bebizonyitsuk.

A ruszkai Dobó és a Pálóczi-család (a ruszkai Bátor-családot mindeddig nem találom emlitve) közös őstől való leszármazását a jelenlegi irodalom határozottan elismeri; indokolja ezt a czimerközösséggel, a birtokviszonyok összehasonlitásával és kétségkivül az 1287. évi okmánnyal, melynek erejével a Dobók és a Pálócziak ősei, mint Pányokiak, Bező ungmegyei helységnek társbirtokosai.

Igaz, hogy ezen körülmények a nevezett családoknak nemzetségbeli összetartozandóságát eléggé támogatják, — de oly okirati bizonyitékot, mely az izenkénti genealogiai leszármaztatást lehetővé teszi, csak a következőben találhatunk.

Az egri káptalan 1327-ben tanusitja hogy *Gergely fia Jakab fiai: Pányoki Dobó és János* egyrészről, másrészről pedig *ugyanazon Gergely fiának, Péternek fiai: Pányoki Máté és Pető* birtokaikat egymás között felosztották, Dobó és János megkapják Ruszkát, Radicsot, Bezőtit (Ungmegyében), Dabronyt (Beregmegyében) egészben; Palágyot, Galamblázát (Ungmegyében), Szendrőt (Temesmegyében) és Damak felét (Borsodmegyében). Péter fiai kapják: Nagycsepelyt, Szennát, Dobrovát egészben, Palágy és Galamblája felét; egész Hernádnémetit, fél Damakot és Szendrőt.[8] Ebből tehát kiviláglik, hogy az 1287-ben szereplő I. Jakab és I. Péter *egy* atyának, Gergelynek fiai és igy megkapjuk az eddigi adatok összegezése által a tárgyalt családoknak következő nemzedékrendi töredékét:

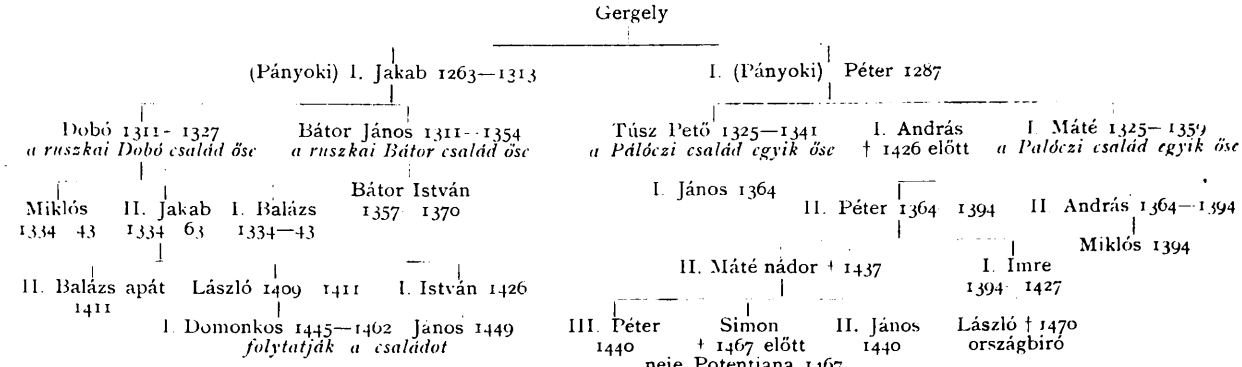

Dr. WERTNER MÓR.

[1] U. ott, 274. l.
[2] Anjoukori okmánytár, VI. k. 528. l. (hol mint Galamblázai Pánki Máté szerepel). Tört. Tár, 1902. évf. 41. l.
[3] Sztáray okmánytár, I. k. 339. l. v. ö. 342. l.
[4] U. ott, 449. l.
[5] Anjoukori okmánytár, II. k. 264. l.
[6] Sztáray okmánytár, I. k. 537. l., II. k. 68., 81. l.
[7] Zichy okmánytár, VI. k. 364. l.
[8] Temesmegyei okmánytár, I. k. 40. l.

Egy czimerlevél I. Rákóczy Györgytől.

Tudtommal a *váradi Ónody* család czimerlevele idáig ismertetve nem volt. Ezen armálist, ép állapotban, én őrzöm régi iromány-gyüjteményem között. Egész terjedelmében közölni felesleges volna; az érdekesebb részletek következők: ...ex humillima expositione fidelis nostri Joannis Onodi de Varad adeoque fidedigna informatione nonnullorum fidelium nostrorum intelligentes, genitorem quoque eiusdem præsidiarium Onodienum fuisse, ipsummet quoque vestigia parentis sui secutum, inque aspera Martis area educatum, vel hactenus ea edidisse virtutum suarum militarium specimina, fidelisque nobis et Patriæ suæ exhibuisse seruitia... eundem itaque *Joannem Onody*, ac per eum *Annam Rácz* Consortem suam nec non *Paulum*, *Nicolaum*, *Joannem*, *et Petrum*, filios iam natos... e statu et conditione ignobili, in qua nati sunt et hactenus extiterunt, eximendos, ac in cœtum et numerum verorum, natorum et indubitatorum regni nostri Transylvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum nobilium, annumerendos, aggregandos... esse duximus;

A czimerleirás:

Scutum... militare erectum cœlestini coloris, in cuius campo sive area, brachium quoddam humanum humerotenus resectum, manu gladium evaginatum compræhensum, sursum erectum, capitique Turcico infixum tenere conspicitur; supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus eleganter ornatum: ex cono vero galeæ, tæniæ, sive lemnisci, variorum colorum hinc inde diffluentes, utrasque oras, seu margines ipsius scuti, pulcherrime ambiunt et exornant.

Az oklevél-szövegben emlitett festett czimernek nyoma sincsen, úgy látszik nem is volt ott soha. Kelt in «Salis Curiæ nostræ Desiensi die secunda Mensis Augusti» *1647-ben*. Aláirva: Georgius Rakoczy, Joannes Szalárdy vice Secr. Kihirdették 1648. június 23-ikán Nagy-Váradon.

K. U.

A Döbrentei család.

A tizenhetedik század elején, úgy 1600 körül élt Hőgyészen, Vasmegyében *Döbrentei Mihály* gazdálkodó, kinek fia *István* a mezőgazdaság és közügyek terén kiváló érdemeket szerezvén, 1651 május 12-ikén III. Ferdinánd királytól nemességet és czimert nyert, mely a paizs kék mezején három arany buzakalászt tartó veres öltözetü kart mutat, mi a koronás sisakorom diszéül is szolgál; a czimert jobbról kék és arany s balról ezüst és piros takaró környezi. Ez armálisban István fia *Mihály* is emlittetik, mint a kire s mindkétnemü utódaira a nemesség kiterjesztetett.

Úgylátszik, hogy mindketten vagyonszerzők és szorgalmas földmivelők, mert 1653-ban elébb zálogul, majd örökvételül megszerezték *Vésey István* özvegyétől, Dömölki Katalintól ennek tetemes kemesi birtokát, melyet a család utódai Hőgyészen maiglan birnak. Döbrentei Mihály különben a gazdálkodáson kivül már magasabb értelmiséget igénylő ügyekkel is foglalkozott, mert az akkori török világban a fejérvári török basának birája és adószedőjéül is működött, ki mint ilyen, maga hordotta be Székesfejérvárba a beszedett pénzt. Igy történhetett, hogy (a mint Döbrentei Lajos, a kivel Döbrentei Gábornak édesatyja 1830. évben volt urai-ujfalvi ágostai evangelikus hitszónok és megyés senior 70 éves korában megirta) midőn egy alkalommal a basa által féktelen fenyegetőzések daczára az egészben be nem szedett pénzt hozzája Fejérvárba bevitte, ez oly dühbe jött, hogy szörnyü felhevülésében úgy megrugta szegény Mihályt ágyékán, hogy megsérüdött, de azért még sokáig elélt. Hőgyészen 97 éves korában halt meg, két fiut hagyván maga után, *Mihályt* és *Jánost*. Ez utóbbi katonáskodott és Belgrád alatt Szavojai Jenő herczeg seregében 1716 táján elesett. Bátyja otthon gazdálkodván, Németh Annát vette nőül, a kitől három fia maradt: *István*, *Mihály* és *Ferencz*. Ezek közül Ferencz Mária Terézia királynő hadseregében mint vasmegyei nemesi insurgens vitézkedett, atyja által lóval, öltönynyel és fegyverzettel ellátva. A hadjárat alatt Csehországban a poroszok elfogták, tőlük azonban többedmagával megszökött s haza került, hol atyja őt ismét felszerelvén, az insurgens sereghez ujra csatlakozott s mindvégig kitartóan hadakozott. Testvérei a nemes simaházi Bencsik családba házasodván, vagyonukat szaporitották, az azzal rokon Vésey nemes család egyéb részbirtokát is örökösödés folytán megszerezvén.

Döbrentei Istvánnak Bencsik Borbálától három fia maradt: *Adám*, *Lajos* és *Dániel*. Ádámtól származott *Imre*, a ki Hőgyészen 1786 november 5-ikén született s mint gazdasági gyakornok ifjan Munkácsra a gróf Schönborn-Buchheim uradalmába kerülvén, itt ötven éven felül hivataloskodva, utóbb mint jubilált prefektus, a mi akkor igen diszes és előkelő állás volt, meghalt Munkácson 1861 április 17-ikén. Lajosnak, a föntebb is emlitett evang. esperesnek fiai valának *Gábor*, *Dávid* és *Sámuel*. *Gábor* született 1785 deczember 1-jén Nagyszőllősön Vasmegyében. Irodalmi téren is kitünvén, a M. Tud. Akademia titkáraul választá s a polgári pályán mint budai kerületi főbiztos sokáig sikeresen működött. Elhunyt nőtlenül Budán 1851 márczius 28-ikán.

Testvéröcscsével, Imrével folytonosan bizalmas atyafias érintkezésben lévén, az éveken át váltott leveleik később birtokomba kerültek. — A harmadik testvér *Sámuel* előbb az ősi vagyonon gazdálkodván, később Galantára Pozsonymegyébe költözött s azon alkalommal kivette 1823 június 16-ikán Vasmegyétől azon nemesi bizonyitványt, melyet annál inkább jónak látok kivonatosan közölni, mert abban Gáborra is történik hivatkozás, kiről akkor még csak úgy történik emlékezés, mint Hunyad vármegye táblabirájáról.

A család történetére a nevezetes irat igy hangzik:

Az 1828. évi Szent Jakab hava 23-dik napján Pozsonyban tartott közgyülési jegyzőkönyvnek kivonata. 851. lap, szám 1217. Olvastatott annakutána tek. Vas vármegyének az 1823. esztendei június 16-ikán nemes *Döbrentei Sámuel* részére kiadott nemesi tanulevél, e következendő tartalommal: Mi Vas vármegye egyházi főrendek, zászlós uraknak, ország nagyainak és nemeseknek közönsége által adjuk tudtokra ezen levelünknek rendében, mindezeknek a kiknek illik, hogy ... Hőgyész helységünkben nemesi javakat biró nemes *Döbrentei Sámuel* tartozó alázatossággal folyamodott hozzánk, hogy mivel lakását nemes Pozsony vármegyében általtenni szándékozék, és ottan valóságos és gyökeres nemességét bebizonyitani kivánná, mi arról neki hiteles bizonyitó levelünket megadni méltóztatnánk; a kinek is igazjogos kérésére hajolván, minthogy a folyamodó nemes Döbrentei Sámuel azon nemes *Döbrentei Gábor* úrnak Erdélyországi Hunyad vármegye táblabirájának, a nagyszőllősi evangelika vallásbeli keresztelő könyvének hiteles kivonása bizonyitása szerint, *testvére volna*, a kinek legfelsőbb helyen jóváhagyott ősi nemességét az alább megirt bizonyitó levelünk által megismertük, a melynek is következő a foglalatja:

Nos Universitas Cottus Castriferrei et cotum nomine et in persona *Gabrielis Döbrentei*, Cottus Hunyadiensis in Transilvania sedis judiciariæ assessoris supplicatum nobis exstitit, ut eidem e gremiali nostra possessione Hőgyész originem ducenti super indubia tua nobilitate litteras nostras testimoniales extradare vellemus; cum autem justa petendi requent denegari assensus, instantis vero indubia nobilitas exinde clara manifestaque esset, qod idem tam ad publicam notorietatem, quam etiam ducta testimonii matricularis ecclesiæ Nagyszöllősiensis augustanæ confessionis addictorum, legitimus et naturalis filius sit Ludovici, filii Stephani, filii illius Michaelis Döbrentey, qui in possessione gremiali Hőgyész, ubi avita bona nobilitaris tenebat, occasione susceptæ invessigationis nobilium, tam per comitatum, quam vero successive altissimo quoque loco testante resolutione regia Anno 1762—a 15—a Aprilis, medio excelsi consilii R. L. H. notificata, pro vero et indubio nobili æquatus est, ultra hæc vero tam recurrens *Gabriel*, quam ipsius genitor Ludovicus Döbrentey constante prærogativa nobilitate utantur, et actu quoque eadem bona nobilitaria Hőgyésziensia, quorum possessoris avus prioris Michael condam Döbrentey sub actu investigationis inerat, provideant, ex eo nobilitate instantis Gabrielis Döbrentey ad plenam etiam fidei nostri capacitationem clara existente, de super hacce litteras testimoniales authentico sigillo nostro roboratas, extradandas esse duximus, atque concedendos communi svavente justitia. Datum e generali congregatione nostra die 5-a Junii 1821 continuative celebrata».

És igy minden kétségenkivül volna az, hogy a folyamodó azon nemes Döbrentey Istvánnak unokája légyen, a kinek édes atyja nemes Döbrentey Mihály ősi nemességét, a nemesi megvizsgáltatásnál nálunk bebizonyitotta és az ő felsége által is az 1762. esztendei április hónap 15-ikén kelt kegyelmes rendelés által megismertetett, azonkivül pedig maga a folyamodó, úgy édesatyja Lajos, mégis öregatyja István, úgy a nemességet megmutató nagyatyja Mihály állandóan Hőgyész helységben nemesi javaikon lakván, a nemesség használatában bent voltak és a folyamodó bent vagyon; azon okból a folyamodó nemes Döbrentey Sámuelnek nemessége kétségenkivül téve lévén, arról a tiszti főügyészünk megegyezésével, kivántuk ezen bizonyságlevelünket kiadni; az igazság úgy hozván magával. Költ az 1823. esztendei június hónapnak 16-ikán, Szombathelyen tartatva közgyülésünkből. Szabó Ignácz kir. Consil. első alispán. — Megolvasta és kiadta Nyiszky János hites főjegyző. Eötsy József főszolgabiró. Hettysy István főszolgabiró. Boros Ferencz főszolgabiró. Kocsóczy Ferencz alszolgabiró. Békássy Imre alszolgabiró. Tóth Lajos szolgabiró. Kisfaludy János alszolgabiró. Szita János szolgabiró. Bárdossy László szolgabiró. Tevely Ferencz esküdt. Márky Antal esküdt. Melynek következéseül nem lévén ezen tanulevél iránt a megye ügyészének semmi legkisebb észrevétele: az abban érintett nemes Döbrentei Sámuel a megye kétségtelen nemesei sorába beiktattatni rendeltetett.

Döbrentei Dániel fia *Lajos* 1840 táján Alsó-Vereczkén harminczados volt, ennek leányát *Máriát* elvette 1856-ban e sorok irója Munkácson, hol az Döbrentei Imre prefektusnál, mint nagybátyjánál nevelkedett.

Mihálynak fia volt József, kinek maradékai: László, Károly, Dániel és Ferencz; a volt insurgens Ferencznek is volt fia, Mihály, kitől származott *Ádám*, ki Hőgyészben megmaradt; mig az elszaporodott családtagok később az ország különböző részeibe, igy Galántára, Galgóczra, Tokajba, Rusztra, sőt többen immár Amerikába is elköltözvén, egymástól szétszakadtak s mint az általam összeállitott nemzedéki táblázat mutatja, itt-ott még szép számmal és jólétben élnek.

Közlésre érdemesnek találom még azt, hogy a családi jegyzeteket tevő többször emlitett Döbrentei Lajos, evang. esperes iratában kiemelte, hogy az általa (1830-ig) felsorolt családtagokon kivül más Döbrenteiek nem léteznek, kik Istvántól (1651.) származnának s az ármálishoz joguk lenne s megjegyzi, hogy annál kevésbbé jogositottak ehhez azon két ágbeliek Hőgyészen, kik szintén ily nevet használnak s kik ellen Döbrentei Lajos atyja, István, nyilvánosan is protestált, midőn Vas vármegye a nemeseket

összeirta s birálta. Ugyanis szerinte, még atyja életében élt ott egy másik Döbrentei István is, ki a maga részére nemesi ármálist impetrált, mely is hét évvel előbb (tehát 1747-ben) kelt mint az övék s ennek czimerében egy gólya vagy daru szemléltetik. Ezen ágból ismert Lajos hitszónok ott egy *Döbrente* Ferencz nevü diákos embert, kinek utódainál e czimeres levél őriztetett. Azonban atyjától hallotta azt is, hogy az ott elszaporodott *Zsiga-Döbrenteiek* úgy jöttek ez elnevezéshez, hogy volt Hőgyészen egy Kovács-Döbrente nevü nagybirtokos ember, ki egyetlen leánygyermekét (fia nem létében) Békásra egy Varga nevü jobbágy embernek adta nőül, kiktől született Varga Zsigmond; ennek korán elhalván szülei, Zsiga öregatyjának, Döbrente-Kovácsnak gondviselése alá került s ott felneveltetvén, nagyatyja nevéről Döbrenteinek hivattatott. Ennek gyermekei a Zsiga névhez a Döbrente nevet is hozzátoldván, igy származott a Zsiga-Döbrenték nevezete, holott igaz nevük lett volna Varga. Az emlitett Ferencz deákos ember pedig szüköködő sorsra jutván, a maga 1644-iki ármálisát lemásolta s a Zsiga-Döbrentéknek átadta, azokat alaptalanul atyafiaiknak vallván s igy ezek is nemeseknek tartják magokat.

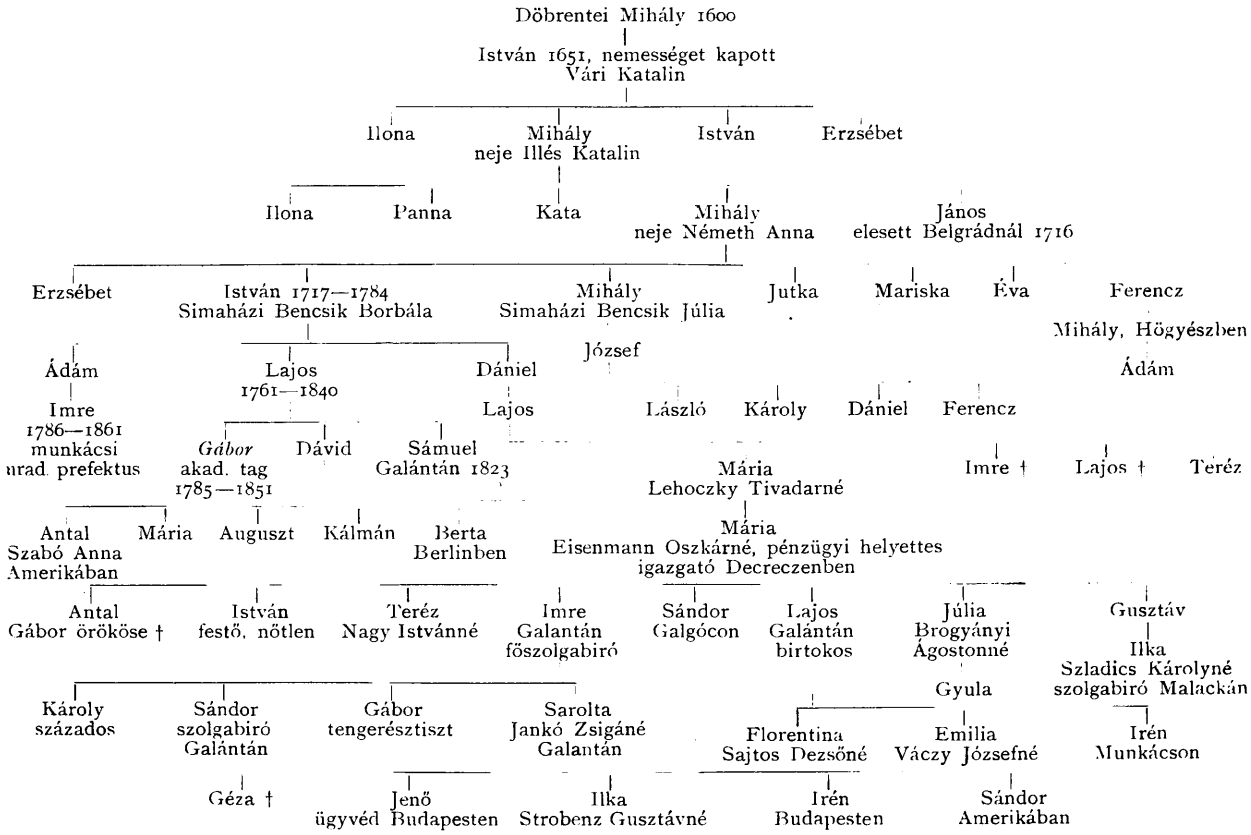

LEHOCZKY TIVADAR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1902 deczember 11-ikén ülést tartott, melyen *báró Radvánszky Béla* elnöklete alatt *idősb Bánó József*, *Barabás Samu*, *Csoma József*, *id. Daniel Gábor*, *Fejérpataky László*, *dr. Illéssy János*, *Kollányi Ferencz*, *ifj. Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *Szent-Iványi Zoltán*, *id. Szinnyei József*, *Thaly Kálmán*, *Varjú Elemér* ig.-vál. tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *dr. Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Az elnök az ülést megnyitván, *dr. Áldásy Antal* jegyző felolvasta *dr. Szentpétery Imre* évdijas tagnak «Hédervári Imre felmentő levele» czimü értekezését, melyet az alapszabályok 11. §-a értelmében báró Radvánszky Béla elnök ajánlott felolvasásra. A tetszéssel fogadott dolgozat a Turulban jelenik meg.

A folyó ügyek élén évdijas tagokká megválasztattak: *Nagytábori Junkovich Gyula* Samoboron (aj. a titkár), *ifj. Lossonczy István* Miskolczon (aj. a titkár), *Markus-* és *Batizfalvi Máriássy Ödön* Mádon (aj. a

titkár), *gróf Pongrácz Jenő* cs. és kir. kamarás Bashalmon (aj. Karácsonyi János).

Az igazgató-választmányban megüresedett helyek betöltésére és levelező tagok választására az ülést megelőző napon beérkezett és az ülésen felbontott négy ajánlólevélben igazgató-választmányi tagokul báró Radvánszky Béla és Áldásy Antal dr. *Szentpétery Imrét*, Schönherr Gyula és Áldásy Antal *Kállay Ubult*, Szinnyei József és Varjú Elemér *Kubinyi Ferenczet*, levelező tagokul Áldásy Antal és Schönherr Gyula *Dudás Gyulát*, *Hattyufy Dezsőt*, *dr. Hodinka Antalt* és *Kandra Kabost* ajánlották. A titkos szavazás megejtetvén, *Kállay Ubul* 15 szavazattal, *Kubinyi Ferencz* 17 szavazattal az igazgató-választmány tagjaivá, *Dudás Gyula* 13, *Hattyufy Dezső* 13, *dr. Hodinka Antal* 14 és *Kandra Kabos* 14 szavazattal levelező tagokká megválasztattak; az igazgató-választmányban egy hely betöltetlen maradt.

A titkár bejelentette, hogy a Magyar Történelmi Társulat a társaságot Salamon Ferencz szobrának leleplezésére meghiván, a november 9-ikén lefolyt ünnepélyen a társaságot az elnökség akadályoztatása folytán *dr. Áldásy Antal*, *Varjú Elemér* ig.-vál. tagok és a titkár képviselték. Jelentette továbbá, hogy a társaság a Magyar Nemzeti Múzeum alapitásának százéves jubileumára meghivatván, az elnökség az ünneplő intézet igazgatóságát átiratban üdvözölte, s az ünnepélyen, mely november 26. és 27. napjain folyt le, a társaságot *id. Bánó József* másodelnök képviselte. Az országos múzeum- és könyvtárbizottságnak november 28-ikán tartott ülésén a társaságnak a bizottságba a mult év folyamán kiküldött képviselői közül *id. Bánó József* másodelnök és *Áldásy Antal* jegyző vettek részt; a bizottság ez ülésen a múzeumok és könyvtárak országos szövetkezetévé alakulván át, melyben az alapszabályok értelmében közgyüjteményeket fentartó egyesületek foglalnak helyet, a társulat részéről az e testületben való képviseltetésnek szüksége ezzel megszünt.

Ifj. Reissig Ede ig.-vál. tagnak a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv szerkesztősége részéről tett jelentéséből az igazgató-választmány tudomásul vette, hogy a Zsebkönyv második részének megindítását jelentő felhivás a bejelentési ivekkel együtt október és november hó folyamán szétküldetett.

A Magyar Numizmatikai Társaságnak az elnökséghez intézett átiratában bejelentett megalakulását az igazgató-választmány örömmel vette tudomásul s az uj társaság által megindítandó folyóirattal a csereviszony létesitését elhatározta.

A pénztárnok jelentése a társaság vagyoni állapotát az ülés napjáig a következőkben tüntette fel: Bevétel 6751 kor. 33 f., kiadás 5926 kor. 54 f., maradvány 824 kor. 79 f. Vagyonállás értékpapirokban 25,000 kor., kötelezvényekkel biztositott alapitványokban 4400 kor., kötelezvény nélküli alapitványokban 1000 kor., a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv tartalékalapja 400 kor., a Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdaköltségeire félretéve 209 kor. 40 f., pénztári készlet 824 kor. 79 f., összesen 31,894 kor. 25 f. Az igazgató-választmány úgy e jelentést, mint a titkárnak azzal kapcsolatban a hátralékos alapitók megsürgetése felől tett jelentését tudomásul vette.

A pénztár és az évi számadások megvizsgálására s az 1902. évi költségvetés előkészitésére az igazgató-választmány a titkár javaslatára *id. Szinnyei József* elnöklete alatt *Borovszky Samu* és *Éble Gábor* ig.-vál. tagokat küldte ki.

Báró Radvánszky Béla elnök inditványt tett az iránt, hogy a Turul ivszámai felemeltessenek és a folyóirat kéthavi füzetekben jelenjék meg; *Fejérpataky László* másodelnök pedig a 20-ik évfolyamát betöltő Turul 11—20. évfolyamaihoz Név- és Tárgymutató kiadását inditványozta. Az igazgató-választmány Csoma Józsefnek a Turul megjelenésének határidejére vonatkozó felszólalása s a titkár felvilágositásai után mindkét inditványt az 1903. évi költségvetésnél leendő figyelembevétel végett a számvizsgáló bizottsághoz utasitotta, a Turul Név- és Tárgymutatójára vonatkozólag, a mennyiben annak kiadását a pénzügyi tekintetek lehetővé teszik, a szerkesztő személyére nézve a bizottság jelentése kapcsán a titkártól várva javaslatot.

Az évi nagygyülést az igazgató-választmány deczember 20-ikán d. u. 5 órakor a Magyar Nemzeti Múzeum földszinti ülésteremében rendelte megtartani s annak napirendjét a következőkben állapitotta meg: 1. Elnöki megnyitó, 2. Csoma József felolvasása nemzetségi czimerekről, 3. Titkári jelentés, 4. Pénztárnoki jelentés, 5. Esetleges inditványok.

Ezzel a napirend ki lévén meritve, az elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *Soós Elemér* és *Szent-Iványi Zoltán* ig.-vál. tagokat kérte fel s az ülést bezárta.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi deczember 20-ikán tartotta meg évi nagygyűlését, melyen *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt *id. Bánó József* másodelnök, *dr. Schönherr Gyula* titkár, *dr. Áldásy Antal* jegyző, *Tóth Árpád* pénztárnok, *Barabás Samu*, *id. Daniel Gábor*, *dr. Dézsi Lajos*, *Kollányi Ferencz*, *Makay Dezső*, *ifj. Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *Szendrei János*, *id. Szinnyei József* igazg.-választmányi tagok, *Dedek Crescens Lajos*, *dr. Grünn Albert*, *Horváth Sándor*, *Kis István*, *Mocsáry István*, *Rexa Arthur* és *dr. Szalay Gábor* évdijas tagok vettek részt.

Az elnök a nagygyűlést a következő beszéddel nyitotta meg:

Tisztelt Nagygyülés!

Tudományos társulatainknak jó szokása, hogy évenként egyszer a nyilvánosság előtt beszámolnak az év eredményeiről és ezzel működésüket a szakemberek és a nagy közönség kritikája alá vetik. Az év folyamán, üléseinken és folyóiratunk hasábjain kifejtett működésről akkor kapunk világos képet, mikor a titkári jelentés keretében csoportositva, összegezve látjuk az egy év alatt elért eredményeket. Kielégitő-e ez a beszámoló: a nagygyűlés és a szakemberek köre van hivatva megitélni.

A viszonyok és körülmények sajátos volta okozza, hogy az esztendő tudományos eredményeinek mennyisége nem mindig egyforma; s néha egy-egy év termelése, még talán értékben is, a más éveké mögött marad. Ilyen esetekben a méltányos itélő figyelembe veszi azt, hogy kevesen vannak azok, kik szaktudományaink előbbrevitelére hivatvák és hogy e keveset is a társadalmi, a hivatalos és tudományos élet néha oly sok irányban és sokféleképen köti le, hogy ennek nyoma társulatunk működésében is érezhető. Igy volt ez a most lefolyt esztendőben is, melynek tudományos eseményei és közművelődési mozgalmai társaságunk vezetőit nem egyszer vonták el szaktudományaink irányitásától.

Mindennek daczára társaságunk nem tért el kitüzött tudományos czéljának megközelitésétől; szerény anyagi eszközeivel iparkodott úgy a heraldikai emlékek közzétételével, mint folyóiratának változatos tartalmával s a Nemzetségi Zsebkönyv uj sorozata megindításának elhatározásával a szaktudományunk iránt érdeklődőknek igényeit kielégiteni és tudományos czélzatainknak uj barátokat szerezni. Őszintén kivánom, hogy mindkét irányban czélt érjünk. Találkozzék beszámolónk társaságunk régi barátainak megelégedésével; s meginditandó vállalatunk csatolja uj barátok, uj érdeklődők hosszú sorát társaságunk és szaktudományaink régi törzséhez. Ezzel a nagygyülést megnyitom.

Ezután *dr. Áldásy Antal* jegyző felolvasta *Csoma József* ig.-vál. tagnak az Ákos, Hunt-Pázmán és Hanva nemzetségek czimeréről szóló tanulmányát, mely a nemzetségi czimerekről a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenendő nagy munkájának egy részét képezi.

Schönherr Gyula titkár jelentését a társaság 1902. évi működéséről, mely egész terjedelmében a Turul jelen füzetében közöltetik, a nagygyűlés helyesléssel vette tudomásul és a titkár iránt, ki jelentésében részletes tájékoztatást nyujtott a társaság állapotáról, elismerésének adott kifejezést, *id. Bánó József* másodelnök inditványára elrendelve, hogy az a jegyzőkönyvben is megörökittessék.

Tóth Árpád pénztárnok bemutatta jelentését a pénztár és a társaság vagyonának állapotáról. A pénztári eredményt a nagygyülés napjáig a következő adatok tüntetik fel:

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány 1901-ről	435 kor. 52 fill.
2.	Értékpapirok kamatai (24,800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. és hitelbanki nyer.-kölcsönkötvény után 4%)	1000 « — «
3.	Be nem fizetett alapitványok kamatai	161 « 20 «
4.	Pártoló tagok után befolyt	2146 « — «
5.	Évdijas tagok után befolyt	2315 « — «
6.	A Czimeres Emlékek II. füzetének nyomdai költségeire takarékpénztárban elhelyezett összegből felhasználatlan maradt	278 « 88 «
7.	A társulati kiadványok eladásából befolyt	1196 « 53 «
8.	Alapitvány-befizetés	« — «
9.	Postai megbizások költségeiből megtérült	36 « 74 «
10.	Rendkivüli bevétel	20 « 34 «
	Összesen	7590 kor. 21 fill.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)	1600 kor. — fill.
2.	A Turul irói és szerkesztői tiszteletdijai	735 « — «
3.	Nyomdai költségekre	1360 « 41 «
4.	Szinnyomatok készitésére	640 « — «
5.	Metszetek, rajzok készitése	442 « 20 «
6.	Postai megbizások	68 « 78 «
7.	Irodai átalányok	120 « — «
8.	Társulati szolga dijazása	120 « — «
9.	Uj évi ajándékok, pénzbeszedési dijak, másolatok stb.	224 « — «
10.	A Czimeres Emlékek II. kötetének nyomdai költségeire	723 « 38 «
11.	A Magyar Nemzetségi Zsebkönyv II. részének előmunkálataira	341 « — «
12.	Tőkésités	— « — «
13.	Rendkivüli kiadás	2 « 50 «
	Összesen	6377 kor. 27 fill.
	Készpénz	1212 kor. 94 fill.

Vagyonállás.

1.	Értékpapirokban (24,800 kor. koronajáradék, 200 kor. jelz. hitelbanki nyer. kölcs.-kötvény)	25,000 kor. — fill.
2.	Kötelezvényekkel biztositott alapitványok	4400 « — «
3.	Kötelezvény nélküli alapitványok	1000 « — «
	Az alapitványok összege	30,400 kor. — fill.
4.	A Magyar Nemzetségi Zsebkönyv tartalékalapja	400 kor. — fill.
5.	Készpénz	1212 « 94 «
	Összesen	32,012 kor. 94 fill.

Minthogy az igazgató-választmány a számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyűlés a pénztári jelentést ideiglenesen tudomásul vette.

Inditványok nem tétetvén, a napirend ezzel ki lett meritve, s az elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *Kollányi Ferencz* ig.-vál. és *dr. Szalay Gábor* évdijas tagokat kérve fel, a nagygyűlést berekesztette.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1902. évi működéséről.

Tisztelt nagygyűlés!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság huszadik évének munkásságáról van szerencsém jelentésemet előterjeszteni.

A jövő évi február 25-ikén telik be a második évtized azóta, hogy társaságunk véglegesen megalakult és működését megkezdte.

Husz év egy tudományos intézmény életében is elég hosszu idő arra, hogy a maga elé kitüzött feladatokhoz minden szükséges eszközt megszerezve, teljes sulyával illeszkedjék be a kulturális élet nagy organizmusába és mint véglegesen kialakult tényező foglalja el abban az őt megillető helyet.

S midőn ez a husz év összeesik tudományos életünk felvirágzásának korával, kétszeres jogunk van kérdezni magunktól, miként használtuk fel az időt, miként sikerült annak lefolyása alatt megvalósitani a magunk elé kitüzött czélokat, miként oldottuk meg a reánk váró feladatokat.

A mit a társaság megalapitói husz év előtt zászlónkra jelszóul felirtak, a hazai czimertan és családtörténet, s a történelem ezekkel összefüggő segédtudományainak művelése körül elért eredményeket nem szükség bővebben részleteznünk. A tudományos munkásság terén elért sikerekre, összehasonlitva azokat a rendelkezésünkre álló eszközök mértékével, nyugodt öntudattal tekinthetünk vissza. Ha a külső fejlődés terén felmutatható eredmény talán nem váltotta be azokat a vérmes reményeket, a mik egyesek részéről társaságunk megalapitásához füződtek, ezért sincs okunk magunknak szemrehányást tenni. Igaz, hogy anyagi eszközeink gyarapodása nem tart lépést a nemesi czimek iránt való érdeklődésnek napjainkat oly sajátságosan jellemző fellendülésével; de a kik ettől társaságunknak tagokban való gyarapodását várják, azoknak emlekezetükbe kell hoznunk amaz elveket, a melyek alapján szabályaink a czimertan és családtörténet művelése terén követendő irányt számunkra kijelölték. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságot munkásságának szigoruan tudományos jellege élesen megkülömbözteti a külföldön létező nemesi társaságoktól, s ha a nemesi czimerek és ősök után való kutatás közvetitésének elháritásával önként mondtunk le arról az eszközről, melylyel a társadalom egy igen nagy osztályának anyagi és erkölcsi támogatását a legközvetlenebb uton biztosithattuk volna magunknak, ennek ellenében teljes megnyugvást találhatunk abban a tudatban, hogy a tudományos munkásság határai között maradva, egy igazi nemzeti czél, hazai történelmünk művelésének szolgálatában maradandó eredményekkel biztositjuk társaságunknak a tudományos és közművelődési érdekeink iránt fogékony nemzeti társadalom elismerését.

Egyébként a társaságunk kormányzatára hivatott igazgató-választmány soha sem feledkezett meg a társadalom azon köreivel szemben elvállalt kötelezettségeiről, a melyeket a tudományos törekvéseink iránt táplált érdeklődésen kivül az ősöket megillető jogos és tiszteletreméltó kegyelet füz társaságunkhoz.

Mint jelentésemből alább ki fog tünni, épen az elmult év folyamán ujult buzgalommal igyekezett megtalálni az utat, hogy társaságunk tagjainak ez oldalról támasztott igényeit is kielégitse, s a szakszerü munkásság eredményeit ekkép gyakorlati irányban is értékesitve, a társaságunk által képviselt tudományszakok és a való élet között az összekötő kapcsokat szorosabbra füzze.

A husz éves mult tapasztalatai, ismétlem, azt bizonyitják, hogy társaságunk immár véglegesen megállapodott viszonyok közt tölti be a helyet, a mely őt kulturalis életünk tényezői között megilleti, s a mig a körülmények szerencsés találkozása egy ujabb lendületet nem ad ügyünknek, mostani helyzetünkben anyagi és erkölcsi rázkódtatásoktól menten, erőnkhöz mért állandó eszközökkel munkálkodhatunk erőnkhöz mérten megválasztott feladataink megvalósitásán.

Viszonyaink megállapodott jellege első sorban a társulati tagok számának állandó voltában nyer kifejezést.

Husz év előtt, a megalakuláskor, a társaság tagjainak száma nehánynyal haladta meg a 300-at. Két év alatt e szám hatodfélszázra emelkedett, de azontul a tagok számában alig állott be változás. Mult évi nagygyűlésünkkor társulatunk 521 tagot számlált, köztük volt 6 örökös-alapitó, 36 400-koronás, 33 200-koronás alapitó, 138 pártoló és 308 rendes tag. A lefolyt évben alapitó tagjaink száma a régi maradt; pártoló tagjaink közé egy, rendes tagjaink közé 24 uj tag vétetett fel. Ez örvendetes gyarapodással szemben azonban elhalálozás, kilépés és törlés utján pártoló tagjaink száma tizzel, a rendes tagoké 12-vel kevesbedett. Van tehát most 4 élő és 2 elhunyt 1000-koronás, 24 élő és 12 elhunyt 400-koronás, 25 élő és 8 elhunyt 200-koronás alapitónkon kivül 129 pártoló és 320 rendes

tagunk; összes élő tagjaink száma 502, s az elhunyt alapitókkal együtt névjegyzékünk 524 tagot számlál, hárommal többet, mint a mennyi tavalyi kimutatásunkban szerepel.

És itt mindenekelőtt arról a nagy veszteségről kell megemlékeznem, a melyet a halál munkája okozott társaságunknak. A lefolyt év folyamán nyolcz tagtársunk költözött el az élők sorából, s köztük két oszlopos tagunkat vesztettük el: Berzeviczy Edmundot és Hajnik Imrét, kik igazgató-választmányunk kebelében kifejtett működésükkel társaságunk évlapjain maradandó emléket biztositottak nevüknek.

Helyükbe az igazgató-választmány a nagygyülést megelőző ülésén *Kállay Ubul* és *Kubinyi Ferencz* tagtársainkat vette fel kebelébe, s ugyanez alkalommal *Dudás Gyula*, *Hattyufy Dezső*, *Hodinka Antal* és *Kandra Kabos* tagtársainkat levelező tagokká választotta, ezzel kivánva elismerésének kifejezést adni az érdeklődésért, melyet társulatunk ügyei iránt tanusitottak.

A társaság vezetésében az év folyamán semmi változás nem állott be. Az igazgató-választmány, mely alapszabályaink értelmében a társaság ügyeinek vezetésére hivatva van, a lefolyt évben négy rendes és két rendkivüli ülésén a megszokott irányban teljesitette ebbeli feladatát.

Ez ülések sorozatát a február 27-ikén tartott rendkivüli ülés nyitotta meg, a melynek egyedüli tárgya a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv második része kiadási tervezetének megállapitása volt.

Február 27-iki rendes ülésén vette az igazgató-választmány birálat alá az előző év pénztári eredményeit s állapitotta meg annak alapján folyó évi költségvetésünket.

Április 24-iki rendes ülésünkön mutattatott be a Magyar Czimeres Emlékek II. füzete, mely *Fejérpataky László* másodelnökünk gondos szerkesztésében látott napvilágot, s 25 középkori czimer szines mását a megfelelő szakszerü magyarázat kiséretében tartalmazva, méltó folytatásául szolgál a társaság e legujabb vállalata tavaly megjelent első füzetének.

A junius 17-iki rendkivüli ülés ismét a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv ügyének volt szentelve. A körültekintő, lelkiismeretes gondosság, melylyel igazgató-választmányunk e vállalat folytatásának kérdésével foglalkozik, mutatja a hozzáfüződő anyagi és erkölcsi érdekek fontosságát. A már több év óta folyó tárgyalások örvendetes befejezését jelzik az ülés megállapodásai, a melyen a nemesi családainkat tartalmazó uj sorozat megindításához a szükséges előkészületek megtétettek és a kiadvány szerkesztésére már korábban megnyert tagtársaink, *Illésy János dr.* és *ifj. Reissig Ede* szerkesztői megbizása az alapszabályok által előirt módon is szentesitést nyert.

Szeptember 25-iki rendes ülésünk csupán a folyó ügyek elintézésével foglalkozott; a deczember 11-ikén tartott, ez évi utolsó igazgató-választmányi ülés főtárgya pedig az igazgató-választmány kiegészitése, levelező tagok választása és a számvizsgáló bizottság kiküldése volt.

Ez üléseken kivül a társaságnak többször nyilt alkalma a nyilvános élettel fentartani a czéljai ápolása érdekében szükséges érintkezést, kiküldöttei által képviseltette magát Mátyás király kolozsvári lovasszobrának leleplezési ünnepénél, Salamon Ferencz, a nagy történetiró szobrának leleplezésénél, a Magyar Nemzeti Múzeum százéves jubileumának ünnepénél és részt vett az országos múzeum- és könyvtárbizottság ez idei közgyülésén.

Augusztus hó 31-ikén bocsátotta közre az elnökség a felhivást Magyarország nemes családaihoz, melyben a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv II. részének, a nemes családokat tartalmazó sorozatnak megindítását bejelentve, régi családainkat a vállalat anyagi és erkölcsi támogatására szólitotta fel, s annak kapcsán szétküldte a kérdőiveket, melyek alapján a nemzedékrendi adatok összegyüjtése eszközlendő lesz.

A Turul ez idei évfolyamát *Karácsonyi János* ig. vál. tagtársunknak egykori másodelnökünk, Nagy Iván felett tartott emlékbeszédével nyitottuk meg. Elhunyt jelesünk lelkének, legfőbb tudományos törekvéseinek, műveinek, nemes szándékainak legjobb ismerője, — hogy őt magát idézzük szószerint, — ki a nemzetségek történetének megirásával mintegy folytatója az ő élete legnagyobb alkotásának, a mestert, a magyar családtörténet, a heraldika főemberét, jóformán megalapitóját elevenitette meg ebben a nagyszabásu emlékbeszédben, melylyel mult évi nagygyülésünkön az elköltözött nagy tudós iránt, hozzá és társaságunkhoz egyaránt méltó módon rótta le mindnyájunk kegyeletének adóját.

Érdemes tagtársunk méltán nevezte magát Nagy Iván tanitványának, nagy munkája: «Magyarország családai» folytatójának. Az ő fáradhatatlan kutatásainak és nagy tudásának terméke, a magyar nemzetségek története, annak eddig megjelent két kötete nyitotta meg az uj korszakot nemzetségtörténeti kutatásaink folyamatában; s miként tavaly, úgy ez év folyamán is ez alapvető munka körül csoportosult, annak birálatával, kiegészitésével foglalkozott ama szaktársaink irodalmi munkásságának legjava, a kik a genealogiai kutatásak terén a nemzetségtörténeti kérdések tisztázásában ismerték fel legfontosabb feladatukat. Első helyen áll ezek között *Wertner Mór* ig.-vál. tag, ki «Nemzetségi kutatások» czim alatt tavaly megkezdett czikksorozatát a Ludány, Miskócz, Szalók, Száty, Turul, Vaja, Zágráb és Zud nemzetségekre vo-

natkozó adatgyüjtése eredményeinek közlésével fejezve be, a Karácsonyi munkájára tett megjegyzések alakjában nemzetségtörténelmi tanulmányainak egy ujabb sorozatát inditotta meg. «Megjegyzések a magyar nemzetségek a XIV. század közepéig czimü munkára» czimet viselő közleményei a Karácsonyi könyvében foglalt nemzetségek tárgyalásában a Pok genusig haladva, nem kritikát akar gyakorolni e nagy mű felett, hanem helyreigazitások, pótlékok és felvilágositások közlésére vállalkozik, abból a czélból, hogy a munka egyes részeit kiegészitse, s az uj adatok és vivmányok értékét a maga valódiságában feltüntesse. Közleményei, melyek egyes nagyobb genusoknál, pl. az Abáknál, a Csákoknál, a Gutkeled, Héder, Hont-Pázmán, Igmánd, Ják nemzetségeknél egész értekezésekké növik ki magukat, polemikus megjegyzésekre is adtak alkalmat. *Karácsonyi János* saját műve értékének megvédésére szükségesnek látta megjegyezni, hogy Wertner közleményeinek legnagyobb része az ő művének határát képező 1350. év után kelt vagy legujabban közzétett oklevelek adataira támaszkodik; számos esetben pedig sajtó- vagy tollhibák adtak Wertner helyreigazitásaira alkalmat.

Wertner Mór önálló czikkben is értékesitette nemzetségtörténeti kutatásai révén szerzett gazdag anyagkészletét. «Trencséni Máté utódai» czimü közleménye a Csák nemzetség leghatalmasabb sarjának családi viszonyaival foglalkozva, sok eddig tisztázátlan kérdést derit fel ez irányban; kimutatja, hogy Csák Máté hasonnevü fiának, ki még atyja életében meghalt, Guta nevü hitvesétől két fia született, Máté és Jakab, s ezek, özvegyen maradt anyjuk II. Bolkó münsterbergi herczeghez menvén nőül, ennek pártfogása alatt Sziléziában szerepeltek.

E dolgozat adatai a magyar főuri nemzetségek és a külföldi fejedelmi családok között fennálló sűrü összeköttetésre vetnek érdekes világot és abból a szempontból is becsesek, mert ismételten felhivják figyelmünket ama még jóformán kiaknázatlan anyagkészlet fontosságára, a melyet a külföldi oklevéltárak a magyar családtörténet kutatói számára rejtenek magukban.

Csoma József ig.-vál. tag a Dorozsma és a Becse-Gergely nemzetségek czimereit ismertette, a két czimer teljes azonossága alapján felvetve a kérdést, hogy a Dorozsma nemzetség, mely nevét egy falutól vette, nem egy-e a Becse-Gergely nemzetséggel, nem az utóbbinak egy oldalhajtása?

Soós Elemér ig.-vál. tag a Baksa nemzetség czimerével foglalkozott, annak a sajátságos jelenségnek okát kutatva, hogy a nemzetség két ága, a Soósok és a Chapiak ugyanazon évben, nehány napi különbséggel két teljesen különböző czimert kaptak Zsigmond királytól. Vizsgálódásainak eredménye az, hogy a Soósok czimere, a két szarvat viselő női alak, illetőleg annak főmotivuma, a két kosszarv azonos a nemzetség czimerével, a Chapiak és társaik czimere pedig attól teljesen idegen, s ez utóbbiakat a nemzetség leszármazási tábláján elhelyezve, megállapitja, hogy azok habár a Soósokkal egy törzsből, de annak egy mellékágából származtak, a melynek a közös törzszsel való kapcsolata a czimerszerzés idején már feledésbe ment.

Ifj. Kállay Ubul tagtársunk az Aba és Gutkeled nemzetségek elágazásainak egyes részletkérdéseivel foglalkozik; kimutatja, hogy az Aba nemzetség adácsi és atyinai ágai ugyanegy ágat, a lőrinczit képezik, hogy az Abauj vármegyében birtokos Makranczyak azonosak az Abák szádi főágából sarjadzó szikszai ággal; továbbá Lukács esztergomi érsek származását kutatva, a kit régebbi történetiróink Bánfi névvel emlitnek, arra az eredményre jut, hogy az érsek atyja Elek bán volt, a ki gyanithatólag a Gutkeled nemzetséghez tartozott; s ugyancsak a Gutkeled nemzetségből származó régebbi Majádyak történetéhez azt a helyreigazitó adatot közli, hogy e család egyik birtoka, Hene, nem, mint Wertner hiszi, Zala vármegyében, hanem Szabolcsban fekszik.

Itt emlitem meg *Stessel József* tagtársunk rövid közleményét is, mely szintén a Majádiakra vonatkozik s Wertner állitásával szemben azt bizonyitja, hogy a családról elnevezett Majád falu nem azonos a sopronvármegyei Majáddal (melynek ma Szent-Margit a neve), hanem Közép-Szolnokban feküdt és hogy a Majádi család a XVIII. század elején kihalt.

Varjú Elemér ig.-vál. tagnak, a Turul társszerkesztőjének a Szalók nemzetségről szóló nagy terjedelmü dolgozatáról már mult évi jelentésemben volt szó; e dolgozat, mely a Szalók nemzetség származását és elágazását okleveles adatok alapján tárgyalja, a Turul mult évi utolsó füzetében látott napvilágot.

Az ujabb korban szereplő családaink közül csupán a bosnyák származásu bellaji Bellavics család talált monografusra *Illéssy János* dr. ig.-vál. tag személyében, a ki a XVI—XVIII. században virágzott család történetét és utolsó tagjának, a bárói rangot nyert Bellavics Gábor ezredesnek a spanyol örökösödési háboru egyik vitéz katonájának élete folyását részletesen ismertette.

A heraldikai szak művelői sok érdekes reflexióra találnak anyagot *Vértessy Jenő* «Heraldikai nyomok az Iliasban» czimü dolgozatában. A szerző ebben kimutatja, hogy a heraldika nyomai már az ókorban, a történelem előtti kor azon idejében is feltalálhatók, a melyről Homeros Iliasa szól. A czimer kezdetleges formája a sisakon, vérten s főleg a pajzson mint megkülönböztető jelvény lép fel, s habár jogi jellege nincs, de úgy az adományozásnak mint az öröklésnek nyomai

felismerhetők, s van a megszerzésnek egy harmadik módja is, mikor a győztes a legyőzött fegyvereit szedi el és viseli megkülömböztetésül. Az Ilias czimer-ábrázolásaiban a későbbi heraldikai ábrák, a kör, pólya, háromszög, állat- és emberalakok feltalálhatók, s a fémek mellett három szin használatos : a fehér, a vörös és a bibor. Habár a történelmi fejlődés megakasztotta az ókor e naiv lovagvilágának kialakulását, érdekes és tanulságos a kisérlet, a mely azt a mai heraldika előképeül állitja szemünk elé.

A hazai czimertan legbecsesebb emlékeinek, a középkori eredeti armálisoknak sorozatát ez idén is, régi szokásunkhoz hiven, négy czimereslevél czimerrajzának szines hasonmásban való közzétételével gyarapitottuk. A Petri Ders család 1417-iki czimerlevelét, melynek adatai a család származásánál fogva a Hont-Pázmán nemzetség czimerének alakulását világitják meg, *Lehoczky Tivadar* ig.-vál. tag ismertette ; a czimereslevél eredetije a leleszi konvent levéltárában őriztetik. Egy másik Zsigmond-korabeli armális, a Bethleni és Zbugyai családoknak 1431-ben kelt s az országos levéltárban őrzött eredetije *Horváth Sándor* tagtársunkban talált szakavatott ismertetőre. Legritkább heraldikai emlékeink közé tartozik Szalóki Péternek I. Ulászlótól kapott czimeres levele, a melyet a Szalók nemzetség leszármazásának tárgyalása révén *Varjú Elemér* szerkesztő-társam ismertetett. I. Ulászlótól ez az első czimerkép közléseink sorozatában ; értékét emeli az, hogy az eredeti armálisból csak a czimerkép maga maradt meg a család birtokában, s szövegének töredékét is csupán egy XVIII. századi másolat őrizte meg számunkra.

II. Ulászlótól is közöltünk egy eredeti czimerképet Érki Balázs 1514-ben kelt czimerleveléről, melynek eredetije a Magyar Nemzeti Múzeumban, a Szirmay család örök letéteményül elhelyezett levéltárában őriztetik. Ismertetése *Áldásy Antal* társ. jegyző tollából származik.

Középkori czimeres leveleink repertoriumát gazdagitják *Varjú Elemér* és *Horváth Sándor* tagtársaink kisebb közlései is. Az előbbi Buda-Felhéviz városnak II. Ulászlótól 1490—1499. között kapott czimeradományát ismertette, melynek szövegét Podhraczky József másolatai között a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában találta meg. *Horváth Sándor* pedig Varjú Elemérrel polemizálva, Malonyai Balog Illés 1449-iki czimerlevelének hamis voltával, illetőleg a hamisitás idejének megállapitásával foglalkozik.

Tinódi Sebestyén 1553-iki czimerkérő folyamodása és armálisa az Erdélyi Múzeumban Szádeczky Lajostól származó közlés alapján két izben talált a szerkesztőség kebeléből ismertetőre ; a másodszori ismertetésre az adott alkalmat, hogy az érdekes okiratokról jelenlegi tulajdonosa fényképmásolatokat bocsátott rendelkezésünkre, melyek segitségével azokat hű hasonmásban is bemutathattuk.

A heraldika ujabbkori anyagának egy eddig kellőleg nem méltatott forrását nyitotta meg *Varjú Elemér* szerkesztőtársam a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött czimeres-könyvek ismertetésével. A múzeumi könyvtár kéziratos czimeralbumait még a magyar Siebmacher szerkesztői sem aknázták ki kellőképen. Varjú czikksorozata, melynek folytatása előreláthatólag a jövő évre is átmegy, eddig Kutscherfeld Jánosnak a Széchenyi orsz. könyvtár legrégibb czimeranyagából összeállitott albumát, Podhraczky Józsefnek a városi czimereket magába foglaló kéziratait és az egyházi társulatok albumait ismerteti, tüzetesen leirva azokat a czimereket, a melyek Nagy Iványból és a Siebmacher-féle czimerkönyvből hiányzanak.

A heraldikával rokon szaktudományok közül a pecséttan és az oklevéltan egyaránt jeles adalékkal gyarapodtak *Grünn Albert* dr. tagtársunk «I. Károly király gyürüpecsétje» czim alatt megkezdett s még befejezésre váró nagyérdekü tanulmányában, a mely egy oklevél-hamisitási esetről fennmaradt országbirói itéletlevél adataiból indulva ki, ismerteti I. Károly gyürüpecsétjeit, méltatja a pecsétvizsgálatot, mint a középkori diplomatikának egyik legkifejlettebb ágát és behatóan foglalkozik a királyi gyürüpecsét és a titkos pecsét fejlődésének történetével.

Pecséttani tanulmány számba megy *Áldásy Antal* ig. vál. tag ismertetése is Urechia román történetirónak a román nép pecséteiről irt s az «Annales internationales d'histoire»-ban megjelent tanulmánya felől ; kellő értékére van ebben leszállitva az a beteges nemzeti érzésen alapuló theoria, mely az oláh fejedelemségek czimereit a régi Dáczia fejedelmei által használt jelvényekkel igyekszik összeköttetésbe hozni. A szakirodalom rovatában megjelent dolgozatok közül ki kell még emelnem *Grünn Albert* dr. tagtársunknak Ziernicki-Szeliga lengyel nemességi kézikönyvéről irt terjedelmes ismertetését, mely vázlatos képet ad a lengyelországi nemesség történetéről, a Csoma József tagtársunknak a nemzetségi czimerek tanulmányával foglalkozó akadémiai székfoglalójáról, a gróf Eszterházy János és Kubinyi Ferencz családtörténeti munkáiról, Pálmay Józsefnek a Háromszék vármegye nemes családait tárgyaló monografiájáról, Zimmermann Ferenczcznek a nagyszebeni városi levéltárt tárgyaló munkájáról szóló könyvismertetéseket és azt az állandó jelleggel biró rovatot, melyben a Turullal hasonczélú, most sajnos, szünetelő «Nagy Iván» czimü családtörténeti értesitő és a hozzánk legközelebb álló külföldi folyóirat, az Adler füzeteinek tartalmáról igyekeztünk olvasó közönségünket lehető részletesen tájékoztatni.

Igazgató-választmányunk négy rendes ülésén *Wert-*

ner Mór-tól, *Áldásy Antal* társ. jegyzőtől, *Kubinyi Ferencz* és *Szentpétery Imre* tagtársainktól kerültek dolgozatok felolvasásra. Ezek közül *Áldásy Antal* «Czimeres nemeslevelek a Magyar Nemzeti Múzeumban» czimü dolgozatai a Magyar Nemzeti Múzenm százéves jubileuma alkalmából készült emlékkönyvben jelent meg. *Kubinyi Ferencz*-nek «A Záh és Zák nemzetségek» czimü dolgozata és *Szentpétery Imré*-nek Hédervári Imre felmentő leveléről irt tanulmánya folyóiratunk legközelebbi füzeteiben fognak napvilágot látni. Amaz Záh Feliczián származásának kérdését tisztázva, egyuttal az 1330-iki merénylet okai felöl elterjedt vélemények felett nagy elmeéllel mond birálatot, — ez pedig, egyik legfiatalabb tagtársunk dolgozata, annak a nevezetes oklevélnek ismertetése révén, melyet az országos rendek 1447-ben Buda várának Hunyadi János kezébe történt átadása felől állitottak ki Hédervári Imre részére, az országos tanács által használt pecséteket teszi tanulmánya tárgyává. Mindkettő tárgyánál és kidolgozásának értékénél fogva megérdemli, hogy felőlük tudományos munkásságunk eredményei sorában már most, közzétételük előtt megemlékezzünk.

Szaktudományaink művelése terén valóban a lefolyt év nemcsak kiállja az összehasonlitást az előző évek eredményeivel, de szembeötlő haladásról tesz tanuságot. A mindinkább belterjessé való irodalmi munkálkodással arányban emelkedik társulatunk tagjainak érdeklődése is ügyeink menete iránt, a mi igazgató-választmányi üléseink látogatottságában és az ülések tárgyalási körének fokozatos kiszélesbedésében nyer kifejezést. S ha egyetlen pontnál, a társulati tagok számának gyarapodásában a megakadás nem tagadható, ezt sem véglegesnek, sem — mint az egyének életében oly gyakran lenni szokott, — a hanyatlás előjelének nem szabad tekintenünk. Midőn a művelt magyar társadalom áldozatkészsége annyi oldalról van igénybe véve, s magában a tudományos világban is annyi ujonnan alakuló egyesület tart igényt az érdeklődők anyagi és szellemi támogatására, megnyugvással konstatálhatjuk, hogy erőkészletünk ha nem is érte el az egykor álmodott fokot, a maga állandó mivoltában teljesen biztos alapot nyujt munkásságunk folytatására.

Feladataink között kétségtelenül első helyen áll, keresni a módot és eszközöket tevékenységünk fokozására, hogy ezzel egy ujabb fellendülés korát előkészithessük. A nagy elhatározás, hogy félbemaradt vállalkozásunkat, a Magyar Nemzetségi Zsebkönyvet folytatjuk, s az inditványok, melyek kiadványaink élénkitése érdekében a közelmultban tétettek, e törekvésnek világos megnyilatkozásai. De legfőbb érdekünk most is az és mindig az marad, hogy megtaláljuk a helyes arányt feladataink és az azok elvégzésénél rendelkezésünkre álló eszközök között és a czéljaink elérésére irányuló tevékenységünkben ne lépjük tul az erőink által kiszabott kör határait.

És itt ismét visszatekintek azokra a viszonyokra, a melyek között társaságunk husz év előtt működését megkezdte. Abból a negyven ügybuzgó és lelkes férfiuból, a kikből a társaság első igazgató-választmánya megalakult, felénél több ül ma is a társaságunk kormányzására hivatott testület kebelében. A vezetés ma is a régi kezekbe van letéve; az uj erők, a melyek a régiekhez csatlakoztak, az általuk kijelölt irány követését, folytatását vallják a társaság érdekeivel szemben legfőbb kötelességüknek. A személyeknek és az elveknek ebben a folytonosságában kell, hogy felismerjük annak legerősebb bizonyitékát, hogy társaságunk a fokozatos fejlődés utján lassu de biztos léptekkel jut mindig közelebb a maga elé kitüzött czélok teljes megvalósitásához.

Kerem a tisztelt nagygyülést, hogy jelentésemet tudomásul venni kegyeskedjék.

Budapesten, 1902 deczember 20-ikán.

Schönherr Gyula,
társ. titkár.

SZAKIRODALOM.

Szilágy vármegye monographiája. Szilágy vármegye törvényhatósági bizottságának megbizásából irta Petri Mór. II. kötet. Budapest, 1901. 8-r., 576 lap.

Az előttünk fekvő testes kötet második része annak a nagy munkának, melylyel Szilágy vármegye közönsége multját kivánta megörökittetni. A vármegyében fekvő várak, birtokosaik és Zilah város történetét foglalja magában, melyet a szerző gondos körültekintéssel s részrehajlatlan kritikával irt meg.

A várak sorát Aranyos nyitja meg, melynek első birtokosai Mária királynő idejében a Drághfiak; a vár röviddel utóbb Kusalyi Jakcs mester családjához került, a melytől ismét visszaszerzik a Drághfiak, mig aztán 1579-ben Gyulaffi László kezére jut. Cseh vára 1319-ben az I. Károly alatti lázadásokban már szerepel, középkori története azonban nem oly nagy jelentőségü, mint a későbbi idők eseményei. Hadad várának ősi birtokosai a XVI-ik század utolsó negyedéig a Jakcsiak voltak; e család 1584-ben Jakcsi Boldizsárral kihalt és öröke Báthori István adománya következtében a Wesselényi családra szállott. A kövesdi vár hosszu időn át a Sarmasági családé volt s utánuk a gyerőmonostori Kemények birtokába jutott. Somlyó a legrégibb adatok szerint a Vatha család birtoka, később a Báthoriak kezébe került, kik Somlyó várát a hozzátartozó falvakkal együtt zászlós urasággá emelték. Valkó várának birtokosai a losonczi Bánfiak voltak. E várral kapcsolatban számos rege és monda él ma is a nép ajkán.

Tasnádon is volt vár a XV. században s az erdélyi püspökség tulajdonát képezte, később Széchi Mária is birta, majd a Rákócziaké, Bánfiaké és Vayaké volt.

A második részben a várak urairól van szó, a menynyiben családjuk a vármegye történetével összefüggésben áll. Köztük első helyen áll a losonczi Bánfi-család őse Tamás, ki az 1297—1351. évek között élt. A Bánfiak után a Báthori család játszott nagy szerepet a vármegye történetében, a mely Somlyó várát 1351-ben nyerte. A bélteki Drághfi család ősei 1365 körül jöttek Magyarországba s övék volt a vármegyében Kővár, Aranyos és Szilágy-Cseh vára egész vidékével. A rátóti Gyulafiak a Dunántulról származtak át s a Báthoriakkal való rokonságuk révén hatalmasodtak el. A Jakcs család a Gútkeled nemzetségből származik, a kusalyi Jakcs család azonban szatmármegyei kisebb nemes család lehetett eredetileg. A Kemény család a kövesdi vár révén tartozik Szilágy vármegyéhez s az ujabb korban szerepel.

A könyv harmadik részét Zilah város története foglalja el. A város neve már a váradi regestrumban is előfordul s I. Lajos királytól kezdve számos kiváltságot nyert a fejedelemtől. Eredetileg az erdélyi püspök birtoka volt; 1542-ben, Statileo János püspök halála után, az erdélyi kincstár birtokába jutott. Később sokáig mint mezőváros szerepelt különböző birtokosok kezében.

Ez a kötet rövid tartalma, melyet az adatok bő felsorolásán kivül jellemez az, hogy nem csupán a történelemre terjeszkedik ki, hanem érdekes leirásokat ad a társadalmi, gazdasági, néprajzi és földrajzi viszonyokról is. Külön mellékletképen közli Báthori István 1584. évi adománylevelét Hadad váráról, Kemény János fejedelem kinevező-levelét a kövesdi udvarbiró számára és Zilah város szines czimerképét; a szöveg között pedig számos érdekes aláirást, czimert és egyéb képet.

Nagy érdeklődéssel nézünk a harmadik kötet megjelenése elé, mely a vármegyei községek és birtokosaik történetét fogja tartalmazni, s melynek eddig csupán első része került ki a sajtó alól. Az egész mű hat kötetre van tervezve; a IV. a községek történetének folytatását és befejezését, az V. és VI. a megyebeli családok történetét tartalmazza.

Az érdeklődők kedvéért megjegyezzük, hogy a diszes kiállitásu munka Budapesten a Franklin-Társulatnál, Zilahon pedig Seres Samu könyvárusnál kötetenként 8 koronáért szerezhető meg. *G. A.*

Horváth Sándor. A liptói és turóczi registrum. (Különlenyomat a Történelmi Tárból.) Budapest, 1902. 8-r. 104 lap.)

A középkori magyar diplomatika két becses emlékének kritikailag megállapitott szövegét közli a szerző, az eredeti darabok szorgalmas és szakavatott tanulmányozása alapján. A Registrum de Lipto és Registrum de Turuch nyomtatott szövegét közzétették ugyan már Érdy és Engel, de közléseik annyira kifogás alá esnek, hogy az ujabb feldolgozás jogosultságához semmi kétely sem fér. Horváth Sándor több mint 12 lapon számol be az eddigi szövegkiadások hibás olvasásairól és kihagyásairól, gondosan javitva az eddigi tévedéseket főleg a hely- és személynevek olvasásában. A két registrumban levő családtörténeti adatokat nagy részben feldolgozták már Nagy Iván és Majláth Béla, sajnos azonban, munkáik alapját a nyomtatásban megjelent hibás közlések képezik s igy számos esetben fordulnak elő náluk elferditett nevek. A registrumokban tárgyalt birtokvizsgálat alkalmával szereplő ősi családokkal és a felmutatott oklevelekben emlitett birtokokkal külön munkában szándékozik a szerző foglalkozni, melynek megjelenése ránk nézve igazán örvendetes eseményt fog képezni. A szövegközlés nagyon pontos és a fejezetekre osztás, valamint a név- és tárgymutató hozzáadása által könnyen áttekinthetővé van téve.

Arra óhajtom e helyütt a szerző figyelmét felhivni, hogy nem ez az első birtokvizsgálat Liptó és Turócz megyékben; nyoma van, hogy már I. Károly király idejében tartottak ott ilyet, ámbár ennek az eredménye hasonló eredeti oklevélben nem maradt fenn. I. Lajos király 1352 augusztus 7-ikén kelt oklevelében ugyanis szó van arról, hogy I. Károly király a Zólyom-, Turócz- és Liptó-vármegyei nemesek birtokjogait főpapjaival és báróival megvizsgáltatta.[1] Ez magyarázza meg Horvát Árpád amaz állitását, hogy Zólyom vármegyének is volt ilyen registruma. Talán a szerzőnek további kutatásai folyamán sikerülni fog e nevezetes okiratok valamelyikét felfedezni. *G. A*

Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva. Godina III. Red. Bojničić Kninski Ivan. A horvát-szlavon-dalmátországi kir. levéltár értesitője III. 1901. évf. 1—4. füzet. Zágráb 1901.

A horvát tartományi levéltári értesitőjének ez évi folyama is igen gazdag tartalommal jelent meg. Az első füzetet az ismert történetiró *Klaić* Vjekoszlav czikke nyitja meg: «Felhasználatlan adat a XII. századbeli horvát történelemhez» czimen, melyben foglalkozik a zárai szent Simeon templom régi evangelistariumával, melyet különben Bianchi már 1877—79-ben ismertetett. Az egyházi kézirat két historiai adatot tartott fenn. Az egyik dicsénekben (laudes) ezt olvassuk: Pascali summo pontifici salus et vita — Colomanno Ungariæ, Dalmatiæ et Chroatiæ almifico regi vita et

[1] Történelmi Tár, IX. k. 119. l.

victoria, — Stephano clarissimo regi nostro vita et victoria..... Méltán feltünhetik — irja a szerző — hogy az országnak Kálmán király alatt saját külön királya van. Ha ez az István Kálmán király és a sziciliai Busilla fia, akkor ez időben talán 7 éves lehetett. Alább ugyanigy emlitve van *Cledin* comes, kinek neve a codexben még egyszer előfordul, de már mint «princeps et banus provinciæ per iussionem Stephani regis..... Ugyanezen szövegben «Stephanus quondam rex-ről is van szó, kiről a szerző feltételezi, hogy a Kresimirek egyike lehetett. *F. Sisić* «Tanulmányok az Anjouház történetéhez» czimen Martell Károly és Robert Károly koronázásával foglalkozik. Kimutatja, hogy az előbbi 1292 február 7—április 5. táján kapta a koronát. Hol és ki koronázta, nem sikerült megállapitani. Róbert Károlyra vonatkozólag, a horvát történészek ellenében, kik azt vitatják, hogy már 1300-ban Zágrábban koronáztatott volna, kimutatja, hogy csak 1301-ben január—április 12. közt nyerte a koronát Gergely esztergomi érsektől Esztergomban. — *Dr. Wertner Mór* «Adatok az 1105—1225. évi horvát bánok ismeretéhez» czimen közli jórészt kiegészitve és bővitve már 1894-ben megjelent tanulmányát, lehető sulyt fektetve a családfák megállapitására. Kimeritő forrástanulmányon épült munkája kész nyereség a történeti irodalomra. A sorrend szerint harmadik 1116. évi Anonymus bán Klaič fenti czikke alapján valószinüleg Cledinus lehetett.

Laszovski Ivanics város szabadalmait ismerteti. Már 1404-ben libera villa-nak nevezik, de szabadalmát voltaképen csak 1407-ben nyerte Eberhardt püspöktől, melyet utóbb Zsigmond király megerősitett. A privilegiumot 1660-ban Lipót megujitotta.

Vj. Klaič ismerteti Szent László levelét a montecassinoi apáthoz s közli teljes szövegét Jelič tanár másolata nyomán. Nálunk e levéllel Fraknói foglalkozott, 1900-ban pedig az Akademiai Értesitő 131. füzete is jelezte megjelenését. A XII—XIII. századbeli másolatot a szerző tárgyi bizonyitékok alapján hitelesnek fogadja el s benne egyuttal bizonyitékot lát a pannonhalmi alapitó-levél hitelessége ellen.

Érdekes, hogy a király magát Ungarorum ac Messie rex-nek nevezi s jelenti, hogy az apátsággal immár szomszédos viszonyba lépett «quia Sclavoniam iam fere totam acquisivi.» Klaič ebből azt következteti, hogy László ekkor még nem volt Horvátország teljes birtokában, hogy a birtokolt részt is örökség vagy rokonság utján szerezte, talán Demetrius Zvonimir utján. Végre abból, hogy Mœsia és Szlavonia külön soroltatnak fel, azt következteti, hogy teljes bekebelezésére még nem gondolt. Ez a feltevés támogatást nyer a zárai 1091. oklevél szövegében, mely szerint Álmos Horvátország királya volt. A vegyesek rovatában az 1497. évi országos pecsét ujabb ismertetését találjuk jó ábrával; az első facsimile már 1895-ben jelent meg ugyanezen folyóiratban. Most azt olvassuk, hogy a II. László adományozta pecsét noha eredetileg csak a szlavon nemesség pecsétje volt, később a hármas: Horvát-Szlavon-Dalmátország hivatalos pecsétjéül szolgált 1831-ig. Midőn László megerősitette a régi czimert: két folyó közti mezőben a nyestet, megtoldotta azt a pajzs hosszátlójának felső csucsában csillaggal, melynek nyomán készült eredeti pecsét maiglan megvan. Körirata: ✠ SIGILLVM · NOBIL(I)VM · REGNI SCLAVONIE. 149Λ. azaz 1497.

A II. füzetben *Vjekoszlav Klaič* Hunyadi János rokonságával foglalkozik. Az egykoru adatok tudvalevőleg három Székelyt emlitenek, mint a kormányzó vérrokonait, történetiróink ellenben csak kettőt fogadnak el hitelesnek. *Klaič* ujból vitatja, hogy valóban hárman voltak. Forrásai Krones Gerch. d. Grafen Cilli p. 104—108. Kercselich Not. præl. 269. Ljubić List. IX. 277, Gelsich-Thallóczy, Kukuljević stb. nyomán megkülönbözteti I. Székely Jánost, kinek neve 1446—1448-ban ismételten előfordul, azonos az egykoru vranai perjellel, Czaklo de Zent Geurg, egyuttal horvát bánnal, ki azonban csak Talovac Péter lemondása után foglalhatta el hivatalát. Elesett a rigómezei ütközetben. A másik «Czaklo sororinus, Hunyadii, kiről Dlugosz beszél, 1449 szeptember 5-ikén esett el Giskra elleni ütközetben, végre a harmadik Thomas Zekus de Zent Geurg ugyancsak prior Auranæ et Dubicensis, kiről Cod. Zichy IX. k. 480. l., Acta mon. Dubic. doc. 43. l. stb. szólnak. A családfa következőleg képzelhető:

N. N.

Johannes maior † 5. Sept. 1449 — Thomas
Uxor eius soror gubernatoris postea sponsa Johannes Giskræ — prior Auranæ

Johannes minor banus Dalmatiæ Sclavoniæ
† 19. Sept. Rigómező nepos gubernatoris

A vegyesek közt: *J. Worsich* Artis Heraldicæ notitia brevis, Zagrabiæ 1772. cz. művét ismerteti *Laszowski*, rég elfeledett szakirónak emlékét újitva meg, noha a műnek jelentősége nincsen. Primitiv, szükszavu, sokszor hibás szöveg kiséri a 64 czimert felölelő táblázatokat. Igy pl. a dalmát czimert Zelomerius királytól adományoztatja, Slavonia (Savia Pannonia) czimerében pedig zöld mezőben három fehér kutyát tüntet fel. Nyilvánvaló, hogy a szerző még a legközelebbi szakműveket sem ismerte, pl. Vitezovićét s alaposság tekintetében a jóval előbb élt Páriz-Pápaival össze sem hasonlitható. *J. Kempf* a bosnyák káptalan 1374. évi nálunk már ismert pecsétjét irja le.

A 3—4. füzetben Bojničić a zágrábi orsz. levéltárban levő nemesi okleveleket sorolja elő, sajnos, czimer-

leírások nélkül. Összesen 61 magyar, 18 osztrák és 1 erdélyi diploma van a XVI—XIX. századból. A legrégibb oklevélből csak töredék maradt. Ez Tarnik de Tarnónak, Zrinyi Miklós szolgájának 1564—76. táján adományozott nemességről szól. A többiek sorrendben igy következnek :

Brichich Iván, Bécs 1569. Bwyawich 1578 Prága. Meszarich György Pozsony 1578. Horwath alias Wlach Pál 1580. Cherwchych, aliter Walwuycz, Bécs 1582. Mikuletz György, Prága 1586. Appoka Istv., Prága 1599. Hreliacz, aliter Petrichewith de Barleth et Radiwacz Pilsen 1599 — nem uj donatio, hanem a régi nemesség megerősitése. Tiglich Lukas, Prága 1601. Valichich Mátyás, Prága 1606. Thularich Márton, Bécs 1608. Kovachich Mihály, Bécs 1609. Barsich György, Bécs 1610. Galliuf Jakab, Pozsony 1613. Busan Simon, Bécs 1621. Ztrahina Miklós, Bécs 1621. Andrassewich Miklós, Bécs 1622. Dolsak Jakab és fivére Blasinchich György, Bécs 1626. Kéthelyi Pál neje Suegh Verona és nővére Csatt Anna, Sopron 1622. Gonan Lovro és Karlawaris L., Bécs 1628. Ruchich Iván, Bécs 1629. Lovas Albert és neje Szalay Orsolya, gyermekeik István, Anna és Katalin, Bécs 1630. Tausz Jeromos, Bécs 1632. Marchinko (aliter Matthejeuvich) Iván, Pozsony 1638. Mattejewich Iván, idősb Iván és «nagyságos» nemes Gregoriany Anna fia, Bécs 1646. Koczeth Istv., Pozsony 1646. Praczaicz Péter, Pozsony 1646. Magyarády Istv., Pozsony 1649. Benkouich György, Bécs 1652. Puczak Mihály, Pozsony 1662. Rüdschitsch Iván, Bécs 1667. Rovasovsky Fábián, Ebersdorf 1668. Schwada Izsák, Bécs 1672. Medunich István, Bécs 1672. Heruvy (Rosina) Mátyás, Bécs 1687. Raffay Ferencz fia Miklós, fivérei Mihály és Péter, Pozsony 1687. Kundek Tamás, Pozsony 1687. Dymniakowich de Dymniak, Bécs 1689. Zuhkor Iván, Ebersdorf 1695. Orahóczy (de Orahovicza) István, neje buzini Keglevich Borbála, gyermekeik Szaniszló, Farkas, Taddeus, Iván és Mária. magyar grófságot nyernek, Laxenburg 1690. Gercsich Mátyás, Bécs 1707. Pozvinszky György, Bécs 1710. Gregorich Fer., Bécs 1715. Demelli Mátyás, Bécs 1727. Novoszel Lukács, Bécs 1744. Peczinger Iván, Pozsony 1751. Plovanich Mátyás, Bécs 1756. Ivancsich György 1759. Andreowich Andr., Bécs 1763. Kosztich Miklós, Bécs 1791. Vakanovich Dávid, Bécs 1792. Barabás Ferencz vicejudex nobilium 1791. Shuttewich (Szucsevics) Mátyás, Bécs 1795. Wadschedl József, Bécs 1806. Simrák Fülöp, Bécs 1815. Maroewich Iván a Mária Terezia-rend vitéze, Bécs 1828 ; ugyanazon kelettel magyar bárságot is nyer. Chuich Mihály, Bécs 1840.

Második csoportba tartoznak az idegen nemeslevelek, melyek sorát Apaffynak 1676-ban Fogarason kelt adománylevele nyitja meg, a melyben Arsányi (de Arsány) Ivánnak erdélyi nemességet ad. — Régibb ennél Risser György birodalmi nemessége 1664-ből. Kannegiesser Herm. 1752. birod. nemességet, Tahy Mihály 1758-ban az örökös tartományok nemességét nyeri blumenbergi előnévvel. Kressnig (ostrabergi) Iván birod. nemesség 1772. Vukassovich Fülöp osztr. bárság 1788. Rodich Dániel birod. nemesség 1785. Hellwig Iván örök. tartom. nemesség Bécs 1793. Minighini Iván birod. nemesség 1785. Mikich (bojkameni) Márton birod. nemesség 1797. Igyanovich Iván birod. nemesség, datum nélküli töredék 1780—90. évekből. Kossevich Iván (ulmdorfi) osztrák nemesség 1825. Paitsch Sándor (polvari) osztr. nemesség 1829. Rasztics Dániel osztr. bárság 1852. Karger Titusz osztr. bárság 1854. Sokcsevits József osztr. bárság 1860. Legifjabb Bründl (Kirchenaui) Dragutin osztrák nemessége 1877-ből.

Ugyancsak a 3—4. füzetben *Bojnichich* «Adatok a Frangepán család történetéhez» cz. czikkében a Wallsee grófokkal való rokonságukat mutatja ki a zágrábi káptalani levéltárban levő okirat alapján. A második rész IV. Frangepán Miklósnak orsz. levéltárunkban levő 1417. adománylevelével foglalkozik, melyben ez Ozol várát nejének engedi át. Végül a harmadik részben a Frangepán családnak külső rokoni összeköttetését sorolja elő, melyek szerint Korvin Mátyással, továbbá Arragonia, Sicilia, Milano stb. olasz tartományok fejedelmeivel rokoni kötelékben állott ferrarai III. Miklós révén, kinek leányát Isottát II. Frangepán István (1434—1481) vette el. A házasságból származott Frangepán Bernát † 1530-ban. *Wertner Mór* dr. «Eine unbekannte kroatisch-schlesische Allianz» cz. czikke érdekes adat a Subić nemzetség történetéhez. A Bribiri Mladenek, kik a Subić nemzetségből származtak s a Zrinyiek közvetlen őseiül tekinthetők, egyik leányát Katalint nőül vette III. Boleslav herczeg († 1352), miáltal az ősrégi horvát család rokonságba lépett a lengyel királylyal, Lokietek Ulászlóval, valamint az Anjou házzal s igy közvetve az Árpádokkal is. Erre a házasságra vonatkozik I. Lajos királynak supplicatiója VI. Kelemen pápához, hogy e harmad-negyed iziglen rokonok közt kötött házasságot érvényesnek ismerje el. (Reg. Supplic. Clem. VI. Ann. I. p. II. vol. 2.) A szerző e rokonsági viszony kijelölése után egykoru czimeres pecsétek alapján kimutatja, hogy a Zrinyiek sisakdiszében ismeretes (Siebmacher Taf. 153. S. 211.) balra fordult kiterjesztett karmu griff a Subič nemzetség ősi ezimere.

Klaić Vjekoszláv oklevél-részleteket közöl a ragusai Žunjević családnak zenggi és vinodoli szereplésére 1477—1502. években. Forrásai : Miklosich, Ljubič, Surmin és Fermedžin. *F. y.*

Gritzner, Erich: Symbole und Wappen des alten deutschen Reiches. Leipzig, Teubner, 1902. VIII+ 132 lap.

A régi német birodalmi czimerek és jelvényekkel heraldikai szempontból nagyon kevesen foglalkoztak. A birodalmi jelvényekről a Wach és Schröder jog- és alkotmánytörténeti munkáiban közölt rövid kitéréseken kivül alig tudunk valamit felmutatni. A német birodalmi czimerről magáról már többen értekeztek, igy Hemmerlin Felix zürichi kanonok (1389 1455.) «De notibilitate» czimü könyvében, bővebben Sibrond János, Spener Ph. J., majd a XVIII. században Trener, helmstädti tanár, Zschackvitz János, Ehrenfried stb. Ujabban Seyler G. A. szólt a heraldika történetében egy külön fejezetben a birodalmi czimerről, majd legujabban Anthony von Siegenfeld a stájer czimerről irt tanulmányában szentel egy rövid tanulmányt e tárgynak. Azonban egy kimeritő, kritikai munkát e kérdésről nem birunk; most Gritzner vállalkozott arra, hogy e hiányt pótolja.

Munkája két főrészre oszlik. Az első a birodalmi jelvényekkel, a sassal és a kereszttel foglalkozik, a második a birodalmi czimerrel. Az első 3, az utóbbi 9 fejezetre oszlik. Munkája nem tisztán heraldikai, hanem inkább alkotmánytörténeti jelleggel bir. Ezt mutatja már a munkának kiinduló pontja is, mely a birodalmi szimbolumok a sas és kereszt jellemzésénél a 800 körül támadt, illetve felujitott császárság jellemzéséből indul ki. E jellemzésnek, a mely a végeredményben a középkori császárságnak igényeit antik-császári és keresztény-teokratikus irányban mutatja ki, van szentelve az első rész első fejezete. E kettős igénynek megfelelőleg a Nagy Károly személyében megujitott császárság átveszi a régi antik-császárság jelvényét, a sast, az imperium a világuralom szimbolumaként, mig, mint a kereszténység védura, a keresztet veszi fel. A második fejezetben a sasról, a harmadikban a keresztről szól. Az előbbi, a sas, legelőször az Ottók alatt lép fel világosabban, majd a salii házból származó császárok veszik azt át, a Hohenstaufok alatt a birodalmi, egyházi és világi fejedelmeknél «Traditionssymbol» gyanánt szerepel, I. Frigyes alatt pedig a sas mint birodalmi jelvény, mindinkább kidomborodik, érvényre jut.

A kereszt jelvényről Gritzner nem szól oly kimeritően. Mint birodalmi jelvény Nagy Károly óta használtatott, a birodalmi almán és a német császárok szent lándzsáján a kereszt szerepelt, később a keresztes hadak jelvényévé vált, I. Frigyes alatt azonban a keresztzászló, mint birodalmi zászló nem található fel.

Az első résznek végeredményeképen a szerző konstatálja, hogy a két jelvény, sas és kereszt, mint birodalmi jelvény egymás mellett használtatott és szimbolikus jelentőségüket a következő időszakban is megtartották, miután sem személyes, sem királyi család jelvényei nem voltak, hanem dologi, az uralkodót csak mint a hatalom birtokosát megillető jelvények, melyek ezért mindaddig, a mig a császárság jellegében megmarad, állandóak.

A második részben a szerző a birodalmi czimerrel foglalkozik, annak fejlődésével egész a német császárság megszüntéig, 1806-ig. Mint birodalmi czimer a sas először VI. Henriknél mutatható ki. Petrus de Ebulo «Liber ad honorem Augusti» 1195 körül irt munkája kéziratában VI. Henrik sisakját, pajzsát és lovának takaróját a sas ékiti, természetes ábrázolásban, arany mázzal, ámde a mező szine még nincs feltüntetve. Egész a XIII. század közepéig a mázokra nézve nincs megállapodás. Conrad Mure, a clipearius theutomicorum szerzője, a sast feketének, a pajzs szinét sárgának, narancsszinünek mondja, Mousket Fülöp, franczia iró (1250 körül) szerint a birodalmi czimer «fekete sas arany mezőben». Matheus Paris szól a legbővebben a birodalmi czimerről, de adatai erős kritikára szorulnak. Annyit elfogadhatunk állitásaiból, hogy a birodalmi czimer fekete sas arany mezőben, ha nem is kétfejü sas, a hogy ő feltünteti. Mint kétfejü sas, a sasjelvény először IV. Bajor Lajos alatt lép fel. A kétfejü sas eredetét a keleten birja, innen jő Byzanczba, Fülöp és IV. Ottó óta érmeken, VII. Henrik óta a császári pecséteken fordul elő. Külföldön, igy Angliában már a XIII. században a német *császárság* jelvényeül a kétfejü sast tekintették, a *királyság* jelvényeül pedig az egyfejüt. Németországban különben, mint ezt Gritzner, Seylerrel szemben több példával bizonyitja, a kétfejü sas nem egy második fej hozzáadásával, hanem két egyfejü sas összetolásából származott.

Hivatalosan IV. Károly alatt az egyfejü sas tekintetett birodalmi jelvényül, ámde a felfogás, hogy a kétfejü sas a császárság, az egyfejü a királyság jelvénye, mindinkább kifejlődött. Hivatalosan a kétfejü sast Zsigmond használja először mint birodalmi vikárius, II. Albert az egyfejü sast használja, III. Frigyes mint király szintén, mint császár a kétfejüt használja. I. Miksa óta a kétfejü sas, ad personam használva, mellén pajzszsal ábrázoltatik, innen kezdve a birodalmi czimer akár pajzszsal, akár a nélkül, kétfejü sas, fejei körül dicsfénynyel, karmaiban hatalmi jelvényekkel, az utóbbi kettő azonban gyakran el is marad.

Külön fejezetet szentel a szerző a birodalmi zászlóknak IV. Károly óta 1806-ig. IV. Károly alatt négy zászlót mutat ki: 1. vörös, 2. a császár személyes zászlaja a sassal, 3. a keresztes zászló, 4. a birodalmi hadizászló. Zsigmond a személyes saszászlót, a birodalmi zászlót a sassal, a keresztes zászlót és a vörös

hübéri zászlót használta. III. Frigyes alatt a zászlók a következők voltak: személyes zászló a kétfejü sassal, Szt. György (keresztes) zászló, birodalmi zászló a kétfejü sassal, a birodalmi hadi zászló egyfejü sassal, a vörös hübéri zászló. I. Miksától a XVIII. századig pedig használtatott a személyes zászló, a szivpajzszsal ékitett kétfejü sassal, a birodalmi zászló kétfejü sassal szivpajzs nélkül, a birodalmi hadizászló egyfejü sassal, a Szt. György (keresztes) zászló és a vörös hübéres zászló.

Az utolsó fejezet a birodalmi szineknek van szentelve. Mint ilyenek, időleges sorrendben, sárga, vörös, fekete szerepelnek, de soha egyesitve e három szin nem lép fel. Miksa óta 1806-ig fekete-sárga szin használtatik, igy pl. a pecsétzsinóroknál is, ezt megelőzőleg váltakozott, főleg a pecsétzsinórok szine. IV. Károly, Venczel és Zsigmond is a fekete-sárga szint használták, Ruprecht kék-sárga szint, de lehet, hogy a sárga tulajdonkép megfakult fehér, II. Albert fekete-sárga szint használt, III. Frigyes vörös-zöld szint, mint császár biborszint használt pecsétzsinórán. Csak I. Miksa óta marad meg állandó használatban a fekete-sárga szin, mely ilyformán a birodalmi szineknek tekinthető.

Gritzner munkája a kérdést alaposan, a források kellő felhasználásával tárgyalja, s mint első, ilynemü, a modern kutatás alapján álló munka becsét későbbi időkre is meg fogja tartani. A későbbi kutatások az általa levont következtetéseket valószinüleg nem egy irányban meg fogják változtatni, de alapjukban következtetések, tanulságok helyeseknek találtatnak később is.

A—y A—l.

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Von Franz Zimmermann, Carl Werner und Georg Müller. III. Band. Hermannstadt, 1902. (8-r., 764 lap, 5 pecséttani táblával.)

Alig van irodalmi vállalat, mely ilyen gyorsan és ilyen lelkiismeretesen oldaná meg feladatát, mint a jelen munka. Csak nem régen láttuk az első kötetet, s ime már a harmadik rész is előttünk fekszik, mely az 1391—1415. évek okleveleit tartalmazza.

Dicséretes a kiadók buzgósága már azért is, mert nem elégedtek meg a már kiadott szövegek ujranyomatásával, hanem lehetőleg mindenhol az eredeti oklevél nyomán dolgoztak. Hosszu sorozatot foglalnak el azon levéltárak, melyek kincseiből e kötet meritett s melyek megvilágitják előttünk ama nagy munkát, melyet már kutatás közben is végezniök kellett.

A kötet 526 oklevélszöveget tartalmaz, ezek között 249 csupán részben ismert s 65 itt először kiadott oklevél van. Az egyes okleveleknek előbb rövid tartalmát közlik, erre az eredeti oklevélnek pontos leirása következik az esetleges közlő munkák megjelölésével, végül az oklevél szövege olvasható felvilágositó jegyzetekkel. Különösen figyelemre méltók a pecsétleirások, melyek lelkiismeretes gonddal s aprólékos részletességgel vannak mindenütt felsorolva.

Az oklevél szövegek az eredetinek teljesen megfelelően vannak kiadva, az esetleg hibás irásmód is meg van tartva, csupán a helyes megértés czéljából használják mindenütt a modern interpunkcziót. Az eredetihez ragaszkodás annyira megy, hogy az oklevélben levő szakadások vagy hiányok méretei is pontosan meg vannak jelölve. Csupán azt nem értem, hogy mind ennek daczára mégis miért használják az ae-t és a t-betüt, a mikor az oklevelek ezt a középkorban sohasem használják s a helyes megértéshez erre éppen nincs szükségünk? Ez olyan kérdés, a melyre nem tudok megfelelő választ adni, s a melyet ennélfogva mindenesetre kifogásolnom kell.

Az oklevelek tartalmának közelebbi ismertetésére nem kell kiterjeszkednem, mert ez éppen olyan gazdag, mint az előző kötetek tartalma. A középkori jogélet, művelődési és politikai viszonyaink éppen annyi érdekes kérdésére vetnek világot, mint gazdasági vagy társadalmi állapotainkra. Bár az ország többi részeiben is indulnának meg nem csupán hasonló czélu, hanem egyszersmind hasonló eredményü munkak is, történetiróink anyaga olyan irányban gyarapodnék, hogy történetirodalmunk is uj lendületet venne

A kötet végén a felhasznált nyomtatott munkákon kivül kitünő név- és tárgymutatót találunk, mely az okleveles anyag feldolgozását nagyon megkönnyiti. Végül öt táblán Drotleff József által készitett jó fénynyomatos pecséteket láthatunk, melyek a munka érdekes kiegészitő részét képezik. Érdekesebbek ezek között: Leonárd esztergomi vikárius pecsétje, mely országalmát tartó koronás álló alakot tüntet fel, lábai alatt háromszögletü czimerpajzszsal; körirata: ✠ S · Leona(r)di · d(e) · Pe(n)sauro · decretor(um) · docto(ris) · archidiaconis · Sagabiensi(s). János esztergomi érsek pecsétje, mely közepében három álló alakot, felül Mária s a kisded ülő képét, s alul egy térdelő főpapot mutat; körirata: S · Johanis · arciepiscopi · Strigoniensis. Lajos esztergomi vikárius pecsétje, mely balra fordult álló főpapi alakot, alatta térdelő pappal és czimerpajzszsal tüntet fel. E pecsétközlési mód nagyon üdvös irányt képvisel, mert régibb diplomatikánk erre forditott a legkevesebb gondot. Vagy egyáltalán számba sem vette azokat, vagy csak nagyon kezdetleges képeket adott róluk. Pedig nem csupán művészettörténeti szempontból fontosak ezek, hanem a történelem egyéb ágainak is nagy szolgálatot tehetnek. Nem volna szabad tehát egyetlen ily gyüjteményes munkánál sem figyelmen kivül hagyni a pecséteket; hanem tekintettel arra, hogy ilyen alkalommal sok olyan oklevél kerül elő, melyeket a kutatók elől esetleg ismét hosszu idők takarnak majd el, az ily oklevelek nagyon fontos részét, a pecsétet is, meg kellene ismertetnünk. Tennünk kellene ezt annál is inkább, mert az oklevél tovább fenmarad, a pecsét azonban idők folytán összetörik, elkallódik, s annyi emlékünk sem marad róla, mint egy elveszett oklevél rossz kiadása vagy másolata. Vegyük fontolóra tehát e munka e téren elért vivmányait is, és hassunk oda, hogy hasonló vállalatainkban a pecsétközlések is jelentékeny helyet nyerjenek.

G. A.